T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

K Â N Î D Î V Â N I

(İnceleme-Metin)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan:

İlyas YAZAR

Danışman:

Prof. Dr. İlhan GENÇ

İZMİR – 2006

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ***Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)*** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İlyas YAZAR

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun *27/12/2006* tarih ve ***46/2*** sayılı kararı ile oluşturulan jüri ***Türk Dili ve Edebiyatı*** anabilim dalı doktora öğrencisi ***İlyas YAZAR***'ın ***Kânî Dîvânı (İnceleme Metin)*** başlıklı tezini incelemiş ve adayı ***23/01/2007*** günü saat ***15:00***'de ***120 dakika*** süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin ***başarılı*** olduğuna ***oybirliğiyle*** karar vermiştir.

Prof. Dr. Ömer Faruk HUYUGÜZEL
BAŞKAN

Başarılı ☒
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof. Dr. Mahmut KAPLAN
ÜYE

Başarılı ☒
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof..Dr.İlhan GENÇ
ÜYE

Başarılı ☒
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Yrd.Doç.Dr. Şerife YALÇINKAYA
ÜYE

Başarılı ☒
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof.Dr. Sabri SÜRGEVİL
ÜYE

Başarılı ☒
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Not: Doktora Tezi Savunma Süresi asgari 90 dakika - azami 120 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂNÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
bkz. : Bakınız
Bl. : Bölüm
Byt. : Beyit
C. : Cilt
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
G. : Gazel
H. : Hicri
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
İÜ : İstanbul Üniversitesi
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
K. : Kasîde
Kt. : Kıt'a
M. : Milâdi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Ms. : Mısra'
No. : Numara
s. : Sayfa
st. : Satır
S. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
Ünv. : Üniversitesi
vr. : Varak
vd. : Ve diğerleri
Yay. : Yayınları
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

ÖN SÖZ

Tokatlı Ebû Bekir Kânî Efendi, XVIII. yüzyılın yetiştirmiş olduğu şâir ve münşîlerimizden birisidir. Mizahın hayatında önemli yer tuttuğu Kânî, klâsik şiir geleneği etkisindeki mürettep divanının yanında, letâif ve mektuplarıyla da yaşadığı devrin kültür tarihine önemli katkılarda bulunmuştur.

Klâsik Türk edebiyatında verdikleri eserlerle adlarının unutulmamasını sağlayan güçlü şâirler yanında, ikinci derece şâirlerle ilgili olarak bilimsel anlamda çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Kimi şâirler ise eserleri yanında, temsil ettikleri anlayış ve sanat görüşleri açısından unutulmayanlar kervanına katılmıştır. Çalışmamıza konu olan Kânî, şâir olarak devrinin ikinci sınıf şâirleri arasında yer alırken, mizah açısından yüzyılın önemli temsilcilerindendir.

Kânî'nin mizâhî üslubunun açık biçimde görüldüğü manzum ve mensur letâif-namesi üzerine doktora düzeyinde akademik bir çalışma yapılmış, Dîvânıyla ilgili olarak iki lisans üstü tez hazırlanmıştır. Bu tezlerden birisi tek nüshadan, diğeri ise İstanbul yazma kütüphanelerinde tespit edilen nüshalardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalarda sekiz nüshası olduğu belirtilen Dîvân'ın, çalışmalarımız sonucunda 24'ü yurt içi, 18'i yurtdışı kütüphanelerde olmak üzere toplam 42 yazması tespit edilmiştir. 24 nüsha üzerinden kurulan şecerede, daha önce yapılmış çalışmalarda kullanılan nüshaların tamamına yakınının aynı koldan geldiği görülmüştür. Bu çalışmayı öncekilerden ayıran belirgin özelliklerden birisi nüshalarla ilgili yapılan kapsamlı araştırma ve bunların değerlendirilmesiyle yapılan metin tenkididir. Diğeri de Dîvân'ın ilk defa bilimsel yöntemlerle incelenmiş olmasıdır. Ayrıca Kânî ile ilgili olarak geleneksel yargının aksine onun sadece bir hiciv şâiri ve münşî olmadığı, aynı zamanda Nâbî çizgisine yakın bir divan şâiri olduğu da Dîvân'ın incelenmesiyle ortaya konulmuştur.

"Kânî Dîvânı, İnceleme-Metin" adlı çalışmamız *üç bölümden* oluşmaktadır. Kânî'nin yetiştiği XVIII. yüzyılın tarihî, siyasî, sosyal ve kültürel açıdan genel çizgileriyle ele alındığı *Giriş* kısmını *Birinci Bölüm* takip etmektedir. Bu bölümde Kânî'nin hayatı, görevleri, Mevlevîliği, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuş, Dîvân'ının şâirin edebî kişiliğine katkısı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın *İkinci Bölümü* Kânî Dîvânı'nın incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde Dîvân'ın şekil özellikleri istatistik yöntemi de kullanılarak değerlendirilmiş, dil ve üslup özellikleri açısından Kânî'nin sanatı ve özellikle mahallîleşmeye olan katkısı Dîvân'dan verilen örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dîvân'ın muhteva özellikleri dinî ve ahlâkî unsurlar, duygu ve hayal unsurları, toplum ve kültürle ilgili unsurlar alt başlıkları altında incelenmiştir.

Üçüncü Bölümde Dîvân'nın yazma nüshalarının tespit ve değerlendirmeleri yapılarak Tenkitli Metin verilmiştir. Transkripsiyonlu olarak yazılan metinle ilgili açıklamalar ve edisyon-kritikte izlenen yöntemler yine bu bölümde yer almıştır. Başta Kânî olmak üzere Dîvân'ın edebi değerinin tartışıldığı *Sonuç* kısmını, Kânî'yle ilgili resimler, Dîvân'ın yazma nüshalarından örnekler ve yurtdışı katalog taramasına ait sonuçların yer aldığı *Ekler* tâkip etmektedir. Kânî ile ilgili kaynaklardan oluşan ve kendi içinde gruplandırılan *Seçilmiş Bibliyografya* ile çalışma tamamlanmıştır.

Sonuçta kültür ve edebiyat tarihimiz açısından önemli bir şahsiyet olduğuna inandığımız Ebû Bekir Kânî Efendi'nin edebiyat dünyamızda hak ettiği yeri alması için bu çalışma, edebiyat tarihimizin inşâsına konulmuş bir *tuğla parçası* hükmünde bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte, metnin kuruluşunda elden geldiğince yazmaların gözden geçirilerek tenkitli metnini hazırladığımız Kânî Dîvânı'nın tam ve eksiksiz olduğu iddia edilemez. Bütün dikkatimize ve gayretimize rağmen hata ve eksiklikler ya da gözden kaçanlar olabilmektedir. Bu tür eksikliklerin hoşgörü ile karşılanacağını ümid ediyoruz.

Ayrıca doktora ders aşamasına yetişerek son öğrencilerinden olduğum, engin birikim, deneyim ve tecrübeleriyle bizlere ufuk açan değerli hocam Prof. Dr. Tunca Kortantamer'i rahmetle anarken bu konunun seçilmesinde ve çalışmanın her aşamasında yardım ve katkılarını eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. İlhan Genç'e, Arapça ve Farsça metinlerde yardımcı olan Araştırma Görevlisi arkadaşlarım Necdet Şengün ve Ali Ertuğrul'a, İSAM, Süleymaniye ve Topkapı Sarayı Kütüphânelerinin değerli yöneticilerine ve çalışanlarına minnet ve şükran duygularımı sunuyorum.

İlyas YAZAR

İzmir-2006

GİRİŞ*

1. XVIII. Yüzyılın Siyâsi ve Sosyal Görünümü:

Ebû Bekir Kânî, XVIII. yüzyılda yaşamış Osmanlı şâir ve münşîlerindendir. Bu yüzyılda III. Ahmed (ö.1730), I. Mahmud (ö.1754), III.Osman (ö.1757), III.Mustafa (ö.1774), I.Abdülhamid (ö.1789) ve III.Selim (ö.1807) Osmanlı tahtına geçen padişahlardır.

XVIII. yüzyılda bir taraftan Osmanlı Devleti çeşitli sıkıntılar yaşarken diğer yandan doğuda Türk illeri adım adım kuşatmalara maruz kalmıştır. Çin, Doğu Türkistan'a bu yüzyılda girmiştir. Hindistan'da Babüroğulları'nın taht kavgaları ve iç kargaşa, Nadir Şah'ın işgali yine bu yüzyılda gerçekleşmiştir. XVIIII. yüzyıl, Osmanlılar açsısından, kısa bir dönem olarak yaşanan Lâle Devri (1718-1730) hariç tutulursa, hâlâ çeşitli cephelerde mücadelelerin verildiği bir asır olmuştur.

XVII. yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça antlaşması ile ilk ciddi kayıpların verildiği Osmanlı coğrafyasında, XVIII. asırda birkaç devletle birlikte, aynı anda farklı cephelerde savaşlar yapılmıştır. Bu savaşların pek çoğu ağır kayıplarla sonuçlanmıştır.

XVII. yüzyıldan başlayarak XVIII. yüzyılda da devam eden mağlubiyetlerin tesadüf eseri olmadığını düşünen dönemin aydınları, toplumun ve devletin bütün kademelerinde (ulemâ, ordu, bürokrasi gibi) görülmeye başlayan aksaklıkların ve çözülmelerin bu felaketlere zemin hazırladığı fikrinde birleşmişler ve alınması gereken

* Bu bölüm, Ebû Bekir Kânî Efendi'nin yetişmesinde ve onun edebî yönden hazırlanmasında etkili olan tarihî ve sosyal hadiselerin, kültürel gelişmelerin yansımalarını görmeye yardımcı olacağı düşüncesiyle yazılmıştır. Bu yüzden konu genel çerçevede ele alınarak aşağıdaki eserlerden yararlanılmıştır: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.IV, Bölüm 1-2, Ankara, 1982; Enver Ziya Karal, "Ahmed III", İslâm Ans., C.9, İstanbul, 1965, s.212-214; Münir Aktepe, "Mahmud I", İslâm Ans., C.7, İstanbul, 1970, s.158-165; Şinasi Altundağ, "Osman III", İslâm Ans., C.9, İstanbul, 1965, s448-449; Bekir Sıtkı Baykal, "Mustafa III", İslâm Ans., C.8, İstanbul, 1965, s.700-708; Enver Ziya Karal, "Ahmed III", İslâm Ans., C.9, İstanbul, 1965, s.212-214; Cevat Eren, "Selim III", İslâm Ans., C.10, s.441-457; "XVIII. Yüzyıl", Büyük Türk Klâsikleri, C. VI, İstanbul, 1987; Abdülbaki Gölpınarlı, XVIII.Yüzyıl Divan Şiiri, İstanbul, 1955; Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1983, C.I-II; Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1995; Osman Horata, "Zihniyet Çözülüşünden Edebi Çözülüşe Lâle Devrinden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", Türkler, Ankara, 2002, C.11, s.573-592;

önlemleri tartışmışlardır. Bu çerçevede edebiyatı da yakından ilgilendiren dönemin siyasi ve sosyal olaylarını genel çizgileriyle şu şekilde belirtmek mümkündür:

XVIII. yüzyılın başında, kardeşi II. Mustafa'yı tahttan indirip kendisini tahta çıkaran âsîlere hadlerini bildirerek kargaşaya son veren III. Ahmed (1703-1730) devlet hayatında huzuru sağlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan Karlofça'da kırılan milli gururu onarmak adına çeşitli cephelerde mücadele edilmiştir. İlk olarak Ruslar'ın Osmanlı topraklarına tecavüzde bulunması üzerine bu ülkeye savaş ilan edilmiş ve Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa komutasındaki ordu Prut'ta Ruslara karşı galip gelmiştir. (1711). Prut savaşının ardından yapılan antlaşmanın şartlarını tatmin edici bulmayan Sultan III.Ahmed, sadrazamlığa Damad Ali Paşa'yı getirmiştir. Rusların yapılan antlaşma şartlarına uymak istememesi üzerine, Pâdişahın da Edirne'ye kadar başında bulunduğu Osmanlı ordusu, Damad Ali Paşa komutasında yeniden Rusya üzerine harekete geçmiştir. Sonuçta Rusya, şartlara uymak zorunda kalmıştır. Venediklilerin 1714'te Karadağlıları isyana teşvik etmesi üzerine Mora'ya sefer düzenlenmiş, Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Karlofça ile Venediklilere verilen bütün kaleleri geri almıştır. Ancak Karlofça'nın garantör devletlerinden Alman-Avusturya imparatorluğu, Venediklerden alınan yerler iade edilmedikçe barışı tanımayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Alman-Avusturya İmparatorluğuna savaş ilan etmiş ve Damad Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu harekete geçmiştir. Ali Paşa'nın şehit düşmesinden sonra Osmanlı ordusu bozguna uğramış ve Pasarofça Antlaşması (1718) ile yeniden barış dönemine girilmiştir.

Pasarofça Antlaşmasının imzalanmasından sonra, sadrazamlığa Damat İbrahim Paşa getirilmiş ve böylece Osmanlı Devleti'nde 1730 yılına kadar süren yeni bir dönem başlamıştır. *"Lâle Devri"* adı verilen bu dönemde Sultan III. Ahmet, ülke içinde huzuru sağlamak, orduyu kuvvetlendirmek, devleti maddi ve manevi en yüksek seviyeye çıkarmak için çalışmıştır. Bu dönemde, İstanbul'da ilk matbaa kuruldu (1727). Yalova'da kâğıt, İstanbul'da Tekfur Sarayında bir çini fabrikası açıldı. İstanbul'a davet

edilen ve uzun seneler İstanbul'da kalarak orada vefat eden Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa), humbaracı ocağını ıslah etti. İstanbul'un su ihtiyacını temin için bir de bend yaptırıp *derya-yı sim* adını verdi. Yine III.Ahmed döneminde Osmanlılara üstünlük kurmuş olan Avrupa'yı her yönüyle tanımak için Avrupa başkentlerine elçiler gönderildi. Tercüme heyeti kurularak çeviri çalışmaları yapıldı. Bütün bu faaliyetlerin yanında imar çalışmaları da devam etti. Yapılan yeni kasırlar, konaklar ve yalılarla Haliç ve Boğaziçi'nin çehresi değiştirildi. Zevk ve safada toplumun kabul edemeyeceği şekilde ölçünün kaçırıldığı bu dönemde yaşanan rehavet, içeriden yükselen tepkilerin giderek artmasına sebep oldu. Sonuçta Patrona Halil'in elebaşılığında başlayan isyan, III.Ahmed'in tahttan indirilerek yerine I. Mahmud'un geçirilmesiyle sona ermiştir. Böylece, siyasi ve sosyal açıdan etkisini uzun yıllar sürdüren ve aynı zamanda Osmanlı modernleşmesinin ve çağdaşlaşma sürecinin de başlangıcı sayılan *Lâle Devri*, XVIII. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran önemli bir hâdise olmuştur.

III. Ahmed'in yerine tahta geçen I. Mahmud (1730-1754) önce isyancıları ortadan kaldırarak devlet otoritesini yeniden sağladı. Ardından sınırlardaki gelişmelerle ilgili olarak Rusya ve Avusturya ile aynı anda iki cephede savaş devam etti. Bu savaşlarda elde edilen başarılar sonucu Ruslar Azak'tan, Avusturyalılar ise Belgrad'dan çekilmek zorunda kaldı. (1739). Diğer taraftan İran ile devam eden savaşlar Kasr-i Şîrin antlaşması (1746) ile sona erdi. Böylece Belgrad antlaşması (1739) ile batı ve kuzey, Kasr-i Şîrin (1746) antlaşması ile doğu sınırlarının emniyet altına alındığı I. Mahmud dönemi, genel olarak Osmanlı tarihinin son parlak devri sayılmaktadır.

I. Mahmud devrinde cephelerdeki savaşlara rağmen ıslahat hareketleri, ilim, kültür, imar ve sanat faaliyetleri devam etmiştir. Bu çerçevede ilk defa Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn kurulmuş, ikinci defa matbaa açılmış, artan kâğıt ihtiyacının karşılanması için Yalova'da kâğıt fabrikası kurulmuş, çeşitli câmi', mescid ve köşkler yapılmış, İstanbul'da üç kütüphane kurulmuştur.

I. Mahmud'un vefatından sonra yerine geçen III.Osman (1754-1757) devrinin en önemli gelişmeleri, yangınlar ve ağır kış şartları gibi doğal afetler olmuştur. 1755 yılının kışında Haliç donmuş, aynı yılın 28 Eylül'ünde İstanbul, tarihinin en büyük yangın felaketini yaşamıştır. 6 Temmuz 1756'da, Sultan III. Osman devrinin ikinci büyük yangını oldu. Bu yangın, İstanbul'un dörtte üçünü kül haline getirdi. Yangının ardından, İstanbul'un yeniden inşası için büyük bir imar faaliyeti başladı. I. Mahmud zamanında iki defa sadrazamlığa getirilmiş olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın, bu dönemde III. Osman tarafından üçüncü kez sadrazam tayin edilmesi, Tokatlı Ebû Bekir Kânî Efendi'nin hayatı için de önemli bir dönüm noktası olmuştur.[1]

XVIII. yüzyılın ortalarında tahta çıkan III. Mustafa döneminin (1757-1774) en dirayetli kişilerinden birisi Sadrazam Koca Râgıb Paşa'dır. Koca Râgıb Paşa, savaş yerine barışçı bir siyaset izleyerek sık sık dengeleri değiştiren Avrupa ülkelerine karşı daha dikkatli davranmıştır. Ancak onun 1765'te vefatı sonrasında devletin bütün yönetim dengelerinde bozulmalar ve çözülmeler görülmeye başlandı. 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı ile yeniden cepheler hareketlendi ve 1770'te Ruslara yenilen Osmanlı ordusunun 1771'de Çeşme'de donanması yakıldı. Ardından Kırım elden çıktı. Ve bu süreç siyasi tarihimizin en ağır hükümlerini içeren Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile sona erdi.

III. Mustafa dönemi, Sadrazam Koca Râgıb Paşa'nın ölümünden sonra oldukça sıkıntılı ve çalkantılı geçmiştir. Ümitsizlik içinde bulunmasına rağmen ıslahat yapmaktan geri kalmayan III. Mustafa, idarî, mâlî ve askerî konularda yenilikler yapmaya çalışmış, gelir-gider dengesini düzenlemiş, ticari faaliyetler ve yerli sanayiyi teşvik etmiş, imar çalışmalarını sürdürmüş ve mühendishaneyi açmıştır.

III. Mustafa'nın yerine geçen I. Abdülhamid (1774-1789) dönemi genel olarak savaşlarla ve ıslahatlarla geçmiştir. Devletin buhran içinde olduğu bir dönemde tahta

---

[1] Hekimoğlu Ali Paşa, sadrazam tayin edildiği sıralarda Trabzon valiliği görevinde bulunuyordu. İstanbul'a dönerken Tokat'a uğramış ve Kânî ile burada karşılaşmış, onu maiyetine alarak İstanbul'a getirmiştir.

çıkan I. Abdülhamid, isyanları bastırmak üzere Kaptân-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'yı, ıslahat yapmak için de sadrazam Halil Hamit Paşa'yı görevlendirmiştir. Bu süreçte Kapıkulu'nun ıslahı için Fransa'dan mühendisler getirilmiş ve Mühendishâne-i Berr-i Hümâyun açılmıştır. Ayrıca matbaanın yeniden canlandırılması, yerli malı kullanımının zorunlu kılınması ve yerli sanayinin teşvik edilmesi bu dönemin sosyal hayatında görülen olumlu gelişmelerdir.

Özi Kalesi'nin düştüğünü öğrendiği sırada felç geçirerek üzüntüsünden vefat eden I. Abdülhamid'in yerine III. Selim (1789-1807) tahta çıkmıştır. III. Selim, siyasi alanda başarılar elde etmek için öncelikle askeri başarıların gerekliliğine inanmışsa da kısa zamanda bunun yanıltıcı olduğunu idrak etmiştir. III. Selim, devlet için lüzumlu gördüğü çeşitli alanlardaki ıslahatları Nizam-ı Cedid adıyla tatbikat safhasına koydu. *Nizam-ı Cedid,* genel olarak Avrupa'nın bilim ve teknik gelişmelerinden yararlanarak Osmanlı Devleti'nin ilmî, idârî, siyâsî, iktisâdî ve diğer alanlarda yapılması zorunlu görülen yeniliklerin bütününü ifade etmekle birlikte, özel anlamıyla Avrupâi standartlarda kurulacak olan ordu için de kullanılan bir kavram olmuştur. Hülâsa Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın sonunda Nizam-ı Cedid hareketiyle tarihinde o döneme kadar görülmemiş ölçüde değişik sahalarda ve boyutlarda yapılan yeniliklere tanık olmuştur.

XVIII. yüzyıl, çoğu aydın görüşlü, sanattan anlayan, şâir, musikişinas, sâkin yaradılışlı fakat zayıf, savaştan kaçınan pâdişahların devlet idaresinde olduğu bir asır olmuştur. Eski gücünü yitiren Osmanlılar, yeni felaketlerin yaklaştığı bir dönemde, Batının bilim ve teknik olarak her gün biraz daha ilerlediğini, savaş araç-gereç ve yöntemlerinde üstünlük sağladığını görmüş, bunun sonucu olarak da kötü gidişe dur diyebilmek ve gerilemeyi önleyebilmek adına Batı ile ilişkilerini artırmak zorunda kalmıştır.

2. XVIII. Yüzyılın Edebî Görünümü:

XVIII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal yaşamda büyük güçlüklerle karşılaştığı bir yüzyıl olmakla birlikte, yenilik hareketini idrak ettiği bir devir olmuştur. Osmanlının bu yüzyılda yaşadığı siyasi ve sosyal çalkantılar, edebî hayatı da etkilemiştir. Bu yüzyıl edebiyatı, geçmiş dönemlerin edebî geleneğini esasta devam ettirmiş olmanın yanında bir takım değişikliklerin, yumuşamaların ve kırılmaların da meydana geldiği bir devir olmuştur. Gerek XVIII. yüzyılın, gerekse bütün Türk edebiyatının iki büyük şâirinden Nedim asrın ilk yarısında, Şeyh Gâlib ise ikinci yarısında yetişmiştir. Nitelik bakımından bu iki şâir seviyesinde olmamakla birlikte, bu yüzyılda yetişen şâir sayısı, nicelik olarak diğer asırlara nazaran verimlilik göstermiştir.[2]

XVIII. yüzyıl başında edebiyatta *Nâbî Mektebi* hüküm sürmekteydi. Nabi Mektebi, mesnevi türünde aşk ve tasavvufî konulardan uzak eserler vücûda getirirken gazellerde hikemî bir üslûp oluşturmuştur. Geleneğin şiir anlayışından ayrılmamakla birlikte, onun içinde bir mektep meydana getiren Nâbî'nin düşünce ve hikmet tarzını benimseyen pek çok şâir onun takipçisi olmuştur. Dürri, İzzet Ali Paşa, Kâmî, Râşid, Sâbit, Sâmî, Selim ve Seyyid Vehbî gibi şâirler Nâbî Mektebi tesirinde eserler vermiştir. Çalışmamıza konu olan Ebû Bekir Kânî Efendi de bu mektebin etkisinde olan şâirler arasındadır. O'nun şiirlerinde ayetlere, atasözlerine ve deyimlere dayalı söyleyişlerde bu izleri görmek mümkündür. Özellikle gazellerindeki hikemî söyleyişlerinde başarılı bulunmaktadır.

Nâbî ve Sâbit ile edebiyata yerli unsurların girmeye başlaması XVIII. yüzyılda daha da yoğunlaşmış ve özellikle Lâle Devri şâirleriyle artmıştır. Asrın başında yetişen Nedim, meydana gelen yeni hayat tarzının ifade edilmesinde sembol bir şâir olarak

[2] Bu yüzyılda yetişen, Nesib Dede, Hasib, Osmanzade Tâib, Kâmi, Beliğ, Enis Recep Dede, Şeyhülislam İshak Efendi, Sâkıb Dede, İzzet Ali Paşa, Zâtî, Nahîfî, Münif, Neylî, Seyyid Vehbi, Râgıb Paşa, Çelebizade Âsım, Ahmed Paşa, Râtip, Münif, Esad Efendi, Nevres-i Kadîm, Hoca Neş'et, İlhâmî, Enderunlu Fâzıl, Esrar Dede ve Kânî gibi pek çok dîvan şâirinin varlığı bu niceliği doğrulamaktadır.

görülmüştür. O, Lâle Devri'nin sosyal hayatını, saray âdetlerini, lâle sefâlarını ve Sa'dâbâd eğlencelerini şiire yansıtırken kullandığı dil ve üslûp ile devrindeki şâirlere örnek olmuştur. Nedim'i başarıyla takip eden İzzet Ali Paşa ve Muhammed Emin Beliğ gibi şâirler yanında, Kâmî, Râşid, Seyyid Vehbî, Neylî ve Fıtnat Hanım gibi şâirler de Nedîmâne şiir tarzının etkisinde şiirler söylemişlerdir. Nedim'den sonra da Enderunlu Vâsıf, Surûrî ve Enderunlu Fâzıl gibi şâirler tarafından Nedim ekolünün devam ettirildiği bilinmektedir. Şiirlerinde kullandığı mahallî unsurlar dikkate alındığında, Kânî'nin zaman zaman *Nedîm tarzı* şiirler söylediği görülmektedir.

XVIII. yüzyılın ve bütün edebiyatımızın en büyük şâirlerinden birisi olan Şeyh Gâlib, Nâbî ve Nedim tarzı şiirlerden etkilenmekle beraber, şiirde yaşanan durgunluğu aşmada yaratıcı bir tavır sergilemiştir.[3] Bu özelliği O'nun, hocası Hoca Neş'et'in şiir meclislerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.[4] Yüzyılın ikinci yarısında Koca Râgıp Paşa etkisinde şiirler söyleyen Haşmet ve Fıtnat Hanım yetişmiştir. Esrar Dede ise Mevlevî çevrelerce tanınan bir şâir olmakla birlikte aynı zamanda tezkire yazarı olarak da bilinmektedir.

XVIII. yüzyıl edebiyatı, şiirde olduğu gibi mensur eserler bakımından da verimli bir dönem geçirmiştir. Biyografiler, şuarâ tezkireleri, tarihler ve sefaretnâmeler tercih edilen türler arasında yer almaktadır. Biyografide Osmanzâde Tâ'ib, Sâkıb Mustafa Dede, Ahmed Resmî ve Müstakimzâde Süleyman; şuarâ tezkireciliğinde Safâyî, Sâlim, Bursalı Beliğ ve Esrar Dede; tarih sahasında Nâimâ, Râşid, Âsım, Vâsıf; sefaretnâme türünde ise Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Ahmed Resmî Efendi ve Vâsıf Ahmed Efendi yüzyılın önde gelen isimleri arasında yer almıştır.

---

[3] Sedit Yüksel, Şeyh Gâlib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri, Ankara, 1980, s.94.
[4] İlhan Genç, Hoca Neş'et, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni, İzmir, 2005, s.13.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. Hayatı:

Ebû Bekir Kâni Efendi'nin hayatına dair bilinenler çok fazla değildir. Gerek şâir biyografileri hakkında temel başvuru kaynakları arasında sayılan şuarâ tezkirelerinde, gerekse ölümünden sonraki çeşitli kaynaklarda Kânî ile ilgili verilen bilgilerin sınırlı bir çerçevede kaldığı görülmektedir.[5]

Ebû Bekir Kânî Efendi 1712 (H.1124) yılında Tokat'ta dünyaya gelmiştir.[6] Doğumu ve ailesi ile ilgili kaynaklarda bunun dışında herhangi bir bilgi bulunmayan Kânî, tahsil hayatına Tokat'ta başlamıştır.[7] İlk zamanlar derbeder bir hayat süren Kânî gençlik yıllarında nazım ve nesirle, nükteli biçimde söylediği şiirlerle şöhrete ulaşmıştır.[8]

Kânî daha gençlik yıllarında içkiye meyilli olduğundan ayyaş bir yaşam sürmeye başlamışsa da durum fazla uzun sürmemiştir.[9] Gençlik yıllarında, iç dünyasındaki bunalım ve arayışlarının devam ettiği bir dönemde, Mevlevî şeyhi Abdülahad Dede ile karşılaşmıştır. Abdülahad Dede'ye intisap etmiş olmakla Mevlevîlik dairesi içinde yer almaya başlayan Kânî, 39-40 yaşlarına kadar Tokat Mevlevîhânesine devam etmiştir.[10]

---

[5] Vakanüvis Mehmed Edip Efendi, Târih-i Edib, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No:3220, vr:116 v.d.; Fatin Efendi, Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'âr, İstanbul 1271, s.352-353; Şeyhülislam Arif Hikmet, Mecmuâtü't-Terâcim, İstanbul 1254, vr. 55ab; Şefkat, Tezkire-i Şefkat, İstanbul 1259, vr.59b; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmâni, (Haz.: Nuri Akbayar) İstanbul 1996, C.III, s.865; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, C.II, s.392; Muallim Nâci, Esâmi, İstanbul 1308, s.261–262; Ebuzziya Tevfik, Nümûne-i Edebiyât-ı Osmâniye, İstanbul 1330, s.49; Şehabettin Süleyman, Târih-i Edebiyât-ı Osmâniye, İstanbul 1328, s.231–232.

[6] Kânî'nin Tokatlı olduğunu ve orada doğduğunu Muallim Naci, Esâmî'de kaydetmektedir. (bkz.: Muallim Nâci, a.g.e., s.261); Ayrıca Tokatlı olduğunu bir fıkrasında da "…Feyzullah! Sen zannedersin ki, bu Kânî dedikleri adam Tokad-ı bihişt-âbâdda Âdem imiş" şeklinde söylediği bilinmektedir. (bkz.: Muallim Nâci, Osmanlı Şâirleri (Haz.: Cemal Kurnaz), İstanbul, 1995, s.256)

[7] Muallim Nâci, Esâmi, İstanbul 1308, s.261.

[8] Muallim Nâci, a.g.e., s.262.

[9] Ahmed Rifat Efendi, Lügat-ı Tarihiye ve Coğrafiye, İstanbul 1299, C.I, s.70.

[10] Vakanüvis Mehmed Edip Efendi, a.g.e., vr.117; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.392.

Ebû Bekir Kânî Efendi, gençlik yıllarında şiir ve inşâdaki başarısıyla çevresindekilere kendini kabul ettirmiştir.[11] Ancak O, asıl şöhrete 1755 (H. 1168) yılında Hekimoğlu Ali Paşa[12] ile tanıştıktan sonra ulaşmıştır. Dönemin Trabzon valisi olan Hekimoğlu Ali Paşa, üçüncü kez sadrazam tayin edilmiş ve Trabzon'dan İstanbul'a dönerken Tokat'a uğramıştır. Paşa'nın Tokat'a uğramasını fırsat bilen Kânî Efendi, Paşa'ya bir kasîde ve tarih sunmuştur. Kânî'nin yetenekli bir genç olduğunu fark eden Ali Paşa, onu maiyetine almaya karar vermiş, Kânî'nin bağlı olduğu Tokat Mevlevî hanesi Şeyhi Abdulahad Dede'nin de iznini alarak 1755 yılında onu İstanbul'a götürmüştür.[13] Muallim Nâci, Kânî'yi Tokat'tan İstanbul'a getiren hâdiseleri şu şekilde ifade etmektedir: *"Henüz pek genç iken vatanında şiir ve inşâ ile müşarun bi'l-benân (parmakla gösterilir) olmuş idi. Mevlevîlik tarikatına intisabı olmak cihetiyle başında sikke, Tokat şeyhi hizmetinde bulunduğu halde Hekimoğlu Ali Paşa Trabzon'dan üçüncü defa sadrazamlığa gelirken Tokat'a uğradığında, Kâni kasîde ve tarih takdimine*

---

[11] Muallim Nâci, a.g.e., s.262.

[12] Ebû Bekir Kânî Efendi'nin hayatında dönüm noktasını belirleyen Hekimoğlu Ali Paşa, 1688 (H.1100) yılında İstanbul'da doğmuş, Reisü'l-Etibbâ Nuh Efendi'nin oğludur. III.Ahmed tarafından Bevvâbin-i Dergâh-ı Âli zümresine dahil edilmiş, silahşör rütbesiyle akranlarından öne çıkmış, tecrübe kazanması için Damat Ali Paşa tarafından Zile Voyvodalığı görevine atanmış, daha sonra Türkmen Ağalığı ve Rumeli payesiyle birlikte Adana vilayeti ve Halep vilayetinde (1724/1137) görev yapmıştır. Bu görevlerini takiben Azerbaycan ve Tebriz fetihlerinde bulunmuş, 1725 (1138)'de Anadolu Eyaleti, Tebriz Seraskerliği ve Şehr-i Zor Eyaleti (Kerkük) görevlerine atanmış, İran'ın Tebriz'i geri alması üzerine 1731 (1144)'de Tebriz'i yeniden fethetmiş ve Erzurum'a döndüğünde bu kez sadaret makamı ile ödüllendirilmiştir. I. Mahmud ve III. Osman dönemlerinde üç kez sadaret makamında görev alan Ali Paşa bu makama ilk atandığında 3,5 yıl kadar görev yapmış, ardından 1735 (1148) yılında azledilip Midilli'ye gönderilmiştir. 1736 (1149)'da Bosna Eyaletine nasbolunan Paşa, Belgrad'ı kurtarmış, 1740 (1153)'da Mısır Valisi olarak Kölemenleri susturmuş, 1743 (1155)'de ikinci kez sadaret makamına getirilmiştir. Bir buçuk yıl yönetimde kalan Paşa 1156'da azledilip yeniden Midilli'ye gönderilmiştir. Daha sonra Bosna ve Halep valilikleri, Anadolu Eyaleti ve Şark Seraskerliği gibi değişik görevlerde bulunan Paşa 1754 (1168) yılında üçüncü kez sadrazam tayin edilmişse de hakkında çıkartılan dedikodu ve söylentiler sebebiyle 3,5 ay sonra tekrar azledilip idama mahkûm edilmiştir. Valide Sultan'ın araya girmesiyle önce Kıbrıs'a, sonra da Rodos'a gönderilmiş, ardından 1756 (1169)'da tekrar Mısır'a, bir yıl sonra da Anadolu Vilayetine atanan Ali Paşa, aynı yıl (1757/1170) Kütahya'da hayata gözlerini kapamıştır. (Şemseddin Sâmi, Kâmusu'l-A'lâm, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996. C.4, s.3187)

[13] Fatin, a.g.e., s.352-353; Muallim Nâci, a.g.e., 261; Sırrı Akıncı, "Hekimoğlu Ali Paşa ve Kânî Efendi", Hayat-Tarih Mecmuası, Ekim 1971, C.2, S.9, s.17.

acele ederek nazar-ı takdimini celb eylediğinden Paşa kendisini şeyhinin izni ile dairesine alıp birlikte İstanbul'a getirmiştir."[14]

Hekimoğlu Ali Paşa, İstanbul'a geldikten sonra Kânî Efendi'yi, eğitim düzeyinin artması ve devlet terbiyesi alması için Dîvân-ı Hümâyûn kalemine yerleştirmiştir.[15] Dîvân-ı Hümâyûn kalemindeki eğitimini, normal eğitim süresinden daha kısa bir süre içinde başarı ile tamamlayan Kânî Efendi'ye *Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn* pâyesi verilmiştir.[16]

Hekimoğlu Ali Paşa, 1755 yılının sonlarına doğru sadaretten uzaklaştırılarak Silistre'ye gönderilmiştir. Tokat'tan Paşa'nın himayesinde İstanbul'a gelen Kânî Efendi kısa sürede İstanbul'daki yaşamdan ve bürokrasiden sıkılmıştır. Paşa ile birlikte O'nun divan kâtibi olarak Silistre'ye giden Kâni, İstanbul'dan kurtulmak fikrini bir mektubunda şu şekilde açıklamaktadır:

"Bu kirli sarıklı Kânî, caddeleri ve Pazar yerlerini süsleyen, muhteşem giysiler içindeki devlet erkânıyla aynı seciyede olmadığından İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Silistre denen İslâm'ın bu sefil hânesini kendisi için bir huzur yeri olarak görmüştür."[17]

Ebû Bekir Kânî, Silistre'de bir müddet kalmış, daha sonra Paşa'nın yanından ayrılarak Eflak, Rusçuk ve civar bölgelere geçmiştir. Buralarda eşraftan bazı kimselerle Ulah beylerinin kâtipliklerini de yaptığı bilinmektedir. Yine bu dönemde Eflak Voyvodası İskerletzade Konstantin Bey'in Bükreş'te özel kâtipliği görevinde de bulunmuştur. Bu görevindeyken Voyvoda Konstantin, Kânî'den yeğeni Alexsandr'a Türkçe öğretmesini istemiş, Kânî de bu isteği yerine getirerek Alexsandr'a Türkçe dersleri vermiştir. Ebû Bekir Kânî Efendi, Voyvodanın yeğeni Alexsandr'a Türkçe

---

[14] Muallim Nâci, a.g.e., 262.

[15] Vakanüvis Mehmed Edip Efendi, a.g.e., vr.117; Fatin, a.g.e., s.353; Şeyhülislam Arif Hikmet, a.g.e., s.55b.

[16] Mehmed Süreyya, a.g.e., s.865

[17] Wilkinson Gibb, A History of Otoman Poetry, London, 1967, Volume IV, p.160.

öğretmek amacıyla *Be-nâm-ı Havâriyyûn-ı Bürûc-ı Fünûn* adında bir kitap yazmıştır.[18] Kânî'nin yanında çalıştığı Voyvoda İskerletzade Konstantin Bey ile birlikte yapılmış portresinin bugün, Bükreş'teki Sinaia müzesinde bulunduğu belirtilmektedir.[19] Balkanların değişik bölgelerinde dilediğince bir hayat süren şâir, mektuplarının pek çoğunu da bu dönemde kaleme almıştır.[20]

Ebû Bekir Kânî'nin rivâyetlere dayalı olarak Bükreş'te geçirdiği yıllarda, içkiye mübtelâ olduğu ve mübtezel bir hayat yaşadığına dair bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. Kânî 'ye atfedilen ünlü "*Kırk yıllık Kânî olur mu yani*" sözü de yine bu dönemle ilgili rivayetler arasında bulunmaktadır.[21]

Kânî, 1755 yılında İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yaşadıklarını Dîvân'ında yer alan *Hasb-i Hâl*'inde ayrıntılı olarak kaleme almış, Eflâk ve Rusçuk gibi gezip dolaştığı beldelerle ilgili izlenimlerini anlatmıştır:[22]

Ḳarn-ı evvelde seyāḥatde iken
Gāh mihnet-gehi rāḥātda iken (K/39-1)

---

[18] "Kânî" Büyük Larausse Sözlük ve Ansiklopedi, İstanbul 1986, C.12, s.6307.

[19] İsa Kayaalp, "Kânî" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2001, C.24, s.306; Th. Menzel, "Kânî", First Encyclopaedia of Islam, Leiden, 1987, Volume IV, s.716.

[20] Osman Horata, "Son Klâsik Dönem", Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2006, C.2, s.474.

[21] Ebû Bekir Kânî'nin Bükreş'te bulunduğu sırada bir Romen güzeline âşık olduğu, güzelliği kadar dinine de bağlı olan kızın Kânî'yi Hıristiyanlığa davet ettiği, bunu kabul etmezse onunla evlenmeyeceğini söylemesi üzerine Kânî'nin günümüzde atasözü olarak kullandığımız "*Kırk yıllık Kânî olur mu Yani*" sözünü söylediği ifade edilmektedir. (Önder Göçgün, "18. Yüzyıl Klâsik Türk Şiiri'nin Nüktedan Bir Mevlevî Şâiri: Tokat'lı Kânî", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Ankara 1987, s.569); Başka bir rivayete göre ise sevdiği Romen kız Kânî'ye, içkiye tövbe etmesi şartıyla kendisiyle evlenebileceğini söylemiş, ancak aşk derdinden dolayı içkiye alışmış ve içmeden duramaz hale gelmiş olan şâirin "artık çok geç, ben içkisiz yapamam, tövbe kâr etmez, *kırk yıllık Kânî, olur mu Yani*" dediği belirtilmektedir. (Sırrı Akıncı, "Hekimoğlu Ali Paşa ve Kânî Efendi", Hayat-Tarih Mecmuası, Ekim 1971, C.2, S.9, s.17); Bir diğer rivayete göre ise, Kânî'nin hiçbir yerde uzun süre kalmadığı halde Eflak'ta uzun zaman kalması sebebiyle kendisine irtidat isnat olunduğu, Kânî'nin de bu suçlama karşısında "*Kırk yıllık Kânî olur mu Yani*" sözünü söylediği şeklindedir. (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, İstanbul 1965, C. III, s.862.)

[22] Hasb-i Hâl, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış 132 beyitten oluşan sosyal hayatın tenkidine yer veren bir eserdir. Çalışmanın inceleme kısmında Toplumsal Eleştiri bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Geşt iderken bu zemīn ṣaḥrāsın
Seyr iderken ḳarasın deryāsın (K/39-2)

Gezdüm Eflāk ḥavālisinde
Ṣoñra nehr-i Ṭuna yalısında (K/39–58)

Bir yere varmış idüm Ruscuḳ nām
Kendü ma'mūr ahālisi be-kām (K/39-59)

Bir zaman anda iḳāmet itdüm
Ehl-i tevḥīd ile ülfet itdüm (K/39-63)

İki üç ay ḳadar anda oturup
Gāh gezüp gāh yatup gāh ṭurup (K/39–99)

Giderek Ruscuġa geldüm tekrar
Līk işler degül eski reftār (K/39-102)

Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın 1782 yılında Kânî'yi İstanbul'a davet etmesi ile Kânî'nin yirmi yedi yıllık gurbet yaşamı ve İstanbul özlemi sona ermiştir.[23] Kâni 1782 tarihinde İstanbul'a döndüğünde, Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın dîvân kâtipliği yanında devlet ricâlinden bazı kimselerin kâtiplik görevlerini de yapmıştır.

Muallim Nâci'nin *"Tarîk-ı hâcegâneye idhâl olunmuş ise de bir yolda devam edebilecek mahluklardan olmadığından sâika-i tab'-ı cevvāl ile dolaşıp durmaktan kendini alamamış idi. Hiç bir kayd altında bulunmak istemeyen Kânî, gâh dîvân kalemine mensūbiyyet sūretiyle İstanbul'da gâh dîvân kitâbeti hizmetiyle hâriçde vakit geçirdi,"*[24] sözleriyle tanımladığı Kâni, saray âdâb ve teşrīfâtına uyum sağlayamamıştır. Yeğen Mehmed Paşa ile olan senli-benli ilişkileri ve Paşa'ya ait bazı sırları ifşâ etmesi üzerine idama mahkum edilmiştir. Hakkında idam cezası verilen Kânî Efendi, bu

[23] Kânî'nin Yeğen Mehmed Paşa ile ilişkisi Paşa'nın Silistre, Eflak ve Özi görevlerinde bulunduğu dönemlerde kurulan dostluklara dayanmaktadır.
[24] Muallim Nâci, a.g.e., s.262.

cezadan Reisü'l-küttâb Hayri Efendi'nin araya girmesiyle kurtulmuş ve kalebent olarak Limni adasına sürgüne gönderilmiştir.[25]

Malları müsadere edilerek sürgüne gönderilen Kânî Efendi'nin, Limni adasındaki sürgün yıllarını sıkıntı ve yokluk içinde geçirdiği bilinmektedir. Bu yıllarda yazmış olduğu mektuplarında, birkaç aydır tütünsüz kaldığından nargilesinin gümüş başlığına sarılı duran hortumunun gözüne yılan gibi göründüğünden bahsetmesi yaşadığı sıkıntıların boyutunu göstermektedir.[26] O'nun, hayatının bu son dönemlerinde yaşadığı sıkıntılı günlerin ve içine düştüğü yokluğun izlerini *Hasb-i hâl*'de görmek mümkündür:

Dimemiş kimse ki ḫālüñ niçedür
Ac yatursın burada ḳac gicedür

Niçe şehler ki olup zār u zebūn
Bulmamış bir giyecek köhne zıbūn[27]

Kânî, Limni adasında sefaletle geçen sürgün yıllarının ardından hayatının sonlarına doğru affedilerek İstanbul'a dönmüş ve 1791 yılının Kasım ayında vefat etmiştir. (Rebi'ul-evvel 1206)[28]

---

[25] "Kani', Encyclopedie de L'islam, Paris, 1978, Tome IV,s.567-568; Fevziye Abdullah Tansel, "Kânî", Türk Ansiklopedisi, C. XXI, Ankara, 1974, s.204.

[26] Gibb, a.g.e., p.161; Th. Menzel,a.g.m., s.716; Fevziye Abdullah Tansel, a.g.m., s.204; Ebuzziya Tevfik, a.g.e., s.52.

[27] Bkz.: Metin Kısmı: Der-Hasb-i Hâl-i Hod (K39/16-17).

[28] Kânî'nin ölüm tarihi konusunda kaynakların büyük bir kısmı Hicri 1206 tarihini vermektedir. Miladi olarak 1791/1792 yılına karşılık gelen bu tarihin, konuyla ilgili kaynaklarda 1791 ya da 1792 gibi farklı şekillerde yer aldığı görülmektedir. Bu durumda Kânî'nin ölüm tarihinin, yıl olarak H.1206 yılı olduğu konusunda tüm kaynaklar ittifak halinde bulunmaktadır. Ancak Sicill-i Osmānî, Tuhfe-i Nâilî gibi bazı kaynakların hicri 1206 yılı ile birlikte Rabi'ul-evvel ayını da kaydetmiş olduklarını görüyoruz. Ölüm tarihini ay olarak kaydeden kaynaklardan yalnızca Tarih-i Cevdet'te 1206 Rabi'ul-âhir kaydı bulunmaktadır. Ay konusunda yapılan bu tespiti (Rabi'ul-evvel ya da Rabi'ul-âhir 1206) dikkate aldığımızda Kânî'nin ölüm tarihinin miladi olarak Kasım 1791 şeklinde olması gerekmektedir. Biz de çalışmamızda Kânî'nin ölüm tarihi olarak 1791 yılının kaydedilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Yıl konusunda Önder Göçgün de yayınladığı bir bildirinin girişinde 1791 tarihini vermesine rağmen iç sayfalarda 1792 tarihini zikrederek Sicill-i Osmānî'ye atıfta bulunmaktadır. Oysa ki söz konusu eserin işaret ettiği tarih de 1791 yılına karşılık gelmektedir. (Fatin, a.g.e., s. 353; Şeyhülislam Arif Hikmet, a.g.e., s.55b; Şefkat, a.g.e., vr.59b; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 323; Mehmed Süreyya, a.g.e., s.865; Mehmet Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî (Haz: C.Kurnaz, M.Tatçı), Ankara, 2001, C.2, s.848;

Ölümünden kısa bir süre önce çevresindeki dostlarına "*Mezar taşıma Fatihâ yazılmasın, ben Fatihâ dilencisi değilim*" dediği rivayet olunan şâirin son nefesine kadar mizahtan vazgeçmediği söylenmektedir.[29] Kabri Eyüp Mezarlığında bulunmaktadır.[30] Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Ebû Bekir Kânî Efendi'nin ölümü üzerine Sürûri ve Sünbülzâde Vehbî'nin tarih düştüğü görülmektedir:[31]

"*Her sözü ma'den-i cevher idi gitdi Kânî*" (Sürûrî)
…
"*Gitti gevher idi gûyâ o ma'ârif Kânî" (*Sünbülzâde Vehbî)

Kişiliği:

Ebû Bekir Kânî Efendi'nin mizacıyla ilgili yazılanlar, onun sanatıyla kişiliği arasındaki uyumu ortaya koymaktadır: Ebuzziya Tevfik, Kânî'yi *"rind-meşreb, laübali mizaç, fikr ü istiklâl ve hiss-i hürriyet ile perverde bir zat"* olarak tanımlamakta ve hezl, mizah konusundaki duyarlılığın, onun fıtratından kaynaklandığını ileri sürmektedir.[32]

Şemseddin Sâmi ise Kâni'nin laübali ve kalender-meşreb bir kişiliğe sahip olduğu görüşündedir.[33]

Kânî'yi fiziki olarak tanımlamaya çalışan Hakkı Süha ise onun, çehre züğürdü bir adam oluşuna dikkat çeker: *"Kavukla kürk arasına sıkışmış mini mini bir baş, bu*

İslâm Ansiklopedisi, a.g.e., C.IV, s.158; İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., s.306; Gibb, a.g.e., p.161; Önder Göçgün, "18.yy. Klâsik Türk Şiiri'nin Nüktedan Bir Mevlevî Şâiri: Tokadlı Kânî", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986), Ankara, 1987, s.565-572)

[29] Sırrı Akıncı, a.g.e., s.17

[30] Kânî'nin mezar taşında yukarıda da belirtildiği gibi Fatiha'ya yer verilmemiş, "Hüve'l-Bâkî, Cennet-mekân Ebû Bekir Kânî Efendi Rahimehullah sene 1206" ifadesi yazılmıştır. Kânî'nin mezarı Eyüp Camii arkasında bulunan Beybaba Sokağı içindeki Feridun Paşa Türbesinin 15-20 metre sağ tarafında yola paralel mezarların ikinci bloğunda bulunmaktadır. Kânî'nin mezarının sağ tarafında Rodoslu Yedibekli Es-Seyyid Hasan Kayudan (1207), sol tarafında Şeyhülislam Asbak Aşır Efendi'nin Kerimezadesi Sadrazam Esbak Nâilî Paşa Hafid-i Müderris-i Kirâmdan Abdurrahim Şekip Beyefendi (1235), arka tarafında Cafer Efendi (1282) ve ön tarafında Divân-ı Hümâyun'dan Abdurrahman Necib Bey Efendi (1210) medfun bulunmaktadır. (Kânî'nin mezarının resimleri için Bkz. EK:1 Fotoğraflar)

[31] Şehabettin Süleyman,a.g.e., s.236.; Fatin, a.g.e., s.353; İsmail Yakıt, Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul, 1992, s.345.

[32] Şehabettin Süleyman, a.g.e., s. 232.

[33] Şemseddin Sami, a.g.e., C.V, s.2819.

küçük başın çelimsiz yüzü kaş, göz, alın, ağız ve sakalla da dolmamış gibidir. Gaga burnunda küstah bir sivrilik sezilir" şeklinde tanımladığı Kânî'nin züğürt çehresine mukabil oldukça zengin ve asil bir ruha sahip olduğunu, taşkın ve sanatkâr ruhunun şahlanışına, refahını ve rahatını çekinmeden feda ettiğini belirtir.[34]

Hakkında yazılanlar ve söylenenler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kânî'nin mağrur, makam ve mevki sevdalısı olmayan, lâkayd, içki ve kadına düşkün, hazır cevap, keskin zekâlı, kalender-meşrep, nüktedan ve rint bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır.

Mevlevîliği:

Ebû Bekir Kâni Efendi'den bahseden kaynakların tamamı, onun İstanbul'a gelmeden önce Tokat'ta geçen hayatına dair bilgiler verirken Mevlevî tarikatına girdiğine ve uzun süre Tokat Mevlevîhânesine[35] devam ettiğine dikkat çekmektedir: *"Tarîkat-ı Mevlevîyeye intisap eyledi"*[36], *"Tarîkat-ı Mevlevî idi"*[37], *"Kendisi aslen Tokatlıdır, tarîkat-ı Mevlevîyeye intisap ettiği cihetle otuz sekiz yaşına kadar Tokat*

---

[34] Hakkı Süha Gezgin, Edebî Portreler, İstanbul, 1999, s.74–75.

[35] Tokat Mevlevîhânesi, 1638 yılında Yeniçeri Ağası Muslu Ağa tarafından inşâ edilmiştir. İlk dönem kayıtlarında "Medîne-i Tokad'da vâki' Yeniçeri Ağası Muslu Ağa Mevlevîhânesi" olarak geçen Mevlevîhane zaman içinde hasara uğrayıp yıkılmışsa da 1703 tarihinde Müderris Şeyh Mehmed Efendi tarafından yeniden inşâ ve ihyâ edilmiştir. XVII. asrın ortalarında bölgeyi gezen Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Tokat Mevlevîhânesi'nin önemli bir merkez olduğundan bahsetmetmektedir. Mevlevîhanenin şehirdeki önemli yapılar arasında yer aldığını kaydeden Çelebi, binanın Sultan III.Ahmed'in vezirlerinden Süglün Muslu Paşa tarafından yapıldığını, İstanbul Beşiktaş'taki Mevlevîhane ile eş değer olduğunu kaydederek haftada iki gün burada âyin yapıldığını belirtmiştir. Tokat merkez Soğukpınar mahallesi, Bey Sokağında bulunan Mevlevîhane zaman içinde yapılan bazı onarım, ekleme ve bezemelerle görünümünde yapılan değişiklikler açısından XIX. yüzyıl mimarî özelliklerini göstermektedir. 3000 m²'lik bir alan üzerinde kurulmuş Mevlevîhane, şeyh dairesi, derviş hücreleri ve semahaneden meydana gelmiştir. İkinci kattaki semahanenin girişi önüne ahşap sütunlu bir revak yerleştirilmiştir. Semahanenin tavan göbeği dönemine ait güzel bir ağaç işçiliği göstermektedir. Semahanenin çevresindeki ahşap sütunlar, üzerini örten kubbeyi taşımaktadır. Doğu tarafına da kadınlar mahfili yerleştirilmiştir. Mevlevîhane son zamanlarda yapılan onarımlarla orijinalliğinden uzaklaşmıştır. *(Doç. Dr. Mehmet Beşirli, "Tokat Mevlevîhânesi", Kültür&Tokat Araştırma, Yıl: 2005, S.19, ss. 2-14; Tokat Mevlevîhânesi resimleri için bkz.:Ek-1 Fotoğraflar)*

[36] Fatin, a.g.e., s.303.

[37] Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.393.

Mevlevîhânesinde kalmıştır"[38], *"Tarikat-ı Mevlevîyyeye intisabı olmak cihetiyle başında sikke-pûş Tokad şeyhinin hizmetinde bulunduğu halde.."*[39], *"Maddi ve manevî bir meslek, edeb ve irfan olan tarikat-ı Mevlevîyeye intisabı olduğundan İstanbul'a gelinceye kadar Tokat Mevlevîhânesinde devam etmiştir,"*[40] *"Mevlevî tarikatına da intisabı olmakla Tokad şeyhi hizmetinde sikke-pûş yeni yetişen bir genc iken,"*[41] *"Kırk yaşına kadar Tokat Mevlevîhânesine bağlı kaldı"*[42] şeklinde verilen bilgiler, Kânî'nin Mevlevîlik ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Ebû Bekir Kâni Efendi'nin İstanbul'a geldiği 1755 tarihine kadar, Tokat'ta geçirdiği yıllarda Mevlevî şeyhi Abdülahad Dede'ye intisap etmiş bir derviş olduğu ve 38–40 yaşlarına kadar Tokat Mevlevîhânesine devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler dışında, dönemin Tokat Mevlevîhânesi ve şeyhi Abdulahad Dede hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kânî'nin İstanbul'a gelişinden sonraki dönemle ilgili olarak, onun Mevlevîliği hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Ancak şiirlerinde ve mektuplarında Mevlevîliği ile ilgili olarak zaman zaman duygularını dile getirdiği görülmektedir. Mevlânâ Celâleddin Rûmî için yazdığı medhiyesinde ona olan sevgisini açıkça dile getirmektedir. Hazreti Mevlânâ'ya seslenen şâir, hâlâ onun yolunda bir derviş olduğunu ve kendisine sahip çıkmasını arzu etmektedir. Mevlâna'nın himmetini, yardımını ve lutfunu bekleyen şâir, kendini şeyhinin ellerine bıraktığını *"ister yap ister yık"* ifadeleriyle belirtmekte ve gurbete düşmüş yaralı gönlünü iyileştirecek kişinin de Hz. Mevlânâ olduğunu ifade etmektedir:

Dervīşüñe ṣāḥib çıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā
İsterse yap ister yıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā

---

[38] Şehabeddin Süleyman, a.g.e., s.235.
[39] Muallim Nâci, a.g.e., s.261-262.
[40] Ebüzziya Tevfik, a.g.e., s.51.
[41] Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s.322-323.
[42] Meydan Larausse, C.6, İstanbul, 1971, s.457

Ġurbet-zedegānuñ gör dāġ-ı dile merhem sür
Hicrān nekebātuñdur yā Ḥażret-i Mevlānā

Sāyeñde ḥimāyet ḳıl bī-ġā'ile velī ḳıl
Ḳıl ḥimmetüñi teşkīl yā Ḥażret-i Mevlānā

Geldüm saña eyvallāh güstāḫ u perīşān-rāh
Luṭf eyle baña her gāh yā Ḥażret-i Mevlānā

Kānī seni ister hep sensin aña dīn meẕheb
Ḳıl feyżüñi müstevheb yā Ḥażret-i Mevlānā (K.23)

Kânî şiirlerinde zaman zaman Mevlevîliğinden bahsetmiş ve Mevlevîlik ile ilgili kavramlara yer vermiştir. Ancak bunların Mevlânâ'ya yakarıştaki arzu ve istekler gibi lirizm ile söylenen düşünceler olmaktan öte, bu kültüre ait birikimlerin yansıması şeklinde düşünülmesi gerekmektedir. Gerçekte Mevlevîliğin bir mensubu olmadığını söyleyen Kânî, görenlerin kendisini Mevlevî zannettiğini dile getirmektedir:

Görenler Mevlevī ẓanneyler ammā sen ḥaḳīḳatde
Bu köhne ḫān-ḳāhuñ gūyiyā Bektāşī babası (K.35/19)

Son yıllarında kaleme aldığı Hasb-i hâl'inde artık fiziki görünüm olarak da değiştiğini, derviş kıyafetli bir kimse olmadığını belirtmektedir:

Ya'ni derviş ḳıyāfet degülem
Şekl-i raḥmetde bir āfet degülem
...
Ṣaç u sikke yoġ idi başumda
Çīn-i naḫvet yoġ idi ḳaşumda (K.39/103, 105)

Kânî, Mevlevîliği ile ilgili düşüncelerini dile getirirken zaman zaman Mevlevî kültürüyle ilgili kavramları kullanmakta ve bu konudaki görüşlerini ortaya koymaktadır:

Ol mevlevī ki 'ışḳı ḳapar taḳyesin dilüñ
Ṣoñra döner muḳābelesinde külāh ider (G.42/3)

Beni ol Mevlevī şūḫı ġamına ḳıldı kuçek
Ḳalmadı itmedigi baña külāhdan ġayrı (G.204/2)

Başı üzre küleh-i Mevlānā
Kendü ammā ki yine zīr-i ḳabā (K.39/71)

Ḥisseyledigüm anda ḳudūm-ı şeh-i şevḳi
Çalınsa eger nevbet-i şāhī dönerem (G.121/4)

Baña imdād-ı Mevlānā-yı Rūm irer yeter yoḫsa
Yolında ol şehüñ tā arşa da irsem gider gelmez (G.84/9)

Kânî, yaşamının bir bölümünde her ne kadar Mevlevî dervişi olarak uzun yıllar Mevlevî dergâhına devam etmişse de Tokat'tan ayrıldıktan sonra Mevlevîlikle bağlarını koparmıştır.[43] Tokat'ta yaşadığı yıllarda Mevlevîlikle ilişkisine baktığımızda, kendisinin bir Mevlevî dervişi olduğunu söyleyebileceğimiz Kânî, İstanbul'a gelişinden sonra, Mevlevîlik çizgisinden iyice uzaklaşmıştır.[44]

Yine kaynakların ifadesiyle Kânî'nin içki ve kadına düşkün bir tarzı benimsemiş olması, aynı zamanda Mevlevîliğin hayat felsefesiyle olan çelişkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca Mevlevî şâirler konusunda önemli bir eser de Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'sidir. Ebû Bekir Kânî'nin ölümünden beş yıl sonra, 1796 tarihinde yazılmış olan bu tezkirede de Kânî'ye yer verilmemiş olması, onun Mevlevî olarak değerlendirilmediğini gösteren önemli bir delildir.[45]

Sonuç olarak, Mevlevîlik ortamıyla yakınlıkları olmasına, Mevlâna hayranlığı ve Mevlevîlik bilgisine rağmen, Ebû Bekir Kânî Efendi'nin doğrudan doğruya Mevlevî muhitine dâhil olmadığı ve Mevlevîliğin kâideleri doğrultusunda bir yaşam sürmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple kaynakların *"Mevlevî dervişiydi"* ifadesinden, Kânî'nin yaşamını bir bütün olarak ele aldığımızda, onun *muhib* derecesinde bir Mevlevî olduğunu söylemenin daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatini taşıyoruz.

---

[43] Kânî'nin, hayatının sonlarına doğru tekrar Mevlevîliğin etkisiyle doğru yola geldiği konusunda Muallim Naci ve Ahmed Cevdet Paşa farklı görüşler ileri sürmüşse de bu görüşü doğrular derecede başka bir açıklama, bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. *(Muallim Nâci, a.g.e., s.262; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s.323.)* Ayrıca Kânî, Dîvânında Mevlevîliğin yanında Hacı Bektâş-ı Velî, Abdülkâdir-i Geylânî, Niyâzî-i Mısrî gibi tasavvuf büyükleri için medhiyeler yazmış ve Nakşıbendiliği övmüştür. Bu örnekler şâirin son yıllarında başka tarikatlara da ilgi duymuş olabileceğini düşündürmektedir.

[44] Halis Turgut Cinlioğlu, Tokat Vilayeti Meşhurları, Samsun, 1950, s.60; Ersal Yavi, *Tokat*, İstanbul, 1986, s.68, 130;

[45] İlhan Genç, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yay., Ankara, 2000.

2. Edebî Kişiliği:

Kânî, edebiyat dünyasında öncelikle, şâirliğinden ziyade nesirleriyle tanınmış bir kişidir. Edebiyat tarihleri de onunla ilgili değerlendirmelerinde, nesrinin şiirinden daha ilginç ve dikkate değer olduğu konusunda görüş birliği içinde bulunmaktadır.[46] Onun edebî yönüyle ilgili yapılan değerlendirmeler döneminin mizah ve hiciv konusunda en güçlü kalemi olması yönüyledir.

Ebüzziya Tevfik, Kânî'nin nesriyle ilgili olarak şunları kaydetmektedir: *"İhtişamıyla mümtaz bir yere sahip olan bu nesrin, fikir intizâmı ve hür ifadeyle birleşmiş olan eski tarz sanatlı üslûbu kıymet bilenlerin zevkini okşamaktadır."* Ebüzziya'ya göre Kânî hezl ve mizaha meyilli, "*nev-i şahsına münhasır*" bir münşîdir: *"Bu maġlûbiyet ilcâsıyladır ki yazdığı mektuplar, söyledigi ġazeller hep hezl-âmizdir. Âs̱ârı içinde ıṣṭılâh-perdezân-ı ḳudemâyı veyâ ṭarafdarânı ḥayrân edecek ḳadar pür-ṭumṭuraḳ ve ḫoş-edâ şeyler bulunduğu gibi fikr ve ma'nâca muntaẓam, ibâre ve ifadece selis muḥarerâtı da vardır. Hele eks̱er âs̱ârı şu iki şıḳta câmi'dir. Ya'ni ġâyet ciddi ṭavr ile başladığı bir mektuba hezl ile nihayet verdigi ve kelimât-ı hezliye ile ibtidâ eyledigi bir mektubun ḫâtimesinde ciddi sözler söyledigi vâḳi'dir".*[47]

Bursalı Mehmed Tahir, Kâni ile ilgili değerlendirmesinde O'nun şairliğini pek başarılı bulmadığını *"nazmı nesri kadar sevimli degildir"* sözleriyle belirtmektedir. Kânî'yi latifecilik ve hazır cevaplılıkta Arapların ve Acemlerin ünlü kahramanlarına benzeterek her cümlesinin hezl ve mizah unsurlarıyla iç içe oluşuna dikkat çekmiştir: *"Latîfe-gûluk ve hazır cevaplıkla meşhur olan bir edîb-i Osmânîdir...Tab'ı îcâbı olarak mâil-i hezl olmayup da mizaha olan inhimâkı kadar ciddiyâta sarf-ı efkâr etmekligi lazım gelse idi belki târih-i edebiyatımızda mertebe-i infirâdı kendüsi ihrâz eylerdi."*[48]

---

[46] Muallim Nâci, a.g.e., s.261; Şehabettin Süleyman, a.g.e., s.234; Wilkinson Gibb, a.g.e., p.165.
[47] Ebuzziya Tevfik, a.g.e., s.49-50.
[48] Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e. s.392.

Ahmed Rıfat *"Kânî Efendi diyâr-ı Rûmun mehere-i şuarâsından idi"* sözleriyle O'nun Anadolu şâirleri içinde yetişmiş hünerli bir şâir oluşuna dikkat çekmiştir.[49]

Muallim Nâci ise *"Kânî'nin şiirce o kadar ehemmiyeti olamaz, fakat mizah-âmiz olarak yazdığı mektûbâta atf u nazar olunursa inşâca bir sâhib-i vâdî olduğu teslim edilir"* sözleriyle nesir yönünün kuvvetli olduğunu ifade etmektedir.[50]

Kânî'nin edebî kişiliği ile ilgili değerlendirme yapanlardan birisi de Wilkinson Gibb'dir. Gibb de Kânî'nin nesrinin şiirinden daha ilginç ve daha dikkate değer olduğunu belirtir: *"Mensur eserlerinin hepsi mizahî mektuplarıdır ve ilginç kişiliğini özgürce sergilediği bir alandır. Kânî'nin mizah anlayışı Sâbit'inkinden ya da şehrengiz tarzı eserlerde olduğundan oldukça farklıdır. Bazen efendisine bir kedi tarafından sunulmayı ifade eden meşhur arzuhalinde olduğu gibi şaka yollu, bazen Yeğen Mehmed Paş'ya sunulan mektuplarından birinde olduğu gibi küstahça, bazen de birbiriyle ilişkili pek çok kelimenin bir araya yığılmış uzun bir listesi görünümündedir. Kânî bu son özelliği ile Ebüzziya Tevfik Bey'in benzetmeye çalıştığı Piron'dan çok Rebelais'i andırmaktadır."*[51]

Ebubekir Kânî'nin edebî kişiliği açısından ifade edilen görüşler mizah ve hezle olan meylini ortaya koymaktadır. Kânî, gözlem yeteneği yüksek, hayata mizah penceresinden bakan ve gördüklerini ironik bir üslûpla ifade eden bir şâirdir. Bu özelliklerin daha çok inşâda ön plana çıkması sebebiyle O'nun nesri, nazmına gâlip gelmiştir. Bu çerçevede "Tekir binti Pamuk" imzasıyla yazmış olduğu mektup bir hiciv

[49] Ahmed Rifat Efendi, a.g.e., s.70.
[50] Muallim Nâci, a.g.e., s.262-263.
[51] Wilkinson Gibb, A History of Otoman Poetry, London, 1967, Volume IV, p.161. *(It is his prose , which consists entirely of letters, that the humour, which we have seen to be his most striking characteristic finds freest scope. This humour of Kani's is quite unlike that of Sabit or that which we have noticed in Works of the Shehr-engiz type; it is sometimes playful, as in celebrated petition purporting to be presented by a kitten to her master; sometimes audaciously familiar, as in some of the letters addressed to Yegen Mehemmed Pahsa; and sometimes it displays itself in heaping up huge piles of similiarwords and making long list of things more or less closely connected.In this last peculiarity Kani resembles Rebelais, with whom his genius has more in common than with Piron to whom he is compared by Ebu-z-Ziya Tevfiq Bey.)*

şaheseridir. Yine Yeğen Mehmed Paşa'ya yazdığı mektup ve Letâif bu türden örnekler arasında yer almaktadır. Hicivlerinde Karagöz, Hacivat, Nasreddin Hoca, İncili Çavuş gibi Türk mizahının önemli tiplerinden bahseden şâire göre Letâif'deki "Bâdî" ve "Dâdî" de birer Hacivat ve Karagöz'dür. Horata, hiciv ve latifelerinde argo ve müstehcen ifadelerle dolu bir üslûp kullanan şâirin mizahi eserlerinin sanat açısından pek bir değeri bulunmadığı kanaatindedir.[52]

Dîvân'da şâirin bir yandan klâsik şiirin geleneğine bağlı kalmaya çalışırken diğer taraftan mizahı da göz ardı etmediği, metinde yer alan "hezl-âmiz" ve satirik beyitlerden anlaşılmaktadır:

Farḳ itmeyen insān ne dimek oldıġın eyvāh
Ḥayvān gelecekdür yine ḥayvān gidecekdür (G.58/3)
…
Hiç bir sāz uymadı āheng-i sāz-ı şevḳime
Sāz-ı pür āheng-i istiġnāyı çaldum yaluñuz (G.82/5)
…
Gördüñ zamāne uymadı sen uy zamāneye
Aldan dürūġa lāfa inan uy terāneye (G.170/1)
…
Döndi pehnā-yı felekpāk zügürt yaylasına
Aldı yaylasını ammā fuḳarā-yı devrān (K.32/3)
…
Ṭoġrı söz acı oldıġı şāhid mi degüldür
Ālūde be-zehr oldıġına ḫ˘ān-ı ṣadāḳat (K.40/71)
…
Ḳavaḳ yeli eser başında bīdüñ
Ḫumār-ı ʿışḳuñ olmış sergerdānı (K.41/39)
…
Mektub oḳur adam bulamazduḳ şu cihānda
Mekteb yapılaydı ya şu vīrān-ı ṣadāḳat (K.40/51)
…
Eyvān-ı ġadr şāh-nişinler gibi maʿmūr
Ḫırvat-gede hep ṣuffe-i şirvān-ı ṣadāḳat *(K.40/58)*
…

[52] Osman Horata, a.g.m., s.475.

Tīz gel sögdürme hemşireñ ḳadın incinmesün
Ḫıdmet-i rūze cerīdeñ zeyline mestūr olur (K.36/101)
…
O çeşm-i bülbül oyayla oyayazdı yine bağrum
Oyalayan beni bu yaşda ey Kānī o ya şu (G.149/5)
…
Yatarsın sen eşekler gibi aduñ ise insāndur
Hele ṣaḥrāya baḳ bir ḳalḳmışlar otlar öküzler (G.28/5)
…
Enseb degül midür büyük ağrı büyük başa (M.15)

Yukarıda yer alan örnekler, şâirin mektuplarında olduğu gibi şiirlerinde de, sivri dilini kalemine yansıtmakta sakınca görmediğini, mizahi eserleri dışında Dîvân'ında yer alan şiirlerde bile yadırganan kelime ve deyimlere yer vermekten çekinmediğini ortaya koymaktadır.

Kânî'nin letâif ve mektuplarındaki mizahî üslûp, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi şiirlerinde hissedilmektedir. İnşâdaki dili, ince nükteler ve hiciv havasında, beklenmedik ifade zenginlikleriyle değişkenlik göstermiştir. Onun ciddi ifadelerle başlayarak şaka, mizah ve alayla devam ettiği, sonra yine ciddi sözlerle bitirdiği, bazen de tersine davranış içinde olduğu üslubu mektuplarında belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.[53]

Kânî'nin mizah ve hezl sınırlarını zorlayan letâifindeki şiirleriyle geleneğin etkisinde kalarak yazmış olduğu ve bu çalışmanın konusu olan Dîvân'ındaki şiirlerin ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Şâirin letâifnâmesi tamamen mizah ürünü olduğu halde, Dîvân'ı klâsik geleneğin izlerini taşımaktadır. Bu açıdan *Kânî Dîvânı*'nın diğer eserlerine göre farklılık göstermektedir.[54]

---

[53] Kânî'nin bir kedi ağzından sahibi için yazdığı Hırrenâmesi ve Yeğen Mehmed Paşa'ya yazdığı mektub mizahî üslûbuna örnek gösterilebilir. (Sadettin Nüzhet, Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümûneleri, İstanbul, 1931, s.611-614).
[54] H.Dilek Batislam, *Kâni'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, Çukurova Ünv, 1997. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, YÖK Tez No: 64276); Durmuş Ali Çıraklı, *Kânî'nin Manzum Letâifnâmesi: İnceleme-Metin,* Çukurova Ünv. 1998. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:64874.

Kânî, Dîvân'ında farklı türler kullanmayı denemiştir. Bu yönüyle O'nun geleneğin takipçisi olan şâirlerden ayrıldığını söylemek mümkündür. Klâsik dîvanlarda tevhid, münâcat, na't ve medhiye örnekleri genellikle kasîde nazım biçimiyle yazılmıştır. Kânî ise bu örnekleri kaside nazım biçimi yerine gazel nazım biçimiyle yazmayı tercih etmiştir. Bu anlamda tevhid, münacat, na't ve mehdiye örneklerinde gazel formunun kullanılmış olması alışılmış divan tertibinden farklılık göstermektedir.

İnceleme kısmında da belirtildiği gibi Kânî'nin kasîdelerinde farklı söyleyişler dikkat çekmektedir. Kasîdelerinde ciddi gözlemler ve eleştirilerde bulunan Kânî, yine de üslûbuna özen göstermiştir. Nef'î gibi eleştirilerinde sert ve saldırgan olmak yerine mizahî üslûbun da etkisiyle daha ılımlı olmaya çalışmıştır.

Gazellerindeki hakîmâne söyleyişleriyle Nâbî mektebine yakın bulduğumuz Kânî, zaman zaman rindâne ve âşıkâne söyleyişleri de tercih etmiştir. Zevk ve sefâ içinde bir yaşam sürmeye alışık olan şâir, bu tarz söyleyişlere yer verdiği şiirlerinde sûfî ve zâhidle ilgili düşüncelerini de yansıtmaktadır. O, şiirlerini zahidin dimağını acılaştıracak kadar etkili bulduğunu ifade etmektedir:

Ṣūfī geçinür zāhid-i ḫār meẕhebi bilmez
Rindān-ı muḳallid gibi kim meşrebi bilmez (G.68/1)
…
Zāhidi telḫ-dimāġ eyledi şi'rüñ Kānī
Bilmezem ḫāmesine fülfül-i aḥmer mi sürer (G.47/5)
…
Vaḳt ile ḳıluram diyu her-bār nemāzı
Zāhid bize itdigüñ edā hiç çekilmez (G.70/2)

Kânî'nin, dîvan ve halk edebiyatımızın ortak mahsulleri arasında yer alan, dînî-tasavvufî ve din dışı konularda örneklerine rastlanan *"elif-nâme"* tarzını denediği de görülmektedir.[55]

[55] Elif-nâme, genellikle mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin alt alta elif'den ye'ye kadar alfabetik tarzda devam etmesi ile yazılan şiirlerdir. Dini-tasavvufi ve din dışı konularda örneklerine rastlanan bu

Kânî’nin şiir dünyasında çeşitli temalar yer almaktadır: Yukarıda açıklanan sosyal konular dışında, insanın boş hayat mücadelesi, kaderin değişmezliği, dünyanın değersizliği, geçiciliği ve bu yüzden hayatın elden geldiği kadar dolu yaşanması, dünyevî zevkler, içki ve aşkın verdiği sarhoşluk, sevgili, felekten yakınma gibi konular başlıca işlenen konular arasındadır:

Āh eyledigüm ḫāl-i siyeh-kāruñ içündür
Ḳan aġladıġum la‘l-i güher-bāruñ içündür (G.44/1)
...
Ḫandān gelen ‘āleme giryān gidecekdür
Giryān gelen ‘āleme ḫandān gidecekdür (G.58/1)
...
Felek hemān beni mi bulduñ imtiḥān idecek
Ġarīk-i lücce-i endūh-ı bī-kerān idecek (G.99/1)
...
Gördüm saḳız ḳızını yañaḳlar ḳızıl ḳızıl
Gözler siyeh o la‘l dudaḳlar ḳızıl ḳızıl (G.113/1)
...
Gördüñ zamāne uymadı sen uy zamāneye
Aldan derūġa lāfa inan uy terāneye (G.170/1)
...
Bā-ḥaḳḳ-ı nebī Ḥażret-i Allah’ı unutma
Ḳulsın ḳul iseñ ḳulluḳ idüp şāhı unutma (G.165/1)
...
Düşdi güzelüm payımıza ġam ġam içinde
Cevher gibi tīġ-ı dü-per-i ġam ġam içinde (G.160/1)

Şiirlerinde duygu bakımından geleneği devam ettiren şâirin en önemli yanlarından birisi sanatkarlık yönünü vurgulamaya çalışmasıdır. Dil ve üslûp bölümünde dile getirildiği gibi bu ses, hem sade hem de zaman zaman kuvvetlice hissedilmektedir. Şâirin letâif ve mektuplarındaki üslup ve tekniğine bakıldığında divanındaki şiirlerin onun için tek gerçek ifade vasıtası olmadığı görülmektedir. Kânî’nin, sanatkârlığını ön plana çıkarmada şiiri de diğer türler gibi bir araç olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

---

türün Kânî Dîvânı’nda da örneği bulunmaktadır. Dîvân’da yer alan K.43 numaralı manzume Elif-nâme örneğidir.

Kânî'nin şiirlerini analamak çoğu zaman özel bir çaba gerektirmektedir. Mizahî üslubu dolayısı ile kaba ve argo ifadelerle edebî olmayan deyimlere yer vermektedir. Gibb, Kânî ile ilgili değerlendirmesinde O'nun gülünçlük ve mizah adına klâsik şâirlerin söylemeyi hayal dahi edemeyeceği şeyler söylediğini vurgulamakta ve bu durumun geleneksel Türk şiiri üzerinde çalışan kişlerin karşılaşmaya hazırlıklı olmadığı şeyler olduğunu ifade etmektedir.[56]

Devrin şiir anlayışındaki gelişmelere paralel olarak Kânî'de de yalın ve sade bir anlatım, halk arasında yaygın olan deyim ve atasözlerini kullanma gibi özellikler görülmektedir. Dîvân'ın inceleme kısmında bu konu ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Kâni, klâsik edebiyatın temel özelliklerinden olan benzetme unsurlarını ve mazmunları da ustalıkla kullanabilmektedir. Sevgilinin parlak yüzünü izlemeye doyamayan gözler, sevgilinin güzel yüzünün gül gibi günden güne açılması, halka halka omuzlara dökülmüş mis gibi kokan saçlar, zülf, kakül ve perçemin kokusuyla kendinden geçen aşıkların varlığı, sevgilinin ok gibi fırlayan gamze ve kirpikleri, sevgilinin gül yanaklarının ateşli bir hasta gibi sararıp solması, sevgilinin kûyı ve yerine göre cefâ köşesi oluşu gibi, pek çok mazmun Kânî'nin şiirinde kullanılmaktadır. Dîvân'ın değişik bölümlerinden aşağıda verilen örnekler, şâirin mazmun seçiminde ve kullanımında gösterdiği titizliği de ortaya koymaktadır.

Gözüm neẓẓāre-i ruḫsāre-i cānāna ḥasretdür
Ḳulaġum istimā'-ı ṣoḥbet-i yārāna ḥasretdür (G.35/1)
…
Açılsun gül gibi günden güne ruḫsār-ı zībāsı
Ḳapansun çeşm-i bed-ḫ˘āhı ḳażā-yı nā-gehānīden (K.49/13)
…
Gül ruḫlaruña nāẓır iken zülfüñ ilişdi
Āzād-ı serv ḳaddüñ iken baġlara düşdüm (G.128/3)
…
O ḥalḳa ḥalḳa zülf-i müşg-bū ol 'uḳde-i gīsū
Ḳurulmış Kāni-i nā-çārı ṣayda fāḳlardur hep (G.11/5)

---

[56] Wilkinson Gibb, A History of Otoman Poetry, London, 1967, Volume IV, p.166.

…
Ḫayli ʿuşşāḳ ḳoḳı aldı senüñ zülfüñden
Ḳoḳdılar ġayri o ḳoḳmışları bu bū götürür (G.55/11)
…
Ben kākülüñi dilser-i gīsūları ḳoḳdı
Alduḳ ḳoḳusın vuṣlatınuñ şem şem içinde (G.160/9)
…
Būy-ı şemīm kākülüñi al getür baña
Ey bād ister esme sen ister es istemez (G.74/6)
…
Almış yine ortaya dili ġamze vü müjġān
Ḫançer ḳılıç üstünden aşar dem dem içinde (G.160/6)
…
Gül ruḫları ḥumma-zedelük birle ṣolınca
Ṣaġında yürür nāz u edā şīve ṣolınca (Kt.22)
…
Kūy-ı cefāya mı çıḳacaḳ hep güzer-gehüñ
Semt-i vefāya hiç güẕerüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/31)

Kânî'nin edebî geleneği takip ettiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. O, kendinden önceki bazı şâirleri tanzir etmiş, sohbet meclislerinde kendisine Nef'î'yi arkadaş görmüştür. Şiir ve inşâda söz söyleme konusunda, dünyada eşi ve benzerinin bulunmadığını mübalağa ile anlatmıştır:

Bilse beni nefāyis-i ervāḥ-ı ḳudsiyān
Var mı felekde nes̱r ü naẓm bilse ben kimim (K.34/56)

Ayrıca *"cevāmiʿul-kelim"* diye ifade edilen az sözle çok manaya işaret eden veciz söyleyişlerde kendisini Râzi ve Örfî Şirâzî ile mukayese etmektedir:

Rāzī cevāmiʿul-kelimin görse faḫr idüp
Şīrāz mecmūʿ müʾellif-i şīrāze-dār olur (K.31/40)
…
Vehbī olan ṭabīʿata kesbī uyar mı hiç
Nefʿī nedīmüm olmaġa ḳāʾil riyā ʿadīm (K.34/61)

Yukarıdaki örnekler Kânî'nin şiirine ve şâirliğine güvenin tam olduğunu ortaya koymaktadır. Kendine güveni tam olan şâir, şiirlerini tanzir edenlerin, başlarına altın çelenklerin yakışacağına dikkat çekmiştir:

Bedīheten kim iderse bu şi'rümi tanẓīr
Sezā anuñ serine Kāniyā zerrine çeleng (G.98/7)

Kâni şiirlerinin tanzir edilmesini isterken kendisi de kendinden önceki şâirlerin bazı şiirlerine nazire yazmaktan uzak kalmamıştır. Dîvânında yer alan şiirler arasında Kânî'nin bir *tesdis,* sekiz *tahmis* ile Fuzûlî ve Şeyh Gâlib'in birer gazeline *nazire* yazdığı görülmektedir. Kânî'nin Arapça bir beyte yazdığı tesdisin dışında yazmış olduğu tahmisler şunlardır:

Rûşenî	*Çün ṭoġup ṭutdı cihān nūrını ḥüsnüñ güneşi* *Kim ola sevmeye bu vech ile sen māh-veşi*	K.21
Sultan Selim	*Te'āla'llah naṣīb itdi bu bir taḫt-ı Süleymāndur* *Uyan kim ḫ̮ˇāb-ı ġafletden bütün kişver perīşāndur*	K.57
Nûri Bey	*Fikrüm ayaġ u la'l-i lebüñdür şarābımuz* *Hicrān ilinde laḫt-ı cigerdür kebābımuz*	K.58
Hayâlî Buhârî[57]	*Ey tīr-i ġamet-rā dil-i 'uşşāḳ nişāne* *Ḫalḳī be tō meşgūl ü tō ġā'ib zi-miyāne*	K.63
Bâkî	*Müje ḫaylin dizer ol ġamze-i fettān ṣaf ṣaf* *Gūyiyā cenge ṭurur nīze-güẕerān ṣaf ṣaf*	K.59 K.60
Bâkî	*Sāḳiyā ḳalmaz imiş çünki bu ṣoḥbet bāḳī* *Mey-i gülgūn içelüm bāde-i cennet bāḳī*	K.61
Bâkî	*Lebüñi öpmede cānā ne 'aceb leẕẕet var* *Bā-ḫuṣūṣ ince belüñ ḳoçmada çoḳ ḥālet var*	K.62

Tablodan anlaşıldığı gibi Kânî, Yavuz Sultan Selim'in bir kıt'asını, Nuri Bey ile Hayâlî Bey'in birer gazelini ve Bâkî'nin üç gazelini (birisi iki defa olmak üzere) tahmis etmiştir.

Kânî, şiirlerini beğendiği ve etkilendiği bazı şâirlerin gazellerine nazireler yazmıştır. Dîvân'da tespit ettiğimiz nazirelerden Kânî'nin, Fuzûlî'den ve Şeyh

[57] Hoca İsmet Buhârî'nin öğrencilerinden, kabiliyetli, yumuşak tabiatlı ve derviş sözlü bir şâir olup Divan'ı Bedehşan ve Türkistan'da çok meşhur ve makbuldür. (Devlet Şah, Sefînetü'ş-Şuârâ. s.107.)

Gâlib'ten etkilendiğini görmek mümkündür. Gâlib'in *"pervânesi"* redifli gazeliyle Fuzûlî'nin *"gayrı"* redifli gazellerini tanzir etmesi de bu kanaati desteklemektedir. Ebubekir Kânî Efendi'nin Fuzûlî ve Şeyh Gâlib'e ait tanzir etmiş olduğu gazellerin matlaları aşağıda verilmiştir:

1. *Fuzûlî'nin Gazeli*[58]*:*

Hâsılım yok ser-i kûyuñda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkıñda fenâdan gayrı

Kânî'nin Gazeli[59]*:*

Cān u dil gitdi baña ḳalmadı āhdan ġayrı
Elvirür ḥālüme yoḳ ḥāl-i tebāḥdan ġayrı

2. *Fuzûlî'nin Gazeli*[60]*:*

Āh eyledigüm serv-i ḫırāmānuñ içindür
Ḳan aġladıġum ġonce-i ḥandānın içindür

Kânî'nin Gazeli[61]*:*

Āh eyledigüm ḫāl-i siyeh-kāruñ içündür
Ḳan aġladıġum la'l-i güher-bāruñ içündür

3. *Şeyh Gâlib'in Gazeli*[62]*:*

Bûm-ı gamdır şem'-i bezm-i devletin pervânesi
Tîğ-ı mâtemdir bu subh-ı işretin pervânesi

Kânî'nin Gazeli[63]*:*

Şem'-i bezm-i şu'legāh-ı vaḥdetüñ pervānesi
Olmaz ey dil kārgāh-ı ḥikmetüñ pervānesi

---

[58]Fuzûlî Divanı (Haz. Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cumbur), Ankara,2000, s. 264.
[59] Metin Kısmı G.204.
[60]Fuzûlî Divanı, s.181.
[61] Metin Kısmı G.44.
[62] Şeyh Gâlib Dîvânı (Haz. Muhsin Kalkışım), Ankara, 1994, s.417.
[63] Metin Kısmı G.189.

Sonuç olarak Kânî Dîvânı'nda yer alan gazeller, inceleme kısmında da belirtildiği gibi çoğunlukla âşıkâne ve hikemî tarz şiirler olarak görülmektedir. Kânî, duygu ve düşüncelerini daha çok nükteli, ironik ve külfetsiz bir söyleyişle dile getirmeye çalışmıştır.

3. Eserleri:

Ebû Bekir Kâni'nin manzum ve mensur eserleri bulunmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerini içeren Dîvân'ını tertip eden Nûri Halil Efendi dîbâcede Kânî'nin eserleriyle ilgili olarak şunları kaydetmektedir: " *Egerçi cümle ās̱ār-ı yerā'a-ı bāhirü'l-bera'ası żabṭ olunmaḳ iḳtiżā itse bir ḳaç külliyāt-ı Nābī ḳadar devāvīn-i müte'addide tertībi mümkin iken kendüsi ḥāl-i ḥayātında ās̱ār cem'ine aṣlā imāle-i nigāh-ı i'tibār itmediginden[64] ekseri żāyi' ve telef ü mevcūd olanlardan daḫı çoğu muḥarref ü muḫtelif olmağla…*"[65]

Görüldüğü gibi dîbâcede Kânî'nin eserlerinin tamamının birkaç Nâbî külliyatı kadar hacimli olduğu belirtilmektedir. Ancak bugün, bu eserlerden pek çoğunun mevcut olmadığını ifade eden müstensih, eserlerin tahrif edildiğini veya zayi' olduğunu kaydetmiştir. Kânî'nin ölümünden sonra tespit edilerek bir araya getirilmiş olan eserleriyle ilgili bazı akademik çalışmaların yapıldığı da görülmektedir.[66] Kânî'nin sonradan tertip edilmiş olan eserleri şunlardır:

3.1. Dîvân:

Kânî'nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinin bir araya toplandığı eseridir. Şâirin ölümünden sonra Reisü'l-küttâb Mehmed Râşid Efendi'nin emriyle Nâilî

[64] *i'tibār itmediginden] itmediginden İ, M.*

[65] Bkz. Metin, Dibace, vr.101a, st.12–15.

[66] Bu çalışmalar şunlardır: 1.H.Dilek Batislam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, Çukurova Ünv, 1997. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, YÖK Tez No: 64276); 2. Muhittin Eliaçık, *Tokatlı Kânî Divanının Tenkitli Metni,* Hayatı, Kişiliği, Vazifeleri, Eserleri, Dili, Sanatı ve Üslubu, İst.Ünv., 1992 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:18330); 3. Durmuş Ali Çıraklı, *Kânî'nin Manzum Letâifnâmesi: İnceleme-Metin,* Çukurova Ünv. 1998. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:64874); 4. Bilal Elbir, *Kani Divanı Üzerine Bir İnceleme*, 9 Eylül Ünv., 1997. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:63587); 5. Yusuf Atılgan, *Tokatlı Kânî, Sanatı, Şahsiyet ve Psikolojisi,* 1943-44, Türkoloji Bölümü Çalışmaları II, (Muharrem Ergin).

Abdullah Paşa'nın torunu Nûri Halil Efendi tarafından tertip edilmiştir. Dîvân'ın yurtiçi kütüphanelerde 24, yurtdışı kütüphanelerde 18 yazma nüshası tespit edilmiştir.[67] Dîvânda 3 Besmele Manzumesi, 16 Na't-ı Şerif, 1 Kasîde tercümesi, din ve tarikat büyükleri için yazılmış 5 medhiye, 15 kasîde, 9 Tarih, 1 Tesdis, 1 Mesnevi, 4 Terkib-i Bend, 8 Tahmis, 222 Gazel, 93 Kıt'a, 93 Beyit ve 24 Mısra' bulunmaktadır.[68]

3.2. Münşeât:

Kânî'nin Klâsik Türk Edebiyatında inşâ ve hiciv sahasında adından bahsedilmesini sağlayan en önemli eseri *Münşeât*'ıdır. Genelde Dîvân nüshalarıyla birlikte kayıtlı bulunan *Münşeât*, Kânî'nin bazı devlet büyüklerine ve değişik kişilere yazmış olduğu mektupların bir araya getirildiği eseridir. Dîvân'dan ayrı olarak da yazmaları bulunmaktadır. Yüz yirmi kadar mektubun bir araya getirilmesiyle oluşan bu eserde, Kânî'nin zarif nükteler, hiciv örnekleri, espriler, deyimler ve atasözleriyle örülü şakacı üslubunun yansımaları görülmektedir. Kânî her şeyden önce üslupçu kişiliğe sahip olmasından dolayı kendine özgü tâbirler kullanmış ve halk tâbirlerine geniş yer vermekle yazı diline değişik imkanlar sağlamıştır. Mektuplarında ciddiyet ile hezl umulmadık bir âhenk içinde birbiriyle kaynaşmaktadır.[69] Aynı zamanda devrinin örf, âdet ve sosyal yaşamının da izlerini taşıyan mektuplardan özellikle üçü, çeşitli antolojilerde ve edebiyat tarihlerinede yer almaktadır.[70]

---

[67] İsa Kayaalp, İslâm Ansiklopedisi'nde Kânî'nin eserlerinden bahsederken "İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazma nüshaları bulunan Dîvân'ın, Ahmed Yüsra b.Muhammed'in 1208 yılında istinsah ettiği bir nüshasını Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi'nin teşvikiyle Vak'anüvis Nûri Bey yeniden düzenleyerek yayımlamış," değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak zikredilen müstensihin istinsah etmiş olduğu nüshanın Nûri Efendi'nin nüshasından pek çok yönden farklı olduğu görülmektedir. Sonuçta bu iki nüshanın ayrı kollardan gelen nüshalar olması kuvvetle muhtemeldir. *(Bkz. Üçüncü Bölüm: 1.1.Metin Tesbitiyle İlgili Hususlar ve 1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi ve Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem)*

[68] Dîvân, çalışma konumuz olduğu için burada kısaca değinilmiştir. Eserle ilgili ayrıntılı bilgi bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerde bulunmaktadır.

[69] "Kânî", İslâm Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1955, C.6, s.158.

[70] Söz konusu üç mektup şunlardır: Bir kedinin ağzından sahibine yazılan ve tam bir mizah örneği olan *Hirre-nâme*, baş ile ilgili atasözleri ve mizahî ifadelerin bir arada kullanıldığı ve Kânî'nin uykuya müptela bir dostuna yazdığı mektup ile devrin edebiyat, sanat çevrelerini eleştiren Yeğen Mehmed Paşa'ya

3.3. Letâif-nâme:

Kânî'nin letâif ve hezle ait şiirlerini içeren *Dîvân-ı Kânî* ve *Letâif-i Kânî* adlarıyla yazmaları bulunan Letâif-nâmenin, klâsik şiir geleneğine bağlı olarak hazırlanan ve çalışmamıza konu olan Dîvân'dan ayrı mütalaa edilmesi gerekmektedir. Letâif-nâme, manzum ve mensur iki bölümden oluşmaktadır:

Manzum kısmında kasîde, gazel, müstezat, tahmis, kıt'a ve çeşitli beyitlerden oluşan 276 manzume yer almıştır. Yeğen Mehmed Paşa'nın yanında görevli Dâdî ve Bâdî mahlaslı iki şâirin birbirlerine nazire olarak şaka yollu sözlerini konu alan manzum Letâif-name, sosyal sorunları mizâh ve hezle varan boyutlarda konu alan bir eserdir. Mensur kısmında ise latîfe, fıkra, tezkere, mektup, berat, beyit şerhi, vakfiye gibi çeşitli türden yazılar yer almaktadır.[71]

3.4. Be-nâm-ı Havâriyyûn-ı Bürûc-ı Fünûn:

Bu eser, Kânî'nin Eflak Voyvodası İskerletzâde Konstantin Bey'in kâtipliğini yaptığı süreçte yazılmıştır. Voyvoda Konstantin Bey, yeğeni Alexsandr'ın Türkçe öğrenmesi için Kânî'nin ders vermesini istemiştir. *Sebeb-i te'lif* başlığı altında da açıklandığı gibi eser, Alexsandr'ın Türkçe öğrenmesine katkı sağlamak amacıyla yazılmıştır. Bir anlamda yabancılar için Türkçe öğrenme ve öğretme klavuzu sayılabilecek eser, on iki hikâyeden oluşmaktadır. Karşılıklı konuşma diyaloglarıyla oluşturulan hikayelerde nasihat ve nükteli ifadelere yer verildiği görülmektedir.[72]

---

yazılmış mektuptur. *(Şemsettin Kutlu, Divan Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, 1983, s.399-400; Sadettin Nüzhet, a.g.e., s.612-614.)*

71 Letâif-nâme üzerine yapılan akademik çalışmalar, Kânî'nin bu eserde hiciv ve mizah unsurlarını en kaba biçimde kullanarak kişilere ve toplum yaşamına yönelttiğini, hiciv dili ve üslûbunu çoğunlukla küfre kadar taşıdığını göstermektedir. *(H. Dilek Batislam, Kâni'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı, Çukurova Ünv, 1997. (Yayınlanmamış Doktora Tezi); Durmuş Ali Çıraklı, Kânî'nin Manzum Letâifnâmesi: İnceleme-Metin, Çukurova Ünv., 1998. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).*

72 Eserin, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Emanet Hazinesi Bl. No:1158'de ve Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. Bl. No: 1871'de yazma nüshaları bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÂNÎ DÎVÂNI'NIN İNCELENMESİ*

Ebû Bekir Kânî Efendi'den bahseden kaynaklar, şâirin sağlığında bir araya getirmemesine rağmen bir divan oluşturacak sayıda şiire sahip olduğunu belirtmektedir. *Bursalı Mehmed Tahir, Muallim Nâci* ve *Mehmed Nail Tuman*'ın eserlerinde ise Kânî'nin hem müretteb, hem de letâifden oluşan iki Dîvân sahibi olduğu kaydedilmektedir.[73] Kânî'nin şiirlerini ihtiva eden, çalışma konumuz olan Dîvân'ı, Reisü'l-küttâb Mehmed Râşid Efendi'nin emriyle Nâilî Abdullah Paşa'nın torunu Nûri Halil Efendi tarafından tertip edilmiştir.[74]

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ:

Bu kısımda öncelikle Kânî Dîvânı'nın dış görünüşü *Tertip Şekli* alt başlığında incelenerek şiir ve beyit sayılarının tespit ve dökümleri yapılmış; daha sonra *Nazım Biçimleri ve Türleri* alt başlığında Dîvân'da kullanılan nazım şekilleri ve türler üzerinde durulmuştur. Bu bölüme ait son kısımda ise Kânî'nin şiirinde vezin, kâfiye, redif gibi âhenk unsurlarının yeri ve önemine değinilmiştir.

1.1. Tertip Şekli:

Ebû Bekir Kânî Efendi, sağlığında şiirlerini bir araya getirmediği için divanı ölümünden sonra tertib edilebilmiştir. Nüsha tespitine yönelik yaptığımız çalışmalar, Kânî Dîvânı'nın iki farklı müstensih tarafından tertip edildiğini ortaya koymaktadır. Bu tertiplerden birincisi Ahmed Yüsri b.Mehmed Nazif tarafından M.1793 (H.1208) tarihinde istinsah edilen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler No. 5527/1

---

* Bu bölümde metinle ilgili yapılan inceleme ve değerlendirmelerde çalışmanın üçüncü bölümünde verilen metin ve kısaltmalar kullanılmıştır. Metin kısmında Gazeller'e kadar olan manzûmeler, Kasîde grubuna dâhil edilerek numaralandırılmış ve incelemede K.1/1 (*K.manzume no/beyit no)* şeklinde gösterilmiştir.

[73] Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, C.II, s.392; Muallim Nâci, Esâmi, İstanbul 1308, s.262; Mehmet Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî (Haz: C.Kurnaz, M.Tatçı), Ankara, 2001, C.2, s.848.

[74] Kânî Dîvânı'nın metninin tespitine ilişkin hususlar çalışmamızın üçüncü bölümünde detaylı olarak açıklanmıştır.

numarada kayıtlı olan nüshadır. Diğeri ise yukarıda da geçtiği gibi Nûri Halil Efendi tarafından tertib edilen nüsha olup istinsah tarihi bilinmemektedir. Ancak müstensih Nûri Halil Efendi'nin 1798 (H.1213) tarihinde vefat ettiği dikkate alındığında bu nüshanın da diğerine yakın tarihlerde istinsah edilmiş olması muhtemel görünmektedir.

Dîvan edebiyatı geleneğine göre mürettep bir divanda şiirlerin, tevhid, münacat, na't, mi'râciye, İslâm ve tarikat büyükleri üzerine medhiyeler, hükümdar ve devlet büyükleri için medhiyeler, tercî-i bend ve terkib-i bendler, küçük mesneviler, tarih manzumeleri, musammatlar, şarkılar, gazeller, mukataât, rübâi, kıt'a, nazım, müfredât, mesâri' sırasına uygun biçimde tertip edilmesi gerekmektedir.[75] Kânî'nin ölümünden sonra tertip edilen ve tespit edilerek değerlendirilen nüshaların tamamına yakınında şâirin divanının da mürettep bir divan özelliği taşıdığı görülmektedir.[76] Başka bir deyişle müstensihler Kânî Dîvânı'nı klâsik divan anlayışına göre tertip etmişlerdir.

Kânî Dîvânı'nda sayıları nüshalara göre farklılık göstermekle birlikte; üç Besmele Manzumesi, on altı Na't-ı Şerif, bir Kasîde tercümesi, din ve tarikat büyükleri için yazılmış beş medhiye, himâyesinde bulunduğu devlet büyükleri için on beş Kasîde, dokuz Tarih, bir Tesdis, bir Mesnevi, dört Terkib-i Bend, sekiz Tahmis, ik iyüz yirmi iki Gazel, doksan üç Kıt'a, doksan üç Beyit ve yirmi dört Mısra' bulunmaktadır.

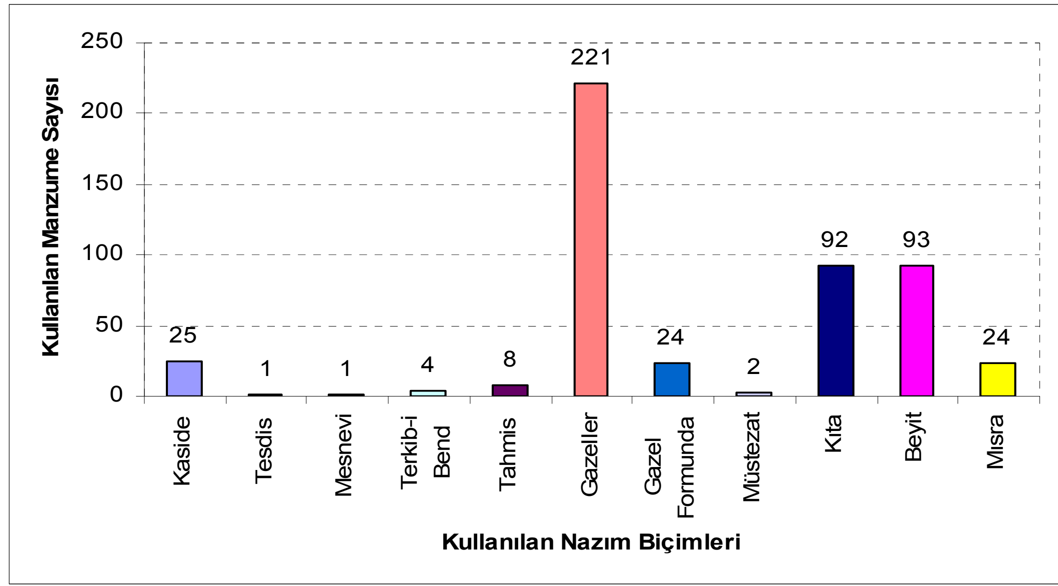
1.2. Nazım Biçimleri ve Türleri:

Kânî, Dîvân'da yer alan şiirlerini diğer şâirler gibi Divan edebiyatının çeşitli nazım şekilleriyle yazmıştır. Başta gazel ve kasîde olmak üzere mesnevi, tarih, tahmis, terkîb-i bend ve kıt'a gibi nazım şekillerini geleneğe uygun biçimde kullanmış, zaman zaman tasarruflarda bulunmuştur. Az kullanılan elifnâme gibi değişik türleri denediği de görülmektedir. Dîvân'ın başında yer alan tevhid bâbındaki besmele konulu manzumelerde, na'tlerde ve medhiyelerde gazel formunu kullanmasıyla farklılık

[75] Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C.9, s.397-398.

[76] Kânî Dîvânı'nın tespit edilen 24 nüshasından beşinde bu tertibe uyulmadığı görülmektedir. Bu nüshalardan A4 eksiklikleri, A5 ve B2 seçme gazellerden oluşması, T3 sadece gazelleri içermesi ve B1 ise karışık düzenlenmesi sebebiyle mürettep bir divan vasfını taşımamaktadır.

gösteren şâir, kasîdelerini padişahlar yerine, diğer devlet ricâlinden ileri gelenlere sunmuştur. Ayrıca Rûşenî'nin na'tına, Hayâlî ve Nûri Bey'in birer gazeline, Bâkî'nin üç gazeline tahmis yazmıştır. Kânî Dîvânı'nda yer alan nazım biçimleri, sayılarına ve türlerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi gazeller önemli bir yer tutmaktadır.

Dîvân'da, grafikte belirtildiği gibi kasîde formuyla yazılmış toplam 25 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin çeşitliliğine bakıldığında dokuzunun bazı olaylarla ilgili yazılmış tarihler, ikisinin Arapça kasîde ve birinin de kasîde tercümesi olduğu görülmektedir. Bunların dışında kalan 13 kasîde ise belirli bir kompozisyon bütünlüğü içerisinde kasîde planına özgü olarak Kânî tarafından devrinde himaye gördüğü kişiler adına yazılmış şiirlerdir. Bu gruba giren 25 manzumenin metinde geçen sıralama numaraları ve beyit sayılarına göre tasnifini şu şekilde göstermek mümkündür:

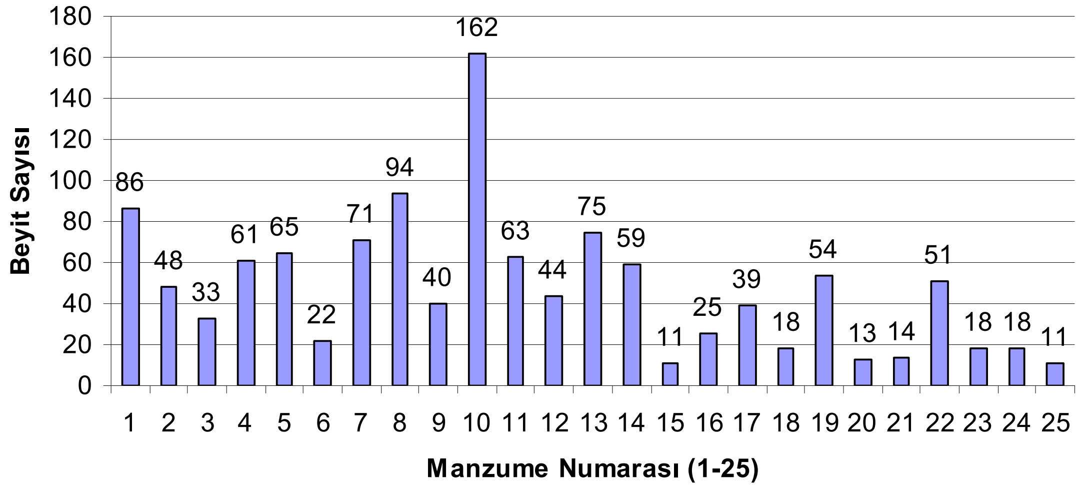
Sıra No.	Manz. No.	Kasîde Formunda Yazılmış Manzumeler	Beyit Sayısı
1	22	Kasîde-i Münferice Ter.	86
2	28	Arapça Kasîde	48
3	29	Arapça Kasîde	33
4	30	Hasan Paşa için	61
5	31	Mustafa Âşir Efendi için	65
6	32	Osman Molla için	22

7	33	Yusuf Ağa için	71
8	34	Yusuf Ağa için	94
9	35	Mehmed Emin Efendi	40
10	36	Osman Efendi için	162
11	37	Muhammed Râşid Ef.	63
12	38	Mustafa Beg Efendi için	44
13	41	Sadakat için	75
14	42	Donanma için	59

15	43	Sultan Selim Han için	11
16	44	Mecmua için	25
17	48	Tarih	39
18	49	Tarih	18
19	50	Tarih	54
20	51	Tarih	13

21	52	Tarih	14
22	53	Tarih	51
23	54	Tarih	18
24	55	Tarih	18
25	56	Tarih	11

Kasîde formunda yazılan bu manzumelerin beyit sayılarıyla ilgili dağılım grafiğine bakıldığında, 11-162 beyit arasında değişik uzunluklarda yazıldığı görülmektedir:

Kasîde dışında pek çok divan şâiri gibi Kânî'nin şiirde rağbet ettiği nazım biçimi gazel olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi klâsik divanlarda tevhid, münacat, na't, medhiye gibi bölümlerin genellikle *kasîde* biçimiyle yazılmış olmasına karşılık, Kânî Dîvânı'nda besmele manzumesi, na't ve din büyüklerine yazılmış medhiyelerde *gazel* formunun tercih edildiği görülmektedir. Kânî'nin nazım biçimlerini kullanma konusunda arayış içinde olduğu ve farklı biçimlerde söyleyiş tarzını denediğini söz konusu örnekler ortaya koymaktadır. Dîvân'da Gazeliyyât başlığı altındaki gazeller ile gazel formunda yazılan besmele, na't ve medhiyelerin karışmaması için yukarıda verilen *Nazım Biçimleri* ile ilgili grafikte bu durum ayrıca belirtilmiştir. Gazel formuyla yazılan 24 manzûmenin beyit ortalaması sekizdir. Bu manzûmelerin metindeki manzûme numaraları ve beyit sayıları aşağıda listede gösterilmiştir:

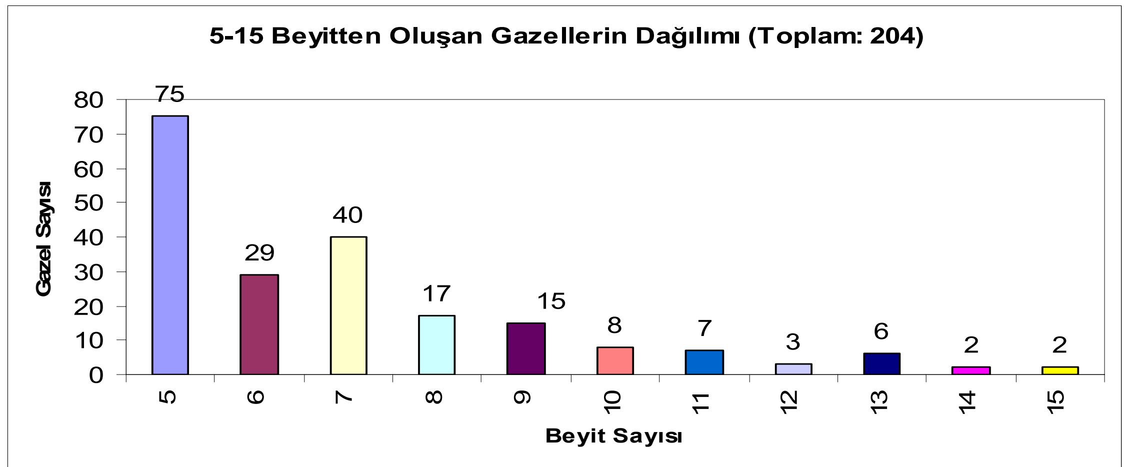
Sıra No.	Manz. No.	Gazel Formunda Yazılmış Manzumeler	Beyit Sayıları
1	1	Besmele Hakkında	12
2	2	Besmele Hakkında	5
3	3	Besmele Hakkında	5
4	4	Na't-ı Şerîf	13
5	5	Na't-ı Şerîf	7
6	6	Na't-ı Şerîf	12
7	7	Na't-ı Şerîf	13
8	8	Na't-ı Şerîf	7
9	9	Na't-ı Şerîf	15
10	10	Na't-ı Şerîf	6
11	11	Na't-ı Şerîf	5
12	12	Na't-ı Şerîf	10
13	13	Na't-ı Şerîf	9
14	14	Na't-ı Şerîf	7
15	15	Na't-ı Şerîf	13
16	16	Na't-ı Şerîf	2
17	17	Na't-ı Şerîf	2
18	18	Na't-ı Şerîf	2
19	19	Na't-ı Şerîf	2
20	23	Mevlâna için	7
21	24	Abdülkâdir-i Geylânî için	18
22	25	Nakşıbendiyye için	8
23	26	Hacı Bektâş-ı Velî için	6
24	27	Niyâzi Mısrî için	10

Dîvân'ın hacim bakımından önemli bir kısmını oluşturan *Gazeliyyât* kısmında yer alan gazellerin sayısı, biri müstezat olmak üzere toplam 222'dir. Dîvân'daki gazellerin beyit sayılarına göre dökümü, gazel numaralarıyla birlikte listede gösterilmiştir:

Gazel No.	Beyit Sayısı
1	7
2	15
3	5
4	13
5	7
6	5
7	5
8	5
9	5
10	7
11	5
12	17
13	5
14	6
15	5
16	10
17	7
18	9
19	9
20	7
21	8
22	8
23	6
24	9
25	6
26	6
27	5
28	6
29	5
30	8
31	7
32	7
33	7
34	5
35	9
36	9
37	7
38	5
39	7
40	6
41	9
42	6
43	7
44	7
45	5
46	5
47	5
48	5
49	5
50	26
51	12
52	10
53	5
54	5
55	14
56	7
57	5
58	5
59	8
60	3
61	8
62	9
63	6
64	3
65	5
66	5
67	5
68	7
69	6
70	8
71	11
72	11
73	7
74	13
75	5
76	5
77	8
78	5
79	5
80	5
81	7
82	8
83	4
84	18
85	3
86	13
87	5
88	13
89	11
90	5
91	5
92	5
93	9
94	8
95	5
96	7
97	5
98	7
99	7
100	6
101	5
102	6
103	8
104	11
105	10
106	5
107	6
108	6
109	5
110	7
111	9
112	7
113	7
114	5
115	8
116	7
117	9
118	12

119	17	140	4	161	7	182	5	203	4
120	5	141	5	162	7	183	7	204	11
121	5	142	5	163	6	184	5	205	8
122	7	143	8	164	7	185	8	206	6
123	5	144	6	165	7	186	13	207	7
124	9	145	5	166	7	187	5	208	16
125	5	146	5	167	7	188	5	209	5
126	6	147	5	168	6	189	18	210	7
127	5	148	5	169	5	190	5	211	9
127	4	149	5	170	7	191	10	212	5
129	7	150	6	171	9	192	6	213	5
130	6	151	16	172	5	193	8	214	7
131	3	152	14	173	10	194	12	215	16
132	5	153	9	174	5	195	5	216	11
133	5	154	7	175	9	196	6	217	5
134	6	155	5	176	13	197	5	218	7
135	10	156	5	177	6	198	6	219	7
136	16	157	6	178	5	199	5	220	10
137	6	158	7	179	8	200	8	221	5
138	5	159	10	180	5	201	6	222	3
139	11	160	15	181	5	202	6	TOPLAM:	1620

Klâsik edebiyatımızda genel olarak 5–15 beyit arasında yazılan gazellerin beyit sayıları konusunda da şâir, değişik tasarruflarda bulunmuştur. Dîvân'daki beyit dağılımlarına baktığımızda 18 gazelin bu genellemenin dışında kaldığı görülmektedir. Bu 18 gazelden beşi üç beyit, dördü dört beyit, dördü 16 beyit, ikisi 17 beyit, ikisi 18 beyit ve biri 26 beyit olarak yazılmıştır. Bunun dışında kalan 204 gazelin beyit sayılarına göre dağılımları grafikte gösterilmiştir:

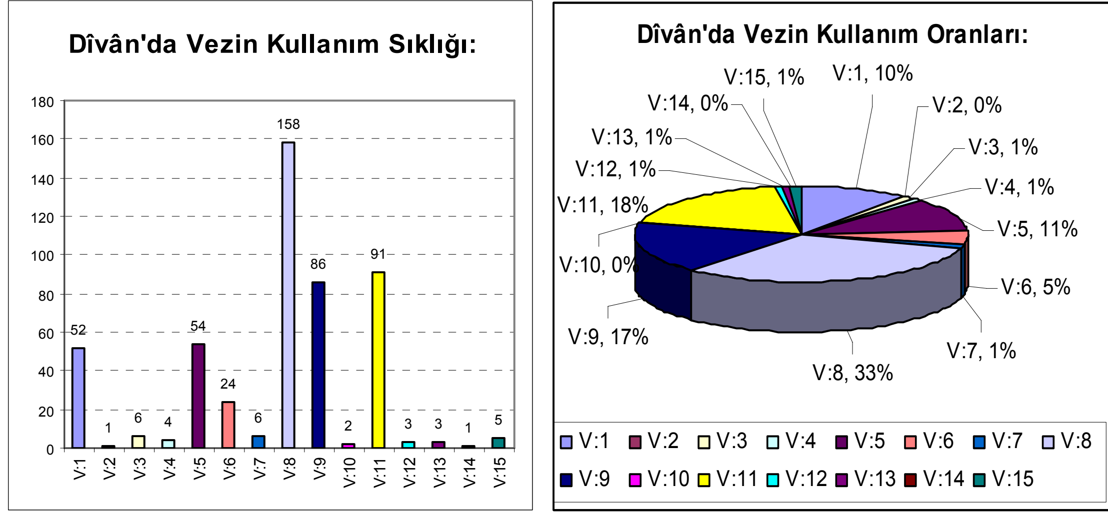
1.3. Vezin:

Şiirin en önemli âhenk vasıtalarından biri vezindir. Kânî, şiirlerinde aruz vezninin çeşitli kalıplarını kullanmıştır. Dîvân'daki manzumeler dikkate alındığında, kullanılan vezinlerin çeşitliliği zenginlik göstermektedir. Şâirin Dîvân'ında kullanılan aruz kalıplarının nazım şekli ve türlere göre dağılımı tabloda gösterilmiştir:

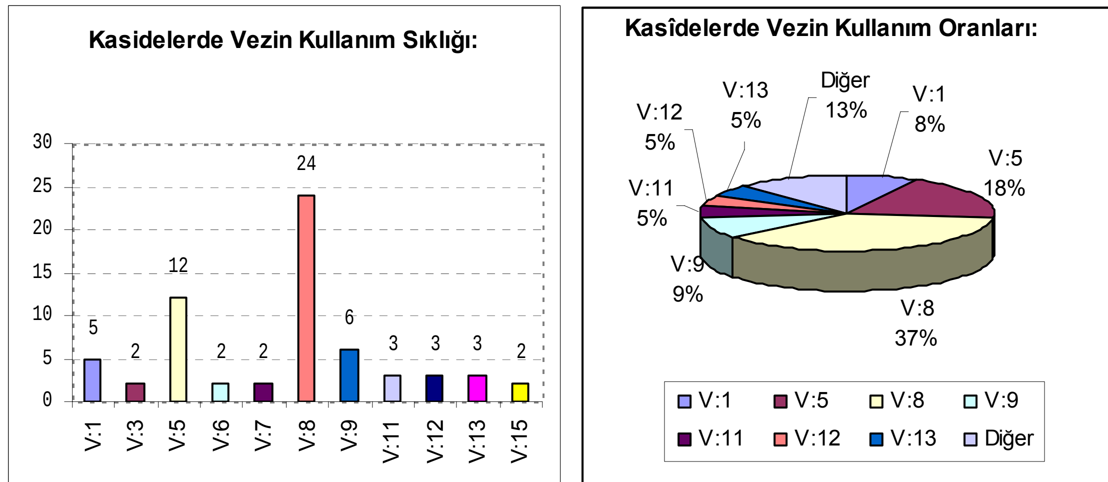
KOD[77]	Bahirler	Vezinler	K[78]	G[79]	Kt[80]	B[81]	M[82]	Topl
V:1	Remel	Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün	5	24	9	11	3	52
V:2	Remel	Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün	0	0	0	1	0	1
V:3	Remel	Fā'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün	2	1	2	1	0	6
V:4	Hafif	Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün	0	0	2	2	0	4
V:5	Remel	Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün	12	20	10	8	4	54
V:6	Müctes	Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün	2	15	2	2	3	24
V:7	Hezec	Mefā'īlün/Mefā'īlün/Fe'ūlün	2	2	0	1	1	6
V:8	Hezec	Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün	24	75	30	28	1	158
V:9	Muzari	Mef'ūlü/Fā'ilātü/Mefā'īlü/Fā'ilün	6	42	14	17	7	86
V:10	Muzari	Mef'ūlü/Fā'ilātün/Mef'ūlü/Fā'ilātün	0	2	0	0	0	2
V:11	Hezec	Mef'ūlü/Mefā'īlü/Mefā'īlü/Fe'ūlün	3	40	22	21	5	91
V:12	Hezec	Mef'ūlü/Mefā'īlün/Mef'ūlü/Mefā'īlün	3	0	0	0	0	3
V:13	Münserih	Müfte'ilün/Fā'ilün/Müfte'ilün/Fā'ilün	3	0	0	0	0	3
V:14	Rezec	Müfte'ilün/Mefā'ilün/Müfte'ilün/Mefā'ilün	0	0	0	1	0	1
V:15	Rezec	Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün	2	1	2	0	0	5

Yukarıdaki dökümü verilen ve Dîvânda kullanılan vezinler, Dîvân'ın genelinde ve bölümler bazında kullanım sıklığı açısından istatistiksel olarak ele alınarak incelenmiş ve grafiklerle sunulmuştur.

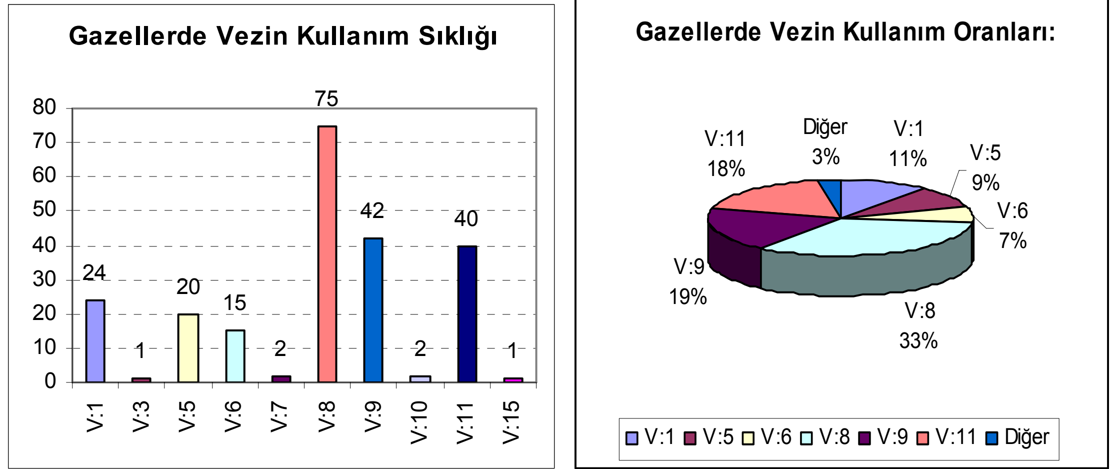
[77] Dîvânın vezin incelemesinde Dîvân'da kullanılan 15 vezin: V:1, V:2, V:3,…, V:15 şeklinde gösterilmiş (kodlanmış) olup konuyla ilgili yapılan çalışmalarda bu kodlar kullanılacaktır.
[78] Kasîde.
[79] Gazel.
[80] Kıt'a.
[81] Beyit.
[82] Mısra'.

Grafikten de anlaşılacağı gibi Dîvânda en çok tercih edilen vezin (V:8) olarak kodlanmış olan *Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün* veznidir. Tüm Dîvân içinde %33 gibi yüksek bir kullanıma sahip olan bu vezin, kasîdelerde %37, gazeller içinde %33, kıt'alar arasında %31, beyitler arasında ise %29 kullanım oranına sahiptir. Tüm Dîvân genelinde onbeş farklı veznin kullanıldığı dikkate alındığında vezin tercihinde (V:8)'in tercih edilmiş olması ve kullanım sıklığı belirgin olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca dilimize uyumu ve şiirdeki ahengi yakalamadaki kullanım rahatlığı bu veznin, Türk şiirinde en çok tercih edilen vezinlerden biri olmasını sağlamıştır. Bu husus göz önüne alındığında, Kânî'nin vezin konusunda V:8'i tercih nedeni anlaşılabilmektedir.

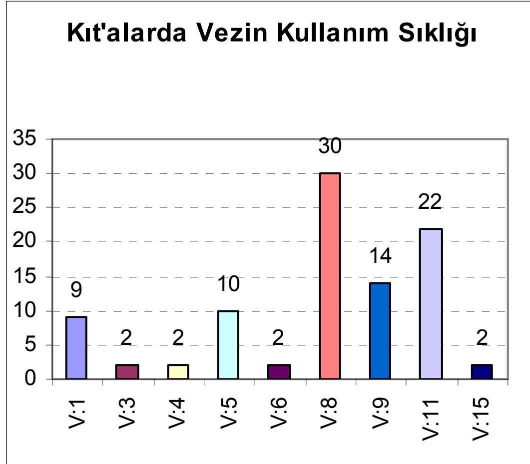
Kânî Dîvânı'nın bölümlerine göre vezin kullanım oranlarına baktığımızda belirli vezinlerin yine ön plana çıktığı görülmektedir. Kasîdeler kısmında Kânî'nin 11 farklı vezin kullandığı ve tüm Dîvânda olduğu gibi V:8'in 24 manzume ile en çok kullanılan vezin olduğu anlaşılmaktadır. Kullanım sıklığı açısından V:8'i V:5, V:9 ve V:1 vezinleri takip etmektedir. V:3, V:6, V:7 ve V:15 vezinleri ise ikişer manzumede tercih edilerek %3'lük kullanım oranları ile en az kullanılan vezinler olmuştur.

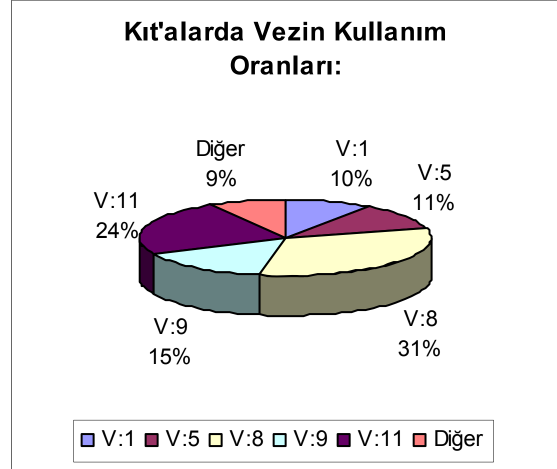

Dîvân'ın en geniş bölümünü oluşturan Gazeller bölümünde ise V:8'i V:9 ve V:11 vezinlerinin takip ettiği görülmektedir. Bu kısımdaki 222 şiirde Kânî'nin on farklı vezin denediği ve kullanılan vezinlerden en çok tercih edilen V:8'in 75 gazelde, V:9'un 42 gazelde, V:11'in 40 gazelde tercih edildiği, V:3 ile V:15'in birer gazelde denendiği görülmektedir.

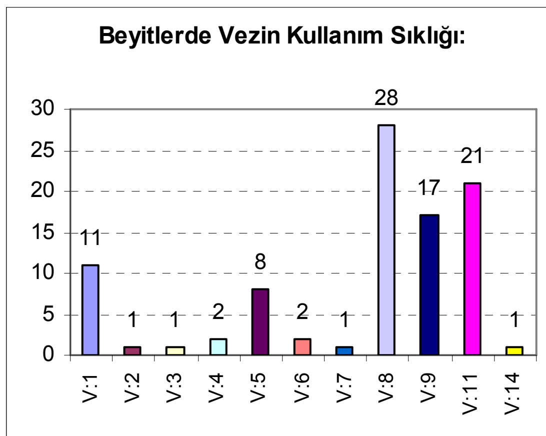
Gazeller bölümünde kullanılan vezinlerin kullanım yüzdelerine bakıldığında grafikte de görüldüğü gibi V:8'in %33'lük kullanım oranıyla tüm gazeller içinde en çok kullanılan vezin olduğu, V:9'un %19, V:11'in %18'lik kullanım oranları ile bu bölümde tercih edilen diğer vezinler arasında yer aldığı söylenebilmektedir. Bu bölümdeki 222 gazelin tamamında kullanılmış olan on farklı veznin en çok kullanılan üçü (V:8, V:9, V:11) bütün gazellerde kullanılan vezinlerin %70'ini karşılamaktadır.

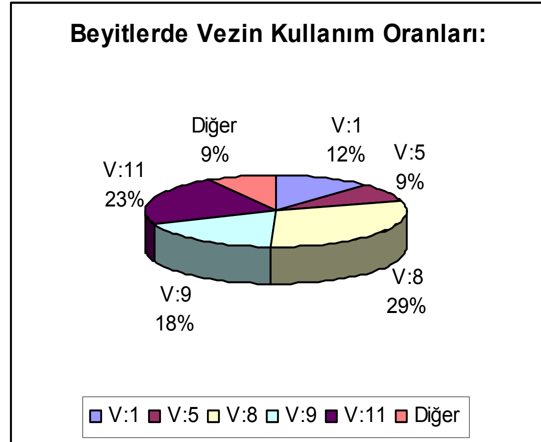
Bu sonuçlar, Kânî'nin gazel türünde vezin tercihinin daha çok "*Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün, Mef'ūlü/Fā'ilātü Mefā'īlü/Fā'ilün* ve *Mef'ūlü/Mefā'īlü/Mefā'īlü/Fe'ūlün*" vezinleri yönünde olduğunu ortaya koymaktadır.

Dîvân'ın Kıt'alar kısmında kullanılan vezinlerin kullanım sıklığı ve oranları yukarıdaki grafiklerde gösterilmiştir. Bu bölümde V:8'in 30 kıt'ada %31'lik kullanım oranı ile en çok tercih edilen vezin olduğu görülmektedir. Bu vezni %24'lük kullanım oranı ile V:11 izlemektedir. Toplam 9 veznin kullanıldığı bu kısımda dört vezin sadece ikişer kıt'ada tekrar edilmiştir. Aslında Dîvânın tamamında kullanılmış olan onbeş vezinden Kıt'alar bölümünde grafiklerde de görüldüğü gibi yalnızca beşinin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Beyitler kısmında yer alan 93 beyitte kullanılan 11 farklı vezinden yine V:8'in 28 beyitte kullanıldığı %29'luk oranla burada da en çok tercih edilen vezin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu 21 beyitteki kullanımıyla %23'lük kullanım oranına sahip olan V:11 izlemektedir. Bu bölümde kullanılan 11 vezinden dördü yalnızca birer beyitte tercih edilmiştir.

Kânî, yukarıda ayrıntılı olarak incelenen vezinleri kullanırken bir takım tasarruflara gitmiştir. Dîvân'da tespit edilen tasarruflardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

bī-raḥm > bī-raḥim

Raḳīb-i ḫūn be-Ḥaḳḳ dile fedā idemez
O *bī-raḥīm* bu fıḳıhlardan hīç żamān mı ḳodı (G.208/9)

çeşm > çeşim:

Olsa *çeşim*-güşā cihet-i naẓm-ı tāzeye
Der-ḥīn firişte-gān-ı ḫayāl āşikār olur (K.31/14)

ḍarb-ḫāne > ḍarab-ḫāne:

Yūsuf Aġa Emīn-i *ḍarab-ḫāne* ki aña
Ehrām-ı ṭılsımı be-ümīd-i viṣāldür (K.33/26)

ejderhā > ejdehā

Luhūm-ı ehl-i 'ışḳ elbette semm-i zūd fersādur
Cihān hep *ejdehā* olsa ṣoḳulmaz añladuḳ bildük (G.110/6)

ḥaḳḳ-ı > ḥaḳ-ı

Senüñçün aġlamaḳda buldıġum ẕevḳi *ḥaḳ-ı* zemzem
Degül bulmaḳ müyesser sevdigüm ġayrı ovalarda (G.188/3)

hezl > hezil:

Kes kes dilüñ raḳīb-i meges itmesün *hezil*
Çün inkisār bir keserüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/24)

ḥüsn > ḥüsün:

La'l-i lebüñ ki cāna deger her laṭīfesi
Ey cevher-i *ḥüsün* degerüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/5)

ḳaddüñ > ḳadüñ

Rıḍvān alup *ḳadüñ* ḳad-i ṭūbā vü sidreye
İstebraḳī-i sebz-i cinānı keser biçer (G.57/4)
…
Aldanma bād u bīdine zīrā ḫılāfdur
Bīd-i çemen iderse *ḳadüñle* müşācere (G.184/1)

ki oldur > k'oldur

Daḫı 'Ömer'e *k'oldur* cebele
Ya Sāriye'yi ismā' idici (K.22/76)

medḥ > mediḥ:

Gerçi senüñ gibi baña memdūḥ mün'adim
Ammā benüm gibi de *mediḥ*-ḫ˘ān şikār olur (K.31/56)

mihr-efser > mihir-efser:

Berḳ mi yāḫud buçaġ-ı şāh-ı *mihir-efser* mi bu
Çarḫ-ı iḳbāle hilāl-i ġurre-i enver mi bu (K.42/1)

naẓm > naẓım:

Bilse beni nefāyis-i ervāḥ-ı ḳudsiyān
Var mı felekde nes̱r ü *naẓım* bilse ben kimim (K.34/56)

naḳl > naḳil:

Şitābuñ seyr idüp terkībde aġyāra *naḳil* itdüm
Hele inṣāf idüp ta'bīrin anuñ ḫayra yormışlar (G.27/4)

sehmnāk > sehimnāk
Kimseler ḳabzü'l-ervāḥdan olmaz me'mūn
Laḥd çün mehd-i *sehimnāk*-i bün-i ḳabresine

tennūr> tenūr
Maṭbaḫ-ı köhne-i vīrān-şüde āsā olmış
Ḳışlanuñ her biri hey'etde bir efsürde *tenūr* (K.50/36)

uġrına > uġurına:

Ayaġın öpdürmege ḳā'il mi olurdı meger
Bī-ser ü sāmānlar *uġurına* ser virmese (G.175/6)

ümmi̅d > ümi̅d

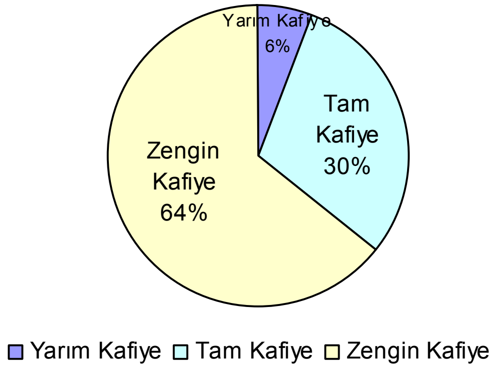
Mis̱āl-i Yūsuf-ı Ken‘ān *ümi̅d*-i ṣadr-ı ‘izzetle
Bün-i nā-ḳa‘r-yāb-ı çāha geldüm yā Resūla’llah (K.10/3)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi zaman zaman tasarruflarda bulunan şâirin Dîvân’da kullandığı vezinlerde ustalık gösterdiği, özellikle gazellerde rahat bir söyleyişe ulaştığı görülmektedir. Bu açıdan Kânî’nin aruz veznini başarıyla uyguladığını ve vezni bir musıkî vasıtasına dönüştürdüğünü söylemek mümkündür.

1.4. Kafiye:

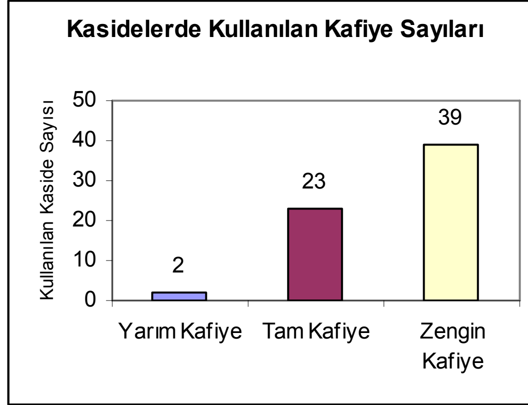
Klâsik şiirimizin en önemli âhenk unsurlarından biri kafiyedir. Klâsik edebiyatın temsilcileri şiiri, “mevzûn, mukaffa ve muhayyel söz”[83] olarak gördükleri için hem vezne, hem de kafiyeye büyük önem vermişlerdir. Ses tekrarı ve mısra’ların âhengini artıran bir mûsıkî unsuru olarak da değerlendirilen kafiye, zaman içerisinde vezin ve şeklin de önüne geçerek daha esaslı bir ses unsuru hâline dönüşmüştür.[84]

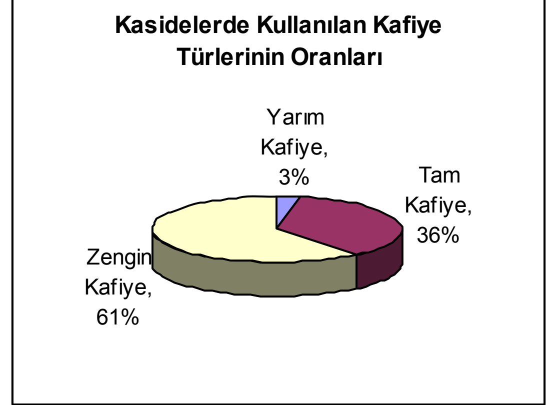
Türk edebiyatında kullanılan kafiye çeşitlerinden yarım, tam ve zengin kafiye arasında, Kânî’nin tercihi çoğunlukla zengin kafiyeden yana olmuştur.

Kânî Divânı’nda kullanılan kafiyelerle ilgili yaptığımız incelemeler, Dîvândaki manzume türlerine göre ve kafiye kullanım sayıları ile kullanım oranları açısından değerlendirilerek grafiklerde gösterilmiştir:

[83] Tahir’ül-Mevlevî, Edebiyat Lügatı, (Haz.: K.Edip Kürkçüoğlu), İstanbul, 1994, s. 139.
[84] İlhan Genç, Hoca Neş’et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni, İzmir, 2005, s.133

Dîvân'da yer alan kasîdelerin %61'inde zengin kafiye kullanıldığı görülürken yalnızca iki manzumede %3'lük oranla yarım kafiye kullanıldığı tespit edilmiştir. Kafiyeli kelimeler içinde birer sessizin benzerliğine dayanan yarım kafiye kullanımının tüm dîvân içinde tam ve zengin kafiyeye nazaran çok az tercih edildiği görülmektedir.

Bādeyi virme ṣusuz baña ki ol ṣ*u* götürür
Zülfüñi baña ḳoḳutma çelebüm b*u* götürür (G.55/1)

Kasîdelerde kullanılan kafiyeli kelimelerin daha çok Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalardan seçildiği, Türkçe kelimelere daha az yer verildiği görülmektedir. Tam ve zengin kafiyelerdeki ses benzerlikleri de çoğunlukla uzun vokal kullanımı sebebiyle meydana gelmiştir:

Kasîdelerde Kullanılan Tam Kafiyeler:

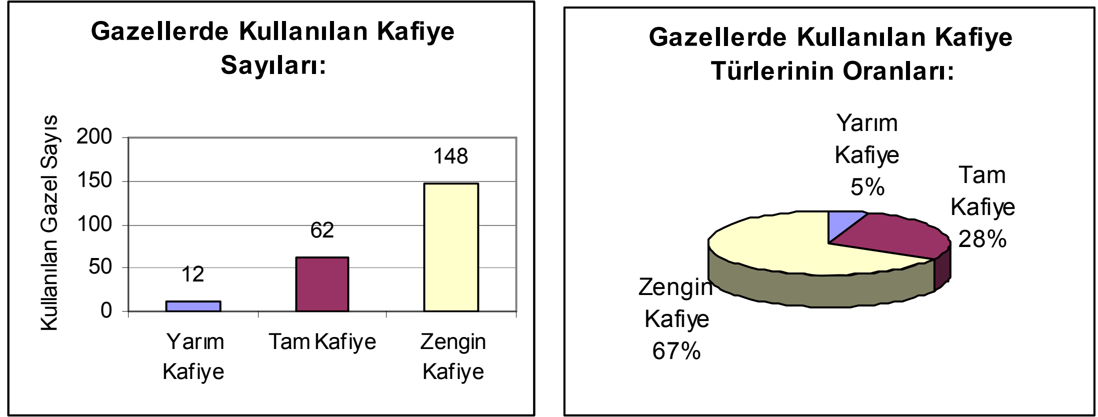
cil*ā*	yekt*ā*	ç*ıḳ*	efs*er*	cān*ā*
ṭūtiy*ā*	peyd*ā*	y*ıḳ*	evf*er*	gūy*ā*
peyk*er*	hüd*ā*	şīvel*er*	ḳa*hr*	ḥikm*et*
muṣavv*er*	Ḫud*ā*	ṣem*er*	ze*hr*	ḥāl*et*
ʻināy*et*	*eş*	em*el*	miḥn*et*	
irād*et*	gün*eş*	veb*el*	ġayr*et*	

***Kasîdelerde Kullanılan Zengin Kafiyeler*:**

sulṭ*ān*	ẕātü'l-e*rec*	*āyet*	cih*ān*	ʻirf*ān*
dīv*ān*	cins-i ḫa*rec*	riv*āyet*	āsm*ān*	ekv*ān*
tāb*ān*	derg*āh*	n*ūr*	s*ezā*	ʻunv*ān*
raḫş*ān*	ş*āh*	deyc*ūr*	c*ezā*	sülv*ān*
env*ār*	rev*ān*	bel*āġ*	c*āh*	ʻuşş*āḳ*
dīd*ār*	rem*ān*	heşt-b*āġ*	il*āh*	eşv*āḳ*

ḳı*dem*	ḫaz*ān*	hem-*pās*	sey*āḥat*	ec*rā*
ḳa*dem*	hem*ān*	*pās*	r*āḥat*	perde-di*rā*
dery*ā*	sef*īd*	nefḫ-i ṣ*ūr*	*ān*	‘*ilm*
mersāh*ā*	‘*īd*	mevf*ūr*	ḥayr*ān*	ḥ*ilm*
kib*ār*	‘ad*īm*	ā*med*	cih*ān*	güm*ān*
rūz-g*ār*	‘al*īm*	*med*	şem‘ad*ān*	ter*ān*

Gazellerde kullanılan kafiyelere baktığımızda bu bölümün genelinde de zengin kafiye kullanımının tercih edildiği tespit edilmiştir. Dîvân’da kayıtlı 222 gazelin kafiye örgüleri incelendiğinde kullanım sıklıkları ve tercih edilme oranlarıyla ilgili sonuçlar şu şekildedir:

Grafiklerde görüldüğü gibi gazel bölümünde yer alan 148 gazeldeki %67’lik kullanım oranıyla zengin kafiye en fazla tercih edilen kafiye türü olmuştur.%5’lik kullanım oranıyla 12 gazelde tercih edilen yarım kafiye bir yana bırakılırsa, Kânî’nin gazeldeki tercihi zengin kafiyeden yana olmaktadır. Bu sonuç ise geleneksel şiir anlayışının ve uygulamalarının Kânî’nin şiirinde de devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Gazellerde tercih edilen kafiyeler, kasîdelerin aksine daha çok Türkçe sözcük ve tamlamalardan seçilmiştir. Bu özelliği ile Kânî aslında dildeki sâdeliği ve Türkçe yazma konusundaki tavrını da ortaya koymaktadır. Tam ve zengin kafiyelerdeki ses benzerliklerinin uzun vokal kullanımı yanında eklerle sağlandığı görülmektedir.

Gazellerde Kullanılan Yarım Kafiyeler:

i*l*	b*u*	ko*n*	gerd*e*
e*l*	gü*l*	şike*n*	b*u*
ṣ*u*	de*l*	dām*e*	ş*u*

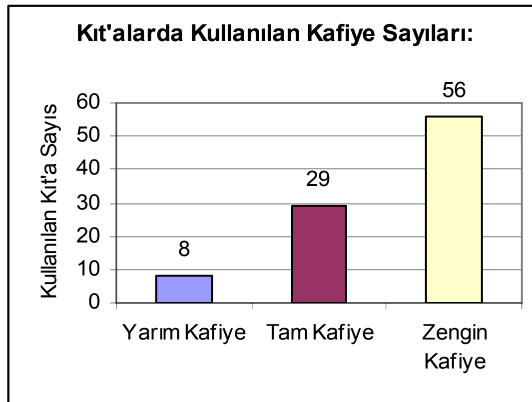
Gazellerde Kullanılan Tam Kafiyeler:

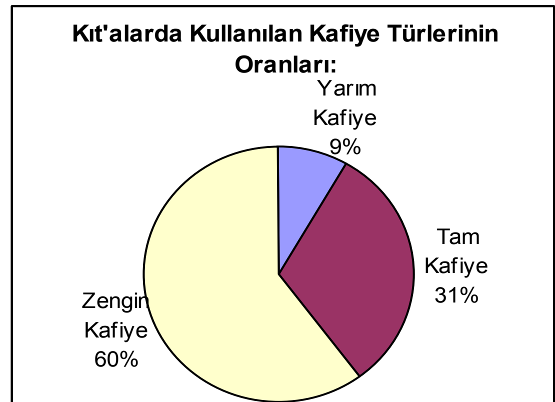
mesīḥ*ā*	baḳ	sevāḥ*il*	ben*ek*	rüsv*ā*
kenīs*ā*	dery*ā*	menāz*il*	ḥas*en*	süveyd*ā*
bu ş*eb*	ṣaḥb*ā*	meẕh*eb*	bed*en*	siy*eh*
‘ac*eb*	ṣūr*et*	meşr*eb*	*ol*	şeb*eh*
oym*aḳ*	elb*et*	ri*dā*	t*ol*	gülş*en*
f*aḳ*	dilb*er*	hü*dā*	yañ*aḳ*	çem*en*
idec*ek*	gevh*er*	ged*ā*	dud*aḳ*	bil*en*
ç*ek*	maḥş*er*	āşin*ā*	mu‘teb*er*	bilmey*en*
güẕ*er*	dilb*er*	ser-für*ū*	z*er*	çev*re*
sef*er*	‘a*yb*	seb*ū*	dilb*er*	çeh*re*
il	re*yb*	ḳalḳm*az*	env*er*	ḳ*al*
b*il*	nedām*et*	n*az*	sīmin-b*er*	ç*al*
yerl*er*	ḫacāl*et*	intiḳ*am*	sīnem-g*er*	
t*er*	‘āş*ıḳ*	ḥar*am*	serk*eş*	
ṭaḳ	lāy*ıḳ*	p*ek*	āt*eş*	

Gazellerde Kullanılan Zengin Kafiyeler:

seḥ*āb*	güriz-g*āh*	ṣa*fā*	güher-b*ār*	niy*āz*
āfit*āb*	viṣ*āl*	ve*fā*	ḳ*āl*	nig*ār*
āy*īn*	*āl*	od*ūn*	ḥ*āl*	y*ār*
d*īn*	y*ār*	d*ūn*	am*ān*	ş*āh*
c*ām*	z*ār*	cān*ān*	giry*ān*	ḫ˘*āh*
ḥar*ām*	p*enc*	yār*ān*	ḫand*ān*	peym*āne*
reh-y*āb*	r*enc*	nij*ād*	*tek*	meyḫ*āne*
āb	ç*ekīde*	i‘tiy*ād*	e*tek*	meyḫ*āne*
peym*āne*	m*ekīde*	ṣıḳlet	hüşy*ār*	peym*āne*
mest*āne*	rūz-g*ār*	ḫıffet	dīd*ār*	zam*ān*
r*ūḥ*	nev-bah*ār*	ṣaḥ*bā*	ḥaṣ*īr*	c*ān*
y*ūḥ*	ḫaṭṭ-ı y*ār*	ṣaḥ*rā*	ḥar*īr*	dest*ār*
c*ān*	ġub*ār*	gün*āh*	*eger*	pür-env*ār*
lis*ān*	ḫul*yā*	*āh*	d*eger*	s*īne*
c*ān*	dün*yā*	perv*āne*	şar*āb*	āy*īne*
nāl*ān*	ṭ*uyur*	y*āne*	keb*āb*	beden*siz*
pen*āh*	b*uyur*	siyeh-k*ār*	n*āz*	*siz*

j*eng*	d*āġ*	yār-ı *ġār*	d*āver*	āşiy*ān*
āh*eng*	çer*āġ*	ġuṣṣa-ḫ˘*ār*	ḫ*āver*	gülist*ān*
‘*alaḳ*	mün*tehī*	nev-bah*ār*	ser-keş*ān*	vel*vele*
ḫ*alaḳ*	*tehī*	berg ü b*ār*	yat*ān*	zel*zele*
āh*eng*	en*zār*	kül*āh*	*tüh*	*oḳın*
l*eng*	ev*zār*	müb*āh*	diye*tüh*	ṭ*oḳın*
imtiḥ*ān*	y*ād*	ide*yaz*	zam*āne*	ş*āhid*
niş*ān*	ş*ād*	*yaz*	ter*āne*	z*āhid*
çek	z*ār*	diy*ār*	pinh*ān*	*şeyi*
ger*çek*	āşik*ār*	d*ār*	ḥayv*ān*	şi*şeyi*
y*āre*	meyḫā*neden*	ke*der*	ḥayret	evr*ād*
p*āre*	*neden*	gi*der*	ġayret	evl*ād*
zār	n*ūr*	*eger*	çi*çek*	sulṭ*ān*
gül*zār*	şek*ūr*	d*eger*	kö*çek*	vir*ān*

Dîvân’da *Mukatta’ât* başlığı altında kayıtlı 93 kıt’anın %60’ında zengin, %31’inde tam kafiye kullanılmıştır. Diğer nazım biçimlerindeki gibi burada da yarım kafiye zorunluluk dışında pek tercih edilmemiştir. Ayrıca *Kıt’aların* kafiye örgülerine baktığımızda iki ayrı kafiye örgüsünün de kullanıldığı tespit edilmiştir. Genelde ikinci ve dördüncü dizelerinin birbiriyle uyaklı (xaxa) iki beyitlik nazım biçimi olan kıt’aların ilk beyti musarra’[85] olan (aaxa) örnekleri de Dîvân’da bulunmaktadır. Dîvân’daki kıt’aların kafiye düzenlerine göre sayıları ve oranlarıyla ilgili dağılımlar tabloda gösterilmiştir:

[85] Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, 1997, s.202.

Kafiye Düzeni	Kıt’a Sayısı[86]	Kullanım Oranı		Kafiye Düzeni	Kıt’a Sayısı	Kullanım Oranı
---------x ---------a ---------x ---------a	34	%37		---------a ---------a ---------x ---------a	59	%63

Kıt’alarda tercih edilen kafiyeli kelimelerin gazellerde olduğu gibi büyük çoğunluğunun Türkçe sözcük ve tamlamalardan seçildiği, bununla birlikte Arapça ve Farsça terkiplere de yer verildiği görülmektedir. Tam ve zengin kafiyelerdeki ses benzerlikleri de çoğunlukla uzun vokal kullanımıyla sağlanmıştır.

Kıt’alarda Kullanılan Yarım Kafiyeler:

ne*y*	gör*e*	sü*z*	vaḥde*t*
gi*y*	yem*e*	e*z*	vuṣla*t*
nāb*e*	di*l*	ge*z*	ṭa*ş*
yan*e*	gü*l*		dü*ş*

Kıt’alarda Kullanılan Tam Kafiyeler:

a‘d*ā*	*ay*	y*aş*	çeşm-i siy*eh*	*el*
düny*ā*	y*ay*	b*aş*	düzd-i nig*eh*	eng*el*
bülb*ül*	ṣ*ol*	dil*ā*	ṭarf-ı kül*eh*	şūḫ-ı ed*ā*
g*ül*	y*ol*	y*ā*	h*ū*	maḥzūn-ās*ā*
sünb*ül*	s*ev*	b*aş*	b*ū*	reh-z*en*
y*aḳ*	*ev*	k*aş*	g*ū*	bizd*en*
ç*aḳ*	baḥr u b*er*	*oy*	bād*em*	şeyd*ā*
aḳ	ḫuşk u t*er*	ṣ*oy*	zemz*em*	düny*ā*

Kıt’alarda Kullanılan Zengin Kafiyeler:

gül	ç*ār*	bīm*ār*	mecm*ū‘*	ir*ādet*
ükül	ḳahram*ān*	der-y*āb*	cān-k*āha*	*ādet*
ş*āne*	pehlev*ān*	kütt*āb*	All*āh’a*	kirdār
l*āne*	ziy*ān*	ebv*āb*	seḥer-g*āha*	k*ār*
ḫ*āne*	maḥz*ūn*	ḥ*isāb*	ş*āh*	m*ār*
ṭ*ara*	gülg*ūn*	n*iṣāb*	nā-g*āh*	taġy*īr*
ara	y*ār*	r*eng*	*āh*	te’ḫ*īr*

[86] Ayrıntılar için bkz: Metin/Kıt’alar:1, 2, 4, 6, 8, 17, 19, 20, 25, 27, 28, 34, 35, 47, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 64, 68, 69, 70, 72, 76, 80, 82, 83, 87, 88.

eliyye	dī*dār*	s*eng*	s*īne*	meft*ūn*
b*eliyye*	bāz*ār*	aġṣ*ān*	āy*īne*	mevz*ūn*
āfi*tāb*	mu*ḥāl*	rev*ān*	ḫāne-ḫa*rāb*	iḥ*raḳ*
māh*tāb*	‘arżu*ḥāl*	em*īn*	şekl-i tu*rāb*	bay*raḳ*
müşg-*tāb*	*ḥāl*	ḫıṭṭa-i ç*īn*	pīr-i ġu*rāb*	mübte*dā*
deli*ḳanlu*	peşīm*ān*	l*āmi‘*	di*ken*	te*dā*
ḳanlu	derm*ān*	s*āmi‘*	çe*ken*	cü*dā*
ḥ*āżır*	ḳurb*ān*	c*āmi‘*	bey*ān*	ḳ*apu*
n*āẓır*	şīrin-k*ār*	maṭb*ū‘*	zeb*ān*	ṭ*apu*
k*ār*	y*ār*	mesm*ū‘*	deh*ān*	y*apu*

Ebû Bekir Kânî, kafiye konusunda geleneğe bağlı kalmıştır. Kafiyelerin daha çok göze hitap ettiği yönündeki klâsik anlayışın Kânî’nin şiirinde devam ettiği görülmektedir:

Uyḳudan uyandum ki eẕānlar ***oḳ****ınurdı*
Her naġme birer oḳ gibi cāna ***ṭoḳ****ınurdı*

Almışdı ele Zühre kemānını çalardı
Başına güneş daḫı çelengin ***ṣoḳ****ınurdı*

Tā ‘arṣa-i ḥaşre varıcaḳ rāh-ı ġamuñda
‘Uşşāḳ senüñ ḫ˅ān-ı ġamuña ***çoḳın****urdı*

Ḳoy noḳṭa-i ḫālüñ şu süveydāya didüm ben
Niçün ḳomaduñ anı a cānum çü ***ḳon****urdı*

Tīr-i müjesi sehm-i sa‘ādetden atılmış
Kendiyse tecellīkede ammā oḳı ***nūr****dı*

Sen az mı ṣanursın o mezāruñ şühedāsın
Ol tīr-i müje Kānī cihānuñ ***çoḳın ur****dı (G.196)*

Yukarıdaki gazelde Kânî’nin “*oḳınurdı, ṭoḳınurdı, ṣoḳınurdı, çoḳınurdı, ḳonurdı, nūrdı, çoḳın urdı*” kelimelerini kullanarak gerçekte kafiyeli olmaması gereken sözcükleri bir arada kullanarak kafiyelendirdiği görülmektedir. Bu gazelde kullanılan “*ḳonurdı*” ve *“nūrdı”* ifadelerinin diğer kafiyeli sözcüklerle aynı form içinde yer almaması gerekirdi.

Kânî, kafiye kullanımı konusunda pek zorluk çekmemiş olmakla birlikte kafiye darlığından şikâyetçi olmuştur. Bazı şiirlerinde kafiyeye gerektiği şekilde özen göstermeyen şâirin Dîvân'da Arapça bir kelime ile Farsça bir kelimeyi, ya da Farsça bir kelimeyle Türkçe bir kelimeyi kafiyeli kullanma hususunda pek sakınca görmediği ve bu konuda tasannu'dan uzak kalmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Divandaki "*ser-çek/ gerçek, dinler/ ister, cihân/ lisân, ser-keşân/ yatan, zamâne/ terâne, her zaman/ râyegân..vs.*" örnekler bu türden kullanımlar arasında sayılabilir. Ebu Bekir Kânî'nin kafiye konusunda yeterince tititizlik göstermediği durumlara aşağıdaki gazeli örnek gösterilebilir:

*Manṣūrı çün gül-i ser-i dār ide**cek**diler*
*Sırr-ı ene'l-ḥaḳı açacaḳ idi ç**ek**diler*

Çāk-i zemīn-i sīneyi münbit maḥāl deyu
*Toḫm-ı maḥabbeti dil-i ṣad-çāke **ek**diler*

Hep Cebra'īl ṭānesidür remme-i 'uḳūl
*Düşdi peşine gülle-i 'ışḳuñ şu **ek**diler*

Keṡret-i ünūṡete cihet vaḥdet olmasa
*Bulmaḳ olurdı mevḳıb-ı hestīde **yek**-dil er*

Mürġ-ı muṣavvere döner evżā'-ı ḥaşrde
*Anlar ki kebk-veş bu çerā-gehde **sek**diler*

Mışr-ı beḳāda Şām-ı ġarībān olur şebī
*Anlar ki şevḳ-i ḥummuṣ u kāk ile **kek**diler*

Ma'şuḳdan gelür ṭaleb-i vaṣla arzu
*Kānī o şuḫ vaṣlını hep isteme**k** diler (G.20)*

Dîvân'da yukarıdaki gibi kelime ve eklerle kafiyenin sağlandığı zorlama durumlar yanında, rediflere dayalı olarak yazılmış manzûmeler de bulunmaktadır. Bu tarzdaki manzumelerin rediflerinde problemler olduğu görülmektedir:

*Ṭavul çalsañ uyanmaz ġāfil ancaḳ uyḳusın **gözler***
*Anı bilmez ki ḳan ağlayacaḳdur yārın ol **gözler***

Uyarsañ nā-ḫun-ı ḥasretle baġruñ fā'ide virmez
Açılsa sīnede dilde ser-ā-pā daġlar ***közler***
...

Yatarsın sen eşekler gibi aduñ ise insāndur
Hele ṣaḥrāya baḳ bir ḳalḳmışlar otlar ***o gözler***

Saña hīç söz mi te's̱īr eyler ey Kānī ki sen ḫ˘ābān
Mis̱āl-i aḫter-i tābında dikmiş āsumān ***gözler*** *(G.28)*

Kânî, Dîvân'ında kafiye darlığından ve kafiye bulmadaki sıkıntısından da şikâyet etmektedir:

Bu teng ḳāfiyelerle dehānı vaṣfında
Nedür suḫande bu 'acz u fütūr-ı teng-ā-teng (G.98/5)

Kânî anlamları farklı, sesleri aynı ya da benzer olan kelimeleri de (=cinas) kâfiye olarak kullanmıştır.

Ḳoma çeşm-i dil-i ḫ˘āb ile ḳapaġı ***şīşe***
Ḳaş ḳavur mürg-ı kebābı bedeli çek ***şīşe*** *(G.168/1)*
...
Ṭavul çalsañ uyanmaz ġāfil ancaḳ uyḳusın ***gözler***
Anı bilmez ki ḳan aġlayacaḳdur yārın ol ***gözler*** *(G.28/1)*

Değişik biçimleri bulunan cinaslı kullanımlar, edebî sanatlar başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiğinden burada örneklere yer verilmemiştir.

Kaside gibi uzun manzumelerde aynı kafiyenin belirli aralıklarla tekrarlandığı durumlar normal görülebilmektedir. Ancak gazellerde bu durumun meydana gelmiş olması kusur sayılmaktadır. Dîvân'da bazı manzumelerde arka arkaya aynı kafiyenin kullanıldığı ve bu kullanımlarda, kafiyenin ayrı anlamlara gelebilecek yapıda olmasına dikkat edildiği de görülmektedir. Bazı müstensihler bu şekilde kullanılan kafiyelerin ne anlama geldiğini açıklama gereği duymulardır:

1 *Olmaz muḳābil-i ruḫ-ı dil-ber* ***her āyine***
Çeşmān u ebruvānda ister ***her āyine***

2 *Pek rū-sefīd ṣāf-derūn ḫoş-nümā gerek*
*Olmaz siyāh ṣaḫra-i bed-gev****her āyine***

3 Olmaz şurūṭı bir şerefü'ş-şems ile tamām
Sāl viṣālinüñ şeref ister ***her āyine***

4 Māh-ı felek degül yalıñuz şaḳḳ-ı ceyb iden
Çıḳ ser-fürū ide heme aḫter ***her āy ine***

5 Mihr-i sipihr ḥüsn-i meh-i burc-ı ān iken
Her āftāb saña mı beñzer ***her āy ne*** *(G.176/1-5)*

Yukarıda bir bölümü verilen gazelin kafiyeleriyle ilgili müstensihlerden bazıları şerh düşmüşlerdir: Buna göre: 1a ve 2b'de "ma'rūf" (bilinmektedir), 1b'de "elbetde", 3b'de "māh", 4b'de "nüzūl ide", 5b'de "istifhām" mânâlarına geldiğine işaret edilmektedir.

Klâsik şiirin geleneğinde kafiye yapısı oluşturulurken kullanılan sözcüklerin aynı türden olmasına özen gösterme anlayışı hâkimdi. Yani kafiye isim ise isim, sıfat ise sıfat ve fiil ise fiil olurdu. Ancak zorunlu hallerde bu uygulamalardan vazgeçildiği de görülmekteydi.[87] Kânî Dîvânı'nda bu yapının korunduğu ya da kırıldığı durumlarla da karşılaşılmaktadır:

Bahār açdı cihāt-ı sitt-i ṣad-dāmen ***çiçek*** *geldi*
Çiçeklü altı yaprāḳ bir etekliklü ***köçek*** *geldi (G.213/1)*
…
Devr-i felek-i ḥüsn u cemālüñ yine ***döndi***
Mānend-i şihāb āb-ı rūḥı tīz ***söyündi*** *(G.205/1)*
…
*Ey benüm sīnemde cānum cānumuñ cān-p**āre**si*
*Ḥasretüñle oñmadan ḳaldı derūnum y**āre**si (G.199/1)*
…
Lekkelendürme peleng-āsā ḳabā-yı 'arżı ***pek***
Pūstīn-i şīr zīrā istemez naḳş u ***benek*** *(G.105/1)*
…
Bir yaña olup al ayağı ele ser ***çek***
Sen baña yalan söyleme ben de saña ***gerçek*** *(G.106/1)*

87 Sedit Yüksel, Şeyh Gâlip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri, Ankara, 1980, s.63.

Kânî, manzûmelerinde kullandığı kafiyelerde *ikilemelerden* de yararlanmıştır. Bilindiği gibi ikilemeler kelime tekrarlarıyla oluşturulan sözcük gruplarıdır. İkilemeler değişik biçimlerde yapılmaktadır: Aynı, zıt, yakın anlamlı, eş anlamlı, biri anlamlı diğeri anlamsız, her ikisi de anlamsız veya yansıma yoluyla yapılmaktadır. Kânî Dîvânı'nda aynı kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılan ikilemelerden oluşturulmuş kafiyelerin zaman zaman kullanıldığı görülmektedir:

'Işḳuñ ṣanemā mülk-i dile ***velvele*** *virdi*
Bīm-i ḫaṭ-ı 'anber-şikenüñ ***zelzele*** *virdi*

Serv-i çemenüñ ḳaddini bükdi ḳad-i nāzuñ
Şimşād ile ol serv-i çemān ***elele*** *virdi*

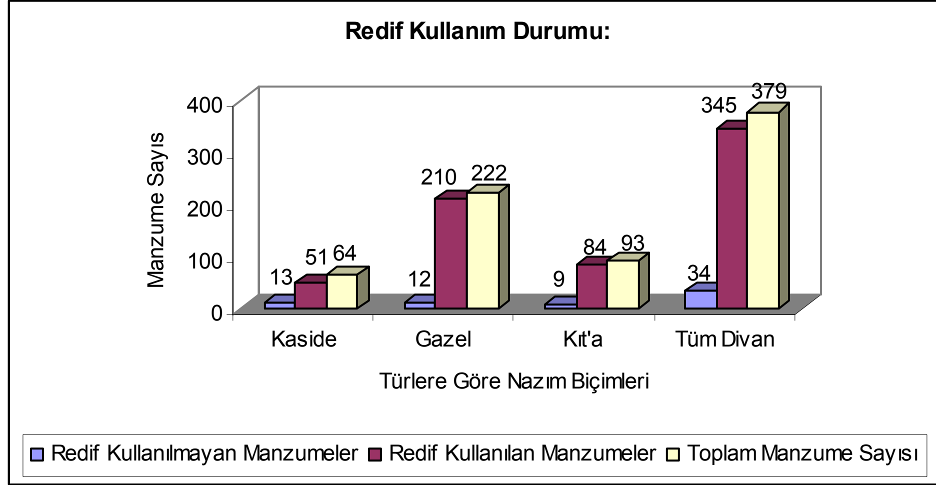
Sāḳī ḳadehe bādeyi ben eşkimi dökdüm
Şevḳ-i ruḫ-ı pür-āli yine ***selsele*** *virdi*

Bırbirine ṭayandı yine 'ışḳ u ḥüsn āh
Ol iki belā-yı ezelī ***belbele*** *virdi*

Gīsū-yı siyehkāruñ üzüp rişte-i cānı
Sāz-ı nigehi düzmek içün ***teltele*** *virdi (G.191/1-5)*

1.5. Redif:

Kafiye gibi şiirin önemli âhenk unsurlarından biri olan redifin değişik biçimleri Dîvân'da kullanılmıştır. Müstakil kelime veya kelime grubu olarak da karşımıza çıkan rediflerin genellikle isim ve fiil çekim ekleriyle kullanılmış şekilleri görülmektedir. Türkçe'nin ifade imkânlarının ortaya çıkarılması açısından bu tür kullanımların önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü şiirde pek rastlanılmayan fiil çekimleri, deyimler ve tekrarlar gibi hususlar rediflerle yansıtılmaya çalışılmaktadır. Kânî Dîvânı'nda yer alan manzumelerde kullanılan redifler ve bunların Dîvân içindeki dağılımları aşağıda verilmiştir:

Grafikte görüldüğü gibi Dîvân'daki bütün nazım biçimlerinde redif kullanımına önem verilmiştir. Ancak buna rağmen kasîdelerin %20'si, gazellerin %5'i, kıt'aların %10'unda ve Dîvân'ın geneline bakıldığında manzumelerin %9'unda redife yer verilmediği görülmektedir. Dîvân'ın genelinde türlere göre aşağıda tamamının listesi verilen rediflerin güçlü ve işlek kelimelerden seçilmiş olması dikkat çekicidir. Çalışmanın bu bölümünde gerek gelecekte yapılacak mukayeseli çalışmalara malzeme olması, gerekse şâirin kullandığı rediflerin tespiti ve dökümü açısından Dîvân'da kullanılan rediflerin tam listesi aşağıya çıkarılmıştır:

Ek ve Ek Kelime Grubu Redifler:

-a cenāb-ı Mıṣrī
-a geldüm yā Resūla'llah
-a ḥācet ḳalmadı
-a ḥasretdür
-ā ṭolaşdı
-a varır mıyuz
-āna varur varmaz
-āsā
-ası
-ayum
-da mı 'aceb
-dan ġayrı
-dan çıḳmaz
-dan gelmez
-dan var yoḳ
-dāndur hep
-de iken
-den
-den çıḳmaz
-den işte benden beş
-dendür hep
-dı
-di
-digüñ günler
-diler
-dum
-dum yaluñuz
-dur
-dur Ḥacı Bektāş
-dur yā Resūla'llah
-dur dise
-dur hep
-dur ẕevḳ-i tenhāyı
-dur ḳahve
-düm niçün küsdüñ
-dür
-dür ammā
-dür yā Resūla'llah
-e degişmem
-e düşdi
-e düşdüm
-e evḳāt
-em dih
-en
-endeş

-erekden
-est incā
-ı ṣadāḳat
-ı bi'smillah
-ı bulmış var
-ı dönerüm
-ı hidāyetdür
-ı kimsenüñ
-ı Naḳş-bend
-ı olmaya
-ı unutma
-ı yıl geçer görmem
-ı yitürdüm bulamam hiç
-ımızdadur
-ımuz
-ımuz yoḳdur
-ına
-ınca
-i bayram
-i bilmez
-i 'ışḳuñ
-ī nīst
-i ola
-i şevḳe
-i ümmīd olur muyuz
-i vedā'
-i viṣāldür
-ici
-imdür
-ine baġlu

-la
-lar neydi
-lar ḳızıl ḳızıl
-larda
-lardandur
-lardur hep
-le de ṣun
-le de ṣun
-ler de bilmez
-lere
-lere düşdüm
-lıkdur
-lidür
-lu gerek
-lü begüm
-m var
-maḳ ne revādur
-maz añladuḳ bildük
-me gidelüm
-mez ḳıyās ider
mı ḳaldı
mı ḳodı
-mıdur
mıdur bilmem
mi bu
mi sürer
mi ḳalmışdur
-midür
mī-sāzem
-miş

-muşlar
-müz ḳaldı
-nüñ senüñ
-sem gider gelmez
-sın
-si
-sine
-'undan
-um saña ḳurbān
-umda
-umı feryād-ı 'andelīb
-umı gördüm
-uñ
-uñ içündür
-uñam sāḳī
-uñdan senüñ
-uñı ḫoş ṭut
-urdı
-üm
-üm añsam
-üm ḫoş geldüñ
-ümden
-üñ
-üñ yoḳ mıdur senüñ
-üñ var mı
-yem yā Resūla'llah
-yı
-yı 'ışḳ
-yı çek çevir
-yı neylersin

Kelime ve Kelime Grubu Redifler:

aġıza
aġlar
aġlara düşdüm
ṣalli ve sellim 'aleyh
ġam ġam içinde
ṣaḳınmasun
ṣaḳlar ṣaḳlamaz
alduñ
aña mı acıyayum

āḫir degül midür
ṣoñra
āteşi
bāşem
başuñ
bāḳī
beni
bir var imiş bir yoġ imiş
bugün gitdi gider

bulaşmışdur
buyurulmaz
cevāb
çekirdegi
çıḳar çıḳmaz
çıḳmaz
deger
degül
depmesi

deri birden bire
dih
dil-ārāya mı düşdi
düşdükce
düşdi
düşeyazdı
efendimüz
efkār ise serper çıḳar
elması
eyle
eyledüñ beni
eyler
eylerseñ yine ben
bundayum
ferdā
fes istemez
geçmiş
geldi
gelmez
gelsün gitsün
gelür
gerek
gerekdür
gibi olsa
gidecekdür
gör
güni
idecek
iden Allah
ider
ider ṣaḳın
iderek
ismin
istemez
ister istemez
it gice geç

it göz göre
itdi
itdüñ
itmem yine
itmese
itmez hemān ölme
itsek
keser biçer
keşkül
küsdüñ mi
misin nesin
mübārek bād
naṣīb
neyler
neylersin
neylersün
ḥaml olınur
ḥavāle
ol gitdi ben ḳaldum
ol sen
olasın sen
oldıġıma
olmasun
olmaz
olmaz bu yerlerde
olmış olmamış
olmış yine
olsa istemem
olsa istemezsin sen
olsun
olur
olur ḳıble
ḫoş āmedi
ḫū
pervānesi
rā

ṣaf ṣaf
saña ḳaldı
saña yoḳ yoḳ
sarḫoş
sāḳī
sebīl olur
senden
seni gözler
sürmeli ister
ḳanda ben ḳanda
ḳara
ḳıl
ḳıl
ṭoldurur
ṭuyduñ mı
ṭuyma gör geçür
ṭuyurma
'ulu
'umma
üstüne
var
varduñ
virdi
virecekdür
virmese
virür
yā Ḥażret-i Mevlānā
yā Rabb
yā Resūla'llah
yād ider misin
yapar
yayḳar
yoḳdur
yürisün

Yukarıda listesi verilen redifler incelendiğinde, eylemleri redif olarak kullanma konusunda şâirin hassasiyeti ortaya çıkmaktadır. Özellikle gazellerde redif olan

kelimelerin fiillerle bir arada kullanılmış olması, şiire ses ve âhengin yanında hareket de katmaktadır. Bu anlamda Kânî, işlek olan redifleri seçmeye özen göstermiştir. Dîvân'da yer alan ***"çek çevir"*** redifli gazel, şâirin redif seçimindeki tercihini göstermesi bakımından bu tarz kullanımlara örnek verilebilir:

*Çevril çekin çerā-gehi ḫulyā**yı çek çevir***
*Çöz pālheng-i fikreti dünyā**yı çek çevir***

Aç dīde-i fütüvveti ṭavr-ı 'amāyı ḳo
*Fetḥ-i ṭılısm-ı ism-i mu'ammā**yı çek çevir***

Sūd u ziyān daġdaġasın itme dil-ḫırāş
*Erbābı ile eyle o sevdā**yı çek çevir***

Ne dāye ne devāya hele eyle dāyelik
*Ne dāyilen ġamūma ne sevdā**yı çek çevir***

Īn dest-gāh çün zi ziyān dil ziyān būved
*Tā ez-ziyān rehī vü be-sūdā**yı çek çevir***

Çekme ḳurı yere ġam-ı ḫuşk u teri yeter
*Terk eyle Kāni bu ser ü sevdā**yı çek çevir*** (G.25)

Dîvân'da yer alan *"bir varmış bir yokmuş, birden bire, bugün gitti gider, düşeyazdı, gam gam içinde, gelsin gitsin, göz göre, hoş geldin, o gitti ben kaldım"* gibi örnekler şâirin, redif seçerken gösterdiği hassasiyeti ortaya koymaktadır:

*Lezzet-i būs-ı dehān **bir var imiş bir yoġ imiş***
*Ẕevḳ-i āġūş-ı miyān **bir var imiş bir yoġ imiş** (G.88/1)*
…
*Sīnesin göstermez açmaz ol **deri birden bire***
*Bād-ı serden āhdan ṣaḳlar **deri birden bire** (G.177/1)*
…
*Gitdi ol māh-ı sefer-kerde **bugün gitdi gider***
*Bir öni gökde biri yerde **bugün gitdi gider** (G.30/1)*
…

*Ḥayretle hemān üstüme dil-ber **düşeyazdı***
*Ben hergiz inanmadum o daḫı **düşeyazdı** (G.201/1)*
…
*Düşdi güzelüm payımıza **ġam ġam içinde***

Cevher gibi tīġ-ı dü-per-i **ġam ġam içinde** *(G.160/1)*
…
Ey benüm baḫçe-i vech-i ḥasenüm **ḫōş geldüñ**
Gülşen-i ḥüsn-i dilüm gül bedenüm **ḫōş geldüñ** *(G.108/1)*
…
Dilā evvel göñüldi yār-ı ġār **ol gitdi ben ḳaldum**
Ġam-ı dirīnemüzden ġuṣṣa-ḫ˘ār **ol gitdi ben ḳaldum** *(G.117/1)*

Sonuç olarak Kânî'nin, şiirlerinde kullanmış olduğu rediflerde geleneksel çizgiyi devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Dîvânın'da yer alan 222 gazelden yalnızca 12 gazelin redifsiz oluşu şâirin şiirdeki ahengi yakalamada rediflere verdiği önemi de ortaya koymaktadır.

2. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ:

2.1. Dil Özellikleri:

Kânî'nin dilinden bahsetmek için her şeyden önce onun yaşadığı devrin diline ve bu dilin özelliklerine bakmak gerekir. XVIII. yüzyıl Divan edebiyatının önceki asırlarda olduğu gibi klâsik şiirin üstad şâirlerini yetiştirmeye devam ettiği görülmektedir.[88] Devrin dil anlayışına baktığımızda iki farklı tutum sergilenmektedir: Bir yanda Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerle ve özellikle Farsça tamlamalarla ağır, ağdalı ve girift bir söyleyişi tercih edenler, diğer tarafta ise külfetli söyleyişi savunanların aksine açık, sade, anlaşılır dil kullanımını benimseyeler. İkinci grupta yer alan şâirler bu dönemde, klâsik şiiri yerel söyleyişlerle halka yaklaştırma gayreti içinde olmuşlardır. Her edebî metnin beraberinde yazılı ya da sözlü bir serveti getirdiği düşüncesi[89] Kânî'nin şiirinde XVIII. yüzyılın dil ve kültür özellikleri olarak kendini göstermektedir.

Yaşadığı devrin *nesir üstâdı* olarak bilinen ve yazılarında insanı dâimâ güldüren bir yön bulunan Ebû Bekir Kânî Efendi'nin, Dîvân'ını dil yönüyle incelediğimizde O'nun, dönemin gelenek ve anlayışına uyum sağladığını söylemek mümkündür. Mektuplarında ve letâifde kullandığı mizahî dili oldukça eleştirilen şâirin, Dîvân'daki şiirlerinde kullandığı dilin genel olarak açık, anlaşılabilir ve sade oluşu dikkat çekmektedir. Şiirlerinde zaman zaman görülen coşkun lirizme rağmen hayal derinliği ve anlam zenginliği zayıf kalmakta, fikir ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede O'nun sesten ziyade söz şâiri olduğu söylenebilir.

Kânî, Türkçe söyleme ve yazma konusundaki düşüncelerini Dîvân'ında dile getirmiş, Türkçe yazmaya özen gösterdiğini aşağıda yer alan sade ve akıcı şiirinde vurgulamıştır. Bu yönüyle Nâbî mektebinin dilde sadeliği benimseyen görüşüne bağlı kaldığını da söylemek gerekmektedir:

---

[88] Abdülbâki Gölpınarlı, Divan Şiiri XVIII. Yüzyıl, İstanbul, 1955, s.4
[89] Şerif Aktaş, Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, Ankara, 1986, s.50.

Cānā seni ben miḥnet ile terk ideyazdum
Bi'llāh ben ey tāze gül Türki de yazdum

Dil Türkide baş Türkide cān be-kef oldum
Ben nāme-i ḥāsret yazısın Türkide yazdum

Yoḳluḳ ḳoḳusın çün deheninden ḳoḳuladum
Varlıḳ ḳapusın yoḳ yere berḳ ideyazdum

Sāde gül-i ḫod-rūya müşābih idi dāġum
Her bergini ben bir gül-i ṣad-berg ideyazdum

Meşhūr budur 'āşıḳa Baġdād ıraġ olmaz
Rūz-nāme-i hicrānuñı da ger ideyazdum

Tenhā o gülüñ rengi yāḫūd būyı degülmiş
Cān levḥine bu rengi de gül-bergi de yazdum (G.122/1-2)

Şâirin dile hâkimiyeti, gazellerinde daha istikrarlı bir yapı sergilemektedir. Bazı şiirlerinde sözcüklerle ustaca oynamakta ve kişiliğine yansımış olan mizahi tavrını kendine has bir yapı içinde yansıtmaktadır. Şâirin *"ṭuyurma"* redifli gazeli, O'nun bu yönünü ortaya koyan şiirlerine örnek verilebilir:

Nūş-ı mey-i gülgūnı leb-i cāma ṭuyurma
Būs-ı leb-i yār it fem-i gül-fāma ṭuyurma

Nev-bāde ḫōr-ı būse-i la'l-i leb-i yār ol
Nā-puḫtelik itme ṭama'-ı ḫāma ṭuyurma

'Azm-i ḥarem-i Ka'be-i cān it teni boş ḳo
Tecrīd ise maḳṣad eger iḥrāma ṭuyurma

Nā-ḫun-zede-i dest-i ḳalem eyleme rāzuñ
Bu ḥālet-i sebbāba vü ibhāma ṭuyurma

Kānī meye sen tevbelisin şāhidüz ammā
Zinhār anı sen şāhid-i ibrāma ṭuyurma
(G.181)

Kânî, şiirlerinde yalnızlık, gurbet, özlem gibi değişik temaları işlerken sade dil kullanmaya ve anlaşılabilir olmaya özen göstermiştir. Şiirlerinde âhengi sağlarken vezin, kafiye, redif gibi unsurların yanında dile ait çeşitli özellikleri kullanmayı da ihmal etmemiştir. Şiirlerindeki ses tekrarları şâirin bu yönünü ortaya koymaktadır:

Uçdı mürġ-ı dil-i zārum yuvadan zār iderek
'Azm-i gül-geşt-i çemen ṣuffe-i gülzār iderek
…
Sen seni gözle ki sensin saña lāzım Kānī
Ġayrı görme özüñe cānı nigeh-dār iderek (G.109/1,5)
…
Çıḳılmaz başa başdan başa gūşiş-azma olsañ
Gider araya bir gün ister azma ister az başuñ (G.102/4)
…
Çün reglerüm aldı bedenümde ditirekler
Dır ten tene nā dir tene dir dir ditirekler (G.31/1)
…
Çevril çekin çerā-gehi ḫulyāyı çek çevir
Çöz pālheng-i fikreti dünyāyı çek çevir (G.25/1)
…
Bu sāde dü-yekden ne çıḳar çifteñi uydur
Her bir sese uy çifteye çifte teke tek var

Düm tek teke başla tek itse teḳaddüm
Düm-dārlıḳ it tekyede ardınca etek var (G.63/1-2)

Şâir, özellikle din büyüklerine ve devlet ricâlinden bazı kişilere yazdığı methiyelerde düşüncelerini ifade ederken sıfatları da yoğun olarak kullanmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî'ye bakışını dile getirirken kullandığı "*şâh-ı irfân, hân-ı sultân, rabb-ı dîvân, ruh-ı ebdân, şâh-ı serdân, çarh-ı gerdân, şâh-ı devrân, derde dermân, nur-ı îmân, cân-ı cânân*" gibi nitelemeler, şâirin dile ait özellikleri kullanmadaki yaklaşımını göstermektedir:

Şāh-ı ʻirfān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*
Māh-ı ekvān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*

Evliyā zümresinüñ nūr-ı dil ü dīdesidür
Ḫān-ı sulṭān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*

Taḫt-gāh-ı heme esrār yed-i ḥikeminde
Rabb-i dīvān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*

Nūr-ı Aḥmed ruḫ-ı zībāsına virmişdür tāb
Rūḥ-ı ebdān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*

Murtażānuñ şeref-i dūdesi sırr-ı Ḥaseneyn
Şāh-ı serdān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür*

ʻĀlem-i sırr-ı ezel çarḫ-ı müdīri oldur
Çarḫ-ı gerdān *ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür (K.24)*

Kânî, Dîvân'ın başındaki besmele, na't türü şiirlerinde ve diğer kasîdelerinde geleneğe ve türe uygun olarak sanatlı bir söyleyişi tercih etmiş; gazel, kıt'a ve beyitlerde ise daha sade ve anlaşılabilir bir dil kullanmıştır. Duygu yüklü söyleyişlere yer verdiği bazı na'tlerinde anlamın da etkili olduğu görülmektedir:

Ġubārı ravżanuñ kuhl-i cilādur yā Resūla'llah
Gözümde ḫāk-i kūyuñ ṭūtiyādur yā Resūla'llah
…
Ne yüzle varayum yüz virmez iseñ bāb-ı raḥmāna
Yüzümde rū-siyehlik rū-nümādur yā Resūla'llah
…
O deñlü mücrimem ẕerre s̱evābum varsa defterde
Ya sehv-i ḳātıbān ya iftirādur yā Resūla'llah (K.4)

Kânî'nin Arapça ve Farsça ifadeleri kullanmasında, aldığı eğitim ve kültürel birikimi etkili olmuştur. Ancak Türkçe'ye verdiği değer, kullandığı terkip ve tamlamaların yapı ve içeriğine yansımıştır. Şiirlerinin çoğunda kullanılan terkiplerdeki fiillerin önemli bir kısmının Türkçe fiillerden seçilmesi bu düşünceyi desteklemektedir:

Olur *ṭāvus-ı ḳudsī evvelīn menzilde bāl-efşān (K.1/2)*
…
Girmez *ḥarīm-i ʻiṣmetüñe ġayrı ez-nesīm (K.34/9)*
…

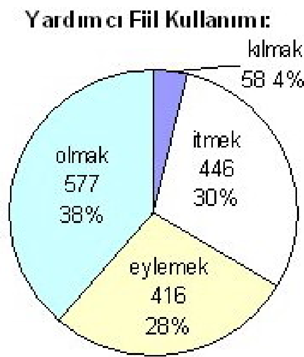
Bāreka'llah māh-ı rūze nūra ābisten ***olup*** *(K.36/35)*
...
Ḳalur *pūşīde 'ayb-ı serverān bā-himmet-i etibbā*
Olur *vāreste ser zībā-ter olsa ziynet-i ser-pūş (G.91/2)*
...
Biline sırr-ı nihān bir var ***imiş*** *bir yoġ* ***imiş*** *(G.88/8)*

Onun şiirlerinde yüklemler yaygın biçimde *"-di'li geçmiş zaman, "-di'li geçmiş zamanın hikayesi, -miş'li geçmiş zaman, geniş zaman, geniş zamanın hikayesi ve emir kipi"* şeklinde kullanılmıştır. Dua, yalvarış ve yakarışlarda ise zaman *istek kipinin üçüncü tekil çekimi*dir. Bazı durumlarda aynı beyit içinde üç, dört defa aynı ya da farklı zaman kiplerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu tür kullanımlarla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Aġardı *dü-çeşm-i siyehüm gözlemelerden*
Gül-ḫandeye dil-beste iken aġlara ***düşdüm*** *(G.128/1)*
...
Ḫ˘ābīde iken ***gördüm*** *iki būsecik* ***aldum***
Öpdüm *dehenin yoḳ yere hep ḳanumı* ***gördüm*** *(G.129/6)*
...
İş uṣūlün ***buldı*** *hiç edvāra ḥācet* ***ḳalmadı***
Devr-i ebvāb itmege eṭvāra ḥācet ***ḳalmadı*** *(G.214/1)*
...
Öpmek ***dilemişdüm*** *yañaġın mest iken ammā (G.144/3a)*
...
Çıḳmış *beline belki de tā sīne neş'eler (G.113/3a)*
...
Ya'ni Mecnūn 'aḳıllı dīvāne ***olmış olmamış*** *(G.89/4b)*
...
Cihānı ***ḳaplamışdur*** *pertev-i envār-ı bi'smillah*
Ḳamaşdırmış *dü-kevnüñ dīdesin dīdār-ı bi'smillah (K.3/1)*
...
Dilüm ḳanlar ***yutar*** *ḳanlar* ***döker*** *göz ḳana müstaġraḳ (G.174/1a)*
...
Sīnesin ***göstermez açmaz*** *ol deri birden bire (G.177/1a)*
...
Giymezdi *sitem-cāmelerin evveli ammā (G.193/6a)*
...
Uyḳudan uyandum ki ezanlar ***oḳınurdı***
Her naġme birer oḳ gibi cānā ***ṭoḳınurdı*** *(G.196/1)*
...
Bu işleri ***düşünürmüşsin*** *ey sipihr-i ġaşūm (K.45/10a)*
...

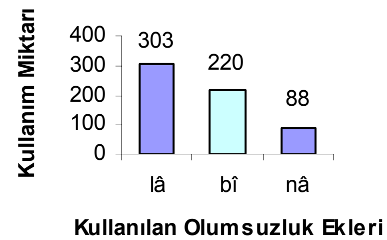
Süleymān var taḫt-ı bād ***ola*** *dā'im saña me'vā (K30/61b)*
...
Allah ḫāli ***itmeye*** *dīvan-ḫānesin (K31/65a)*
Allah baḫt u devletüñi ***eylesün*** *füzūn (K33/71a)*
...
Allah maṣūn ***ide*** *seni mekr-i zenāndan (K34/24a)*

Örneklerde görüldüğü gibi Kânî, merâmını ifade ederken fiilleri kullanmada herhangi bir sıkıntı çekmemiş, aksine kök durumundaki ifadelere getirdiği çeşitli yapım ve çekim ekleri ile onlara işlerlik kazandırırken şiire de hareket getirmiştir.

Kânî'nin şiir dilinde yardımcı fiillerin kullanım sıklığı da dikkat çekicidir. Grafikte görüldüğü gibi başlıca yardımcı fiilerin dağılımı incelendiğinde, kullanım sıklıkları ve yüzdelik oranları açısından Dîvân'da sahip oldukları etki ortaya çıkmaktadır. Buna göre Kânî'nin *'kılmak'* yardımcı fiilini pek tercih etmediği bunun yerine *'olmak, itmek eylemek'* fiillerini daha yoğun olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Kâni Arapça, Farsça terkip ve tamlamalara yer verirken kelimelerin olumsuz durumları için "lâ-, bî-, nâ-" olumsuzluk öneklerini kullanmayı tercih etmiştir. Bu eklerin Dîvân'daki dağılımlarına bakıldığında Arapça *"lâ"* olumsuzluk ekinin %50 oranında, Farsça *"nâ"* olumsuzluk ekinin %14 oranında tercih edildiği görülmektedir.

Dîvân'ın tamamında 611 kez kullanılan Arapça ve Farsça olumsuzluk ekleri Kânî'nin tek tercihi olmamıştır. Türkçe kullanımına devrine göre özel bir çaba gösteren şâir, *"-ma, -me"* olumsuzluk ekine ve menfilik anlamı veren *"değül"* ifadesine de yer vermiştir. Bu sonuçlar, Kânî'nin olumsuz kelimeler kullanmada yalnızca Arapça ve

Farsça ekleri tercih etmediğini, Türkçe ek ve kelimeleri de kullandığını ortaya koymaktadır.

Kânî'nin şiirlerinde zaman zaman sıradan kelimeleri tercih etmeyerek sözlük bilgisini zorlayan ifadelere de yer verdiği anlaşılmaktadır: *ardala* (elenmemiş un), *börki*, *çālāḳ* (yerinde durmayan, çabuk, oynak, dâima çalışan), *çelīpā* (haç, put, sanem), *çīde* (devşirilmiş, toplanmış), *dārūġa* (daire reisi, köy muhtarı), *derekī* (gerileme), *devāc* (üste örtünecek şey, yorgan), *füşürde* (direnen, inad eden, ısrar eden), *isdāl* (örtmek, örtü, perde), *sūded* (prenslik, hâkimiyet), *şütürbān* (deve çobanı), *ṭāmūr* (kan, can, nefes), *sācūr* (köpeğin boynuna takılan tasma), *ütrücce* (ağaç kavuğu) gibi ifadeler bu türden kullanımlar arasında sayılabilir.

Şâir, şiir dilinde sade ve anlaşılabilir olmayı benimsemiş olmakla birlikte zaman zaman Arapça ve Farsça terkip ve tamlamalara da yer vermiştir. Kânî'nin üslup özelliklerinin şekillenmesinde etkili olan bu tarz kullanımlar ilgili başlık altında ayrıca değerlendirilmiştir.

2.2. Üslûp Özellikleri:

Edebiyatta üslûp, sözcüklerin bir bütün hâlinde organizasyonu ya da Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle "kristalizasyonu"dur. Şâir için en önemli malzeme dildir. Dili kullanma yöntemi ve şekli ise üslûbu belirlemektedir. Üslûpta sözcüklerin temel anlamından ziyade mecaz anlamları önem kazanmakta ve sözlükteki herhangi bir sözcük şiirde değerli bir yapıya dönüşebilmektedir. Aynı kelimelerin farklı tesirler meydana getirmesi insanın mizacı gereğidir. Sözcükler bu sihirli kuvvetlerini seslerinden ziyade bizzat şâirin/yazarın muhayyilesinden almaktadır. Bu nedenle üslup söz konusu olduğunda sözcüklerin kullanıldığı terkiplere göre aldıkları anlamlar önem kazanmaktadır.[90]

---

[90] Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, İstanbul 1963, s.136.

Şiirde de günümüze gelinceye kadar iki unsurun varlığından dâimâ söz edildiği görülmektedir: Mânâ ve lafz, yani söz ve anlam. Sözsüz anlam olamayacağı gibi anlamsız sözde olamaz. Bu iki unsur birbirinin tamamlayıcısı olup üslûbu belirleyen hususulardandır. Çeşitli dönemlerde ve edebî cereyanlarda şâir ve yazarlarca bu unsurlar arasında tercihte bulunulduğu bilinmektedir.[91]

Klâsik şiirin XVIII. yüzyıla gelinceye kadar kendine özgü bir üslûp oluşturması Kânî'nin üslûbunun şekillenmesinde de etkili olmuştur. Dîvân şiirinin imaj ve mazmun geleneği içinde yetişen şâir tercihini sözden ziyade anlam güzelliği üzerine yapmıştır. O'nun üslûp özelliklerinden mânâyı ve hayâli öne çıkardığı, mahallî söyleyişlere, deyimler ve atasözlerine geniş yer verdiği anlaşılmaktadır.

Kânî'nin Dîvân'ın geneline yansımamakla birlikte değişik anlatım formlarını denediği ve bu konuda arayış içinde olduğu bazı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Mehmed Hayri Efendi'nin ölümü üzerine yazdığı mersiyesinde mektup tarzı ifâde ve iltifatlara yer vermiş ve mektuplarının girişindeki üslûbu şiirlerinde kullanmayı denemiştir:

Āh devletlü ʿināyetlü ʿaṭūfetlü begüm
Āh ṣafvetlü mürüvvetlü ḥaḳīḳatlü begüm (K.46/9-1)

Dîvân'ında yer alan *"bir var imiş bir yog imiş"* redifli gazelinde ise masal üslûbunu denediği anlaşılmaktdır:

Lezzet-i būs-ı dehān bir var imiş bir yoġ imiş
Ẕevḳ-i āġūş-ı miyān bir var imiş bir yoġ imiş

Fikr-i müstaḳbel ü māżiyi bıraḳ ʿārif iseñ
Böyledür ḥāl-i zamān bir var imiş bir yoġ imiş

Kim bilür şīve-i nā-gāh-ı şütür-gürbesini
Çarḫ-ı gerdūndan amān bir var imiş bir yoġ imiş

Ya cefādur ya vefā muntaẓırı ʿuşşāḳuñ
Senden ey şūḫ-ı cihān bir var imiş bir yoġ imiş (G.88/1-4)

[91] İlhan Genç, Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni, İzmir, 2005, s.145.

Kânî edebî anlamda üslûbunu belirlerken çeşitli unsurlardan yararlanmıştır. O'nun üslûbunun şekillenmesinde ve belirlenmesinde edebî sanatların, yerel söyleyişlerin, atasözleri ve deyimlerin, Arapça ve Farsça sözcüklerin etkisi büyük olmuştur. Şâirin üslûbuna etki eden bu faktörlerin ayrı başlıklar altında değerlendirilmesi O'nun üslûp özelliklerinin belirlenmesine katkı sağlayacaktır:

2.2.1. Edebî Sanatlar:

Edebî sanatların, edebî metinlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir payı bulunmaktadır. Özellikle konu divan şiiri olunca bu sanatların önemi daha da artmaktadır. Yerine göre birden fazla sanatın aynı beyit içinde icra edildiği bu edebiyata ait örneklerde, çeşitli mecazlar, söz ve anlama ilişkin sanatlar yönünden oldukça zengin bir malzeme sunulmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında, konuyla ilgili kaynaklardan da yararlanılarak Kânî Dîvânı edebî sanatlar yönünden değerlendirilmiştir.[92] Sanatlarla ilgili olarak tespit edilen örneklerinin hepsinin verilmesi, bu çalışmanın hacmini artıracağından ve âdeta divanın yeniden yazılması gibi bir durum oluşturacağından belirgin birkaç örneğin alınması uygun görülmüştür. Kânî Dîvânı'nda görülen edebî sanatlar ve bunlarla ilgili örnekler şunlardır:

Teşbih: Dîvânda benzetme sanatı çeşitli yönleriyle kullanılmıştır. Nifak dergâhının kalabalık, sıklık ve çalışma yönüyle arı kovanına benzetilmesi, sevgilinin bulunduğu yerin Kâbe gibi kıbleye teşbih edilmesi gibi değişik benzetme unsurlarını içeren teşbihler yapılmıştır:

Dergāh-ı nifāḳ arı ḳovanı gibi işler
Ṣayyād-ı meges nāẓır-ı dīvān-ı ṣadāḳat (K.40/31)
…
Kūyuñı Ka'be gibi ḳıble idindi Kānī
Semtüñe varmaḳ olursa o ser-i gū götürür (G.55/14)

[92] Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, 1997; Numan Külekçi, Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar, Ankara, 1995, İsa Kocakaplan, Açıklamalı Edebî Sanatlar, İstanbul, 2005; Hasan Aktaş, Klâsik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar, İstanbul, 2005.

***İstiare*:** Teşbihin ana öğelerinden sadece kendisine benzeyen ya da kendisine benzetilenle yapılan teşbihe istiâre denilmektedir. Kendisine benzetilenle yapılana "açık istiare", kendisine benzeyenle yapılana "kapalı istiare" denir. Dîvân'da sevgili yerine peri, gül, mâh, cehennem yerine ateş gibi kullanımlar bu türden örneklerdir:

Kānī bu ġazel olsa sezā yāra hediyye
Me'mūl o perīden daḫı taḥsīndür ammā (G.2/15)
…
Yā Rabb ḳuluñı nāz u na'īm ile büyütdüñ
Ṣoñra bıraġub āteşe yaḳmaḳ ne revādur (G.45/2)

***Mecâz-ı Mürsel*:** Sözün benzetme amacı güdülmeden gerçek anlamı dışında kullanılmasına imkan veren bu sanatla ilgili olarak Dîvânda oldukça fazla örnek bulunmaktadır:

Nīrān-ı ġam göñülde midür bende sende mi
Yoḫsa şerār-ı āh o külḫanda mı 'aceb (G.9/2)
…
Çatlatdı mürgek-i dil-i ẕār u nizārumı
Yaḳdı yuvamı cānumı feryād-ı 'andelīb (G.12/8)

***Kinâye*:** Sözün benzetme amacı güdülmeden gerçek anlamı dışında mecazlı olarak kullanılmasını sağlayan bu sanatla ilgili örnekler şunlardır:

Benümle vaḳt-i ḫazān cihān-ı refīḳ olmaz
***Ayaġ** ile görürüz bir daḫı bahār gelür (G.21/3)*
…
Ḳalmasun şām-ı viṣāl-i yāra dāġı kimsenüñ
***Batmasun** tā ṣubḥa dek Yā Rabb çerāġı kimsenüñ (G.111/1)*

***Ta'riz*:** Sözün söylenen ve mecazlı anlamı dışında tersini kastetmek demek olan ta'rizle ilgili örnekler de zaman zaman metinde görülmektedir:

Zāhidüñ daḫli mey-i bī-meze-i ġafletedür
Almaz aġza lebüñi mes'eleye 'ālimdür (G.46/4)
…
Görürler görmesem ben idicek zīr ü zeber Allah
Eyü günler görürsüñ ṣanma zīrā bed-du'ām alduñ (G.103/5)

***Teşhis*:** İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların kişileştirilmesi demek olan teşhis, Dîvânda yıldızın sefil, kışın kibirli ve aşk yıldızının kıskanç olması gibi çeşitli öreneklerle karşımıza çıkmaktadır:

Başdı serāçe-i dili eşk-i sitāre reşk
Yaḳdı girivdānumı **feryād-ı ʻandelīb** (G.12/12)
…
Eşküm o şūḫı görse yolında sebīl olur
Ḫurşīd öñünde **necm-i süreyyā sefīl olur** (G.34/1)

***Tevriye*:** İki ya da daha fazla anlama gelen sözcüğün yakın anlamının söylenip uzak anlamının düşündürüldüğü bir sanattır. Örnekteki *girişme* sözcüğü Farsça işve naz, kaş göz işareti anlamına geldiği gibi dilimizde girme, giriş yeri, girinti gibi bir anlama da sahiptir. Kânî kelimeyi önce ilk anlamıyla kullanmış, sonra çıkıntı ifadesine de yer vererek ikinci anlamını hatırlatmıştır.

Ele al sāġarı biñ nāz ile ey cān yürisün
Reg-be-reg cism-i yebūset-zedeye ḳān ***yürisün*** *(G.140/1)*
…
Kānī o ḫoş ***girişmeler*** *ol ḫoş çıḳındılar*
İtdi beni esīr-i telāş ol ġarīm-i nāz (G.73/7)

***Tenasüp*:** Gül, hezar, bülbül; yoğurt, ayran, süt; zülf, müşg, gîsu; gül, gonca gülbün gibi birbiriyle ilgili kelimelerin bir arada kullanıldığı çok sayıda tenasüp örneklerine de Dîvânda sıkça rastlamak mümkündür:

Ayran *olur* ***yoġurt*** *göñül ʻāḳıbet çesūd*
Gelmez o ***süd*** *ḳoḳar dehen-i nāz aġıza (G.180/2)*
…

Fiġān ki ber-ser-i ***gül-ġonçegān-ı gülbün****-i nāz*
Çü berg-i sebz-i vefā dil be-berg-i kāhī nīst (G.14/5)

***Leff ü Neşr*:** Dîvân şiirinde sık kullanılan sanatlardan birisi de leff ü neşrdir. Genellikle bir beyit içinde birinci dizede en az iki nesne söyleyip devamında ya da ikinci dizede, bunlarla ilgili benzerlik ve karşıtlıkları düzenli ya da düzensiz olarak

verme esasına dayanan bu sanat Kânî'nin de zaman zaman kullandığı sanatlardan biridir:

*Görüp o **gül-beden**i **āh u zār** iden bir mi*
*Bu **gülsitāna** benüm gibiler **hezār** gelür (G.21/2)*
…
***Fem ü leb ruḫ zenaḫ ber-būse zār** olmaz bu yerlerde*
***Turunc u püste gül gülnār anar** olmaz bu yerlerde (G.167/1)*

***Tecâhül-i Ârif*:** Bilinen bir gerçeği bir nükteye dayanarak bilmezlikten gelme esasına dayalı bu sanatla ilgili örneklerle de metinde karşılaşmak mümkündür:

Güle düşmez mi rāh-ı şebnem-i eşküm bu şeb yā Rabb
Yeşermez mi bu günde gülbün-i kāmum 'aceb yā Rabb (G.8/1)
…
Bir gün mi geçer ki seni ẕikr itmeye Kānī
Bir dem mi olur şevḳüñle eylemesün dem (G.126/6)

***Hüsn-i Ta'lil*:** Herhangi bir gerçek olayın meydana geliş sebebini hayâli ve güzel bir nedene bağlama sanatı olan hüsn-i ta'lil örnekleri de Dîvân'da yer almaktadır:

Ayaġın öpdürmege ḳā'il mi olurdı meger
Bī-ser ü sāmānlar uġurına ser virmese (G.175/6)
…
Sāḳī ne dem ki sāġar-ı ṣaḥbāyı ṭoldurur
Ḫurşīd ṣān ki nūrı ile ayı ṭoldurur (G.40/1)

***Mübalağa*:** Özellikle kasîdelerin fahriye bölümlerindeki kullanımlarıyla yaygın olan mübalağa gazellerde de yer yer görülmektedir:

Bir müslim-i müsellemüñ 'ışḳıyla āhımuz
Tāvḫāne-i zemīn-i Buḫārāyı ṭoldurur (G.40/3)
…
Rūm u 'Arabda mülk-i 'Acemde benüm gibi
Yoḳdur bu naẓm u neṡre ḳavī iḳtidār olur (K.31/62)

***Tezat*:** Birbiriyle zıt öğelerin genellikle bir arada kullanıldığı tezat sanatıyla ilgili örnekler de Dîvân'da yer almaktadır: Firkat-visal, yitirmek-bulmak, yar-ağyâr, âb-âteş, zâhir-bâtın, gündüz-gece, varlık-yokluk gibi birbiriyle zıt unsurlar bu türden örnekler arasında sayılabilir:

Gündüzin rū-yı siyāham beni eyler rüsvā
Gice gelmez yanuma baḫt-ı siyāhdan ġayrı (G.204/4)
…
Yoḳluḳ ḳoḳusın çün deheninden ḳoḳuladum
Varlıḳ ḳapusın yoḳ yere berḳ ideyazdum (G.122/3)

***Tekrir*: Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerinin tekrarlanmasıyla yapılan tekrir, Dîvânın değişik bölümlerinde yer yer kullanılmıştır:

Hemān Allah hemān Allah hemān Allah ey Kānī
Ararsañ anda bulursın o ma'şuḳuñ ḳuṣūr ismin (G.135/10)
…
Dilüm ḳanlar yutar ḳanlar döker göz ḳana müstaġraḳ
Bu demlerde 'aceb şol cān sersem ḳanda ben ḳanda (G.174/1)

***Nidâ*: Şâirin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran kişileri ve varlıkları göz önüne getirerek onlara çeşitli ünlemlerle seslenmesiyle yapılan nidâ sanatı, dîvân şiirinin en çok kullanılan sanatlarındandır. Kânî Dîvânı'nda tamamen nidâlardan oluşan şiirlerin bulunduğu görülmektedir:

Ey şūḫ-ı ḫaṭ-resīde ṣafālarla şeb be-ḫayr
Ey rūḥ-ı nev-resīde cefālarla şeb be-ḫayr
…
Ey nūr-ı cebhe-i şeref ey dürr-i her ṣadef
Ey pertev-i dü-dīde şifālarla şeb be-ḫayr (G.54)

***Cinas*: Yapısı, söylenişi ya da yazılışı birbirine benzeyen anlamları farklı, iki sözcüğü bir arada kullanma sanatı olan cinas, gerek sanat ve gerekse kafiye açısından zaman zaman Kânî'nin de başvurduğu yollardan birisi olmuştur:

Ṭavul çalsañ uyanmaz ġāfil ancaḳ uyḳusın gözler
Anı bilmez ki ḳan ağlayacaḳdur yārın ol gözler (G.28/1)
…
Bu bir sā'ir meşeldür iş içinde var iken işler
Fitili alsa işler işledükce yāreler işler (G.39/1)

***İstifhâm*: Sözü, sorulan şeye cevap beklemeden duygu ve anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek için soru biçiminde kullanma sanatıdır.

Açılmaz mı disām-ı āl-fām-ı ġonçe-i maḳṣūd
Ḳalur mı ġonçe-i taṣvīr-āsā beste-leb yā Rabb (G.8/2)
…
Nīrān-ı ġam göñülde midür bende sende mi
Yoḫsa şerār-ı āh o külḫanda mı ʻaceb (G.9/2)

***Telmih*:** Dîvânda peygamber kıssalarına, tarihi ve efsanevi kişilerin hayatları ile çeşitli inanışlara, anlatılan konuyla ilgili anlamı güçlendirmek için telmih yoluyla işaret edilmiştir. İskender, Mesih, Kerbelâ, Nuh tufanı, Mansur, Yusuf Peygamber, Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin gibi örnekler, metinde geçen telmihlerden bazılarıdır.

Senüñ esrārıñı fāş itdigiyçün ḫalḳa bī-pervā
O ṭarlıḳlar bütün ***Manṣūr'a*** *Ḥaḳḳdur yā Resūla'llah (K.7/9)*
…
Ḥaẕer kim bir göñül bir ʻālem-i ġarḳ-āb-ı ḳahreyler
Belā bārān-ı ***ṭūfān inkisār-ı Nūḥdandur*** *hep (G.10/5)*

İrsâl-i Mesel: Söylenenleri pekiştirmek ve inandırıcı olmak için söze bir atasözü ya da buna yakın bir örnek katma sanatıdır. Kânî'nin başvurduğu yollardan birisi olan irsal-i mesel örnekleri çalışmanın atasözleri bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

Töhmet-i düzd-i nigāhı sevdigüm maʻẕūr ṭut
Bu meẟel meşhūrdur hergiz göze olmaz yasaġ *(G.94/6)*
…
İḫtirāz it ḥılmine aldanma erbāb-ı dilüñ
Bu meẟeldür kim yavaş atuñ yavuzdur depmesi *(Kt.70/2)*

***İktibas*:** İrsâl-i mesele benzeyen bu sanat söze ayet, hadis ya da bunlardan parçalar alınmasına dayanır. İktibas örnekleri çalışmamızın âyet ve hadisler başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

*Gör anda nükte-i "**lā-taḳnaṭū min raḥmeti'llah**"ı*
Niçe nezdīkdür Allah'a baḳ raḥmān-ı bi'smillah (K.1/7)
…
*Dü-çeşmüm "**merace'l-baḥreyn**"i ḳalbüm "**māricin min nār**"*
Sirişküm ḫūn ile sehlü'l-merecdür yā Resūla'llah (K.5/4)

***İştikak*:** Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğün aynı dize ya da beyit içinde kullanılmasıyla yapılan iştikak Dîvân'da da karşılaştığımız bir durumdur:

Bir müslim-i müsellemüñ ‘ışḳıyla āhımuz
Tāvḫāne-i zemīn-i Buḫārāyı ṭoldurur (G.40/3)
…
Ses çıḳmaz olmalu ḥarem-i ‘iffet-i bütān
Esrār-ı ‘ışḳ-ı ‘āşıḳ-ı ṣādıḳ ses istemez (G.74/10)

Sonuç olarak Kânî'nin edebî sanatları kullanış tarzı, onun şiir anlayışı ve üslûbu ile yakından ilişkilidir. Edebî sanatları kullanırken, inceleme bölümlerinde de görüleceği gibi, günlük yaşamdan ve mahalli unsurlardan büyük ölçüde istifade eden Kânî, halk ağzına ve günlük söyleyiş biçimlerine yer vermiştir.

2.2.2. Mahallî Unsurlar:

Bilindiği gibi edebiyatımızda *Sebk-i Hindî* ile başlayan süreçte Nâbî ve Sâbit gibi şâirler, mahallî deyiş ve söyleyişleri, gündelik hayatın dilini, şiirlerinde malzeme olarak kullanmaya başlamışlardır. Türk Edebiyatında ilk defa 1928 yılında Fuad Köprülü'nün dile getirdiği[93] ve sonrasında pek çok edebiyat tarihçisinin işlediği *Türkî-i Basit*[94] hareketinin XVIII. yüzyılda devamı ve ileri bir aşaması sayılabilecek mahallileşme akımı, Türkçe adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda Lâle Devri'nin sosyal yaşamını, sokak ve mahalleyi şiire taşıyan Nedim, mahallileşmenin bu yüzyıldaki en kuvvetli temsilcisidir. Nedim kendisine kadar gelen bu etkileşimi somut söyleyişlerle diriltmiş ve Türkçe'nin bu önemli yanını sanatla terkip etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Kânî'nin şiire başladığı yıllarda, şiir dilinde mahallî unsurların kullanılması açısından yüksek bir seviye elde edilmiştir. Yüzyılın bütün şâirlerinde az-çok bulunan bu mahalli unsurlar, Kânî'nin şiirinde de belirgin olarak

---

[93] Köprülüzade Mehmed Fuad, Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri, İstanbul, 1928.

[94] Türkî-i Basit: Türkçe kelimelerden oluşan, Arapça ve Farsça terkiplerin kullanılmadığı şiir anlayışını benimseyen şâirlerin oluşturduğu hareketin genel adıdır. Türkî-i Basit hareketinin bir akım ya da hareket olup olmadığı konusundaki tartışmalar devam ederken Ahmet Mermer, Türkî-i Basitin bir Türkçecilik akımı, Arapça ve Farsça'ya karşı bir tepki ve sanat hareketi olmayıp Divan şiirinin gelişme çizgisinde mahallileşmenin önemli bir yansıması, ayrı bir görüntüsü olduğu kanaatini taşıdığını ifade etmektedir. (Ahmet Mermer, Türkî-i Basit ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri, Ankara, 2006, s.25.)

hissedilmektedir. Dîvân'da yer alan manzûmelerin pek çoğunda bu etkinin yansımalarını görmek mümkündür:

Aġyār ile çün kim yine cānānumı gördüm
Āh āteş-i ġayret ile her yānumı gördüm

Ḳoñşu ḳapusı eylediler şerḥa-i dāġuñ
Āhū-beçe-i nāz o cīrānumı gördüm

Çeşmüm ılıca seyrin idüp sīneye ṣapdı
Germābe ararken hele külḫānumı gördüm

Alnumda niçe anlar idi hīç beşāşet
Yoġ iken efendüm hele ben ānumı gördüm

Cān mubṣır olur mı ya taṣavvur götürür mi
Dün ḫalvet-i germābede ben cānumı gördüm

Ḫᵛābīde iken gördüm iki būsecik aldum
Öpdüm dehenin yoḳ yere hep ḳanumı gördüm

Kānī o geçidden ki geçenlerde geçerdüñ
Geçmiş o hevā nāvek-i perrānumı gördüm (G.129)

Zaman zaman basit söyleyişlerle kurulu yapılar içinde de mahalliliğin izlerini görmek mümkündür:

Gördüñ zamāne uymadı sen uy zamāneye
Aldan derūġa lāfa inan uy terāneye (G.170/1)
…
Aġyār ile çün kim yine cānānumı gördüm
Āh āteş-i ġayret ile her yānumı gördüm (G.129/1)

Kânî, Dîvân'da yer alan *Hasb-i hâl*'inde ise duygularını dile getirirken konuşma dili havasında, basit tamlamalar ve hüküm bildiren cümlelerle canlı ve külfetsiz bir söyleyişi benimsemiş, tahkiyeli bir üslûp kullanmıştır:[95]

[95] Burada bazı beyitleri verilen metin için bkz.: Metin K.39.

Ḳarn-ı evvelde seyāḥatde iken
Gāh mihnet-gehi rāḥatda iken
…
Ḫār u ḫāşāk içinde ḳalmış
Ḥikmet-i Ḥaḳḳ anı ḫāke ṣalmış
…
Dimemiş kimse ki ḫālüñ niçedür
Ac yatursın burada ḳaç gicedür

Ḳahveci evvelā ikrām eyler
Bir iki ḳahve de in'ām eyler
…
Bir zaman anda iḳāmet itdüm
Ehl-i tevḥīd ile ülfet itdüm
…
İki üç ay ḳadar anda oturup
Gāh gezüp gāh yatup gāh ṭurup

Bazı gazellerinde mahalliliğin de etkisiyle, yerel söyleyişlerin belirgin olarak kullanıldığı yapılar, şâirin bu konudaki yaklaşımı ortaya koymaktadır:

Güzellerüñ hele baḳ çala ḳullanılmışına
Belā olur sege ṣırçalu parçalu palası (G.215/15)
…
Didüm saña ben cānı fedā idecegümdür
İḳrāruma başdı paṭadaḳ isteye düşdi (G.193/3)
…
Yine ṭut yaprağı çoḳ pāre eyler şimdiden ṣoñra
Ḳoyunlar da toḫumlar ḳazdı eyyām-ı böcek geldi (G.213/3)

Kânî, şiirlerinde Türkçe'nin ifade zenginliğinden yararlanmaktan hiçbir zaman uzak kalmamıştır. O'nun şiirinde sade ve samimi Türkçe ile kaleme alınmış mısra' ve beyitlerin sayısı önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıdaki beyitler, O'nun Türkçe yazma konusundaki duyarlılığı ortaya koymaktadır:

Dil Türkīde baş Türkīde cān be-kef oldum
Ben nāme-i ḥāsret yazısın Türkīde yazdum

Yoḳluḳ ḳoḳusın çün deheninden ḳoḳuladum
Varlıḳ ḳapusın yoḳ yere berḳ ideyazdum (G.122)
…
Geldüm bu cihāna öle yazdum kederümden
Ayrılmadı gitdi bu göñül hiç giderümden

Minnet mi çeker girmek içün cennete ādem
Mīraṡ ḳalupdur baña ādem pederümden (G.143)

Çağdaşı Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (1703-1780) çok bilinen ve kendisiyle özdeşleşen veciz dizelerindeki: "*Mevla görelim neyler / Neylerse güzel eyler*" ifadeleri Kânî'de paralel bir yapı içinde kullanılmaktadır:

Görelüm Ḥażret-i Mevlā neyler
Umarum 'āḳıbetin ḫayr eyler (K.39/96)

İki muâsır şâirin duygu, düşünce ve şiir boyutundaki etkileşimini ortaya koyan yukarıdaki mısra'lar, aynı zamanda söyleyiş gücünü de yansıtmaktadır. Kânî'nin gündelik yaşamın söyleyiş biçimlerini şiirlerinde yansıtması, üslûbunun önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Dîvân'ın değişik bölümlerinde kullanılan yalın, sade ve mahallî söyleyişlerle ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

Āh itmeye ḳudret mi ḳalur bende efendüm (Byt.32)
'Aḳılkārı degüldür 'ışḳ Eflāṭun da olsañ (G.65/4)
'Aḳıl müşāveredeyken cünūn alur meydān (Ms.13)
Acı söze ne borcı var 'āşıḳuñ begüm (G.73/5)
Aldatmanuñ adını ṣadāḳat ḳodı ḳā'il (K.40/15)
Anı bunı arayup ṭarama umma bir feyż (K.24/15)
Başı ḳıçı açıḳ gezinür cān fes istemez (G.74/8)
Başını ḫırḳasına çekdi uyuşdı ḳaldı (K.32/10)
Ben ṣaḳınurdum il saña yaḳlaşmasun deyu (Byt.51)
Ben seni sevdüm ise sen baña düşmen olduñ (Kt.42/3)
Benüm de bu cihanda ḫaylice sulṭanlıġum vardur (Byt.70)
Bilmekden ise bilmemek aḥvālini yegdür (K.40/66)
Bilmem o semte Kānī bahāra varır mıyuz (G.75/5)
Bilmezem cānā seni hep bildigüm midür ṣuçum (Byt.90)
Biraz başum alup ya gezmeyim mi ḳırda bayırda (G.172/5)
Bir başına ne yapar 'āşıḳa ferdā düşmen (Byt.67)
Bir ben degülüm ben gibi ḳaryede biñ var (K.40/59)
Bir içim ṣu deyu āteşlere girsem gider gelmez (G.84/1)
Bir iki gicedür ses ḫāne-i aġyārdan gelmez (G.80/5)
Bir iki ḳor getürüñ derd ocaġın yaḳalum (Kt.13/1)
Bir kerre alur gözle meger baḳmışam eyvāh (G2/10)

Böyledür ḥāl-i zaman bir var imiş bir yoġ imiş (G.88)
Bu dil seni gözler seni yüzler seni özler (G.2/9)
Buña hiç yoḳ benüm şüphem… (K.30/47)
Cins cinsini cezb ider elbet (Ms.16)
Dilüm ḳanlar yutar ḳanlar döker göz ḳana müstaġraḳ (G.174/1)
Felek hemān beni mi bulduñ imtiḥān idecek (G.99/1)
Felek luṭf eyle mühlet vir bugüncük (Byt.75)
Ġam aldı benüm dört yanımı cān saña ḳaldı (G.192/1)
Geldüm ḳapusı öñüne ʿālem baña güldi (G.118/12)
Gitdiyse ḫaber almanuñ imkānını bulsaḳ (K.40/8)
Gördüm boġaziçinde ben ol sīm gerdeni (Ms.7)
Göz göz olup oyuldı ser ü sīnede cürūḥ (Byt.81)
Gül gördügüm yere inerüm ṭamlarum hemān (K.34/86)
Ḫalḳuñ yanına varmaġa yoḳdur yüzi ġayrı (K.40/6)
Her ẕerre bir defīne her küvve bir ḫazīne (G.77/2)
İylik ṭabīʿat ehline itmek gerek yine (G.74/4)
Kānī göñülle gel bu göñülsüz yeri degül (K.18/2)
Ḳara kedi geçdi aradan yine (byt.59)
Kendümi kendüm tesellī itdi gördüm ʿāḳıbet (G.82/4)
Kendüñi kendüñ gözet Allah'a ıṣmarla özüñ (G.6/5)
Ḳırḳ öksüz ile ṣanki ḳapanmış maġaraya (Ms.8)
Kişiye sevdiginden her ne eylerse yamān gelmez (G.79/4)
Köpek ışırsa seni sen de mi ışır köpegi (Ms.20)
Luṭf eyledi Allah yine sulṭānımı gördüm (Ms.20)
Merḥamet itmez misin ben bendeñe rūz-ı cezā (K.19/1)
Meşhūr degül mi baṣdurur elbet ṣu āteşi (G.198/2)
Ne görmüşi görebildüm ne bir işitmiş var (Byt.23)
Niyāza ḳudretüm ḳalmaz elümden el-amān gelmez (G.79/2)
Ötemez bülbül-i şīvende bugünden ṣoñra (Ms.3)
Saña çoḳ yalvarurdum bitse yalvarmaḳla işler (G.50/3)
Saña ḳulluḳ yedi iḳlīme sulṭān olmadan yegdür (Ms.10)
Seni ben cānlar ortasında gizlerdüm niçün küsdüñ (G.104/5)

Sırr şaḳlanamaz hiç ʻaceb bir yere düşdüm (G.118/4)
Ṭatlu dildür dilbere lāzım olan ḥüsn-i edā (G.89/3)
Uyḳudan uyandum ki ezanlar oḳınurdı (G.196/1)
Vekāletle anı üç kerre üflersem gider gelmez (G.84/7)
Yā Rabb senüñ niʻmetlerine cümleten şükür (Byt.82)
Yāġ dökseñ yalanur maṭbaḫı (K.36/40)
Yerden gögi farḳ eylemez ol mest-i cehālet (G.68/5)

Yukarıdaki örnekler Kânî'nin, Tükçenin kullanımı konusunda oldukça duyarlı bir tavır sergilediğini ortaya koymaktadır. Şâir klâsik şiir geleneğine bağlı kalarak yazmış olduğu şiirlerinin büyük çoğunluğunda yalın, sade, anlaşılabilir olmayı benimsemiştir. Kânî'nin İstanbul'a gelmeden Anadolu'da edindiği birikimin ve dönemindeki edebiyat mekteplerindeki anlayış farklılıklarının, O'nun bu şekilde davranmasında etkisi olduğu düşünülebilir.

Dîvân'da kullanılan yerel söyleyişlerden, halk deyişlerinden ve konuşma diline ait yapılardan tespit edilenlerin listesi aşağıda verilmiştir:

abdestsiz gelmemiş (Byt.56)
aceb kime sorayım (Byt.23)
akide şekeri (K.36/73)
akran (G.34/5)
Allah itmeye seni (K.34/68)
başı kayısı (G.89/4)
bir başıma (G.82/4)
bir içim su (G. 84/1)
boynu bağlı (G.103/7)
bukalemun (G.93/6)
burma çörek (K.36/76)
cıs çıplak (G.81/5)
cin çarpmışa benzemek (K.40/2)
çiçek gibi donandı (K.41/12)
dadanmış (G.82/6)
dağ üstü bağ (G.94/1)
diyilen (K.22/16)
kalıp gibi uymış (K.26/3)
kalkınmak (K.37/47)
kaltaban (G.153/6)
kara haber (G.21/1)
kara sevda (G.118/6)
kış günü de meyve virür (K.32/18)
komşu kapısı (G.129/2)
korkaram (G.93/1)
küsdi gitdi (G.84/17)
naz çekmek (K.37/10)
neme lazım (G.128/4)
nitdüñ (G.103/1)
ölmüş iken dirildi (K.33/10)
öykünüp (K.33.32)
özge (K.26/6)
patadak (G.193/3)
pişmiş kotarılmış aş (K.21/33)

diyvirsem (G.84/11)
durmaz bu yakınlarda (K.40/7)
dürülmek (G.1/2)
düş görmüşe döndü (K.40/4)
er oglı er (G.84/17)
eyü günler (G.103/5)
gam yemek (K37/8)
gel bir şeker çine (G.96/3)
gocunma (K.22/60)
görinen köye ḳulaġuz (Ms.23)
gözün aydın (K.24/3)
güle oynaya (K.30/7)
günahum ne (G.104/3)
haram olsun (G.85/2)
hoş geldin (G.108/1)
iftara yetişmek (K36/100)
iğneden ipliğe dek (G.94/2)
ne satan bilür ne alan (G.139/11)
salkım salkım (G.104/7)
sapa yollardan geçme (G.134/2)
seni uyardum (G.194/2)
sıla-i rahim (K.34/40)
sinmek (G.81/6)
su gibi akar (K.40/44)
suyun bardakda (K.30/9)
şeker kutusu (K.35/35)
tohum ekmek (G.105/3)
tükürdi (G.12/10)
ufak tefek (G.96/2)
ürkütmek (G.52/8)
yalın ayak gögüs bağır açık (G.113/2)
yaraya merhem sürme (K.23/2)
yelmek (K.30/6)
zararı yok (G.78/3)
züğürt yaylası (K.32/3)

Dîvân'da yer alan yukarıdaki örnekler, şâirin mahalli unsurlar, halk söyleyişleri ve deyimlerle iç içe örülü bir şiir diline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Klâsik şiirin mahallî unsurlara yönelimlerinin olduğu bir dönemde, Kânî'nin bu tarz yerel unsurları şiire taşıması oldukça anlamlı bir gelişme olarak görülmektedir.

2.2.3. Atasözleri ve Deyimler:

Atasözlerinin şekil ve anlam açısından bir takım özellikleri ve kuralları bulunmaktadır. Uzun deneyimlerle gözlemlere dayanan yargıların bilgece düşünce, öğüt ya da genel kural halinde, özlü biçimde ifade edildiği atasözleri kalıplaşmış ifadeler olması açısından da dikkat çekicidir. İnandırıcı ve etkileyici ifade tarzının yanında, kullanılan üslup açısından da çeşitli söz sanatlarına malzeme olan atasözleri zaman zaman edebî metinlerde yazar ve şâirler tarafından tercih edilmiştir.

Ancak şâirler şiirin yapısından kaynaklanan birtakım kısıtlamaları göz önüne alarak, atasözlerinin kalıplaşmış yapılarında bazı değişikliklere gitmekte de bir sakınca görmemişlerdir. Hatta bazı şâirler yaşadıkları dönemin dil özelliklerini de dikkate alarak kimi sözcükleri farklı biçimlerde kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede Kânî Dîvânı'nda atasözlerinin kullanıldığı ve dönemin şartları içinde bir takım farklılıklar taşıdığı görülmektedir.

Dîvân'da atasözlerinin kullanıldığı bölümlerde Kânî, "*meseldür, meseldür söylenür dâim, bu mesel meşhurdur, bu bir sair meseldür, darbü'l-meseldür, meşhûr budur, mukarrerdür, dirler"* gibi söyleyişlerle söylediği sözün atasözü veya çok bilinen, veciz bir ifade olduğuna ya da bu sözlerin yaygın biçimde kullanıldığına dikkat çekmektedir.

Yine bu açıdan Kâni, Kaptan Hasan Paşa için yazmış olduğu kasîdede, *ḍarb-ı mes̱el* ifadesinden hareketle Paşa'nın karada ve denizdeki durumu mukayese etmiştir. O'nun yiğitlik, cesaret, güç, kuvvet, sağlamlık, dindarlık, dostluk, doğruluk ve vefadarlık yönlerinden karada ve denizde tamamen atasözü kadar etkili, kalıcı bir model oluşuna dikkat çekerek Paşa'nın medhini yapmaktadır:

Şecā'atde metānetde diyānetde ṣadāḳatde
Odur ḍarbü'l-mes̱el baḥreyn ü berreyn içre ser-tā-pā (K.30/32)

Kânî Dîvânı'nda tespit edilen atasözleri aynı zamanda şâirin üslûbunun şekillenmesinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Dîvânda tespit edilmiş olan başlıca atasözleri aşağıda liste olarak verilmiştir:[96]

---

[96] Dîvân'da geçen atasözleri ile ilgili çalışma yapılırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Abdulbaki Gölpınarlı, *Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1977; Azmi Yüksel, *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Birleşik Dağıtım Kitapevi, Ankara, 1993; Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2000; İ.Hilmi Soykut, Türk Atalar Sözü Hazinesi, İstanbul, 1974; Emin Özdemir, *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981; Fikret Akdağ, *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü,* Nurdan Yayınları, İstanbul, 1989; H. Fethi Gözler, *Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1982; M. Sait Şimşek – Taceddin Uzun, *Arapça Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, Beyan Yay., İstanbul, 1991; Metin Gül, *Atasözleri ve Özdeyişler Sözlüğü,* Doğuş Matbaası, Ankara, 1985; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü* (3 Cilt), Türk Dil

1. *Bed-baḫt ḥācıyı deve üzre yılan ṣoḳar* (Ms.22)
(Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar.)

2. *Bī-hūde imiş çün görinen köye ḳulaġuz* (Ms.23)
(Görünen köy kılavuz istemez.)

3. *Ṣaḳın dāmān-ı ʿışḳı ḳoyma elden var ise ʿaḳluñ*
Bilürsin Kāniyā Allah diyen ḳalmaz yabanlarda (G.153/9)
(Allah diyen yabanda kalmaz.)

4. *Geçerken sīm tenler āh u feryād eylemiş aġyār*
Bu bir ḍarbü'l-mes̱eldür kim it ürmiş kār-bān geçmiş (G.92/4)
(İt ürür kervan yürür)

5. *Bu bir sā'ir mes̱eldür iş içinde var iken işler*
Fitili alsa işler işledükce yāreler işler (G.39/1)
(İş içinde iş var)

6. *Rāstīn der āstīn çep semt-i re's-i ye'sde*
Bu mes̱el meşhūrdur el-ye'sü ihde'r-rāḥateyn (Byt.92)
(Ümitsizlik kişiyi iki rahata eriştirir.)

7. *Töhmet-i düzd-i nigāhı sevdigüm maʿẕūr ṭut*
Bu mes̱el meşhūrdur hergiz göze olmaz yasaġ (G.94/6)
(Göze yasak olmaz.)

8. *Dost yolında lā-cerem cānın virür yārin viren*
Bu mes̱el meşhūrdur yād olmamış varın viren (Byt.16)
(Varını veren yâd olmamış.)

9. *İḫtirāz it ḥılmine aldanma erbāb-ı dilüñ*
Bu mes̱eldür kim yavaş atuñ yavuzdur depmesi (Kt.70/2)
(Yavaş atın çiftesi pek olur.)

10. *Dergāh-ı nifāḳ arı ḳovanı gibi işler*
Ṣayyād-ı meges nāẓır-ı dīvān-ı ṣadāḳat (K.40/31)
(Nifak dergâhı arı kovanı gibi işler.)

Kurumu Yay., Ankara, 1984; Şerif Benekçi, *Atasözleri Sözlüğü (Örnekli Açıklamalı)*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1995; Türker Acaroğlu, *Türk Atasözleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

11. *Enseb degül midür büyük ağrı büyük başa (Ms.15)*
(Büyük başın derdi –ağrısı- büyük olur.)

12. *Eski dāruñ ḳati dār oldı o çamlar bardāḳ*
Gel çenār itme bizi bī-ḥude bī-zār iderek (G.109/3)
(Eski çamlar bardak oldu.)

13. *Gerçi ḳanbersüz dügün olmaz bu vaḫşet-ḫānede*
Līk bār-ı minnet-i iḫvāndan ḳanbūr olur (K.36/17)
Ḳanbersüz ebed kūy-ı vefāda dügün olmaz
Ben sūr-ı viṣālüñde niçün ḳanbere dönmem (G.120/3)
(Kambersiz düğün olmaz.)

14. *Gökden yaġanı itmeyecek mi ḳabūl yir (Ms.4)*
(Gökten ne yağar ki yer kabul etmez.)

15. *Gördüñ zamāne uymadı sen uy zamāneye*
Aldan derūġa lāfa inan uy terāneye (G.170/1)
(Zaman sana uymazsa sen zamana uy.)

16. *Herkesüñ cürmine nisbetle idermiş Ḥaḳḳ cezā*
Ḳorḳaram tiryākilerle ḥażretüñ maḥşūr olur (K.36/129)
(Herkesin çektiği kendi ameli cezasıdır.)

17. *Herkesüñ düşmeni de kendüye aḳran gerek*
Bir de maġdurlaruñ gör o ḳadar var mısın (K.46/II-3)
(Kişinin düşmanı kendi akranı olmalıdır.)

18. *Hiç mesmū'uñ degül mi el eliyle mār ṭut*
Yāḫud ol ḍarbü'l-meṡel kim mihr-i sān meşhūr olur (K.36/122)
(El eliyle yılan tutulur.)

19. *Kim ḳonuḳ buldıġın yir umdıġın yimez dirler begüm*
Bunuñ ortasında delsek ḫalḳa-i mezbūr olur (K.36/123)
(Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.)

20. *Meşhūr budur 'āşıḳa Baġdād ıraġ olmaz*
Rūznāme-i hicrānuñı da ger ideyazdum (G.122/5)
(Âşıka Bağdat uzak değildir.)

21. Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü (Ms. 24)
(Gözlüye gizli yoktur.)

22. İmhāl olınsa da bulur a'dāñ lāyıḳın
Meşhūrdur mes̱el ġażabü'l-leyyinü'l-elīm (K.34-39)
(Yumuşak atın çiftesi pek olur. *Yatışmış gazab daha şiddetlidir.*)

23. Şefā'at suçluya derler mes̱eldür söylenür dā'im)
Ḳuluñ Kānī de bir mücrim-gedādur yā Resūla'llah (K.4/13

24. Ṭoġrı söz acı oldıġı şāhid mi degüldür
Ālūde be-zehr oldıġına ḫ͏ᵛān-ı ṣadāḳat (K.40/71)
(Doğru söz acıdır)

25. Yavru ḳuşuñ yuvasını Allah yapar ḳuzum
Yapmaz mı āşiyānumı feryād-ı 'andelīb (G.12/9)
(Garip kuşun yuvasını Allah yapar.)

Kânî'nin üslûp özelliklerini belirleyen faktörler arasında deyimler de önemli yer tutmaktadır. Sözü daha güçlü ve etkili -kısa yoldan, kolay ve çekici- kılmak için başvurulan anlatım yöntemleri arasında sayılabilecek deyim kullanımı, kelimelere yeni, değişik ve ince anlamlar yükleme düşüncesine dayanmaktadır. Kavramları kalıplaşmış ifade şekilleri haline getiren ve sanatlı ifade biçimlerinden sayılan bu yapılar dilin kullanıldığı her ortamda beğeniyle tercih edilmiştir.

Yukarıda verilen yerel söyleyişler, atasözleri ve gündelik dilden alınan örneklere ilave olarak Kânî Dîvânı'nda tespit edilen ve aşağıda bir kısmı verilen deyimler aynı zamanda klâsik şiir dilinde Türkçe'nin gelişim çizgisini ve söz varlığını göstermesi açısından da önemli veriler olmaktadır:

acından ölmek (K.40/42)
âdet yerini bulmak (K.31/61)
âlemi birbirine katmak (K.47/7-5)
alıcı gözle bakmak (G.2/10)
ârâm etmek (K.30/6b)
araya girmek (K.30/52)
gözleri ısırmak (Kt.11)
gözünü kan bürümek (G.174/1)
hoş görmek (G.79/4)
intisap etmek (G.65/3)
kan ağlamak (G.44/1)
kan dökmek (G.174/1)

araya girmek (K.30/52b)	kan yutmak (G.174/1)
arı kovanı gibi işlemek (K.40/31)	kanat açmak (K.27/10a)
at sürmek (G.47/3)	kara haber vermek (G.21/1)
ateşe atmak (G.69/6)	kefil olmak (G.65/2)
ayağı sürçmek (G.110/5)	kendinden geçmek (G.92/2)
ayak bağı olmak (G.75/5)	kıymet vermek (Byt.31)
başa kakmak (G.45/5)	kulağına küpe olmak (G.91/4)
başı göğe ermek (K.40/33)	kulak tutmak (G.27/3)
başüstünde degirmen çevir-(K.37/17)	kuruyup kalmak (K.33/14)
başında kavak yeli esmek (K.41/39)	kürek çekmek (K.30/13a)
boyun eğmek(K.1/5)	mışıl mışıl uyumak (G.89/8)
canı ağzına gelmek (G.180/1)	ocağına düşmek (K.32/19)
cin çarpmışa benzemek (K.40/2)	ocağı sönmek (G.110/4)
çay sıra gitmek (K.53/23)	ölüp ölüp dirilmek (G.94/7)
derdini açmak (K.33/28)	pır pır uçmak (G.12/2)
derdini deşmek (K.36/68)	sine döğmek (K.21/27)
dile düşmek (G.118/3)	tashih etmek (K.34/19)
diş bilemek (K.36/73)	tası tarağı toplamak (Byt.8)
düş görmişe dönmek (K.40/4)	taş bağırlı olmak (G.83/2)
el almak (G.65/2)	üstüne at sürmek (K.46/8.9)
el vermek (G.86/6)	vebale girmek (K.35/6)
fır fır dolanmak (G.12/2)	yağma etmek (K.30/15)
fitil almak (G.39/1)	yakayı ele vermek (G.100/1)
gam görmek (K.22/64)	yaraya merhem sürmek (K.23/2)
göğüs germek (G.84/8)	yarı yolda koymak (K.1/10)
gönül almak (G.100/5)	yoldan sapmak (K.22/54)
göz açıp kapamak (G.86/5)	yüz bulmak (G.118/9)
gözden düşmek (K.40/6b)	yüz vermek(K.4/5)

Verilen örneklerde görüldüğü gibi Kânî, döneminde atasözleri, deyimler ve diğer yerel unsurlara bilinçli olarak yer vermiş ve pek çok şiirinde günlük hayatı ve konuşma dilini, bu dile ait özellikleri işlemiştir. Kânî'nin Türkçe deyimlerin kullanımında gösterdiği hassasiyet atasözlerinde de kendini gösterir. Ancak bununla

birlikte zaman zaman atasözlerinin yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi imâlı biçimde kullanıldığı, tamamı yerine bazı sözcüklerinin verildiği ya da Arapça olarak ifade edildiği durumlarla da karşılaşılabilmektedir.

2.2.4. Arapça ve Farsça Unsurlar:

Kânî'nin Arapça ve Farsça'ya hakim oluşu, doğal olarak şiir dilini de etkilemiştir. Bu yüzden onun Arapça ve Farsça sözcükleri, isim ve sıfatları rahatlıkla, zorlamaya gitmeden kullandığı görülmektedir. Türkçe şiirlerde görülen Arapça ve Farsça unsurların dışında Dîvan'da, bu dillerde yazılmış şiirlere de yer verilmiştir.[97] Bunların dışında şâir, Arapça ve Farsça unsurları Türkçe yapılar içinde zaman zaman kullanmıştır. Bu yapılar tamamen bir beyit, ya da bir mısra' olabildiği gibi bazen de isim, sıfat ve terkip şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.[98]

Kânî, özellikle kasîdelerinde Arapça/Farsça kelime ve kavramlara daha çok yer vermiştir. Onun kullandığı kelimelerin dilimize yerleşmiş, çoğu zaman ilk okuyuşta kolaylıkla anlaşılabilecek kelimeler olduğunu ifade etmek gerekir. Arapça kelimelere getirdiği Türkçe ekler ve yardımcı fiillerle bir nevi bu kelimeleri Türkçeleştirdiği ileri sürülebilir. Dîvânın tamamında "ol-, eyle-, it" yardımcı fiillerinin toplam 1439 defa geçmesinde bu tür kullanımların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu tarz söyleyişlere şu beyitler örnek gösterilebilir:

Açıldı bāb-ı raḥmet gitdi ġam gözden seḥāb-āsā
Nümāyān oldı ās̱ār-ı sa'ādet āfitāb-āsā (G.1/1)
...

[97] Divan'da Arapça olarak yazılan şiirler arasında iki kasîde (K.28, 29), bir gazel (G.115), iki kıt'a (Kt.66, 71) ve bir beyit (Byt.5); Farsça olarak yazılan şiirler arasında ise onaltı gazel (G.3, 4, 14, 17, 97, 132, 133, 145, 146, 147, 185, 186, 187, 217, 218, 219) ve iki kıt'a (Kt.77, 81) yer almaktadır.

[98] Kânî Dîvânı'nda Farsça yazılmış şiirler dışında bir beyit ya da mısrası Farsça'dan oluşan yapılar şunlardır: K.8/7, K.9/4a, 9, 10, 11, 12, 13, 14, K.17/2b, K.35/5, K.53/7, G.25/5; Arapça yazılmış şiirler dışında bir beyit ya da mısra'ı Arapça'dan oluşan yapılar şunlardır: K.1/7a, 12b, K.5/4a, 7b, K.7/2a, K.9/8a, K.15/6, K.17/2a, K.18/1a, K.20/3, 8, K.21/45b, K.34/19b, 21a, 32a, 33a, 39b, 41a, 81b, 89, 90, 91, K.35/3a, K.36/36a, K.37/63b, K.38/6a, K.46/I-8b, 9b, 10, 11, III-5b, IV-4, 5a, VIII-10b, K.47/10a, K.49/9a, K.52/14b, K.53/5a, 8b, G.1/5b, 6, G.50/19a, G.59/7a, G.72/11b, G.88/9a, G.97/1a, G.124/8a, G.135/4a, G.136/6a,15b, G.144/2b, G.151/9b, G.154/1b, 5, 6, G.189/17a, G.191/8, G.204/11a, Kt.36/4, Kt.48/4, Byt.26/b, Byt.92/b.

Emānet itdüm Allah'a seni ey gözlerüm nūrı
Ḳarībü'l-'ahd yolcıdur efendüm Kānī'ñi ḫoş ṭut (G.13/5)
...
Kemāl-i kevkebe her nāḳışuñ mülāzimidür
Gürūh-ı encüm ile devr ider gice mehtāb (G.5/4)
...
Göñlümde ḫayālātuñı taṣvīr iderdüm
Ol ṣūret-i dīdārı yitürdüm bulamam hıç (G.16/8)
...
Bī-ṭayy-ı mesāfe su-yı ḥaḳḳa güẕer eyler
Ol ḫurşide kim kendi özinden sefer eyler (G.24/1)
...
Yerden gögi farḳ eylemez ol mest-i cehālet
Ḥammāl-ṣıfāt kevkeb ile kebkebi bilmez (G.68/5)

Kânî Dîvânı'nda Arapça kelimeler yanında, bazı Arapça tâbir ve deyimlerin, âyet ve hadîs iktibaslarının yapıldığı da görülmektedir. Kezâ bir beyti Türkçe, diğer beyti Arapça, bir beyti Farsça diğer beyti Arapça şeklinde bir takım mülemmâ beyitlere rastlamak da mümkündür:

*Gör anda nükte-i "**lā-taḳnaṭū min raḥmeti'llahı**"*
*Niçe nezdīkdür Allah'a baḳ **raḥmān-ı bi'smillah** (K.1/7)*
...
*Dü-çeşmüm "**merace'l-baḥreyni**" ḳalbüm "**māricin min nār**"*
*Sirişküm ḫūn ile **sehlü'l-merecdür** yā Resūla'llah (K.5/4)*
...
Derūñde çihre-sālıḳ pāyesin ister ḳuluñ Kānī
*Bilür **eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec**dür yā Resūla'llah (K.5/7)*
...
Ṣalātıyla selām ervāḥı essün ravż-ı ḫāṣṣuñda
***Ṣabāḥat tā şeved rūşen revāḥat** yā Resūla'llah (K.9/11)*
...
Hāẕihi min cenneti'l-Firdevsi ḳaṣru'l-ḫālidīn
***Ḳāle mürselnāke illā raḥmeten li'l-'ālemīn** (K.20/8)*
...
İnne'n-nisā ḫuliḳnā lena li't-teşeyyiṭīn
***Der nezd-i bint-i ḥażret-i müjde dih-i na'īm** (K.34/21)*
...
Yā eyyetühe'n-nefsi ilā rabbiki 'irci'ī
İşitdi ol da'veti 'avdet saña ḳaldı (K.47/10a)

Kânî'nin Türkçe yazdığı şiirlerde de zaman zaman Arapça ve Farsça terkip ve tamlamalar kullanmıştır. Genellikle ikili tamlamaları tercih ettiği Dîvân'ında birli, üçlü

az da olsa dörtlü tamlamalara yer vermiştir. Onun kullandığı tamlamalarda karmaşık ve külfetli bir yapı görülmemektedir. Şâirin klişe sayılabilecek türden kalıplaşmış tamlamaları tercih etmiş olması, üslûbunun daha sade ve anlaşılabilir olmasına yardımcı olmuştur. Dîvân'da tamlamaların kasîdeler kısmında (özellikle gazel formunda yazılan na'tlerde) daha yoğun kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu, aynı zamanda kullanılan nazım biçiminin özelliğinden de kaynaklanan bir durumdur.

Tamlayan ve tamlanan esasına dayanan iki kelimeden oluşan tamlamalar çoğunlukla kalıplaşmış, klişeleşmiş ifadelerden oluşmuştur: *kehl-i cilā, na'l-i şerīf, bāb-ı raḥmān, şāhid-i esrār, ḫāk-i pāy, şehr-i vücūd, na't-ı şerīf, 'āşıḳ-ı meftūn, sırr-ı ezel, nūr-ı zāt, nūr-ı īmān, nūr-ı dil, esrār-ı Ḫudā, erbāb-ı 'irfān, şāh-ı 'irfān, şāh-ı devrān, cān-ı cānān, ervāh-ı evliyā,* vs. örnekler bu türden klişe oluşturmuş tamlamalar olarak değerlendirilebilir.

Dîvân'da yer alan "*'āşiyān-ı şān-ı bi'smillah, ziyā-yı şem'-i vaḥdet, meş'al-i rāh-ı hidāyet, ümmīd-i feyż-i luṭf, bî-gāne-i fenn-i ferāset, bülbül-i bāġ-ı belāġ, pertev-i nūr-ı cebīn, māh-ı sipihr-i vücūd, maḥrem-i bezm-i ṣafā, mercī'-i ehl-i vefā, dürr-i baḥr-i yektā, ẕikr-i fikr-i ḥażrete, ümīd-i ṣadr-ı 'izzet, ṣūret-i rūh-ı revān, leb-i la'l-i yār, rūz-ı sepīd-i şevḳ*" gibi örneklerde üçlü; "*kilk-i tarz-ı sitāyān-ı Naḳşbend, rūz-ı saḫt-ı sefīd-i visāl, nihāl-i tāk-i toḫm-ı duḫt-ı engūr*". gibi misallerde ise dörtlü tamlamalara yer verilmiştir.

Ol ***perde-i muṣanna'-ı şeb-reng*** *kim aña*
Rūz-ı sepīd-i şevḳ*ile germ intiẓār olur (K.31/9)*
…
Yetişdür ey ***nihāl-i tāk-i toḫm-ı duḫt-ı engūr****ı*
Yere toḫm-ı kedūdan ser-fürūlar hep senüñçündür (G.33/6)

3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ:

Edebiyat bilimine göre de sanatçının edebiyattaki yerini, değerini ve önemini belirlemek için eserdeki malzemeyi ve bu malzemeyi meydana getiren unsurların arka planını bilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Divan şiiri olarak da adlandırılan klâsik şiir geleneğinde değişik dönemler ve oluşumlar sürecinde şâirler olayların ve nesnelerin idealize edilmesinde kültürel yapının dini, tarihi ve mitolojik unsurlarını terkip etmişler ve sanatlarının arka planlarını bu anlayışla oluşturarak söz konusu unsurlardan yararlanmışlardır. Divan şâirleri, anlayış ve kavrayış derecelerine göre bu arka planı oluşturan malzemeden yararlanırken kültürel sürekliliğin ve değişimin sağlanmasına sanatçı kimlikleri nisbetinde katkıda bulunmuşlardır. Kâni'nin sanat anlayışıyla ilgili olarak somut bir değerlendirmenin yapılabilmesi her şeyden önce eserlerinin muhteva yönüyle incelenmiş olmasını gerekli kılmaktadır.

Kâni yetişme sürecinde değişik kültürel ortamların havasını teneffüs etmiş, dîni ve ilmi meclislerde bulunmuş, halkın arasından çıkarak bürokrasinin merkezine uzanan çetrefilli yollarından geçmiş bir şâir ve münşîdir. Kânî'nin edebî birikiminin sanatına değişik biçimlerde yansıdığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle mektupları ve letâifde keskin ve sivri diliyle sergilediği üslup onun, devrinin önemli mizah ustaları arasında yer almasını sağlamıştır. Şâirin kültürel birikimini de yansıtması açısından Dîvân'ında yer alan muhtevâya ait hususları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

3.1. DÎNÎ UNSURLAR:

Kâni Dîvânı, klâsik dîvan tertibine uygun tevhid ve münâcâtlarla başlamamaktadır. Bu özelliği ile Kânî Dîvânı klâsik divanlardan farklılık göstermektedir. Dîvân'ın gazel nazım biçimine uygun besmele manzumeleri ve na'tlerle başlamış olması, şâirin Dîvân şiirine getirdiği bir yenilik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca şâirin mizahi unsurları kullanmasıyla üslûbunda meydana gelen sıra dışılık, denediği nazım biçimlerinde de kendini hissettirmektedir. Münâcât ve tevhid türüne ait

kasidelerle klâsik şiirin kalıplarını esnetmeye çalışan Kânî'yi öncelikle kendi şartları ve devri içinde değerlendirmek ve metni de bu çerçevede ele almak gerekmektedir.

Yaklaşık kırk yılını Tokat'ta ve Mevlevî kültürü içinde geçiren şâir, Abdülahad Dede'ye intisab ederek tasavvufa sülûk etmiş olsa da gerçek mânâda mutasavvıf bir şâir olamamıştır. O, rind-meşreb bir anlayışı benimsemiştir.

Rindâne ve âşıkane muhtevalı şiirlerinde Allah'a, peygamberlere ve onların mucizelerine telmihlerde bulunurken İslâm, din, mezhep, cennet, cehennem nefs gibi dini terimlere de yeri geldikçe değinmiş, sûfî ve zâhidlerin mukayesesini yapmıştır. Dîvânda geçen dînî ve ahlakî unsurlarla ilgili tespit ve değerlendirmeleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

3.1.1. Allah:

Kâni Dîvânı, kasîde nazım şekline uygun olarak yazılmış tevhid ve münâcâtla başlamamıştır. Bunun yerine gazel nazım şekliyle yazılmış *besmele* manzumeleri yer almıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu bir yenilik olarak düşünülebilir. Dîvân'ın değişik bölümlerinde bu tarz şiirlerin yer aldığı görülmektedir. Allah'ın isminin doğrudan ya da dolaylı olarak zikredildiği bu şiirlerle, eserin başında yer alan besmele manzumelerinin tevhid ve münacat ekseninde değerlendirilmesi mümkündür. Metinde geçen *"Yâ Rabb"* redifli gazel, şâirin yakarışını dile getirmektedir:

Güle düşmez mi rāh-ı şebnem-i eşküm bu şeb yā Rabb
Yeşermez mi bu günde gülbün-i kāmum 'aceb yā Rabb
…
Açılmaz mı disām-ı āl-fām-ı ġonçe-i maḳṣūd
Ḳalur mı ġonçe-i taṣvīr-āsā beste-leb yā Rabb (G.8)

Allah'ın lütuf ve ihsân kaynağı oluşu, yaratma kudreti dile getirilmiştir. Sığınılacak tek yer *"Allah kapısı"*, tapılacak, kendisine ibadet edilecek tek mâbud *"Allah tapusu"*dur. Şâir, Allah'a eş ve ortak (şirk) koşulmaması konusundaki îmân prensibine vurgu yapmaktadır:

Bıraḳ bu devr-i ebvābı ḳapu Allah ḳapusıdur
Ḫudādan ġayriye ṭapma ṭapu Allah ṭapusıdur
Tevaṭṭun ister iseñ göñlün al bir ẕāt-ı nā-yābuñ
Ne var insān yapusında yapu Allah yapusıdur (Kt.85)

Allah'ın güç ve kudret sahibi olduğu, kullarını unutmadığı, ondan ümit kesilmemesi gerektiği, ona açılan ellerin geri çevrilmeyeceği Dîvân'ın değişik yerlerindeki ifadelerden anlaşılmaktadır:

Ṣırāṭ-ı müstaḳīmi añla ḫaṭṭ-ı istivāsından
Varur Allah'a ṭoġrı menhec-i āsān-ı bi'smillah (K.1/6)
…
Degüldür münḳati' ümmīdimüz Allah'dan Kānī
Olaldan kenz-i lā-yefnā-yı raḥmet-kān-ı bi'smillah (K.1/12)
…
Ey dil ne ġam keşīdesin Allah var iken
İşüñ gücüñ görür iderüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/43)
…
Sen hemān ḥāżır ol Allah unutmaz ḳulını
Sen uyurken işi birden bire nā-gāh yapar (K.51/11)

Kânî, aklı olan kişinin kesinlikle tuttuğu "aşk eteği"ni bırakmaması gerektiğini dile getirirken Allah'a sığınan ve "Allah diyen kişinin yabanda kalmayacağına" dikkat çekmiştir:

Ṣaḳın dāmān-ı 'ışḳı ḳoyma elden var ise 'aḳluñ
Bilürsin Kāniyā Allah diyen ḳalmaz yabanlarda (G.153/9)

Allah, kendisine yönelen, kendi kapısına gelen kullarının isteklerini geri çevirmez. Yeter ki ona açılan gönüller samimi, her türlü kötülükten uzak olsun:

Evinden ḳapusundan kimseyi Allah redd itmez
Anuñ çün gāh da būse-gehi eşrār olur ḳıble (G.171/3)

Allah'ın affedici özelliği ve hatalarından dolayı pişmanlık duyanların bu aftan yararlanmalarını sağlayacak "tevbe kapısı"nın açık olduğu da gözlerden uzak tutulmamalıdır:

Her geh ezelīdür ebedī olmaġa muḥtāc
Dilde ḳalur elbette ḳadīm olsa ebed ḫū

Her ne ider iseñ umulur ʿafv ide Mevlā
İtme hele ġaddarlıġı āh meded hū (Kt.77)

Günlük dilde halen kullandığımız: *"Allaha emanet ol"* ifadesi Kânî'de *"Kendüñi kendüñ gözet Allah'a ısmarla özüñ"*[99] şeklinde bir söyleyişle ifade edilirken olmadık zamanlarda, en çaresiz durumlarda tek çıkış kapısı ve sığınılacak yerin Allah'ın yanı olduğu belirtilmektedir.

Gerek kasîdelerin ilgili bölümlerinde, gerekse bazı gazellerde Kânî'nin yalvarış ve yakarışlarına tanık olunmaktadır. Özünde yakarış, istek ve arzulu duyguların terennüm edildiği kasîdelerin "Duâ" bölümlerindeki söyleyişlerde, iyi niyet temennileri, sıhhat, âfiyet ve ikbâl dileklerine de yer verilmiştir.

Allah baḫt u devletüñi eylesün füzūn
Olsun günüñ o rūz-geh-i ʿıyd-i viṣāldür (K.34/71)
…
Yā Rabb olaruñ ḥürmetlerine
Taʿcīlile vir naṣr u fereci (K.23/86)
…
Allah ḫāli itmeye dīvan-ḫānesin
Ol zümreden ki her birisi ṣad-hezār olur (K.31/65)
…
Allah maṣūn ide seni mekr-i zenāndan
Dünyā eger deger eger enfüs eger ẕemīm (K.34/24)
…
Allah ṣıḥḥat eyleye iḥsān vücūduña
Ṭabʿ-ı saḳīme de vire hep zihn-i müstaḳīm (K.34/93)

Tasavvufî bir terim olarak doğrudan, aracısız biçimde Allah'tan alınan bilgi demek olan "*keşf*", perdenin ötesindeki gaybî hususları yaşayarak temâşâ etmek, beden ve ruh perdelerinin kalkarak mânâ âlemini seyretmek anlamlarına gelmektedir.[100] Allah, birtakım sırlardan bazı kullarını haberdar etmektedir. Kânî *"keşf"* kavramına şiirlerinde bu açıdan yer vererek sırlara vâkıf olduğunu belirtmektedir:

---

[99] Metin: G.6/5a.
[100] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991, s.286.

Dimiş ol demde ʻazīz-i ʻārif
Sırrına oldum anuñ ben vāḳıf (K.39/119)
…
Baña keşf itdi Cenāb-ı Allah
Oldum esrārına bir de āgāh (K.39/121)

Kânî Dîvânı'nda *Allah, Hakk, Hudâ, Rabb, Mevlâ, Yezdân, Rahmân, Rahîm* gibi değişik şekillerde geçen Allah'ın isim ve sıfatları içinde en çok tercih edilenleri Allah, Hakk ve Hudâ'dır. Bu üç ismin (Allah (82), Huda (48), Hakk (66) olmak üzere) toplam (196) kez tekrarlandığı görülmektedir.

3.1.2. Melekler:

Melekler, Kur'ân-ı Kerim'in değişik ayetlerinde[101] isimleri geçen, nurdan yaratılmış varlıklardır. Aralarında erkeklik ve dişilik bulunmamaktadır. Kendilerine verilen görevi yerine getirmekle, Allah'ın emir ve nehiylerine uymakla yükümlüdürler. Sayıları hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Allah'ı zikir ve tesbih eden melekler içinde, kendilerine farklı görevler verilmiş dört büyük melek vardır: Cebrâil, Mîkâil, Azrâil ve İsrâfil. Bu melekler özellikleri ve görevleri açısından Kânî Dîvânı'nda yer almaktadır. Şâirin çoğunlukla teşbih unsuru olarak kullandığı meleklerden Dîvân'da isimleri geçenler şunlardır:

3.1.2.1. Cebrâil:

Allah'ın elçisi olarak peygamberlerle olan ilişkisi, vahiy getirmesi ve cennetteki konumu gibi yönleriyle dile getirilmiştir. Dîvân'da altı yerde ismi geçen bu meleğin vezin gereği *Cibrīl* şeklinde ifade edildiği de görülmektedir:

Dīk-i ḥikmetde pişürdi çü seni sevgili Ḥaḳḳ
Cebra'īl olsa n'ola matbaḫınuñ hīme-keşi (K.21/34-35)
…
Cibrīl-i vaḥy-āver-i ʻaḳl-ı ḫuceste-rāy
İʻdād-ı cevher-i suḫene dest-yār olur (K.31/19)
…

---

[101] Kur'ân-ı Kerim: Bakara, 2/30-34; Âl-i İmrân, 3/87; Zuhruf, 43/16-22; Meâric, 70/1-4; Fecr, 89/22-23.

Hem nefesdür rūḥ-ı Cibrīl ile ʻanḳā-yı himem
Rūḥ-ı rıdvāndur riyāż-ı cennetüñ pervānesi (K.189/6)
…
Per-i Cibrīle rīzān olma vehmi olmasa Kānī
Seperdüm cürʻa-i ṣaḥbā-yı şevḳum ger-zamān üzre (Byt.10)

3.1.2.2. Mîkâil:

Rızıkların taksimi ile görevlendirilen Mîkâil, bütün melekleri idare eder. Rahmet yağdırır, rüzgâr estirir. Vezin gereği *Mîkâl* şeklinde ifade edilen bu melek Dîvân'da tek beyitte geçmektedir:

Mīkāl-i feyż-i ebr-i ḫayālāt-ı tāzeden
Gülşen-serā-yı ṭabʻuma nīsān-bār olur (K.31/21)

3.1.2.3. İsrâfil:

Kıyâmete kadar Levh-i Mahfuz'a bakacak ve diğer büyük meleklere ne yapacaklarını haber verecek olan İsrâfil'in en önemli görevi kıyâmet günü sûra üflemesidir. İsrâfil'in sûra ilk üflemesiyle bütün canlılar ölecek, ikinci üflemesiyle hesap için dirilecektir. Vezin gereği Sirâfil biçiminde kullanılmıştır:

Ṣūr-ı ṣuver-nümāsı Sirāfil-i ḫāmemüñ
Ervāḥ-ı maʻniye sebeb-i iddikār olur (K.31/20)

3.1.2.4. Azrâil:

Ölüm meleği olan Azrâil, canlıların ruhlarını almakla görevlendirilmiştir. Dîvan'da da bu özelliğinden dolayı bir beyitte kullanılmıştır:

Ḥuṣṣād-ı naẓm-ı ṭabʻuma teslīm-i rūḥ ider
Gūyā ki ʻAzra'īl suḫen-i cān-figār olur (K.31/22)

3.1.2.5. Kirâmen Kâtibin:

"Hamele-i Arş" da denilen dört büyük melek dışında, insan oğlunun yaşamı süresince yaptığı iyi ve kötü davranışları kaydederek kişinin amel defterlerini oluşturan, sağ ve sol omuzlarında bulunduğuna inanılan meleklerdir:

Bunuñla ḳāni‘ olmam ben daḫı da‘vācıyam yārın
Kirāmen kātibīn defter-güşā olduḳ da bī-pervā (K.30/48)

Kânî, melek kavramını güzellik unsuru olarak teşbih amacıyla da kullanmaktadır. Hz. Muhammed’i, huyunun güzelliği açısından meleklere benzetirken pek çok kişinin Peygamberin bu yönünden haberdar olmadığını dile getirmektedir:

Senüñ māhiyyetüñ fehm itmeyen senden firār eyler
Melek-ḫūyın o kim bilmez remāndur yā Resūla’llah (K.11/2)

Şâir, insanlık ve melekler âleminin iftihar kaynağı, övünç vesilesi saydığı Hz. Peygambere karşı olan duygularını “*mefḫar-i ins ü melek*” ifadesiyle açıklamaktadır:

Mefḫar-i ins ü melek pā-be-ser-i nüh-felek
Men yeteberrā helek ṣalli ve sellim ‘aleyh (K.15/6)

Kânî, güzellik yönüyle sevgili için de benzer teşbihler yapmakta, “melek-sevgili” ilişkisine dikkat çekmektedir. Sevgiliyi, güzelliği yönüyle melekle mukayese ederken meleklerin güzel, saf ve temiz vasıflarıyla sevgili arasında ilişki kurmaktadır:

Bilürem ḥurmetini ben bu şarāb-ı şevḳuñ
Gāh nā-maḥrem ile gāhice maḥremle de ṣun
Sen kimi ister iseñ sāḳī odur ‘indimde
O melek-rū ile vir iste şu ādemle de ṣun (Kt.56)

Dîvân’da melek kabilinden *huri ve, peri* gibi diğer cennet varlıklarına da yer verilmektedir. Bu varlıklar sevgilinin güzelliğine ait unsurlara teşbih edilerek kullanılmaktadır. Sevgili güzellik açısından melek hûri ve peri olarak tasavvur edilmektedir:

Baḳmayam çehresine dehr-i denī ṭab‘uñ hiç
Ne ḳadar olsa da ḥūri gibi şen şūḫ-ı şeng (K.46/6-9)
…
Ṭıfl iken olan ‘āzim-i ‘uḳbā şu fenāda
İnsan gelecek ḥūri vü ġılmān gidecekdür (G.59/4)
…
Dil alur ol peri ṣoñra dil-i maḥruḳdan çıḳmaz
Yataḳlı düzd-i kāmil ḫāne-i mesrūḳdan çıḳmaz (G.78/1)
…
Kānī bu ġazel olsa sezā yāra hediyye
Me’mūl o perīden daḫı taḥsīndür ammā (G.2/15)

Āhū-yı çeşmini gör ol perī-ruḫsāruñ sen
Göze göstermege gelmezse de yā hū götürür (G.55/3)
…
Ger-mābe-i vaṣlında bayılduḳ o perīnüñ
Kānī yetişür devşirelüm ṭās u ṭarağı (Byt.9)

Kânî, melek kavramının gerçek anlamı dışında *melek-rû, melek-hû, melek-hûy, melek-peyker* gibi tamlama biçimlerini teşbihlerde kullanarak özellikle sevgilinin güzelliğini ön plana çıkarmaktadır.

Sen kimi ister iseñ sāḳī odur ʻindimde
O ***melek-rū*** *ile vir iste şu ādemle de ṣun (Kt.56/2)*
…
Senüñ māhiyyetüñ fehm itmeyen senden firār eyler
Melek-ḫūy*ın o kim bilmez remāndur yā Resūla'llah (K.11/2)*
…
Ādem-i zāddur ammā ki per-i zādda dirüm
Beni ol vādīlere hep o ***melek-ḫū*** *götürür (G.55/9)*
…
Dili düzd-i nigāhuñ cānı bir diger ***melek-peyker***
Dü-kār-ı müstaḳıldür ikisi bir oḳdan çıḳmaz (G.78/2)

3.1.3. Kitaplar:

Allah tarafından peygamberler vasıtasıyla insanlığa gönderilmiş olan kitaplar, İslâm inanç sisteminde de îmân esasları arasında yer almaktadır. Dîvan'da söz konusu edilen tek dînî kitap, Hz.Peygamber Efendimiz'e indirilen *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. Diğer kitapların isimlerine yer verilmemiştir.

3.1.3.1. Kur'ân:

Dîvan'da Kur'ân'ın özelliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Kur'an'ın okunurken dinleyenleri etkilemesi, Kur'an sesinin güzelliği, kâinattaki her şeyin Kur'an'da yazılı oluşu, her okuyanın seviyesine ve düzeyine göre Kur'an'dan yararlanabileceği hususların olması, yazısıyla ve okunuşuyla ayrı güzelliklere sahip oluşu gibi özellikleri dile getirilmiştir:

Ḳur’ān oḳı yanıḳ dil ile
Ṣavtuñ ola kim te’s̱īr idici (K.22/46)
…
Ḳur’ān’da cemī‘ eşyā yazılı
‘Aḳla göredür ol añladıcı (K.22/56)
...
Vaṣf-ı ḫaṭṭuñ mı yazar ḫāme-i müşgīn cāma
Yoḫsa Ḳur’ānı Bilāl-i Ḥabeş ezber mi sürer (G.47/4)

Dîvân’da sadece bir yerde *Mushaf* kavramını kitap anlamında kullanan Kânî, bazı âyetlerden kısmen ya da tamamen alıntılar yapmakta, tarihi olaylara telmihte bulunmaktadır:

Ẕālike’ṣ-ṣuḥuf ‘aceb *muṣḥaf*-ı lā-rayb midür (G.53/3b)
…
Ḥaḳ Te‘ālā çün *eṭī‘ūnī* didi Ḳur’ān’da (K.53/5a)
…
*Leyse li’l-insāni illā mā sa‘ā*dur maṭbaḥum (G.124/8a)
…
Gör anda nükte-i *lā-taḳnaṭū min raḥmeti’llah*ı (K.1/7a)
…
Nāmuñ mis̱āl Yūsuf-ı Ken‘ān şehīr olup
İḳbālüñ ola hem-çü Züleyḫā gül-i na‘īm (K.34/74)

Kânî, Kur’an yerine âyet ifadesini de kullanmıştır. Ayrıca âyetle ilgili olarak *“güzellik ayeti”*, *“aşk ayeti”*, *“hüküm ayeti”*, *“bereket-saadet ayeti”* gibi söyleyişlerle oluşturduğu yeni imajların şiire zenginlik kattığını da belirtmek gerekmektedir:

Ol ḫaṭ ki bütün āyet-i ḥüsn oldıġı ẓāhir (Kt.87/3)
…
Dil āyet-i ‘ışḳı oḳıdı ṣoñra üfürdi (G.20174a)
…
Nesḫ olunmışdur deyu aḥkām-ı āyāt-ı duḫān (K.36/71a)
…
Ulü’l-ebṣāra meşhūd oldı āyāt-ı yümn gūyā (K.49/11a)

3.1.3.2. Âyetler:

Klâsik şiirin önemli dayanakları arasında sayılan Kur'ân, Kânî'nin yararlandığı, ilham aldığı kaynaklar arasında bulunmaktadır. Kur'ân âyetlerinden iktibas yapan Kânî, sözü süsleyerek mânâyı güçlendirme arzusundadır. Kânî Divânı'nda atıf yapılan, kısmen ya da tamamen kullanılan, âyetler şunlardır:

1. *Gör anda nükte-i "**lā-taḳnaṭū min raḥmeti'llah**"ı*
   Niçe nezdīkdür Allah'a baḳ raḥmān-ı bi'smillah (K.1/7)

"Allâh'ın rahmetinden ümîdinizi kesmeyiniz." *(Kur'an-ı Kerim, Yusuf: 12 / 87; Zümer, 39 / 53)*

2. *Dü-çeşmüm "**merace'l-baḥreyn**"i ḳalbüm "**māricin min nār**"*
   Sirişküm ḫūn ile sehlü'l-merecdür yā Resūla'llah (K.5/4)

"…birbirine karışmadan akan iki deniz." *(Kur'an-ı Kerim, Furkan, 25/53, Rahman, 55/19)*, "…dumansız ateşten yaratılmıştır. (cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık) *(Kur'an-ı Kerim, Hicr, 15/27)*

3. *Sen ol mesned-fürūz-ı **ṣa'diḳu'l-va'dü'l-emīn**sin kim*
   Kelāmuñ cümle sırra mā-ṣadaḳdur yā Resūla'llah (K.7/2)

"Va'dinde duran, sözünü yerine getiren…" *(Kur'an-ı Kerim, Meryem, 19 / 54)*

4. ***Yetīm-i mehd-i ev-ednā vużū'-ı ṣedy-i mā-evhā***
   Bihin-ma'ṣūm-ı ḫˇāb-āyende-i nānū-yı istiġnā (K.17/2)

"İki yay kadar veya daha yakın oldu" *(Kur'an-ı Kerim, Necm, 53 / 9)*, "Allah kuluna verdiği vahyi verdi," *(Kur'an-ı Kerim, Necm, 53/10)*

5. *Faḳr ehlinüñ ki **naḥnü ḳasemnā**sıdur derūñ*
   Her faḳr ehli muḳsīmuñ iḳsāmına ḳasīm (K.34/41)

"….biz taksim ettik…"*(Kur'an-ı Kerim, Zuhruf, 43 / 32)*

6 ***Yā eyyetühe'n-nefsi ilā rabbiki 'irci'ī***
  İşitdi ol da'veti 'avdet saña ḳaldı (K.47/10)

Ey mutmain olmuş nefis, sen Rabbinden Rabbin da senden razı olarak Rabbina dön." *(Kur'an-ı Kerim, Fecr, 89/ 28).* Ayetin aslı "*Yā eyyetühe'n-nefsü'l-mutma'inne, 'irci'ī ilā rabbiki rāżıyeten marżıyye*" biçimindedir.

7. *Derūna geldi bī-külfet bu tārīḫ*
Seḳāhüm rabbühüm şurben ṭahūrā *(K.52/14)*

"..ve onlara Rabbleri de gayet temiz bir şurup içirmiştir." Ayetin aslı "*Seḳāhüm rabbühüm şarāben ṭahūrā*" şeklindedir. Ancak Dîvân'da şarāben > *şurben* şeklinde kullanıldığı görülmüştür. *(Kur'an-ı Kerim, İnsan, 76 / 21)*

8. *Ḥaḳ Te'ālā çün **eṭī'ūnī** didi Ḳur'ān'da*
Enbiyāya hem ulü'l-emre iṭā'atdür be-cāy (K.53/5)

"…bana uyunuz" anlamındaki bu ifade Kur'an'da *fe'ttebi'ūnī* şeklinde geçmektedir. *(Kur'an-ı Kerim, Taha, 20 / 90)*

9. *Ba'dehū begden gelen begdür mü'eddāsınca Ḥaḳḳ*
***Fe's'elū ehle'ẕ-ẕikre** tenbīhin idüp reh-nümāy (K.53/8)*

"Bilmiyorsanız bir bilene sorunuz" *(Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16 / 43)*

10. *Ḥaḳḳ didi **ve's-sābiḳūne's-sābiḳūn** inṣāf kim*
'Arṣa-i 'irfānda her süst-pā sābıḳ mıdur (G.59/7)

"Hayırda önde olanlar ecirde de öndedirler." *(Kur'an-ı Kerim, Vâkıa, 56 / 10)*

11. *Çeşmāneş ki her gāh küşed 'āşıḳ u tersem*
*Der ma'reke-i **in hiye illā** fikenendeş (G.90/2)*

"O başka bir şey değildir." *(Kur'an-ı Kerim, En'âm, 6/29; A'râf, 7/155; Mü'münûn, 23/37; Necm, 53/23)*

12. ***İḳra' ve rabbünā ḫalaḳa'n-nāse min 'alaḳ***
Goftīm mā her-āyine sübḥāne men ḫalaḳ (G.97/1)

"Yaratan Rabbinin adıyla oku" ayetine telmih yapılamaktadır. Ayetin aslı "*İḳra' bi'smi rabbike'lleẕi ḫalaḳ, ḫalaḳa'l-insāne min'alaḳ*" *(Kur'an-ı Kerim, Alak, 96/1,2)*

13. ***Leyse li'l-insāni illā mā sa'ā**dur maṭbaḫum*
Kām-ı 'ālem-i bī-zer ü bī-zūr olsa istemem (G.124/8)

"İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey (karşılık) yoktur" *(Kur'an-ı Kerim, Necm, 53/ 39)*

14. ***'Azīzün ẕü'ntiḳām*** *ismin netīce zīb-i ḥāl itme*
'Afüvv ismine hem-dem ḳıl ḥalīm ismin ṣabūr ismin (G.135/4)

"Şübhesiz Allah azizdir ve intikam sahibidir. *(Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/ 4)*

15. *Te'ṣīr-i ẕikr-i erre dimāġı ider taṣīḥ*
*Men ḥanne **'abdehū Zekeriyyā**dı der misin (G.136/15)*

"Bu, Rabb'in rahmetiyle kulu Zekeriyya'yı anmasıdır." *(Kur'an-ı Kerim, Meryem, 19/2)*

16. *İste Mevlānā yüzinden **ṡemme vechu'llah** yüzin*
Tā olasın ḫankāh-ı fiṭratuñ pervānesi (G.189/17)

"Doğu da batı da Allah'ındır. Artık hangi bir yerde yüzünüzü kıbleye çevirirseniz Allah'ın zâtı oradadır." *(Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/115)*

17. ***Lehū mülkü's-semāvāti ve mā fi'l-arż**dan añla*
Bu ḫırmen-gehde bir dānem seçilmez māşdan mā şu (G.149/3)

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır." Ayetin aslı "*Lehū mā fi's-semāvāti ve mā fi'l-arż*" biçimindedir. *(Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/255)*

18. *Ān rūz ki imrūz nümāyed ferdā*
*Luṭfī ḳon ilāhī **lā-tezernī** ferden*
*Goftī **ve mine'l-mā'i külli şey'** ḥay yā Rabb*
Dih an devā ki hīç neyāyed ferdā (Kt.81)

"Beni yalnız bırakma." *(Kur'an-ı Kerim, Enbiya, 21/89)*

"Her canlı şeyi sudan yarattık" *(Kur'an-ı Kerim, Enbiya, 21/30)*

Görüldüğü gibi Dîvân'daki manzumelerde kısmen ya da tamamen on sekiz ayetin kullanıldığı anlaşılmaktadır. İktibas yoluyla kullanılan bu âyetlerin geçtiği kısımlarda şâir, anlamı kuvvetlendirmek, delil getirmek, telmihte bulunmak gibi değişik amaçlar taşımaktadır.

3.1.4. Peygamberler:

Bilindiği gibi Peygamber, Farsça bir kelime olup haber getiren anlamına gelmektedir. Nebî ve Resûl gibi isimlerle anılan peygamberler, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmekle görevlidir. Allah tarafından insanlar arasından seçilen peygamberlerin doğruluk (*sıdk*), günah işlememe (*ismet*), güvenilirlik (*emânet*),

akıllı, zekî ve uyanık olma (*fetânet*), aldığı emri hiç değiştirmeden insanlara ulaştırma (*tebliğ*) gibi vasıfları bulunmaktadır.

Çeşitli rivayetlerde sayılarının yüz yirmi dört bine ulaştığı söylenen peygamberlerden ancak otuzunun ismi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmektedir. Kur'an'da adı geçen Peygamberlerden Hz.Adem, Hz.Şid, Hz.Nuh, Hz.İbrahim, Hz.Yusuf, Hz. Eyyûb, Hz.İlyas ve Hızır, Hz.Süleyman, Hz. Zekeriyya, Hz. İsa ve Hz. Muhammed, Kânî Dîvânı'nda adı geçen peygamberler arasında yer almaktadır. Kânî, Dîvânında yer verdiği peygamberleri ya teşbih unsuru olarak kullanmış, ya da onların hayatlarına, mucizelerine ve mücadelelerine telmihte bulunmuştur.

3.1.4.1. Hz. Âdem:

Dîvan'da üç beyitte geçen Âdem peygamber, insan oğlunun zürriyetinin başlangıç noktasında bulunmasıyla söz konusu edilmiştir. Kânî, insanlığın atası olması sebebiyle Hz. Âdem'den bahsederken *"Âdem pederümden"* ifadesine yer vermektedir. Hz.Âdem'e secde olayı da yine telmih yoluyla hatırlatılmaktadır.

Duyunca maḳdem-i teşrīfüñ Ādem ṣulb-i pākinden
Degişdi ḥabbeye bāġ-ı cinānı yā Resūla'llah (K.16/2)
…
Minnet mi çeker girmek içün cennete ādem
Mīraṣ ḳalupdur baña Ādem pederümden (G.143/2)
…
Secde iderse Ādeme ṣūfī-i ḫār güzel
Ammā 'aṣāya cübbe vü destāra itmese (G.161/5)

3.1.4.2. Hz. Şid:

Hz. Âdem'in çocuklarındandır. Hz. Âdem'den sonra peygamber olarak gönderilmiştir. Dîvan'da bir beyitte Kânî, huy ve mizacı yönüyle Şid Peygambere benzemediğini ifade etmektedir:

Ṭab'um anı ne Şīd'e ne Cemşīd'e beñzedür
Zīrā ki vaṣf-ı ḫāṣṣı neşīd-i viṣāldür (K.33/37)

3.1.4.3. Hz. Nuh:

Hz.İdris'ten sonra peygamber olarak gönderilmiştir. Yıllarca kavmini îmâna davet etmiş ancak kavmi bu davete pek kulak asmamıştır. Sonunda ümitsizliğe düşerek onlara beddua etmiş ve kavmi lanetlenmiştir. Yaşanan tûfan hadisesinden sonra, Nuh peygamberin gemisine binenler hayatta kalabilmiştir. Nuh Peygamber'den sonra insanlar Hz.Nuh'un üç oğlundan türediği için Hz.Nuh'a "İkinci Âdem" de denilmiştir. Kânî, tûfan hâdisesine telmih yaparken Nuh Peygamberin ismine bir beyitte yer vermektedir:

Ḥaẕer kim bir göñül bir 'ālem-i ġarḳ-āb-ı ḳahreyler
Belā bārān-ı ṭūfān inkisār-ı Nūḥdandur hep (G.10/5)

3.1.4.4. Hz. İbrahim:

Hayatı ve kıssalarıyla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de geniş bilgi verilen Hz.İbrahim'in ismi, Hz.Yusuf'un nesebinin Hz. İbrahim'e kadar uzandığını gösteren beyitte geçmektedir:

Yā Rabbi ṣalli s̱ümme telaṭṭaf 'ale'n-nebiyy
Mā ḳīle Yūsuf ibni benī āl-i İbrāhīm (K.34/89)

3.1.4.5. Hz. Yusuf:

Yakub Peygamberin oğlu olan Hz. Yusuf, en çok üzerinde durulan ve adı geçen Peygamberlerdendir. Yusuf, Yusuf-ı Ken'an gibi adlarla adından bahsedilen Hz.Yusuf, zindana atılmasıyla, çektiği eziyet ve çilelerle, sahip olduğu mevkiyle ve güzelliğiyle söz konusu edilmiştir.

Çün ayrılsañ gerek bi'l-ıżṭırār elbet aḥibbādan
Cefā görseñ de Yūsuf var sen iḫvānuñı ḫoş ṭut (G.13/4)
…
Çü Yūsuf bende-ganet-ra çünīn erzān fürūşānı
Zi naḳd-i 'ömr refte müştekī müzd-i mezādem dih (G.186/9)
…
Zeneḫdānuñ ḫayāliyle dönüşde bir ser-i çāha
İlişdi pāyum oldum Yūsuf-ender-cāh ṭuyduñ mı (G.194/8)
…

Mālik mümellek-i der-i efżālıdur anuñ
Yūsuf muḥabbetiyle esef -ḫᵛār u zār olu (K.31/43)
…
Yūsuf ibn peyġamber-i Kenʿān hürmeti
Mıṣr-ı saʿādet-i dü-serādan ebed ṣarīm (K.34/69)
…
Miṡāl-i Yūsuf-ı Kenʿān ümīd-i ṣadr-ı ʿizzetle
Bün-i nā-ḳaʿr-yāb-ı çāha geldüm yā Resūla'llah (K.10/3)

Kur'an'da anlatılan Yusuf kıssasına telmihle Hz. Yusuf 'un Mısır'a sultan oluşu ve Züleyha ile olan hikâyeleri de beyitlerde yer almaktadır:

Yūsuf sitāre Mıṣr metāne ʿazīz nefs
Dil-ḫᵛāh-ı ümm-i dünye velīd-i viṣāldür (K.33/23)
…
Nāmuñ miṡāl Yūsuf-ı Kenʿān şehīr olup
İḳbālüñ ola hem-çü Züleyḫā gül-i naʿīm (K.34/74)

3.1.4.6. Hz. Eyyûb:

Sabır timsâli olan Eyyûb Peygamber İsrail oğullarından olup Hz. İshak'ın torunudur. Yaşadığı belâ ve musîbetler karşısında sabrederek sabır imtahanını geçmeyi başarmıştır. Sabrından dolayı Hz.Eyyub'a telmih yapıldığı görülmektedir:

O ḳaymaḳ gibi ten ḥoḳḳa aġızla şīr-i reng-endām
Dil-i bī-sūda iḫtār itdi geşt-i deşt-i Eyyūbī (G.195/3)

3.1.4.7. Hz. İlyas ve Hz. Hızır:

Âb-ı hayâtı bularak ölümsüzlüğe kavuştuklarına inanılan Hz. İlyas'ın karada, Hz. Hızır'ın denizde zor durumda kalanların imdadına yetiştiğine inanılmaktadır. Divan şiirinde genellikle birlikte zikredilen Hızır ve İlyas'a, Dîvan'da telmihte bulunulmaktadır:.

Refīḳuñ Ḥıżr u İlyas dest-i yāruñ ıṣbaʿı Raḥmān
Ḥafīẓuñ aʿyün-i aʿyān melek-i ʿālem-i bālā (K.30/5)
…
Refīḳ İlyas u nāẓır Ḫıżr u rehber ḳā'id-i tevfīḳ
Süleymān var taḫt-ı bād ola dā'im saña me'vā (K.30/61)

3.1.4.8. Hz. Süleyman:

Dâvud peygamberin oğlu, peygamber ve aynı zamanda hükümdar olan Hz. Süleyman, Dîvan'da tahtının hevâ üzere seyretmesi, zenginliği ve karıncaların ordusundan ezilmemek için kaçması gibi yönleriyle geçmektedir:

Bār-gāhuñda Süleymān ber-hevā-perrende mūr
Sen nevāziş-kār-ı dilhā-yı ḥazīn mūrsın (K.14/6)
…
Refīḳ İlyas u nāẓır Ḫıżr u rehber ḳā'id-i tevfīḳ
Süleymān var taḫt-ı bād ola dā'im sañā me'vā (K.30/61)
…
Mülk-i istiġnāda hem-vāre Süleymān olmayan
Maṣlaḥat-fermā-yı mār u mūr olsa istemem (G.124/4)

3.1.4.9. Hz. Zekeriyya:

Hz. Yahyâ'nın babası olan Zekeriyya peygamber İsrail oğullarına gönderilmiştir. Soyu Hz. Süleyman'a kadar ulaşan Hz. Zekeriyya, Musa peygamberin şeriatını tebliğ etmiştir. Dîvân'da bir beyitte ismi geçmektedir:

Te'ṡīr-i ẕikr-i erre dimāġı ider taṣīḥ
Men ḥanne 'abdehū Ẕekeriyyādı der misin (G.136/15)

3.1.4.10. Hz. Îsâ:

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve İsrail oğullarına gönderilen Hz.Îsâ, *"'Īsī-dem, 'Īsī miṡāli, Mesîh"* adlarıyla Dîvân'da kullanılmaktadır. Nefesinin hayat bahşetmesi ve göğe yükseltilmesi gibi mucizelerine telmih yapılmıştır:

Göge çıḳardı anı çünki Ḫudā öge öge
Yerdeki da'veti fevt oldı deyu gitdi göge (K.21/28)
…
Sen ol remz-āşinā-yı fāş-gū-yı sırr-ı 'irfānsın
Ki itmişdür Mesīḥā na'tuñ ezber yā Resūla'llah (K.6/3)
…
Cüst ü cū eyler felek tā igneden iplige dek
İster iseñ Ḥażret-i 'Īsī miṡāli göge āġ (G.94/2)

3.1.4.11. Hz. Muhammed:

Son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed, Dîvân'da en çok sözü edilen peygamberdir. Resûl, Nebi, Resûlallah, Ahmed, Mahmûd, Mustafa, Seyyid-i Muhtâr, Server-i Kâinât, Mahbûb-ı Hudâ, Peygamber-i Celil, Hazret-i Peygamber ve Muhammed isimleriyle Dîvan'da yer alan Hz. Muhammed için gazel formunda yazılmış on altı na't-ı şerîf, bir tesdis ve bir tahmis bulunmaktadır. Bu şiirlerde Hz.Muhammed'in değişik yönleri dile getirilerek mucizeleri telmih yoluyla hatırlatılmaktadır: O, varlığın ilkidir, insanların efendisidir, ezel ve ebed sultanıdır, cihanın güzelliğinin tecelligâhıdır, bütün sırlara vakıf ilm-i ledün sahibidir, mi'raca yükselerek arşa çıkmıştır, kıyamet günü ümmetine şefaatçi olacaktır. Kânî'nin, Hz. Muhammed'e karşı duyduğu engin muhabbeti coşkun bir lirizm ile ifade ettiğini gösteren söyleyişler, çeşitli şiirlerinde yer almaktadır:

Ġubārı ravżanuñ kehl-i cilādur yā Resūla'llah
Gözümde ḫāk-i kūyuñ ṭūtiyādur yā Resūla'llah (K.4/1)
…
Ġarīb-i bī-kesem dergāha geldüm yā Resūla'llah
Gedāyam bī-nevāyam şāha geldüm yā Resūla'llah (K.10/1)
…
Ruḫuñdur şāhid-i esrāra peyker yā Resūla'llah
Lebüñdür ṣūretā rūḥ-ı muṣavver yā Resūla'llah (K.6/1)
…
Cemī'-i enbiyā dergāhuña yüz sürmede hem-var
Senüñ aṣḥābuñ ile yek-nesaḳdur yā Resūla'llah (K.6/10)
…
Şeb-i mi'rācda na'l-i şerīfüñ naḳşın almış çarḫ
Biri meh birisi mihr-i semādur yā Resūla'llah (K.4/3)
…
Vücūdum bir günehdür ki aña beñzer günāh olmaz
İşüm gücüm günüm gicem ḳabāḥat yā Resūla'llah (K.9/3)

Şâir, Hz. Muhammed sevgisini dile getirirken O'na ait sıfatlardan yararlanmıştır. Şâir, âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ifade ettiği Hz. Muhammed'in bağının bülbülü olarak ondan inayet, himmet ve lütuf beklemektedir:

Kim ki eyā sevdigüm iḥsānuña olsun sezā
Merḥamet itmez misin ben bendeñe rūz-ı cezā (K.19/1)
…
Hāẕihi min cenneti'l-Firdevsi ḳaṣru'l-ḫālidīn
Ḳāle mürselnāke illā raḥmeten li'l-'ālemīn (K.20/8)
…
Bülbül oldı ḳalem-i Kānī-i bī-dil gülüñe
Şemme-i feyzüñi baḫş it n'olur ol bülbülüñe (K.21/41)

"Hz.Peygamber'in bağının bülbülü" olduğundan hareketle Hz.Muhammed sevgisini dile getiren şâir, O'na salat ve selam getirmenin bilincine da sahiptir.[102]

Bülbül-i bāġ-ı belāġ ṣalli ve sellim 'aleyh
Rāh-ber-i heşt-bāġ ṣalli ve sellim 'aleyh (K.15/1)

Kânî, Hz.İsa'nın Hz. Muhammed'in habercisi olduğunu da belirtmiştir:

Ki itmişdür Mesīḥā na'tuñ ezber yā Resūla'llah (K.6/3b)

3.1.5. Âhiret ve Âhiret ile İlgili Kavramlar:

3.1.5.1. Âhiret:

Âhiret, kıyamet koptuktan sonra, bütün varlıkların ve insanların devamlı kalacakları yerdir. Orada ölüm yoktur, hayat sonsuzdur. Kur'an ve hadislerle sabit olan âhiret için Kânî "*âhiret gömleği*" teşbihini kullanmaktadır:

Kim acır Kāniye māniye saña hey Bāḳī
Öl diril pirehen-i āḫiret-i gey Bāḳī (K.59/40)

Âhiret kavramı ve bu kavramın işaret ettiği âhiret hayatı Dîvan'da, *ukbâ* ve *me'âd* kelimeleriyle de dile getirilmektedir. Kânî'ye göre dünya hayatı "alçak ve geçici", âhiret hayatı ise "yüksek ve kalıcı"dır. Bu sebeple hem dünya, hem de âhiret hayatına yönelik çalışmak gerekmektedir. Âhiret âleminden ve âhiret hayatından haberdar olunmalı, ona hazırlık yapılmalıdır:

[102] Gerek Kur'an- Kerim'de (Ahzab:56) gerek bazı hadislerde Peygamber'e salat ü selam getirmenin önemine işaret edildiği göz önüne alındığında Kânî'nin "*ṣalli ve sellim 'aleyh*" redifli na't-ı şerifi anlamlı bulunmaktadır.

Dünyā diyilen alçaḳda olur
'Uḳbā diyilen yüce olıcı (K.22/16)
…
Dünyā işi hem 'uḳbā işi hem
Egrüligiyle olmaz olıcı (K.22/18)
…
Ṭıfl iken olan 'āzim-i 'uḳbā şu fenāda
İnsan gelecek ḥūri vü ġılmān gidecekdür (G.58/4)
…
Bildüñ mi mübtedāsı nedür müntehāsı ne
Aṣl-ı me'āddan ḫaberüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/26)

3.1.5.2. Kıyâmet ve Mahşer:

Dünya hayatının sonu ve âhiret hayatının başlangıcı olan *kıyâmet*, genelde "*toplanma yeri ya da toplanma zamanı*" anlamındaki *mahşer* ve *haşr* kelimeleri ile birlikte kullanılmaktadır. İslâm inancına göre mahşer gününde, insanlar yaptıklarından hesaba çekilerek hak ettikleri mükâfat veya cezayı göreceklerdir. Kânî "sadakat meydanı" ile "kıyamet meydanı"nı mukayese ederken kıyâmet gerçeğine ışık tutmakta ve herkesin birbirinden kaçtığı hesap gününü telmih yoluyla hatırlatmaktadır:

Meydān-ı vefādan daḫı vaḥşetde füzūn-ter
Meydān-ı ḳıyāmet gibi meydān-ı ṣadāḳat (K.41/50)
…
Su'āl-i ḥaşr olup āmīḫte hevl-i ḳıyāmet ile
Cevābın ehl-i cürmüñ başḳalar der yā Resūla'llah (K.6/5)

Dîvan'da geçen mahşerle ilgili çağrışımlardan "*mahşer meydanı, mahşer günü, mahşer zamanı, mahşer vakti, mahşer sabahı* ve *ehl-i mahşer*" gibi söyleyişlerle şâir, kıyâmet ve kıyâmet âlemine ait imgeler yaratmaktadır:

Ġubārum rūz-gār atmazsa semt-i ravża-i pāke
Dem-i maḥşerde de işüm hevādur yā Resūla'llah (K.4/6)
…
Bilmem ammā bu 'aḳīdeyle varursañ maḥşere
Çün 'aḳīd-i sürḫ-ı ḫavfum bu femüñ memhūr olur (K.36/129)
…
Ḳalursa böyle bezm-i 'ayş-ı işret her dem āmāde
Senüñ ben rūz-ı maḥşerde daḫı medyūnuñam sāḳī (G.220/8)

Cārī olur ḳıyāmete dek çeşme-i devāt
Tā ṣubḥ-ı maḥşer olur elümde ḳalem nedīm (K.34/84)
…
Vesaḫ-ṣūy-ı günāh-ı ehl-i maḥşer olmaġa bi'llah
İder yek-ḳatre-i luṭfuñ kifāyet yā Resūla'llah (K.12/5)

3.1.5.3. Cennet:

Dîvan'da *Cennet* kavramının değişik formlarda geçtiği görülmektedir. Çoğulu cinân olan kelime *Firdevs* ve *Adn* isimleriyle de kullanılmaktadır. Kânî cennet anlamında, arkaik, eski Türkçe kelimelerden "Uçmag" kelimesini de kullanmıştır.

Uçmaġa irer ṭā'atla kişi
Ḥūruñ güzelin olur ḳoḳıcı (K.22/42)

Cennet yerine kullanılan Firdevs kelimesiyle ilgili "Firdevse girmek" ve "Firdevs çeşmesi" imajlarıyla cennet çağrışımları yapıldığı görülmektedir:

Ma'nāsını feḥm it ki olasın
Firdevse girüp mesrūr olıcı (K.22/50)
…
Olurdı ḫāṭıra-i vuṣlatuñ dile reh-yāb
Geçeydi dūzaḫa Firdevs çeşmesinden āb (G.5/1)

Kânî, Yeğen Mehmed Paşa'nın Şumnu'da yaptırdığı çeşme ile cennetteki çeşmeleri mukayese ederken cennet yerine *behişt* kullanmaktadır. Cennetteki havuzlar ve çeşmeler *tesnîm* ve *kevser* imgeleriyle verilmeye çalışılmıştır:

Ne 'ayn ol 'ayn-ı tesnīm-i behişti
Ne çeşme çeşme-i kevs̱erle hem-pā (K.52/7)

3.1.5.4. Cehennem:

Âhiretteki azap yurdu olarak bilinen cehennem Dîvan'da, "nâr-ı kabes", "nâr-ı gazab", "cehennem nârı", ve "cehennem ateşi" ifadeleriyle geçmektedir:

Pertev-i nūr-ı cebīnüñ 'aksini gördi kelīm
Hem tecellī nāḫlı hem nār-ı ḳabes hem ṭūrsın (K.14/3)
…
Yā Rabbi emīn it şerer-i nār-ı ġażabdan
Bu bābda elbette emānet saña ḳaldı (K.47/17)

Ebû Bekir Kâni Efendi, Hz. Peygamber'e seslenirken ceza günü kendisine sahip çıkmasını, şayet kendisine sahip çıkılmazsa cennet yerine cehennemin kendisini beklediğini söylediği beyitlerde cehennemle ilgili imgelere yer vermektedir:

Eger rūz-i cezāda ṣāḥib olmazsañ degül cennet
Cehennem de baña nefret-nümādur yā Resūla'llah (K.4/12)
…
Serd-dillik ẓāhir u bāṭın cehennem nārıdur
Bāṭını āteş bu vaż'uñ ẓāhiri kāfūr olur (K.36/44)
…
Ol 'āṣıyem ki zişti-i a'mālimi görüp
Benden cehennem āteşi dāmen-keşān olur (Byt.89)

Dîvân'da *dûzah* ve *cahîm* şekilleriyle de geçen cehennem, ateş olması ve yakıcı özelliğiyle kullanılmaktadır. Bu anlamda âşığın çektiği ayrılık acısını ifade etmektedir:

Āyā niçün bu dūzaḫ-ı hicrān sevinmesün
'Āşıḳ ṣuyında çeşm-i terüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/14)
…
Tā gūş-ı dīk-i ebyāża irse ḥasīs-i dil
Çarḫ-ı ḥasīs dīk-i fesāda virüp caḥīm (K.34/57)

3.1.6. Kazâ ve Kader:

Kânî, İslâm itikâdında yer alan hayır ve şer konusuna da değinerek hayrın ve şerrin kaynağının Allah olması dolayısıyla ikisine birden rıza gösterir. Hayır ve şer, fayda ve zarar hepsi takdir edilmiştir.İnsan ancak bunlara rıza göstermekle yükümlüdür. Bunlara karşı tedbir, boş bir uğraştır. Bu nedenle Kânî, kaderin arştaki tabelalara yazılı oluşuna dikkat çekmiştir:

Hele Limni'deki ḫiżrāna imdādın emeda'llah
Sezā kilk-i ḳader elvāḥ-ı 'arş üzre ide imlā (K.30/44)

İmân-ı kâmil bir kişinin ye'se ve karamsarlığa kapılmaması, endişeye düşmemesi gerekir:

Me'yūsluḳ neden ne bu endīşe-i dırāz
Īmān-ı tam bi'l-ḳaderüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/46)

Hayır ve şerrin hepsi kaderdir, alınyazısıdır. Alınyazısını değiştirmek ise hiç bir zaman kişinin elinde değildir: Sonuçta alınyazısı da dediğimiz kaderin hiçbir zaman değişmeyeceğine inanan şâir, gerektiğinde Hz.İsa gibi göklere de çıkılsa kötü talihin kişiyi yine de bulacağını imâ etmektedir:

Bütün ḫayruñ da şerrüñ de ḳaderdür maṣdarı lā-büd
Benüm kendi yedümde ẕerrece ḫayr u şerüm yoḳdur (K.50/17)
…
Cüst ü cū eyler felek tā igneden iplige dek
İster iseñ Ḥażret-i ʻĪsī mis̱āli göge āġ (G.94/2)

Şâire göre *Allah "yardımcı", kader "rehber", felek "kul* ve *köle", melekler* ise *"hizmetçi"* olarak görevlerini yapmaktadır:

Saʻādet yār devlet cār rifʻat dār ʻizzet bār
Ḫudā yāver ḳader rehber felek çāker melek dāye (Byt.34)

3.1.7. İbâdet ile İlgili Unsurlar:

İslâm Dini'nin beş temel şartı bulunmaktadır. Bunlar: Namaz, oruç, zekât, hacc ve kelime-i şehâdettir. Dîvân'da bu rükünler çeşitli açılardan ele alınmıştır:

3.1.7.1. Namaz:

Dîvan'da *namaz* ibadetine atıflar yapılmakta ve gece kılınan namazın önemine işaret edildiği görülmektedir. Ayrıca Kânî, namaz kıldığı dönemlere göndermede bulunurken zâhidlerin o süreçteki davranışlarını da sorgulamaktadır:

Giceyle nemāz taḳvā yolıdur
Git gel o yola ol feḥm idici (K.22/48)
…
Vaḳtiyle ḳılarum diyu her-bār nemāzı
Zāhid bize itdigüñ edā hiç çekilmez (G.70/2)

Namaz ile abdest arasındaki ilişkiden bahsederken aşk namazı benzetmesiyle farklı ve yeni bir imaj oluşturduğu görülmektedir:

Nemāz-ı ʻışḳ-ı diger resm-i ādāb üzredür Kānī
Cihāna abdestsiz gelmemiş ʻışḳa uyanlar da (Byt.56)

3.1.7.2. Üç Aylar ve Oruç:

Bilindiği gibi geleneğimizde üç aylar olarak bilinen Recep, Şa'bân ve Ramazan aylarının ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu aylarda yapılan ibadetlerin öneminin çok büyük olduğuna çeşitli kaynaklarda işaret edilmektedir. Recep ayı ile başlayan üç aylardaki manevi yoğunluk, Şa'bân ile artarken Ramazan'la en yoğun duruma ulaşmaktadır. Kâni, üç ayların hareketliliğini mizahi bir üslupla dile getirmiştir:

Ayrılmasa şa'bānınuñ ardınca yürise
Dilber olıcaḳ ol ramażānum gibi olsa (Byt.74)

Dîvan'da üç ayların sonuncusu Ramazan ayına mahsus Oruç ibadetine ve oruçla ilgili kavramlara, mahalli söyleyişlere yer verildiği görülmektedir: *İftar lokması, iftar daveti, iftar sofrası, iftar zevki ve oruç keyfiyle yatıp kalmak* gibi ifadeler bu anlamda değerlendirilmektedir:

Gel sumāṭ-ı raḥmete yenmez yenür yi nūş-bād
Loḳma-i ifṭār-ı ṣūrı nişek-i zenbūr olur (K.36/69)
…
Da'vet-i ifṭāra māh-ı rūzede mu'tād olup
Dūstān ifṭār ẕevḳinden beşūşu'ṣ-ṣūr olur (K.36/96)
…
İşte ol ḥalḳa çörekden aḫşama al gel yetiş
Yoḫsa zīb-i sofra-ifṭārumuz meksūr olur (K.36/99)
…
Vaḳt-i ifṭār oldı yoḳ ifṭār tekmīl oldı yoḳ
Tā be-vaḳt-i faḥmetü'd-deycūr iş manẓūr olur (K.36/105)
…
Gāh oruc keyfiyle yatdı ḳaldı oġlan ġālibā
Gāh da vehmüm bu pek bed-aṣl u bed-tāmūr olur (K.36/107)

Kânî, iftar ederken aceleci davranmayan zâhidleri mizâhi biçimde eleştirmektedir. İftarda acele etmenin "âdet" olduğunu ve iftarını erken eden kişilerin mağfirete ereceğini dile getirmektedir:

Zāhidā ifṭārı ta'cīl eylemek mesnūndur
Ṣavmınuñ ifṭārını irken iden maġfūr olur (K.36/78)

Dîvan'da, iftar davetleri dolayısıyla eş-dost, hısım ve akraba ziyaretlerinin yaşandığı sosyal hareketlere ışık tutulduğu da görülmektedir:

Bu gice ifṭāra aḥbāb-ı güzīnemden fülān
Hem fülān ibn-i fülān gelmeklige mecbūr olur (K.36/78)

3.1.7.3. Zekât:

İslâm hukûkuna göre dînen zengin sayılan kişilerin malının kırkta birini fakirlere dağıtması olan zekât, mal ile yapılan bir ibadettir. "Zekât" ve "mâlik-i nisâb" ifadeleriyle Dîvân'da yalnızca bir beyitte geçmektedir:

Ol baḫşiş-i zekāt viṣāle pür-iḳtidar
Ḳurbān-gāh-ı şevḳde ben mālik-i niṣāb (Kt.35/2)

3.1.7.4. Hacc:

İslâm'ın şartlarından birisi olan hacc, her müslümanın ömründe bir defâ ihramlı bir elbise ile Mekke'ye gidip Kâbe'yi ziyâret etmesi ve Arafât denilen yerde bir miktar durması ve bâzı vazîfeleri yerine getirmesi şeklinde yapılan mâlî ve bedenî bir ibadettir. Dîvân'da *"ihram"* ifadesinin kullanılmasıyla bu ibadete telmih yapılmaktadır:

'Azm-i ḥarem-i Ka'be-i cān it teni boş ḳo
Tecrīd ise maḳṣad eger iḥrāma ṭuyurma (G.181/3)

Yine hacc ibadeti yapılırken giyilen elbise olan ihram, aşk elbisesine teşbih edilmiştir:

'Işḳ iḥrāmı giyüp cildi yüzülmiş gūyā (K.59/38)

3.1.7.5. Tevbe:

Günahtan pişmanlık duyma ve bir daha işlememeye azmetme hâli olan tevbe, Allah rızası için yapılmaktadır. Bu şekilde yapılmış samimi tevbeye *"tevbe-i nasûh"* denilmektedir. Esmâ-i Hüsnâ içinde tevbeleri çok kabul eden anlamında "*Tevvâb*" ismi geçmektedir.

Kânî'nin tevbe anlayışı ve Dîvan'da kullandığı "tevbe" kavramı, yukarıda ifade edilen dînî içerikten uzak kalmaktadır. O, tevbe kavramını daha ziyade latife amaçlı kullanmayı tercih etmiştir. Dîvan'da aşk, sevgili ve içkiyle ilgili görüşlerin yansıtıldığı beyitlerde "tevbe" ifadesini kullanan şâir, bir gazelinde sevgili için içkiye tevbe edilebileceğinden bahsetmektedir. Başka bir şiirinde ise içkiye tevbeli olduğunu ve bunun için şahitleri bulunduğunu söylemektedir:

Kāniyā lübb-i me'ānī beni canlandurdı
Tevbe sevdā-zede-i naḳş-ı nigār oldıġıma (G.183/7)
…
Kānī meye sen tevbelisin şāhidüz ammā
Zinhār anı sen şāhid-i İbrāma ṭuyurma (G.181/5)
…
Kāniyā lübb-i me'ānī beni canlandurdı
Tevbe sevdā-zede-i naḳş-ı nigār oldıġıma (G.183/7)
…
Devr-i lebinde bāde-i vuṣlat mübāḥ iken
Cānuñ var ise tevbe idüp terke şīşeyi (G.202/3)

3.1.7.6. Günah:

Allah'ın emirlerine karşı gelerek dinen suç sayılan davranışlara *günah* denilmektedir. *İsm, zenb, isyan, cürm* gibi ifadeler de günah yerine kullanılmaktadır. Kânî, günah kavramını hem temel anlamıyla hem de sevgiliyle ilişkilendirerek ele almaktadır. Dîvan'daki na'tlarda şâir, günah ifadesini kullanırken hayatından ve yaşadıklarından pişmanlık duymakta ve "vücudundan daha büyük günah olmadığını" söylemektedir. Kendisi gibi günahkar kulların ancak Hz.Peygamberin şefaatiyle huzur bulacağını belirtmektedir:

Vücūdum bir günehdür ki aña beñzer günāh olmaz
İşüm gücüm günüm gicem ḳabāḥat yā Resūla'llah (K.9/3)
…
Nesīm-i luṭfuñ olmazsa feraḥ-baḫş ehl-i 'isyāna
Siyeh-kārān-ı bād-ı ḳahr ṣarṣar yā Resūla'llah (K.6/7)

Şâire göre sevgilinin güzelliği karşısında çekilen ahlar, günahları yakıp yok etmektedir. Herkes Allah tarafından hesaba çekilecek ve yaptığı hataları ölçüsünde ceza görecektir:

Herkesüñ cürmine nisbetle idermiş Ḥaḳḳ cezā
Ḳorḳaram tiryākilerle ḥażretüñ maḥşūr olur (K.36/129)

Sevgiliyi, aşk muhasebesinin defterini tutan güzele teşbih eden şâir, âşıkların günahlarının tek tek hesapladığına da dikkat çekmektedir:

Ser-defter-i muḥāsebe-i ‘ışḳ olan güzel
‘Āşıḳlaruñ günāhını bir bir ider ḥisāb (Kt.35/1-2)

3.1.7.7. Kıble ve Ka’be:

Diğer dînî unsurlara göre daha fazla kullanılmış olan *Ka’be* ve *Kıble* kavramları, aşk ve sevgilinin bulunduğu yer için bir teşbih ögesi olarak değişik kullanım biçimleriyle Dîvân’da yer almıştır:

Kūyuñı Ka‘be gibi ḳıble idindi Kānī̄ (G.55/14a)
…
Ṭavāf-ı Ka‘be-i kūyuñ müyesser ḳıldı Kānī̄ye (G.194/12a)
…
Ruḫlaruñ Ka‘be-i ‘ulyā vü kaşuñ ḳıble nümā (K.62/6)
…
Ey Ka‘be-i emel ḥacerüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/35b)

Dîvan’da kıble ile ilgili olarak *güzel ahlakın kıblesi, ümit kıblesi, secde edenlerin kıblesi* gibi teşbihlerin yapıldığı da görülmektedir:

Şemī̄m-i ḥüsn-i ḫulḳu ḳıble eyle Çī̄n ü Maçī̄ne
Ḫaṭā’en varsa ḫulḳu cümle aṣḥāb-ı yemī̄n-āsā (K.30/24)
…
Bu günde bir nefescik bāri semt-i ḳıble-i ümmī̄d
Nesī̄m-i nev-bahār-ı feyże olmaz mı meheb yā Rabb (G.8/3)
…
Geh sāḥā-i meyḫāne şeved ḳıble-i sācid
Geh ḥalḳa-i rindān kendem vālih ü vācid K.63/6)

Kânî kıble ile ilgili benzetmeleri yanında, "Kıble" redifli manzumesinde kıblenin önemine işaret etmektedir: Kânî'nin bakış açısında Kıble, gözlerin ve gönüllerin Hakk'a yöneldiği, huzura erdiği, suçluların affedildiği, hacıların gözyaşlarına boğulduğu bir mekandır. Burası Allah'ın evine açılan bir kapı olduğu için, buraya yönelen her kim olursa olsun ilâhî lütuflardan yararlanacaktır:

'Uyūn-ı ehl-i Ḥaḳḳa maṭmaḥu'l-enẓār olur Ḳıble
Mütūn-ı mücrimāndan māḫī-i evzār olur Ḳıble

Vesaḫ-şūy-ı günāh olmaḳda ḳalmaz Zemzeme ḥācet
Sirişk-i ḥāciyāndan şöyle deryābār olur Ḳıble

Evinden ḳapusundan kimseyi Allāh redd itmez
Anuñ çün gāhda būsegehi eşrār olur Ḳıble

Görür 'aks-i cemāl-i bā-kemāl-i şems-i taḥḳīḳī
O pīşānīye kim āyīne-i esḥār olur Ḳıble (G.171/1-4)

3.1.8. Diğer Dînî Unsurlar:

3.1.8.1. Îmân:

Îmân, bir şeye tereddütsüz inanmak, onun doğru olduğunu kabul ve tasdik etmektir. Dîvân'da*, îmân-ı tam, nûr-ı îmân, îmâna dolaşmak, îmân-ı kamil olmak* gibi kavramlarla îmânın dil ile ikrar edilmesinin önemi dile getirilmiş, din büyüklerinin îmân nûrunun ve îmân ışığının temsilcileri olduğu vurgulanmıştır:

İnanur sırrını iḳrār ider a'dāsı daḫı
Nūr-ı īmān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür (K.24/16)
…
Me'yūsluḳ neden ne bu endīşe-i dırāz
Īmān-ı tam bi'l-ḳaderüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/46)
…
Der-i ḫāk ile var tenvīr-i ebṣār eyle īmānum
'Azīzüm pertev-i envār-ı īmāndur Ḥacı Bektāş (K.26/2)
…
Zülf-i siyehüñ silsile-i cānā ṭolaşdı
Ṭarf-ı külehüñ gūşe-i īmāna ṭolaşdı (G.210/1)

Dîvan'da imânın tahkîki ve taklidî yönlerine dikkat çekilerek dalâlet içinde, taklide dayalı imânın bir faydasının olmayacağı dile getirilmektedir:

İde Ḥaḳḳ fikrini anuñ te'yīd
Ki itdi taḥḳīḳ ile taḳlīd-i bedīd (K.39/132)
…
Zāḥid hele tesbīḥ ü ridā hiç çekilmez
İḍlāl ile taḳlīd-i hüdā hiç çekilmez (G.70/1)

3.1.8.2. Küfür:

İmânın zıddı olan küfür inkârcılar için kullanılmaktadır. Kânî, inkâr eden münkir kişinin îmânının olamayacağını dile getirir:

İnkār ider mi küfr sivā oldıġın kemāl
Kānī meger ki münkirüñ īmānı olmaya (G.182/5)

Dîvan'da herkese verilen lütufların bir karşılığı olduğu, buna şükredilmesi gerektiği, şükretmesini bilmeyenlerin ise küfre düşeceği uyarısı da yer almaktadır:

Böyle bir luṭf-ı 'amīmüñ cümleye vācib iken
Bilmeyüp şükrin reh-i küfrāna ḳoymaḳ püşt-i pāy (K.53/3)
…
Küfr ü küfrān cünḥası tekfīr-i 'isyān eylemez
Serd-i dil būya da olsa ṭab'ı çün kāfūr olur (K.36/5)

3.1.8.3. Ölüm:

Ölüm, İslâmın ve Kur'ân'ın telkin ettiği, nedenlerinin ve niçinlerinin sorulup tartışılmadığı bir *emr-i ilâhi*, kaza ve kaderin bir sonucudur. İnsanoğlunun ölüm karşısında acziyeti ve çaresizliği onu sabır ve tevekküle yöneltmektedir. Ölüm temasına pek yer verilmeyen Dîvân'da şâir, bazı durumlarda feleğe meydan okumakta ve hesap sormaktadır:

Felek nitdüñ ki benden bir ölümle intiḳam alduñ
Anı fikr itmedüñ ki boynuña ḫūn-ı ḥarām alduñ (G.103/1)

Kânî baharın gelişiyle tabiatın dirilmesini *"can bulmak"* olarak nitelendirirken ölmüş olan bitkilerin ve gül bahçesinin yeniden doğuşunu anlatmaktadır:

Yeñi cān buldı mevtā-yı nebātāt
Yürıdi gülşenüñ rūḥ-ı revānı (K.41/10)

Ölüm meleğinin gizemini ve ihtişamını sâkîyle özdeşleştiren şâir, kaçınılmaz son olan ölümü *ecel şerbeti*'ne teşbih etmiştir. Bazı beyitlerde ise *"ölüm"* yerine *"ecel"* ifadesine yer verildiği görülmektedir:

Bir kimseyi leb-teşne geçürmez ṣu arar hep
Sāḳī-i ecel herkese şerbet virecekdür (G.49/3)
…
Ecel beşīr-i dem-i ṣubḥ-gāh-ı vuṣlatdur
Vefāt-ı merdüm-i bī-dāra ḫᵛāb-ı rāḥatdur (Kt.82/1-2)
…
Ey ecel nevbet-i per-ḫāş saña degmeyecek
Ṣavdı zīrā göñül ol nevbeti der-ceng-i vedā' (G.93/2)

3.1.8.4. Rûh:

Canlılığı sağlayan, duygu ve tutkunun merkezi olan rûhun her ne kadar kendisi görünmese de eser ve emâreleri görünmektedir. Kötülüklere meyilli olan rûha nefs adı verilmiştir. Cemâdî, nebâtî, hayvânî ve insânî olmak üzere dört çeşit rûh vardır. İnsanlarıdaki rûh ölümsüzdür. İnsan rûhunun gözle görülemeyen özel bir şekli ve belli bir bünyesi bulunmaktadır. İnsan öldükten sonra bu rûh yaşamaya devam eder. Kânî, rûh konusuna Dîvân'ın değişik bölümlerinde yer vermiştir. Rûhla ilgili olarak şâir, rûhun vücudu terk edişi, rûh-ı âlem oluşu tazeliği, canlılığı, gizliliği ve görünmezliği gibi hususlara değişik açılardan yaklaşmaya çalışmıştır:

Ḥuṣṣād-ı naẓm-ı ṭab'uma teslīm-i rūḥ ider
Gūyā ki 'Azra'īl suḫen-i cān-figār olur (K.31/22)
…
Ḫayālüñ sīnede ey rūḥ-ı 'ālem bir zamān çıḳmaz
Pezīrā-yı fenā olmazsa cism elbette cān çıḳmaz (G.82/1)
…

Ey ṣūḫ-ı ḫaṭ-resīde ṣafālarla şeb be-ḫayr
Ey rūḥ-ı nev-resīde cefālarla şeb be-ḫayr (G.54/1)

Ayrıca rûh, "rûh-ı musavver" ve "rûh-ı revân" terkipleriyle sevgiliye ve ona ait unsurlara teşbih edilmiştir.

Ruḫuñdur şāhid-i esrāra peyker yā Resūla'llah
Lebüñdür ṣūretā rūḥ-ı muṣavver yā Resūla'llah (K.6/1)
…
Yeñi cān buldı mevtā-yı nebātāt
Yüridi gülşenüñ rūḥ-ı revānı (K.41/10)

3.1.8.5. Peri:

Bilindiği gibi cinlerin dişilerine bu ad verilmektedir. Görünmedikleri için çok güzel ve çekici olduğuna inanılan periler *"peri, peri-veş, peri-ruhsar"* biçimlerinde geçmektedir. Dîvân'da sevgili için benzetilen olarak kullanılan periler, güzelliği sebebiyle söz konusu edilmektedir:

Kānī bu ġazel olsa sezā yāra hediyye
Me'mūl o perīden daḫı taḥsīndür ammā (G.2/15)
…
Āhū-yı çeşmini gör ol perī-ruḫsāruñ sen
Göze göstermege gelmezse de yā hū götürür (G.55/3)
…
Ger-mābe-i vaṣlında bayılduḳ o perīnüñ
Kānī yetişür devşirelüm ṭās u ṭaraġı (Byt.8)
…
Düşdüm firāḳ-ı āteşine ol perī-veşüñ
Vird-i zebān-ı ṣubḥ u mesām oldı veḳınā (Byt.52)

3.1.8.6. Şeytan:

Kötülüklerin ve kötü düşüncelerin sembolize edildiği *şeytan* Dîvan'da *ehriemen* olarak da geçmektedir. Kânî, şeytanın fitne ve fesat ocağı oluşuna dikkat çektiği beyitlerde insanları ikaz etmektedir. İnsan kendisini, şeytanın hilelerinden ve tuzaklarından korumalıdır:

Gösterüp ṭarz-ı riyā mescidde ẓāhir biñlere
Beynüñe girdükce şeyṭān fitneler mesṭūr olur (K.36/140)
…
Cihāna göñlüni virme uyup bu mekr-i şeyṭāne
Emānet eyle gel ḥaḳḳa ki settāruñ nigeh-bāndur (K.57/9)
…
Raḳīb-i ehrimen ḥaḳḳ gösterüp ol berhemen zādı
İşāret itdi ṣūfīye didi vallah şundan şu (G.149/2)

Bu bölümde incelenen konular, Kânî Dîvânı'nda var olan dînî unsurların çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Söz konusu unsurlar Dîvan şiiri geleneği içinde yer alan bütün şâirlerde olduğu gibi Kânî için de şiir malzemesi olmuştur. Ancak şâirin dînî unsurları kullanmada geleneğin bakış açısını devam ettirdiği, yeni imajlar, mazmunlar, teşbihler icâd etme gibi bir anlayış içinde olmadığı görülmektedir.

3.2. AHLÂKÎ ve HİKEMÎ UNSURLAR:

İçinde düşüncenin yoğun olarak hissedildiği hikmetli söz söyleme anlayışı, yazılı edebiyatımızın ilk örnekleriyle ortaya çıkmış, sonraki asırlarda da kullanılarak bir geleneğe dönüşmüştür. Ancak Klâsik edebiyatımızda bu geleneğin en önemli temsilcisi XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Nâbî'dir. Hikemî şiir tarzının en başarılı örneklerini veren Nâbî, kendisinden sonra yetişmiş bir çok şâire de model oluşturmuştur.

Konuyla ilgili kaynaklarda felsefe, fizik, hâkimlik, bilgelik, bilinmeyen neden, varlıkların ve olayların oluşumunda Allah'ın insanlar tarafından anlaşılmayan gizli amacı, peygamberlik, kutsal kitaplar, özdeyiş ve atasözü gibi çok değişik anlamları bulunan *hikmet* kelimesi İbranice (hokhmâ) ve Süryanice (hekhmethâ) sözcüklerinden gelmektedir.[103]

[103] Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi; İstanbul 1304, C.3, s.431; Mehmed Salâhî, Kâmûs-ı Osmânî, İstanbul 1329, s.272; Clement Huart, "Hikmet" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.V, s.481; İlhan Kutluer, "Hikmet" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.17, s.503-511.

Mine Mengi, "bir milletin ortak dehasının yarattığı düşünce sistemi" ifadeleriyle edebiyatta hikmeti tanımlarken ilişkili olduğu disiplinlere açıklık getirmektedir. Hikmet, toplumun hayat anlayışını belirleyen davranışlarla ilgili olmasından dolayı ahlâkla, yaratılış ve varlık kavramıyla ilişkisi açısından metafizikle, akıl ve bilgiyle olan bağından dolayı da felsefe ile yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Bu yüzden hikmetin kaynaklarını bir taraftan felsefede diğer yandan dinde aramak gerekmektedir. [104]

Türk edebiyatında hikemî ve ahlâkî söz söyleme konusunda, Kânî'ye gelinceye kadar yazılmış pek çok örnek bulmak mümkündür.[105] Kâni, şiirlerinde zaman zaman yaşadığı çağın sorunları karşısında duyarsız kalamamış, insanlara yol gösterici olmuştur. Dîvan'da yer alan hikmet ve nasihat içerikli sözlerden, Kânî'nin deneyim ve gözlemlerinden, kimi gelenek, görenek ve inançlardan kaynaklanan bir takım ahlâkî değer yargılarının değişik temalarla birlikte işlendiği görülmektedir. Kânî'nin hikemî bir üslup kullandığı bölümlerde yoğun olarak hissedilen bu unsurlar bazen şiirin tamamında, bazen de belirli beyitlerde dile gitirilmiştir.

Kânî, aşağıya alınan gazelinde insanoğlunun dünyaya bağımlı kalmaması gerektiğini şu düşüncelerle yansıtmaktadır: Kişi, dünyevî değerlere fazla tamahkârlık etmemelidir. "Fakirlik hırkası" onun için daha onurlu olacaktır. Elest meclisindeki yeminine razı kalarak Hakk'a tevekkül eylemelidir. Tok gözlü olmalı, kanaat etmeli ve sırrını açığa vurmamalıdır. O'na göre sır tutmasını bilmek kişiyi şeref ve itibar sahibi yapacaktır:

Mā'il olma cāme-i cāha göñül ṣıḳletlidür
Ḥırḳa-i faḳrı libās it işte ol ḫıffetlidür

Rāżı ol naḥnü ḳasemnā beynehüm taḳdīrine
Eyleyen Ḥaḳḳa tevekkül rütbesi rif'atlidür

---

[104] Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.IX.

[105] Bu konudaki ilk örneklere Oğuz Destanı'nda, Orhun Kitâbeleri'nde, Dede Korkud'da rastlanılmaktadır. Daha sonra İslâm medeniyetinin etkisi altında yazılmış Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakâyık, Dîvân-ı Hikmet ve Pend-nâme adı ile yazılmış çeşitli eserler hikemî ve ahlâkî konulara geniş yer vermiştir.

Nīm nān ḫursendesi ol söyleme ḥālüm şudur
Sırrını setr eyleyüp ʻarż itmeyen ʻizzetlidür

Aġlar iseñ gūşe-i vaḥdetde kimse bilmesün
Dimesünler var ise bir kimseden ḥācetlidür

Kāniyā yārān ile ülfetden eyle iḥtirāz
Muntaẓır olma selāma ol daḫı minnetlidür (G.38/1)

Âsi fıtrattaki kişilere yakınlarının gösterdiği çabaların ve baba nasihatının fayda etmeyeceği, bu tür kişilerin doğuştan "rüsvâ" olduğu belirtilmektedir:

Kāniyā nāfi ʻ degül rüsvā-yı māder-zāda hiç
Ġāyret-i iḫvān ile pend-i peder nitseñ gerek (G.105/10)

Anne-baba hakkına riayet etmek de vurgulanan hususlardandır. Kânî evlatların baba sözünü dinlememelerini ve kardeşler arasında sevgi ve saygının azaldığını hayıflanarak dile getirmiştir:

Peder haḳḳın ṣayar ʻālemde bir evlād mı ḳaldı
Birāder ḥürmetin īfā ider bir yād mı ḳaldı (G.206/1)

Hırs yapmama, aza kanaat etme, bulduğu ile yetinme gibi değerleri şâir kendi şahsında hikemî bir üslupla vurgulamaktadır:

Degüldür az ḥırṣ-ı māl ü cāh ey dil yeter ġayrı
Dimāġ efsürde eyler az az bu ḥırṣ u az başuñ (G.102/3)

Kânî, "dostluk" hakkındaki düşüncelerini değişik formlarda yansıtmaktadır: O'na göre kişi dostuna sahip çıkmalı, gerekirse bu yolda canını feda edebilmelidir:

Dost yolında lā-cerem cānın virür yārin viren
Bu meṡel meşhūrdur yād olmamış varın viren (Byt.16)

Ancak karamsar ruh haliyle yazılmış beyitlerde şâirin bu anlayıştan uzaklaştığı görülmektedir. Dostla düşmanın aynı yapıda yer aldığı bu tarz söyleyişlerde Kânî, sitemkâr bir üslup sergileyerek ne dostundan ne de düşmanından insanlık beklemediğini dile getirmiştir:

Ne düşmenden ne dostuñdan mürüvvet iste ey Kānī
ʻAbeṡ kimse saña baḫş-ı fuʼād itmez hemān ölme (G.164/7)

Şâir, zengin-fakir ayırımı yapılmadan toplumun bütün kesimlerinin "temizlik" konusundaki duyarlılığını *"yağ döksen yalanır"* ifadesiyle anlatmaktadır:

Bay gedā bi'l-cümle yāġ dökseñ yalanur maṭbaḫı
Ni'met-i ḥaḳḳ ḫākiyāne fi'l-meṡel yaġmūr olur (K.36/40)

Kânî, insanın dâimâ doğru yolda yürümesi gerektiğini vurgulamıştır. Doğru yoldan sapmanın vereceği zararlarla ilgili olarak uyarıcı ve yol gösterici olmuştur:

Vefā-dārān-ı rāh-ı 'ışḳdan bir ḫaṭve ayrılma
Ṣapa yollarda gezme var yüri hem rāhla ol sen (G.134/2)

Kişinin hatalarının farkına vararak pişmanlık duyması erdem sayılabilecek güzel davranışlardandır. Kânî'ye göre âşık için pişmanlık, "*nedamet gözyaşları*" benzetmesiyle, yüzünü yıkayan bir imaj olarak kullanılmıştır:

Ruḫsārumı çün eşk-i nedāmet yayḳar
Esrārumı hep ḫūy-ı ḫacālet yayḳar (G.56/1)

Bir işi ehlinden öğrenmek en doğru davranıştır. Zira ehlinden öğrenilecek işin görünürdeki etkisi büyük olmaktadır. Aksi durumda gerekli özen gösterilmeden, ehlinden alınmayan işle bir yere varılması, başarı sağlanması da mümkün olmayacaktır:

Eli ehlinden al kim tā ola ḫāṣṣiyet-i ẓāhir
Vezāret mührü dest-i düzde girmekle vezīr olmaz (G.67/2)

Dîvan'da kişinin kendisiyle övünmesinin, iftihar etmesinin, böbürlenmesinin dînen hoş karşılanmayan ve haram sayılan davranışlardan olduğu vurgulanmaktadır:

Ṣırf iftiḫār meẕhebimüzde ḥarāmdur
Ammā teşekkür olsa murād i'tiẕār olur (K.31/60)

Görüldüğü gibi Kânî için ahlâk, insanı mutluluğa taşıyan yolda önemli bir araç durumundadır. Burada arzulanan mutluluğun, kişinin hem dünyasını hem de ukbâsını düzenlemesi temel gâye olmakla birlikte, Kânî'nin idealize ettiği düşünceler daha çok bu dünyada huzur ve mutluluğu tesis etmeye yöneliktir. Şâir yukarıda örnekleri verilen ahlâkî değerler ve hikemî düşüncelerle mutlu, huzurlu, doğruluktan sapmayan, güvenilir bir insan modelini ortaya koymaya çalışmıştır.

3.3. DUYGU VE HAYAL UNSURLARI:

Kâni'nin şiirlerinde aşk, hasret, gurbet, keder, özlem ve ölüm gibi temalarla çeşitli hayali imajların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Dîvân'da yer alan bu kavramları şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

3.3.1. Aşk:

Çoğunlukla etkisini âşık üzerinde gösteren bir hal olan aşkta sevgili, âşığı aşkından pişman edecek davranışlar sergilemektedir. Bunun içindir ki aşk, âşık için sürekli acı ve sıkıntı vesilesi olmuştur. Kânî Dîvânı'nda aşkın mahiyeti ile ilgili pek çok beyit yer almaktadır. Bu beyitlerde aşkın, *"aşk kantarı, aşk meyhanesi, aşk müftüsü, aşk ayeti, aşk namazı, aşk hadisi, aşk ümmeti, aşk ihramı, aşk savaşının şehidi, aşk harmanı, aşk sofrası, aşk mektebi"* gibi çeşitli imajlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir:

Geçmeyen ***ḳanṭara-i 'ışḳ****-ı mecāzīden eger*
Ḳā'il-i safsaṭa-i ḳanṭara ceyb midür (G.53/4)
…
Kāni-i şūḫın edā ***ḫum-ḫāne-i 'ışḳ****a düşüp*
Neş'e cūyā-yı dil-i hüşyār ise serper çıḳar (K.40/9)
…
Düşdüm ġam-ı hicrānla ***meyḫāne-i 'ışḳ****a*
Maḫmurluḳ el vireli derd-i sere düşdüm (G.118/5)
…
Cāme-i fetvāyi-i dildāra virmiş il cevāb
Müftī-i 'ışḳ*a danışduḳ biz bu remzi el-cevāb (G.6/1)*
…
Dil ***āyet-i 'ışḳ****ı oḳıdı ṣoñra üfürdi*
Ser ṣafḥa-i cān u beden bī-huşayazdı (G.201/4)
…
Sözüñdür vaḥy-i Ḥaḳḳ āyet-be-āyet yā Resūla'llah
Ḥadīs̱-i 'ışḳ *hep senden rivāyet yā Resūla'llah (K.12/1)*
…
Dāġı ḳanar ya yāresi sızlar ya āh ider
Bi'l-ıżṭırār ***ümmet-i 'ışḳ****uñ günāh ider (G.42/1)*

__‘Işḳ iḥrāmı__ giyüp cildi yüzülmiş gūyā
Kūyuñ etrāfına ‘uşşāḳ düzülmiş gūyā (K.59/38)
…
Ācir sensin __şehīd-i ġazve-i ‘ışḳ__a diyet sensin
Ḥaḳīḳatce küfürdür bende yād itmek ecūr ismin (G.135/7)
…
Āyīn-şinās-ı ‘ışḳ nāẓūra-i ās-ı ‘ışḳ
Oldum çü __medās-ı ‘ışḳ__ yā Ḥażret-i Mevlānā (K.23/5)
…
__Sofra-i ‘ışḳ__a elin ṣunma ṣaḳın
O degüldür senüñ aġzuñ aşı (G.221/4)
…
Bu __mekteb-i ‘ışḳ__ içre ben eṭfālüñ elinden
Ey levḥa-i dil taḫte-i āmed şode döndüm (Byt.27)

Aşk tacirliği yapanlar tard edilmemiş, ceza ve mükâfat görmemiş kişilerdir. Şâir, kendi durumunun bundan farklı olmadığını, birgün mutlaka bağışlanacağı ümidini dile getirmektedir:

Tācirān-ı ‘ışḳ ne medḥūr u ne me’cūr olur
Budur ümmīdüm ki bu Kānī daḫı maġfūr olur (K.20/14)

“Aşk ateşi” yakıcı bir ateştir. Canı mahveder, âşığa bela çektirir, eziyet ve sıkıntı verir. Bunu göze alan âşık, aşk yollarından giderek aşk meclislerine devam etmektedir. Yürüdüğü aşk yollarında, haklılığını kanıtlamak için aşk müftüsüne danışmayı da ihmal etmez:

Ey sūz-ı ‘ışḳ bir yanar āteş misin nesin
Ṭāḳāt-güdāz-ı cān belā-keş misin nesin (G.142/1)
…
Cāme-i fetvāyi-i dildāra virmiş il cevāb
Müftī-i ‘ışḳa danışduḳ biz bu remzi el-cevāb (G.6/1)

Âşıkların aklının başından gittiğini anlatan *“başında kavak yeli esmek”* deyimi Dîvan’da, aşkın verdiği sarhoşluktan kaynaklanan baş dönmesi nedeniyle söğüt dallarının başında kavak yeli esmesi imajıyla verilmiştir:

Ḳavaḳ yeli eser başında bidüñ
Ḫumār-ı ʻışḳuñ olmış sergerdānı (K.41/39)

Müslümanların Hacc ibadeti esnasında giydiği özel kıyafet olan *ihrâm*, Dîvan'da aşkı örtmektedir:

Terk ü tecrīd ile ġayruñdan üzülmiş gūyā
ʻIşḳ iḥrāmı giyüp cildi yüzülmiş gūyā (K.59/37-38)

Şâir zaman zaman içine düştüğü sıkıntılardan, dertlerden ve bunalımlardan kurtulmak için gidecek bir yer aradığında yolunun "aşk meyhanesi"ne düştüğünü belirtmektedir:

Düşdüm ġam-ı hicrānla meyḫāne-i ʻışḳa
Maḫmurluḳ el vireli derd-i sere düşdüm (G.118/5)
…
Kāni-i şūḫın edā ḫum-ḫāne-i ʻışḳa düşüp
Neş'e cūyā-yı dil-i hüşyār ise serper çıḳar (G.41/9)

Aşka kucak açan sînelerin aşk yarasından, gönüllerin aşkın gamını çekmekten uzak kalmaması şâirin dileğidir. Kânî, kimsenin ocağının kışın ortasında ayrılık yüzünden sönmemesi niyazda bulunmaktadır:

Sīneler bī-dāġ diller bī-ġam-ı ʻışḳ olmasun
Sönmesün dey-māh-ı firḳatde ocağı kimsenüñ (G.111/4)

Şâire göre âşığın aşkla yaşaması ve aşkına sahip çıkması gerekmektedir. Âşığın, yürüdüğü vefalı aşk yolundan bir an olsun ayrılmaması, sapa yollarda gezmemesi, kendisini sevgiliye götürecek yollarda yürümesi gerektiği konusunda Kânî, bir mürşit gibi âşığa yol göstermektedir:

Vefā-dārān-ı rāh-ı ʻışḳdan bir ḫaṭve ayrılma
Ṣapa yollarda gezme var yüri hem rāhla ol sen (G.134/2)

Kânî, *aşk-şarab* ilişkisine dikkat çektiği şiirlerinde şarap ile suyu, aşk ile hararet mukayesesi içinde ele almaktadır. Harareti olamayan kişi için suyun bir şey ifade etmediği gibi, gönlünde aşk olmayan kişiye de şarab anlamsız gelmektedir:

Göñülde ʻışḳ yoġ ise şarābı neylersün
Ḥarāret olmayıcaḳ dilde ābı neylersün (G.138/1)

Şâir, aşkın eteğine yapışan kişiye *"aklın varsa bırakma"* diyerek sevgilinin himayesinde bulunmanın önemini anlatmaktadır:

Ṣaḳın dāmān-ı ʻışḳı ḳoyma elden var ise ʻaḳluñ
Bilürsin Kāniyā Allah diyen ḳalmaz yabanlarda (G.153/9)

O'na göre aşk ıstılahının söylenişinde ayrı edalar bulunmaktadır. Bu açıdan, aşk ayini diğer ayinlere hiç benzememektedir:

Iṣṭılāḥ-ı ʻışḳ bir başḳa edādur Kāniyā
Fehm olunmaz fārisiyyāt-ı deri birden bire (G.177/6)

Kânî, zâhidlerin namazına karşı kıldığı "aşk namazı"nın önemine değinirken aşka uyanların da dünyaya abdestli geldiğini ifade etmektedir:

Nemāz-ı ʻışḳ-ı diger resm-i ādāb üzredür Kānī
Cihāna abdestsiz gelmemiş ʻışḳa uyanlar da (Byt.56)

Kânî, aşkla ilgili duygu ve düşüncelerini, aşka bakışını ve aşk anlayışını samimi bir üslup içinde ele alırken kullandığı farklı imajlarla dikkat çekmektedir. Âşığın varlığının sebebi olan aşk, âşığın bütün şikayetlerine rağmen vazgeçemediği bir unsur olarak tasavvur edilmektedir. Aşka dair görüşlerin dile getirildiği beyitlerde şâirin bir mürşit gibi davranarak hikemî bir üslubu tercih ettiği görülmektedir.

3.3.2. Rindlik:

Kânî Dîvânı'nda yer alan bu temayla şâir, hayat felsefesini de şiire yansıtmaktadır. Rind, halkın hakkındaki düşüncelerine aldırmadan gönlünce hareket etmek, içi ilim ve irfanla dolu olduğu halde halktan biri gibi sade yaşayan bilge kişi, zâhid ve âbidler gibi dinin şeklinde kalmayarak özüne nüfuz eden kişi anlamlarına gelmektedir. Rindin, gelenek ve göreneklere aldırmadan gönlünce yaşayan, üzüntü ve neşenin aynı, acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş gören bir anlayışa sahip olduğu, dünyanın değersizliğini bildiği ve bu yüzden dünya nimetlerini tadan tokgözlü bir kişilik sahibi

olduğu bilinmektedir. Dîvan şâiri kendini bu açılardan genelde rind olarak değerlendirmektedir. Ona göre cihânın bir pul kadar değeri bulunmamaktadır.[106]

Kânî, dünyanın değersizliğini bildiğinden onun hilelerinden kurtulmak ve rindâne yaşamak konusunda sık sık tavsiyede bulunmaktadır:

Cihād-ı ekber-i nefse 'azīmet eyle merdāne
İki yerden ḳuşan ġayret ḳuşaġın çıḳ bu meydāne
Zen-i mekkāre-i dünyāyı ṭaṭlīḳ eyle rindāne (K.57/6-8)

Rindlerin arasına katılan şâir, zamanın parlayan yıldızı feleğin, talihin de rindlerle kardeş oluşuna dikkat çekmiştir:

Geh sāḥā-i meyḫāne şeved ḳıble-i sācid
Geh ḥalḳa-i rindān kendem vālih ü vācid (K.63/6-7)

Felek encüm-i zamān oldı yine rindānla iḫvān
Ṭıbāḳ-ı seb'-i arż ümm-i veled eflāk āb-āsā (G.1/5)

Kânî, din ve mezhep bilmeyen zâhidlerin sûfi geçinmesinden şikayetçidir. Yol, yordam ve meşreb bilmeyen bu gibi kimselerin rindlerin taklitçisi olduğunu belirtmektedir:

Ṣūfī geçinür zāhid-i ḫār meẕhebi bilmez
Rindān-ı muḳallid gibi kim meşrebi bilmez (G.68/1)

Aşk şarabının neş'esi olduğunu söyleyen şâir, aynı zamanda tam bir rind olduğunu belirtmiştir:

Ḥarīf-i rind-i girān neş'e-i mey-i 'ışḳam
Men an neyem ki me-rā kār-ger şeved ṣad men (G.145/3)

Kânî, şiirlerinde rindçe yaşamın değişik yönlerine dikkat çekmiştir. Şarabın rind için önemini vurgularken, onun testiden kadehe ve oradan rindin dudağına gelişinin öyküsünü anlatmaktadır:

Sebūdan sāġara ilḳā vü sāġardan leb-i rinde
Leb-i rindāndan bu güft-i gūlar hep senüñçündür (G.33/4)
…

[106] Süleyman Uludağ, *A.g.e.*, s.398.; İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İst., 2004, s.377.

Elüm gül-deste-i peymāne-i ser-şārdan ḫālī
Ayaġum cünbiş-i mestāne-i rindāne ḥasretdür (G.35/2)
…
Düstūr-ı mükerrem gibidür rind bu demde
Her semte ki dest uzadur varur aña desti (Kt.25/1)
…
İdmān-ı ḫamr rinde beter derd-i ḫımārı
Her kim ki ider ṣıdḳ ile idmān-ı ṣadāḳat (K.40/20)

3.3.3. Gam, Keder, Belâ:

Dîvân'da aşk gibi sık geçen kavramlar arasındadır. Gam, keder, dert, belâ ve ıstırap gibi söyleyişlerle âşığa musallat olan unsurlar, âşığın perişanlığının da başlıca nedenlerindendir. Verdiği sıkıntı ve huzursuzluk sebebiyle âşığı karamsar ve bedbîn hale getirirler. Belâ dalgaları karşısında âşık sürekli mücadele etmektedir:

Mevc-i belāda merdüm-i çeşm olalı ġarīḳ
Ḳorḳum bu ḫūn dağını deryā ider ṣaḳın (G.137/2)

Aşkın acı, eziyet ve sıkıntı veren hâli, âşığın gam çukuruna düşmesinde bir sakınca görmemektedir:

El-ḥāle hāẕihi itdi beni bu fikr esīr
Çāh-ı ġama bıraḳdı virüp s̱iḳlet-i elīm (K.34/71)

Sevgilinin ayak bastığı toprak, geçtiği güzergâh âşık için oldukça önemlidir. Sevgiliden ayrı kalan aşığın, ayrılık acısından gözyaşları gamlı akmaktadır. Şâir, inciye benzettiği gam dolu gözyaşlarına seslenirken, sevgilinin yolunun toprağına saçacak incilerinin olup olmadığını istifham yoluyla sormaktadır:

Ḫāk-i reh-i nigāra nis̱ār eylemez misin
Ey çeşm-i pür-ġam güherüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/7)

Konuşma dilinde sık kullanılan *"gam yeme"* ifadesini *"ayrılık varken yeme gam"* biçiminde kullanan şâire göre, gam oklarının her birine hedef olmak âşığa reva değildir. Bundan korunmak için siperler bulunmaktadır:

Her nāvek-i ġama hedef olmaḳ degil revā
Mānend-i tesliyet siperüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/40)
…

Yoḳdur yerüm deyu yeme ġam var iken firāḳ
Ey ġam derūn-ı dilde yerüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/8)

Şâir acı ve üzüntülü durumlarda tevekküle sarılmayı ihmal etmemektedir. Gönlüne: *"Allah varken gam çekmek de neden?"* diye seslenirken gamlı gönlündeki huzursuzluk, tedirginlik ve dertlerin Allah'ın yardım ve lutfuyla giderileceğine olan inancını dile getirmiştir:

Ey dil ne ġam keşīdesin Allah var iken
İşüñ gücüñ görür iderüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/43)
...
Ġam-nāklik neden ne bu teşvīşü'l-cevāb
Allah'dan da muntaẓıruñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/44)

Gam, âşığın gönlünü hiç terk etmeyen kalıcı bir misafir gibidir. Gönülde yanan "gam ateşi", "gam köşesi"nde yatan âşığı yorgun ve bitkin düşürmüştür. Gamla ilgili düşüncelere dalan âşığın gönlünde gamın kalıcı olması ona huzur ve mutluluk getirmemektedir:

Nīrān-ı ġam göñülde midür bende sende mi
Yoḫsa şerār-ı āh o külḫanda mı 'aceb (G.9/2)
…
Müsāferetse yeter i'tıkāf ise kāfī
Benüm derūnumu mı buldı ġam mekān idecek (G.99/6)

Dîvân'da gamla ilgili imajlara çeşitli beyitlerde yer verilmiştir: Gönlün gam oklarıyla ülfet kurması, aşk meyhanesine gitmesi ve gam dalgalarının aşk gemisini çekmesi gamla ilgili tasavvurlar arasında yer almaktadır:

Göñül peykān-ı ġamla ülfet itdi ḳaldı göñlümde
Der āḫir-kār o da itdi güẕār ol gitdi ben ḳaldum (G.117/6)
…
Düşdüm ġam-ı hicrānla meyḫāne-i 'ışḳa
Maḫmurluḳ el vireli derd-i sere düşdüm (G.118/5)
…
Sefīnem çār mevc-i ġam çeker enginden engine
*Çü keştibān girdābı kenārı yıl geçer görmem (G.*119/3)

Sevgilinin ilgisizliğinden yakınan âşığın payına her zaman gam düşmektedir. Âşık, sevgilinin kendisine bir kere *"yarim"* demesine karşılık rakiplerinden dolayı

çektiği gamdan şikayet etmeyeceği sözünü vermektedir. Bu yapıdaki âşık, "gam vadisinin kâkülüne dokunmak" ve "gam ateşiyle gülistanı yakmak" arzusuyla yanmaktadır:

Düşdi güzelüm payımıza ġam ġam içinde
Cevher gibi tīġ-ı dü-per-i ġam ġam içinde (G.160/1)
…
Ben ġam-ı aġyārdan itmezdüm ey dil iştiḳā
Āh bir kerre baña ol yār yārimdür dise (G.158/2)
…
Vādī-i ġam kākülüñe ṭoġrıca çıḳmaḳ
Mümkin mi girih-der-girih ü ḫam ḫam içinde (G.160/5)
…
Bu mürġ-ı dil bu gülistānda āşiyān mı ḳodı
Ṭutuşmaduḳ ġam-ı ʿışḳıyla gülistān mı ḳodı (G.208/1)

Şâire göre, âşık olup da gam çekmemenin ya da gamını açığa vurmamanın çaresi yoktur:

Çāre var mı ʿāşıḳ olup da ġamın fāş itmemek
Üstüne adam gelür hem-vāre ṣaḳlar ṣaḳlamaz (Kt.64/1-2)

Âşığın meyhaneye gitmesine sebep sevgili yüzünden çekilen gam ve keder olmaktadır:

Āh meyḫāneye kimdür seni dirseñ götüren
Beni ol cānibe bu āb-ı keder şu götürür (G.55/7)

Sonuç olarak Dîvân'da, gam çekmek âşığın kaderi olarak gösterilmektedir. Bu kaderi yaşayan âşık, gam ateşinde yanmakta, gamla dolmakta, gam yemekte, gam oklarına maruz kalmakta, gam köşesinde barınmakta ve gam çekmektedir.

3.3.4. Yalnızlık:

Dîvân'da, aşkın tamamlayıcı unsurları arasında sayılabilecek yalnızlık ve ayrılık duygularına da yer verilmiştir. Kânî, *"yaluñuz"* redifli gazelinde bu yöndeki duygularını yansıtmaktadır: Aşk yolunda çılgın gönlünü yalnız başına bırakmış, hayret köşesinde bir başına kalakalmış, toplum tarafından kabul görmemiş, dışlanmış ve yalnız

bırakılmıştır. Ancak yalnızlıktan hoşlandığını sonuçta kendi kendini teselli ettiğini ve hayatını tek başına yalnızlık içinde yaşadığını da belirtmiştir:

Rāh-ı ʿışḳa bu dil-i şeydāyı ṣaldum yaluñuz
Künc-i ḥayretde tek ü tenhāca ḳaldum yaluñuz (G.82/1)
…
Bulmadum cemʿiyet-i ḫāṭırdan efzūn bir ṣafā
Yaluñuz ḳaldum bu ḥāletden ḫoşaldum yaluñuz (G.82/3)

Kendümi kendüm tesellī itdi gördüm ʿāḳıbet
Bir başuma tā bün-i deryāya ṭaldum yaluñuz (G.82/4)

Yalnızlık köşesine terk edilen şâir, ağlayıp inlemelerinin başkaları tarafından duyulmasını, bilinmesini istememektedir:

Aġlar iseñ gūşe-i vaḥdetde kimse bilmesün
Dimesünler var ise bir kimseden ḥācetlidür (G.38/4)
…
Tenhā seni bu künc-i firāḳ içre bıraḳdı
Şimden girü bu gūşe-i vahdet saña ḳaldı (K.47/4)

Şâir, "gam-ı hicrân" ve "aşk meyhanesi" imajlarıyla yalnızlık çağrışımında bulunmaktadır. Sevgiliden ayrılmanın verdiği üzüntüyle gittiği aşk meyhanesinde aşk şarabından içen âşık, sarhoşluğun verdiği sersemlikle kendi derdine düşmüştür:

Düşdüm ġam-ı hicrānla meyḫāne-i ʿışḳa
Maḫmurluḳ el vireli derd-i sere düşdüm (G.118/5)

3.3.5. Gurbet:

Gariplik, yabancılık, yabancı bir yerde bulunma hâli olan gurbet Dîvân'da geçen kavramlardandır. Kânî, gurbette olduğu için kendini teselli eden yılların gelip geçtiğinin farkında değildir:

Kişi kendü diyārunda tesellīsüz ḳarār itmez
Ben ise ġurbet ilde ġam-küsārı yıl geçer görmem (G.119/4)

Şâir, "gurbet içinde gurbet"te olduğunu belirttiği durumlarda vatandan uzak olmanın üzüntüsünü ve memleket özlemini dile getirmiştir:

Ġarīb-i ḥasretiyem ġurbet-ender-ġurbetüm yā Rabb
Peyām-ı āverde-i dār u diyārı yıl geçer görmem (G.119/5)

Sevgilinin rakiblerle bir arada bulunmasına tahammül edilemediği durumlarda âşığın gözlerini kapayarak bulunduğu yerden uzaklaşması da bir anlamıyla gurbete düşme olarak gösterilmektedir:

Yār-ı aġyār ile görmekden vaṭanda Kāniyā
Yum gözüñ terk-i diyār-ı iḫtiyār it göz göre (G.163/6)

Gurbeti âdet edinmiş olduğundan geri dönüşü reva görmeyen gönül, *sıla-i rahim* ve *vatan-ı asl* gibi kavramlarla gurbet hissini çağrışım yapmaya devam etmektedir:

Göñül mu'āvedet-i ġurbeti revā görmez
O cānpāresine cān tek armaġān mı ḳodı (G.208/15)
…
'İndüñde raḥm çün ṣıla-i raḥm deñlüdür
Mānend-i besmele heme ābisten ez-raḥīm (K.34/40)
…
Ol dār-ı selām-ı vaṭan-ı aṣla irişdi
Ammā yine 'ālemde bu ġayret saña ḳaldı (K.47/15)

3.3.6. Fânilik:

Varlığın maddi yapısındaki değişim, yıpranma ve zamanla yok oluşu olan "fânilik" insanoğlunun her devirde karamsar ve bedbîn bir dünya görüşü içinde olmasına neden olmuştur. Ancak buna rağmen devirlere ve *"fenâ"* kavramının telâkkisine göre farklı anlayışlar da ortaya çıkmıştır. Hayatın güçlükleri, acıları ve elemleri, ölüm korkusunun verdiği endişeler bir yana bırakılarak dünya nimetlerinden yararlanan ve gününü gün etme anlayışında olanlar bulunmaktadır. Divan şâirleri de yokluk karşısında, genel çizgileriyle bakıldığında biraz kötümser ve burukturlar. Kânî, bu çerçevede yaşadığı hayatın bilincinde bir şâir olarak şiirlerinde ölümden çok hayatı, âhiretten ziyade dünyayı hatırlamış, varlığın kaçınılmaz sonu, yok oluşunu da olduğu gibi kabullenmiştir.

Şâir, mersiyesinde feleğe seslenirken onun, bu fâni âlemde acımasız ve gaddarlığını dile getirmiş ve irfan ehline karşı neden bu derece gönül kırıcı oluşunu sorgulamıştır:

Ey felek sen bu ḳadar ẓālim ü ġaddar mısın
Ehl-i ʿirfāna bu fānīde dil-āzār mısın (K.46/II-1)

Kânî dünyanın geçici olduğunun farkında olduğunu hemen her fırsatta *mülk-i fenā, fenā-bünyād olan, fenā-yı dāret-i devlet, bāġ-ı fenā* gibi değişik ifadelerle dile getirmektedir:

Bildiler şānuñı aṣḥāb-ı Buḫāra vü Yemen
Degülem vaṣfuñ iden mülk-i fenāda bir ben (K.21/12)
…
Var düş fenā-yı dāret-i devlet medārına
Ḳalḳınmaġa heves iderüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/47)
…
Arama dü-çār olmadıġum bāġ-ı fenāda
Ol serv-i sehī şīveli reftāruñ içündür (G.44/2)
…
Ḥabāb-ı bāde ehl-i binişe bir çeşm-i ʿibretdür
Fenā-bünyād olan ṣūḫ-ı hevāyīden beḳā ʿumma (G.166/4)

Şâir, çocuk olarak gelinen fenâ âleminde hiç kimsenin kalıcı olamayacağını mizahi bir üslupla dile getirirken bedendeki canın çıkmasını da dünyanın geçiciliğiyle ilişkilendirmektedir:

Ṭıfl iken olan ʿāzim-i ʿuḳbā şu fenāda
İnsan gelecek ḥūri vü ġılmān gidecekdür (G.58/4)
…
Ḫayālüñ sīnede ey rūḥ-ı ʿālem bir zamān çıḳmaz
Pezīrā-yı fenā olmazsa cism elbette cān çıḳmaz (G.83/1)

İnsan bu dünyaya "beş on günlük" kısa bir süre için misafir olarak gelmiştir. Bu yüzden kişinin "ten kafesinde çırpınan gönül kuşunu hoş tutması" gerektiği hikemî bir söyleyişle dile getirilmiştir:

Beş on günlük misāfirdür tenüñde cānuñı ḫoş ṭut
Ḳafesde çarpınan murġ-ı dil-i nālānuñı ḫoş ṭut (G.13/1)

3.3.7. İstiğnâ (Tokgözlülük):

Tasavvufta sâlikin, Allah'ın kendisine kâfi olduğuna inanarak ondan başkasına ihtiyaç duymaması ve tenezzül etmemesi mânâsında kullanılan istiğnâ kelimesinin sözlükte, Allah'tan başka kimsenin minneti altına girmemek, gönül tokluğu, elindekini kâfi bulmak, zengin olmak, zenginlik istemek, ihtiyaç duymamak, nazlanmak, tekebbür etmek, tenezzül etmemek ve çekinmek gibi değişik anlamlara geldiği bilinmektedir.[107]

Dîvân'da "istiğnâ" kelimesinin değişik beyitlerde sözlük anlamı yanında benzetme amacıyla kullanıldığı durumlar da görülmektedir: *"nānū-yı istiġnā, mesned-zīb-i istiġnā, şāh-ı istiġnā, sāz-ı pür-āheng-i istiġnā, kesr-i ḳalb-i ehl-i istiġnā, mülk-i istiġnā, dāver-i īḳlīm-i istiġnā"* örneklerinde olduğu gibi şâir, istiğnâyı değişik yapılarda kullanmıştır.

İstiğnânın şâhı olarak Yaratıcı gücü gösteren Kânî, kişinin arzu ve isteklerinin gerçekleşmesi için Allah'tan başkasından meded umulmaması gerektiğini vurgulamıştır. İnsana verilen her şeyin "şâh-ı istiğnâ" (Allah) tarafından verildiği belirtilmiştir:

Bārgāh-ı ġayrīden umma ḥuṣūl-i maṭlabı
*Ādeme her ne virürse şāh-ı **istiġnā** virür (G.48/4)*

Kânî, istiğnâyı "mülk-i istiğnâ" sözleriyle mülke benzetirken Hz. Süleyman örneğini vermektedir. İstiğnâ mülkünde kalıcı olmadıktan sonra hükümdâr olmanın bir anlamı bulunmadığını belirten şâir bu şekilde bir güç ve kudreti de istemediğini ifade etmektedir:

***Mülk-i istiġnāda** hemvāre Süleymān olmayan*
Maṣlaḥat-fermāy-ı mār u mūr olsa istemem (G.124/4)

Şâir, hikemî söyleyişlerinde denenip sınanmadan kimsenin kalbinin kırılmaması, insanlara karşı peşin hükümlü olunmaması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre, istiğnâ ehlinin kalbinin kırılması hiçbir yarar sağlamamaktadır:

Ḫāṭırın itme şikeste imtiḥānsuz kimsenüñ
***Kesr-i ḳalb-i ehl-i istiġnāya** hīç kār itmez ek (G.105/2)*

---

[107] Süleyman Uludağ, *A.g.e.*, s.257.; Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1997, s.456.

Kânî'ye göre, istisna tutulanların vekili de istiğnâ makamının süsüdür. Onu gören görmeyen herkes, körü körüne "mübarek olsun" demektedir:

O ***mesned-zīb-i istiġnā*** *vekīl-i ṣadr-ı müsteṣnā*
Ki gören görmeyen dirler 'ale'l-'amyā mübārek-bād (K.55/14)

Hiçbir sazın, şevk sazının âhengine uyum sağlamadığını ifade eden Kânî, yalnızca istiğnâ âhengiyle dolu sazı çalmaktadır:

Hīç bir sāz uymadı āheng-i sāz-ı şevḳime
Sāz-ı pür-āheng-i istiġnāyı *çaldum yaluñuz (G.82/5)*

Dîvân'da "istiğnâ" kavramının kullanıldığı bölümlerde Kânî, "istiğnâ ikliminin hâkimi"nden aman dilemekte ve "iyilik mülkünün şâhı"ına seslenmektedir:

El-amān ey dāver-i iḳlīm-i ***istiġnā*** *amān (Ms.1)*
…
Gel ḥisābuñ görelüm itdigüñ ***istiġnālaruñ***
Ey şeh-i mülk-i ḥasen defter benüm dīvān senüñ (Byt.43)

3.4. TOPLUM VE KÜLTÜRLE İLGİLİ UNSURLAR:

Kâni Dîvânı'nda toplum ve kültürle ilgili konulara yer verilmiştir. Bu bölümde metinde geçen kişiler, kavimler, sosyal yaşam ve coğrafî unsurlar alt başlıklar altında değerlendirilmiştir:

3.4.1. Kişiler:

Dîvân'da tespit edilen şahısların bir kısmı kasîdelerde övülen devlet adamları ve dînî-tasavvufî kişiler, bir kısmı da tarihî, efsânevî kişiler ya da masallaşmış aşk kahramanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.1.1. Dîni ve Tasavvufî Kişiler:

Dîvân'da dînî ve tasavvufî yönü olan bazı kişilere yer verildiği görülmektedir. Tarikat büyükleri için yazılmış birer manzumenin bulunduğu Dîvân'da bazı din âlimlerinin isimlerine yer almıştır. Manzumelerin tertip sırasına göre Dîvân'da yer alan bu gruba dahil isimler şunlardır:

3.4.1.1.1. Dört Halife:

Kânî, dört halifeden saygıyla ve hürmetle söz etmektedir. Hz. Ebû Bekir'in sıdk ve fazileti, Hz. Ömer'in heybeti, Hz. Osman'ın hayâ ve hilmi ve Hz. Ali'nin de ilim sahibi oluşu ifade edilmektedir:

Hem Ebī Bekr olsun kim odur
Ṣıdḳında kerāmet söyleyici (K.22/74)
…
Daḫı 'Ömer'e k'oldur cebele
Ya Sāriye'yi ismā' idici (K.22/76)
…
'Os̱man'a daḫı ki oldur o naḳī
Ḫaṣletde ḥayā ıssı olıcı (K.22/78)
…
Daḫı 'Ali'ye kim ol velīye
'İlmi ṣuyına 'ālem ḳanıcı (K.22/80)

Ayrıca, Hz. Ali'nin yiğitliği ve savaşçılığı dolayısıyla aldığı isimlerle Dîvân'da yer aldığı görülmektedir. "Hayder" ve "Zülfikâr" ifadeleriyle O'nun yiğitlik ve kahramanlığına telmih yapılmaktadır:[108]

Ben ol şīr-i girān kirdār-ı ṣaḥn-ı ġābe-i ʿışḳam
Elümde Ẕü'l-fiḳārum vardur ammā ḥayderüm yoḳdur (G.50/10)

3.4.1.1.2. Ehl-i Beyt:

Kelime anlamıyla ev halkı demek olan ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz.Hasan ve Hz. Hüseyin için kullanılmaktadır. Kânî, ehl-i beyt sevgisini onların isimlerini zikretmek suretiyle dile getirmiş ve Hz. Hüseyin için mersiye yazmıştır.

Ve Ebī Ḥasan fi'l-ʿilmi iẕā
Vāfī bi-seḥāibihi'l-ḫaleci (K.22/79)
…
Ḥasaneynine hem Fāṭıma'ya
Hep āline tā bize gelici (K.22/82)

Kerbelâ hadisesine telmihte bulunduğu beyitlerde Hz.Hüseyin'in şehâdetinden duyduğu derin hüznü dile getirmekte ve felekten yakınmaktadır:

Şehīd-i Kerbelā şehzādegān-ı ḫāṣṣınuñ ṣāhā
Yüzi ḫurşīddür ḫūnı şafaḳdur yā Resūla'llah (K.7/6)
…
Felek felek sen o mısın ki Kerbelā içre
Kesüp emānını şehzāde-i velā behrüñ (K.45/2)
…
Ḥuseynīlendi çoḳ feryād dört yanum ḥiṣār oldı
Ḥiṣārı geşt-i deşt ü kūh-sārı yıl geçer görmem (G.119/12)

---

108 Hayder: Aslan demektir. Kerrâr ise döne döne hamle eden anlamına gelmektedir. Hz.Ali'nin yiğitliğinin anlatıldığı durumlarda "hayder, hayder-i kerrâr" (Allahın aslanı) biçimlerinde kullanılmıştır. Zülfikar: Hz. Ali'nin çatal şeklinde iki başlı kılıcının adıdır. Hz. Ali'nin Uhud Savaşı'nda Kureyş'in meşhur savaşçılarından dokuz kişiyi öldürdüğü, bu savaşta bedeninden yetmiş yara alarak son ana kadar peygamberi savunduğu, bu sebeple de Cebrail'in, "Zülfikar'dan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur." (Lâ fatâ illa Ali, lâ seyf illâ Zulfikâr) dediği rivayet edilmektedir. Zülfikarın Topkapı Sarayı'nda olduğu ileri sürülse de bazı rivayetlerde Hz.Ali'nin vasiyeti üzerine Necef'te denize atıldığı belirtilmektedir.

3.4.1.1.3. Oniki İmam:

Kânî Dîvânı'nda, İmâmiyye Şia'sının silsilesinde yer alan *Oniki İmam* kavramı yalnızca tek beyitte *iṡnā 'aşer* ifadesiyle geçmektedir. Şâir, inananlar arasında herhangi bir ayrım yapmanın doğru olmayacağını, bütün inananların Hz.Peygamberin etrafında birleşmesi gerektiğini dile getirerek O'na salat ve selam getirmenin önemine değinmektedir:

Aḥḳār-ı nev'-i beşer bende-i iṡnā 'aşer
Hep disün üçer beşer ṣalli ve sellim 'aleyh (K.15/8)

3.4.1.1.4. Mezhep İmamları:

Dîvân'da, İslâm fıkhı konusunda temsil ettikleri anlayış çerçevesinde amelî İslâm mezheplerinin kurucuları "Ebu Hanife, İmâm-ı Şâfî', Ahmed b. Hanbel ve Mâlik b. Enes"in isimlerine de yer verildiği görülmektedir:

Nu'mān-ı Bū Ḥanīfe eger ṡābit eylese
Fażlında Şāfi'ī daḫı şef'-i ḳaṭār olur

El-'avd Aḥmed oldı meṡel ol i'ādede
Kim vaṣf-ı ḫulḳ-ı ḫāṣṣı kirār u mirār olur

Mālik mümellek-i der-i efżālıdur anuñ
Yūsuf muḥabbetiyle esef -ḫᵛār u zār olur (K.31/41-43)

3.4.1.1.5. Hallâc-ı Mansûr:

Dîvân'daki çeşitli beyitlerde Mansur'la ilgili bilinen olaya telmih yapılmakta ve O'nun hayatına dair kesitlere yer verilmektedir. Sûfilere göre Mansûr, Hak yolunda şehid edilmiş bir sûfidir. Kânî bu açıdan Mansur'u birkaç yerde Nesîmî ile birlikte zikretmektedir:

Efsāne-i Nesīmī vü Manṣūrı neyleyem
Bir bellü başlu dār u derüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/22)
…
Ne Manṣūram ne ber-dār-ı ser-i zülf olmaḳ ister dil
Nesīmī var hem de yüzmege lāyıḳ derüm yoḳdur (G.50/13)

Manṣūrı çün gül-i ser-i dār idecekdiler
Sırr-ı ene'l-ḥaḳı açacaḳ idi çekdiler (G.20/1)
…
Meẕheb-i manṣūr-ı ehl-i ḥaḳḳı te'yīd eyleyen
Zülf-i müşgin-tābına ber-dār ise serper çıḳar (G.41/4)
…
Dāmen-i dār-ı vefāya biz aṣılduḳ tā ezel
Ḥażret-i Manṣūr-āsā dāra ḥācet ḳalmadı (G.214/6)

3.4.1.1.6. Abdülkâdir-i Geylânî:

Şâir, Kâdirîliğin kurucusu olan Şeyh Abdülkadir-i Geylânî için yazdığı madhiyede övgü dolu sözlerle onun vasıflarına yer vermiştir: *"Şâh-ı irfân, mâh-ı ekvân, hân-ı sultân, şâh-ı devrân, çarh-ı gerdân, derde dermân,cân-ı cânân, nûr-ı îmân"* gibi sıfatlarla zikrettiği Geylânî'nin, dünyada ne kadar sorun varsa hepsine vâkıf olduğunu, her şeyin sırrını bildiğini, herkesin derdine dermân olduğunu belirtmektedir:

Şāh-ı 'irfān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür
Māh-ı ekvān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür (K.24/1)
…
Ne ḳadar mebḥas̱-i müşkil var ise 'ālemde
Aña bürhān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür (K.24/17)

3.4.1.1.7. Mevlâna Celâleddin-i Rûmî:

Kânî, Mevlâna Celaleddin-i Rûmî için yazdığı gazel formundaki medhiyesinde kendisini Hz. Mevlâna'nın dervişi olarak görmektedir. *"ister yap ister yık"* ifadeleriyle kendini şeyhine teslim ettiğini belirten şâir, ondan lütuf ve inayet beklemekte ve kendisine sahip çıkmasını istemektedir.[109]

Dervīşüñe ṣāḥib çıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā
İsterse yap ister yıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā (K.23/1)

[109] Ebûbekir Kânî Efendi'nin Mevlânâ'ya bakışı I.Bölümde Hayatı kısmında Mevlevîliği başlığıyla değerlendirilmiştir.

3.4.1.1.8. Şems-i Tebrizî:

Tebriz'de dünyaya gelen ve asıl ismi Mevlânâ Muhammed olan Şems-i Tebrîzi'nin ismi, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî ile olan ilişkisinden dolayı Dîvan'da bir beyitte yer almaktadır:

Şems-i Tebrīzī olur Tebrīz-i teb-lerze-keşān
Ya'ni Mevlānā-yı 'ālī-himmetüñ pervānesi (G.189/11)

3.4.1.1.9. Hacı Bektâş-ı Velî:

Bektâşiliğin kurucusu Hacı Bektâş-ı Veli, adına yazılmış bir manzume ile Dîvân'da yer almıştır. Şeyhin *"erbab-ı irfân"* ve *"envâr-ı imân"* sahibi, gözleri aydınlatacak imân nûrunun ışığı olduğundan basedilmiştir. Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi nedeniyle *"seyyid"* olduğu da vurgulanmıştır:

Der-i ḫāk ile var tenvīr-i ebṣār eyle īmānum
'Azīzüm pertev-i envār-ı īmāndur Ḥacı Bektāş

Siyādet ẕātına bi'l-ḫaṣṣa ḳālıb gibi uymış
Sa'ādetlü hümāyūn baḫtlu cāndur Ḥacı Bektāş (K.26/2-3)

1.4.3. İmam-ı Nakşbend:

Dîvân'da, Nakşbendî tarikatı için yazılmış manzûmede Şeyh Bahaüddîn Nakşbend ve tarikatından bahsedilmektedir. Nakşıbendîlik zühde, murâkabeye ve hafî zikre dayalı bir tarikat olması yönüyle vurgulanmıştır:

Ṭarz-ı nev ü kühen aña yeksān sülūkde
Ẕikr-i celī ḫafī dem-i yeksān Naḳş-bend (K.25/3)
…
Her server-i serīr-serā perde-i vefā
Ḫoş ṭavrıdur bütün sere ḫūyān-ı Naḳş-bend (K.25/7)

3.4.1.1.11. Hacı Bayrâm-ı Velî:

Dîvân'da tek bir beyitte geçen bu isim Mabeynci Mustafa Bey için yazılan "Bayrâmiyye" kasîdesinde yer almaktadır. Nasibi olan kimselerin Hacı Bayrâm'ın himmetinden yararlanması gerektiği belirtilmektedir:

Derūn-ı behremend ol himmetinden Ḥācı Bayramuñ
Dinülsün şānuña evlād-ı ḫāṣṣ-ı erşed-i bayram (K.38/13)

3.4.1.1.12. Niyazî-i Mısrî:

Halvetîlik'in Mısrıyye kolunun kurucusu Niyâzî-i Mısrî, mistik yönüyle öne çıkarılmaktadır. Âşıkâne biçimde söylediği şiirleriyle gönül ehli kişilerin ve âşkların rehberi olan Mısrî'nin mezarının tozu ve toprağı da yine âşıkların secdegâhı olarak görülmektedir:

Būse-demdür leb-i 'uşşāḳa cenāb-ı Mıṣrī
Secde-gehdür ser-i eşvāḳa türāb-ı Mıṣrī (K.27/1)

3.4.1.2. Tarihî ve Efsânevî Kişiler:

Dîvân'da bazı târihî ve mitolojik kahramanların isimleri yanında aşk hikâyelerinin kahramanları da yer almaktadır: *Leylâ ile Mecnûn, Ferhad ile Şîrin, Yusuf ile Züleyhâ* ve *Arzu ile Kanber* hikayelerine telmihler yapılarak bu hikayelerin kahramanları, sevgili ve âşık için birer sembol olarak kullanılmıştır.

3.4.1.2.1. Platon (Eflâtun/ Felâtun):

M.Ö. 427-347 yılları arasında Atina'da yaşamış olan Platon, Sokrates'in öğrencisi ve Aristotales'in hocası olmuştur. Batı felsefesinin başlangıç noktası ve ilk önemli filozofu olan Platon, İslam dünyasında Eflâtun ismiyle bilinmektedir. Felsefî temelleri beş önemli kurama dayanmaktadır: "bilgi", "idealar", "ruhun ölümsüzlüğü", "evrendoğum" (Cosmogonie, Cosmogony - Evren'in oluşumunu inceleyen bilim dalı) ve "devlet". Platon, bütün yaşamı boyunca hocası Sokrates'ten edindiği ilham ile gerçek bir ahlakçı olarak kalmış, tüm bu kuramları, etik ağırlıklı görüşlerle irdeleyerek

geliştirmiştir. Sokrates ve Platon'a göre felsefenin ana ereği, insanın mutluluğu ve yetkin yaşamının sağlanmasıdır. Yetkin bir yaşam, ancak erdemli bir hayat sürmekle elde edilebilir. Erdemin temeli "bilgi", özü "idealar kavramı", gerekçesi "evrendoğum", güvencesi "ölümsüzlük", yaşamsal sığınağı "devlet"tir.

Gerçek adı Aristokles olan Platon, Kânî Dîvânı'nda bir beyitte, İslâm âleminde bilinen ismiyle (Eflâtun/Felâtun) yer almıştır:

Sebük-maġzāndan eyler Felāṭun ḫūşları sersām
Miyān-ı ṣoḥbet-i ʿirfāniyānda heyhler hişler (G.39/4)

3.4.1.2.2. İskender:

Tarihte Büyük İskender olarak bilinmekte ve "Zülkarneyn" ismiyle de anılmaktadır. Dîvân'da Hızır ile birlikte de kullanılan şahların şahı, temsil ettiği güç, kuvvet ve ihtişamı yanında yardımseverlik yönüyle öne çıkmaktadır: Ye'cüc kavmi, Sedd-i İskender ve Hızır ile Âb-ı Hayvân'ı araması sebebiyle beyitlerde yer almaktadır:

Ṣad-menḳabe Sikender-i Ẕü'l-ḳarn-i himmeti
Ye'cūc faḳīre sedd-i sedīd-i viṣāldür (K.33/29)
…
Şah-ı şāhān Sikender der-i dāra derbān
Māh-ı istāre sipāh-ı fülk-i ʿālem-i nūr (K.50/1)
…
Bilürdik oldıġuñ bī-behre-gān sīrāb-ı ye's āḫir
Sikenderle berāber āb-ı Ḥıżrı cüst ü cū itsek (G.101/5)
…
Düşer dil āsitān-ı dilbere meyḫāneden ṣoñra
İder bir secde-i İskenderī ammā neden ṣoñra (G.155/1)

3.4.1.2.3. Cem (Cemşîd), Nerîman, Zâl, Rüstem ve Kahraman:

İran tarihine ve mitolojisine ait olan bu kişiler, yiğitlik, kahramanlık ve pehlivanlıklarıyla bilinmektedir. Dîvân'da övülen kişiler için bir mukayese unsuru olarak ele alınan bu kahramanlar teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Kiminüñ adını Rüstem kiminüñ Ḳahramān ḳoymış
Birinüñ aṣl u fer'inden ḫaber yoḳ kimsede aṣlā (K.30/55)
…
Ey ġam ne bozulmaz ne sitem-ger revīşüñ var /Gerdūn gibi hep gec
Rüstemle Nerīmān sanā leşker mi gerekdür /Rāst ola ḳavāfi (G.216/8)
…
Şāh-ı Cem-cāh aṣaf-ı ṣāfī-menişden ṣoñra bir
Var mı dest-ḫāmede ruḫṣat ki ide it'āb-ı pāy (K.53/21)
…
Yazamaz nāme-i aḥvālimi ṣāḥib-i 'ubbād
Ḳalem-i māni vü Bihzād ile olsa ressām (K.46/III-7)

Zal, doğuştan saçları, kaşı ve kirpiği beyaz olduğundan ihtiyarlığın sembolü olarak görülmektedir. Bu açıdan dünya, felek için teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Bu reyḥān-zārda mānend-i Ḫıżr aḫżār lebādeyle
Elinde zāl-ı çarḫuñ par par yanmaḳda çabası (K.35/20)

3.4.1.2.4. Mânî ve Bih-zâd (Beh-zâd):

Dîvân'da ressam olarak bu iki isim geçmektedir. Mânî, Çin'in meşhur nakkaş ve ressamlarındandır. Bih-zâd da minyatür konusunda kendine göstermiş ünlü ressamlar arasında sayılmaktadır. Tarihi ve mitolojik yönleriyle öne çıkan bu isimler, Dîvân'da sevgilinin güzelliğini çizmede aciz kalan sanatkârlar olarak görülmektedir:

Yazamaz nāme-i aḥvālimi ṣāḥib-i 'ubbād
Ḳalem-i Mānî vü Bih-zād ile olsa ressām (K.46-3/7)
…
Dāġ urur lāle-i taṣvīr-i dil-i Bih-zāda
Na'l açar güllerinüñ şevḳine Mānî faḫūr (K.50/45)

3.4.1.2.5. Ebrehe:

Yemen'e vali olarak Habesistan Kralı Necâşi Ashame tarafından tâyin edilen Ebrehe b. Sabbah el-Esrem, Mekke'ye giden kervan ve Kâbe ziyaretçilerini çekmek ve San'a şehrini ticaret merkezi haline getirmek üzere burada Kulleys veya Kalis denilen bir tapınak (kilise) yaptırmıştır. Ancak hiç kimsenin tapınağa gelmemesi ve Fukaym

kabilesinden bazı kimselerin tapınağı kirletmesi üzerine çok kızmış ve Kâ'be'yi yıkmaya yemin etmiştir. "Mamud" adlı fili önde, büyük bir orduyla Mekke'ye yönelmiştir.[110] Milâdi 571 yılında, altmış bin asker ve on fille yola çıkan Ebrehe'nin başına gelenler Kur'ân'da anlatılmaktadır.[111]

Dîvân'da bu olaya telmih yapılarak Ebrehe'nin ordusunun Ebâbîl kuşları tarafından bozguna uğratıldığı, Kıble'nin (Ka'be'nin) Allah'ın himayesinde olduğu ve ona zarar verenlerin ceza göreceği belirtilmektedir:

Ebābīl Ebrehe-küşlük ne mu'īndür ḫayāl eyle
Niçe te'dīb-baḫş-ı düşmen-i bed-kār olur Ḳıble (G.171)

3.4.1.2.6. Necâşî:

İslâmın ilk yıllarında Müslümanların, Mekkeli müşriklerin kötülüklerinden korunmak amacıyla Habeşistan'a hicret ettikleri bilinmektedir. Dönemin Habeş kralı Necâşî, zulme rıza göstermeyen âdil bir hükümdar olarak tanınmış ve Mekke'den hicret eden Müslümanlara kucak açmıştır. Dîvân'da Necâşî, bu olaya telmih yapılmakla birlikte Habeşlilerin siyâhi oluşlarıyla kahvenin rengi arasında da teşbih unsuru olarak kullanılmıştır:

Ḥabeş reftār 'asel güftār u mey kirdārdur 'ammā
Necāşīdür süveydālarda rengīn ḫāndur ḳahve (G.173/6)

3.4.1.2.7. Timur:

Kendi adıyla anılan Büyük Türk İmparatorluğu'nun kurucusu olan Timur, Dîvân'da Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid ile yaptığı savaşa yapılan telmihle yer almıştır:

Ġāliba'ş-şerru eşirrahu ṣıġarhu ṣūr u şer
Rūz-i rūze hem cidāl-ı vaḳ'a-i Timūr olur (K.36/109)

---

110 İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't Târih, Tornberg, Beyrut 1965, C. I, s. 442.

111 *"Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları haline getirdi." (Kur'ân-ı Kerim, 105/1-5)*

3.4.1.2.8. Hasan Mellâh:

Ahmet Midhat Efendi'nin adına roman yazdığı[112] Hasan Mellâh, Dîvân'da bir beyitte geçmektedir. Ahmet Midhat'ın romanına göre Hasan Mellâh, 1772 yılında doğmuştur. Babası Sîdî Osman, Fas kralı Mevlâ Sîdî Muhammed'in yakın hizmetinde bulunmuş, ticaret ve ziraatle ilgilenmiştir. Küçük yaşlarda Arabî ilimleri tahsil eden Hasan Mellâh, Cadız Mekteb-i Bahriyesi'ne girmiştir.[113]

Denizlerdeki başarı ve serüvenleriyle nam salan Hasan Mellâh, Dîvân'da hicran gemisinin direkleriyle âşığa karşı boy göstermektedir. Vezin gereği Mellâh Hasan şeklinde kullanılmıştır:

Mellāḥ Ḥasan göstererek ʿāşıḳa ḳāmet
Degdi direk-i keşti-i hicrānda direkler (G.31/2)

Aşk Hikâyelerinin Kahramanları:

3.4.1.2.9. Leylâ ile Mecnûn:

Mecnûn, Leylâ'ya olan aşkı, sevgilisine düşkünlüğü, perişanlığı, çektiği acı ve ıstıraplar ile gerçek bir âşık, Leylâ ise cevr ü cefâsıyla ve sevgiliye tegâfül göstermesiyle mâşuk şeklinde metinde teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Dîvân'da bu isimlerin birlikte kullanıldığı gibi ayrı ayrı kullanıldığı durumlar da görülmektedir:

Siyeh-ḳārī-i ṭāliʿ ṣabr ile tebdīl-i reng eyler
Ki Leyli müşrif-i ṣubḥ-ı ḥaḳīḳat itdi Mecnūnı (G.207/6)
…
Ol perde-i mümessek-i Leylī-pesend kim
Leylā'ya çār u Ḳays'a niḳāb nifār olur (K.31/8)

[112] Ahmet Midhat Efendi, Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar, (Haz. Ali Şükrü Çoruk), Ankara 2000.
[113] A.g.e., s.127. Ahmet Midhat'ın 1874 yılında romanını yazdığı Hasan Mellâh'ın 1772 yılında doğduğu romanda belirtilmektedir. Kânî 1791 yılında vefat ettiğinde Hasan'ın 19 yaşlarında bir delikanlı olduğu anlaşılmaktadır. Kânî Dîvân'ında adı geçen Hasan Mellâh'ın Ahmet Midhat'ın romanını yazdığı Hasan Mellâh mı, ya da başka bir kişi mi olduğu konusu tam bir netlik kazanmadığından tartışmaya açık bir durumdur.

3.4.1.2.10. Ferhad ile Şirin:

Ferhad'ın beyitlerde geçmesinin sebebi ise Şîrin'e kavuşmak uğruna verdiği mücadeledir. Mecnûn gibi âşığa sembol olmuş bir kahramandır:

Sitāyiş-nāmesinde ḥālet-i 'ışḳı o Şīrinüñ
Ṣuyın buldurmada ṭaġda faḳaṭ Ferḥad yazmışlar (Byt.24)

3.4.1.2.11. Arzu ile Kanber:

Hikâyenin baş kahramanlarından Kanber, Dîvân'da âşık için bir sembol olmanın yanında, hikâyenin atasözü hâline gelmiş formu içinde birkaç kez kullanılmıştır. Kanber isminin kullanılmasıyla Arzu ile Kamber hikâyesine telmih yapılmıştır.

Gerçi Ḳanbersüz dügün olmaz bu vaḫşet-ḫānede (K.36/17a)
…
Ḳanbersüz ebed kūy-ı vefāda dügün olmaz
Ben sūr-ı viṣālüñde niçün Ḳanbere dönmem (G.120/3)
…
Ḳanbersüz ebed kūy-ı vefāda dügün olmaz
Ben sūr-ı viṣālüñde niçün Ḳanbere dönmem (G.120/3)

3.4.1.2.12. Yusuf ile Züleyhâ:

Hz. Yusuf'un Züleyha ile olan ve adına mesneviler yazılan hikâyesi de telmih yoluyla hatırlatılmaktadır:

Nāmuñ miṣāl Yūsuf-ı Ken'ān şehīr olup
İḳbālüñ ola hem-çü Züleyḫā gül-i na'īm (K.34/74)

3.4.1.3. Pâdişahlar:

Kânî, Dîvan'da gerek kendi dönemimde hüküm süren gerekse önceki dönemlerde tahta geçmiş padişahlardan bazılarının isimlerini doğrudan ya da dolaylı biçimde dile getirmiştir. Yıldırım Bayezid, Yavuz Sultan Selim, I.Abdülhamid, III.Selim ve II.Mahmud Dîvân'da ismi geçen padişahlardandır.

3.4.1.3.1. Yıldırım Bayezid:

1389 yılında tahta çıkan dördüncü Osmanlı pâdişahıdır. Dîvân'da doğrudan ismi geçmemekle birlikte, Timur ile yaptığı savaş dolayısıyla hatırlanmaktadır. Kânî *"vak'a-i Timur"* ifadesiyle bu olaya telmih yapmaktadır:

Ġāliba'ş-şerru eşirrahu ṣıġarhu şūr u şer
Rūz-i rūze hem cidāl-ı vaḳ'a-i Timūr olur (K.36/109b)

3.4.1.3.2. Yavuz Sultan Selim:

1512 yılında tahta çıkan dokuzuncu Osmanlı pâdişahıdır. Kânî, I.Selim için biri mehdiye, diğeri kıt'a tahmisinden oluşan müstakil iki şiir yazmıştır. Bu şiirlerde Osmanlı Sultânı'nın adalet güneşi oluşu, savaşçılığı, kılıcıyla dünyaya nam salışı ve hükümranlığı gibi özellikleri vurgulanmaktadır:

Yoḫsa tīġ-ı bī-dirīġ-i ḳabża-i merriḥ mi
Ḫançer-i Sulṭān Selīm-i ma'delet-güster mi bu
Böyle nāmlı tīġ-ı 'ālem-gīr görmiş var mı hiç
Ḳabżaya almış cihānı ġamze-i dilber mi bu (K.42/2-3)

3.4.1.3.3. I. Abdülhamid:

1774 yılında tahta geçmiş 27. Osmanlı pâdişahıdır. Osmanlı'nın sıkıntılı dönemlerinde tahta geçen I.Abdülhamid, Dîvân'da dolaylı biçimde ismi geçen padişahlardandır. Oğlu II.Mahmud'un doğumuna yazılmış târih sebebiyle Dîvân'da ismi geçmektedir:

Ebü'l-iḥsān ya'ni Ḥażret-i 'Abdü'l-ḥamid Ḫān kim
İsā'etler zamanında dem ursun len-terānīden (K.49/2)

3.4.1.3.4. III. Selim:

1789 tarihinde tahta çıkmış 28. Osmanlı pâdişahıdır. Dîvân'da Sultân'ın tahta çıkışını mütaakip düzenlenen cülûs törenine yazılmş tarih bulunmaktadır. Padişahın tahta çıkışıyla birlikte adına hutbe okunması, hil'at giydirilmesi, cülûs dağıtılması ve

ülkenin sevince gark oluşu gibi yaşanan hadiseler bu tarih manzumesinde dile getirilmiştir:

Cülūs-ı meymenet-me'nūsı itdi 'ālemi mesrūr
Ḳudūm-ı ḳaṣr-ı Yūsuf ḳıldı künc-i beyt-i aḥzānı (K.48/17)

Kânî, III. Selim için yazılmış bir kıt'ayı tahmîs ederken padişah kendi mahlasıyla yer vermiştir:

Bu dünyāya ṭayanup olma ġāfil gel ey İlhāmī
Saña da bāḳī ḳalmaz bu döner bir çārḫ-ı devrāndur (K.57/19)

3.4.1.3.5. II. Mahmud:

1808 yılında tahta geçen 30. Osmanlı pâdişahıdır. Doğumu için yazılan tarih manzumesiyle Dîvan'da yer almaktadır. Sultan I.Abdülhamid Hân'ın oğlu Şehzâde Mahmud'un doğumundan duyulan sevinç ve mutluluk bu tarih manzûmesinde dile getirilmiştir:

Mi'et-i cevherīden düşdi bir tārīḫ-i müsteṣnā
Cihān ṭoldı şerefle ṭal'at-ı Maḥmūd-ı S̱ānīden (K.49/18)

3.4.1.4. Diğer Kişiler:

Dîvân'da padişahlar dışında Osmanlı devlet erkanından ileri gelen bazı kişilerle ilgili doğrudan kasîdeler yazıldığı gibi dolaylı olarak bu kişilerin hizmetleriyle ilgili manzumeler de yer almaktadır: Reisü'l-küttâb Muhammed Râşid Efendi için ikisi Arapça olmak üzere üç kasîde,[114] Darphâne-i Âmire Yusuf Ağa için iki kasîde,[115] Kaptan Hasan Paşa,[116] Sadr-ı Rûm Mustafa Âşir Efendi,[117] Pîrî-zâde Osman Molla Efendi,[118] Sadr-ı Rûm Mehmed Emin Efendi,[119] Defterdar Osman Efendi[120] ve

[114] Kânî Dîvânı, K.28, 29, 37.
[115] Kânî Dîvânı, K.33-34.
[116] Kânî Dîvânı, K.30.
[117] Kânî Dîvânı, K.31.
[118] Kânî Dîvânı, K.22.
[119] Kânî Dîvânı, K.35.
[120] Kânî Dîvânı, K.36.

Mâbeynci Mustafa Bey[121] için birer kasîde; Reisü'l-küttâb Mehmed Hayri Efendi[122] için bir mersiye; Melek Mehmed Paşa'nın kaptanlığı[123], Yeğen Mehmed Paşa'nın Şumnu'da yaptırdığı çeşme[124], Mustafa Bey'in kethüdâlığı[125] ve Ahmed Necib'in doğumu[126] ile ilgili yazılmış birer tarih manzumesi bulunmaktadır.

Devlet erkanı dışında Dîvân'da bazı din bilginlerinin isimleriyle de karşılaşılmaktadır. Rivâyet ettiği hadislerle adından söz ettiren sahâbî ***Ebû Hureyre***; XII. yüzyılda yaşamış dil, edebiyat, kelam ve tefsir sahasında meşhur âlim ***Zemahşerî***; söz ustalığı ile "cevâmiu'l-kelîm" olan ünlü kelâm bilgini ***Fahreddin-i Râzî*** ve Makâmat adlı eseriyle bilinen, mânâdan ziyâde lafza önem veren Arap asıllı meşhur şâir ve dilci ***Harîrî*** beyitlerde geçen isimler arasındadır. ***Nûri*** ve ***Enverî*** söz söylemedeki ustalığı açısından mukayese unsuru olarak kullanılmıştır. ***Firdevsî-i Tûsî*** Şeh-nâme'deki üslûp ve ifadeleriyle mukaye edilmektedir:

Rāvī Ebū Hureyre-i vaḳt olsa çoḳ degül
Naẓm-ı ḥadīs̱-i vaṣfına kim bī-kenār olur (K.31/45)
…
Sancaḳ be-dest-i maḥşer-i ʿirfān Zemaḫşerī
Zīr-i livāsına yetişüp cān-sipār olur (K.31/32)
…
Rāzī cevāmiʿul-kelimin görse faḫr idüp
Şīrāz mecmūʿ müʾellif-i şīrāze-dār olur (K.31/39)
…
Taḥrīr-i ḫāṣṣı luṭf ile aḥrār-bend iken
Nuṭḳ-ı Ḥarīri'ye leken-i inḥiṣār olur (K.31/33)
…
Rūşen bu kim bedīheye benden eḥaḳḳ degül
Nūrī vü Enverī olur İbn-i Menār olur (K.31/58)
…

---

[121] Kânî Dîvânı, K.38.
[122] Kânî Dîvânı, K.46.
[123] Kânî Dîvânı, K.51.
[124] Kânî Dîvânı, K.52.
[125] Kânî Dîvânı, K.53.
[126] Kânî Dîvânı, K.56.

Biraz tārīḫlerde Ḥamza-nāme yazdılar eslāf
Hele Şeh-nāmeyi Ṭūsī yalanlarla idüp imlā (K.30/54)

Dîvân'da gazelleri tahmis edilen ***Nûri Bey, Bâkî*** ve ***Hayâlî*** ile bazı beyitlerde ismi geçen ***Nizâmü'l-mülk,*** Revan seferiyle ilişkili olarak ***Nâbi,*** mizah yönüyle örneklendirilen ***Hoca Nasreddin*** ve çağdaşı ***Hoca Neş'et*** isimleri geçen kişiler arasında yer almaktadır:

Getür naẓma perīşān sözleri çün lü'lü-i manẓūm
Nizāmü'l-mülk-i ma'nī ol miṡāl-i mīr-i ḫāḳānī (G.211/2)
…
Revān-ı Nābī-i maġfūra ṭab'-ı pāk-i Kānīden
Aransa bundan a'lā ber-güẕār olmaz bu yerlerde (G.167/7)
…
Kenāre-gīr olup ṭūfān-ı kūh-endāz-ı keṡretden
Miṡāl-i ḫ˘āce Naṣre'd-dīn yek-mevc idesin iḥṣā (K.30/10)
…
Ḥażret-i Neş'et Efendiye idüp ḥafẓ-ı cenāh
Olma ġayrı Kāniyā şu Neş'etüñ pervānesi (G.189/18)

3.4.2. Kavim Adları:

Dîvân'da geçmişte yaşamış ve halen varlığını sürdüren bazı kavimlerden bahsedilmektedir. Arap, Acem, Hind, Çin, Türk, Tacik ve Tatarlar Dîvân'da geçen kavim isimlerindendir. Acem ve Arap kelimelerinin geçtiği beyitlerde, kavim adından ziyade ülke adı olarak kullanıldığı da görülmektedir.

Rûşenî'nin Hz.Peygamber için yazılmış olan na't-ı şerîfini tahmis eden Kânî, Peygamber Efendimizin vasıflarını bilen tek kişi olmadığını ***Türk, Kürt, Acem, Hind*** ve ***Arab***'ın da bunun farkında olduğunu belirtmektedir:

Türk ü Kürd ü 'Acem ü Hind bilür bunı ki sen
Hāşimīsin 'Arabīsin Medenīsin Ḳureşī (K.21/14-15)

Kânî, şiir söylemede kendisini üstün ve yetenekli bir şâir olarak görmekte ve bunu kasîdelerinin fahriye bölümlerinde dile getirmektedir. Dünyadaki emsalleriyle kendisini mukayese eden şâir, Arap diyarında, Anadolu'da ve Acem dünyasında şiir

söyleme mevzuunda kendisinden daha güçlü ve kuvvetli bir şâir bulunmadığını ileri sürmüştür:

Rūm u ʻArabda mülk-i ʻAcemde benüm gibi
Yoḳdur bu naẓm u nes̱re ḳavī iḳtidār olur (K.31/62)

Kâni, bir beyitte "Arap evladı" sevmeğe heves ettiğini ifade etmektedir:

Evlād-ı ʻArab sevmege itdüm heves ammā
Baẖtum ḳara olmayacaḳ eşlere düşdüm (G.125/3)

Tatar yer aldığı beyitlerde sevgilinin gamzesinin benzetildiği bir kavim adı olarak geçmektedir.

H̱āʼinligi becerdi çü Tatar ġamzesi
Şāhin Giray nāmına bir ẖān efendimüz (G.71/3)

Acemlerin raksı, **Çin** ve **Maçin**'in güzel kokusu da Kânî'nin şiirinde geçen kavim adları arasında bulunmaktadır:

Urup farḳına rengīn börki gördüm
ʻAcem raḳṣına çıḳdı hep cüvānı (K.41/27)
…
Şemīm-i ḥüsn-i ẖulḳu ḳıble eyle Çīn ü Maçine
Ḥaṭāʼen varsa ẖulḳu cümle aṣḥāb-ı yemīn-āsā (K.30/24)

Dîvân'da geçen kavim adlarından biri de ***Türk***'tür. Beyitlerde *Türk, Türkî ve Türk-beççe* ifadeleriyle yer almaktadır. Türklerin yaşadıkları yer anlamında Türkistan olarak da geçen Türk adı "*ideyazdum*" redifli gazelde daha belirgin biçimde vurgulanmıştır:

Cānā seni ben miḥnet ile terk ideyazdum
Biʼllah ben ey tāze gül Türkī de yazdum

Dil Türkīde baş Türkīde cān be-kef oldum
Ben nāme-i ḥāsret yazısın Türkīde yazdum (G.122/1-2)
…
O Türk-beççeye söz mi geçer nezāketle
Bir iki lafẓ-ı fużūlāna ḳaldı ġayrı ḳalan (G.139/7)
…
Çün Tācik-i ṣad-Türk-i vefāyı be-ser itdüm
H̱alẖal yerin buldı şu bilmem ne terekler (G.31/4)

3.4.3. Terimler:

Bir bilim, sanat ve meslek dalıyla ya da bir konuyla ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime anlamına gelen *terim*, ıstılah manasında da kullanılmaktadır. Bu kapsamda Kânî Dîvânı'nda denizcilik, satranç, Mevlevîlik ve Oruç gibi farklı alanlara ait terimlere yer verildiği görülmektedir:

3.4.3.1. Denizcilik ile İlgili Kavramlar ve Terimler:

Kânî, Kaptan Hasan Paşa için yazdığı kasîde başta olmak üzere Dîvân'da çeşitli manzûmelerde denizcilikle ilgili terimlere yer vermiştir. Dîvân'da geçen denizcilikle ilgili terimler şunlardır:[127]

Alarga: Açık, engin deniz. (K.30/14)

Anbar: Geminin yük koymaya ayrılmış bölümü. (K.30/36)

Cezr ü Med: Ay ve güneşin etkisiyle denizin çekilip kabarması. (K.30/34)

Dümen: Deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça. (K.30/28)

Dümenci: Gemilerde dümeni kullanan kimse. (K.30/3)

Fülke: Gemi, sandal, kayık gibi araçlara verilen isim. (K.30/22)

Gün doğrusu: Doğudan esen rüzgâr. (K.30/25)

İskandil: Denizin derinliğini ölçmeğe yarayan ve gemilerde kullanılan bir âlet. (K.30/37)

Kabayel: Lodos (halk ağzında). (K.30/25)

Karayel: Kuzeybatıdan esen, genellikle soğuk, bazen fırtına niteliğinde yel, keşişleme karşıtı. (K.30/26)

Keştî: Gemi. (K.30/9, 27, 51/5; G.31/2, 41/6, 50/23, 159/3)

Kumanya: Bir gemi içinde bulunan kimselerin beslenmeleri için gemiye doldurulan erzak, gemi zahiresi, gemi kileri, geminin erzak koymağa mahsus yeri. (K.30/3)

---

[127] Terimlerin geçtiği beyitlerin numaraları, terim açıklamalarından sonra parantez içinde gösterilmiştir.

Kürek çekmek: Deniz teknesini yürütmek için küreği kullanmak. (K.30/13)

Lenger: Gemiyi yerinde sâbit kılmak için denize atılan zincir ucundaki büyük demir çapa. (G.216/5)

Liman: Gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak. (K.30/14)

Lombar: Gemi bordalarına, küpeştelerine açılan dörtgen biçiminde delik, harp gemisinde topun ağzı önünde bulunan delik. (K.30/36)

Mevc: Denizin dalgası. (K.30/2, 10, 15, 23, 34, 53, 66)

Olta: Balık avlamada kullanılan, ucuna çengelli iğne takılı, çoğunlukla at kuyruğu kılından olan veya naylon tellerden yapılmış iplik. (K.30/14)

Orsa: Yelkenleri mümkün olduğu kadar rüzgârın estiği yöne yaklaştırarak seyretmek hâli, geminin sol tarafı, iskele. (G.216/5)

Orsa boca: Geminin bazen rüzgâr yönüne yaklaşarak, bazen ondan uzaklaşarak yol alması. (G.216/5)

Pupa: Geminin arka tarafı. (K.30/27)

Pupa yelken: Yelkenler, arkadan esen rüzgârla şişmiş olarak, tam yolla. (K.30/27)

Pûyân: Dalmak, batmak. (K.30/6)

Sandal: İnsan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi. (K.30/22)

Şurta: Yelkenliye uygun rüzgar. (K.30/6)

Tersâne: Gemi yapılan yer. (K.30/30)

Yelken: Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü. (K.30/3, 4, 27; 51/2, 9; G.159/3)

Yelkenci: Yelkenleri açma, indirme, toplama vb. işlerde çalışan gemici. (K.30/36)

3.4.3.2. Satranç ile İlgili Kavramlar ve Terimler:

Kâni Dîvânı'nda satranç oyunuyla ilgili terimler de yer almaktadır. Kânî'nin satrançla ilgili kullandığı terimler, şâirin bu oyuna vâkıf olduğunu da ortaya koymaktadır. Manzûmelerde, satranç oyunundaki "***şâh***, ***fil***, ***piyâde***, ***at***" gibi taşların isimleri yanında bu oyunla ilgili "***kîş***" (satranç oyununda bir taşı zorlama), "***mât***" (satranç oyununda yenilme) gibi kaideler ve oyunun ismi de ifade edilmektedir:

Piyāde *bā-zer-i ḫafr-sūde eyler nerre pīlānı*
Şehā *ferzāne ol bāziçedür bu* ***mātlar kīşler*** *(G.39/3)*
…
Şeh-māt *kimden olsun niçün* ***piyāde*** *ḳalsun*
Fil *i'tibār bulsın ferzāneler de bilmez (G.77/4)*
…
O gül-rūḫ esb-i nāz üzre ***piyāde*** *ben niyāz-āmiz*
Şeh-i saṭranca *döndi ḳur'a-i nerdūm niçün küsdüñ (G.104/10)*
…
Bāzi-i gerdūndan ehl-i cāh da ḳurtulmadı
Māt*dan* ***ṣaṭranc****larda* ***şāh*** *da ḳurtulmadı (G.203/1)*

3.4.3.3. Mevlevîlik ile İlgili Kavramlar ve Terimler:

Kânî Dîvânı'nda Mevlevîlik kültürüne ait kavram ve terimlerin kullanıldığı görülmektedir: *"Mevlevî, Mevlevî şûhu, derviş, sikke, külâh, küleh-i Mevlânâ, kudüm"* gibi kavramların yer aldığı manzumelerde Kânî'nin Mevlevî kültürüyle olan ilişkileri somut biçimde ortaya çıkmaktadır.[128]

3.4.4. Coğrafî Unsurlar:

Kânî Dîvânı'nda coğrafî unsurlar arasında sayılabilecek bölgeler, ülkeler, şehirler, dağlar ve nehirlerle ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Manzumelerde geçen coğrafi unsurları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

---

[128] Mevlevîlik ile İlgili Kavram ve Terimler, I.Bölümde Kânî'nin Mevlevîliği başlığı altında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

3.4.4.1. Bölgeler, Ülkeler ve Şehirler:

Dîvân'da isimleri geçen bölgeler, ***Rûm(Anadolu), Arabistan, Acem ülkesi, Hindistan, Çin, Maçin, Avusturya (Nemçe), Rusya (Rûsiyye), Kırım*** ve ***Türkistan***'dır.

Rūm u 'Arabda mülk-i 'Acemde benüm gibi
Yoḳdur bu naẓm u nes̱re ḳavī iḳtidār olur (K.31/62)
…
***Hindustān**-ı ḥüsne siyeh çerdegān-ı Rūm*
Varsa eger mi baş meger şāha rāyine (G.176/8)
…
*O rāy-ı rāyet-i **Hindustān**-ı kişver-i ḥüsne*
Amān ṣad el amān rāy el amān dirsem gider gelmez (G.84/3)
…
*Şemīm-i ḥüsn-i ẖulḳu ḳıble eyle **Çīn** ü **Maçīn**e*
Ḥaṭā'en varsa ẖulḳu cümle aṣḥāb-ı yemīn-āsā (G.30/24)
…
Ḥavāle eyledi çün tīr-i ḳadd-i bālāsın
Şu āh-ı 'ışḳ **Ḳırım**ında bir Tatar bālāsı (G.215/4)
…
*Edā-āmūz ṭarz-ı şīve-i ẖūbān-ı **Türkistān***
Neşāṭ-efrūz-ı şevḳ-i rūmiyān evvelde āẖirde (G.172/3)

Osmanlılar tarafından Avusturya ve Avusturyalı mânâsına kullanılan "Nemçe" ifadesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun güç ve kuvvetinin vurgulandığı bölümlerde Ruya ile birlikte aynı beyit içinde yer almıştır:

*Buçaḳlar açmaz oldı **Nemçe**nüñ **Rusiyye**nüñ aġzın*
Ki buçaġında kesdi rişte-i ārām-ı a'dāyı (Kt.2/1)

Bu bölgelerin ve ülkelerin yanında şehir isimleri de Dîvân'da geçmektedir: ***Rusçuk, Eflak, Özi, Mora, Limni, Sakız, Revan, Tebriz, Şiraz, Isfahan, Semerkand, Ardahan, Buhara, Yemen, Keşmir, Mısır, Şam, Cezayir, Bağdad, Kerbela, Sinop ve İstanbul.*** Dîvân'da isimleri geçen bu şehirlerin bir kısmı tarihsel yapılarıyla, bir kısmı ise (özellikle Balkanlara ait şehirler) şâirin müşâhedesine dayalı olarak kullanılmıştır:

Rusçuk, Eflak ve ***Özi*** gibi Dîvân'da ismi geçen Balkanlara ait yerler, şâirin hayatına dair taşıdığı izler açısından önemlidir. Kânî bu şehirlerle ilgili gözlemlerini Dîvân'ında aktarmıştır:

*Gezdüm **Eflāk** ḥavālisinde*
Ṣoñra nehr-i Ṭuna yalısında

*Bir yere varmış idüm **Ruscuḳ** nām*
Kendü maʻmūr ahālisi be-kām (K.39/58-59)
…
*Vālī-i **Özi** Mehemmed Paşa*
Ḳapusında ider idüm inşā (K.39/106)

Mora ve ***Limni*** adaları, Osmanlı devletine katılırken verilen mücadele ve yapılan savaşların yansımalarıyla konu edilmiştir:

*Ya ġavġā-yı **Mora** az derd-i ser mi virdi dünyāya*
Ṣuyın ol ās-bāduñ nerden eylerdi felek icrā (K.30/51a)
…
Buña hiç yoḳ benüm şüphem ki esbāb-ı be-kāmīden
*Biri ez-cümle **Limni** ġazvesidür der-ḥaḳ-ı dünyā (K.30/47)*

Kânî, Sakız kızlarının güzelliklerini tasvîr ettiği beyitlerde ***Sakız*** Adasından söz etmektedir:

Gördüm Saḳız ḳızını yañaḳlar ḳızıl ḳızıl
Gözler siyeh o laʻl dudaḳlar ḳızıl ḳızıl

Yaluñ ayaḳ gögüs bağır açıḳ cebīn güşād
Sāḳī elinde cām ayaḳlar ḳızıl ḳızıl (G.113/1-2)

IV. Murad'ın 1635 yılında fethettiği ve daha sonra bu fethin anısına Topkapı sarayında bir köşk yaptırdığı (Revan Köşkü), ardından Kasr-i Şirin antlaşmasıyla (1639) İran'a bırakılan ***Revan*** şehri de Dîvân'da ismi geçen yerler arasındadır:

Revān-ı Nābi-i maġfūra ṭabʻ-ı pāk-i Kānīden
Aransa bundan aʻlā ber-güẕār olmaz bu yerlerde (G.167/7)

Mekke, Buhara, Yemen, Semerkand, Tebriz, Şiraz, Isfahan şehirlerine İslâm dünyasındaki önemi açısından dikkat çekilmektedir:

Bir müslim-i müsellemüñ ʿışḳıyla āhımuz
Tāvḫāne-i zemīn-i ***Buḫārāyı*** *ṭoldurur (G.40/3)*
…
Ṭoldı āvāze-i iʿcāzuñ ile çarḫ-ı kühen
Bildiler şānuñı aṣḥāb-ı ***Buḫāra*** *vü* ***Yemen*** *(K.21/11)*
…
Er oğlı erligini gördi ol dehen tengüñ
Dil ol fikirle ***Semerḳand*** *mı* ***Ardahān*** *mı ḳodı (G.208/13)*
…
Şems-i Tebrīzī olur ***Tebrīz****-i leb-terze-keşān*
Yaʿni Mevlānā-yı ʿālī-himmetüñ pervānesi (G.189/11)
…
Rāzī cevāmiʿul-kelimin görse faḫr idüp
Şīrāz *mecmūʿ müʾellif-i şīrāze-dār olur (K.31/39)*
…
Boğdı bülend ü tīz nevālarla ṣavtımı
Pest itdi ***Işfahānum****ı feryād-ı ʿandelīb (G.12/7)*

Kânî, Hindistan ve Pakistan arasında yarım asrı aşan bir süredir sorun olmaya devam eden ***Keşmir*** eyaletini ve Keşmirlileri bilinen özellikleriyle hatırlatmaktadır. Keşmirlilerin anlayışlı ve becerikli kişiler olduğunu, el emeği göz nuru şallarının pazarları süslediğini belirtmektedir:

Ehl-i ***Keşmīr*** *olduğın andan tefaṭṭun eyle kim*
Keşmirīler nūr-ı çeşm kūçe-i lāhūr olur (K.36/48)

Bağdat*,* "Âşıka Bağdat ırak değil" atasözü içinde yer alması, ***Kerbelâ***, Hz. Hasan ve Hüseyin'in şehid edildikleri yer olması sebebiyle beyitlerde yer almıştır:

Meşhūr budur ʿāşıḳa ***Bağdād*** *ırağ olmaz*
Rūznāme-i hicrānuñı da ger ideyazdum (G.122/5)
…
Şehīd-i ***Kerbelā*** *şehzādegān-ı ḫāṣṣınuñ şāhā*
Yüzi ḫurşīddür ḫūnı şafaḳdur yā Resūlaʾllah (K.7/6)

Mısır, Hz. Yusuf ile olan ilgisinden dolayı beyitlerde en çok geçen ülke konumundadır. Varlığı ve zenginliği sembolize etmektedir. ***Şam*** ise Mısır'ın

[11] āvāze-i iʿcāzuñ ile] iʿcāz-ı āvāzeñ ile Ü

zenginliğine karşı tezat unsur olarak fakirliği ile vurgulanmakatadır. ***Cezâyir***, denizle olan ilgisinden dolayı bir beyitte geçmektedir:

__Mıṣr__ beḳāda __Şām__ ġarībān olur şebī
Anlar ki şevḳ-i ḥummuṣ u kāk ile kekdiler (G.20/6)
…
__Cezāyir__de olan cezr ü medi mevc-i maġāzīsi
Cihānı ġarḳ-ı ḥayret eylemişdür bir zaman ammā K.30/34)

Rûm sözcüğü geçtiği beyitlerde Anadolu'yu ifade etmektedir. Kânî, Anadolu şâirleri arasında kendisine rakip tanımadığını ileri sürdüğü beyitlerde bu ifadeye yer vermiştir. Ayrıca Rûm kavramıyla Anadolu coğrafyasının yapısı ve özellikle Mevlânâ ile bütünleşen yönüne dikkat çekilmiştir:

Baña imdād-ı Mevlānā-yı Rūm irer yeter yoḫsa
Yolında ol şehüñ tā arşa da irsem gider gelmez (G.84/9)

İstanbul, Dîvân'da çeşitli beyitlerde semtleriyle birlikte yer almaktadır. Şâir iyi bir gözlemci olarak İstanbul'u şiirine yansıtmayı başarmıştır. Öncelikle şehrin genel yapısını ve tarihî dokusunu ele alan Kânî, zaman zaman bu yapının içindeki ayrıntılara dikkat çekmiştir.

İstanbul'un silûeti olan minareler ilk dikkat çeken yapılardır. Kânî, şehrin ihtişamlı yapılarından olan câmilerin göğe yükselen minâreleri ile Tûr dağı arasında paralellik kurmaktadır:

Çün ḳudūm rūze ile dīdeler pür nūr olur
Şehr-i __İstanbul__ menārātı çü naḫl-ı Ṭūr olur (K.36/61)

Bir karış toprağını, dünyanın hiçbir yerine değiştirilemeyecek kadar önemli ve değerli gören şâire, İstanbul farklı duygular yaşatmaktadır. Kânî'nin İstanbul sevgisi her geçen gün ruhunu sarmıştır. İstanbul'dan Balkan ülkelerine geçen şâirin içinde kabaran *"İstanbul özlemi"* beyitlerde açıkça görülmektedir:

Şehr-i __İstanbuli__ ol eṭrāfuñ
Bunda yoḳ medḫali hergiz lāfuñ (K.39/60)
…

*Gitmek ister göñül **İstanbul**'a*
İstegin belki o yirlerde bula (K.39/84)

Şâir, yaşadığı dönemin İstanbul'unu ve sosyal yapısını Dîvân'ında yansıtmıştır. İstanbul'da yaşam standardının yüksek olduğu, kiralarla ilgili beyitlerden anlaşılmaktadır. Şâir, kira verecek gücü olmayan, sefil ve perişan halde binlerce kişinin bulunduğu İstanbul'da devlet ricâlinden birilerinin himâyesi olmazsa yaşamın çetin olduğuna dikkat çekmiştir.

Sen gibi bī-ser ü pāya ne gerek
*Vara **İstanbul**'a zaḫmet çekerek*

Ḳudretüñ var mı kirā ṭutmaġ içün
Ya kirācıları avutmaġ içü

Sen gibi yüz biñi var her yolda
*Kim ṣorar hiç seni **İstanbul'da***

Gel otur bunda işüñ ḥaḳ düzedür
Geçinürsüñ hem aġalar gözedür (K.39/88-91)

Kânî, *cülûs* törenleriyle şehirde meydana gelen değişimi de gözlemlemektedir. Dîvân'da, III. Selim'in cülûs töreninde İstanbul'un çarşı ve sokaklarının sevinç ve mutluluk kaynağı olduğu, işyerlerinin eğlence ve gezinti yeri haline geldiği ifade edilmektedir:

*Neşāṭ-ābāda döndi şehr-i **İstanbul**'uñ esvāḳı*
Birer nüzhet-geh oldı her gürūhuñ pīş-i dükkānı (K.48/5)

Küçük bir kıvılcımla başlayıp kısa sürede bütün şehre yayılan, İstanbul'u "kasıp kavuran" yangınlar ve sur içinde yaşayanların çektiği sıkıntılar da şâirin gözlemlediği hâdiseler arasındadır:

Bir ḳıġılcım bıraġup dest-i ḳażā ortalıġa
Oldı pāşīde zemīne şerer-i şūr u şurū

*Ḳaṣdı ḳavurdı **Sitanbul**'ı o rütbe āteş*
Herkesüñ başına teng oldı o gün dāḫil-i sūr (K.50/17-18)

Dîvân'ın çeşitli beyitlerinde İstanbul, semt isimleriyle de yer almıştır. ***Ayasofya, Süleymaniye, Üsküdar, Çamlıca, Göksu, Topkapı, Edirnekapı*** ve ***Silivri*** ismi geçen semtler arasında bulunmaktadır.

Kâni, Ayasofya civarında pişirilen halka çörekler, Süleymaniye'de karşılaştığı insan manzaraları, Topkapı, Edirnekapı ve Silivri'nin boğaza nâzır sırça sarayları, Üsküdar serviliği, Çamlıca seyri, Göksu'nun mesîre yerleri ve yeşillikleri gibi gözlemlediği hadiselerle İstanbul'un portresini çizmektedir:

__Ayaṣofiyye__ civārında pişer ḥalḳa çörek
Şehr-i __İstanbul__ içinde gün gibi meşhūr olur (K.35/98)
…
Dün __Süleymāniyede__ bir mūr-ı kem-ḳadre şebīh
*Bir muḥarrā cān gördüm ẕevḳine me'mūr olur (K.36/4*1)
…
__Ṭopḳapusı__ ya __Silivri__ ya __Edirneḳapusı__
Pīş-gāhında serāy-ı ṣırça-i meşhūr olur (K.36/95)
…
Sen daḫı __Çamlıca__ seyrinde ṣanursuñ kendin
__Üsküdar__ serviligi fikrini der-kār iderek (G.109/2)
…
Şemīm-i 'ıṭr-ı ḫulḳuñ itdi __Gökṣuyı__ çemenlerde
Ḳanādil-i kebūd-ı sünbülü hem-tā benek āsı (K.35/10)

Vefā semti çekilen cefaların son bulacağı mekân olmakla birlikte semt anlamının da ima edildiği biçimde tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Kūy-ı cefāya mı çıḳacaḳ hep güzer-gehüñ
Semt-i vefāya hiç güẕerüñ yoḳ mıdur senüñ (K.37/31)
…
Yine bir nev-nümāyiş var cānā mübārek bād
Vefā semtinden itmişsin güẕer gūyā mübārek-bād (K.55/1)

3.4.4.2. Nehirler:

Dîvân'da ***Tuna*** ve ***Amu-Derya*** (Ceyhun) ve **Kızılırmak** nehirlerinin isimleri geçmektedir. Şâir, sözün akıcılığı ile nehir arasında paralel bir yapı kurduğundan Amu

nehrini teşbih unsuru olarak kullanmıştır. Tuna nehri de Kânî'nin gezip gördüğü, temâşâ eylediği yerler arasında bulunmaktadır:

Cereyān-ı selāset-i lafẓın
Zūd-ı hem-pāy-ı nehr-i Āmū ḳıl (K.43/20)
…
Gezdüm Eflāk ḥavālisinde
Ṣoñra nehr-i Ṭuna yalısında (K.39/58)

Kâni, Kızılırmak nehrini "Kızılcaırmak" ifadesiyle kullanırken nehre akan suları kana benzetmiştir. Irmağa dökülen sular sanatlı bir söyleyişle, göz yaşı ırmağının cilasının renginden dolayı kan renginde akmaktadır:

İçine aḳdığı ḫūnı Ḳızılcaırmaġuñ
Budur ki rengi meger cūy-ı eşküme cilası (G.215/5)

3.4.4.3. Dağlar:

Dîvân'da ***Kaf*** ve ***Tur*** dağları isimleri geçen dağlardandır. Kaf Dağı, aşılmasının imkânsızlığına inanılan ve masallarda geçen mitolojik bir dağdır. Tur Dağı (Tûr-i Sînâ), Hz.Musa ve Allah'ın nûrunun tecelli ettiği yer olması sebebiyle söz konusu edilmiştir. Ayrıca İstanbul'un minareleriyle mukayese unsuru olarak da kullanıldığı görülmektedir:

*Uşşāḳ kūh-ı **Ḳāf'da** olsa çeker ġamuñ*
Ammā döner arada çekilmez ḳıyās ider (G.26/4)
…
Maẓhar-ı nūr-ı tecellī olmayınca Kāniyā
*Başdıġum yerler ser-ā-pā **Ṭūr** olsa istemem (G.124/9)*
…
Çün ḳudūm-ı rūze ile dīdeler pür nūr olur
*Şehr-i İstanbul menārātı çü naḫl-ı **Ṭūr** olur (K.36/61)*

Dîvân'da bir gazelde, Anadolu'da ve Balkanlarda birkaç yerde bulunan **Baba Dağı** ifadesine yer verildiği de görülmektedir:

Raḳīb ister peçeyken **Baba ṭāġı**n zīb-cāy itmiş
Benüm ol āfetüñ semtinde ġayrı isterüm yoḳdur

3.4.5. Toplumsal Yaşam ve Eleştiri:

Mesleği ve ilgileri ne olursa olsun insanoğlunun bir varlık olarak sosyal yaşamdan kendini soyutlaması mümkün değildir. Kişinin hayattaki konumuna ve pozisyonuna göre bu yaşamı farklı şekillerde yansıtması anlaşılabilir bir durumdur. Dîvân edebiyatı şâirleri de bu yaşamdan kopuk, kendi başlarına bir hayat sürmedikleri için sosyal yaşamla ilgili unsurları şiirlerinde zaman zaman yansıtmışlar, çeşitli sembol ve teşbihlerle kapalı tarzda dile getirmeyi benimsemişlerdir. Şâirlerin sanata ve yaşama bakış açıları, dünya görüşleri bu tür algılamalarda etkili olmaktadır. Kânî de diğer şâirler gibi, gerek nesirlerinde ve gerek şiirlerinde sosyal yaşamla ilgili tespitlerini ortaya koymuş, eleştirilerde bulunmuştur.

3.4.5.1. Eğlence Hayatı:

Bezm, Meyhane: Bir araya gelinen, sohbet edilen, içki içilen ve çalınıp oynanılan yerlerdir. Bezm, meclis, meyhane, ayş ve encümen gibi farklı çağrışımlarıyla devrin eğlence hayatına ışık tutan unsurlar arasında sayılmaktadır.

Oldı her bezm birer ḫūb çerāġān-ḫāne
Şu'le-i ḳalb-i şitā ile olup lāle-sitān (K.32/7)
…
Her zaman sāġar-ı bezm-i meyi dilber mi sürer
Yoḫsa bu ẕevḳ u ṣafāyı yine sāġar mı sürer (G.47/1)

Bezm kelimesi Dîvan'da *"bezm-i safâ, bezm-i neşât, bezm-i mürüvvet, bezm-i ışk, bezm-i mey, bezm-i şevk, bezm-i vahdet, bezm-i vefâ, bezm-i nûş, bezm-i gam, bezm-i ayş, bezm-i irfân"* terkipleri içinde yer alarak çeşitli tasavvurlar için kullanılmıştır.

İçki içilen yerlerden birisi de meyhânelerdir. Âşık ayrılık acısıyla düştüğü meyhânede gam ve kederini dağıtmaktadır. Meyhânenin virâneliği ile virân olan âşığın kalbi ve gönlü arasında bir ilgi kurulmaktadır:

Girüp meyḫāne-i kūy-ı ḫarābata biraz eglen
Velāyet seyrin it bir kerre sen de bāri bir el gör (Kt.69/1-2)

Bayram: Sevinç, huzur ve mutlulukların yaşandığı, hasretlerin giderildiği, kavuşmaların gerçekleştiği buluşma ve görüşme vesilesidir. Kânî, Mâbeynci Mustafa Bey'in kethüdalık makamına gelmesi sebebiyle yazmış olduğu "*Bayram*" redifli kasîdesinde, bayramın sosyal yaşamdaki etkisini ve önemini dile getirirken o günlerin diğer günlerden farklı oluşuna dikkat çekmektedir. Bayramın gelmesiyle kapı kullarının yaşadığı sevinç ve mutluluk görülmeye değerdir:

Riyāset lāzım ġayr-ı mufāriḳ devlet ü iḳbāl
Ḳapuñda çāker-i dirīne müştāḳ āmed-i bayrām (K.38/2)

Bayram günleri huzur ve sevincin, birlik ve beraberliğin, dostluk ve kardeşliğin gösterildiği günlerdir. Bu değerler şâirin, kethüdâ için *"Allah sana bayramın çirkin yüzünü göstermesin, bayram ocağının ateşi mahşere kadar sönmesin, kader senin bahtının kitabına bayramın ebcedini yazsın"* dileklerinde olduğu gibi farklılık taşımakta ve mizahi olarak yansımaktadır.

Heme sā'atüñ olsun bir nümūne 'ıyd-i şādiden
Saña göstermesün Allah hiç rū-yı bed-i bayrām (K.38/5)
…
Göñül tāb-ı şu'a'-ı mihrüñi bir ferde işletmez
Yanarsa ṣubḥ-gāh-ı ḥaşre dek müstevḳıd-i bayrām (K.38/28)

Bayramın dünyamızı aydınlatan, insanları neş'e ve sevince gark eden yönü, diğer günlerden ayrılan özellikleriyle yansıtılmaktadır:

Yine rūz-ı sefīd mevsim-i digerden enverdür
Ne deñlü müşg-fām olursa leyl-i esved-i bayram

Bulur erbāb-ı rūz-ı 'ıydde semt-i muṣāfātı
Keder-ḫīz olsa da virmez keder müstes'ad-i bayrām (K.38/31)

Cülûs Törenleri: Tahta çıkan Osmanlı padişahları için düzenlenen törenlerdir. Görkemi ve ihtişamıyla görenleri büyüleyen bu törenlerde bahşiş dağıtılmaktadır. Pek çok şâirin yaptığı gibi Kânî de cülûs törenleriyle ilgili gözlem ve deneyimlerini, yazdığı tarih manzumesiyle yansıtmıştır. Sultan III. Selim'in cülûs töreniyle ilgili izlenimlerini, cülûsun bereketini ve yarattığı sevinci kendine has üslûbuyla dile getirmiştir. Cülûs

günlerini yeme, içme ve eğlence mevsimi olarak gören şâir, yapılan törenlerle birlikte İstanbul'da yaşanan değişimin ve eğlencenin boyutlarını yansıtmaktadır:

Yine eyyāma virdi Ḥaḳḳ Te'ālā revnāḳ-ı diger
İrişdi mevsim-i 'ıyş u ṣafānuñ nev-bahārānı
...
Neşāṭ-ābāda döndi şehr-i İstanbul'uñ esvāḳı
Birer nüzhet-geh oldı her gürūhuñ pīş-i dükkānı (K.48/1,5)
...
Cülūs-ı meymenet-me'nūsı itdi 'ālemi mesrūr
Ḳudūm-ı ḳaṣr-ı Yūsuf ḳıldı künc-i beyt-i aḥzānı (K.48/17)

Osmanlı tahtına çıkan diğer sultanlar gibi, III.Selim'in de kendi adına para bastırması ve câmilerde adına hutbe okutulması geleneğinin yerine getirildiği yazılmış olan tarihten anlaşılmaktadır. Padişahın güçlü, kuvvetli ve cesaretli oluşunu mübalağa derecesinde yansıtan şâir, insaf gözüyle bakıldığında Osmanlı pâdişahının dünyada eşi ve benzerinin bulunmadığını belritmektedir:

Ḳırān-ı sikkesiyle oldı beyne'n-nās zer-i maḥbūb
Beyān-ı ḫuṭbesiyle buldı minber rif'at-i şānı

Cihānda mis̱lini vardur diyen var ise aḥvāldür
Baḳılsa çeşm-i inṣāf ile zīrā yoḳdur aḳrānı (K.48/22-23)

3.4.5.2. Toplumsal Eleştiri:

Şâir, Nâbî çizgisinde bir yaklaşım içinde sosyal hayatla ilgili çeşitli gözlemlerini paylaşmakta ve eleştirilerde bulunmaktadır. O, devlet idaresinden askeriyenin durumuna ve yapılan seferlere, sosyal adaletsizlik ve gelir dağılımındaki farklılık yüzünden İstanbul sokaklarında boy gösteren açlık ve sefalete, pâyitahttaki düğün, ziyafet gibi eğlence törenlerinden çeşitli gelenek, görenek ve dînî inanç ve uygulamalara dâir gözlemlerinde eleştirel bir tutum içinde olmuştur.

Kânî eleştirilerini halkın içinde, kahvehaneler gibi halkın toplu bulunduğu mekânlarda, sohbet ortamlarında da yapmıştır. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı toplum hayatında görülmeye başlanan kahvehaneler bu yönüyle Kânî'nin

uğradığı yerlerdendir. Kânî, Dîvân'ından anlaşıldığı kadarıyla, halkın içine karışmış ve onların gündemindeki konuları, onlarla ilgili gözlemlerini şiire taşımıştır:

Ḳahveci evvelā ikrām eyler
Bir iki ḳahve de in'ām eyler (K.39/43)

Şâir, eleştirel yaklaşımlarını çeşitli konularda ortaya koymuştur. Kânî, Allah kapısı dururken insanların başka arayışlara girmesini doğru bulmazken hiç kimseden herhangi bir beklenti içine girmediğini ve makam, mevkî peşinde koşmadığını belirtmiş, toplumsal mânâda eleştirilerini yansıtmıştır:

Ümmīdümi kesdüm hele ḫalḳuñ ḳapusından
Allah ḳapusı gibi bir açıḳ dere düşdüm

Cāh u şeref-i dehre göñül bağlamadum hiç
Ne fikr-i maḳāmāta ne ḫayr u şere düşdüm

Ṣad ḥamd ki yüz bulmadı benden zen-i dünyā
Āḫir didi kendüm gibi bir şevhere düşdüm (G.118/7-8)

Kânî, "ehl-i devlet" olanların, verdikleri sözlerin gereğini yerine getirmeyerek vatandaşı aldatmasını eleştiri konusu yaparken devrin dînî yapılanmasında tarikatların geldiği noktayı da tenkid etmektedir. Tarikatların artık eskisi gibi görevini yerine getirmediği, tekkelerde görev yapan şeyhlerin dervişleri eğitmek yerine onlara yalnızca isim vermekle kaldığı, sûfilerin aşkın sırlarını tutma konusunda yetersiz olduğu eleştirilen hususlar arasında yer almaktadır:

Ehl-i devlet va'd-i bī-incāz ile aldar seni
Şeyḫler de şimdi dervişāne hep esmā virür (G.48/3)

…

Ṣūfiye söyleme sırr-ı 'ışḳı
Ki yaban ağacı ṭutmaz aşı (G.221/1)

Övünülecek bir tabiata sahib olmayan kimselerin, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında şaşırıp kalmaları ve bunun sonucunda iradelerinin ortadan kalkması da eleştirilen hususlardandır:

Tefāḫur itmege lāyıḳ nijādımuz yoḳdur
İżāfet-i suḫane i'tiyādımuz yoḳdur

Arada biz hele şaşduḳ irāde maḥv oldı
Murādumuz diyecek bir murādumuz yoḳdur (G.37/1-2)

Kânî, toplumdaki ahlâki çöküntülere değinirken halkın şehvet düşkünü olmasını eleştirmektedir. Toplumun şehvet arzusuyla ahlâki erozyona uğraması ve bu konuyla ilgili kitapların her yerde alenen bulunması ve okunması şâirin toplumsal mânâda rahatsızlık duyduğu konular arasındadır:

Şehvet ol mertebe itmiş ki iḥāṭa ḫalḳı
Oḳınur nüsḫa mı var nāme-i bāhdan ġayrı (G.204/3)

Kânî, eleştirilerini çoğunlukla kasîdelerindeki farklı söyleyişlerle yansıtmaya çalışmıştır. Dîvân'da yer alan *"Kasîde-i Münferice", "Kasîde-i Sadâkat"* ve *"Hasb-i Hâl"* manzûmeleri üslup ve söyleyiş farklılıklarıyla bu açıdan yenilikler taşımaktadır.

Kasîde-i Münferice, Arap edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir tür olup özellikle sıkıntı içinde bulunan insanların okuduğu kasîdelerdendir. İbnu'n-Nahvî'nin *Kasîde-i Münferice*sinin Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında çok sayıda şerh ve tercümeleri bulunmaktadır.[129] Ebû Bekir Kâni Efendi'nin Dîvânı'nda da mezkur kasîdenin manzum tercümesinin yapıldığı görülmektedir.[130] Kasîde, herhangi bir kişi adına yazılmamış yalnızca sıkıntıda olan kişilere öğüt ve nasihat vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Şâir, kasîdede muhtevaya da uygun düşen hikemî bir üslûbu tercih etmiştir: Kasîde-i Münferice tercümesinde Kânî'nin dile getirdiği başlıca hususlar şunlardır: *Dünyanın kötü ve alçak olduğu, ebedî âlem olan âhiret âleminin ise ulvîliği ve yüceliği belirtilerek inanın bu dengeleri gözetmesi ve bu doğrultuda yaşamasının önemi vurgulanmaktadır. Bu âlemi bir nizam ve intizam içinde yaratan Yüce Yaratıcının hikmet elinin her şeye muktedir olduğu, insan için kaza ve kaderden başka bir yol bulunmadığı, bu nedenle kaza ve kadere rıza gösterilmesinin gerekliliği ve*

[129] Hüseyin Elmalı, "İbnu'n-Nahvî, el-Kasîdetu'l-Münferice'si ve Tercümesi", D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.VI, İzmir 2002, ss.37-56.
[130] Bkz. K.22.

bunun akıllı kişilerin yapması gereken davranış olduğu belirtilmektedir. Arayış içinde olan kişiler, kendilerine açılan ilahi kapıdan içeri girip rahmet hazinelerine kavuşmalıdır. Takva yolunda olan kişilere cennetin kapıları açıktır. Kur'an'ı yanık dille okumak önemlidir. Çünkü yanık dille Kur'an okuyan kişinin sesi, dinleyenleri derinden etkilemektedir. Kötülük kötülüğü çağrıştırır, isyan eden âsiler kötü kişilerdir, kötüler kötülerle dost olurlar.

Dünyā diyilen alçaḳda olur
'Uḳbā diyilen yüce olıcı (K.22/16)
...
Çü ḳażāya rıżā 'āḳil işidür
Ol merkeze gir olma çıkıcı (K.22/26)
...
Taḳvā yolına rāhī olana
Cennet aña mesken olıcı (K.22/34)
...
'İṣyānı iden pek çirkin olur
Bed-ḫūya odur şöhret virici (K.22/38)
...
Ḳur'ān oḳı yanıḳ dil ile
Ṣavtuñ ola kim te'ṡīr idici (K.22/46)

Hasb-i hâl manzûmesi şâirin sosyal tenkid içerikli önemli bir şiiridir.[131] Mesnevî tarzında yazılmış ve 132 beyitten oluşmaktadır. Kânî Hasb-i hâlinde iki farklı grubun mukayesesini yapmıştır: Birinci grupta ilim, irfan, doğruluk ve dürüstlük gibi iyi hasletleri kendinde toplayarak toplumda bir yere gelemeyen ve bunun sonucu sefil ve perişan durumda olanları; ikinci grupta ise dalkavuk ve riyakâr, liyakatsiz ama buna rağmen yıldızı parlayan ve el üstünde tutulan kimseleri ele almaktadır. Sonuçta ikinci grupta yer alanların gerçek yüzlerinin ortaya konulduğu manzumede şâir, tahkiye üslubu içinde sistemin eleştirisini yapmakta ve sosyal hayatın aksayan yönlerine kendi bakış açısından ışık tutmaktadır. Hasb-i hâl'de ele alınan şahısların tasvirlerinde realist davranıldığı görülmektedir.

[131] Sabahattin Küçük, "Dîvan Edebiyatında Sosyal Tenkid: Ebû Bekir Kânî Efendi'nin Hasbihâli", Türk Kültürü Aylık Dergisi, S.262, Şubat 1985, ss.121-128.

Kânî, Hasb-i hâl'e yukarıda ifade edilen ilk grubun övgüsüyle başlamış ve yaşadıkları sıkıntıları dile getirmiştir:

Niçe 'āḳılleri gördüm muḥtāc
Serseri pāy-ı bürehne gezer ac

Niçe biñ gevher-i ẕī-ḳıymetler
Almaġa yetmez anı ḳudretler

Niçe ḥikmetlere oldum vāḳıf
Niçe 'ibretlere oldum 'ārif

Niçe ehl-i dile oldum vāṣıl
Biñde bir kāmına buldım vāṣıl

Ḫār u ḫāṣāk içinde ḳalmış
Ḥikmet-i Ḥaḳḳ anı ḫāke ṣalmış

Niçe ra'nā gül-i gülzār-ı cemāl
Ki viṣāli görinür 'aḳla muḥāl

Hem-dem olmış aña ḥażrā-ı dimen
Kimse ḳaldırmamış anı yerden (K.39/7-13)

Şâirin burada ele aldığı muhtaç durumda yaşayan kişiler, aslında ehl-i irfândırlar. Onlar "zâr u zebûn" olsalar da kalp gözleriyle bakıldığında mânâ ülkesinin "şah"ları olarak görülmektedir:

Niçe şehler ki olup zār u zebūn
Bulmamış bir giyecek köhne zıbūn

Ḥālinüñ olsañ eger āgāhı
Her biri lāyıḳ taḫt-ı şāhı (K.39/17-18)

Fakat "*devrân*" ilim, irfan sahibi, doğruluk ve dürüstlük gibi meziyetlere sahip bu gönül ehli kişilere pek kucak açmamıştır:

Līk devrān anı itmiş gümrāh
Mesnedin āḫara virmiş Allah (K.39/19)

Hasb-i hâlde, ilk grupta yer alanların ardından bolluk içinde yaşayan, sıkıntı çekmeyen, riyâkâr ve dalkavuk, "dûn-tâb" kimselerin durumları da tasvir edilmiştir. Bu

kimseler, zengin fakir herkesin itibar göstermesine, hizmet etmesine rağmen istiğnâ göstermeye devam etmektedir. Çevresindekilere hakarete varan davranışlar sergileyen bu kişilere, hiç kimse bir şey diyememektedir:

Niçe dūn ṭab'-ı muḳallid gördüm
Ki öter ṭabl-ı neşāṭı güm güm

Māye-i servet ü sāmānı tamam
Yüzini görmemiş aṣlā ālām

İ'tibār eyler aña bāy u gedā
Cān ile ḫıdmetini eyler edā

Hiç ol rütbeden inmez binmez
Sögse de kimse aña incinmez (K.39/23-26)

İlk bakışta akıllı ve şerefli kişilerdenmiş gibi görünen bu dalkavukların itibârı, aslında tamamen yüksek mevkîdeki kişilerin şerefine ve nüfûzuna dayanmaktadır:

Ba'żı ḥikmetden olanlar ġāfil
Zann iderler anı merd-i 'āḳil

Ḥāli hep kendü kerāmātudur
Muḳteżā-yı şeref-i ẕātīdür
...
İ'tibārı şeref-i nisbetīdür
Vālinüñ aña olan raġbetidür (K.39/31,32,34)

Yalnız başlarına kaldıklarında gerçek kimliklerine kavuşan bu kimseler, eski makam ve itibarlarını kaybetmektedir. Kendilerini kurtarmak ve tekrar itibarlı günlerine dönmek için kılıktan kılığa girmek, şeref, itibar gibi değerleri hiçe saymak, riyâkârlık ve dalkavukluk yapmak gibi her türlü ahlaksızlığı yapabileceklerini göstermektedirler:

Bi'ż-żarūre ṣalıvirüp ṣaçın
Uydırup öylelerüñ bir ḳaçın

Eski bir sikke bulup bir ḫırḳa
Eyler endīşeleri biñ fırḳa

İder ol ehl-i ṭarīḳ-ı taḳlīd
İtmege başlar o ẕikr ü tevḥīd

Līk tenhāda ne o var ne bu
Ḫalḳı gördük de hemān dir Hū Hū

Şimdi dervişlere yoldaşlıḳ ider
Tekyede ba'żı da ferrāşlıḳ ider

Sen ṭuyarsın o zaman esrārı
Ki ne imiş o geçen eṭvārı

İntisābī imiş anuñ şerefi
Māye-i cūd u seḫā vü serefi (K.39/50-56)

Kânî iki farklı grubun özelliklerini ortaya koyduktan sonra bunlarla ilgili kendi hayatından örnekler vermekte ve üç aylık ara ile Rusçuk'a yaptığı iki ziyarette başından geçenleri anlatmaktadır. Özünde toplumun belli bir kesiminin eleştirisinin yapıldığı Hasb-i hâlde, sembolik olarak verilen şahıslar da aslında şâirin kendisidir. Bu anlamda şâir, sosyal statüsündeki değişimi eski ve yeni hâli olarak mukayese etmektedir:

Ya'ni derviş ḳıyāfet degülem
Şekl-i raḥmetde bir āfet degülem

Hey'etüm hey'et-i Pāşālı idi
Serüm ol daġdaġadan ḫālī idi

Ṣāç u sikke yoġ idi başumda
Çīn-i naḫvet yoġ idi ḳaşumda (K.39/103-105)

Şâir manzumenin sonunda, ele aldığı iki gruptan ilkini "tahkîki", ikincisini "taklîdi" olarak isimlendirirken bunlarla ilgili hakikatin de ortaya çıkacağını beyan etmektedir:

İde Ḥaḳḳ fikrini anuñ te'yīd
Ki itdi taḥḳīḳ ile taḳlīd-i bedīd (K.39/132)

Şâirin eleştiri oklarına en çok hedef olanlar arasında din istismarcıları gelmektedir. Dîni, kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, ondan yarar sağlayan, bilmiş geçinen cahiller ve ham sofular sürekli yerilmiştir:

Söz düşse mu'allim geçinür cehle baş egmez
Ṣūfī ki der-i medrese vü mektebi bilmez (G.68/2)

Ṣorsañ ne dir ‘aceb şu muvaḥḥid geçenlere
Taḥḳīḳ-i mü’min olanlara kāfir diyenlere (G.150/2)

Görüldüğü gibi Kânî, devrin sosyal yaşamını ve bu yaşamın içindeki çeşitli aksiyonları gözlemleri doğrultusunda ele almakta ve zaman zaman ciddi eleştiriler getirmektedir. Şâir, eleştirilerinde Nef’î gibi sert, öfkeli ve saldırgan olmak yerine, mizahî bir üslup kullanarak daha ılımlı ve yumuşak davranmayı tercih etmiştir. Böylelikle ele aldığı konularla ilgli eleştirilerde bulunurken aynı zamanda, hedef olmaktan da uzak kalmayı başarabilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂNÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

1. Metin Tespitiyle İlgili Hususlar:

Ebû Bekir Kânî Efendi'nin şiirlerinin bir kısmını ihtiva eden Dîvân'ının önceki bölümde de belirtildiği gibi şâirin sağlığında, bizzat kendisi tarafından, toplanıp bir araya getirilmediği bilinmektedir. Tespit edilen nüshalardan bir kısmının baş tarafında bulunan *Dîbâce* bölümünden anlaşıldığı kadarıyla, şiirlerin toplanması işlemini gerçekleştirenlerden birisi Vakanüvis Nûri Halil Efendi'dir. Halil Efendi yaptığı tertibi Reisü'l-küttâb Muhammed Râşid Efendi'nin isteği üzerine yerine getirdiğini, yine *Dîbâce*'de ifade etmektedir. Yapılan çalışmalar sonucu Dîvân'ın tespit edilen yazma nüshalarına ait bilgiler, aşağıdaki tabloda ayrıntılı biçimde yer almaktadır.[132]

---

[132] Kânî Dîvânı'nın Türkiye kütüphanelerinde tespit edilen ve aşağıda bilgileri verilen 24 nüshası dışında, İSAM kütüphanesindeki katalog taramalarımız ve İSAM'ın genel ağ erişimine açtığı ***http://kutuphane.isam.org.tr*** adresinde yaptığımız araştırmalarda, Kânî'ye ait olmadığı halde "Kânî Dîvânı" gibi gösterilen iki nüshası daha tespit edilmiştir. Bu nüshalar: 1. Edirne İlhalk Kütüphanesi Bādī Ahmed Efendi Bölümü T.811 No: 2258'de kayıtlı "Kānī Dīvānı" nüshasıdır. Ancak belirtilen kütüphanede söz konusu numarada kayıtlı herhangi bir "Kānī Dīvānı" nüshası bulunamamış, kayıtlı numarada Zîver Ahmet Sadık Paşa'nın 1313 yılında Bursa'da basılmış olan *Âsâr-ı Zîver Paşa, Dîvân ve Münşeât* adlı eserinin kayıtlı olduğu görülmüştür. Kânî Dîvânı'na ait nüshalar genelde Münşeat ile bir arada bulunmaktadır. Edirne'deki bu eserin kaydının da Divan ve Münşeat şeklinde benzerlik göstermesi, ya da katalog bilgilerinin girilmesi sırasında sehven yapılan bir hatanın bu tür bir yanılgıya yol açtığı düşünülebilir. 2. Aynı şekilde *Büyük Türk Klâsikleri*'nde Kânî'ye ait olduğu belirtilen gazellerin alındığı yazma olarak gösterilen Süleymaniye Ktp. Yahya Tevfik, No.303'de kayıtlı yazmanın da Kânî'ye ait olmadığı Kütüphanede yaptığımız araştırmalarda görülmüştür. Kânî'nin olduğu belirtilen Yahya Tevfik No:303'te kayıtlı yazma, yine aynı yüzyıl şâirlerinden Kâmî (ö.1724)'ye ait olup *"Dîvân-ı Kâmî"* ismini taşımaktadır. Bu nüsha 102 varak, 218x138-157x86 ölçülerinde, 15 satır, talik, aharlı abâdi taklidi tezhipli, ilk çift sayfa yaldız cetvelli, diğerleri mavi ve kırmızı, kahverengi meşin zencirekli ciltten ibaret olup, başında Rumeli kazaskeri ve Nâkibü'l-eşrâf Mehmed Sıddık Efendi'nin vakıf mühürüyle kütüphanenin resmî mühürünü taşımaktadır. Esasında Kâmî'ye ait olan bu divan nüshasının, şâirlerin isim benzerliğinden dolayı Kânî'nin zannedilerek bu çerçevede değerlendirildiği düşünülmektedir. (Bkz.: *Büyük Türk Klâsikleri*, C.7, İstanbul, 1988, s.21.)

Yabancı Kataloglardan *M.Göts, E.Bloched* ve *K.V.Zettersteen*'in kataloglarında Dîvân'ın üç nüshasının kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu üç nüsha ile birlikte genel ağdaki ***www.yazmalar.org*** adresinde yaptığımız taramalarda, Dîvân'ın Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere ve Mısır kütüphanelerinde yazmalarının bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kütüphanelerle yapılan

KÂNÎ DÎVÂNI'NIN TESPİT EDİLEN YAZMA NÜSHALARININ BULUNDUĞU KÜTÜPHANELER						
S. N.	YAZMANIN KAYITLI OLDUĞU:					
	Şehir:	Kütüphane:	Bölümü:	Kayıt No:	Varak Sayısı:	Kısaltma Kodu:
1	Ankara	Cebeci İlçe Halk Ktp.	Yazmalar	418/2	99	A2
2	Ankara	Milli Ktp.	İbn-i Sînâ	2606/1	99	A1
3	Ankara	Milli Ktp.	İbn-i Sînâ	270/1-2-3	51	A4
4	Ankara	Milli Ktp.	İbn-i Sînâ	404/2	84	A
5	Ankara	Milli Ktp.	İbn-i Sînâ	980	127	A3
6	Ankara	Milli Ktp.	Fahri Bilgen	FB-271	30	A5
7	Ankara	Türk Tarih Kurumu Ktp.	Yazmalar	584	44	T3
8	Ankara	Türk Tarih Kurumu Ktp.	Yazmalar	660	60	T2
9	İstanbul	Belediye Ktp.	Yazmalar	114	24	B2
10	İstanbul	Belediye Ktp.	Yazmalar	685	58	B1
11	İstanbul	Beyazıt Ktp.	Veliyyüddin Ef.	3668	103	B
12	İstanbul	Köprülü Ktp.	Asım Bey	475/1	106	K
13	İstanbul	Millet Ktp., Ali Emîri	Manzum Eserler	377	94	M1
14	İstanbul	Millet Ktp., Ali Emîri	Manzum Eserler	378	86	M
15	İstanbul	Sadberk Hanım Müz. Ktp.	Yazmalar	407/1	89	S
16	İstanbul	Topkapı Sarayı Müzesi Ktp.	Yeniler	272	104	T
17	İstanbul	İstanbul Üniversitesi Ktp.	Nadir Eserler	1517	104	Ü1
18	İstanbul	İstanbul Üniversitesi Ktp.	Nadir Eserler	2810/1	90	Ü2
19	İstanbul	İstanbul Üniversitesi Ktp.	Nadir Eserler	5527/1	88	Ü
20	İstanbul	İstanbul Üniversitesi Ktp.	Nadir Eserler	9797	69	Ü3
21	İstanbul	Sermet Çifter Araşt.Ktp.	Yazmalar	Y-693/1	67	Y
22	İzmir	Milli Ktp.	Yazmalar	1547/ 2-3	99	İ

---

yazışmaların sonuç vermemesi ve çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle temin edilemeyen bu nüshaların da tabloya dahil edilmesi uygun görülmüştür:

23	Konya	Mevlânâ Müzesi Ktp.	Yazmalar	100/ 1	90	K1
24	Kütahya	Vâhid Paşa İl Halk Ktp.	Yazmalar	1170	98	V
25	Almanya	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	Ms.or.oct.2520	*Tespit edilen bu nüshalarla ilgili Genel Ağda yapılan tarama sonuçları ve nüsha tanıtım kartları çalışmanın sonundaki ekler kısmında yer almaktadır.*	
26	Almanya	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	Ms.or.oct.2713		
27	Almanya	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	Hs.or.oct.977		
28	İngiltere	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	Or.7140		
29	İngiltere	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	Or.9514		
30	Fransa	Milli Ktp. / Regius	Türkçe Yazmalar	…		
31	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	S.4620		
32	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	113		
33	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar	S.4626		
34	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar/Talat	180		
35	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar/Talat	43		
36	Mısır	Milli Ktp.	Türkçe Yazmalar/Talat	210		
37	Mısır	Hidiv Ktp.	Türkçe Yazmalar	5773		
38	A.B.D.	Princeton Üniversitesi	Türkçe Yazmaları No: New Series Ottoman Turkish Texts	1712		
39	A.B.D.	Princeton Üniversitesi	Türkçe Yazmaları Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish	1963Y		
40	M.Göts, Türkische Handschriften, Wiesbaden 1968, Teil 2, s.264, no:379				*Basılı Yabancı Kataloglarda Kayıtlı Nüshalar*	
41	E.Bloched, Catalogue Des Manuscrits Turcs, Paris 1932, Tome I, s.335					
42	K.V.Zettersteen, Die Arabischen Persischen und Turkischen Handschriften Der Universtatbibliothek Zu Uppsala, Uppsala 1930, s.343, no:501					

1.1. Nüsha Tavsifleri*

1. Ankara Milli Kütüphane No: 404/2 (A)

İstinsah Tarihi	:	H.1219/ M.1804
Müstensih	:	Hâfız Mehmed Said b. Mustafa Şakir
Kitap Ölçüleri	:	240 x 170 (175 x 105) mm.
Cilt	:	Ser-levha müzehheb, yaldız cetvelli, kahverengi sahtiyan, zencirekli, köşebentli, vişne rengi meşin cilt.
Varak	:	99 vr. (1a-150b Münşeât, 151b-249b Dîvân)
Satır	:	21 satır, çift sütun
Yazı	:	Nesih kırması
Kâğıt	:	Kuş filigranlı olup kenar cetvelleri altın yaldızlı, konu başlıkları ile mahlâs üzerleri surhla yazılıdır.
Baş	:	(152b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son	:	(249a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 5 medhiye, 12 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 8 tarih, 7 tahmis, 208 gazel, 91 kıt'a, 90 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 472 manzume yer almaktadır. Rutubet nedeniyle yazmanın sayfaları çok yıpranmış, dökülme ve kopmalar başlamıştır.

2. Ankara Cebeci İlçe Halk Kütüphanesi; No: 418/2 (A2)

İstinsah Tarihi	:	-
Müstensih	:	-
Kitap Ölçüleri	:	170 x 240 (107 x 173) mm.
Cilt	:	Miklepli, zencirekli kahverengi meşin cilt. Ser-levha sıvama yaldız, kırmızı ve sarı ile müzehhebtir. 1b-2a sayfalarında sözler yaldız cetvel içinde, diğer sayfalar kırmızı cetvel içinde bulunmaktadır. 2b de besmele ile ilgili bir manzume, 3a'dan 8a'ya kadar na'tı şerifler,

* Bu bölümde yukarıdaki listede yer alan tespit edilmiş nüshalardan Yurtiçi kütüphanelerde bulunan 24 nüshanın tavsifi verilmiştir. Genel ağdaki tarama sonunda Yurtdışı kütüphanelerde varlığı tespit edilen ve hakkında bulunduğu yer ve kayıt numarası dışında herhangi bir bilgi elde edilemeyen nüshalar dikkate alınmamıştır.

8a-31b arası medhiye ve kasîdeler, 31b-87b arası mersiye, tarih, tahmis, hasb-i hâl ve terkib-i bendler ile gazeller bulunmakta; 87b'den sonra ise Mukatta‘at yer almaktadır.

Varak : 99 vr.

Satır : 21 satır, çift sütun

Yazı : Nesih

Kâğıt : Arma filigranlı kâğıt, başlıklar kırmızı ile yazılmıştır.

Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (99b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

3. Ankara Milli Kütüphane No: 270/1-2-3 (A4)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 300 x 202 (170 x 105) mm.

Cilt : Sırtı dağınık, kahve renkli meşinle tamir edilmiş, ebru kâğıt kaplı mukavva cilt. Üç ayrı kitapçık olarak yazılmış olup sondan eksiktir. Yazmanın gazel, kasîde ve beyitler bölümlerinde eksiklikler bulunmaktadır. Kıt'a ve beyitler hiç yer almamıştır.

Varak : 51 vr. (1.cilt 1a-26b, 2.cilt 1a-20b, 3.cilt 1a-5b Dîvân)

Satır : 21 satır, çift sütun

Yazı : Nesih

Kâğıt : Sarımtırak harf filigranlı kâğıt, konu başlıkları surhla yazılmıştır.

Baş : (I/2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (III/5b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

4. Ankara Milli Kütüphane No: 980 (A3)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 240 x 160 (183 x 115) mm.

Cilt : Şirâzesi dağınık, müzehhep zencirekli, köşebentli, sırtı tamir görmüş vişne rengi meşin bir cilt içerisindedir. 1a'da Meliha Çoker'in kütüphaneye bağış kaydı bulunmaktadır.

Varak : 84 vr. (1a-84b Dîvân)

Satır : 25 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih

Kâğıt : Âharlı, yılan arma filigranlı kâğıt. Ser levhası ve ilk iki sayfası (1b, 2a) müzehhep, kenar cetvelleri ve konu başlıkları surhla yazılmış, 3,4,8,9,73,76 ve 80. varaklarda renkli kâğıt kullanılmıştır.

Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (84b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

5. Ankara Milli Kütüphane No: 2606/1 (A1)

İstinsah Tarihi : H.1221/ M.1807

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 207 x 132 (160 x 86) mm.

Cilt : Kahve renkli, mukavva kaplı basit cilt, 1b'de Abdullah Öztemiz'in bağış kaydı bulunmaktadır.

Varak : 127 vr. (1a-127a Dîvân, 130a-236b Münşeât)

Satır : 17 satır, çift sütun

Yazı : NesTâ'lik

Kâğıt : Âbâdi kâğıt. 1b ve 130a sayfalar tezhipli, başlıklar surhla yazılmıştır. 128a-129b arasındaki sayfalar boştur.

Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (127b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

6. Ankara Milli Kütüphane No: FB-271 (A5)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 212 x 130 mm.

Cilt : Zencirekli, köşebentli, şirâzesi dağınık, vişne rengi meşin cilt. (Dîvândaki gazellerden seçilen şiirlerden oluşmuş bir nüshadır.)

Varak : 30 vr.

Satır : 12 satır, (Satır ve sütun sayıları değişken olmakla birlikte metin alanı yatay ve dikey olarak herhangi bir sıra gözetilmeden kullanılmıştır.)

Yazı : Nesih kırması

Kâğıt : Saykallı kâğıt. Ayrıca konu başları, noktalar va mahlaslar surhla yazılmıştır.

Baş : (1b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (30b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

7. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, No: 584 (T3)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 247 x 155 (195 x 115) mm.

Cilt : Siyah cilt bezli, sırtı koyu kahve renkli cilt (Kütüphane tarafından demirbaşa kaydedildikten sonra ciltletilmiştir. 1a'da Osman Ferit Sağlam'ın kütüphaneye bağış kaşesi ile Kurumun kaşesi basılı ve demirbaş numarası yazılıdır. Dîvân'ın gazeliyyât kısmını içerdiği için düzgün bir tertib yapılmamış, seçme şiirlerden oluşturulmuştur.)

Varak : 44 vr.

Satır : Değişken, çift sütun

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Aharlı beyaz kâğıt.

Baş : (1b) İbtidāī ġazeliyyāt

Son : (44b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

8. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, No: 660 (T2)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 305 x 200 (220 x 115) mm.

Cilt : Tezhipli, yaldız cetvelli, zencirekli, köşebentli, şemseli ve miklepli bordo renkli meşin cilt.

Varak : 60 vr. (1a-60a Dîvân, 60b-143a Münşeât)

Satır : 25 satır, Değişken, çift sütun

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Âbâdi, bazı sayfalar açık sarı ve açık mavi, ser levha müzehhep, kenar cetvelleri altın yaldızlı, konu başlıkları surhla yazılmıştır.

Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (60a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

9. İstanbul Belediye Kütüphanesi No: 114 (B2)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 210 x 140 (160 x 90) mm.

Cilt : Cildi dağılmış, sayfaları aşırı yıpranmış, sırtı meşin, ebrulu mukavva kaplı cilt.

Varak : 24 vr. (1a-24a Dîvân, 24b-59a Münşeât)

Satır : 19 satır, çift sütun, başlıklar kırmızı mürekkeble yazılmıştır.

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Filigranlı, âbâdi kâğıt.

Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (24a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

10. İstanbul Belediye Kütüphanesi No: 685 (B1)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 210 x 155 (180 x 125) mm.

Cilt : Yaldız çerçeveli, çuha renkli, cilt bezli, sırtı meşin cilt. Tertipte bir sıra gözetilmemiştir. 1b'den başlayarak gazeller tertip edilmiş, dibâce 38b'de, 28a-38a arası münşeat, 27a-b,48a,56b,57a-b varakları boştur.

Varak : 58 vr. (28a-38a Münşeat, 38b-68b Dîvân)

Satır : 19 satır, çift sütun, başlıklar surhla yazılmıştır.

Yazı : Rik'a

Kâğıt : Aharlı, su yolu filigranlı, koyu sâmâni renkli kâğıt.

Baş : (39a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (68b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

11. İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi No: 3668 (B)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 235 x 165 (170 x 110) mm.

Cilt : Tezhipli, yaldız cetvelli, zencirekli, köşebentli, sırtı dağılmış bordo meşin cilt.

Varak : 103 vr.

Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Rik'a

Kâğıt : Âbâdi taklidi kâğıt.

Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (103a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 14 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 8 tarih, 7 tahmis, 208 gazel, 91 kıt'a, 91 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 476 manzume yer almaktadır. 1a'da vakıf mührü ve demirbaş numarası ile Arap harfleriyle Dîvân-ı Kânî (ديوانى كانى) kaydı bulunmaktadır.

12. İstanbul Köprülü Kütüphanesi/ Asım Bey No: 475/1 (K)

İstinsah Tarihi : H.1219/ M.1804

Müstensih : Mehmed Nedim

Kitap Ölçüleri : 235 x 166 (170 x 110) mm.

Cilt : Sarımtırak, nakışlı ve tezhipli, yaldızlı, kenar sulu, ebru muhafazalı, kahverengi meşin cilt

Varak : 106 vr. (1a-106b Dîvân, 107a-291b Münşeat.)
Satır : 21 satır, çift sütun.
Yazı : Rik'a
Kâğıt : Aharlı, çerçeveli, yaldızlı Avrupa kâğıt
Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son : (69b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 14 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 2 mersiye, 9 tarih, 7 tahmis, 224 gazel, 96 kıt'a, 92 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 499 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü ile birlikte üç özel mühür ve iki temellük kaydı yer almaktadır. Üç beyitlik gazeller mukatta'at kısmında tertiplendiği için kıt'a sayısı diğerlerine kıyasla sayıca fazla görünmektedir.

13. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîri – Manzum Eserler No: 377 (M1)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 204 x 152 mm.
Cilt : Siyah meşin cilt.
Varak : 94 vr.
Satır : 15 satır, çift sütun.
Yazı : Nesih
Kâğıt : Âbâdi taklidi.
Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son : (69b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 16 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 9 kasîde, 2 tarih, 7 tahmis, 206 gazel, 105 kıt'a, 90 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 471 manzume yer almaktadır. Nüshanın sağ cilt iç kapağında mor zemin üzerine kabartma hilal ve yıldız, sol cilt iç kapağında kabartma desenler bulunmaktadır. 1a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührüyle, kütüphanenin resmi mührü basılı olup aynı sayfada bir ilaç tarifi, 94.varakta Fuzûli'nin iki, Sürûri ve Kânî'nin birer gazeli kayıtlı bulunmaktadır. Yazmanın bazı sayfaları lekeli ve yıpranmış durumda olup bazı

sayfalardaki şiirlerin de düzgün bir sıra halinde yazılmamasından dolayı sayfa kenarlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Üç beyitlik gazeller mukatta'at kısmında tertiplendiği için kıt'a sayısı Köprülü nüshası gibi sayıca fazla çıkmaktadır.

14. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîri – Manzum Eserler No: 378 (M)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 210 x 125 mm.
Cilt : Siyah meşin cilt.
Varak : 86 vr.
Satır : 25 satır, çift sütun.
Yazı : Tâ'lik
Kâğıt : Âbâdi taklidi.
Baş : (1b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son : (86b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 13 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 8 tarih, 7 tahmis, 201 gazel, 91 kıt'a, 91 beyit, 27 mısra olmak üzere toplam 470 manzume yer almaktadır. Yazmanın sağ cilt iç kapağında mor zemin üzerine kabartma hilâl ve yıldız, sol cilt iç kapağında kabartma desenler bulunmaktadır. 1a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührüyle, kütüphanenin resmi mührü basılıdır.

15. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi İhtisas Kütüphanesi, No: 407/1 (S)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 210 x 135 (165 x 100) mm.
Cilt : Ebru desenli, mukavva kaplı, sırtı bordo meşin cilt (Eserin iç cilt kapağında müze kütüphanesi mührü ile Hüseyin Kocabaş'ın kaşesi basılıdır. Ayrıca 1a'da Arap harfleriyle "Dîvân-ı Kânî" kaydı bulunmaktadır.)
Varak : 89 vr. (1b-89a Dîvân, 90a-215b Münşeat)
Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih

Kâğıt : Az âharlı, su yolu filigranlı kâğıt. Başlıklar surhla yazılmıştır.

Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (89b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

16. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No: 272 (T)

İstinsah Tarihi : 14 Safer 1255/ 29 Nisan 1839
Müstensih : Abdülhak
Kitap Ölçüleri : 220 x 165 mm.
Cilt : Kırmızı lakeli, başlığı yaldızlı, cedvelleri kırmızı, iç kapak ebrulu, sırtı meşin, mukavva cilt.
Varak : 104 vr.
Satır : 21 satır, çift sütun.
Yazı : Tâ'lik
Kâğıt : Âharlı filigranlı, yaldızlı ve çerçeveli kâğıt. Başlıklar surhla yazılmıştır.
Baş : (3a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (104b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 13 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 9 tarih, 7 tahmis, 213 gazel, 91 kıt'a, 87 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 476 manzume yer almaktadır. Nüsha kataloglarda 96vr. olarak görülmekle birlikte aslında 104 varaktan oluşmaktadır. Nüshaya varak numaraları verilirken 62.varaktan sonra tekrar 53'e dönülmüş ve 53-62 arasındaki sayfalar mükerrer yazılmıştır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü, tasnif kaşesi, değişik dönemlerde verilmiş tasnif numaraları ile Arap harfleriyle "Dîvân-ı Kânî Efendi Merhûm" (دیوانی کانی افندی مرحوم) kaydı yer almaktadır.

17. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 1517 (Ü1)

İstinsah Tarihi : -
Müstensih : -
Kitap Ölçüleri : 295 x 190 (175 x 115) mm.
Cilt : Sırtı meşin, kapaklar cilt bezli, zencirekli cilt.
Varak : 104 vr.
Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih
Kâğıt : Âbâdi taklidi.
Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son : (104b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 1 kasîde tercümesi, 5 medhiye, 13 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 9 tarih, 7 tahmis, 223 gazel, 93 kıt'a, 92 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 494 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü ile demirbaş numarası bulunmaktadır. Yine aynı sayfada Lebia adlı şâirin Kânî için söylediği vefat tarihi (Bu du'ādur güher tāriḫi / Kānī ġufrān ide Ebū Bekri Rab) kaydı ile Arap harfleriyle Dîvân-ı Kânî (ديوانى كانى) ifadesi yer almaktadır.

18. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 2810/1 (Ü2)

İstinsah Tarihi : H.1222/ M.1807
Müstensih : Çorumlu İsmail
Kitap Ölçüleri : 240 x 145 mm.
Cilt : Zencirekli, miklepli sırtı kahve rengi meşin cilt.
Varak : 90 vr. (1a-90a Dîvân, 91a-239b Münşeat)
Satır : 21 satır, çift sütun.
Yazı : Tâ'lik
Kâğıt : Âbâdi taklidi.
Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah
Son : (90a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 18 na't, 5 medhiye, 13 kasîde, 1 hasb-i hâl, 3 mersiye, 9 tarih, 7 tahmis, 193 gazel, 97 kıt'a, 85 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 460 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü basılıdır. 90a'da da istinsah tarihi ve müstensihin kaydı bulunmaktadır.

19. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 5527/1 (Ü)

İstinsah Tarihi : 15 Ramazan 1208/ 21 Ekim 1793
Müstensih : Ahmed Yüsri b. Mehmed Nazif
Kitap Ölçüleri : 225 x 137 (160 x 75)mm.

Cilt : İçi ve dışı lake, şemseli, salbekli, yaldızlı, iç kapak sayfaları ebrulu cilt.

Varak : 88 vr. (1b-88b Dîvân, 89a-209b Münşeat)

Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Âbâdi taklidi, başlıklar kırmızı, 1, 37, 89.sayfalar nakışlı ve tezhiplidir.

Baş : (1b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (88b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 3 besmele manzumesi, 18 na't, 5 medhiye, 10 kasîde, 3 mersiye, 9 tarih, 5 tahmis, 191 gazel, 101 kıt'a, 86 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 456 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü basılıdır. 209b'de istinsah tarihi ve müstensihin kaydı bulunmaktadır. Dibâcenin kayıtlı bulunmadığı eldeki tek nüshadır.

20. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 9797 (Ü3)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 198 x 141 (140 x 82) mm.

Cilt : Üstü sarı kâğıtla kaplı, miklepli, etrafı kahverengi cilt.

Varak : 69 vr. (1a-69b Dîvân, 70a-190b Münşeat, 191 ve 192.varaklarda "Bir kâmilin istihrâcıdır" başlıklı 29 beyitlik bir manzume kayıtlıdır.)

Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Rik'a

Kâğıt : Aharlı kâğıt

Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (69b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 5 medhiye, 6 kasîde, 207 gazel, 94 kıt'a, 92 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 450 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphanenin resmi mührü basılıdır.

21. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, No: Y-693/1 (Y)

İstinsah Tarihi : H.1226/ M.1811

Müstensih : Seyyid Hafız Hüseyin Hulûsi

Kitap Ölçüleri : 275 x 160 (215 x 90) mm.

Cilt : Koyu yeşil renkli, iç kapakları ebru, dışı kabartma desenli, cilt bezli, sırtı meşin cilt. (1a'dan önce iki yaprak, 68, 182 ve 183.varaklar boş, 1a'da kütüphane mührü basılı.)

Varak : 67 vr. (1b-67a Dîvân, 68.varak boş, 69a-181b Münşeât)

Satır : 25 satır, çift sütun.

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Âharlı nohudi kâğıt. Başlıklar surhla yazılmıştır.

Baş : (2a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (67a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

22. İzmir Milli Kütüphane, No: 1547/ 2-3 (İ)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 225 x 155 (180 x 110) mm.

Cilt : Sırtı siyah, kapakları koyu yeşil cilt beziyle kaplı mukavva cilt

Varak : 99 vr. (1b-99bMünşeât, 100b-198b Dîvân)

Satır : 21 satır, çift sütun.

Yazı : Rik'a

Kâğıt : Âbâdi kâğıt. Sayfalar yaldız cedvelli, başlıklar surhla yazılmıştır. 1b, 100b ve 144b sayfalar tezhiplidir.

Baş : (100b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (198b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 17 na't, 5 medhiye, 12 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 3 mersiye, 8 tarih, 7 tahmis, 208 gazel, 91 kıt'a, 90 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 473 manzume yer almaktadır. 1a ve 100a'da kütüphane mührü ve demirbaş numarası kayıtlıdır.

23. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, No: 100/ 1 (K1)

İstinsah Tarihi : H.1271/ M.1854

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 335 x 200 (275 x 105) mm.

Cilt : Kenarları hafif gömme, iç tarafı cilt üstüne altın cetvelli, miklepli, koyu kırmızı renkli meşin cilt. (1a'da kütüphanenin mührü, demirbaş kaydı ve vakıf mührü bulunmaktadır.)

Varak : 90 vr.

Satır : 23 satır, çift sütun.

Yazı : Tâ'lik

Kâğıt : Âbâdi kâğıt. Sayfa kenarları surh cetvelle çerçeveli, başlıklar surhla yazılmış.

Baş : (3a) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (90a) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

24. Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Kütüphanesi, No: 1170 (V)

İstinsah Tarihi : -

Müstensih : -

Kitap Ölçüleri : 245 x 150 (160 x 100) mm.

Cilt : Salbek şemseli, zencirekli kahverengi meşin cilt.

Varak : 98 vr. (1b-98b Dîvân, 99a-265b Münşeat).

Satır : 19 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih

Kâğıt : Filigranlı, âbâdi kâğıt. Kenarlar surhla çerçeveli, başlıklar surhla yazılmıştır. 1b ve 41b tezhiplidir.

Baş : (2b) ʿAlem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smi'llah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smi'llah

Son : (98b) Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

Nüshada 1 dibâce, 3 besmele manzumesi, 18 na't, 5 medhiye, 11 kasîde, 1 hasb-i hâl, 1 terkîb-i bend, 2 mersiye, 9 tarih, 7 tahmis, 201 gazel, 91 kıt'a, 92 beyit, 24 mısra olmak üzere toplam 467 manzume yer almaktadır. 1a'da kütüphane ve vakıf mühürleri ile demirbaş kaydı yer almaktadır.

1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi ve Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem:

Kânî Dîvânı'a ait tespit edilebilen nüshalarından elde edilen 24 nüsha bu çalışmada değerlendirilmiştir. Bu nüshaların büyük bir kısmında herhangi bir tarih kaydı bulunmazken sekizinde istinsah kaydı yer almaktadır. İstinsah kaydı bulunmayan nüshaların, diğer nüshalarla olan ilişkileri çeşitli yönlerden *(yazı, imla, dil ve ifade özellikleri, farklar ve ortak özellikler gibi)* mukayese edilerek tasnif yoluna gidilmiştir. Dîvân'ın tespit edilen nüshalarından istinsah tarihi veya müstensihi belirli olanlar tabloda gösterilmiştir:

NÜSHA ADI	KODU	MÜSTENSİH	İST.TARİHİ
İstanbul Üniversitesi Ktp No:5527/1	Ü	Ahmed Yüsri b.Mehmed Nazif	1208/1793
Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. No:418/2	A2	Hafız Mehmed Said	1219/1804
İstanbul Köprülü Ktp. Asım Bey No:475/1	K	Mehmed Nedim	1219/1804
İstanbul Üniversitesi Ktp No: 2810/1	Ü2	Çorumlu İsmail	1222/1807
Ankara Milli Ktp. No: 2606/1	A1	-	1221/1807
Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Ktp. No:693/1	Y	Seyyid Hafız Hulusi	1226/1811
İstanbul Topkapı Sarayı Ktp. No: 272	T	Abdülhak	1255/1839
Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. No:100/1	K1	-	1270/1854

Yapılan incelemelerden ve yukarıdaki tablodan ortaya çıkan sonuca göre istinsah tarihi kayıtlı ve müstensihi bilinen nüshalar içinde Kânî Dîvânı'nın, bilinen en eski yazma nüshasının Ü nüshası olduğu ortaya çıkmaktadır. Kânî 1791 yılında vefat ettiğine göre bilinen ve tespit edilen ilk nüshanın şâirin ölümünden iki yıl sonra tertip edildiği anlaşılmaktadır. Ü nüshası aynı zamanda, nüshaların büyük bir bölümünün geldiği koldan gelmemektedir. Diğer nüshalarda tertibe dair açıklamaların yer aldığı Dîvânın giriş kısmındaki *dibâce* bölümü, bu nüshada kayıtlı değildir.

Kânî Divânı'nın Tenkitli Metni hazırlanırken Türkiye kütüphanelerindeki tüm nüshaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Dîvân'ın yurtdışı varyantları da araştırılmış ve bunlarla ilgili tespitler yukarıda yer alan "Kânî Dîvânı"nın yazma

nüshalarıyla ilgili listeye dâhil edilmiş, ayrıca genel ağda elde edilen tarama sonuçları da çalışmanın sonuna eklenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen 24 nüsha görülerek incelenmiş ve sonuçta bu kadar çok nüsha topluluğunun, hiç bir tasnife göre değerlendirilmeden neşredilmesinin bazı problemleri de beraberinde getireceği düşünülerek söz konusu nüshalar, çeşitli açılardan incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bilindiği gibi tenkitli metnin amacı, eserin müellif nüshasını ortaya koyabilmektir. Ancak Kânî Divânı'nın, tespit edilebildiği kadarıyla, ne bir müellif nüshası, ne de müellif nüshasından istinsah edilmiş herhangi bir nüshası mevcut değildir. Tespit edilen nüshaların tamamı müellifin vefatından sonraki dönemlere aittir. Dolayısıyla Ebû Bekir Kânî Efendi'nin sağlığında tertip edilmiş mürettep bir divan nüshasının olmayışı, bu tasnifin önemini daha da artırmaktadır. Dîvânın mevcut yazmaları içinde ana nüshayı Vakanüvis Nuri Halil Efendi'nin yazmasının oluşturduğu görülmektedir. Nuri Halil Efendi tertiplediği Dîvânın baş tarafına mensur bir mukaddime yazarak Kânî'nin velûd bir kişiliğe sahip olduğunu, ancak eserlerinin sağlığında bir araya getirilmemesinden dolayı bugün çoğunun "muharref" halde bulunduğunu ifade ederek Dîvânın da "sağlıklı ve tam" bir nüshasının bulunmadığına dikkat çekmektedir. Tespit edilen nüshaların büyük çoğunluğunda mensur mukaddimeyi içeren *Dîbâce* kısmı kayıtlıdır. Sadece İstanbul Üniversitesi koleksiyonunda bulunan No: 5527/1'de kayıtlı nüshada diğerlerinden farklı olarak Dîbâceye yer verilmediği görülmüştür.

Sonuçta tam ve doğru bir Dîvân metninin oluşturulması için metin tenkidinde kullanabileceğimiz nüshaların seçiminde bir takım ölçütlerden hareket edilmiştir. Tespit edilen 24 nüsha, bu ölçütlere göre çeşitli açılardan değerlendirilerek gruplandırılmaya çalışılmıştır. Bu duruma göre;

a. Öncelikle yurtdışı kataloglarda kaydı geçen üç nüshanın katalog bilgileri incelendiğinde bu nüshaların Vakanüvis Nuri Halil Efendi'nin nüshasından istinsah

edildiği anlaşılmaktadır.[133] Nuri Bey'in yazmış olduğu Dîbâce'nin aynı şekilde bu nüshalarda da yer almış olması ve Nuri Bey'in istinsahına göndermede bulunulması bu kanaati doğrulamaktadır. Ayrıca bu nüshalarla birlikte genel ağ taramasında tespit edilen nüshaların temin edilmesi için yapılan girişimlerden sonuç alınamaması sebebiyle Dîvân'ın yurtdışında bulunan nüshaları incelemeye dâhil edilememiştir.

b. Ülkemiz kütüphanelerinde bulunduğu tespit edilen 24 nüsha ise istinsah tarihleri, muhteva yapısı, manzume sayısı, tertip sırası, müşterek eksiklik, yanlışlık ve ortak yönler, mukabele kayıtları gibi özellikler açısından değerlendirilerek gruplandırılmaya çalışılmıştır.

Bu tasnife göre, Kânî Divânı'nın bilinen nüshalarının, tek bir esas nüshadan çıkmadığı, ayrı ayrı nüshalardan istifade edilerek yazıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Kânî'nin, sağlığında şiirlerini bir araya getirmediği dikkate alındığında mevcut nüshaların sayı ve sıra bakımından farklılıklara sebep olması anlaşılabilir bir durumdur. İncelemeye çalıştığımız nüshalar, aralarındaki ilişkilere göre değerlendirildiğinde dört gruba ayrılmaktadır. Bu gruplarlar şunlardır:

1. Grup Nüshalar:

1. İstanbul Üniversitesi Ktp., No: 5527/1, (Ü)
2. İstanbul Üniversitesi Ktp., No: 9797, (Ü3)
3. İstanbul Millet Ktp., Ali Emîri, Manzum Eserler No: 377, (M1)

Bu gruba dâhil edilen nüshalar, değişik açılardan diğer 16 nüshaya göre farklılıklar taşımaktadır. Öncelikle elde ettiğimiz nüshaların tamamında kayıtlı olan "Dîbâce" yalnızca Ü nüshasında bulunmamaktadır. Ayrıca diğer nüshalarda kayıtlı olan *"Der Hasb-i hāl-i Hod, Mersiye, Terkib-i Bend"* gibi manzumeler bu gruba ait nüshalarda kayıtlı değildir. Manzume sayılarında ve tertip sıralarındaki farklılıklar da göz önüne alındığında bu nüshaların diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir.

[133] K.V.Zettersteen, Die Arabischen Persischen und Turkischen Handschriften Der Universtatbibliothek Zu Uppsala, Uppsala 1930, s.343, no:501; E.Bloched, Catalogue Des Manuscrits Turcs, Paris 1932, Tome I, s.335; M.Göts, Türkische Handschriften, Wiesbaden 1968, Teil 2, s.264, no:379

Okumalardaki benzerlik ve farklılıklar açısısından Ü ve Ü3 nüshalarının tespit edilemeyen bir nüshadan, M1 nüshasının da Ü3 nüshasından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle M1 nüshasındaki tertip sırası ve eksiklikler, Ü3 nüshasına paralel bir yapıda bulunmaktadır. Ü3 nüshasında olan bazı manzumelerin M1 nüshasında olmayışı, bu nüshanın Ü3 nüshasından istinsah edildiğini göstermektedir. Ü nüshasının, diğer iki nüshaya göre daha hacimli olması ve Kânî'nin dönemine en yakın, istinsah tarihi açısından da elimizdeki en eski tarihli nüsha olması sebebiyle değerlendirmeye alınması uygun görülmüştür.

2. Grup Nüshalar:

1. Ankara Milli Ktp., İbni Sina, No: 2606/1, (A1)
2. İstanbul Köprülü Ktp., Asım Bey No: 475/1, (K)
3. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., No: 272, (T)
4. Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., No: 100/ 1, (K1)
5. İstanbul Belediye Ktp.No: 114, (B2)
6. Ankara Milli Ktp., İbni Sina, No: 270/1-2-3, (A4)
7. Ankara Milli Ktp., Fahri Bilgen, No: FB-271, (A5)

Bu gruba dâhil edilen Dîvân nüshalarının belirgin özelliği "Dîbâce" ile başlamış olmaları ve tertiplerindeki paralel yapıdır. Grubun en eski istinsah tarihli nüshalarından K nüshasının (M.1804) müstensihi Mehmed Nedim'dir. Dîvânın baş tarafına eklediği "dîbâce" ile Vak'anüvis Nuri Halil Efendi'nin nüshasından istinsah edildiği anlaşılan bu nüshanın bütünlük açısından tüm nüshalar içinde en kapsamlı nüsha özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Nüshada 499 manzume tertip edilmiştir. Bu gruba dahil edilen nüshalarda, sıralamada yer değiştiren beyitlerin ortak oluşu, hatalı yazımlar sebebiyle müstensih tarafından üzeri çizilen beyitlerdeki hataların ortaklığı ve redif düzenini gösteren başlıklar *(Harfü'l-Bâ)* gibi özelliklerin debenzerliği dikkat çekmektedir. T ve A1 nüshalarının ise K nüshasından istinsah edildiği, bu nüshalar ile K nüshasının eksiklikleri arasındaki paralel yapılardan çıkarılabilmektedir. Çünkü T ve A1 nüshalarında olmayan manzumelerin K'da olmadığı, yer değiştiren mısra'ların K ile paralel olduğu görülmektedir. Bu açıdan K1 nüshası ile K nüshası arasında da yakın bir

ilişki bulunmaktadır. Ayrıca oldukça yıpranmış olan ve okunabilen kısımlarından tespit edilebildiği kadarıyla A5 nüshası ile Dîvân'ın yarısını ihtiva eden ve eksik bir nüsha olan A4 nüshasının da K1 nüshası gibi K nüshasından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. A4 nüshasının gazeller kısmı tamamen eksik olmasına rağmen, var olan manzumeleri K ile eksiklik ve tertip açısından benzerlikler taşımaktadır. Eksik olan B2 nüshasının tespit edilebilen manzumeleri T nüshası ile benzerlikler taşımaktadır. Gazel sayıları, Arapça kasîdelerin olmayışı ve bazı kasîdelerdeki eksik beyitlerin bulunması gibi ortak özellikler B2 nüshasının T nüshasından istinsah edilmiş olabileceği kanaatini desteklemektedir. Bu gruba dâhil olan nüshalardan istinsah tarihi en eski ve tüm nüshalar içinde en hacimlisi olan K nüshası, metin tenkidi çalışmamıza dâhil edilmiştir.

3. Grup Nüshalar:

1. Ankara Milli Ktp., İbni Sina, No: 404/2, (A)
2. Ankara Türk Tarih Kurumu Ktp., No: 660, (T2)
3. Ankara Türk Tarih Kurumu Ktp., No: 584, (T3)
4. İstanbul Üniversitesi Ktp.No: 1517, (Ü1)
5. İstanbul Beyazıt Ktp., Veliyyüddin Efendi No: 3668, (B)
6. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi İhtisas Ktp., No: 407/1, (S)
7. İzmir Milli Ktp., No: 1547/ 2-3, (İ)

Gruba dâhil edilen nüshalar içinde İ ve Ü1 nüshaları en hacimli nüsha olma özelliğine sahiptir. Manzume sayıları farklılık oluştursa da K ve Ü1 nüshalarındaki tertip sırası, beyit sıraları ve okumaların paralel olduğu görülmektedir. Bu açılardan İ nüshası farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Ü1 nüshasında olup K nüshasında olmayan metinde geçen 16 numaralı Na't-ı Şerīf ve 19 numaralı beyit ile K nüshasında olup Ü1 nüshasında bulunmayan 178 numaralı gazel ve 24 numaralı beyit gibi örnekler bu iki nüshanın farklı grupların varyantları olabileceği izlenimini vermektedir. Ü1 nüshası, manzumelerin dağılımı açısından bir alt nüsha grubunun içinde olabileceğini yukarıdaki örneklerle de doğrulamaktadır.

Bununla birlikte bazı manzumelerin A nüshasında da olmadığı, aynı yerlerdeki okuma hatalarının ortak olduğu tespit edilmiştir. Yine A ve İ nüshalarının manzume

sayıları bakımından da paralel olduğu görülmüştür. İstinsah tarihleri de göz önüne alındığında A nüshasının İ nüshası ile olan ilişkisi anlaşılabilmektedir.

Ayrıca grubu oluşturan nüshaların ortak eksiklikleri dikkate alındığında K nüshasından istinsah edilmiş olması muhtemeldir. Çünkü gerek bütünlük, gerek tertip açısından nüshalar arasındaki uyum bunu göstermektedir. Metinde geçen 53. manzumenin 31. ve 32. beyitlerinin, 59. manzumenin 12. ve 14. mısra'larının, 12. gazelin 3. ve 4. beyitlerinin bu guruba dâhil nüshalarda diğerlerinden farklı olarak yer değiştirmesi, diğer nüshalarda olan *"Terceme-i Kasîde-i Münferice"* manzumesinin bu guruptaki nüshalarda bulunmayışı nüshalar arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır. Bu çerçevede B ve T2 nüshaları ile A nüshası da aynı şekilde bir ilişki içindedir. Yine metinde geçen 38. ve 39. gazellerin tertip sırasındaki farklılık, 50. gazelin 4. ve 10. beyitlerinin yer değiştirmesi, 39. manzumenin 78. beyitinde geçen *"i'āde itdüm"* ifadesinin A, B ve T2 nüshalarında *"itdüm i'āde"* şeklinde kullanılması ve bu tür ifade farklılıklarındaki ortak yönler gibi özellikler, nüshalar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. S nüshası ise eksik okumalarda ve tertipte gösterdiği küçük farklılıklar açısından T2 nüshasından istinsah edilmiş izlenimi vermektedir. Yine metinde yer alan 36 numara ile kayıtlı kasîdenin 2, 3, 45, 54, 78, 99, 137 ve 153. beyitleri bu gruba dâhil edilen nüshalarda kayıtlı bulunmamaktadır. Bu gruptaki nüshalardan ilk okunan ve manzume sayısı bakımından grubun en elverişli nüshası olması sebebiyle İ nüshası değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

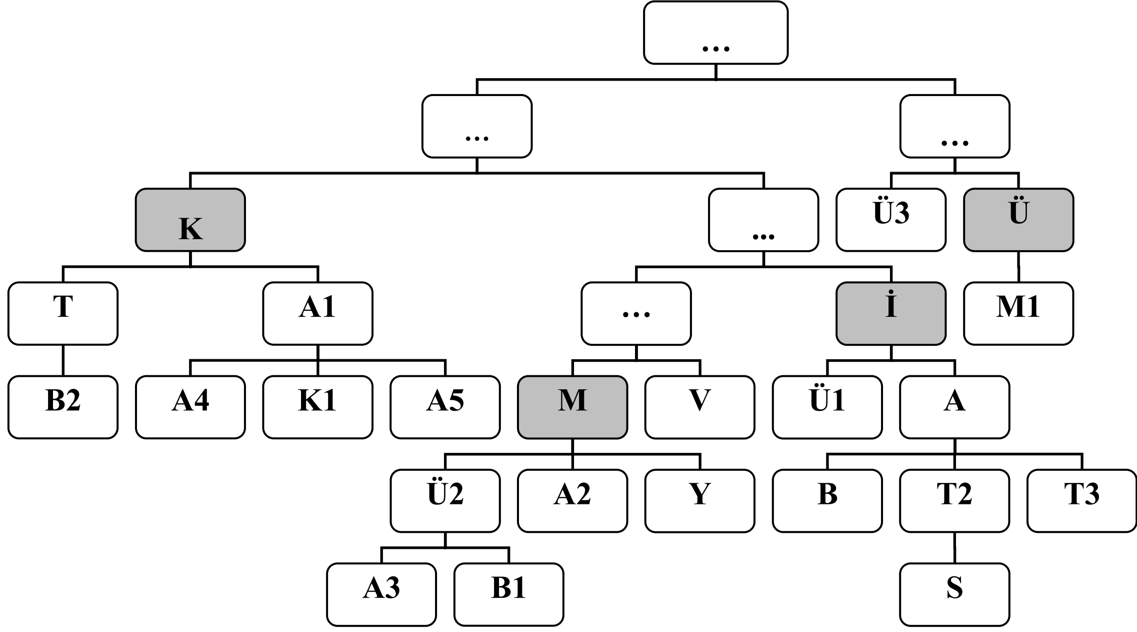
4. Grup Nüshalar:

1. Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp., No: 418/2, (A2)
2. Ankara Milli Ktp., İbni Sina, No: 980, (A3)
3. İstanbul Millet Ktp., Ali Emîri, Manzum Eserler No: 378, (M)
4. İstanbul Üniversitesi Ktp.No: 2810/1, (Ü2)
5. İstanbul Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Ktp.,Y-693/1, (Y)
6. İstanbul Belediye Ktp.No: 685, (B1)
7. Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Ktp., No: 1170, (V)

Bu grupta istinsah tarihi bilinen en eski nüsha Ü2 nüshasıdır. Ancak bu nüshanın metinleri eksiklik, fazlalık, manzume sayısı, tertip sırası gibi açılardan M nüshası ile oldukça yakın bir ilişki göstermektedir. Bu yakınlık ortak manzumelerde görülmekle birlikte M nüshasının daha üst bir nüsha olduğu, M'de olup Ü2'de bulunmayan manzumelerden anlaşılmaktadır. Bütünlük açısından da M nüshası daha hacimli bulunmaktadır. M nüshasındaki okuma farklılıkları grubun diğer nüshaları tarafından da muhafaza edilmiştir. A3 ve B1 nüshalarında yer almayan Terkib-i Bend manzumesi grubun içinde yer alan Ü2 nüshasında da kayıtlı değildir. Dikkat çeken bir başka özellik ise metinde geçen Arapça manzumelere bu gruba dâhil edilen nüshalarda hiç yer verilmemiş olmasıdır. Bazı manzumelerde M nüshası ile V nüshası arasında farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. V nüshasında kayıtlı, metindeki 16, 115, 128 ve 131. manzumeler, M nüshasında yer almamaktadır. Bununla birlikte M'de kayıtlı 56, 63, 83, 90 numaralı manzumeler de V nüshasında kayıtlı değildir. Bunun dışındaki paralellikler de göz önüne alındığında M ve V nüshalarının tespit edemediğimiz bir nüshadan istinsah edildiği düşünülebilir.

Genel bir yaklaşımla bakıldığında bu gruptaki nüshaların, K ve Ü1 nüshalarının bağlı olduğu grubun alt kollarını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde Ü2 nüshası ile A2 ve A3 nüshalarının; Y nüshasıyla da V nüshasının bezerlikleri fark edilmektedir. Örneğin gazeliyat kısmında kayıtlı bazı kısa gazellerin bu gruba ait nüshalar tarafından dörtlükler bölümünde tertip edilmiş olması tertipteki paralel yapıyı göstermektedir. Ayrıca metinde geçen 51, 52, 53 numaralı tarihlerin sonlarındaki tarih kayıtlarının düşülmemesi gibi ortak yönler, ya da diğer nüshalardaki okumalardan kaynaklanan farklılıklar gibi özellikler de grubu oluşturan nüshalar arasındaki ilişkiyi pekiştirmektedir. Bu grupta yer alan nüshalar içinde, eksiklikler ve hacim itibarıyla diğerlerine göre daha iyi durumda olan M nüshası incelemeye dâhil edilmiştir.

Bu tespit ve değerlendirmelere dayanarak nüshalar arasındaki tarih ve yakınlık ilişkileri, ihtiva ettikleri şiirler, tanzim ve tertip şekli gibi hususlar göz önüne alındığında, yapılan tasnifleri şematik olarak şu şekilde göstermek mümkündür:[134]

Bu değerlendirme ve tasnifler doğrultusunda, Dîvânın Tenkitli Metni hazırlanırken kullanılmasına karar verilen nüshalar ve metin içinde gösterilen kısaltmaları şunlardır: [135]

Kütüphane	**Bölümü**	**Kayıt No:**	**N.Kısaltması**
İzmir Milli Ktp.	Yazmalar	1547/2-3	İ
Köprülü Ktp.	Asım Bey	475/1	K
Millet Ktp.	Ali Emiri Manzum Eserler	378	M
İstanbul Üniversitesi Ktp	Nadir Eserler	5527/1	Ü

Sonuç olarak tenkitli metnini hazırladığımız Kânî Dîvânı'nın tam ve eksiksiz olduğu söylenemez. Bu durumu göz önünde bulundurarak metnin kuruluşunda elden

---

[134] Bu şema, çalışmanın yapıldığı süreçte tespit edilen nüshaların durumlarına göre hazırlanmıştır. Kânî Dîvânı ile ilgili yeni bilgi ve nüshaların ortaya çıkması durumunda yapılan tasnif ve şemanın değişebileceği göz ardı edilmemelidir.

[135] Metni kurmada izlenen yöntem ve şemanın oluşturulması konusunda özellikle şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Ahmet Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında", Türkiyat Mecmûası, c.I, C.VII-VIII, İstanbul, 1942; Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1996, C:I, Volume:1 (Edebiyat Kısmı s.1–171)

geldiğince yazmalar gözden geçirilmiş, tespiti yapılan 24 yazma incelenerek kol başları çalışmaya dâhil edilmiştir. Tenkitli metin hazırlanırken bir nüsha seçilerek diğer nüsha farklarının dipnotlarda gösterilmesi yoluna gidilmemiş, seçilen dört nüsha birlikte mukayese edilerek mümkün olabildiği ölçüde Kânî'nin kaleminden çıkmış metnin tespitine çalışılmıştır. Nüsha farkları dipnotta gösterilirken tercih edilen ifade ile diğer nüshalardaki ifadeler "]" işareti ile ayrılmış, farkların yanlarına nüsha kısaltmaları yazılmıştır. Metin bütünlüğü sağlanırken manzumeler zaruri görülen durumlar dışında İ nüshasındaki tertibe göre numaralandırılmış, eksiklik durumlarında ise K nüshasındaki tertibe uyulmuştur. Her beytin ilk mısra'ı "a", ikinci mısra'ı "b" harfleri ile belirtilmiştir. Mevcut kelimelerin bulunmadığını göstermek için "–" işareti kullanılmış, aynı mısra içindeki ayrı rivayetler ise ";" işareti ile ayrılmıştır.

Metindeki vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak üzere yapılan müdahaleler ( ) işareti arasında yazılmış, vezin hataları dipnotta gösterilmiştir.

Arap harfli, eski alfabede bulunup da günümüz alfabesinde bulunmayan işaretler için ilmî çalışmalarda kullanılan transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki medli harfler (ā), (ū), (ī) şeklinde yazılmış, Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûle "˘" (ḫ˘āce) işaretiyle gösterilmiştir.

Metinde geçen Arapça ve Farsça kelime ve eklerin yazımı konusunda bilimsel çalışmalarda tercih edilen yöntem benimsenmiştir. Bu konuda İsmail Ünver'in önerdiği yazım biçimleri dikkate alınarak uygulanmaya çalışılmıştır.[136] Metinde geçen âyet ve hadisler *italik* yazılarak gösterilmiş olup, Arapça ibareler de dâhil olmak üzere, Türkçe karşılıklarının dipnotta *italik* olarak gösterilmesi benimsenmiştir. Metinde geçen âyetler, ayrıca çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Metin oluşturulurken manzumelerin nüshalardaki yerini gösteren varak numaraları, manzume numaralarıyla beraber dipnotta girintili biçimde yazılmıştır.

[136] İsmail Ünver, "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" AÜDTCF Türkoloji Dergisi, C.XI, S.1, Ankara, 1993, ss.51-89.

Nüshalarda olmayan manzumeler ise aynı yöntemle dipnotta “– “ işareti ile belirtilerek eksik nüshanın kısaltması ile birlikte (–M, –İ gibi) gösterilmiştir.

Dîvân’da Kasideler bölümü, Gazellere kadar olan diğer nazım şekilleri ile yazılmış manzumelerle birlikte numaralandırılmış ve incelemede bu şekilde verilen manzume numaraları kullanılmıştır. Her bölümün başında “Kasîdeler, Musammatlar, Tarihler” gibi başlıklar ( ) işareti içinde gösterilmiştir.

Yazmalardaki bazı manzumelerde nüshalar arasında bir bütünlük olmadığı, bazı manzumelerde ise eksik beyitler ve ibarelerin olduğu görülmektedir. Bu durum nüshalardan bazılarında “*nākısdır*” ifadesi ile kaydedilerek izah edilmeye çalışılmıştır. Tenkitli Metin hazırlanırken bu türden eksikliklerin olduğu beyitler, metne dâhil edilmeyerek dipnotta gösterilmiştir.

İmlâ bakımından, nüshaların imlâ özellikleri göz önünde bulundurularak XVIII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nin fonetik özellikleri dikkate alınmış, Arapça ve Farsça metinlerin, transkripsiyonlu şekilleri metinde verilmiştir. Metinde geçen özel isimler ve başlıkların yazımında büyük harf kullanılmış, manzumelerin vezinleri metnin üst kısmında, manzume numarasının altında gösterilmiştir.

2. Transkripsiyon İşaretleri

Arap Alfabesi	Latin Karşılıkları	Arap Alfabesi	Latin Karşılıkları
آ - ا	a, ā	ش	ş
أ - ا	a, e	ص	ṣ
ء	’	ض	ḍ, ż
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẕ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (o, ö, u, ü, ū)
ژ	j	ه	h (a, e)
س	s	ى	y (ı, i, ī)

NOT: Hurûf-ı med olan uzun vokaller *ā, ū, ī* şekillerinde yazılmış, vâv-ı medûle ile yazılan **خوا ب , خواهش** gibi kelimeler *ḫ˘āb, ḫ˘āhiş* biçiminde gösterilmiştir.

M E T İ N

Bi'smillahi'r-raḥmāni'r-raḥīm[*]

(İ-100b/1) *Ba'de ḥamd-i Ḫudā ve na't-ı nebī işbu divançe cem'inüñ sebebi oldur ki* ***(2)*** *el-yevm manẓūme-i aḫlāḳ-ı ḥamīdesi vird-i zebān-ı āfāḳ ve* ***(3)*** *tertīb-i Dīvān du'ā-yı 'ömr ü devletinde 'ālem ü 'ālemiyān* ***(4)*** *şirāze-bend-i vifāḳ olan ḥālā mesned-ārā-yı riyāset ve zīnet-****(5)*** *efzā-yı ser-ṣadr-ı menḳabet ebu'l-maḥāsinü ve'l-maḥāmid*[137] *devletlü 'ināyetlü* ***(6)*** *Muḥammed Rāşid Efendimüz Ḥażretlerinüñ fi'l-aṣl meftūr olduḳları* ***(7)*** *şemā'il-i ḥasene ve meḥā'il-i müstaḥsene muḳteżāsınca 'ināyet-i* ***(8)*** *şāmile ve mürüvvet-i kāmileleri her ne ḳadar cümle ḥaḳḳında nev-be-nev* ***(9)*** *meşhūd ve ḫ˘ān-ı bī-imtinān-ı birr ü iḥsānları 'āmme-i enāma* ***(10)*** *müte'āḳıbü'l-vürūd ise daḫı zümre-i aṣḥāb-ı dirāyet ü ma'ārife olan* ***(11)*** *meyl ü rükūn ve incizāb-ı derūnları sā'ire ġālib* ***(101a/1)*** *ve bu ḫaṣlet-i pesendīde kendülere mücerred-i 'aṭıyye-i Cenāb-ı Ḫudā-yı* ***(2)*** *ẕü-mevāhib olmaġla ednā mertebe kesb-i biżā'at-i müzcāt* ***(3)*** *idenler be-her ḥāl ḥiṣṣe-yāb-ı rifd ü nevālleri olduġından* ***(4)*** *başḳa güẕeştegān-ı erbāb-ı fażl u kemālden daḫı niçelerüñ* ***(5)*** *iḥyā-yı 'iẓām-ı remīme-i nām u şānlarına muvaffaḳ*[138] *olmaḳ maḥāsin-i* ***(6)*** *cemīlelerinden bir nev' ḫiṣṣīsa-i ẕāt-ı mekārim iştimālleri* ***(7)*** *oldıġına binā'en 'ahd-i ḳarībde*[139] *zamānını idrāk itdigimüz aṣḥāb-ı* ***(8)*** *ma'ārifden āvāze-i kūs-ı iştihār-ı ṭanīn-enḍāz-ı mesāmi'-i cihāniyān* ***(9)*** *ve elsine-i s̱elās̱ede irticālen bilā-tekellüf naẓm u inşāsı* ***(10)*** *muḥayyer-i 'uḳūl-i kihān u mihān olan Ebū Bekr Kānī Efendi ki fi'l-ḥaḳīḳa* ***(11)*** *cevher-i ma'ārifüñ kānı ve ṣunūf-ı kemālāt-ı şettānuñ mekānı idi.* ***(12)*** *Egerçi cümle ās̱ār-ı yerā'a-ı bāhirü'l-bera'ası żabṭ olunmaḳ iḳtiżā* ***(13)*** *itse bir ḳaç külliyāt-ı Nābī ḳadar devāvīn-i müte'addide tertībi mümkin* ***(14)*** *iken kendüsi ḥāl-i ḥayātında ās̱ār-ı cem'ine aṣlā imāle-i nigāh-ı* ***(15)*** *i'tibār itmediginden*[140] *ekseri żāyi' ve telef ü mevcūd olanlardan* ***(16)*** *daḫı çoġu muḥarref ü muḫtelif olmaġla şimdi merḥūmuñ bu ḳadar* ***(17)*** *dāniş ü 'irfānla pes-mānde-i ṭākçe-i nisyān ve bī-nām u nişān-ı* ***(18)*** *tenhā-nişīn-i zāviye-i ḫāmuşān olması müşārun-ileyh efendimizüñ bir-vechle* ***(19)*** *revā-dāşte-i ṭab'-ı 'ārifet-iḳtirānları olmayup binā'en-'aleyh merḥūmı* ***(20)*** *ez-ser-i nev ihyā ve ilā-āḫiri'z-zamān ṣaḥīfe-i 'ālemde nāmını ibḳā irāde-i* ***(21)*** *ḫayriyyet ifādesine mebnī el-ḥāletü hāẕihī ās̱ār-ı müteferriḳasından* ***(101b/1)*** *der-dest olanlarınuñ cem' u tertībini işbu çāker-i dirīneleri Nūri*[141] ***(2)*** *bendelerine emr ü iḥāle buyurmaları ḥasebiyle meh-mā emken* ***(3)*** *ele geçen ās̱ārınuñ bu vechle tertībine mübāşeret ve bi-'avnihi* ***(4)*** *Te'ālā ḳarīn-i ḥüsn-i ḫitām olmaġla ḥużūr-ı devletlerine* ***(5)*** *taḳdīme micāseret ḳılınmışdur ve bi'llahi't-tevfīḳı ve 'aleyhi't-teklān.*

---

[*] *İ100b, K1b, M1b, -Ü;* ***Dibâce, Kânî'ye ait olmayıp Nûri Halil Efendi tarafından yazılmıştır.***

[137] *maḥāmid] mücāhidīn M*

[138] *muvaffaḳ] muvāfıḳ İ*

[139] *'ahd-i ḳarībde] şehd-i ḳarībde M*

[140] *i'tibār itmediginden] itmediginden İ, M.*

[141] *Nūri] Ḫalil Nūri K.*

1
Der-Vaṣf-ı Besmele-i Şerīfe
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. 'Alem ḳaldırsa bir yerde ḳaçan sulṭān-ı bi'smillah
Olur lāhūtiyān ārāyiş-i dīvān-ı bi'smillah

2. Olur ṭāvūs-ı ḳudsī evvelīn menzilde bāl-efşān
Ne rütbe mürtefi'dür āşiyān-ı şān-ı bi'smillah

3. Hezārān Sidre-zīr-i sāyesinde buldılar rif'at
Anuñçün lā-mekān oldı serā būstān-ı bi'smillah

4. Degül mi gülşen-i naẓm-ı mübīnüñ serv-i āzādı
H̱aṭṭ-ı āzādı olduysa n'ola 'unvān-ı bi'smillah

5. Boyun egdi görince naẖl-ı Ṭūbā rif'at ü şānuñ
Didi ṭūbā-leke ey şāh cihān-gerdān-ı bi'smillah

6. Ṣırāṭ-ı müstaḳīmi añla ẖaṭṭ-ı istivāsından
Varur Allaha ṭoġrı menhec-i āsān-ı bi'smillah

7. Gör anda nükte-i *lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llahı*
Niçe nezdīkdür Allaha baḳ Raḥmān-ı bi'smillah

8. Raḥīmuñ luṭfına maẓhar olur dāmen ṭutan āẖir
Raḥīm ile muṭarraz oldı çün dāmān-ı bi'smillah

9. İder ẖūrşīdi ẕerre ẕerreyi ẖūrşīd-i 'ālem-tāb
Niḳāb-endāz-ı nāz olduḳca ḥüsn ü ān-ı bi'smillah

---

[1] İ 101b, K 2b, M 1b, Ü 2a
[5a] şānuñ] şānıñ İ, M, Ü.
[5b] *Ṭūbā-leke: Ne mutlu sana!*
[7a] *Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. (Kur'ān-ı Kerim, Zümer 39/53, Yusuf 12/87).*
[8a] ṭutan] dutar Ü.

10. Burāḳ-ı berḳ-tāz-ı ʻaḳlı yarı yolda ḳor dā'im
'İnān-ı himmete ʻışḳ eylese yek-rān-ı bi'smillah

11. Żiyā-yı şemʻ-i vaḥdet meşʻal-i rāh-ı hidāyetdür
Ser-ā-pā nūrdur āyīne-i raḫşān-ı bi'smillah

12. Degüldür münḳatiʻ ümmīdimüz Allahdan Kānī
Olaldan kenz-i *lā-yefnā*-yı raḥmetkān-ı bi'smillah

2

Eyżan

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ṭulūʻ itdi derūna çün meh-i tābān-ı bi'smillah
Aña ʻaks itdi zīrā pertev-i raḫşān-ı bi'smillah

2. Olurdı an-be-an ekvān ġarīḳ-i lücce-i envār
Eger çehre-nümā olsaydı ḥüsn ü ān-ı bi'smillah

3. Ne rükne sen rükūn itseñ gerek erkānsız söyle
Ṭururken sedd-i İskender gibi erkān-ı bi'smillah

4. O bir şāndur ki memlūdur heme gül-ḳand-i raḥmetle
Hele ġāyetle ʻālü'l-ʻāl ʻulüvv-i şān-ı bi'smillah

5. Bulursın gevher-i nā-yāb-ı ʻirfānı di çoḳ anı
Geçerse destüñe bir kerre Kānī kān-ı bi'smillah

3

Eyżan

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Cihānı ḳaplamışdur pertev-i envār-ı bi'smillah
Ḳamaşdırmış dü-kevnüñ dīdesin dīdār-ı bi'smillah

[12b] *kenz-i lā-yefnā: Bitmez, tükenmez hazine.*

[2] İ 102a, K 3a, M 2a, Ü 2b; Eyżan K.

[3] İ 102a, K 3a, M 2a, Ü 2b; Eyżan K.

2. Bilürseñ kemterīn sırrın iki dünyāya ṣıġmazsın
Ki ṣıġmaz ṣafḥa-i endīşeye esrār-ı bi'smillah

3. Fütūḥāt-ı ẓuhūr u bāṭın andan feyż alur dā'im
Mübārek-bāddur her emr-i ḫayra kār-ı bi'smillah

4. Ḫaṭādan eylemişdür ḥażret-i Ḥaḳḳ anı vāreste
Hümāyūndur ser-ā-pā ḫaṭṭ-ı 'anber-bār-ı bi'smillah

5. Degüldür ġayrı Kānī olsa olsa meẕheb-i Ḥaḳḳda
Metā'-ı Çīn-i 'irfānda muḥaḳḳaḳ bār-ı bi'smillah

(NA'TLER)

4

Na't-ı Şerīf-i Ḥażret-i Server-i Kā'ināt 'Aleyhi'ṣ-Ṣalātü ve't-Taḥiyyāt*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ġubārı ravżanuñ kuhl-i cilādur yā Resūla'llah
Gözümde ḫāk-i kūyuñ ṭūtiyādur yā Resūla'llah

2. Cebīnüñ sūre-*i ve'ş-şems* sīneñ maṭla'-ı *ve'l-fecr*
Ṣaçuñ *ve'lleyl* yüzüñ *va'ḍḍuḥā*dur yā Resūla'llah

3. Şeb-i mi'rācda na'l-i şerīfüñ naḳşın almış çarḫ
Biri meh birisi mihr-i semādur yā Resūla'llah

4. Şemīm-i çīn-i zülfüñ şemmesidür müşg ile 'anber
Anuñçün müşge teşbīhi ḫaṭādur yā Resūla'llah

[2a] Bilürseñ] Bilürsen Ü.
[4] İ 102a, K 3a, M 2b, Ü 3a.
[*] 'Aleyhi'ṣ-Ṣalātü ve't-taḥiyyāt] 'Aleyhi's-selām Ü.
[1a] Ġubārı] Ġubār-ı Ü; ravzānuñ] ravzāñuñ K.
[1b] kūyuñ] kūyın Ü.
[2] Kur'ân-ı Kerim, 91/1; 89/1; 93/1-2.
[4a] müşg] misk K.

5. Ne yüzle varayum yüz virmez iseñ bāb-ı raḥmāna
Yüzümde rū-siyehlik rū-nümādur yā Resūla’llah

6. Ġubārum rūzgār atmazsa semt-i ravża-i pāke
Dem-i maḥşerde de işüm hevādur yā Resūla’llah

7. O deñlü mücrimem ẕerre s̱evābum varsa defterde
Ya sehv-i ḳātibān ya iftirādur yā Resūla’llah

8. Egerçi dāmen-i *lā-taḳnaṭū* der-destdür ammā
Yine her ḥālde ümmīdüm sañadur yā Resūla’llah

9. O deñlü luṭfuña ümmīdvārum ḫavf olup ma‘dūm
Zebāna her gelen ḥarf-i recādur yā Resūla’llah

10. Derūnum ẕikr ü fikr-i ḥażrete bī-gānedür gerçi
Niçe bī-hūde fikre āşinādur yā Resūla’llah

11. Reh-i mescidde süst ü nā-tüvān üftān u ḫīzāndur
Ṭarīḳ-i fısḳda pek tīz-pādur yā Resūla’llah

12. Eger rūz-i cezāda ṣāḥib olmazsañ degül Cennet
Cehennem de baña nefret-nümādur yā Resūla’llah

13. Şefā‘at suçluya derler mes̱eldür söylenür dā’im
Ḳuluñ Kānī de bir mücrimgedādur yā Resūla’llah

5
Na‘t-ı Şerīf
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Dü-gīsū nāfe-i ẕātü’l-erecdür yā Resūla’llah
Maṣūn ez-şemme-i cins-i ḫarecdür yā Resūla’llah

[5] İ 102b, K 3b, M 2b, Ü 3a; Eyżan K.

2. Senüñ dürrāc-ı rengīn tāc-ı kūhistān-ı i'cāzuñ
Ser-i sīmurġdan 'ālī derecdür yā Resūla'llah

3. Senüñ pāy-ı Ḳudüs-peymāñ vardıġı yere ġayruñ
Seri varmaz ayaġı zī-'arecdür yā Resūla'llah

4. Dü-çeşmüm *merace'l-baḥreyni** ḳalbüm *māricin min-nār***
Sirişküm ḫūn ile sehlü'l-merecdür yā Resūla'llah

5. Neṡirden naẓmum inşādan cenīn-i şi'r-i Bihzādum
Senüñ evsāfuñ içün muḫterecdür yā Resūla'llah

6. Hevādan olmaduñ nāṭıḳ güvāhumdur ve mā-yenṭıḳ
Ki nuṭḳuñ daḫı ġayri zī-ivecdür yā Resūla'llah

7. Derūñde çihre-sālıḳ pāyesin ister ḳuluñ Kānī
Bilür *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferecdür* yā Resūla'llah

6
Na't-ı Şerīf
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ruḫuñdur şāhid-i esrāra peyker yā Resūla'llah
Lebüñdür ṣūretā rūḥ-ı muṣavver yā Resūla'llah

2. Ḫażīż-i şarḳda cirm-i ḳamer ẓann itme kim düşdi
Görüp şānuñ senüñ mihr-i münevver yā Resūla'llah

3. Sen ol remz-āşinā-yı fāş-gū-yı sırr-ı 'irfānsın
Ki itmişdür Mesīḥā na'tuñ ezber yā Resūla'llah

[3a] yere] yerlere Ü
[*] *"O iki denizi salıvermiştir, birbirine kavuşurlar" (Kur'ān-ı Kerim, Furkan 25/53, Rahman 55/19)*
[**] *"Cini de dumanı olmayan hâlis bir ateş alevinden yarattı" (Kur'ān-ı Kerim, Hicr 15/27)*
[5a] naẓmum] naẓm Ü; cenīn-i] çünīn Ü.
[7b] *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferecdür: Sabır, kurtuluşun (zorluktan felaha çıkışın) anahtarıdır.*
[6] İ 102b, K 3b, M 2b, Ü 4b; Eyżan K.

4. Senüñ yoluñda ölmek gerçi ẖayli işdür ammā
Göñül ölmekden ise ẖıdmet ister yā Resūla'llah

5. Su'āl-i ẖaşr olup āmīẖte hevl-i ḳıyāmet ile
Cevābın ehl-i cürmüñ başḳalar der yā Resūla'llah

6. Gerek ūd u gerek 'anber senüñ yanaḳlaruñdandur
Tenüm berk-i ẖazān-āsā ditirer yā Resūla'llah

7. Nesīm-i luṭfuñ olmazsa feraḥ-baẖş ehl-i 'isyāna
Siyehkārān-ı bād-ı ḳahr ṣarṣar yā Resūla'llah

8. Ucı ortası bulınmadıġıçündür senüñ sırruñ
Kürī oldıġı bu nüh-çarẖ-ı çenber yā Resūla'llah

9. Saña bu süllem-i nüh-pāye-i gerdūn ise azdur
Gerekdür cāmi'üñde ġayrı minber yā Resūla'llah

10. İki reşḥa lebüñden ṣūret ü ma'nāya feyż olmış
Birisi āb-ı ḥayvān biri kevs̱er yā Resūla'llah

11. Olaldan nāfe-rīz-i dest-i raḥmet zülf-i pür-çīnüñ
Günehkārānuñ oldı işi 'anber yā Resūla'llah

12. Bu Kānī bendeñe yoḳ tesliyet bi'llah 'ālemde
Anı ümmīd-i feyż-i luṭfuñ egler yā Resūla'llah

[6a] 'ūd u] 'ūd İ, K,Ü.
[7a] 'isyāna] 'irfāna M.
[8b] kürī] imlālı yazılmıştır. İ, K.
[9a] ise] isem Ü.
[12b] egler] anlar Ü.

7

Na't-ı Şerīf

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Lebüñ keşfü'r-rümūz-ı mā-sebāḳdur yā Resūla'llah
Ki her bir ḥarfi biñ yıllıḳ sebāḳdur yā Resūla'llah

2. Sen ol mesned-fürūz-ı *ṣa'diḳu'l-va'di'l-emīn*sin kim
Kelāmuñ cümle sırra mā-ṣadaḳdur yā Resūla'llah

3. Ṭabaḳ-pīrā-yı ṭıbḳ-ı ḥüsn ü āndur cevher-i ẕātuñ
Anuñçün nūr-ı rūy-ı nüh-ṭabaḳdur yā Resūla'llah

4. Görüp dendānlaruñ deryā 'araḳ-rīz oldı ḫacletden
Ṣadef içre degüldür dürr 'araḳdur yā Resūla'llah

5. Azād olsa 'aceb mi kemterīn çākerlerüñdendür
Ḳadīmī ḳullara i'tāḳ-ı ḥaḳdur yā Resūla'llah

6. Şehīd-i Kerbelā şehzādegān-ı ḫāṣṣınuñ şāhā
Yüzi ḫūrşīddür ḫūnı şafaḳdur yā Resūla'llah

7. Sen ol 'ayn-ı ḥaḳīḳat gözü rūhu'l-'ayn-ı ma'nāsın
Ki naḳş-ı nā'lüñ envār-ı ḥadaḳdur yā Resūla'llah

8. Senüñ deryā-yı luṭfuñ ġarḳ iderdi cān-ı Fir'avnı
Seni añsaydı ol ḥīn kim ġaraḳdur yā Resūla'llah

9. Senüñ esrārıñı fāş itdigiyçün ḫalḳa bī-pervā
O ṭarlıḳlar bütün Manṣūra Ḥaḳḳdur yā Resūla'llah

---

[7] İ 103a, K 4a, M 3a, Ü 3b; Eyżan K.

[1b] Ki her bir] Ki bir Ü; ḥarfi] ḥarf M.

[2a] kim] ki Ü; *ṣa'diḳu'l-va'di'l-emīn: va'dinde duran, sözünü yerine getirensin. (Kur'an-ı Kerim, Meryem 19/ 54)*

[3b] nūr-ı] āb-ı Ü

[6a] ḫāṣṣınuñ] ḫᵛāḥıñuñ K

[9b] Manṣūra] Manṣūr-ı Ü

10. Cemī‘-i enbiyā dergāhuña yüz sürmede hemvār
Senüñ aṣḥābuñ ile yek-nesaḳdur yā Resūla’llah

11. Saña düşmen olan va’llah bi’llah Ḥaḳḳa düşmendür
Mesā’il bu baḥisde müttefiḳdür yā Resūla’llah

12. Ben elyaḳ oldıġum nāre bilürem eylemem inkār
Saña lāyıḳ mı bendeñ nāre yaḳdur yā Resūla’llah

13. Senüñ na‘t-ı şerīfüñ rūz u şeb ḥaḳḳ-ı ṣarīḥimdür
Ḳuluñ Kānī bu iḥsāna eḥaḳdur yā Resūla’llah

8
Na‘t-ı Şerīf
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. İşigüñ ḫākine ruḫsāre-sāyem yā Resūla’llah
N’ola reşk-i Hümā olduysa sāyem yā Resūla’llah

2. Edeb māni‘dür iḫtāra kerem mevsimlerin ḥaḳḳa
Velī minnet-i ḫūr-dest-i du‘āyem yā Resūla’llah

3. Ner ü māde zemīn ü āsmānı farḳdan ḳaldum
Ser-i dil-bestegān-ı hūy u hāyem yā Resūla’llah

4. Elüm yüzüm ḳarasıdur ḳalan pāyine ‘uşşāḳuñ
Bu emniyyeyle dā’im ḫāk-i pāyem yā Resūla’llah

5. Ġam-ālüfte Ḫudāyī perverān-ı baḥr-ı āteşdür
Bu deryāda hele ben nā-ḫudāyem yā Resūla’llah

[10a] yüz sürmede] yüz sürse Ü.
[11b] baḥiṣde] maḥabbetde Ü.
[8] İ 103b, K 4a, M 3b, Ü 4a; Eyżan K.
[1a] ruḫsāre-sāyem] ruḫsār-sāyım Ü.
[1b] olduysa] olsa Ü.
[2a] mevsimlerin] mevsimleri M.
[4] Bu beyit: –Ü

6. Tenümde cān es̱er-i ibḳāsın itmez hīç istiḥsān
Bilür ki ben saña ez-cān fedāyem yā Resūla'llah

7. Kedu ber-dūş ked-bānū be-zānū meykededür dil
Bürehne-ten çü Kānī bir gedāyem yā Resūla'llah

9
Na't-ı Şerīf
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ümīd eyler cihān senden 'ināyet yā Resūla'llah
Unutma bende-i ḫāṣuñ şefā'at yā Resūla'llah

2. Düşüp aġladıġum yollarda üftān oldıġum dā'im
'Aceb mi ḳalmadı bende irādet yā Resūla'llah

3. Vücūdum bir günehdür ki aña beñzer günāh olmaz
İşüm gücüm günüm gicem ḳabāḥat yā Resūla'llah

4. Feres-rān der-miyān-ı fārisānü'l-ḫayl-i her vādī
Velī bī-ġāne-i fenn-i ferāset yā Resūla'llah

5. Müşeffi'dür cihān yek-ser çü zevceyn āferīnişdür
Şefā'at yā Resūla'llah şefā'at yā Resūla'llah

6. Amān ṣad el-amān ṣad-der-ṣad āh ey āhlar āhı
Meded ey şāhlar şāhı kerāmet yā Resūla'llah

7. Kitāb-ı nev-nüzūl-i midḥatüñ biñ nüsḫa olmışdı
Eger ben itmesem sözden ferāġat yā Resūla'llah

---

[7] *Kedbânunun omuzundaki şarap testisi, gönüldeki meyhaneye aittir. Ey Allah'ın resûlü! Ben, Kânî gibi vücudu çıplak bir dilenciyim.*

[9] İ 103b, K 4b, M 3b, Ü 4a; Eyżan K.

[4a] *Her vadinin atına binenlerin arasında at süren*

[5a] yek-ser] senden M

8. Übeyhe’l-mühcetü’l-ḥamrā’u ke’d-dem‘il muḥammer āh
Yoġ iken daẖı ās̱ār-ı ibāḥet yā Resūla’llah

9. Ṣabāḥat ez-ṣabāḥ-ı Cennet-i ‘adnest rūşenter
Zi reng-i ṣubḥ-ı vaṣlam dih ṣabāḥat yā Resūla’llah

10. Dem-i mühce fürūġ-ı behce ez-her zümre ṣad-lehce
Ḥalālet bād-ı bā cānhā mübāḥat yā Resūla’llah

11. Ṣalātıyla selām ervāḥı essün ravż-ı ẖāṣuñda
Ṣabāḥat tā şeved rūşen revāḥat yā Resūla’llah

12. Melīḥān-ı cihān cümle ümeylaḥ lehcegān yek-ser
Be-mellāḥī-i to yābed melāḥat yā Resūla’llah

13. Eger rīḥ-i şumā ez-luṭf ne-buved müştemil dil rā
Kücā yābem der-īn her kāẖ-ı rāḥat yā Resūla’llah

14. Eger ez-seng-i ṭıflān rūz-ı restaẖīz mī-rencem
Rehān yā Rabb me-rā zan her melāmet yā Resūla’llah

15. Ḥadīs̱-i luṭfı gel itme dirīġ gel itme ey merḥamet kānı
Ḥades̱ler cümle bir ḥükm-i ḥadāset yā Resūla’llah

[8a] *Kırmızı canlar kızıl kanlar gibi mübah görülüyor ah. (Beyit bütün olarak düşünüldüğünde, Ya Rasülallah, kan dökme hususunda her hangi bir ibahat (mübahlık) izi bile olmadığı halde yine de kan dökülüyor ve canlara kastediliyor anlamına gelmektedir.)*

[9] Bu beyit: –Ü; *Senin sabahın, Adn Cennetinin sabahından daha aydınlıktır. (Bana) sana kavuştuğum sabahın renginden ver ey Allah’ın resûlü!*

[10] *Senin gönlünün güzelliği ve parlaklığı, her zümreden yüz lehcedir, hilâlin (senin yolundaki) canlarla parlasın Ey Allah’ın resûlü!*

[11] *Salat ile anılan has ravzanda (kabrinde) selâm ruhları essin, sabahın akşamına kadar aydınlık olsun ey Allah’ın resûlü!*

[12] *Cihânın güzellerinin hepsi, bir başın nüktecikleridir, güzellik senin güzelliğini bulsun ey Allahın resûlü!*

[13] *Eğer sizin lutüf rüzgârınız olmasaydı, gönlün (kabul ettiğini) içine aldığını nerede bulurum, burada her saray senin yolundur ey Allah’ın Resûlü!*

[14] *Eğer çocukların taşlarından diriliş günü yaralanırsam ey Rabbim, Allah Resûlünün her azarlamasını benim için kurtuluş vesilesi kıl.*

10

Na‘t-ı Şerīf

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ġarīb-i bī-kesem dergāha geldüm yā Resūla'llah
Gedāyam bī-nevāyam şāha geldüm yā Resūla'llah

2. Yol azdırmışdı deyu nefs ammā ṣad hezār el-ḥamd
Ki el-ḥāle ser-i şeh-rāha geldüm yā Resūla'llah

3. Miṡāl-i Yūsuf-ı Ken‘ān ümīd-i ṣadr-ı ‘izzetle
Bün-i nā-ḳa‘r-yāb-ı çāha geldüm yā Resūla'llah

4. Ne deñlü rū-siyāham ol ḳadar lā-ḳayd u bī-bākem
Ne ġam sen gibi şāhen-şāha geldüm yā Resūla'llah

5. Uyutdum ‘ālemi āvāze-i nānū-yı ġafletle
Egerçi ḫᵛābdan inbāha geldüm yā Resūla'llah

6. Sezā mı ‘avdeti iḥṣāndan me'yūs Kānīnüñ
Cenāb-ı şāh-ı ‘ālī cāha geldüm yā Resūla'llah

11

Na‘t-ı Şerīf

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ḫırāmuñ ṣūret-i rūḥ-ı revāndur yā Resūla'llah
Ḳıyāmuñ müṡbit-i āḫir-zamāndur yā Resūla'llah

2. Senüñ māhiyyetüñ fehm itmeyen senden firār eyler
Melek-ḫūyın o kim bilmez remāndur yā Resūla'llah

---

[10] İ 104a, K 5a, M 4a, Ü 5a; Eyżan K.
[1a] dergāha] dergāhına M.
[4a] lā-ḳayd u] lā-ḳayd-ı Ü.
[5a] āvāze-i] āvāre-i M.
[11] İ 104a, K 5b, M 4a, Ü 5a; Na‘t-ı Diger K; K'da 12. manzumeden sonra kayıtlıdır.
[2b] remāndur] zamāndur M.

3. Elinden nesne gelmez ‘āṣiyān-ı ümmetüñ āẖir
Gelen elden amān ṣad el-amāndur yā Resūla’llah

4. Muḳābil düşdigiyçündür nişān-ı *ḳābe ḳavseyne*
Bir adı da o ebrūnuñ kemāndur yā Resūla’llah

5. Zülāl-i luṭfuña her ḳande olsa teşnedür Kānī
Ġarībüñdür anı iḥsāna ḳandur yā Resūla’llah

12
Na‘t-ı Şerīf
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Sözüñdür vaḥy-i Ḥaḳḳ āyet-be-āyet yā Resūla’llah
Ḥadīs̱-i ‘ışḳ hep senden rivāyet yā Resūla’llah

2. Bu çūb-ı ẖuşk-ẖāme vaṣfuñ itmek hīç mümkin mi
Rehīn-i ‘acz iken ehl-i dirāyet yā Resūla’llah

3. Olur elbette māh-ı nev‘alem ẖūrşīd-i zer mancūḳ
Ne yerde eyleseñ taḥrīk-i rāyet yā Resūla’llah

4. Senüñ dest-i cevād-ı luṭfuña nisbetle el-ḳıṣṣa
Ḥadīs̱-i baḥr u kān ḳurı ḥikāyet yā Resūla’llah

5. Vesaẖ-şūy-ı günāh-ı ehl-i maḥşer olmaġa bi’llah
İder yek-ḳaṭre-i luṭfuñ kifāyet yā Resūla’llah

6. Olurlar sünbül ü gül lāleveş maḥrūm-ı būyāyı
Nesīm-i ẖulḳuñ itmezse sirāyet yā Resūla’llah

[3a] gelmez] –M.
[4a] ḳābe] ḳālıb-ı Ü.
[12] İ 104b, K 5a, M 4a, Ü 4b; Eyżan K.
[2a] çūb-ı] çün M.
[2b] dirāyet] rivāyet K, Ü.
[5a] vesaẖ-şūy-ı] vesaẖ-şūy-ı İ, K.
[6a] olurlar] olur Ü.
[6b] itmezse] olmazsa Ü.

7. Egerçi cürmüme taḳdīr-i ḥadd u ġāye müşkildür
Senüñ de luṭfuña yoḳdur nihāyet yā Resūla'llah

8. Olur pā-māl-i ceyş-i cürm ü ʻiṣyān ehl-i maḥşer hep
Cünūd-ı ʻafvuñ itmezse ḥimāyet yā Resūla'llah

9. Daḫīl-i bārgāhuñ bir şefāʻat ḫᵛāh bendeñdür
Mükedderdür hele aḥvāl-i ġāyet yā Resūla'llah

10. Şu deñlü yekke-tāz-ı ʻarṣa-i ʻiṣyāndur Kānī
Ki nefsi kendiden eyler şikāyet yā Resūla'llah

13
Naʻt-ı Şerīf
Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ġubār-ı ravża-i faḫr-ı dü-ʻālem kīmyādur hep
Ḫamīr-i māye-i seng-i deri çün mūmyādur hep

2. Amān yā behcetü'l-ʻuşşāḳ meded yā mühcetü'l-müştāḳ
İrişdi ġāyete eşvāḳ kārumsa riyādur hep

3. Ziyāret-cūyi-i ḫāk-i derüñle insilāḫ itsem
Gelen sūrāḫ-ı āteşlāḫ-ı esmāʻa beyādur hep

4. Senüñ meddāḥ-ı ẕāt-ı şāh-ı şāhāneñ ʻidādından
Birazı bendegānuñdur birazı enbiyādur hep

5. Ṣafā-yı ṣafvet-i ṣāfī ṣıfātuñ vāṣıfānından
Birazı evliyāa'llah birazı aṣfiyādur hep

8b itmezse] olmazsa Ü.
9b aḥvāl-i] aḥvāli Ü.
13 İ 104b, K 5b, M 4b, Ü 5a; Velehü Diger Naʻt-ı Şerīf K.
3a cū-yı] cū-i İ, M.
4a şāh-ı şāhāneñ] şāh-ı şāhāne Ü, şāhen-şāhāneñ K.

6. Olur rīzān be-vefk-i a‘del-i mīzān çün nīsān
Zülāl-i feyż-i sermed-mā ḥaṣalsa gūyiyādur hep

7. Senüñ bir nīm laḥzañla mülāḥiẓ olmasa bir ẕāt
Ma‘āẕallah zebānīlerde baḳışlar ḳabādur hep

8. Senüñ meddāḥuñ olmaḳ feyż-i sārīdür bu ekvāna
Anuñçün vāṣıfānuñ rūḥ-mānend-i eẕkiyādur hep

9. Bu berg-i sebz-i dervişāne ile ḳapuña geldüm
Ḳuluñ Kānīye her gül-bergi bir mihr-i kiyādur hep

14

Na‘t-ı Şerīf

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Mevce-i pīşīn ẓuhūr-ı rūzgār-ı nūrsın
Rūz-sāz-ı kisvet-i tār-ı şeb-i deycūrsın

2. Feyż-i envār-ı eşi‘‘āñ bī-niyāz-ı ḳurb u bu‘d
Ṣūretā ez-māh tā māhī verādan dūrsın

3. Pertev-i nūr-ı cebīnüñ ‘aksini gördi kelīm
Hem tecellī nāẖlı hem nār-ı ḳabes hem ṭūrsın

4. Ṣāyeñi düşmez ṣanur hep gölge ardınca yelen
Mā-siva’llah sāye sen hep gün gibi meşhūrsın

5. Fethi ḳurb-ı ḥażrete mevkūf keşfi vuṣlata
‘Ayn-ı raḥmet bir muṭalsam daẖme-i mestūrsın

6. Bārgāhuñda Süleymān ber-hevā-perrende mūr
Sen nevāzişkār-ı dilhā-yı ḥazīn mūrsın

[9a] sebz-i] sebze M.

[14] İ 105a, K 5b, M 4b, Ü 5b; Diger Na‘t-ı Şerīf K.

[1b] tār-ı] tā M.

[4a] yelen] yeten Ü.

[6a] bārgāhuñda] bārgāhuñdan Ü, bādgāhuñda K.

7. Bu ʻināyet-bes bu bī-kes bende-i nā-çīzüñe
Kāniyā ġam çekme kim meşfūʻsın maġfūrsın

15

Naʻt-ı Şerīf

Müfteʻilün Fāʻilün Müfteʻilün Fāʻilün

1. Bülbül-i bāġ-ı belāġ ṣalli ve sellim ʻaleyh
Rāh-ber-i heşt-bāġ ṣalli ve sellim ʻaleyh

2. Maṭlaʻ-ı mihr-i vücūd māh-ı sipihr-i vücūd
Şāhid-i şehr-i vücūd ṣalli ve sellim ʻaleyh

3. Perde-güşā-yı cemāl bürḳaʻ-ı rūy-ı celāl
Fihris-i her ḥāl ü ḳāl ṣalli ve sellim ʻaleyh

4. Şirzime-i aṣfiyā maḥrem-i bezm-i ṣafā
Merciʻ-i ehl-i vefā ṣalli ve sellim ʻaleyh

5. Ol zebed-i her zebed ol gül-i rūy-ı seped
ʻIşḳına di tā ebed ṣalli ve sellim ʻaleyh

6. Mefḫar-i ins ü melek pā-be-ser-i nüh-felek
Men yeteberrā helek ṣalli ve sellim ʻaleyh

7. Sāyesi ʻulvī-meniş cebhesi gün görmemiş
Ebr diyen bilmemiş ṣalli ve sellim ʻaleyh

8. Aḥḳār-ı nevʻ-i beşer bende-i is̱nā ʻaşer
Hep disün üçer beşer ṣalli ve sellim ʻaleyh

[7a] bes] pes K, M.

[15] İ 105a, K 6a, M 4b, Ü 5b; Diger Naʻt-ı Şerīf K.

[3a] perde-güşā-yı] perde-i güşā Ü.

[6a] mefḫar-i] maḳhar-ı M.

[6b] "*Kim ölümden (yok olmaktan) kurtulmayı başarırsa, bundan uzak kalmayı başarırsa ona salat ve selam olsun.*"

[7b] ebr diyen] ebr diyen din Ü.

9. Öyle gerekdür kiriş aña göredür düriş
Dinmese müşkildür iş ṣalli ve sellim ‘aleyh

10. Sırr-ı ezel nūr-ı ẕāt maẓhar-ı cem‘-i ṣıfāt
Melce-i cümle ‘uṣāt ṣalli ve sellim ‘aleyh

11. Leyli vü Mecnūnına Yūnus-ı ẕü’n-nūnına
‘Āşıḳ-ı meftūnına ṣalli ve sellim ‘aleyh

12. Ḫāk-i reh-i kūyına lehce-i ḥaḳḳ-gūyına
Her bün-i her mūyına ṣalli ve sellim ‘aleyh

13. Ḳande ki Kānī güle virme ẓafer anuñla
Bir dem-i ān sergile ṣalli ve sellim ‘aleyh

16

Na‘t-ı Şerīf

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ġubār-ı pāyuña almam cihānı yā Resūla’llah
Degişmem mūyuña heft-āsmānı yā Resūla’llah

2. Duyunca maḳdem-i teşrīfüñ Ādem ṣulb-i pākinden
Degişdi ḥabbeye bāġ-ı cinānı yā Resūla’llah

17

Na‘t-ı Şerīf

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ḥaḳuñ bir dānesiydi çün o dürr-i baḥr yektā
Ne kim var ise bildürdi aña pinhān eger peydā

[16] Ü 6a, -İ, K, M.
[17] İ 105b, K 6b, M 5a, Ü 6a.
[1a] çün o dürr-i] çün dürr-i Ü, o dürr-i İ.

2. Yetīm-i mehd-i *ev-ednā* vużū‘-ı s̱edy-i *mā-evhā*
Bihīn-ma‘ṣūm-ı ḫ̮āb-āyende-i nānū-yı istiġnā

18
Na‘t-ı Şerīf
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Yā meşriḳa’s-sa‘ādeti yā maṭla‘a’l-hüdā
Senden münevver eyledi çeşm ü dili Ḫudā

2. Kānī göñülle gel bu göñülsüz yeri degül
Tā kim disün saña o Ḫudāyī vü şān Ḫudā

19
Na‘t-ı Şerīf
Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Kim ki eyā sevdigüm iḥsānuña olsun sezā
Merḥamet itmez misin ben bendeñe rūz-ı cezā

2. Zāde-i zād u zevād-ı ‘ışḳıdur çün zūd-res
Zādehu’llah rāh-ı ‘ışḳuñ gibi var mı şevḳ-zā

20
Tesdīs-i Beyt-i Meşhūr Der-Na‘t-ı Şerīf
Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

I

1 Ḫusrev-i gītīsitān-ı mülket-i iḳbāl ü cāh
2 Dāver-i dāra-sipāh-ı kişver-i feyż-i ilāh

[2a] rāżī‘-i] rażī‘-i K; “*İki yay kadar veya daha yakın oldu, Allah kuluna verdiği vahyi verdi*” *(Kur’an-ı Kerim, Necm, 53/9-10)*
[2b] *“Seçkin, ma‘sûm, ninninin verdiği uykuya muhtaç değildir.”*
[18] İ 105b, K 6b, M 5a, Ü 6a.
[1a] meşriḳa’s-sa‘ādeti] meşriḳa’s-sa‘āde Ü; “*Ey saadetin doğduğu yer, ey hidayetin kaynağı!*”
[2a] Ḫudā] Ḫūdā K (imlālı)
[19] İ 105b, K 6b, M 5a, Ü 6a.
[2b] zādehu’llah] zāde’llah Ü1; şevk-zā] şevḳ-fezā Ü.
[20] İ 105b, K 6b, M 5a, Ü 6a.

Aḥmed-i muḫtār maḥbūb-ı şeh-i vaḥdet-penāh
Ṭoġmasa ṭoġmazdı ḫūrşīd ü meh-i nüh-bārgāh
Yā ʿıbāda'llah ṣallū vaḳtefū iṡrü'l-hüdā
Ki şumārā ʿümmet-i ḫod-ḫˇānd maḥbūb-ı Ḫudā

II

Āsitān-ı bāb-ı Raḥmānı anuñ dergāhıdur
Heft-iḳlīm-i cihān-ı iʿtinānuñ şāhıdur
Evc-i ḥüsnüñ rūy-ı mihridür cebīni māhıdur
Ḥaḳḳ rıżāsı ẓāhir ü bāṭın anuñ dil-hˇāhıdur
Yā ʿıbāda'llah ṣallū vaḳtefū iṡrü'l-hüdā
Ki şumārā ʿümmet-i ḫod-ḫˇānd maḥbūb-ı Ḫudā

III

Ḫāk-i gülnāk-i ser-i kūy-ı laṭīfi müşk-i çīn
Ḳālıb-ı pür-nūrına ẓāhir heme rūḥu'l-emīn
Hāẕihi min-Cenneti'l-Firdevsi ḳaṣru'l-ḫālidīn
Ḳāle mürselnāke illā raḥmeten li'l-ʿālemīn
Yā ʿıbāda'llah ṣallū vaḳtefū iṡrü'l-hüdā
Ki şumārā ʿümmet-i ḫod-ḫˇānd maḥbūb-ı Ḫudā

IV

Eyledüñse ger sükkān dergehine intisāb
İftaḥ ʿaynuñ saña oldı her cihetden fetḥ-i bāb
Ẕerresinüñ ẕerresinüñ ẕerresidür āftāb
ʿĀşıḳān ey ʿāşiḳān ey men lehüm ḥüsne'l-meʾāb
Yā ʿıbāda'llah ṣallū vaḳtefū iṡrü'l-hüdā
Ki şumārā ʿümmet-i ḫod-ḫˇānd maḥbūb-ı Ḫudā

V

Bendegānuñ cismi rūḥ u rūḥı nūru'n-nūr olur
Bende-i ḫāṣuñ ġamuñla dāʾimā mesrūr olur

[I-5/6] "*Ey Allah'ın kulları! Peygambere salat ve selam okuyun ve hidayet yolunu (izlerini) takip edin ki o bizi kendi ümmetinden saymıştır.*"
[III-1] gülnāk-i] gül-bāki M.
[III-8] ḫālidīn] ḥālidīn M.; "*Bu Firdevs Cennetlerinden birinde bulunan ve sonu gelmez (hiç yıkılmayacak olan) köşklerden biridir. Dedi ki bizi Alemlere rahmet olarak gönderilene ulaştıran ancak sensin.*"
[V-1] rūḥ u rūḥı] rūḥı M.

Tācirān-ı ʻışḳ ne medḥūr u ne me’cūr olur
Budur ümmīdüm ki bu Kānī daḫı maġfūr olur
Yā ʻibāda’llah ṣallū vaḳtefū iṡrü’l-hüdā
Ki şumārā ʻümmet-i ḫod-ḫ͗ānd maḥbūb-ı Ḫudā

21

Taḫmīs-i Naʻt-ı Rūşenī

Feʻilātün Feʻilātün Feʻilātün Feʻilün

I

Bir mehüñ bendesiyem sāye daḫı olmaz eşi
Nūrınuñ ẕerresi olmaz bu cihānuñ güneşi
Ḳapladı pertev-i envār-ı ruḥuñ çār u şeşi
Çün ṭoġup ṭutdı cihān nūrını ḥüsnüñ güneşi
Kim ola sevmeye bu vech ile sen māhveşi

II

O ḳadar buldı ṣuyın muʻcize-i faḫr-ı cihān
O ḳadar āb-ı ʻaṭā itdi cihāna cereyān
Hep ḥayātından elin yummış iken leşkeriyān
Parmaġuñdan aḳıdup āb-ı revān-baḫş revān
Niçe yüz biñ kişiden refʻ idisersin ʻaṭaşı

III

Ṭoldı āvāze-i iʻcāzuñ ile çarḫ-ı kühen
Bildiler şānuñı aṣḥāb-ı Buḫāra vü Yemen
Degülem vaṣfuñ iden mülk-i fenāda bir ben
Türk ü Kürd ü ʻAcem ü Hind bilür bunı ki sen
Hāşimīsin ʻArabīsin Medenīsin Ḳureşī

[V-3] medḥūr] medḫūr M
[V-4] daḫı] –Ü; maġfūr] maḳfūr M
[21] İ 106a, K 7a, M 5b, Ü 6b.
[I-4] ṭoġup] ṭoġdı M.
[I-5] vech ile] ḥusn ile Ü.
[II-3] yummış iken] yumış iken Ü; elin] –Ü.
[II-5] ʻaṭası] ʻaṭşı İ.
[III-1] āvāze-i iʻcāzuñ ile] iʻcāz-ı āvāzeñ ile Ü
[III-3] fenāda] beḳāda Ü; vaṣfuñ iden] vaṣfuñ M, Ü.

IV

Ne ḳadar ‘āṣī vü mücrim ne ḳadar muḳtir ise
Ne ḳadar fāsıḳ u fācir ne ḳadar müks̱ir ise
Ne ḳadar ma‘rifet-i ḥażretüñi münkir ise
Sen emīre ḳul olan her ne ḳadar müdbir ise
Bende-i muḳbil olur mis̱l-i Bilāl-i Ḥabeşī

V

O zamān ki ḥarem-i ‘izzete itdüñ seferi
Eyledüñ ḳurbgeh-i ḥażret-i Ḥaḳḳa güẕeri
Virdi her ẕerre o demde saña bu ḫoş ḫaberi
Sensin ol püşt ü penāh-ı melek ü ins ü peri
Enbiyānuñ güzeli sevgilüsi ḫūb u ḫoşı

VI

Gevher-i kenz-i ḫafādan aña kim behre dege
İşidüp bu ḫaberi ṭaşlar ile sīne döge
Göge çıḳardı anı çünki Ḫudā öge öge
Yerdeki da‘veti fevt oldı deyu gitdi göge
Beline baġladı ol nūr-ı belā sāye ṭaşı

VII

Āteş-i ‘ışḳ ile ṭabḫ oldı vücūduñ muṭlaḳ
Süfre-i ḳurb-ı ilāhīye olınca mülḥaḳ
Var mı pişmiş ḳotarılmış saña beñzer el-ḥaḳḳ
Dīk-i ḥikmetde pişürdi çü seni sevgili Ḥaḳḳ
Cebra’īl olsa n’ola matbaḫınuñ hīme-keşi

VIII

Pehlevānlıḳ es̱er-i mu‘ciz-i peyġamber olur

[IV-3] ḥażretüñi] ḥażretüñe M.
[V-4] püşt ü penāh] püşt-i penāh K.
[VI-1] kenz-i] kenzüñ Ü.
[VI-2] –M.
[VI-3] –M.
[VII-3] pişmiş] bişmiş M.
[VIII-1] mu‘ciz-i] mu‘cize-i M.

2 Kişt-gīrān-ı hevā saña niçe hem-ser olur
3 Kim bu da‘vāyı ider ‘āḳıbeti bedter olur
4 *Üzilür ‘ırḳı Ebū Cehl gibi ebter olur*
5 *Sen Ebü’l-Ḳāsım ile her kim iderse güreşi*

IX

1 Bülbül oldı ḳalem-i Kānī-i bī-dil gülüñe
2 Şemme-i feyzüñi baḫş it n’olur ol bülbülüñe
3 Yüz ḳaralığını bağışla siyeh fülfülüñe
4 *Va’ḍḍuḥā verdüñe ve’lleyl oḳudum sünbülüñe*
5 *Rūşenī virdi budur külli ġadātin ve ‘aşī*

22
Terceme-i Ḳaṣīde-i Münferice
Bi’smillāḥi’r-raḥmāni’r-raḥīm

1. İşteddā ezmetü teferrüci
Ḳad üzine leylüke bi’l-yelici

2. Lā-büd ġam olur bir gün gidici
Gīce ṣoñına gündüz gelici

3. Ve ẓalāmü’lleyli lehā sürucün
Ḥattā yeġşāhu Ebu’s-Süruci

4. Muẓlim gicede yılduzlar olur
Ṣoñunda güneş oldı ṭoğıcı

[VIII-3] bu da‘vāyı] da‘vāyı Ü.

[IX-3] yüz ḳaralığını] yüz mürru’l-‘afvını Ü.

[IX-4] “*Sünbülüne ve’l-leyliyi gülüne ise ve’dduhâ’yı okudum.(Yani yüzüne vedduha, saçına velleyli okudum*”

[IX-5] *külli ġadātin ve ‘aşī: her gün ve gece.* Kur’ân-ı Kerim, 6/52.

[22] K 29b, M 6a, -İ, -Ü. Kaside-i Münferice’nin beyitlerinin günümüz Türkçesine çevirisi Prof.Dr. Hüseyin Elmalı’nın *“İbnu’n-Nahvî, el-Kasîdetü’l-Münferce’si ve Tercümesi”* adlı makalesinden alınmıştır. (Bkz: D.E.U. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.VI, İzmir 2002, ss.37-56.)

[1] *“Ey sıkıntı şidetlen ki ferahlayasın, kuşkusuz senin (karanlık) gecen sabah(ın gelişini) bildirdi.”*

[3] *“Gece karanlığının da yıldızları vardır. Tâ ki o karanlığı güneş kaplayıp ortadan kaldırana kadar.”*

5. Ve semāü'l-ḫayri lehā maṭarun
Fe izā cāe'l-ibbānu teciyyin

6. Ḫayırlı olur yaġmurlı bulut
Vaḳtiyle ṭurur her şey gelici

7 Ve fevā'idü mevlānā cümelün
Li-sürūci'l-enfüsi ve'l-mehici

8. Çoḳdur ni'amı Ḥaḳḳuñ kim odur
Nefsüñ göñlüñ yolın açıcı

9. Ve lehā erecün muḥyī ebeden
Fa'ḳṣıd maḥyen ẕāke'l-ereci

10. Şol būy-ı ḥayāt göñülde olur
Bul anı da ol dirlik bulıcı

11. Fe li-rubbemā fāża'l-maḥyā
Bi-buḥūri'l-mevci mine'llüceci

12. Çoḳ kerre ṭaşar göñül ṣuları
Deryālar olur feyżin dökici

13. Ve'l-ḫalḳu cemī'an fī-yedihi
Fe ẕū vāsi'atin ve ẕevū ḫareci

14. Ḳudret yedine munḳat ḳamusı
Vüs'at bulıcı muḥtāc olıcı

[5] *"Hayır bulutunun da yağmuru vardır, vakti gelince gelir."*
[7] *"Canların ve ruhların ferahlıkları için Mevlâ'nın ihsanları sınırsızdır."*
[9] *"O (iyilikler)'nların devamlı canlılık veren kokusu vardır. Sen o kokuyu yaratana yönel."*
[11] *"(Sen O'na yönel) Belki böylece o hayat yeri (ilahî rahmet) okyanuslardan denizlerin dalgalarını coşturup taşırır."*
[13] *"Bütün yaratıklar O'nun (kudret) elindedir. Bolluk içinde yüzenler de, sıkıntı içinde ezilenler de."*

15 Ve nezū lehüm ve ṭulū‘ahüm
Fe ‘alā derekin ve ‘alā dereci

16. Dünyā diyilen alçaḳda olur
‘Uḳbā diyilen yüce olıcı

17. Ve me‘āyişihüm ve ‘avāḳıbühüm
Leyset fi’l-meşiyyi ‘alā ‘ıveci

18. Dünyā işi hem ‘uḳbā işi hem
Egrüligiyle olmaz olıcı

19. Ḥikemün nüsicet bi-yedin ḥakemet
S̱ümme intesecet bi’l-müntesici

20. Ṭoḳındı niẓām üzre bu cihān
Ḥikmet yedidür çün ṭoḳıyıcı

21. Fe-iẕā iḳteṣadet s̱ümme’l-‘aracet
Fe bi-muḳtaṣıdi ve bi-mün‘arici

22. Luṭf eylese yā ḳahr eylese ger
Kendü ṭalebüñle olur idici

23. Şehidet bi-‘acā’ibihā ḥucacun
Ḳāmet bi’l-emri ‘ale’l-ḥicaci

24. Ḥikmetlerine şāhid bu cihān
Emriyle gelür yıllar geçici

---

[15] *“(Ancak) Onların inişleri ve çıkışları ya aşağıların aşağısına, veya yukarıların yukarısınadır.”*
[17] *“Onların (dünyadaki) dirlikleri ve (ahrette) varacakları dereceleri (ilahi kanunun hilâfına) yürüyecekleri eğri yolda değildir.*
[19] *“(Bunlar) bütün eşyaya (hükmeden Allah’ın) kudretiyle (ezelde) örülmüş hikmetlerdir ki, sonra bunlar dokuyucu (olan insan eliyle) dokunmuştur.”*
[21] *“(İşler) düz gitse de sonra eğri gitse de, bütün bunlar bir düzeltici ve bir eğriltici (nin kudreti)yledir.”*
[23] *“Ki, (bu işlerin) gariplikleri̇ne, tuhaflıklarını yıllar boyu bu işi üstlenen deliller şehâdet etmektedir.”*

25. Ve raḍıye bi-ḳażāi'llahi ḥiccen
Fe ʻalā merkūzetihi feʻici

26. Çü ḳażāya rıżā ʻāḳil işidür
Ol merkeze gir olma çıkıcı

27. Ve iẕā infetaḥat ebvābu hüden
Faʻcel li-ḫazāinihā velici

28. Fetḥ olsa saña ebvāb-ı hüdā
Gir gencine ol taʻcīl idici

29. Ve iẕā ḫāvelet nihāyetihā
Faḥẕur iẕ ẕāke mine'l-ʻaraci

30. Dirsen ireyüm ḥikmet ṣoñuna
Ṣaḳın ki aña yoḳdur irici

31. Li-tekūne mine's-sübāḳi iẕā
Mā ci'te illā tilke'l-fereci

32. Ögdüñ al kim çünki olasın
Bu cāy-ı rıżā üzre ṭurıcı

33. Fe hünāke'l-ʻayşü ve behcetühü
Fe li-mübtehici ve li-müntehici

34. Taḳvā yolına rāhī olana
Cennet aña mesken olıcı

---

[25] *"(Mü'mine) Allah'ın (hükmüne) râzı olmak yaraşır, binâenaleyh sen de kendini ol rıza dairesine çevir."*
[27] *"Hidâyet kapıları açıldığında koş, o kapıların ardında bulunan (ilâhi) hazinelerin içine gir."*
[29] *"Şayet (hidâyet kapılarının) nihâyetine varmaya çalışırsan orada tökezleyip topallamaktan sakın!"*
[31] *"Ki o meydana geldiğinde oraya ilk gelenlerden olasın!"*
[33] *"İşte orada (o meydanda)dır yaşam ve onun güzelliği. Sevinenler ve Hakk'ın yoluna girenler için."*

35. Fe-hici’l-a‘mālü iẕā rakedet
Fe iẕā mā hicte iẕā tehici

36. Ṭursa binegüñ yürit ‘amelüñ
Sürdükce olır ḳuvvet bulıcı

37. Ve ma‘āṣiya’llahu semācetühā
Tezdānü leẕi’l-ḫuliḳa’s-semici

38. ‘İṣyānı iden pek çirkin olur
Bed-ḫūya odur şöhret virici

39. Ve li-ṭā‘atihi ve ṣabāḥatihā
Envāru ṣabāḥin münbelici

40. Ṭā‘atda olan pek güzel olur
Ḫūrşīd-i ṣubḥ oldur olıcı

41. Men yaḫtāb ḥūre’l-ḫuldi bihā
Yaẓfer bi’l-ḥūri ve bi’l-ġanici

42. Uçmaġa irer ṭā‘atla kişi
Ḥūruñ güzelin olur ḳoḳıcı

43. Fe küni’l-marżıyye lehā tebḳā
Terżāhu ġaden ve tekūnü neciyyi

44. Ṭaḳvā ile sen olġıl ki bugün
Yārın olasın memdūḥ olıcı

---

[35] *“(Salih) ameller durgunlaştığı zaman (onları) hareketlendirir, onları hareketlendirdiğin zaman sen de hareketlenirsin. (ilerlersin)”*

[37] *Allah’a isyan edenlere gelince, (onların) çirkinliği kötü ahlâklı kişilerin yanında beğenilir.”*

[39] *“Allah’a itaatin ve bunun güzelliğinin parlak sabah nurları vardır.”*

[41] *“Kim o (Allah’a itaat)nun sebebiyle ebedî Cennet hûrilerini isterse hurileri ve onların naz ve işvelerini elde eder.”*

[43] *Sen takvâ sebebiyle o hûrilerce beğenilen bir eş ol ki, yarın (kıyamette) memnun ve mutlu olasın, ve o sayede (azaptan) kurtulasın.”*

45. Vetlü’l-Ḳur’āne bi-ḳalbin ẕī
Ḥuznin ve bi-ṣavtin fīhi şeciyyi

46. Ḳur’ān oḳı yanıḳ dil ile
Ṣavtuñ ola kim te’s̱īr idici

47. Ve ṣalātü’lleyli mesāfetühā
Fe’ẕheb fīhā bi’l-fehm veciyyi

48. Giceyle nemāz taḳvā yolıdur
Git gel o yola ol feḥm idici

49. Ve te’emmelühā ve me‘ānīhā
Te’ti’l-Firdevse ve tefterici

50. Ma‘nāsını feḥm it ki olasın
Firdevse girüp mesrūr olıcı

51. Ve’şreb tesnīme müfeccerehā
Lā-mümtezicā ve bi-mümtezici

52. Tesnīm meyini ‘aynından içüp
Her dürlüsini hem ol içici

53. Mediḥe’l-‘aḳli’l-āyetihi hüden
Ve hüve mütevellin ‘anhu heciyy

54. Memdūḥ-ı ‘aḳıl ṭoġrıca gider
Meẕmūmı olur yoldan ṣapıcı

---

[45] *“Kur’ân’ı kederli bir kalbe mahzun bir sedâ ile oku!”*
[47] *“Gece namazı bu okumanın geniş alanıdır. Sen o gecede Kur’ân’ın manasını anlamakla git-gel. (Yani manasını iyice anlamak için ayeti tekrar tekrar oku.)”*
[49] *(O) gece namazında okuduğun âyetleri ve onların manalarını tefekkür et ki, Firdevs’e gelip (dertlerden) kurtulasın.”*
[51] *“Ve sen o Firdevs Cennetinde fışkıran Tensîm pınarının karışmamış ve karışmamış (saf olarak akan) suyundan (kana kana) iç.”*
[53] *“(Allah’tan) kendisine hidâyet gelen akıl övüldü, Ondan yüz çeviren hevâ (-i nefs) yerildi.”*

55. Ve Kitābu’llāhi riyāżetühü
Li-‘uḳūli’l-ḫalḳı bi-münderici

56. Ḳur’ān’da cemī‘ eşyā yazılı
‘Aḳla göredür ol añladıcı

57. Ve ḫıyāru’l-ḫalḳı hüdātühüm
Ve sivāhüm min-hemeci’l-hemeci

58. Ḫalḳuñ eyüsi Ḥaḳḳ yola gider
Şol ġayrisidür hemcüñ hemeci

59. Ve iẕā künte’l-miḳdāme felā
Tecza‘fi’l-ḥarbi mine’r-reheci

60. Çünki olasın ceng-āver-i nefs
Tozdan ġocınup olma ḳaçıcı

61. Ve iẕā ebṣarte menāra hüden
Fe’ẓhar ferden fevḳa’s-sebeci

62. Hādī saña ger gösterse ‘alem
Ol münferiden aña çıḳıcı

63. Ve iẕe’ş-tāḳat nefsün vecedet
Elemen bi’ş-şevki’l-mu‘telici

64. Bir şeye nefes müştāḳ ola ger
Ol şevḳle olur çoḳ ġam görici

---

[55] *“Allah Teâlâ’nın kitabının (insanları) eğitmesi, halkın akılları(nı eğitmek için) en açık, en doğru yoldur.”*

[57] *“Halkın en hayırlıları onların doğru yolu gösterici rehberleridir.Bunların dışındakiler, önemsiz, sıradan kişilerdir.”*

[59] *“Eğer atılgansan artık tozdan korkma! (Mücadeleden yüz çevirme)”*

[61] *“Eğer hidâyet meş’alesinin yandığı yeri görürsen, tek başına (da olsan) tam ortasına dikil.”*

[63] *“Eğer bir nefis âşık olursa, bu şiddetli aşk (ateşinin kalbini yakması) sebebiyle çok büyük bir acı duyar.”*

65. Ve s̱enāyā’l-ḥüsnā żāḥiḳatün
Ve tamāmu’ż-żıḥki ‘ale’l-feleci

66. Maḥbūb yüzüñe ger güle senüñ
Dişler görine saña ṣoñ ucı

67. Ve ‘ıyābü’l-esrāri ḳad icteme‘at
Bi-emānetihā taḥte’ş-şeraci

68. Esrār-ı H̬udā mestūr u emīn
Ġayrı kim ola anı içici

69. Ve’r-rıfḳu yedūmu li-ṣāḥibihi
Ve’l-ḥarḳu yeṣīru ile’l-hereci

70. Reng ṣāḥibini dā’im ider ol
Ṭab‘ı tīz olan oldı yanıcı

71. Ṣalavātu’llāhi ‘ale’l-mehdiyyi
El-Hādi’n-nāse ile’n-neheci

72. Ḥaḳḳdan ṣalavāt ol hādiye kim
Ḥaḳḳa bizi odur vaṣl idici

73. Ve Ebī Bekrin fī-sīretihi
Ve lisāni maḳālātihi’l-leheci

74. Hem Ebī Bekr olsun kim odur
Ṣıdḳında kerāmet söyleyici

---

[65] *“Dilberin ön dişleri gülücüdür. Halbu ki gülmenin en mükemmeli dişlerin seyrek olmasındadır.”*
[67] *“(İlahi) sırların heybeleri, emanetlerini (çözülmesi ilahi izne bağlı olan) sağlam bağların altında toplamıştır.”*
[69] *“Yumuşaklık sahibi için kalıcı bir haslettir. Sertlik fitne ve fesada sebep olur.”*
[71] *“Allah’ın salat ve selâmı doğru yolda olan, insanlara doğru yolu gösteren (Hz.Muhammed’in) üzerine olsun.”*
[73] *“Ve yine (salat ve selâm) O’nun davranış ve sözlerine tutkun olan Hz.Ebu Bekir’in üzerine olsun.”*

75. Ve Ebī Ḥafṣ ve kerāmetihi
Fī-ḳıṣṣati Sāriyeti'l-ẖaleci

76. Daẖı 'Ömere k'oldur cebele
Ya Sāriyeyi ismā' idici

77. Ve Ebī 'Ömerā ve Ẕi'n-nūreyni
El-müstaḥyi'l-müstaḥyi'l-behici

78. 'Os̱mana daẖı ki oldur o naḳī
Ḫaṣletde ḥayā ıssı olıcı

79. Ve Ebī Ḥasan fi'l-'ilmi iẕā
Vāfī bi-seḥāibihi'l-ẖaleci

80. Daẖı 'Aliye kim ol velīye
'İlmi ṣuyına 'ālem ḳanıcı

81. Ve 'ale's-sebṭīne ve ümmetihā
Ve cemī'i'l-ālī bihim telici

82. Ḥasaneynine hem Fāṭımaya
Hep āline tā bize gelici

83. Ve 'ale'l-aṣḥābi bi-cümletihim
Bezelu'l-emvāli me'a'l-meheci

84. Aṣḥābına hep olsun ki olar
Ḥaḳḳ yolına māl hem cān virici

---

75 *"Ve yine (salat ve selâm) meşhur Sâriye kıssasında kerameti (zahir olan) Ebû Hafs (Hz.Ömer)ın da üzerine olsun."*

77 *"Ve yine (salat ve selâm) iki nur sahibi, haya sahibi ve kendisinden haya edilen, ahlaklı ve yaratılışı güzel olan Ebû Amr (Hz.Osman)'ın da üzerine olsun."*

78 ıssı] üsti K.

79 *"Ve yine (salat ve selâm) bol yağmurlu bulutlarıyla geldiğinde ilimde Ebû Hasan (Hz.Ali)'ın da üzerine* olsun."

82 Ḥasaneynine] imlālı K.

85. Yā Rabbi bihim ve bi-ʿālihim
Ve ʿaccele'n-naṣru ve bi'l-fereci

86. Yā Rabb olaruñ ḥürmetlerine
Taʿcīlile vir naṣr u fereci

23

Der-Niyāz u İstimdād ez-Cenāb-ı Mevlānā Ḳuddise Sırruh

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

1. Dervīşüñe ṣāḥib çıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā
İsterse yap ister yıḳ yā Ḥażret-i Mevlānā

2. Ġurbet-zedegānuñ gör dāġ-ı dile merhem sür
Hicrān nekebātuñdur yā Ḥażret-i Mevlānā

3. Sāyeñde ḥimāyet ḳıl bī-ġā'ile velī ḳıl
Ḳıl ḥimmetüñi teşḳīl yā Ḥażret-i Mevlānā

4. H̱āk-i der-i dergāhuñ üftān-ı ser-i rāhuñ
İster dem-i nā-gāhuñ yā Ḥażret-i Mevlānā

5. Āyīn-şinās-ı ʿışḳ nāẓūra-i ās-ı ʿışḳ
Oldum çü medās-ı ʿışḳ yā Ḥażret-i Mevlānā

6. Geldüm saña eyva'llah güstāẖ u perīşān-rāh
Luṭf eyle baña her gāh yā Ḥażret-i Mevlānā

7. Kānī seni ister hep sensin aña dīn meẕheb
Ḳıl feyżüñi müstevheb yā Ḥażret-i Mevlānā

24

---

[23] İ 107a, K 7b, M 9a, Ü 7b.
[1b] isterse] ister M.
[2b] nekebātuñdur] nekebātındur M.
[4b] ister dem-i] isterem Ü.
[6a] güstāẖ u] güstāẖ-ı Ü.

Der-Sitāyiş-i Ḥażret-i ʻAbdü'l-Ḳādir-i Geylānī Ḳuddise Sırruhu

Feʻilātün Feʻilātün Feʻilātün Feʻilün

1. Şāh-ı ʻirfān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür
Māh-ı ekvān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

2. Evliyā zümresinüñ nūr-ı dil ü dīdesidür
H̱ān-ı sulṭān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

3. Taẖtgāh-ı heme esrār yed-i ḥikeminde
Rabb-i dīvān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

4. Nūr-ı Aḥmed ruẖ-ı zībāsına virmişdür tāb
Rūḥ-ı ebdān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

5. Murtażānuñ şeref-i dūdesi sırr-ı Ḥaseneyn
Şāh-ı sırdān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

6. ʻĀlem-i sırr-ı ezel çarẖ-ı müdīri oldur
Çarẖ-ı gerdān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

7. Heft-iḳlīm ṣıfāta heme heft-edevāt
Şevket ü şān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

8. ʻArż-ı ḥālüñ var ise var yed-i iḥsānına ṣun
Şāh-ı devrān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

9. Şāh-bender odur ol ḳāfileye ez-āzāl
Kār-ı gerdān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

10. Gerden-i sırrına taḥmīl olınmışdur feyż
Ḥāl-i gerdān ʻAbdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

---

[24] İ 107a, K 8a, M 9a, Ü 7b.
[3a] yed-i] yedi Ü; ḥikeminde] ḥikemindedür Ü.
[6b] çarẖ-ı] çarẖı M, Ü.
[10a] olınmışdur] olınmış Ü.

11. Ne ḳadar olsa da müşkil-keşīde dā'i-'użāl
Derde dermān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

12. Gevher-i sırrı ararsañ yine ol yemde ara
Aña hep kān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

13. Ḳālıb-ı bī-eser ü rūḥdur ekvān cümle
Cān-ı cānān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

14. Ḥüsn ü an her sere merdāne revīş varsa aña
Ḥüsn ile an 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

15. Anı bunı arayup ṭarama umma bir feyż
Īn ü ān mān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

16. İnanur sırrını iḳrār ider a'dāsı daḫı
Nūr-ı īmān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

17. Ne ḳadar mebḥaṡ-i müşkil var ise 'ālemde
Aña bürhān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

18. Bu serā gülşen-i taḥḳīḳide Kānī arama
Ki hemedān 'Abdü'l-ḳādir-i Geylānīdür

25
Der-Sitāyiş-i Ṭarīḳat-ı Naḳş-bendiyye
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Naḳş vüsūlidür heme 'unvān-ı Naḳş-bend
Bes 'āşıḳān-ı ḥażrete sülvān-ı Naḳş-bend

2. Bu ḫākde vücūd virürseñ 'adīmdür
Başḳa zemīndedür der-i eyvān-ı Naḳş-bend

[12a] yemde] yümde M.
[15b] mān] –İ.
[25] İ 107b, K 8b, M 9b, Ü 8a.

3. Ṭarz-ı nev ü kühen aña yeksān sülūkde
Ẕikr-i celī ḫafī dem-i yeksān Naḳş-bend

4. Pāyān kār-ı vuṣlat-ı dīdār-ı yārdur
Pek zūd-res olur sere pāyān-ı Naḳş-bend

5. Böyle virür ser-i suḫan-ı naẓma zīb ü fer
Zerrīn kilk-i ṭarz-ı sitāyān-ı Naḳş-bend

6. Her bir girīveden varılur şāh-rāhına
Bā-pā vü püşt ü dest-şināyān-ı Naḳş-bend

7. Her server-i serīr-serā perde-i vefā
Ḫoş ṭavrıdur bütün sere ḫūyān-ı Naḳş-bend

8. Yoḳdur ṭarīḳ-i ḫāṣṣ o şah-rāhda Kānī
Hep renk renkdür reme-cūyān-ı Naḳş-bend

26

Der-Sitāyiş-i Ḥācı Bektāş-ı Velī Ḳuddise Sırruhu

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ḫaṭ-ı pīşāni-i erbāb-ı 'irfāndur Ḥacı Bektāş
Hele iḥsān-ı 'ayn-ı 'aynü'l-iḥsāndur Ḥacı Bektāş

2. Der-i ḫāk ile var tenvīr-i ebṣār eyle īmānum
'Azīzüm pertev-i envār-ı īmāndur Ḥacı Bektāş

3. Siyādet ẕātına bi'l-ḫaṣṣa ḳālıb gibi uymış
Sa'ādetlü hümāyūn baḫtlu cāndur Ḥacı Bektāş

3b dem-i yeksān] reh-i yeksān Ü.
6a girīveden] girīvedeñ M.
7b ḫūyān] ḫūbān M.
8b reme-cūyān-ı] meh-i cānān-ı M
26 İ 107b, K 8b, M 9b, Ü 8a.
2a ebṣār] īsār M

4. İlişmez pāyine dāmen irişmez aña pīrāmen
Reh-i Ḥaḳḳda ḳatı berçīde-dāmāndur Ḥacı Bektāş

5. Riyāż-ı ʻAdnda çün serv-i mūyın sebz-i ḥāmeyle
Bahār-ı ʻışḳ açılsa ḫırāmandur Ḥacı Bektāş

6. Bilür ṭāş ṭāş bu ʻışḳuñ kūh u deştin ḫuşk u terīn hep
Hele ʻālemde Kānī özge bir kāndur Ḥacı Bektāş

27
Der-Sitāyiş-i Ḥażret-i Mıṣrī Ḳuddise Sırruhu
Feʻilātün Feʻilātün Feʻilātün Feʻilün

1. Būse-demdür leb-i ʻuşşāḳa cenāb-ı Mıṣrī
Secdegehdür ser-i eşvāḳa turāb-ı Mıṣrī

2. Perde-i şeş-cihet sāz-ı tesellīdendür
Şuʻbe-efzā dil-i ḥuẕẕāḳa rebāb-ı Mıṣrī
3. Ẕevḳ-i gül-ḳand-ı mezāyā-yı tecellīdür hep
Ne ṣunarsa leb-i eẕvāḳa lebāb-ı Mıṣrī

4. Ẕevḳ būs-ı leb-i cānān gibi rūḥāni ṣunar
Nuḳl-i ḳāmī fem-i müştāḳa luʻāb-ı Mıṣrī

5. İtse şehnāz ile mūsiḳiye tebdīl-i maḳām
Ṭoḳınur perde-i ʻuşşāḳa ḫıtāb-ı Mıṣrī

6. Ḫıffet-i rūḥı s̱aḳīle reviş-āmūz-ı uṣūl
Mūsiḳī ögredür İsḥāḳa ẕübāb-ı Mıṣrī

5a ḥāmeyle] cāme ile Ü, cāmeyile İ.
6a deştin] destüñ Ü
27 İ 108a, K 9a, M 9b, Ü 8b.
1b ser-i] şer-i M; eşvāḳa] esvāḳa M.
3 Bu beyit: –M.
4a būs-ı leb-i cānān] pūs-ı leb-i cānān M.
5a mūsiḳiye] mūsiḳiyye Ü.
6b ögredür] ögrede Ü.

7. Her ne ṣorsañ ḥikem-i evvel ü āḫirden hep
Mā-ṣadaḳ ḥikmet-i inṭāḳa cevāb-ı Mıṣrī

8. Şeref-i sāyiş-i ḫāk-i derin eylerse eger
Rāyegān bitre vü ṭonbāḳa cenāb-ı Mıṣrī

9. Tīr iksīr ide ṭonbāḳı zer-i nāb Allah
Hep metā'ın döke esvāḳa cirāb-ı Mıṣrī

10. Bir ḳanat açsa eger üstüñe her yirden açar
Kāniyā heşt-der-i Cennet-i bāb-ı Mıṣrī

28

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Re'īsü'l-küttāb Me'āli El-ḳāb Muḥammed Rāşid Efendi

Müstef'ilün Fā'ilün Müstef'ilün Fe'ilün

1. El-baḫtu ḥādiṣü emrin devvenehu'l-ḳıdemu
Ve's-sa'du ẕātü yedin taḳvā bihe'l-ḳademu

2. Ve'l-Ḥaḳḳu ya'lū velā yu'lā 'aleyhi iẕā
Lem ye'ul serūce'l-me'ālī 'unveten ni'amu

3. Ve'l-yümni fi'l-mer'i yuḳżīhi ilā-raġadin
Fi'l-yevmi ev fī-ġadin luḳyāhu muḥteşemu

4. Fe'r-rāḥatü'l-ġażżü fī-luḳyā zevī himemin
İẕ hemmehüm dūne hemmi'l-ḫılli mültezemü

[7a] ḥikem] ḥakīm Ü.

[28] K 9a, M 10a, Ü 8b, -İ.

[1] *"Baht eski çağlardan toplanıp gelen işlerin yeniden ortaya çıkmasıdır; uğur ise ayakları takviye eden ve güçlendiren bir ele sahip olmaktır."*

[2] *"Hak yücedir, O asla alçalmaz; hak yoldan sapmadıkça zulüm de ortaya çıkmaz."*

[3] *"Kişideki kısmet ve şans onu rahat ve müreffeh bir hayata götürür; bugün ya da yarın ihtişam, şan ve şöhret onunla karşılaşır."*

[4] *"Rahat, himmet sahipleriyle karşılaşmada hoş görüdür; dostun himmeti olmaksızın onlara himmet ettiğinde (hoşgörü) ayrılmaz."*

5. Sāri‘ ilā-ṣafāvati’l-‘ayşi telḳa bihā
Meġānime’l-‘umrāni’l-‘ömri muẖtetemü

6. Velā yaġurranneke iḳbālü’z-zamānı li en
Ne’l ‘abde ya‘cibu ve’t-taḳdīru mübtesemü

7. Ve emzic meṭāyibe evżāin mekārehümā
Kem merratin yetebāḳa’l-‘ārifü’l-besimü

8. Li’l-verdi żaḥıkun metā yebḳī seḥāibuhū
Ve’ş-şirki şevketü i‘cābin fe-yuhteramu

9. Fe’d-dehru mir‘āti aḥvāli’l-enāmi velā
Kin leyse li’l-ġulfi mühcetün fehimü

10. Kün keyfe şi’te velā taḥriṣ ‘alā bida‘in
İnne’l-bedīa iẕā ebḳaytehü nedemü

11. Lā-taḥkirenne edīben kāne eddebehū
Ġadru'l-leyālī ve ḥayru’l-ḥādiṡi’l-ḳaramu

12. Ve selli ḳalben kerīben lev ‘aṡürte ‘alā
Mā-fīhi min-leve‘ātin künte tażtarimü

13. Ve ‘ażżime’l-a‘żume’l-‘użmā menāḳıbuhū
Ve ekrimü’l- küremāe ennehüm lehümü

---

[5] *“Hayatın saflığına, berraklığına koş ki ganimetlerle dolu bir hayatla karşılaşırsın, unutma ki ömür kısadır.”*
[6] *“Zamanın şan, şöhret ve makamları senin gözünü boyamasın; zira insan takdirin kendisine tebessüm etmesinden mutluluk duyar.”*
[7] *“Hallerin güzel olanlarını kendinde topla; gülümseyen ārif kaç defadır ağlıyor gibi yapıyor.”*
[8] *“Gül gülüyor, halbu ki onun için bulut ne zamandan beri ağlıyor; dikenin ise gururlanma gücü vardır, fakat sonunda o da yok olur.”*
[9] *“Zaman insanoğlunun hallerinin aynasıdır; fakat anlayışsızların anlayışı yoktur.”*
[10] *“İstediğin gibi ol, fakat bidatlara karşı hırslı olma; çünkü bidatçileri bāki kıldığında pişmān olursun.”*
[11] *“Kötü olayların zulmünün ve vefasız gecelerin kendisini terbiye ettiği edebli kimseyi küçük görme.”*
[12] *“Acı dolu bir kalple karşılaştığında onu teselli et yoksa sen de yanarsın.”*
[13] *“Menkibeleri çok yüce olan ulu kişileri yücelt, değerli insanlara saygı göster; çünkü onların hayrı çoktur.”*

14. İẕ ṣāremtehüm leyviṣe’l-ḥādiṣāti e‘ın
Ve sel şu‘ūnehüm müte’eṣṣiren lehümü

15. Fe kāne küfve’l-kerāmāti’lleti ġaberat
Ve ‘āfe ‘ammen cenā mā dümte ḫıl‘ahimü

16. Verḥam ‘abīden ‘alet bi-ġayr-ı me’ṣemetin
‘Aleyhimü’l-veyeti’l-‘udvāni fe’n-hezimü

17. Ve fevviżi’l-emra ba‘dü ve ictenib eşerran
Cesāreten minke fī-mā Allahu yaḫteşımu

18. Fe’l-ġadru iṣmün ‘aẓīmün ġayra muġteferin
Ve’ẓ-ẓulmü ẕulūmāt-ı yevmin fīhi tüntaḳımu

19. Ve’s-taġfiru’llah min-cünḥı’l-cünāḥı velā
Tecüs ‘ale’llahi inne ẕālike’l-‘aḳamu

20. Ve’staḳlil el-ḫayra ve’staṣfi eḳābirahu
Ve’stekbiri’l-iṣme keylā ye’semü’l-ümemü

21. Ve’c‘al emāmeke ẓılle’l-ḥazme ve emşi verā
İ meş‘ali’n-nūrı yā men ḳalbuhū fehimü

22. ‘Adven bi-ġayr-i tevānin iẕ ‘alā el
Ḫayrāti sa‘yen zehā bi-ḳurbihi’l-legimü

[14] *“Hadiseler gerçekleştiğinde, aslanlanlar onlara saldırdığında yardım et; onların işlerini onlardan müteessir olanlardan sor.”*
[15] *“Geçmişte kalmış kerāmetlerin benzerini göster; iş başında olduğun sürece suç işleyeni affet.”*
[16] *“Günahsız yere üzerlerinde düşmanlık sancakları olup da yenilenlere merhamet et.”*
[17] *“Daha sonra işi Alla’a bırak ve Allah’ın düşman olduğu şeylerde belādan şiddetle sakın.”*
[18] *“Vefasızlık bağışlanmayan büyük bir günahtır; zulüm intikam alınan günün karanlığıdır.”*
[19] *“İşlediğin günahlar sebebiyle Allah’a istiğfar et ve Allah’a karşı cüretkar olma çünkü bu sonuçsuzdur.”*
[20] *“Hayrı az ve onun en büyük elçilerini de küçük gör; ümmetlerin işlememesi için günahı büyük gör.”*
[21] *“Ey anlayışlı kişi, önüne basiretin gölgesini ko ve onun aydınlık meş’alesinin ardından yürü.”*
[22] *“Gevşeklik göstermeden hayırlara azm eden, düşmanları kahredici vasıflarıyla övünür.”*

23. Ke’s-seyfi ṣun ḥarra vechi’l-ḫulli mübtesimen
Ve kün li-‘ādīhi ṣıllen sūsuhu’n-niḳamu

24. Ve üznün li-menḳıbetin ġarrāe fī-racülin
Yaḥmī ḥamāka iẕā mā’d-deru yelteḥımu

25. Lā-tebteis bi-beīsin min-muḥāverike’l
Ledūdi inne civāran şibbuhu’r-raḥimü

26. Ve’r-raḥmu aḳrabu ḳarabātin lede fitanin
Allahu veffeḳahu ve’l-baḫtu müstelemü

27. Ve’ṣ-ṣoḥbetü’l-ḫāṣṣatü’l-mer’iyyü beyne ricā
Lin ḥaḳḳahā nisebün lā-siyyemā ẕememü

28. Lā-siyyemā ṣoḥbetü’l-küttābi aḳrabu ḳura
Bātın ve a‘ẓamu nisbātin iẕā iḳtesemu

29. Ve nisbetü’l-ḳuramāi ve’l-kīmiyā keẕā
Münāsebātün ketībetin lehüm himemü

30. Ketībetü’l-ḳalemi’l-a‘lā iẕā intesebe’ş
Şaḫsa’l-leīme ileyhi yaġışşuhu’l-keremü

31. Reīsühüm ke-‘uṭaridi’s-semāi ‘alā
‘Alā ẕevī feleki’l-iḳbāli muḥteremü

---

[23] *“Dostun sıcak yüzünü gülümseyerek kılıç gibi koru; onun düşmanlarına karşı intikamını alan bir yılan ol.”*

[24] *“Zamanla karşı karşıya geldiğinde seni koruyan bir adamın büyük menkıbesini dinlemeye kulak gerekli.”*

[25] *“Komşun, seninle öfkeli biçimde konuşsa da sen hiç üzülme; çünkü komşuluk akrabalığa benzer.”*

[26] *“Merhamet akıllı kimselere göre yakınlıkların en üstünüdür; Allah onu muvaffak eylesin ve bahtı da açık olsun.”*

[27] *“Kişiler arasındaki özel sohbetler hem yakınlıkları hem de himaye etmeyi sağlar.”*

[28] *“Özellikle de kâtiplerin (münşi) sohbetleri en sağlam akrabalıkları ve büyük ilişkileri doğurur.”*

[29] *“Kıymetli taşlar ve kimya arasındaki bağlantı bu şekildedir; aralarında yazılı bir bağlantı vardır ve bu onlar için oldukça önemlidir.”*

[30] *“Cimri olan şahıs en yüce kalemin yazısına intisab ettiğinde cömertlik onu ortaya çıkarır.”*

[31] *“Onların reisi ikbal feleğinin zirvelerine çıkan ülker (utarid) yıldızı gibi saygıdeğerdir.”*

32. Allahu nevvera evceha’n-nücūmi bi en
Vāri’s-sa‘ādeti münzü kāne re’sehümü

33. Reīsü ẖayli selāṭīn-i ma‘ārifi ve’l
İnşāi ve’l-edebi’l-muḥyi bihi’l ḳalemü

34. Vücūduhu’l-fāżılu’l-maḥfūf bi’l-keremi’l
Me’lūf müżḥiḳatü’l-emrāżi ve’l-elemü

35. Fe-ġāze menhelü selsāli’s-selāmeti müz
Tekedderat ṣafvātün fīhi tültezimü

36. Aḳlāmuhu’s-sūdu yelteḥıḳne ẖażre senā
Disin teṭallat bi-iḳlīlün fe tebtesimü

37. Ve’l-ḥādiṡātü ġaret yebkīne min-esefin
‘Alā muhāneti ṡānihinne te’telimü

38. Fe münzü emset temeyyese’l-ḳudūru min aḳ
Lāmin lehe ẖıbratün tezhū bihā’l- ‘ilmu

39. ‘Alā menācaḳi reayāti’ṣ-ṣavāhibi bel
‘Alā sanācaḳı āyātin lehā ḥikemü

40. Eżhā ḳuvvāmu ravāyiḥi’l-umūrı lehā
Sevāciden rukke‘an ke ennehā ẖademu

---

[32] *“Onların reisi olduğundan beri Allah yıldızların yüzlerini saadet nuruyla aydınlatmıştır.”*
[33] *“Marifet inşa ve edebiyat sultanlarının atının reisi ile kalem hayat bulur.”*
[34] *“Hastalıklar ve elemler onu kuşattığından beri, onun yüce bedeni cömertlikle kuşanmıştır.”*
[35] *“Onun berraklığının bulanmasıyla, esenliğin taze ve soğuk su kaynağı azalmıştır.”*
[36] *“Onun kara kalemleri, mücevherlerle süslü yeşil atlaslara bürünür ve güler.”*
[37] *“Hadiseler değerlerinin düşüklüğünden esef duyarak ağlamaya başladı.”*
[38] *“Uzmanlığı olan kalemlerin (münşilerin) kıymetleri yükseldiğinden beri, ilim onlarla gururlanır.”*
[39] *“Mancınıklar üzerinde dostların bayrakları vardır; hatta sancaklar üzerinde hikmetli āyetler vardır.”*
[40] *“İşlerin idare edicileri sanki onun hizmetçisi gibi ona rükū ve secdeler etmeye başladılar.”*

41. Li’llahi dürrü eṣābi‘a muhefhefetin
Ta‘lū ‘alā zaẖmātin siyyemā el-ḳademu

42. Ḳaviyyü’d-żı‘āfi bi-cedvā cūdihi ve bi ced
Vāri’l-mekārimi minhü tābet’ş-şeyimü

43. Aḥyā ‘abīde’l-ilāhī ẖāṣṣan racülen
Yüd‘ā ẖalālüaẖıllāin lehüm ḥurumu

44. İbne İsmā‘īle Ebā Bekrin ve beyne muḥā
Rifīhi Kānī yuẖārifīhi küllühümü

45. Yed‘ū lehu küllemā yehebbü rīḥu ṣabā
Ve yenşirül-verdü reyḥānen ve yebtesimü

46. Du‘āu ẖıllin li-ẖıllin ẖāliṣan ve du‘āu
Raġāibi ḳāibin li-ġāibin yehimu

47. Allahu yubḳīhi ve’l-emlāku yaḥfeẓuhu
Ve’l-mülkü yürḳīhi irḳāe lehü’l-ḳıyemü

48. Ve’n-nāsü ye’tīhi müsted‘īne maṭlabehüm
Mā-dāme şer‘un ve ḳānūnun kemā el-ḳalemü

---

[41] *“Gittikçe gelişip büyüyen ince parmaklara ve özellikle de ayaklara ne mutlu!”*
[42] *“Hediyelerle ve cömertliğiyle zayıfların yanında yer alır ve huylar onunla güzelleşir.”*
[43] *“Tanrı’nın kullarını ve özellikle de şu isimle anılan adamı ihya etti.”*
[44] *“Bütün meslektaşları arasında Kānī diye bilinen Ebu Bekir b. İsmāili.”*
[45] *“Sābā rüzgarı estikçe ve gül kokusunu yayıp gülümsedikçe hep ona dua eder.”*
[46] *” Dostun dosta samimi bir duası halis iken mutsuz birinin bir başkasına yaptığı dua ancak vehimdir.”*
[47] *“Allah onu ve onun koruduğu mülkleri hep bākī kılsın ve hükümdarlık onu kıymetlerin zirvesine çıkarsın.”*
[48] *“O şerīat ve kanun kalemini elinde tuttuğu sürece, insanlar isteklerini bildirmek ve yardım dilemek üzere ona gelsinler.”*

29
Ḳaṣīde-i Diger Der-Sitāyiş-i Müşāru'n-ileyh[29]

1. Ḫuzū bi-yedi yā mühece'l-mühce'l-ġurri
Ve ḫallū sebīli ḳable meslebeti'ż-żurri

2. Ve mimmā yerāhu'd-dehru mimmā yerūmuhu
Ta'āzümü nikedin ya'lūne 'ale'l-ḥurri

3. İlā eyne rāha imriü 'adlin eḫālihū
Yümeyyizü ḥabbe'd-dürri min-ḥabebi'ẕ-ẕürri

4. Ve min-müfteni mā-yebtaġī şerefü'l-münā
Ebālehetün tefḫaru bi'l-lüsni'l-mürri

5. Ricālün lehüm mafḫaratü'n-nisveti'l-leti
Yüsevvīne dehdürreyni ḥayfen bi-dehdürri

6. Fe-yā ḫaybete'n-nefsi ilā mā tenezzülī
Ne u'lāvelā testekbiri mefḫare'l-lürri

7. Velā taġmiżī 'ayneyki min-heycin ġaden
Yüsevvīki fi'l-küfrāni yā ġırru bi'l-herri

8. Ve küntü ke leysi'l-ġābi ḥālete ġaybetin
Felemmā ebenti'ş-şeyḫa'l-vaġdi ke'l-ḥumuri

---

[29] K 10b, Ü 9b, -İ, -M.

[1] *"Ey iyi ve salih kimseler elimden tutun, güçlükler başlamadan önce yolumu açın."*

[2] *"Zaman şunu gösterir ve arzular ki, her zaman özgür birinin başına gelen sıkıntılar göze büyük görünür."*

[3] *"Adil bir kişi nereye giderse gitsin, onun iyiyi kötüden ayırt etme gücü vardır; o her zaman inci tanesini mısır tanesinden ayırt eder."*

[4] *"Kişi geçici şeylerden rağbet edilen güzellikleri ayırt edebilir; acı diliyle övünen ahmak değil midir."*

[5] *"Bazıları için övünülecek kadınlar vardır; o kadınlar ki hatadan korkarak yeniden hata yaparlar."*

[6] *"Ey boş yere çaba harcayan nefis! Daha ne kadar alçalacaksın?Artık yücel ve büyüklük taslayıp durma."*

[7] *"Yarınki savaştan kaçma; eğer böyle yaparsan nimete küfür noktasında kedi ile eşit hale gelmiş olursun."*

[8] *"Sen savaş olmadığında ormandaki aslan gibiydin; aptal bir ihtiyar başa geçtiğinde de eşeğe benzersin."*

9. Aẖbāki ve hezzī hezze meryeme ve'bnehā
Bi-ciz'i niẖāli'l-ihtidāi ke-mużżarri

10. Etā taẖte'l-ḳāfī tesāḳaṭu ẓührühā
Ve-lākin yuġālī şerra eṡmārihā es-sumūri

11. 'Alā ẖayrihā min-farṭı laṭmatin vāridin
Mine'r-rīḥi yesmū semmuhā sūret'l-ḥarri

12. Velā taḥzenī ve's-teftaḥī bābe mükerremā
Ti ehl-i ḳulūbin leyse hüm miṡle muġterri

13. Velā tesküti ḥīne yadurruki sektetün
Velā tükellimī iẕā bāe bi'ż-żurri

14. Velā testa'īnī biricālin humūmühüm
Hemūme ricālin fātehüm şerefü'l-berri

15. Velā tetesellā meṡālibin bāẖılin
Velā fāẖırin yefẖaru bi'l-ġā'ibi'ṣ-ṣırrı

16. Velā tetefāẖarī bi men türübühüm ke türü
Bi cüdrānin ẖānūtin uṣībet bi-zi'ṣ-ṣırri

17. Velā teẖtetemā bi-ẖatmi ṣanādiḳin
Yünācī mefātīḥa eḳālīdihe'l-ḳırri

---

[9] *"Hidayet hurmasının gövdesini Meryem ve oğlu İsa'nın sallayışı gibi (yani ihtiyaç sahibi biri gibi) salla."*
[10] *"Kaf dağına geldi onun parıltıları üzerine düşüyor; fakat kötü ürünlerine değerinden fazlasını istiyor."*
[11] *"Onun hayırları üzerine şiddetli darbeler gelmektedir; rüzgardan onun ateş suretindeki zehri yükseliyor."*
[12] *"Üzülme ve ehl-i kalbin ikram kapılarını açmaya çalış; çünkü onlar insanları aldatan kimseler değildir."*
[13] *"Sükūnet size zarar verdiğinde susma; fakat konuşmaktan da herhangi bir zarar gelecekse konuşma."*
[14] *"Kaygı sahibi adamlardan yardım isteme; çünkü bu adamların kaygıları iyiliklerini geçmiştir."*
[15] *"Cimrinin ayıplaryla teselli bulma; kendisinde olmadığı halde var diye övünen kimseler gibi de olma."*
[16] *"Toprağı (mizacı) şöyle olan adamla da övünme ki onun toprağı kendisine yokluk isabet etmiş harap bir duvarın toprağı gibidir."*
[17] *"Sandıkların kilitlenişi gibi (gönlünü) kilitleme; sonra soğuk kilitlerin anahtarları gibi çok yalvarırısın."*

18. Savāmi‘aha’l-maẖtūmeti’l-ḥumra s̱ümme tüs
Me‘u’ṣ-ṣummu a‘ne’l-beyżā tekrānü bi’l-küfri[18]

19. Teḳūlü eyyāmen lev yüsā‘idü dehrehu
Menāhu lā-ġarāhu li-muẓlimeti’l-küfri[19]

20. Ke aġrāe Kārūne metā emerā ilā
Hu te’diyete’z-zekāti ḥīne ‘ani’ş-şükri[20]

21. Ve’sküruhu kürhi ibn-i ‘umrāne ‘ömrahu
‘Ale’ş-şükri s̱ümme Allahu ehleke bi’s-sekri[21]

22. Li-enneke lev lem yüte’edde ḥuḳūḳuhu
‘Adumte revāhe’l-evcehi’n-neyri’ṣ’ṣufri[22]

23. Fe beyżuke ke’ṣ-ṣahri’l-mu‘abbāti fi’l-cidā
Ri ṣufruke ke’l-eṭbāḳi yüsbekna min-ṣufri[23]

24. E‘āzeniya’llahu ve iyyāküm medā’z-ze
Māni bi mis̱li tilke min-hüleki’l-ḥumuri[24]

25. Fe yā Rabbi ġufran ṣun ḥarīme ḥımā ricā
Lin cūdin secāyāhüm e‘azzü mine’l-‘ömri[25]

26. Ve ḥavzetühüm tuḥmī ricālen tereccelet
Ḳavādimu si‘ātihim fī-z̄üvari’l-faẖri[26]

---

[18] *“Kırmızı mühürle kulaklar mühürlenmiş sağırı duyuyor; ben bununla küfre yaklaşan beyazı kastediyorum.”*

[19] *“Eğer zaman müsaade etseydi kurtulacak ve küfrün karanlıklarına aldanmayacaktı.”*

[20] *“Ona şükür için zekat verilmesi emredildiğinde Kārun’un aldanması gibi aldanmayacaktı.”*

[21] *İbn-i İmrān’ın nefreti onu sarhoş etti; İmran’ın ömrü şükürle geçtiği halde Allah onu sarhoşken yok etti.”*

[22] *“Eğer sen onun haklarını korumasaydın; bu yüzleri parlak sarı olan tazeliği yanında bulamayacaktın.”*

[23] *“Senin beyazın duvarda örülmüş kaya gibidir; sarın (altın) ise sarıdan kalıba dökülmüş bir tepsi gibidir.”*

[24] *“Allah beni ve sizi telef olan eşekler gibi olmaktan ebediyyen korusun.”*

[25] *“Ya Rabbi affeyle ve cömert adamları koru ki onların seciyeleri ömürden daha şereflidir.”*

[26] *“Onların sahip oldukları bağdaş kurup oturan adamı himaye eder; onların genişlikleri övüncü korumaktır.”*

27. Ḫuṣūṣan reī̄sühüm ve re'sü menāhüm
Ve ḳavmetü aḳdāmihim ḥālete'ż-żurri

28. Du'āu devāmi'd-devleti'l-baḫti vācibün
Ve farṭı s̱enāi'l-baḫti bi'l-kerri ve'l-ferri

29. 'Afa'llahu 'ammā selefū ve'tenev bihi
Ve ebḳāhüm maḥrin kemā'l-fiṭari

30. Ve Kānī̄ Ebū Bekrin yünādi leyāliyen
Ve eyyāme a'yādin li-mefteḥati'n-naṣri

31. İlāhen Kerī̄men Kāhiran Müte'āliyen
'Azī̄zen 'alā a'dāihi bi'l-luṭfi ve'l-ḳahri

32. Bi ḥurmeti użḥiyetin ev 'ī̄dihā's-saī̄
Di s̱ümme şehī̄di Kerbelā min-benī̄ fehrin

33. Ve ceddi Huseynin ve eḫī̄hi ẕü ceddin
Ve ümmühümā ve'l-Ḥaydaru'l-ġālibu'l-kerri.

---

[27] *"Özellikle onların reisi, iyiliklerin başı ve zaruret halinde ayakları en güçlü olandır."*
[28] *"Onun devam-ı devleti ve bahtı için dua vaciptir; ve bol bol yeniden bahtı övülmelidir."*
[29] *"Allah daha öncekileri affetsin ve gözetsin; Oruç açmak gibi onun bekāsı da onları bāki kılsın."*
[30] *"Ve Ebu Bekir Kāni geceleri ve bayram günleri zafer kapılarının açılması için Allaha yalvarıyor."*
[31] *"İlah, Kerim, Kāhir, Müteāl olan ve düşmanlarına lütuf ve kahrı ile aziz olan Allaha."*
[32] *"Kurban ve sevinçli bayram günü ve fehr oğullarından Kerbelā şehidi hürmetine."*
[33] *"Ve yine cedd-i Hüseyin ve Hasan (Hz.Muhammed) ve onların annesi ve babaları döne döne savaşan el-ġālib Hz.Ali hürmetine."*

30
Ḳaṣīde-i Der-Vaṣf-ı Ḳapudān Ḥasan Paşa*
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Göñül olduñ suvār-ı bād-pāy-ı baḥri-i deryā
Selāmet bād-ı bi'smillāh mecrāha vü mersāhā

2. Mübārek-bād pāy-endāz mā'ī aṭlas-ı emles
Müşerref-bād-ı mevci ṣūf-ı sīmin tükme-i ḫażrā

3. Dümenci meymenet yelkenci nuṣret bā Ḫudā tevfīḳ
Ḳumanya 'āfiyet manḳa emān-ı ḥażret-i Mevlā

4. Hevādāruñ nesīm-i luṭf-ı Ḥaḳḳ yelkenlerüñ pür-bād
Sütūnuñ maḥż-ı te'yīd-i semāvī āsmān-āsā

5. Refīḳuñ Ḥıżr u İlyas dest-i yāruñ ıṣba'ı Raḥmān
Ḥafīẓuñ a'yün-i a'yān melek-i 'ālem-i bālā

6. Yanuñca şurṭa-ı tevfīḳ olup pūyān şarṭınca
Esüp ṣavurmadan yelmekden ārām itmeye aṣlā

7. Güle oynaya çün şāh-ı gül ü bād-ı seḥer Allah
Peyām-ı 'avdetüñle eyleye ḥasret-keşüñ iḥyā

8. Olup rūḥ-āşināyān-ı ḳadīme leb-be-leb nāfiş
Ḳala bir leb-füsūn-ı tercümān-ı ḫāme vü imlā

9. Eger ḫᵛāhī selāmet der-kenārāstī yazup bir çeşm
Ṣuyuñ bardaḳda keştīnüñ varaḳda naḳşın al her-cā

---

30 İ 108a, K 11a, M 11b, Ü 10b.
* Ḳapudān] Ḳapudān-ı Deryā M.
1b mersāha] resāha Ü.
3a bā Ḫudā] nā Ḫudā M.
5a ıṣbā'ı] etbā'ı M.

10. Kenāre-gīr olup ṭūfān-ı kūh-endāz-ı kes̱retden
Mis̱āl-i ḫᵛāce Naṣru'd-dīn yek-mevc idesin iḥṣā

11. Ḳoyup ṭab'ı be-cāy āb-ı güftār-ı be-cāy-ı dür
Gelürse dürr ü deryā fikre anlarla idüp ilhā

12. O ābı ol dür-i nābı yerine ṣarf idüp her-bār
Ter ü tāze ṭura çün āb-ı gevher āb-ı rūyuñ tā

13. Kürek çekdürmeye ġam engininde bāl u per künde
Piyāde firḳate çatdurmaya Ḥaḳḳ bī-ser ü bī-pā

14. Kec ü mec olṭadan alarġa ol limana irken ṣāl
Ez-īn pes çarmıḫa gerseler oynatma dest ü pā

15 Dögindi virmeden başdan ḳara olmazdan evvelce
Kemīn-gīrān-ı kūh-ı mevcvārın itmeden yaġma

16. Ṭaşın bir sāḥil-i pür-emne kim yüz biñ saña mānend
Daḫı bihter daḫı kihter niçe maġdūrlar ḥālā

17. O sāḥil ṣāye-i meh-pāresinde māh-tāb eyler
Ne bīm-i mālik-i yem ne hirās-ı şaḫne-i enhā

18. Niçe āsūde olmazlar o sāḥil sāye-cūyānı
Ki ṣalmış sāye anda Ḥażret-i Ġāzi Ḥasan Paşa

19. Niçe paşa güher paşa-yı baḥr u kān-ı mülk-i cūd
Niçe cūd eñ azı cūdi-i ṭūfān-suda reşk-efzā

[10a] keṣretden] keṣretde Ü.
[11a] be-cāy-ı dür] be-cāy-ı der Ü.
[14b] Vezin hatalıdır.
[15a] başdan] –Ü.
[15b] mevcvārın] mevcdāruñ İ; gīrān] gerān Ü; itmeden] itmedüñ İ.
[19a] mülk-i cūd] mülk ü cūd Ü; ṭūfān-suda] ṭūfān-sūde-i Ü.
[19b] cūd eñ azı] cūduñ azı M.

20. O baḥr-ı ḫātem-i deryā dehüñ ṭā'ī degül ṭāyı
Ha bir Mekkī gedā ha Bermekī Ma'n ise bir ma'nā

21. Degül mi mu'ciz ol kūh-ı girān-seng-i vaḳāruñ bu
Sebük-rūḥāna vaż'ı bād-ı nerm-i nev-bahār āsā

22. Cevārü'l-münşe'āt-ı ḳadr u şānın şu ṣuda farz it
Degül ṣandal yanında fülke-i nüh-çenber-i mīnā

23. Celādet mevce-zārı cilve-cāy-ı cevher-i ẕātı
Kemāl-i ḥilmi ma'-hāẕā tenāḳużlar ider īmā

24. Şemīm-i ḥüsn-i ḫulḳu ḳıble eyle Çīn ü Maçīne
Ḥaṭā'en varsa ḫulḳu cümle aṣḥāb-ı yemīn-āsā

25. Hemān bir rūzgār ile ḳoyup gün ṭoġrısın der-hīn
Ḳabayilcek şimāl ehlinden eylerlerdi vāveylā

26. Düşürdi yıldızın eṣnām-ı 'ulvīnüñ esüp yer yer
Ḳarayel yerine bād-ı ṣabā ez-ḳıble-i uḫrā

27. Nüfūzı ol ḳadar kim rūzgār-ı nā-müsā'idle
Nefes itse pupa-yelken gider keştī-i āhen-pā

28. Ḥazīmde ihtimāmı şöyle kim olsa eger İlyas
Dümenci lücce-i ḫ˘āba neye ṭalmazdı bī-pervā

29. Siyāsetde olan ḥālātı taṭvīl eylesem ister
Yedeklik ṣad hezerān ḳanḳal-ı meftūl-i müstevfā

30. Anı bıraḳ deñiz burcunda bir tersāneden yoḳla
Ne ḫār u ḫas ne kendi de nefesler eyledi imḥā

[21b] bād-ı] yād-ı Ü.
[24b] aṣḥāb-ı] aṣḥābı Ü.
[25b] eylerlerdi] eylerdi M, Ü.
[27a] kim] ki Ü.

31. Hele himmetde yarış rūzgāruñ da degül kārı
Ki ol ġālibde nā-ehle bu hep ehle ider i‘ṭā

32. Şecā‘atde metānetde diyānetde ṣadāḳatde
Odur ḍarbü’l-mes̱el baḥreyn ü berreyn içre ser-tā-pā

33. Ġazāsı żabṭ olınsa kāġıd-ı nüh-ṭāḳ-ı şeffāfa
Midād u baḥr u aḳlām-ı şecerde yoḳ aña yara

34. Cezāyirde olan cezr ü medi mevc-i maġāzīsi
Cihānı ġarḳ-ı ḥayret eylemişdür bir zamān ammā

35. Ser-ā-ser żabṭ u tesḫīr eyledikden ṣoñra ol ‘arżı
Tilimsānuñ idüp ḳaṣr-ı ‘ale’l-māsında isti‘lā

36. Fenār-ı ‘izz ü cāhı eyleyüp anbar-ı nūr-ı şevḳ
Emāret lombarından atdı ṭop āsuman fersā

37. Nuḫustīn fersaḫ-ı teyyār-ı istīhāli olmaġla
Didi servān isḳandīl-i ‘umḳ-ı lücce-i ferdā

38. Daḫı mersā-yı melsā-yı emel vāfirce mil yerdür
Hemān uyġunca eyyāma re’īs olmaḳ imiş evlā

39. İdince baḫt-ı yārı iḫtiyār-ı nuṣḥ ider ‘āḳīl
Bulur bir ḳatrenüñ żımnında baḥr-i bī-bün ü bī-pā

40. Olup rehber ḫuceste baḫt-ı ferrūḫ-fāli bā-tevfīḳ
Ki itdi rütbesin ḫāḳān-ı baḥr u ber daḫı bālā

41. Hezārān sa‘y-i meşkūrı olup meşhūd-ı şāhāne
Seferlerde ḥażarlarda burun ez-ḥayṭa-i iḥṣā

32b baḥreyn ü] baḥreyn-i Ü.
36a nūr u] nūr-ı Ü; şevḳ] şarḳ M.
38a yerdür] verdür M.
41a meşkūr] meşkūrı M.
41b ḥayṭa-i iḥṣā] ḥayṭa iḥṣā Ü.

42. Niçe yerde burunlar enderūn-ı ḫāke gizlendi
Görüp cūş u ḫurūş-ı dil-güdāzın dūrdan ammā

43. Niçe dil-teşne-i tīġ-ı siyāsetde içüp geçti
Anuñ tīmūr-ı hindīsi ṣuyın bī-pāk u bī-pervā

44. Hele Limni'deki ḫiżrāna imdādın emeda'llah
Sezā kilk-i ḳader elvāḥ-ı ʻarş üzre ide imlā

45. Ḳomaz ẕātındaki fart-ı mürüvvet yoḫsa söz var mı
Esīrümdür dise Limni ahālīsi bütün farżā

46. Cenāb-ı rūḥ-ı tāb-ı ḥażret-i Mıṣrī niçün itmez
O ẕātuñ kendini aʻḳābını bir feyż ile iḥyā

47. Buña hīç yoḳ benüm şüphem ki esbāb-ı be-kāmīden
Biri ez-cümle Limni ġazvesidür der-ḥaḳ-ı dünyā

48. Bunuñla ḳāniʻ olmam ben daḫı daʻvācıyam yārın
Kirāmen kātibīn defter-güşā olduḳ da bī-pervā

49. Eger Limni ġazāsı yanına fermān-nüvīs-i fażl
O ẕātuñ itmemişse şerh-i maġfūriyyetin imlā

50. Bu da ṭursun nedür söz bir cevāb-ı pāküñüz var mı
Kim idi pāklayan ṭāhir-i ʻömr murādını ferdā

51. Ya ġavġā-yı Mora az derd-i ser mi virdi dünyāya
Ṣuyın ol ās-bāduñ nerden eylerdi felek icrā

52. Eger ol dāver-i dād-āverüñ żamm olmasa re'yi
Araya girmese şemşīr ü ḍarb-ı bunduḳı ḳaṭʻā

[44b] ide] ider Ü.
[48a] olmam] olmaz Ü.
[48b] olduḳ da] olduḳca K.
[49b] imlā] aṣlā Ü.
[50b] murādını] dārını M.

53. Daḫı vardur niçe şāyeste-i taḥrīr-i ās̱ārı
Ve-lākin dil perīşān vaḳt teng ey ḳahramān heycā

54. Biraz tārīḫlerde Ḥamza-nāme yazdılar eslāf
Hele Şeh-nāmeyi Ṭūsī yalanlarla idüp imlā

55. Kiminüñ adını Rüstem kiminüñ Ḳahramān ḳoymış
Birinüñ aṣl u fer'inden ḫaber yoḳ kimsede aṣlā

56. Efendüm ḳahramān sensin ki ḳahruñ düşmene gördük
Bütün efsānedür eks̱er bu ḫalḳ içre gezen ebnā

57. Degül ḥaddüm senüñ meddāḥuñ olmaḳ līk ben kendüm
Senüñ medḥüñle medḥ itmiş gibi bir şīvedür gūyā

58. Le'in süllem Ḫudā ilhām ider eyler ṭabī'at naẓm
Ḳalem taḥrīr ider nuṭḳ u zebān ḫalḳa ider ifşā

59. Bu Kānī arada kemter kemīne bir ḳuluñdur kim
Fużūlī kendin eyler şā'irān mecrāsına icrā

60. Du'ādan ġayrı bir nesne degüldür hīç maḳdūru
Liyāḳat ḳorsa nuṭḳa derd-i ġurbet ṭa'ne-i a'dā

61. Refīḳ İlyas u nāẓır Ḫıżr u rehber ḳā'id-i tevfīḳ
Süleymān var taḫt-ı bād ola dā'im saña me'vā

[53a] vardur] var M.
[54b] Şeh-nāmeyi] Şehnāme-i K.
[60b] derd-i] der-i M.
[61a] Ḫıżr u] Ḫıżr-ı M.
[61b] saña] –Ü.

31

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadr-ı Rūm Cenāb-ı Muṣṭafa ʿĀşir Efendi

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Ol dil ki rāzdān-ı ṣıġār u kibār olur
Ḳāḍi'l-ḳużāta maḥkeme-i rūzgār olur

2. Ol dil ki kilk-i nādire perdāza ḥükm ider
Ḥükm-i muṭāʿ-ı re'yi rezīn iʿtibār olur

3. Ol dil ki sırrı ʿālem-i ġayb armaġānıdur
Her nuṭḳı çāşnīde leb-i laʿl-i yār olur

4. Mıṣrāʿ-ı naẓmı cemʿ cemʿiden nişān virür
Esrār-ı farḳa fāṣılası rūy-i kār olur

5. Her noḳṭası işāret-i bir sırr mübheme
Her nüktesi mühimme-i ġayba dü-çār olur

6. Ol sırr-ı mübhemüñ ki serā-perde-i ḫayāl
Bīrūn bāb-ı ḫalvetine perdedār olur

7. Ol perde-i ḫayāl gehi bī-gāne maʿniye
Her yüzden āşinālıġı şöhret-şiʿār olur

8. Ol perde-i mümessek-i Leylī-pesend kim
Leylāya çār u Ḳaysa niḳāb nifār olur

9. Ol perde-i muṣannaʿ-ı şeb-reng kim aña
Rūz-ı sepīd-i şevḳile germ intiẓār olur

---

[31] İ 109b, K 12b, M 13a, Ü 12b.
[1b] ḳużāta] ḳażżāta Ü, ḳużāt K.
[2a] nādire perdāza ḥükm ider] nādireden ṣıġār-ı kibār olur Ü; perdāza] perdāra M.
[4b] rū-yi kār] rū kār Ü.
[5b] nüktesi] nükte M; ġayba] ʿayba M.
[7a] maʿnāya] maʿnīye Ü.
[8a] Leylā] Leylī M.

10. Ol ma‘ni-i muḥayyel-i nev-zāda nāzdan
Gehvāre-i muraṣṣa‘-ı zerrīn sitār olur

11. Ol āşinā lafıẓlara ebrū-yı yārveş
Bālā-yı çeşm-i ma‘nīde cāy-ı ḳarār olur

12. Eṭfāl-i nev-zebān-ı mezāyā-yı nażmuma
Ṭab‘um gibi nedīm-i nev-āyende kār olur

13. Ṭab‘um o dem ki ‘azm-i şeker ḫ͜ˇāb-ı nāz ider
Nānū-yı dāye-i melegi naḳş u kār olur

14. Olsa çeşim-güşā cihet-i naẓm-ı tāzeye
Der-ḥīn firiştegān-ı ḫ͜ayāl āşikār olur

15. Tertīb-i bezm-i ḫ͜āṣṣ-ı me‘ānīye her biri
Berçīde dāmen-i şereh-i intiẓār olur

16. Her bir firişte-i nüket-i naẓm-ı dil-keşüm
Taḥsīn-i lafẓ u ma‘niye germ i‘tibār olur

17. Ṭab‘um ider melā’ike-i fikr-i nām-zed
Ol ḫ͜ıdmet-i güzīdeye kim ṣad hezār olur

18. Eyler birin mis̱āl-i ülefāża münteḳid
Ol digeri me‘āni içün ḫ͜orde-ḳār olur

19. Cibrīl-i vaḥy-āver-i ‘aḳl-ı ḫ͜uceste-rāy
İ‘dād-ı cevher-i suḫ͜ene destyār olur

20. Ṣūr-ı ṣuver-nümāsı Sirāfil-i ḫ͜āmemüñ
Ervāḥ-ı ma‘niye sebeb-i iddikār olur

10b gehvāre] gehvāre-i M.
11a ebrū-yı] idüp M.
12a nev-zebān] nev-zenān Ü.
20a İsrāfil-i] Sirāfil-i K, M ; ḫ͜āmemüñ] ḫ͜āmenüñ Ü.
20b ma‘nīye] ma‘nāya Ü.

21. Mīkāl-i feyż-i ebr-i ḫayālāt-ı tāzeden
Gülşen-serāy-ı ṭab‘uma nīsān-bār olur

22. Ḥuṣṣād-ı naẓm-ı ṭab‘uma teslīm-i rūḥ ider
Gūyā ki ‘Azra’īl suḥen-i cān-figār olur

23. Elfāẓa ma‘ni ma‘niye elfāẓ reşk ider
Biri birinden aḥsen-i çendin nigār olur

24. Sāde kelām-ı misket ü mevzūn degül hemīn
Cümle muḥassenāt-ı bedī‘ anda var olur

25. Terṣī‘-i dil-pesend ü tecānīs-i rūḥmend
Ṭarz-ı ṭıbāḳ ol şecere berk ü bār olur

26. Teşbīh ü tevriye suḫene ḥüsn ü ān virür
Envā‘-ı isti‘āre beyāna medār olur

27. Bālā-yı naẓma cum‘a lākin giderüp ḳalem
Ādāb ile o dergehe çihre-güẕār olur

28. Dergāh-ı ‘arş-mesned-i ‘Āşir Efendiye
Kim anda ‘aḳl-ı ‘Āşire dil ġıbṭakār olur

29. Ol ‘Āşir-i ḥavāṣṣıl-ı iḳlīm-i ma‘rifet
Kim ‘uşr-ı fażl-ı māye-i her iftiḫār olur

30. Ol ḳāḍı-‘asker-i sene-i ‘izz ü cāh kim
Seyyid derinde ez-dil ü cān perdedār olur

31. Sa‘d olmasa derinde mülāzım olurdı naḫs
Rūḥ-ı ‘iṣām-ı bezmine ḫıdmet-güẕār olur

27a giderüp] gidüp M.
29b fażl-ı] fażlı M.
31b ḫıdmet-güẕār] ḫıdmetkār M, Ü.

32. Sancaḳ be-dest-i maḥşer-i ‘irfān Zemaḥşerī
Zīr-i livāsına yetişüp cān-sipār olur

33. Taḥrīr-i ḫāṣṣı luṭf ile aḥrār-bend iken
Nuṭḳ-ı Ḥarīriye leken-i inḥiṣār olur

34. İ‘tāb-ı dār-ı fażlına ‘utbe eger yüzin
Ferş itmese mu‘āteb-i ehl-i diyār olur

35. Tācü’ş-şerī‘a aña başında yer itmese
Ḫalḫālı gibi süfli-i kem i‘tibār olur

36. Ṣadru’ş-şerī‘a itmese taṣdīr-i ẕātını
Ṣadr-ı nişān muẓlime-i rūzgār olur

37. Keşşāf şerḥ-i āyet-i fażlında muḳteṣir
Keşf ecmel-i maḥāmidine iḫtiṣār olur

38. Ḳāḍı öper anuñ yed-i beyżā-yı fażlını
Ṣadr-ı ḳadīm-i maḳdemine ḫāksār olur

39. Rāzī cevāmi‘ul-kelimin görse faḫr idüp
Şīrāz mecmū‘ mü’ellif-i şīrāzedār olur

40. ‘Örfī şerī‘at-ı edebinde günāhkār
Feyżī görüp ma‘ārifet şermsār olur

41. Nu‘mān-ı Bū Ḥanīfe eger s̱ābit eylese
Fażlında Şāfi‘ī daḫı şef‘-i ḳaṭār olur

[35a] aña başında yer itmese] itmese taṣdīr-i ẕātını M.
[35b] itmese taṣdīr-i ẕātını] aña başında yer itmese M.
[36] 35 ve 36. beyitler Ü’te yer değiştirmiştir.
[37a] şerḥ-i] şer’-i Ü.
[39b] Şīrāz] Şīrāzī Ü; şīrāzedār] şīrāze-i Ü; Vezin hatalıdır.
[41b] olur] –M.

42. El-ʿavd Aḥmed oldı mes̱el ol iʿādede
Kim vaṣf-ı h̬ulḳ-ı h̬āṣı kirār u mirār olur

43. Mālik mümellek-i der-i efżālıdur anuñ
Yūsuf muḥabbetiyle esef -h̬ᵛār u zār olur

44. Taḥmīd-i luṭf-ı ṭabʿına h̬āṣ olsa ger sezā
Naẓm-ı Muḥammediyye ki vaḥdet şiʿār olur

45. Rāvī Ebū Hureyre-i vaḳt olsa çoḳ degül
Naẓm-ı ḥadīs̱-i vaṣfına kim bī-kenār olur

46. İtse Ḥuseyn-i vāʿiẓ eger vaṣfın intiḳāl
Naḳd-i güzīni mefh̬ar-i cīl-i kibār olur

47. Ervāḥ-ı evliyā ider anuñ ziyāretin
Her meclis-i melā'ike içün mezār olur

48. Sāl-ı mübārek-i ʿaded-i ʿömr-i nāzügi
Vaḳf-ı füṣūl-i erbaʿa-i iʿtibār olur

49. Şehr-i şehīr-i sālce-i ʿizz ü cāhına
İḳbāl ü bah̬t rūz u şeb pāydār olur

50. Eyyām-ı hefte-i ṣaferü'l-h̬ayr bah̬tına
Meh-cedvel-i muraṣṣaʿ-ı z̄errīn nigār olur

51. Rūz u şeb güz̄eşte-i ʿömr-i şerīfinüñ
Sāʿāt ü s̱āniyātı daḳāyıḳ şümār olur

52. Sāʿāt ü ʿömr-i āti-i iḳbāl-perveri
Nezdīk-i rütbe-i derecāt-ı hezār olur

42b olur] –M.
43b h̬ᵛār u] h̬ᵛār-ı Ü.
48b fuṣūl-i] fużūl-i M.
49a sālce-i] sālçe-i K.
51a rūz u] rūz-ı Ü.

53. Enfās-ı bā-sipās-ı ḥaḳāyıḳ-şināsına
Mevc-i dem-i Mesīḥi rek-i iştihār olur

54. Berk-i cehende-i laḥaẓāt-ı vaḳūrına
H̱ār u ẖas-ı ḥuṭām-ı dunī ẖuşk u ẖār olur

55. Ey māye-baḫş-ı ehl-i hüner ẖulḳuñ işidüp
Vaṣfuñda kilk-i nev-hevesüm bī-ḳarār olur

56. Gerçi senüñ gibi baña memdūḥ mün'adim
Ammā benüm gibi de mediḥ-ẖˇān şikār olur

57. Zīrā medīḥüñi saña lāyıḳ edā ile
Ta'bīre yoḳ bu günde ḳavī iḳtidār olur

58. Rūşen bu kim bedīheye benden eḥaḳḳ degül
Nūrī vü Enverī olur İbn-i Menār olur

59. Faḫriyye 'ādet-i şu'arā-yı zamānedür
Ammā benüm ḳatumda dil ü ṭab'a bār olur

60. Ṣırf iftiḫār meẕhebimüzde ḥarāmdur
Ammā teşekkür olsa murād i'tiẕār olur

61. Faḫriyye neydigin bilemem līk o deñlü kim
'Ādet yerini bulsa suḫen şīvekār olur

62. Rūm u 'Arabda mülk-i 'Acemde benüm gibi
Yoḳdur bu naẓm u nes̱re ḳavī iḳtidār olur

63. Söz buldı rütbesin yeter itdüñ güẕāf u lāf
Bu naġmeye du'ā gibi yoḳdur ḳarār olur

[54b] ẖuşk u] ẖuşk-ı K, M, Ü; dunī] dunā M; olur] –M.
[57b] olur] –M.
[59a] 'ādet-i] ādeti Ü.

64. Kānī maḥākim-i felekiyye ziḥam ile
Tā reşk-i cilve-ḫāne-i cīl-i kibār olur

65. Allāh ḫāli itmeye dīvan-ḫānesin
Ol zümreden ki her birisi ṣad-hezār olur

32
Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Pīrī-zāde ‘Oṣmān Molla Efendi*
Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Cismimüz faṣl-ı ḫazān itmiş iken zerd-i ḫazān
Dey gelüp dilleri buz ṭamına döndürdi hemān

2. Ḳapayup ḥalvet-i germābe-i inṣāf yine
Şimdi serdab-ı ṣafāsında sipihr-i gerdān

3. Döndi pehnā-yı felek pāk zügürt yaylasına
Aldı yaylasını ammā fuḳarā-yı deverān

4. Berf ü bārānla araya ṣovuḳluḳ buraġup
Niçe gündür ki görinmez bize mihr-i raḫşān

5. Ṭoñdı buz gibi bürūdetle ṭabī‘atlar hep
Āb da eylemez oldı bu hevāda cereyān

6. Ẓāhir oldı eṡer-i serd-i riyā-yı bārid
Zāhidüñ ḳalmadı germiyyet-i zühdi el’ān

7. Oldı her bezm birer ḫūb çerāġān-ḫāne
Şu‘le-i ḳalb-i şitā ile olup lālesitān

8. Erba‘īn içre ṭoña ḳalur idi şeyḫ-i ‘aṣır
Şerer-i āteş-i ḥırṣ olmasa ḳalbinde nihān

[64a] ziḥām] ziḫām M.
[65b] ṣad-hezār] ṣadr-ı hezār Ü.
[32] İ 111b, K 11a, Ü 10b; –M.
[*] Pīrī-zāde: Sadece K’da var; Efendi] –K.

9. Dūd-ı merdüm-keş-i feḥm-i siyehi eyledi ḫalḳ
‘Ūd-ı ḫoş-būyi gibi şāmmeye būy-efşān

10. Başını ḥırḳasına çekdi uyuşdı ḳaldı
Mār-ı sermā-zede mānend-i eşirrā-yı zamān

11. Şaḥne-i dey ne ‘acep yüzi ṣovuḳ adammış
Kim görürse olur ol demde vücūdı lerzān

12. Meger ol kimse ki germ ülfet-i iḥsānı olup
Bir kerīmüñ nigeh-i luṭfına olsa şāyān

13. Sensin ol ẕāt-ı mükerrem ki vücūduñ olmış
Maẓhar-ı mevhibe-i nām-ı şerīf-i ‘Os̱mān

14. Bihterīn gevher-i gencīne-i fażl u dāniş
Yemm-i bī-ḳa‘r-ı hüner ḳulzüm-i ‘ilm ü ‘irfān

15. Maṭla‘-ı mihr-i dıraḫşān-ı fünūn-ı şettā
Menba‘-ı mā’i ma‘īn-i reşeḥāt-ı iḥsān

16. Melce-i ehl-i suḫen fāżıl-ı keşşāf-ı şiken
Münşi-i nāṭıḳa-i bend-i büleġān-ı ‘Adnān

17. Ẕāt-ı pür-cūd-ı keremver ki murād itse olur
Erba‘īn içre hevā’ī meh-i temmūz vezān

18. Şāḫsār-ı keremi ḳış güni de meyve virür
Oldı dey-māh aña faṣl-ı bahār-ı iḥsān

19. Serdi-i rūz-ı zemistān ferāmuş eyler
O keremkāruñ ocaġına düşen lerze çınār

20. Ḳo ṣovuḳ şekvesini eyle du‘ā ey Kānī
Bir du‘ā kim ola germ ülfet-i luṭf-ı Yezdān

[12a] olup] olur K.

21 Tā ki bu çār füṣūl ile cihān ola be-cā
İde mādām ta‘āḳub bu bahār ile ḫazān

22. Ola dem-serdi-i dey-māh kederden maḥfūẓ
Şāḫ-ı iḳbāl-i be-tevfīḳ-i kerīm-i mennān

33

Ḳaṣīde-i Der-Sitāyiş-i Emīn-i Ḍarb-ḫāne-i ‘Āmire Yūsuf Aġa*

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Ẕi'l-ḥicce rūz-i saḫt-ı sefīd-i viṣāldür
Ḳurbān mevsimi dem-i ‘īd-i viṣāldür

2. Gül-būse-i mu‘āyede minnet mi istesün
Allah bu rūz rūz-i sa‘īd-i viṣāldür

3. Meclislerüñ şeṭāreti var şöyle kim bütün
Destānlarda güft ü şenīd-i viṣāldür

4. Ḫavf u recāyı eyledi ‘uşşāḳ ber-ṭarāf
Āzād-ı fikr va‘d ü va‘īd-i viṣāldür

5. Zīrā bulındı lafẓan u ma‘nen ṣafā-yı rūḥ
Hep maẓhar-ı ḳarīb ü ba‘īd-i viṣāldür

6. Rūy-ı şevāhid-i emele zīb ü fer viren
Tāb-ı girīh-nümā-yı ca‘īd-i viṣāldür

7. Hep yerdedür nevāṣi-i ḫūbān-ı ‘ıydgeh
Hep secdegeh-i adim-i ṣa‘īd-i viṣāldür

[33] İ 112a, K 15a, M 14b, Ü 14a.
* Ḳaṣīde-i] –K.
[2a] būse] pūse M.
[4b] va‘d u] va‘d-i Ü.
[6b] cā‘id-i] ḥam‘īd-i M.
[7a] yerdedür] perdedür Ü.

8. Bā-ḥikmet-i muḳābele-i mübdi' ü mu'īd
Rūz-ı sa'īd 'ıyd-i mu'īd-i viṣāldür

9. Mülḥaḳ memālik-i 'ādeme bir ḳa'id-i hecr
El'āne berḳ-i 'ıyd-i ḳa'īd-i viṣāldür

10. Ölmiş iken dirildi direldi meṣāṭıba
Sübḥāne Rabb ki ḫalḳ-ı cedīd-i viṣāldür

11. Bayrām-ı yār-ı rām be-sāġar mı merām
Allāh bir dü-çār-se 'ıyd-i viṣāldür

12. Te's̱īr şöyle nāz u niyāza ḳarīn kim
Her bir nigāh-ı germ müfīd-i viṣāldür

13. Elde ayaġ-ı mey dehenümde leb-i nigār
Allāhdan bu feyż 'adīd-i viṣāldür

14. Aġyār ḳuruyup ḳalayazdı miyānede
Baṣdırma anı bezme ḳadīd-i viṣāldür

15. Her ḥarf her mu'āmele her şīve 'ıydde
Yek-reng ü yek-mizāc nedīd-i viṣāldür

16. Mādām 'ıyd-i ekber-i vuṣlatda 'āşıḳān
Bisyārter zi-ka'be ḥamīd-i viṣāldür

17. Ehl-i fesād kedd-i yemīn itmesün deger
Ol bābda hemīşe kedīd-i viṣāldür

18. Dāġ-ı derūn-ı dil-i ruḳabāya bu 'ıydde
Hep cevher-i firind-i ḥadīd-i viṣāldür

[8b] mu'īd-i] ḳā'id-i Ü.
[9b] el'āne] el'an Ü.
[17a] deger] diger Ü.
[18a] derūn u] derūn-ı Ü.
[18b] firind-i] ferīd-i Ü; ḥadīd-i] cedīd-i Ü.

19. Żāhir-fürūşlar seg-i ser-kūçe bend-i hecr
Ehl-i derūn gürpe-i bīd-i viṣāldür

20. Gül-būse geh-i pes endaḫt idi muḳaddemā
Der-rūz-ı ‘ıyd sırr-ı bedīd-i viṣāldür

21. Rūşenterīn mecālis-i a‘yād çoḳ eger
Diḳḳat olunsa şu‘le-i şīd-i viṣāldür

22. İllā o meclis-i şeref-efzā ki dā’imā
Zānū-yı Yūsuf anda ḳa‘id-i viṣāldür

23. Yūsuf sitāre Mıṣr metāne ‘azīz nefs
Dil-ḫᵛāh-ı ümm-i dünye velīd-i viṣāldür

24. Evṣāfı ṣāfi sīne-i ṣāfī ṣıfat ṣafī
Kem ḫᵛānde-i ġavāni-i ġıyd-ı viṣāldür

25. Memdūḥ-ı her medīḥa vü meşkūr-ı her zebān
‘Uşşāḳa luṭfı rūy-ı sepīd-i viṣāldür

26. Yūsuf Aġa Emīn-i ḍarab-ḫāne ki aña
Ehrām-ı ṭılsımı be-ümīd-i viṣāldür

27. Cūd u seḫā nedīm ü muṣāḥib ṭıbā‘ına
Buḫl u denā’e ṭarz-ı ṭarīd-i viṣāldür

28. Derdin aña açar yine açarsa ehl-i ḥāl
Leb-bestegān yanında lebīd-i viṣāldür

29. Ṣad-menḳabe Sikender-i Ẕi’l-ḳarn-i himmeti
Ye’cūc-ı faḳīre sedd-i sedīd-i viṣāldür

19b gürpe-i] gürbe-i K.
20a Vezin hatalıdır.
23a sitāre] sitāne Ü.
27b buḫl u] baḫl u V; denā’e] denāne Ü.
29b fıḳra] fırḳa M.

30. Zīb-i külāle-bend-i ser-i baḫt-ı es‘adı
Şehvār-ı kām-ı dürr-i naḍīd-i viṣāldür

31. Redd yoḳ derinde ehl-i ‘ulūm u ma‘ārife
Hep rūḥlar o derde ‘abīd-i viṣāldür

32. Ervāḥ-ı ḳuds şīve-i eşbāḥa öykünüp
Pīşānī sā-yı ḫāk-i vaṣīd-i viṣāldür

33. Maḥṣūl-i mekrumātı ṭoḳu cümle ḳaldurur
Çün dest-yāb-ı ḥabb-ı ḥaṣīd-i viṣāldür

34. Dīvānçe-i meḥāmidine āferīdeden
Her bir ferīde ferd-i ferīd-i viṣāldür

35. Ehl-i ḳulūb semt-i serāsına müncezib
Ez-cān u dil ḳamusı mürīd-i viṣāldür

36. Sīmurġ-ı ḳāf-ı şöhreti meşhūr olan bu kim
Hem-āşiyān-ı ‘arş-ı mecīd-i viṣāldür

37. Ṭab‘um anı ne Şīde ne Cemşīde beñzedür
Zīrā ki vaṣf-ı ḫāṣṣı neşīd-i viṣāldür

38. Şid āsmānı ṭoġışı her cāy-ı bā-zevāl
Cemşīd bād-ı taḫt-ı nemīd-i viṣāldür

39. Şīrīn hep çeşīde-i ḫᵛān-ı ‘ināyeti
Gül-naḳş-ı ḫānedānı çeşīd-i viṣāldür

---

[30] Bu beyitten sonra, İ ve M’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir: Ṣad leke kām u nām u ne-dīde .... (nāḳışdur) / Tesḥīl-i baḫş-ı ṣadd-ı sedīd-i viṣāldür

[32a] öykünüp] öykünür M, Ü.

[33a] ṭoḳu cümle] ṭoḳulcümle İ, K.

[34a] āferīdeden] āferinden Ü; ferd-i] –Ü.

[39b] çeşīd-i] ḥaṣīd-i Ü.

40. Nuḳl-i mekārimi ki reşīdiyyedür müdām
Sāḳī-i bezm-i ṭıfl-ı reşīd-i viṣāldür

41. Devrān-ı pāydārdadur āsiyāb-ı ‘ayş
Esbāb-ı kām u nām-ı ‘atīd-i viṣāldür

42. Āzād-ı ḫ˘āni cümle-i erbāb-ı ma‘rifet
İḳbāl ü cāh baḫt-ı ‘abīd ü viṣāldür

43. Ḳurbān mevsim-i şeref ü şān olmaġa
Ḳurbānlar ẕebīh-i ümīd-i viṣāldür

44. Bu şehr-i nīk mihr-i ḳamer çehre Zühreveş
Der-ḥadd-i ẕāt gāh şehīd-i viṣāldür

45. Uḍḥıyyedür ki ḫ˘ān-ı kerem zīb ü zīveri
Ḥalvā-yı nāz-ı puḫt-ı ‘aṣīd-i viṣāldür

46. Allahu ekber Allahu ekber ki bi’l-vücūh
Mālik-niṣāb-ı ḫulḳ-ı ḥamīd-i viṣāldür

47. Ye’s eylemez serāy derinden ebed güẕer
Ümmīd ḥasret-i dem-i vedīd-i viṣāldür

48. Mānend-i ḫūn-ı sıbṭ-ı şehīd eyler ictināb
Āzār-ı telḫden ki Yezīd-i viṣāldür

49. Dest-i nüvāzişe alışıḳ püşt ü ‘izzeti
Ṣadr-ı ‘adūsı cāy-ı cerīd-i viṣāldür

41a pāydārdadur] pāydārda M.
42a cümle] cümle-i İ, M ; ḫ˘ānī-i] ḫ˘ānī İ, M.
42b iḳbāl ü cāh] iḳbāl-i cāh u M, iḳbāl ü c āh u M; ‘abīd-i] ‘abīd ü M.
45b puḫt-ı] baḫt-ı Ü.
46a bi’l-vücūh] bi’l-vücūd Ü.
47a derinden] derdinden Ü.

50. Ẕāt-ı şerīfinüñ ki mehāmid ‘ubeydidir
Luṭf u semāḥ deyr-i ḫarīd-i viṣāldür

51. Silkü’l-le‘āl naẓm-ı bedī‘-i sitāyişi
Hemvār-ı zīnet-āver-i cīd-i viṣāldür

52. Aḥbābınuñ nevāsı şeker-bārha-yı ḳurb
A‘dāsınuñ nevāli ṣadīd-i viṣāldür

53. İḳbāli şöyle çāpük ü çālāk kim hemān
Hem-rāh bād-pāy-ı berīd-i viṣāldür

54. Ol çāşni ki ṭa‘m-ı ‘atāsındadur bedīd
Hem çeşni-i mezāḳ-ı s̱erīd-i viṣāldür

55. Ḫān-vāde-i ‘adūsı hemīşe ḫarābezār
Pīş-i cenābı ḳaṣr-ı meşīd-i viṣāldür

56. Bed-ḫ˘āhı yaḳlaşabilemez evc-i cāhına
Her bir ḥasūdı div-i merīd-i viṣāldür

57. İrcā-yı āsitāne-i luṭf-āşiyānesi
İrcā-yı ḫānedānı maṣīd-i viṣāldür

58. Dest-i nevāzişi żu‘afā-yı zamāneye
‘Uşşāḳ-ı zāre dest-i ümīd-i viṣāldür

59. Her bir işāret-i ser-i ebrūsı fi’l-mes̱el
Dīvān-ı feyże ferd-i vaḥīd-i viṣāldür

---

52 Bu beyitten sonra İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshaların tamamında eksik olan şu beyit kaydedilmiştir:

‘Ömr-i ḳaṣīd-i ḥāsidi hem çeşn-i devr-i gül / ‘Ayşa .... medd-i medīd-i viṣāldür.

53 Bu beyit: –Ü.

55b bād-pāy-ı] pād-pāy-ı K.

55b cenāb-ı] cinānı Ü.

58a zamāneye] zamānedür Ü.

59b zāre] zāde M.

60. Her mıṣra‘-ı maḳāle-i naẓmum mis̱ālde
Cīd-i s̱enāya ḫabl-i verīd-i viṣāldür

61. Gāh dügümde ḫırmen-i iḥsānını gören
Ḫᵛāhiş-nümā-yı ḥabb-i ḫarīd-i viṣādür

62. Her bir ṣafā derinde ṭuran pāsbānlara
Her ṣubḥ ṭurfa-baḫş-ı nüvīd-i viṣāldür

63. Her nükte kim ziyād ola ma‘nā-yı naẓmdan
Mażmūn-ı ḫāṣṣ şükr-i mezīd-i viṣāldür

64. Şükr-i Ḫudā be-vefḳ-i rıżā-yı cenāb-ı Ḥaḳḳ
Sū’-i ḳarīn-i rūy-ı bedīd-i viṣāldür

65. Ḥamden fe-ḥamde şāhid-i iḳbāl dā’imā
Mānend-i ẕāt-i pāki vedīd-i viṣāldür

66. Kānī yeter du‘ā idelüm söz tamāmdur
Zīrā merām sözden ümīd-i viṣāldür

67. Vaṣla muvaffaḳ olduñ idindüñ biraz ṣafā
Ġayrı du‘ā ḫıtām-ı neşīd-i viṣāldür

68. Mā-dām ‘āşıḳān ile gül-ġonçe leblerüñ
Şeb dāstān-ı güft-i şenīd-i viṣāldür

69. Ehl ü ‘ıyāl ü duḫter ü ferzend ü dā’ireñ
Olsun o sözde ki dā’imā ‘ıyd-i viṣāldür

70. Hicrān yüzin gözüñ ebedī görmesün senüñ
Her iṣṭinā‘ sende vedīd-i viṣāldür

[61b] ḫᵛāhiş-nümā-yı] ḫᵛāhiş-nümā Ü.
[64b] bedīd-i] nedīd-i İ, K, Ü.
[68a] gül-ġonçe] gül-ġonçe-i İ.
[69a] ferzend ü] ferzend Ü.
[69b] dā’imā ‘ıyd-ı] –M.

71. Allāh baḫt u devletüñi eylesün füzūn
Olsun günüñ o rūzgeh-i ʿıyd-i viṣāldür

34
Ḳaṣīde-i Diger Der-Sitāyiş-i Müşāru'n-İleyh
Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Ey Yūsuf-ı zamāne naẓīruñ senüñ ʿadīm
Mis̱lüñ getürmedi yedi āba Ḫudā ʿalīm

2. Ḫulḳ-ı ʿaẓīm-i Ḥażret-i Peyġamber-i celīl
Olmış saña resende-i ḫulḳ-ı vefā-resīm

3. Tenhā aduñ degül senüñ ey Yūsuf-ı zamān
Ẕātuñ daḫı müẓāhir-i sırr-ı dil-i selīm

4. Evṣāf-ı ẕātuña senüñ itmiş ʿilāve Ḥaḳḳ
Ḫulḳ-ı kerīmüñi kereminden Ḫudā kerīm

5. Ḥurmet sitāre-i ḥarem-i ʿizz ü cāhdur
Tevfīḳ pāsbān-ı serā-perde-i ḥarīm

6. Çekmez nedāmet encümeninde nedīm olan
Ser-vaḳt-i feyzüñe ne iber hem-ser ü ne dīm

7. Mānend-i sāye ḳāmetüñe hem riḳāb olan
Olmaz mis̱āl-i sāye-i mihr-i ezel ʿadīm

8. Çün zer ü sīm-i nāṣıye ki sikke-zen hüdā
Çün sīmiyā ʿademle dil-i düşmenüñ vesīm

---

[34] İ 113b, K 16b, M 16a, Ü 15b.
[1b] mis̱lüñ] mülki M.
[3b] daḫı] –M.
[6a] encümeninde] encümenüñde M.
[6b] dīm] –M.
[8a] zer ü] zerr ü Ü.

9. Olmaz ne sīm-i ‘ā’iḳ-i cūduñ ne zer senüñ
Girmez ḥarīm-i ‘iṣmetüñe ġayrı ez-nesīm

10. İ‘dām çünki nisbet-i cūduñla virdi nām
Mānende-i vücūd-ı ḥaḳīḳi olur ḳadīm

11. Tevfīḳ-i vefḳ-i ẖālī vaṣaṭdur ṭulū‘uña
Te’yīd-i eyd-i ḳudretüñe mühr zer-i ḳadīm

12. Esbāb hep müsebbibe rām āşiyān be-kām
Burhān be-vefḳ-i lāzıme-i miḥnet-i ẖaṣīm

13. Eşyā çü āşiyān ten-i sīmurġ-ı şānuña
Esmā çü āsmān şerefüñle ebed vesīm

14. Feyż-i ilāh sende tamam ‘izz ü şān be-nām
İn‘ām ‘āmm-ı cūd u kerem çün maṭar ‘amīm

15. Mā-i ḥamīm-i düşmeninüñ āb u dānesi
Ḥaḳdan pes ez-ṣadaḳ ne ṣadīḳ iste ne ḥamīm

16. Cemmā-bere senüñ reme-i ḥimmetüñde yoḳ
Zirā ġanīmet-i dü-cihān der-dilet cemīm

17. Bir nīmesi medīḥa diger hep du‘āñdur
Ben naẓm u nes̱rimi idebilsem eger dü-nīm

18. Dārü’ş-şifā olur dil-i bīmāra dā’ireñ
Virmez aña ḥavādis̱-i çarẖ-ı kenūd bīm

19. Taṣḥīḥ iderse ẖāme-tırāşuñ saḳāmetüm
Lemmā yerid ‘aleyye ke-ḳavli iz̠en saḳīm

14a izz ü] –Ü.
15b –M; ṣadaḳ ne] ṣadaḳ u Ü1; iste] işte M, est Ü.
18b kenūd] kebūd Ü.
19a ẖāme-tırāşuñ] ẖāme-i tırāşuñ Ü.
19b *Senden hiçbir zaman hatalı bir söz işitmedik.*

20. El-ʻuhdetü'ṣ-ṣaḥīḥa ʻale'r-rāvī ḥaḳḳ ʻalīm
Gūyā dimiş laṭīfece şīr-i Ḫudā ʻalīm

21. İnne'n-nisā ḫuliḳnā lena li't-teşeyyiṭīn
Der-nezd-i bint-i ḥażret-i müjde dih-i naʻīm

22. Eşrefter-i benāt-ı peyemberden iken ol
İtdi ṣudūr şīr-i Ḫudādan bu nev-raḳīm

23. Dünyā-yı dūn ki er ṭonına girse de eger
İtmez vefā er oġlı ere ol zen-i saḳīm

24. Allah maṣūn ide seni mekr-i zenāndan
Dünyā eger deger eger enfüs eger ẕemīm

25. İḳbālüñe şeref şeref-i lā-yezāl olup
Tā āḫir-i ʻömr-i ḥaremüñde ola muḳīm

26. Çün eşhür-ı ḥarem ola dāru'ṣ-ṣalāḥ ol
Māh-ı ṣafer gibi naḥas aʻdālara żamīm

27. Devrān muʻāvin-i ser-i kārūn be-her emir
Gerdūn müdīr-i dā'ire-i devletüñ ḳadīm

28. İns ü melek milāk-i umūruñla üns idüp
Cins-i ecinne mürġ-ı cenīne gele müstenīm

29. Sedd-i sedīd olup çü Sikender her āfete
Ye'cūc-ı ġamdan olmaya ṭabʻ u dilüñ sedīm

[21a] *Şüphesiz kadın bize şeytanlık yapsın diye yaratılmıştır.*
[22a] peyemberden] bī-mirden Ü.
[23a] dünyā] ebnā K; ol] on Ü.
[23b] saḳīm] ʻaḳīm M.
[26a] ola] –M.
[28b] müstenīm] müstaḳīm Ü.

30. Ta‘ẓīm ide feḫāmet-i şānuñ şu‘ūn-ı dehr
Sāyeñde ola ẕāt-ı şerīfüñ gibi faḫīm

31. Gülşen-serā-yı Cennet olup bāġ-ı behcetüñ
Gūr-ḫāne-i ‘aduñ ola dūzaḫ gibi vaḫīm

32. Vechü’l-‘adüvvi şeḫimehu’llāh dā’imen
Pāpuş-ı maḥremān-ı derūñle ola heşīm

33. ‘Ayne’l-vişāti beyyaża’llahu ‘ācilen
Engüşt-i tīz nā-ḫūn-ı ġamla ola zaḫīm

34. Her kim ki dā’ireñde teşayṭun ḫayāl ide
Mānend-i sāye-i şebeh-i div ola racīm

35. Ḫūrşīd ola sürüc-i müzerkeş ḫuyūluña
Pervīn ü keh-keşān ḳabaralı zer-i kecīm

36. Ẕerrāt olup kevākib-i iḳbāle kevkebe
Çün nūr-ı āftāb-ı eşi‘‘āñ ola şehīm

37. Sehmü’s-sa‘āde kevkebüñe destyār olup
Ḳavs-i ḳuzaḫ legençe-i ser-ḫᵛānçe-i velīm

38. Sīmurġ-beççe-i kūh-i Kāf-i vaḳāruña
Uçmaġa saḥn-ı ‘adn ola evc-i cev-i cesīm

39. İmhāl olınsa da bulur a‘dāñ lāyıḳın
Meşhūrdur meẟel ġażabü’l-leyyinü’l-elīm

[32a] *Allah daima düşmanın yüzünü kara çıkarsın. (Düşmanın yüzü toprak olmadan önce çürüyüp koksun).*
[32b] derūñle] diñle M; pāpuş-ı] pāpus-ı M.
[33a] *Allah senin gözlerini acilen beyazlaştırsın, ağartsın.*
[35a] sürüc-i] sürḫ-ı İ, sürc-i M.
[37a] olup] olur Ü.
[37b] ser-ḫançe-i] ḫançe Ü.
[38a] peçре-i] ġonçe-i Ü.
[39b] elīm] velīm İ; *Meşhur bir atasözüdür: Yumuşak atın çiftesi pek olur. (Yatışmış gazab daha şiddetlidir.)*

40. ‘İndüñde raḥm çün ṣıla-i raḥm deñlüdür
Mānend-i besmele heme ābisten ez-raḥīm

41. Faḳr ehlinüñ ki *naḥnü ḳasemnā*sıdur derüñ
Her faḳr ehli muḳsīmuñ iḳsāmına ḳasīm

42. Hep ḥissüm itdi anı ḥüsām-ı ḥimāyetüñ
Hīç ḳalmadı emel ki kerem itmeye ḥasīm

43. Hīç kesmedüñ kesīm ḳomaduñ ḥüsn-i himmete
Geh ḫāke sīm gāh zerüñle kesüp kesīm

44. Bī-kes derüñde bir kesīm ile ider sükūn
Kim kesmesine mihr virür tibr-i māh-ı sīm

45. Ey nūr-ı dīde-i heme iḳbāliyān-ı ‘aṣr
Ey āb-rūy-ı her şeref ü ḫaṭra-i ‘aẓīm

46. Ey māye-sūz-ı külçe-i ibrīz-i ḫāṣṣ-ı cūd
Ey nāṣiye fürūz-ı sikek çün zer-i ḥamīm

47. Ey dāye-i şevāhid-i iclāl-i āftāb
Lālā-yı mīr-zāde-i iḥsān-ı luṭfa hīm

48. Ey ḍarb-ḫāne-i ser-i dest-i ḳafā-yı ḫaṣm
Kūpāl-ḫorde-i leked-i naḫveti ḫaṣīm

49. Sāḥib- ‘ıyār-ı cevher-i zer cevherī-i cūd
Kefçe be-püşt-i merd-i yetīm ü dür-i yetīm

41a *Senin kapın fakr ehli için Allah'ın nahnü kasemnâ makamıdır. "….dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik…." (Kur'an-ı Kerim, Zuhruf 43/ 32)*
43a ḥüsn-i himmete] ḥüsn-i ḫulḳa sen K.
43b ḫāke] ḫāk-i Ü, kesīm] kesīm ile M.
44a bir kesīm] –M.
45b ḫaṭra-i] ḫaṭīre-i Ü.
48a ḳafa-yı] ḳażā-yı İ.
49a cevherī-i] cevherī Ü.
49b be-püşt-i] be-puste K.

50. Ressām-ı luṭf emīn-i mekārim yemīn-i şāh
Ṭuġrā-yı sikke-i himem imżā-yı naḳd u sīm

51. Naḳş-ı nigīn-i ʻizzet ü cāh u dunā vü dīn
Çehre-nüvīs-i tāze ʻarūs-ı elif racīm

52. Evṣāfuña senüñ zer ü sīm ü dür-i s̱emīn
İtmez kifāyet olmaz o maʻnāca müstaḳīm

53. Zihnüm dürüst olsa da süst olmasa eger
Deryā-yı fikre ġavṣ idebilsem ne ġam ne bīm

54. Hep lücce-i medīḥa ferā'idlerin dirüp
Şehdāne şāhvār ile ṭolsa dil-i dü-nīm

55. Alsam o vaḳt ele niçe zer-tār rişteler
Çeksem o rişteye çekebildigüm ʻan ṣamīm

56. Bilse beni nefāyis-i ervāḥ-ı ḳudsiyān
Var mı felekde nes̱r ü naẓım bilse ben kimim

57. Tā gūş-ı dīk-i ebyāża irse ḥasīs-i dil
Çarḫ-ı ḥasīs dīk-i fesāda virüp caḥīm

58. Reşkinden itse fitneye āġāz ḳaynadup
Dīk-i ḥasedde niçe-dem-i nā-ḥaḳḳ demīm

59. Añlatsa reşk-i āteş-i ol sāl-ḫordeyi
Çıḳsa ezīz-i tā felek-i sābiʻa kerīm

60. Āh ol güni görür müyüm alup ele meyüm
Şevḳ u ġarāmetüm ola her vażʻına ġarīm

[51b] tāze] tāre M.
[55a] o vaḳt ele] ele o vaḳt Ü.
[59b] ezīz-i] ezīzi M.

61. Vehbī olan ṭabī‘ata kesbī uyar mı hīç
Nef‘ī nedīmüm olmaġa ḳā’il riyā ‘adīm

62. Lākin ne çāre cevr-i zamāne ḳomaz beni
Ber-vefḳ-i ḫˇāhiş eyleyeyüm medhuñ ey kerīm

63. Vaṣf itdigüm kerīmüñ idüp nāmını beyān
Celb-i du‘āya ṣarf ideyüm gevher-i naẓīm

64. Pīşānī-i küşāde-i eyyām-ı rūḥ-ı ‘aṣr
Ḍarb-ḫāne nāẓırı Yūsuf Aġa-yı müstaḳīm

65. Rūşen-liḳā-yı şāhid-i devlet-i ser-kibār
Dest-i yemīni salṭanat-ı şāh-ı ḫān Selīm

66. Rūḥu’l-emīn-i dā’ire-i vaḥdet-i vücūd
Yektā le‘ālī-i sübuḥāt-ı zerīn bezīm

67. Ġarrā meh-i sipihr-i sa‘ādāt-ı her dü-kevn
Ra‘nā gül-i serābsitān kerem-i kedīm

68. Allāh itmeye seni bu āsitāneden
Eflāk tā ki dā’ir ola hem-çü devr-i mīm

69. Yūsuf ibn peyġamber-i Ken‘ān hürmeti
Mıṣr-ı sa‘ādet-i dü-serādan ebed ṣarīm

70. Virmişdi cā’ize keremüñ bendeñe peşīn
Ammā ben itmemişdüm edā-yı ḥaḳı kerīm

71. El-ḥāle hāẕihi itdi beni bu fikr esīr
Çāh-ı ġama bıraḳdı virüp s̱ıḳlet-i elīm

61b olmaġa] olmaġla Ü.
62a cevr-i] cevz-i M; zamāne] zamān Ü.
63b ṣar ideyüm] ṣarf idelüm Ü.
71a El-ḥāle] El-ḥāletü M.

72. Kim degmemişdi ġā’ile-i inti‘āş ile
Bu ḫıdmetüñ edāsına pīş ez-edā elīm

73. İtdüm ḳażā ḳażādan ide Ḥaḳḳ maṣūn seni
Her ḫıdmetüñ edāsını tevfīḳ idüp kerīm

74. Nāmuñ miṡāl Yūsuf-ı Ken‘ān şehīr olup
İḳbālüñ ola hem-çü Züleyḫā gül-i na‘īm

75. Ā‘dāñ ḥaḳḳına heme cārī olup celāl
İde tevaḳḳuf ism-i ‘aṭā-perver-i ḥalīm

76. Āteş ola nevālesi her ṣubḥ u her mesā
Mānende-i semender ü hem kisvet-i ẓalīm

77. Raḥmān ismine ola maẓhar ḫalāyıḳuñ
Miskinlere ola dil ü ṭab‘uñ ebed raḥīm

78. ‘Anber senüñ sitāreñe maẓhar düşerse ger
Yanmazdan evvel eyler idi şīve-i şemīm

79. Gelmez tetimme-i suḫanüm vezne yoḫsa naẓm
Tetmīm-i na‘t ider be-şümār benī temīm

80. Rūz-ı elest nāsiyeñ idüp neẓāre zīb
İḳbāl itmiş aṣba‘uña pertevin retīm

81. Bilmez meḳādirüñ felegüñ bu cehilleri
Menna‘-ı ḫayr ‘utill u ‘utüvv āşinā zenīm

82. Sen dest-gīr olmaz iseñ ḫāk-i pāyüñe
Dest-i niyāz u nāz be dāmān ki zenīm

72b edāsına] edāsını Ü.
73a itdüm] itdi M.
76b mānende-i] mānend-i Ü.
78b yanmazdan] yanmaz Ü.
81b menna‘-ı] metā‘-ı M; *Hayrı engelleyen hamallık ediyor ve inatla karşı koyuyor.*

83. Gülşen-fürūz olan gül-i ṣad-berg-i midḥatüñ
Destāre zīb-i faḫr iderem istemem nemīm

84. Cārī olur ḳıyāmete dek çeşme-i devāt
Tā ṣubḥ-ı maḥşer olur elümde ḳalem nedīm

85. Mümkin olaydı Ḫıżr gibi ‘ömr-i cāvidān
Yazmazdı temmetüñ tesini bu ḳalem ne mīm

86. Gül gördügüm yere inerem ṭamlarum hemān
Mā-enderīn nemīn çemen ey gül çü şebnemīm

87. Taṣdī‘ itmeyem deyüdür itdigüm sükūt
Fikr-i sünūḥ-ı cā’ize kim redd ü ṣadd-ı kim

88. Mecbūrum itmeye seni medḥ ey gül-i kemāl
Kim ḥasb-i ḥāl ‘add iderem medḥ-i Ḥaḳḳ ‘alīm

89. Yā Rabbi ṣalli s̱ümme telaṭṭaf ‘ale’n-nebiyy
Mā-ḳīle Yūsuf ibni benī āl-i İbrāhīm

90. S̱ümme’ṣ-ṣalāti dā’imeten müstedirreten
Maḥṣūṣaten senāhu ‘ali’l-āl-i testedīm

91. S̱ümme’ṣ-ṣaḥābeti’l-küberā’i’l-leẕīne hüm
Yestaḥkimu’l-umūra bihim ḫayrate’l-ḥakīm

92. Kānī ḳulūñ medāyihüñ ile öger sözin
Ṣanma seni öger bu ḳaṣīdeyle ol saḳīm

---

[83] 82 ve 83.beyitler M’de yer değiştirmiştir.

[86b] şebnemīm] şemīm Ü.

[89] *Ey Rabbim! Hz. Peygambere salat ve selam et, sonra onu taltîf et, ona ihsanda bulun. O (ihsan) Hz. İbrahim âilesinin oğlu Yûsufa denilen (verilen) şeydir.*

[90] *Sonra yine bu salât ve selâmı ve ihsanı sürekli ve göz kamaştırıcı bir şekilde, ve özellikle onu (Hz. Peygamberi) parlatan (onu yetiştiren) ve şu an kaynağı kurumuş olan âilenin üzerine gönder.*

[91] *Sonra yüce sahabelere salat ve selam et ve ihsanda bulun ki, onlar Senin bu ihsanın sayesinde hayırlı işlerini artırdılar ve güçlendirdiler.*

93. Allāh ṣıḥḥat eyleye iḥsān vücūduña
Ṭab‘-ı saḳīme de vire hep zihn-i müstaḳīm

94. Tā gevher-i medāyihüñ itsün mesā u ṣubḥ
Zer-tār rişteye çü şu‘ā‘-ı mihir naẓīm

35

Ḳaṣīde-i Diger Der-Sitāyiş-i Ṣadr-ı Rūm Veliyyü'd-din Efendi-zāde Meḥemmed Emin Efendi

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Zihī tevfīḳ kim sa‘du's-su‘ūd olmazsa hem-pāsı
Olur laġzīde bālā-yı felekde baġteten pāsı

2. Edāma'llāh ‘aceb meşriḳ-fürūz-ı āsmān-baẖt
Olur ḳurṣ-ı ḳamer şekl-i külefde lekke-i pāsı

3. Etāla'llāh ‘ömrüh miṡlü mā a‘lā lehū emruh
Ḥarīm-i raḥmet-i raḥmānuñ olanlar ḥarem-pāsı

4. Erişmezdi ser-i dāmān-ı raḥm idmānına bir dest
Hezārān olsa dest-i çün çenār-ı gülsitān pāsı

5. Tu ṣūfī ḥaḳḳ-ı ḥaḳḳ neşnāsı ḥaḳḳ gūyī konī da‘vā
Bi-goftem ez-tu rā gūyī ḥaḳ-ı nān u nemek be's ī

6. Çıḳar dīk-i ẖayāl-i ẖāmı dilden dīk-i ebyāż var
Vebāle girme gel bāl u demüñden sil is ü pāsı

7. O ezrāḳfām-ı nīlī reng-i cāmeyle niçün bilmem
İdersin dā'imā taḳlīd ziyy-i ġayy-ı pāpāsı

---

[35] İ 116a, K 21b, M 18a, –Ü; K'da 38. kasideden sonra tertip edilmiştir

[3a] *Allah senin ömrünü ve işlerini uzun etsin.*

[4b] dest-i] desti M.

[5] *Sen ey sûfî! Hakkı hak bilmiyorsun (tanımıyorsun) hak diyor, da‘va ediyorsun, eğer sana bir şeye ihtiyacın var mı desek, ekmek ve tuz hakkı diyorsun.*

[5b] bāsī] pās iy M.

[6b] is ü pāsı] iş ü pāsı İ.

[7a] ezrāḳ] ezrūḳ İ.

8. Ḳudūmuñ eyledi sīrāb-ı mey-ḫᵛārān çün cur‘a
Seni gördükde ḫumlar cūşa geldi atdı tapası

9. Ḥasedden dūra tāb-āver degüldür āsiyābānān
Felek tāb-ı şerār-ı reşk ile itme tebāb āsı

10. Şemīm-i ‘ıṭr-ı ḫulḳuñ itdi Gökṣuyı çemenlerde
Ḳanādīl-i kebūd-ı sünbülü hem-tā benek āsı

11. Niçe hem rütbelik da‘vāsın eyler lüccede aṣdāf
Lede’l-inṣāf olunsun mu efendüm dest ile pāsı

12. Gözüñde rīg-i kūyuñ ṭūtiyāveş ḥıfẓ idersin hep
Ḳarardup yüz sürersin ferāġat ḳıl bu ḳumpāsı

13. Segānuñ mev‘id-i mergi der-i dīvār-ı mesciddür
Saña kim didi zāhid kūy-ı yāra ḳaldırup pāsı

14. Eger lā-be’s ise ḫᵛāhişger-i vaṣl olma ‘uşşāḳa
Niçün be’sāya ‘azv eyler yabanuñ sülbü lapāsı

15. Felek inṣāf-ı ṣāf evṣāflıḳ ṣāfī derūnluḳda
Getürmiş mi zemīnüñ ümmehātı çarḫuñ ābāsı

16. Benüm memdūḥumuñ yāḫūd benüm miṡlüm tekellüf nīst
Saña ḥaḳḳ-gūyluḳ īcāb ḳılmaz hīç bir pāsı

17. Eger ẕāt-ı naẓīrüñ ‘aks-i mir‘āt-ı żamīrüñde
Li-ḥażmu’n-nefs ibsār itse var mı miṡl-i ābāsı

18. Senüñ bu nāzikāne tāc u hāccuñ ki ẕātında
On iki terkdür ẕātü’l-bürūcuñ ṭarḥ-ı zībāsı

12b yüz sürersin] sürersin M.
15b ümmühātı] ümmühānı İ.

19. Görenler Mevlevī ẓanneyler ammā sen ḥaḳīḳatde
Bu köhne ḫān-ḳāhuñ gūyiyā Bektāşī babası

20. Bu reyḥānzārda mānend-i Ḫıżr aḫżār lebādeyle
Elinde Zāl-ı çarḫuñ par par yanmaḳda çapası

21. Düşerse burc-ı vālā-yı sipihr sünbüle mānend
Olur gül-gūn-ı baḫtuñ hūşe-i pervīnden arpası

22. Degüldür yek-nesāḳ bezl itdigüñ ġālī cevā'izle
Ne deñlü müstefīż olsa şu gerdūnuñ trampası

23. Amān dest-i nevāzişle beni taṭyīb ḳıl zīra
Şikest itdi ser-ā-pā mey ġumūmuñ usturupāsı

24. Senüñ evṣāf-ı cüz-i ẕātuñ inşā hīç mümkin mi
Cihān 'irfāniyānı bir yere gelse ser-ā-pāsı

25. Nebe' cüz'i ḳadarca vaṣfuñ itsem rāẕıyam ammā
Yetişmez vaṣfına 'ālimlerüñ iḫbār u inbāsı

26. Kerīmüñ nefsi ḥarrü'l-aṣl ḥuluvvü'l-vaṣl 'uluvvü'n-nesl
'Amīmü'l-cūdı ve'l-iḥsāndur eñ azısı inbāsı

27. Eger nesl-i cevāduñ medḥe āġāz eylesem elbet
Ḳalur hem çün helāhil berḳ-i ḫurşidüñ mürebbāsı

28. Zi fıṭrat tā-be-maḥşer yazsalar ser-nāme-i vaṣfuñ
Cihānuñ şā'irānı ehl-i irfānuñ elibbāsı

29. Devā-yı derd-i bī dermān-ı dil dürc-i dehānında
Ḳalur 'āciz yanında heft eṭbāḳuñ eṭıbbāsı

[21a] vālā-yı] bālā-yı K.
[23a] nevāziş ile] nevāzişlerini M.
[24b] yere] yerde İ, yerden M.
[26b] eñ azısı] en az M; inbāsı] pası İ.
[29b] heft] hep İ.

30. Oḳur a‘dāsı da hep nüsḫa-i aḫlāḳını ezber
Degüldür yaluñuz anuñ senā-ḫˇānı aḥibbāsı

31. Egerçi rabbi yessirden dil-āġāz eyledi vaṣfuñ
Müyesser olma mümkin mi ‘aceb anuñ elif-bāsı

32. Be Kānī sen ḳo lafı gel baba boş söz yeter ġayrı
Medīḥinden de taḳsīrāt ‘afvı olsa cabası

33. O da bir başḳa iḥsāndur saña ġayrı du‘ā eyle
Veliyyü’d-din efendi-zādenüñ olmaḳ aḥibbāsı

34. Şehin-şāhāna nisbetden füzūnterdür baña nisbet
Bunı iḳrār ider hep şu dih ü şehrüñ elibbāsı

35. Saña gül-ḳand-ı luṭfı ney-şekerdür kām-ı ṭab‘ında
Şeker ḳutusına olmaz naẓīre ẕevḳ-i rebbāsı

36. Hemān sen bendesi ol kim bu ni‘met saña vāfidür
Hemān sen ḥastesi ol derdinüñ oldur eṭıbbāsı

37. İlāhī tā ola bu se mevālid ü çehār erkān
Bu şeş-ḫāne müdevver ṭop-ı mir‘ātuñ reh-i bāsı

38. Ola kendüsi evlād ü ‘ıyāl ü ḫāne-perverdi
Der-i iḥsānına āmed şüd iden ceyl aḥibbāsı

39. Ḫudānuñ sāye-i luṭf-ı ilāhisinde rūz u şeb
İde pūşīde esrārın sipihrüñ köhne kirpāsı

40. Cihān durduḳca var olsun ḥasūdı ṣad-hezār olsun
Heme bī-i‘tibār olsun yanında sīm ṭorbası

[33b] efendi-zādenüñ] efendi-zāde İ.
[39b] esrārın] esrāruñ M.

36

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ḥaẕret-i Defterdār-ı Me‘ālī-kirdār ‘Osman Efendi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Çīn-i siḥrbānuñ mübārek-bād-ı nefḫ-i ṣūr olur
Peyk-i iḳbāl-i ebed ‘ālemlere mevfūr olur

2. Şah-rāh-ı maṭlaba meş‘al-keş olmışdı zuḫāl
Ḥısbeye mirrīḫ-i cellādān gibi me’mūr olur

3. Ḳābil-i pend-i peder reste ġumūm-ı ġammeden
Ḳābiliyyet hem çü āḫ tevfīḳ-i Bāri pūr olur

4. Sa‘y-i bī-tevfīḳ olmaz maṣlaḥat-ārā hele
Olsa olsa hem-‘inān-ı Bel‘am-ı Ba‘ūr olur

5. Küfr ü küfrān cünḥası tekfīr-i ‘isyān eylemez
Serd-i dil būya da olsa ṭab‘ı çün kāfūr olur

6. Kāle-i iḫşīd olsa olsa āḫir maṣlaḥat
Ḥükm-i ḳaraḳuş ile me’mūr bir kāfūr olur

7. İmtizāc itse arada bir emrde feyż-i Ḥaḳḳ
Çeşmesārı hem mizāc-ı çeşme-i kāfūr olur

8. İstemez ser-germ-i ülfet olsa da baḫt-ı sefīd
Serd-i dil ser-dā’ire ḫāṣıyyet-i kāfūr olur

9. Kīmiyā-yı ḳābiliyyet olmasa cevherde ger
Yāy-ı kimyā himmet-i merdāneden kāfūr olur

---

[36] İ 117a, K 25b, M 18b, –Ü; Ḥażret-i] –İ, M.

[1] Bu beyitten sonra, sadece M’de bulunan, ancak eksik olan şu beyitler kayıtlıdır:
Vefḳ-i tevfīḳ üzre ber-vefḳ-i muvāfıḳ ḳoydı baḫt / Ḳurṣ-ı zerr-i mihr-i bāzū bendine … olur (nāḳıṣdur)
Şāh-ı manṣūru’l-livā-yı şems-i zerrīn şemseye / Ḫūşe-i pervīn muraṣṣa‘ sorġuc ……… olur (nāḳıṣdur)

10. ‘Ālem-i berzaḫ da bir berzaḫdur ol bī-baḫta kim
Çāh-ı laḥdi ḳabr-i nā-merde yaḳın maḥfūr olur

11. Rūzesin hep nā-be-cā iden ṭalep bu sūḳda
Üstüḫ˘ān-ı mār-ı ḫūrde ya seg-i me’būr olur

12. El-amān ṣad el-amān dest-i nisā bordan
Kim ricāl-i mübtelā çün ḫāk-i Nişābūr olur

13. Leşker-i feyżüñ azı çoġu müsāvī görinür
Gāh olur ki nefs-i vāḥid niçe biñ ṭābur olur

14. Bā-ḫaber aḫbār-ı sırr-ı ġaybdan feyyāżdur
Bāġınuñ eşcārı da ehl-i dilüñ ḫābūr olur

15. Gūş-dāde yoḳ ‘avārıżdan hirās u bīm ü ye’s
Sāz-ı iḫlāsuñ heme bir kez ḳulaġın bur olur

16. Hep mürettebdür yine tertīb-i bezm-i ḫāṣ-ı şevḳ
Ger ḫar-ı ṭanbūr olmaz kāse-i tanbūr olur

17. Gerçi Ḳanbersüz dügün olmaz bu vaḫşet-ḫānede
Līk bār-ı minnet-i iḫvāndan ḳanbūr olur

18. Ḳavm-i zen-būr oldıġın bil eyler iseñ izdivāc
Zenberek ḳullan ki zen ẓan itdigüñ zenbūr olur

19. Heft ḫ˘ān-ı Rüstemi şu hefte ḥarfi añdırur
Şeş-der-i şeş sūy-ı ġam ki şeş-per-i ṣāpūr olur

20. Añlamaz şu pūre pīr-i parsānuñ ḥālini
Līk būs-ı destde işler şāpūr şūpūr olur

[10b] çāh-ı] cāy-ı M.
[11b] ya seg-i] bāşuñ K; me’būr] me’cūr İ
[15b] bir kez] bir göz iken K.
[17a] vaḫşet-ḫānede] vaḥşet-ḫānede İ.

21. Eyleme nāsa ḥaḳāretle naẓar kim şer‘de
Kibrik-i nā-pākde şaḫs-ı ṭahūru’s-sūr olur

22. Cūddur mīrās-ı ġaybü’l-ġayb nān-ḫārānına
Zümre-i mīrāṣ-ḫᵛārān pek sefīh u ‘ūr olur

23. Göz göre nān u nemek ḥaḳḳın ider inkār ḫalḳ
Gūr-ı ma‘nī niçe sūretde şenīḥa-gūr olur

24. ‘Āḳıbet ṭopraḳ ḳabardırsın ḳabadan geçmedüñ
Bu ‘abālar zīver-i dūş-ı baba gür gür olur

25. Tesliyet nıṣf-ı edebdür der-ṭarīḳ-ı ‘ışḳ u şevḳ
Tā ki üşküfe şükūfe ḫūşe-i engūr olur

26. Ḫūşe-i engūr ba‘d ez-ġūre mānend-i peren
Ba‘dehū ḥurşid-sīmā sīmiyā-yı şūr olur

27. Raḳṣlar cünbişler ol giryān giryān yanmalar
Sāḳi-i sīmin sāḳ u sa‘īd-i billūr olur

28. Ba‘de çendin sāl-ı farṭ-ı s̱ıḳlet-i ḫamyāzeden
Ser-girān sāmān sebük-çeşmān ise maḫmūr olur

29. Düşdigi sā‘at hemān pīr-i meyüñ ayaġına
Bāse kāse sögüşüden çarşu ma‘mūr olur

30. Sāḳiyā ṭoldur sebūyı ol hümāyūn çeşmeden
Kim yanında selsebīl-i çeşme-i Ḫorḫor olur

31. Sāḳiyā muṭrıblıġa yeltensün ol raḫt-ı cemīl
Kim o dūşize yine mānende-i ḥur ḥūr olur

---

[26] Bu beyitten sonra İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kayıtlıdır:
Neş’eler şūrişler ol sūzişler ola ……….. (nāḳıṣdur) /Ol neşāṭ-ı nā-gehānīler ki hep ma‘zūr olur

32. Sür ser-i meydāne gül-gūn meyin kim sāḳiyā
Kim süren meydāne atı server-i ser-sūr olur

33. ‘İbret al bintü’ṣ-ṣadefden kim niçe ‘izzet bulur
Gerçi evṭān-ı ḳadīminden biraz dür dūr olur

34. Cāmedān olma sen olsun ceyb-i cāmen cāmedān
Naziş-i zībāyiş-i tennūreden tennūr olur

35. Bāreka’llāh māh-ı rūze nūra ābisten olup
Ehlinüñ daḫı derūn-ı bīrūn cümle nūr olur

36. Nevvera’llāhū ‘uyūnen ẕāte behcātin iẕen
Ḳasvet esbābı göñülden nā-gehānī dūr olur

37. Gel mesācidde şu‘ā‘-ı dürr-i ḳanādili gör
Her biri reşk-i meh ü pervīn ü cirm-i ḥūr olur

38. Rāstī-i ẓāhirin ‘unvān-ı bāṭın bī-cerīr
Ẓāhiri bāṭın yerine elvirür mestūr olur

39. Yüzdürür her ḫuşk-leb yemde ġubār-ı cismini
Girye-i rūşen-dilāndan iş yine çāmur olur

40. Bay gedā bi’l-cümle yāġ dökseñ yalanur maṭbaḫı
Ni‘met-i Ḥaḳḳ ḫākiyāne fi’l-meẕel yaġmūr olur

41. Dün Süleymāniyyede bir mūr-ı kem-ḳadre şebīh
Bir muḥarrā cān gördüm ẕevḳine me’mūr olur

42. Böyle bir māh-ı bihīn raḥmet-rehīn olsun mu hīç
Kemterīn iḥsānına maẓhar olan maġfūr olur

[32b] sūr olur] şūr olur İ.
[35b] cümle] –K, M.
[36a] *İşte o zaman parlak olan gözleri Allah nurlandırsın.*

43. Ḥaḳḳ ‘ināyet eyleyüp ceyl-i celīl-i ṣā’ime
Her mekān Cennet her ayı çeşme-i kāfūr olur

44. Serd-dillik ẓāhir u bāṭın Cehennem nārıdur
Bāṭını āteş bu važ‘uñ ẓāhiri kāfūr olur

45. Şi‘re dil-dāde olan bī-behre dā’im hemān
Siḥr ile ülfet iden ālüfteler mesḥūr olur

46. Tente zībā-yı ḥabāb olmış mey-i peymāne zīb
Tentene tā dir tene tana tene nī tūr olur

47. Fer‘-i aṣluñ aṣl-ı fer‘uñ fāş-gū-yı sırrıdur
Tā ki gūyā lüle-i ser-çeşme-i engūr olur

48. Ehl-i Keşmīr olduġın andan tefaṭṭun eyle kim
Keşmirīler nūr-ı çeşm-i kūçe-i lāhūr olur

49. Nīk ü bed mebde-i tefe’’üldür me‘āda lā-cerem
Köre baḳ nān u nemek efsānesinden kūr olur

50. Būy-ı ḫūn irici istişmām eyle selmeden
Silme ḳā’il olamaz ehl-i tebaḫtur tūr olur

51. Şaş ber-rīş ü burūt-ı nefs-i bed-ḫ˘āh-ı racīm
Şaşma şaşılıḳla iş gör nefsi sen şāşūr ol

52. Gūş māl-i bed-sikālan-ı müfīd olmaz dime
Gūş ehl-i kibri sen beher tekebbür būr olur

---

[44] Bu beyitten sonra, İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir
Kāle-i her kāre isti‘dādına merhūndur / ……………….. iḫşidde kāfūr olur

[45a] bī-behre] bī-behredür K; dā’im hemān] –K.

[48b] lāhūr: Hindistan’ın Lahur şehrinde dokunan bir çeşit şal.

53. ‘Av‘av-ı seg-beççegān-ı ḥırṣ-ı ışġā nengdür
‘Avd ise ikinciye furṣat ḳoma ur ur olur

54. Nefs ey-va’llāh ider mi ider ‘ammā bir ḥakīm
Anuñ ey-va’llāhını celbe ḳavī maḳdūr olur

55. Ya‘ni bir meh-çehre pervīn-behre Zühre-menḳabet
Rūze nām-ı diger oruc dimegin meşhūr olur

56. İşte ol māh-ı güzinde eyle nefsi terbiye
Ṣıḳ boġaz-ı ḥırṣ-ı nefsi kim ṣoñra zūr olur

57. Rūze zīrā zā’ir-i ser-kūçe-i dīdārdur
Didi Rūḥu’llāha kim açlıḳ çü nūru’n-nūr olur

58. Hem tecerrüd vuṣlat esbābından olmaġın hemīn
Lafẓa-i pāk-i tecevvu‘ zeyline mesfūr olur

59. Açlıḳ görmek tecerrüd vāṣıl olmaḳdur niçün
Bu beṭāletle ‘ibādu’llāh Ḥaḳḳdan dūr olur

60. Şevḳden zü’l-maṭla’eyn olsa ḳaṣīdem ‘ayb mı
Hem bu ṭāvus-ı ḳudsdür zü’l-cenāhı nūr olur

61. Çün ḳudūm-ı rūze ile dīdeler pür nūr olur
Şehr-i İstanbul menārātı çü naḫl-ı Ṭūr olur

62. Meykede dār-ı Ebi’d-derdā gibi beytü’l-ḥarām
Secdegeh cān u dil-i mü’min gibi ma‘mūr olur

[53] Bu beyitten sonra İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir:
Didügüñ hep umduġuñ nefs-i tebāh efsāneden / Āh illā deyu bed būr …………. olur
[54] Bu beyitten sonra İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir:
Ol zamān eyler kemine bendegāna ser-fürū / Ol ki şirān-ı şütür-tenle …………. olur
[54a] ider mi] eyler mi M.
[62] 61 ve 62.beyitler İ’de yer değiştirmiştir.

63. Ni‘met-i elvān mebzūl ḫᵛān-ı iḥsān münbasit
Ḫānedānında gedā vü aġniyānuñ sūr olur

64. Bir ḳıyāmetdür ki farṭ-ı intizār-ı şāmile
Gūşlarda banglar hem çāşni-i ṣūr olur

65. Tābiş-i ġurra güneş ṣuyında eyler cilveler
Sāz-ı sūzişde o zerrīn perdeler māhūr olur

66. Ṣā’ime ṭur ṭur didikce ‘unfile zühhād-ı serd
Baḥr-ı ḥayretde kemine mevcler dür dūr olur

67. Çün tilāvetle olur ḳaṭ‘-ı mesāfāt-ı ṣıyām
Dest-i dilde sā’ime her ṣaṭr bir sāṭūr olur

68. Ḳatı ṭolġun mākiyān pervāz olan sengīn-dilān
Deşme derdin ḳatılar derd-i dil-i rencūr olur

69. Gel sumāṭ-ı raḥmete yenmez yenür yi nūş-bād
Loḳma-i ifṭār-ı ṣūrı nişek-i zenbūr olur

70. Zāhidā anbar senüñdür ġayrınuñ ise ṣamān
Gel bu gāvāne ḫūrişden geç ki insān ḫor olur

71. Çend ser-ḫᵛān zānu-yı ḥırṣa mīras oldı ‘aceb
Cebheden ḫᵛaydāneler pervīn gibi menşūr olur

72. Cennetüñ endāyiş-i cüdrān-ı fālūzec imiş
Bir rivāyetde muḥalleb ṭatlusı meẕkūr olur

73. Diş biler taḫrīb-i ḫıṭān-ı bihişte yādgār
Bu ‘aḳīde sükker olsa yenmez ol ma‘sūr olur

[69a] yi] mi M.
[73b] yenmez ol] yenmez iş K.

74. Bilesin āẕūların ol arzu ile hemān
Cennetüñ dīvārını bile yesün ma‘ẕūr olur

75. Āh ṣad āh ol ne puḫte ṣūfiyān-ı ḫāmdan
K’anlara nā-puḫtelik cız bız gibi ḫoş ḫor olur

76. Peştemālde yek dü se burma çörek bir ḳaç simid
Burma vādisinde bir hey’et ki nā-maḳdūr olur

77. Nesḫ olunmışdur deyu aḥkām-ı āyāt-ı duḫān
Ol ḳadar būya duḫān ṣoḥbetleri menfūr olur

78. Zāhidā ifṭārı ta‘cīl eylemek mesnūndur
Ṣavmınuñ iftạ̄rını irken iden maġfūr olur

79. Ayaṣofiyye civārında çörekçi-i şehīr
Ḥalḳavār aḥmer mübeyyāż ṭurfa ḳurṣu’n-nūr olur

80. Fi’l-mes̱el ḳavs-i ḳuzaḥ ber-dest beste çākerī
Hāle-i māh-ı müdevver bi’n-neseb maġrūr olur

81. Vārid oldı çün ḥadīs̱-i ḳudsī-i’ṣ-ṣavm-ı lī
Ḥażret-i peyġamberīden bu ḫaber me’s̱ūr olur

82. Kim ki añla ictisār eyler yir anı ākile
Kim ki şürbe ḳaṣd ider ‘amden ebed māsūr olur

83. Kim ki ṣabr eyler muḳāsāt-ı teb-i memdūdına
Kim ki hemmi indifā‘-ı himmete maḳṣūr olur

84. Mess-i eydī-i zebānīden olup āzāde ser
Vechine tārın heft to maḥṣūr olur

78b olur] –M.
81b peyġamberīden] peyġamberinden İ.
82 81 ve 82.beyitler İ’de yer değiştirmiştir.
83a ṣabreyler] ṣabrile K.
84b Vezin hatalıdır.

85. Tābe-maḥşer şūr-ı rūz-ı rūzeden ter çeşm olan
Çeşm-i bādāmi-i ḥūr-ı ‘ıynveş maḳşūr olur

86. Şeb muṣallā rūz-ı rūşende mücellā ol bu māh
Sābıḳın çün sābıḳın pes-mānde turḳā-tūr olur

87. Bu ne sırr ne lezzet ü ne çāşnī ne nāzdur
K’emr ü nehy-i ḥażretüñ bir nehyi bir düstūr olur

88. Ẕevḳ-i vicdānı dem-i rūḥāniyi ol cān ider
Kim liḳā-yı tāze-i aḥbābdan mesrūr olur

89. Bāḳırān-ı sülle-i aḳrāna istīlā ile
Dīde-i baẖt-ı sa‘īd-i rūşen-i maḳrūr olur

90. Ya bedī‘iyyāt-ı istiẖdāma maẓhar düşmegin
Ḳālıb-ı bed būd-ı dil nā-ẖᵛāhi hep maḳbūr olur

91. İsm-i ḳahhāra ola maẓhar o güm-furṣat ki hep
Evliyā ni‘meti taḥte’l-ḳahr māḳḥūr olur

92. Fi’l-meẟel ṣol bī-ser ü bī-pāy-ı ber-taḳrīb ile
Ehl-i dil bir şum-baẖta ẖādim-i müzdūr olur

93. Ḫıdmetin ẓāhirde ḥasbe’l-‘āde eyler iltizām
Līk ṣad menzil heme dil-ẖᵛāhlardan dūr olur

94. Şöyle naḳl eyler biri efsāne-gūyānuñ biri
Ehl-i ‘irfāndan ki tekyegāhı nezd-i sūr olur

95. Ṭopḳapusı ya Silivri ya Edirneḳapusı
Pīşgāhında serāy-ı ṣırça-i meşhūr olur

85a tābe-maḥşer] tāb-ı maḥşer M.
93a ḥasbe’l-‘āde eyler] eyler ḥasbe’l-‘āde M.
93b olur] –M.

96. Da‘vet-i ifṭāra māh-ı rūzede mu‘tād olup
Dūstān ifṭār ẕevḳinden beşūşu’ṣ-ṣūr olur

97. Bu gice ifṭāra aḥbāb-ı güzīnemden fülān
Hem fülān ibn-i fülān gelmeklige mecbūr olur

98. Ayaṣofiyye civārında pişer ḥalḳa çörek
Şehr-i İstanbul içinde gün gibi meşhūr olur

99. İşte ol ḥalḳa çörekden aḫşama al gel yetiş
Yoḫsa zīb-i sofra-ifṭārumuz meksūr olur

100. Vaḳt-i ifṭāra yetiş zīrā hemān ifṭārdadur
Cilvesi yoḫsa çörek envā‘ı nā-maḥṣūr olur

101. Tīz gel sögdürme hemşireñ ḳadın incinmesün
Ḫıdmet-i rūze cerīdeñ zeyline mestūr olur

102. Sen çörek ben de saña nān-pārecik yapdurayum
İnşa’allah gör niçe sa‘yı sevī meşkūr olur

103. Gitdi ṣarṣarveş başın ṣarṣar ṣolur ṣarḳar dudaḳ
Ṣoḳranur ṣırtarmadan enyāb-ı seng-i sūr olur

104. Ẓanniderdük çār-yek sa‘atde varur hem gelür
Yıldırım yetmez irişmek āh-ı nā-māḳdūr olur

105. Vaḳt-i ifṭār oldı yoḳ ifṭār tekmīl oldı yoḳ
Tābe-vaḳt-i faḥmetü’d-deycūr iş manẓūr olur

106. Ḫacletinden ṣāḥib-i ḫāne idüp te’viller
Gāh dir oğlan ṭutuldı gāh dir rencūr olur

---

[98] Bu beyitten sonra İ’ de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir:
Ḥalḳası bedr-i tamam endāmı ḫūrşīd-i be-nām / Bir ‘acep rengīn müdevver ḳurṣ-ı gülgül ………olur
[103a] ṣolur] ḳolun M.

107. Gāh oruc keyfiyle yatdı ḳaldı oğlan ġālibā
Gāh da vehmüm bu pek bed-aṣl u bed-tāmūr olur

108. Gāh dir dükkān öñünde müşteriler gāh gāh
Keyfe uymaḳla kemine müştiler Timūr olur

109. Ġāliba'ş-şerru eşirrahu ṣıġarhu şūr u şer
Rūz-i rūze hem cidāl-ı vaḳ'a-i Timūr olur

110. Künc-i genc-i fitnede ḫ͏ᵛābīde mārı sesleme
Neylemez bir yerde div-i nefs çün gencūr olur

111. Beyne eżyāfın ġadet mīzānu esvāḳu'l-ḳuraṣ
Teştevīhüm ba'de taḳvīti'l-ḳuraṣ iş dūr olur

112. Gelse de şimden geru yoḳ ẕevḳ-i ḫ͏ᵛāhişler derem
İskele perverdesi hep böyle ibnü'z-zūr olur

113. Ḥāṣılu'l-ma'nī pes ez-renc ü 'anā ba'd ez-'işā
Geldi destinde murabba' bir börek manẓūr olur

114. Seyyidü'd-dāra bu iş güç gelmegin oğlan saña
Ṭavḳ-ı gerden ḳurṭa-ı gūş-ı ser-i pür şūr olur

115. Niçe gevher ḳurṭa-ı gūş itmedüm miydi saña
Kānī ki o baḥr ü ber gūş itse fişaġor olur

116. Semt ü şekl-i hey'eteyn vaṣf-ı müheyyātın tamam
İtmedüm mi çend kez teẕkīr bu ḫūd zūr olur

117. Ḫādimuñ gūş-ı perīde hūşına irdi bu söz
Başladı bir nā-münāsib 'öẕre kim ma'ẕūr olur

112b olur] –M.
116a şekl-i] şekl ü K.

118. Gūş iden merd-i bī-ḫūşuñ sem'i belki cümleten
Cism ü çeşm gūş u hūş u dīdesi pür şūr olur

119. Eyledi āvāz-ı bed-āġāz-ı nā-sāzıyla bed'
Bir cevāb-ı nā-ṣavāba işiden maḫmūr olur

120. Sāġar-ı ṣaḥbā-yı Cennet olsa da nūş itdigi
Bādegīdür bāde cām-ı zer-keş-i pür gūr olur

121. Bāz idüp ġār-ı dehānın mārveş zehrin ṣaçup
Çerm-i şebb ü baṭn-ı pāpuşum kürek ḳalbūr olur

122. Hīç mesmū'uñ degül mi el eliyle mār ṭut
Yāḫūd ol ḍarbü'l-mes̱el kim mihr-i sān meşhūr olur

123. Kim ḳonuḳ buldıġın yir umdıġın yimez dirler begüm
Bunuñ ortasında delsek ḫalḳa-i mezbūr olur

124. Baña bu tevbīḫ-i ḳandan lāyıḳ eyne'l-intiṣāf
Hīç dimezsin māh-ı rūze sekteler ma'ẕūr olur

125. Neş'e-i ṣavm-ı mübārekle olup muḫtell dimāġ
Ḳulaġın işitmez aġızdan çıḳan şer şūr olur

126. Ḥasret-i bintü'l-'ineble sen aġar baḫūrsın
Bu ḫumār-ı def' ḳılmazsañ işüñ pek zor olur

127. Ehl-i keyfüñ ẕiḳr-i ḳalb-i naḳş-bendīsi virür
Aña bir ḥālet ki her bir itdügi ma'ẕūr olur

128. Bilmem ammā bu 'aḳīdeyle varursañ maḥşere
Çün 'aḳīd-i sürḫ-ı ḫavfum bu femüñ memhūr olur

119a āvāz-ı] āvār-ı M, āvāza M.
121b çerm-i şebb] cerm-i şebb M.
122b yāḫūd] yāhūl K.
123a begüm] kim M.

129. Herkesüñ cürmine nisbetle idermiş Ḥaḳḳ cezā
Ḳorḳaram tiryākilerle ḥażretüñ maḥşūr olur

130. Sen veliyyü'n-ni'metimsin ben senüñ kemter ḳuluñ
Bendesinüñ baḳmayan noḳṣānına me'cūr olur

131. Ḥāl bu itmeñ daḳīḳa fevt zühd-i ḫāmda
Nehy-i ked bānū ile her şām şorba şūr olur

132. Ḳarışup birbirine şorba vü yaḫni vü noḫūd
Mā-ḥażar şorba-yı ḫāṣṣ-ı mevsim-i 'āşūr olur

133. Ḫoy döker farṭ-ı ḥicāb-ı nāzdan ol nāzenīn
Ḳaṭre-i dürdāne-sāsı çeşme-i 'ur ġūr olur

134. Nehy idersin ger erüzz-i mışrdan olsa pilav
Ẕikr idersin der-şikemde şol pilav bulġur olur

135. Ḥırz u āzuñ az ile ḫursend olmazken yine
Dilḳ u ferrace keş-ā-keşden yine ḳalbūr olur

136. Olmasun baña naẓar-pīrā deyu rūy-ı zenān
Şol yere baḳduḳca vaż'uñdan belüñ ḳanbūr olur

137. Ḥırṣ-ı mīve āteş-efrūz-ı ser-i şāḫ olmaġın
Nāblar sāṭūr çāk-ā-çāklar sanṭūr olur

138. Sāz u söze ben ḳulaḳ aṣmam dir iken ẓāhirā
Lerzenāk olduḳca teller lerzişüñ ṭanbūr olur

[129b] maḥşūr] meşhūr K.
[132b] mevsim-i] –Ü.
[134b] der-şikemde] dersin şikemde İ.
[136] Bu beyitten sonra İ' de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kaydedilmiştir:
Bir çekā-çāk-ı çekāvek gūne vardur sende kim / Çāk çāk eyler girībān ………. olur.
[138b] olur] –M.

139. Dişine ḥānna yaḳarmış ba‘żı yuḥanna velī
Sen süṭūr-ı ḫaṭṭa yaḳmañ şīve-i nasṭūr olur

140. Gösterüp ṭarz-ı riyā mescidde ẓāhir biñlere
Beynüñe girdükce şeyṭān fitneler mesṭūr olur

141. Saña mesṭūrāne ta‘līm eyleyen hep div-i nefs
Bī-meded şākir diyenler çün şereh māstūr olur

142. Birbirin ol ḳavm-i levm-engīz bī-‘ār u edeb
Sevmez iken kimi selm irec kimisi tūr olur

143. Yoḳ o sāzuñ gūşını biñ kerre bursañ fā’ide
Çoḳ burar ṣarar bu burma-zāde ḳavm-i būr olur

144. Maḳbere üzre diseñ el-fātiḥa ücret umar
Ẓann ider hem bu fütūḥāt ola hem me’cūr olur

145. Gevher-i şehdāne-i pendi iżā‘at itme gel
Pend ol ḳavme seg-i pür-levme zer sācūr olur

146. Destgāhuñ ile ġayr-ı dāmen-i ḫayru’l-ḫıyār
Gāh olur ḫayru’l-ḫıyār añladıġuñ ācūr olur

147. Dūş der-vālā-yı defterdār-ı ‘ālī nehmete
K’ism-i Ẕi’n-nūreynden pertev-pezīr-i nūr olur

148. A‘ẓām-ı eşrāf-ı ‘ālī rütbet-i ‘Oṡmāniyān
Nezd-i ḫāṣṣında Süleymān rütbetān bir mūr olur

149. Ol şerīfü’ẕ-ẕāt-ı müstevfī-i Maḥmūdu’ṣ-ṣıfat
Her umūruñda anuñ tevfīḳ-i Ḥaḳḳ nāẓūr olur

139b yaḳmañ] baḳmañ K.
143b burar] buḥar K.
145b olur] –M.

150. Dāver-i dād-āver-i milk-i himem ḥātem şiyem
Maʻn-ı maʻnā-yı keremde filze-i mehcūr olur

151. Söz uzandı el uzat dergāh-ı Ḥaḳḳa Kāniyā
Tā ki devrān-ı felek bir şīve-i maḳdūr olur

152. Tā ki ḫūrşīd-i cihān-tāb-ı sipihr-i maʻnevī
Ḫırmen-i envār u dürcü'l-cevher-i zür dūr olur

153. Tā ki ṣaḥbā-yı şuʻāʻ-ı mihr-i burc-ı devletüñ
Mezci rūḥ-ı sāġar-ı faġfūrveş kāfūr olur

154. Tā ki pervīn ḫūşesin āvīze-i ṭāḳ eyleyüp
Ḫūşe-i lü'lü gibi bir ceyd u dūş-ı ḥūr olur

155. Tā ki encüm pīş ü pes ender-miyāne kehkeşān
Şāh-ı evreng-i berīne leşker-i mevfūr olur

156. Tā ki enfās-ı ṣafā īnās-ı bād-ı zindegī
Ḳālıb-ı fersūdeme neş'e de kāfūr olur

157. Āl u ṣaḥb u ʻıtret ü iḥsāb ensābın Ḫudā
Eylesün maḥfūẓ her āfetden ol maḥẕūr olur

158. Tā ki sen bezl-i keremle müştehīr ben naẓm ile
Nes̱r ile ṣīt-i zebān-ı ḫāmehā menşūr olur

159. Tā ki kilk-i cevheriyyü's-silk-i müstevfī-i çarḫ
Vaḳf-ı tanẓīm emānī-i kesān ʻūr olur

160. Ben senüñ evṣāfuña vaḳf eyleyüp gevherlerüm
Ḥażretüñ dest ü zebān-ı luṭf ile mefṭūr olur

---

[152] Bu beyitten sonra İ' de kayıtlı olmayan ve diğer nüshalarda da eksik olan şu beyit kayıtlıdır:
Tā ki māh-ı ẓulmet-ābād-ı şebistān-ı ṣıyām / Ufḳ-ı laʻleyn tutḳ-ı gerdūn üzre …………….olur
[152b] zür dūr] zür zūr K.
[160a] vaḳf-ı] bezl-i İ.

161. Māhveş bedr ola gün gibi münevver sāz-gūn
Mihr ü māh-ı çarḫ-ı iḳbālüñ ki nūru’n-nūr olur

162. İstemem eksikligüñ iḳbālüñ olsun bī-zevāl
Tā ki Ḥaḳḳuñ ni‘meti ‘ālemlere mevfūr olur

37[37]

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Re’īsü’l-küttāb-ı Sāmī el-Ḳāb Muḥammed Rāşid Efendi

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Ey ḳadd-i yār şīvelerüñ yoḳ mıdur senüñ
Ey nev-nihāl bir s̱emerüñ yoḳ mıdur senüñ

2. Ey bād-ı nīm-ḫīz es̱erüñ yoḳ mıdur senüñ
Ey āh-ı bī-mecāl es̱erüñ yoḳ mıdur senüñ

3. Semt-i viṣāle hīç egilmez misin daḫı
Ey püşt-i bān-ı nāz egerüñ yoḳ mıdur senüñ

4. Cān ḳılca ḳaldı çün seni gördi bürehne-ten
Ey mū-miyān amān kemerüñ yoḳ mıdur senüñ

5. La‘l-i lebüñ ki cāna deger her laṭīfesi
Ey cevher-i ḥüsün degerüñ yoḳ mıdur senüñ

6. Ey rūz-ı rūze ‘ıydgehüñ deyr-i resmidür
Ey şebsitān-ı ġam seḥerüñ yoḳ mıdur senüñ

7. Ḫāk-i reh-i nigāra nis̱ār eylemez misin
Ey çeşm-i pür-ġam güherüñ yoḳ mıdur senüñ

8. Yoḳdur yerüm deyu yeme ġam var iken firāḳ
Ey ġam derūn-ı dilde yerüñ yoḳ mıdur senüñ

---

[37] İ 121a, K 19a, M 22a, –Ü; K’da 34. manzûmeden sonra tertip edilmiştir.

9. Eyā nedür bu safsaṭa cisr ü mecāzdan
Semt-i ḥaḳīḳate güzerüñ yoḳ mıdur senüñ

10. Nāzum çeker mi var deyu itme müjeñ girīh
Ebrūlaruñ yayın çekerüñ yoḳ mıdur senüñ

11. Ey devḥa-i ümīd ne bu ḫuşk-sāller
Sebz olmaduñ mı berk u berüñ yoḳ mıdur senüñ

12. Çeşm-i ḥabāb sürmesüz olmaḳ neden ʿaceb
Ey duḫt-ı rez nic'oldı erüñ yoḳ mıdur senüñ

13. Ser-menzili nişanlamamaḳdan ġaraż nedür
Ey tīr-i āh rīş ü perüñ yoḳ mıdur senüñ

14. Āyā niçün bu dūzaḫ-ı hicrān sevinmesün
ʿĀşıḳ ṣuyında çeşm-i terüñ yoḳ mıdur senüñ

15. Ey bādbān-ı şevḳ açılmaz mısuñ yine
Müstaġraḳ-ı ġamum ḫaberüñ yoḳ mıdur senüñ

16. Şīrīn meẕāḳ-ı būse-i laʿl-i leb olmaduḳ
Şu ḥoḳḳada ʿacep şekerüñ yoḳ mıdur senüñ

17. Çün dāne bāşuñ üzre degirmen çevirdi çarḫ
Devr içre başuña dönerüñ yoḳ mıdur senüñ

18. Bir gülʿiẕār semtine pervāne itseñe
Ey ʿandelīb cān perüñ yoḳ mıdur senüñ

19. Şāḫ-ı emel niçün ḳurısun eşk ü āh san
Ey çeşm-i dil yaġar es̱erüñ yoḳ mıdur senüñ

[12a] neden] nedür İ.
[13a] nişanlamamaḳdan] nişanlamaḳdan K.
[16a] būse] pūse M.

20. İtdüñ ṣaḥāyıf-ı kütübü köhneter be-şekk
Levḥ-ı derūna hīç naẓaruñ yoḳ mıdur senüñ

21. Ḳat‘-ı mesāfe-i dili ihmāle vech ne
Mānend-i feyż rāh-berüñ yoḳ mıdur senüñ

22. Efsāne-i Nesīmī vü Manṣūrı neyleyem
Bir bellü başlu dār u derüñ yoḳ mıdur senüñ

23. Üstünde yoġ ise yerüñ ‘arż-ı ḥaḳīḳatüñ
Altında bāri hīç yerüñ yoḳ mıdur senüñ

24. Kes kes dilüñ raḳīb-i meges itmesün hezil
Çün inkisār bir keserüñ yoḳ mıdur senüñ

25. Añlat ḫayāl-i yār gelüp gitdigin saña
Ol semte hīç gelür giderüñ yoḳ mıdur senüñ

26. Bildüñ mi mübtedāsı nedür müntehāsı ne
Aṣl-ı me‘āddan ḫaberüñ yoḳ mıdur senüñ

27. Āyā niçün çekersin elem yol geri deyu
Dildār-ı şūḫ-ı şīvegerüñ yoḳ mıdur senüñ

28. Ṭıfl-ı dilüñ dilin kes amān el-amān yetiş
Ey ḫāl-i dil-siyeh büberüñ yoḳ mıdur senüñ

29. Ḳalmaḳ niçün hemīşe tehī tīr-keş gibi
Ey sīne-i dil-ber beberüñ yoḳ mıdur senüñ

30. ‘Āşıḳlaruñ emānını kesdüñ ġarībdür
Cellād-ı çarḫdan ḥazerüñ yoḳ mıdur senüñ

[21a] ihmāle] iḥmāle M
[26a] bildüñ mi] bildigi K.
[30a] kesdüñ] kesmek M.

31. Kūy-ı cefāya mı çıḳacaḳ hep güzergehüñ
Semt-i vefāya hīç güẕerüñ yoḳ mıdur senüñ

32. Sen şāh-ı ḥüsn iken ne bu ihmāl-i nā-be-gāh
Tebdīl-i gūne bir gezerüñ yoḳ mıdur senüñ

33. Bi'llahi sen başuñla mı oynarsın ey göñül
Terkīb-i tende yoḫsa serüñ yoḳ mıdur senüñ

34. Deryā-yı ḥayretüñ ötesin almaduḳ beri
Ey baḥrī-i sirişk berüñ yoḳ mıdur senüñ

35. Bu tāli'-i siyehle niçün bulduñ iştihār
Ey Ka'be-i emel ḥacerüñ yoḳ mıdur senüñ

36. Alduñ meşā'ir-i şu'arānuñ şu'ūrını
Ey āhū-yı ḥüsün görenüñ yoḳ mıdur senüñ

37. Açmaḳ gerek bögündisini 'uḳde-i dilüñ
Fıḳh-ı şu'ūrda dürerüñ yoḳ mıdur senüñ

38. Ol rūy-ı zerd ü eşk-i sefīdā çi-gūn nedür
Kīs ü tenüñde sīm ü zerüñ yoḳ mıdur senüñ

39. Yol virme ḥırṣa kim keser āḫir emānuñı
Dūş-ı ḥazīmde bir teberüñ yoḳ mıdur senüñ

40. Her nāvek-i ġama hedef olmaḳ degil revā
Mānend-i tesliyet siperüñ yoḳ mıdur senüñ

41. Biz rāżıyuz ġam-ı miḥene āh el-'iyāz
Ey çarḫ-ı bed-meniş beterüñ yoḳ mıdur senüñ

[32b] gezerün] güẕerüñ İ.
[34a] almaduḳ] almadan M.
[36b] görenüñ] güderüñ İ.
[39b] teberüñ] teberī M.
[41a] ġam-ı] –İ.

42. Meyve-resān degilse nihāl-i sürūr-ı şevḳ
Ey şāhsār-ı ġam biterüñ yoḳ mıdur senüñ

43. Ey dil ne ġam keşīdesin Allāh var iken
İşüñ gücüñ görür iderüñ yoḳ mıdur senüñ

44. Ġamnāklik neden ne bu teşvīşü'l-cevāb
Allāhdan da muntaẓıruñ yoḳ mıdur senüñ

45. Yoḫsa der-i veliyy-i ni'āmdan mı dūrsın
Ol ḫānedān içre yerüñ yoḳ mıdur senüñ

46. Me'yūsluḳ neden ne bu endīşe-i dırāz
Īmān-ı tam bi'l-ḳaderüñ yoḳ mıdur senüñ

47. Var düş fenā-yı dāret-i devlet medārına
Ḳalḳınmaġa heves iderüñ yoḳ mıdur senüñ

48. Der-yūze-i himem nereden eyleseñ dinür
Mānende-i re'īs-i derüñ yoḳmıdur senüñ

49. Rāşid efendi kim dise ġūş-ı 'Uṭāride
Semt-i reşādete seferüñ yoḳ mıdur senüñ

50. Der-ḥīn idüp devāt-ı zerīn zīver-i miyān
Deyr 'abd-i dest-ber kemerüñ yoḳ mıdur senüñ

51. Ser-māye-i sa'ādet-i küttāb himmeti
Hep sāyesinde kerr ü ferüñ yoḳ mıdur senüñ

52. Sen ḳanḳı çeşmesārdan alsañ gerekdi feyż
'Aynü'l-ḥayātdan ḫaberüñ yoḳ mıdur senüñ

[45a] der-i] –K.
[46b] īmān-ı] īmā M.
[47a] fenā-yı] fınā-yı İ'de imlalı.

53. Var mı himemde ṭab‘-ı cihān baḫşına naẓīr
Semt-i serā’ire naẓaruñ yoḳ mıdur senüñ

54. Ġam küştigīrini ebed himmeti başar
Ey zü’l-baṣīretüm baṣarum yoḳ mıdur senüñ

55. Ġayra neden sezā ḫıdemāt-ı kitābetüñ
Bir ben gibi kemīneterüñ yoḳ mıdur senüñ

56. Evṣāfınuñ nihāyeti yoḳ yoḫsa ḥāmemüñ
Çāpüklügünde bir naẓaruñ yoḳ mıdur senüñ

57. Şimden girü du‘āsını vird-i zebān ḳıl
Kānī vaẓīfe-i seḥerüñ yoḳ mıdur senüñ

58. Mādām kim sipihr-i kebūduñ ḳulaġına
Ehl-i derun diye ḫazerüñ yoḳ mıdur senüñ

59. Mādām āftāb çıḳup bām-ı çārüme
Dir ey begüm serā ḳamerüñ yoḳ mıdur senüñ

60. Tā serḥad-i ebed ki ezel semtine baḳup
Eyler nidā ‘acep ṣaderüñ yoḳ mıdur senüñ

61. Tā mümkināt-ı mümteni‘ātı görüp diye
Yoḳ olacaḳ daḫı es̱erüñ yoḳ mıdur senüñ

62. Ẕāt u ṣıfātını ide maḥrūs ez-ḫaṭar
Allah didürmiye siperüñ yoḳ mıdur senüñ

63. Necl-i necībini de du‘āya şerīk ḳıl
Āmīn vestecibhu derüñ yoḳ mıdur senüñ

[53b] naẓaruñ] naẓīrüñ İ.
[56b] çāpüklügünde] çabüklügünde İ.
[58a] mādām kim] mādām ki İ.
[63b] vestecibhu] vestecībuhu İ.; *Amin yâ Rabbi onun duasını kabul et diyenin yok mudur senin.*

38
Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ketḫudā-yı Rikāb-ı Mābeynci Muṣṭafa Beg Efendi
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Mübārek bād-ı reft-i māh-ı rūze āmed-i bayrām
Çü medd-i sāl-ı medd-i muttaṣıl olsun med-i bayrām

2. Riyāset lāzım-ı ġayr-ı mufārıḳ devlet ü iḳbāl
Ḳapuñda çāker-i dirīne müştāḳ āmed-i bayrām

3. Şebüñ ḳadr ide rūzuñ 'ıyd-i revnāḳ-baḫş-ı rūz u şeb
Saña meymūn ola her bār 'avd-ı Aḥmed-i bayrām

4. Geçe mānend-i 'ıyd eyyām-ı üsbū'uñ meh ü sālüñ
Ola her bār devrüñde ne-dīde nāmed-i bayrām

5. Heme sā'atüñ olsun bir nümūne 'ıyd-i şādīden
Saña göstermesün Allāh hīç rūy-ı bed-i bayrām

6. Oḳunsun *rabbi yessir* mübtedā-yı her umūruñda
Ḳader sipāre-i baḫtuñda yazsun ebced-i bayrām

7. Görülsün cām-ı saḫbā-yı emel bezm-i neşāṭuñda
Olup sūd-ı siyādata 'ilāve sūded-i bayrām

8. Heme toḫm-ı neşāṭ olsun demīde gülsitānuñda
Bisāṭ-ı inbisāṭ açsun neşāṭ-ı bī-ḥad-i bayrām

9. Hemīşe müşg-i çīn vesme bahā ebrū-yı iḳbāle
Olup rengīn 'iẕār-ı ġāze-i şād-i ḥad-i bayrām

---

[38] İ 122b, K 20b, M 27b, –Ü.

[4a] 'ıyd] –M.

[6a] *Her işinin başında "Rabbi yessir velâ tüassir rabbi temmim bi'l-hayr: Ey Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma ve hayırlısıyla tamamlamayı nasîb et" duası okunsun.*

[9b] ḥad-i] ḫad-i K.

10. Şikār-ı dāmgāh-ı sa'yüñ olsun mehçe-i aḥrār
Saña dām ḳılup olsun heme dām u der-i bayrām

11. Ye'cūc-ı fiten sedd-i sedīd sedde ki bes devr
Muḫālif semtini seddeylesün dā'im sed-i bayrām

12. Ṣafā hengāmı rūz-ı bā-neşāṭ-ı cāhuña munżam
Vefā a'vāmı itsün baḫş-ı feyż-i bī-ḥad-i bayrām

13. Derūn-ı behremend ol himmetinden Ḥācı Bayrāmuñ
Dinülsün şānuña evlād-ı ḫāṣṣ-ı erşed-i bayrām

14. Virür a'yād-ı eşrāfa hezerān ṣad-hezār eşrāf
Müvessi'dür 'ibāda raḥmet-i ṣad-der-ṣad-ı bayrām

15. Egerçi defter-i taḫmīne güncāyiş pezīr olmaz
Ṣafā-yı bī-tenāhīdür dolayı bī-'ad-i bayrām

16. Ve-lākin ḥażret-i ālī maḳāmuñ pertev-i luṭfı
Sipihr-i 'ālem-i şevḳe çü necm-i es'ad-ı bayrām

17. Şu'ā'-ı efşān-ı feyż olduḳ da oldu cümleden evvel
Münevver sāz-ı çeşm-i rūşenā-yı sūded-i bayrām

18. Mis̱āl-i taḫt-ı keyvān ketẖüdālıḳ cāygāhında
Olunca kevkeb-i pür-nūr ṣāḥib-i mesned-i bayrām

19. Ġulūde eylesem her çend vaṣf-ı ẕāt-ı pākinde
Görülmez ḥaḳḳu'l-inṣāf ol edā müsteb'id-i bayrām

20. Behiştüñ sünbülī reyḥān nümāyişli hevāsından
Müferriḥter görüldi hep 'işāya vü ġad-i bayrām

[11a] bes devr] besdür İ; sedde] sedd İ.
[12a] hengāmı] hengām-ı İ.
[14a] a'yād-ı eşrāfa hezārān] a'yād-ı hezerān İ.
[19a] ġulūde] 'ulūde İ.
[20b] görüldi hep] görüldi M.

21. O deñlü vüs‘at-i ḫāṭır ider iḥdās̱ kim dilde
Ṣığışmaz ‘arṣa-i hestīye ġayrı fed-fed-i bayrām

22. Şehādet yā ‘ibāda’llāh naṣfet yā ricāla’llāh
Ki aḳrebdür ḳabūl-i bārgāha eşhed-i bayrām

23. Nikāt-ı nev-sünūḥ-ı fıḳra-i rengīn mezāyāya
Ya çespān olmasun mı şīve-i müsteşhid-i bayrām

24. Ki şehd-kāma kimse āşinā çıḳmaz bu meşhedde
Meger olsa müsā‘id bu hevāya meşhed-i bayrām

25. Ḳad-i evṣāfuña nisbetle yazsam ‘ıyd tebrīgin
Ḳıyāmetden hezerān rütbe belādur ḳad-i bayrām

26. Dökülse heft deryā cız dimez farṭ-ı ḥarāretden
Söyünmez ḥaşre dek bi’llāhi nār-ı mevḳıd-i bayrām

27. Nişānı nā-nümūde seng-i tārīḫ-i ḳażā-bürde
‘Acep ḳanḳı mezāristanda olsun merḳad-i bayrām

28. Göñül tāb-ı şu‘a‘-ı mihrüñi bir ferde işletmez
Yanarsa ṣubḥgāh-ı ḥaşre dek müstevḳıd-i bayrām

29. Ṣovur bayrāmdan seyrāndan ‘uşşāḳ-ı maḥrūruñ
Işınmaz tā ebed duzaḫda da nüstebrid-i bayrām

30. Olur bi’l-cümle te’kīdāt-ı sırr-ı ‘ışḳa maẓhar dil
Ḫuṣūṣā remz-i pāk-i cümlehā-yı āged-i bayrām

31. Yine rūz-ı sefīd mevsim-i digerden enverdür
Ne deñlü müşgfām olursa leyl-i esved-i bayrām

[22a] ki] kim Ü; naṣfet] nışfet K.
[23b] çespān] çesbān İ; çeşbān M.
[27b] bayrām] –M.
[29a] ṣovur] ṣoġur K.

32. Bulur erbāb-ı rūz-ı ‘ıydde semt-i muṣāfātı
Keder-ḫīz olsa da virmez keder müstes‘ad-i bayrām

33. Ḫuṣūṣā dergeh-i vālā cenāb-ı ketḫüdāyīde
Ki dā’im andadur deyr-āsitān ma‘bed-i bayrām

34. O ‘ālī-cāh-ı ẕāt-ı mekremet mu‘tād kim her sāl
Olur ḥüsn-i teveccühle derinde müstenid bayrām

35. O gül-ḳand āver-i bezm-i mürüvvet kim ḥużūrunda
Olur būsīde-i lebhā-yı her millet yed-i bayrām

36. O ḫordedān-ı esrār-ı ledünnī-i sa‘ādet kim
Ḫıred hem ḫ˘ābe-i şebgāhıdur çün ḥurred-i bayrām

37. Zürūr-ı ġayr-ı meskūke nigāhı sikke-zen olsa
Olur rāyic zer-i nāḳıṣ miṡāl-i ‘asced-i bayrām

38. Beşāşetle eger bir bikr-i mażmūna naẓar ḳılsa
Olur eṭfāl-i şādı dā’imā müstevlid-i bayrām

39. Dü kāne mıṣra‘-ı her beyt-i vaṣf-ı dil-nişīninde
Olur maḳbūl-i ḫāṣṣ u ‘ām hem çün müfred-i bayrām

40. Aġā-yı bā-ḥaseb ve’l-enseb-i ‘ālī rüteb ya‘ni
Cenāb-ı Muṣṭafa Beg nūr-ı necm es‘ad-ı bayrām

41. Ḫudā her mesnede iḳ‘ād idüp cismānını Kānī
Mekā‘id aña nisbetle ola her maḳ‘ad-ı bayrām

42. Ola mādām çarḫ-ı köhne devrān iderek her sāl
Müzeyyen ḫaclegāh-āsā ṭırāz-ı mesned-i bayrām

32b olsa da] olsa K.
33b ki dā’im andadur] ki anda dā’imdür M.
35b busīde] pasīde M.
38a bir] –İ; bikr-i] bikre M.
39a dil-nişīninde] dil-nişīnīde M.

43. İlāhī ‘ömrini iḳbālini efzūn idüp dā’im
Şebin ḳadr ü berāt it rūzgārın meşhed-i bayrām

44. Eḳārible mevālid-i zevi’l-iḥsāb ile her bār
İlāhī eyle cāy-ı iḳti‘ādın maḳ‘ad-ı bayrām

(MESNEVİ)
39
Der-Ḥasb-i ḥāl-i Ḫod
Fā‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Ḳarn-ı evvelde seyāḥatde iken
Gāh mihnetgehi rāḥatda iken

2. Geşt iderken bu zemīn ṣaḥrāsın
Seyr iderken ḳarasın deryāsın

3. Niçe esrār u niçe ‘ibretler
Niçe ḥayret virecek ḥikmetler

4. Niçe yüz biñ yaḳalar çāk idecek
‘Aḳl-ı bī-gāneyi idrāk idecek

5. Ḳuvvet-i ‘aḳl ile añlanmayacaḳ
Kimse ol bābda ṭañlanmayacaḳ

6. Raḫş-ı endīşeyi yoldan ḳoyacaḳ
Ḫıl‘at-ı zihn ü zekāyı ṣoyacaḳ

7. Niçe ‘āḳılleri gördüm muḥtāc
Serseri pāy-ı bürehne gezer ac

8. Niçe biñ gevher-i ẕī-ḳıymetler
Almaġa yetmez anı ḳudretler

[43b] it] āyet K.
[39] İ 123b, K 22b, M 23b, –Ü.

9. Niçe ḥikmetlere oldum vāḳıf
Niçe ʿibretlere oldum ʿārif

10. Niçe ehl-i dile oldum vāṣıl
Biñde bir kāmına buldım vāṣıl

11. Ḫār u ḫāşāk içinde ḳalmış
Ḥikmet-i Ḥaḳḳ anı ḫāke ṣalmış

12. Niçe raʿnā gül-i gülzār-ı cemāl
Ki viṣāli görinür ʿaḳla muḥāl

13. Hem-dem olmış aña ḥażrā-ı dimen
Kimse ḳaldırmamış anı yerden

14. Niçe erbāb-ı maʿārif ki biri
Żabṭ ider ʿaḳl ile baḥr u beri

15. Bulmamış emr-i maʿāşa çāre
Künc-i külḫanda yatur āvāre

16. Dimemiş kimse ki ḫālüñ niçedür
Ac yatursın burada ḳaç gicedür

17. Niçe şehler ki olup zār u zebūn
Bulmamış bir giyecek köhne zıbūn

18. Ḥālinüñ olsañ eger āgāhı
Her biri lāyıḳ taḫt-ı şāhı

19. Līk devrān anı itmiş gümrāh
Mesnedin āḫara virmiş Allah

20. Ki evāḫir didigüñ ẕātında
Re'y ü tedbīrde vü ʿaḳl u sinde

[16a] ḥalüñ] ḫālüñ K.

21. Ẓāhirā beñzemez evvelkisine
Ḥayret alur beni bu yerde yine

22. Gelelüm semt-i ḫılāfa ammā
Ki gelür bunda cevāb-ı lemmā

23. Niçe dūn ṭab'-ı muḳallid gördüm
Ki öter ṭabl-ı neşāṭı güm güm

24. Māye-i servet ü sāmānı tamam
Yüzini görmemiş aṣlā ālām

25. İ'tibār eyler aña bāy u gedā
Cān ile ḫıdmetini eyler edā

26. Hīç ol rütbeden inmez binmez
Sögse de kimse aña incinmez

27. Kimseye ṣoḥbete virmez nevbet
Kimse tekdīrine virmez ruḫṣat

28. Gelse bir meclise ol ḥālī ile
Girse bir şehre eger vālī ile

29. Ḫalḳ olup müşterī-i ṣoḥbeti hep
Her birisi olur engüşt-be-leb

30. İder ammā yine ol istiġnā
Da'vet itseñ de ider isti'fā

31. Ba'żı ḥikmetden olanlar ġāfil
Zann iderler anı merd-i 'āḳil

32. Ḥāli hep kendü kerāmātudur
Muḳteżā-yı şeref-i ẕātīdür

[25a] bāy u] bārı İ.

33. O ise bir ‘arażı-ı zā’ildür
Bilmeyen cevhere dek ḳā’ildür

34. İ‘tibārı şeref-i nisbetīdür
Vālinüñ aña olan raġbetidür

35. Buña şāhid diler iseñ benden
Diñle bu nuṭḳ-ı güher-bārumı sen

36. Bir de başlu başuna olsun ol
Hey’et-i sābıḳasın bulsın ol

37. O zamān gör ki ḳalur mı o edā
Sen añla dirsin o dem bir ne gedā

38. Ḳanı evvel gelen ol mīr-i kelām
Virmeyen bilmedigi şaḫṣa selām

39. Da‘vet itseñ daḫı nāz eyler iken
Kendüye ḫalḳ niyāz eyler iken

40. Şimdi kendüsi ider ‘arż-ı aḥvāl
Līk ḫalḳ eyler anı istis̱ḳāl

41. Bir zamān bulmaġa evvelki ṣuyı
Gösterür ḫalḳa yine eski ḫūyı

42. Girmeyince eline maṭlūbı
Ḳahve dükkānı olur maṣḥūbı

43. Ḳahveci evvelā ikrām eyler
Bir iki ḳahve de in‘ām eyler

33a o ise] var ise M.
36a olsun] ḳalsun M.

44. Ya‘ni bir şey ṣanur anı gözedür
Dir hīç olmazsa dükkānı gözedür

45. Ṣoñra aḥvāline vāḳıf olıcaḳ
Ṭavrı ṭavrına muḫālif olıcaḳ

46. Başlar ol dem dimege ol fi’l-ḥāl
Çağırur ḳahveler içün dellāl

47. Ki gice ḳahvede yatılmayacaḳ
Ecnebi araya ḳatılmayacaḳ

48. Añlar ol demde işi dīvāne
Ḫıdmete gerçi olur pervāne

49. Līk bir şem‘-ı şeb-ārā bulamaz
Başınuñ altına ḫārā bulamaz

50. Bi’ż-żarūre ṣalıvirüp ṣaçın
Uydırup öylelerüñ bir ḳaçın

51. Eski bir sikke bulup bir ḫırḳa
Eyler endīşeleri biñ fırḳa

52. İder ol ehl-i ṭarīḳ-ı taḳlīd
İtmege başlar o ẕikr ü tevḥīd

53. Līk tenhāda ne o var ne bu
Ḫalḳı gördük de hemān dir Hū Hū

54. Şimdi dervişlere yoldaşlıḳ ider
Tekyede ba‘żı da ferrāşlıḳ ider

55. Sen ṭuyarsın o zamān esrārı
Ki ne imiş o geçen eṭvārı

[48a] ol demde] o demde İ, M.

56. İntisābī imiş anuñ şerefi
Māye-i cūd u seḫā vü serefi

57. Cümleden beri bu Kānī-i ġarīb
Ẓann idüp kendümi bir merd-i edīb

58. Gezdüm Eflāk ḥavālisinde
Ṣoñra nehr-i Ṭuna yalısında

59. Bir yere varmış idüm Ruscuḳ nām
Kendü ma'mūr ahālisi be-kām

60. Şehr-i İstanbuli ol eṭrāfuñ
Bunda yoḳ medḫali hergiz lāfuñ

61. Ḫalḳı hep ẕevḳ u ṣafāya mā'il
Eks̱erī merd-i Ḫudāya ḳā'il

62. 'Ulemā vü ṣuleḥāsı eks̱er
Şürefā vü nükebāsı evfer

63. Bir zamān anda iḳāmet itdüm
Ehl-i tevḥīd ile ülfet itdüm

64. İskele olmaġla ol bender
Açıḳ ebnā-yı sebīle her der

65. Nereden ḳopsa seyāḥat ehli
Ḳanda 'azm itse ticāret ehli

66. Uġrar ol şehre gezer seyr eyler
Ba'dehū 'azm-ı rehi ġayr eyler

[56b] cūd u] ḫūr u İ.
[62a] eks̱er] evfer İ, M.
[62b] evfer] eks̱er İ, M.

67. O sebebden ḳatı çoḳ ibn-i sebīl
Niçe ẕikr ehli niçe merd-i zebīl

68. Niçe taḥḳīḳ u taṣannuʿ ehli
Niçe tecrīd ü teverrüʿ ehli

69. Bu faḳīr ile görüşmüşler idi
Ki o işler de ʿaceb işler idi

70. Gördüm ol demde bir ādem ṣaçı var
Anda zenbillerüñ bir ḳaçı var

71. Başı üzre küleh-i Mevlānā
Kendü ammā ki yine zīr-i ḳaba

72. Görişüp ḥālin idüp istikşāf
Ḳavl ü fiʿli bütünü bir ḳurı lāf

73. Didüm ol ẕāta idüp istihzā
Ṣarmaḳ ʿayb olmasun ey cān ammā

74. Ḥālüñüz oldı baña keşf ü ʿıyān
Sende vardur hele bir sırr-ı nihān

75. Līk ʿādet göricek bir cānı
İsmini ṣormaḳ imiş pinhānı

76. Didi ġāfil olup istihzādan
Ḥiṣṣeme düşmiş o kim esmādan

77. Ḥiṣṣe-i Ḥażret-i Ṣıddīḳ o imiş
Kīne-i merkez-i taḥḳīḳ o imiş

78. Baʿdehū iʿāde itdüm sözümi
Ṭutdum ol merd-i mürīde yüzümi

[78a] iʿāde itdüm] itdüm iʿāde İ.

79. Didüm āyā ne ola maḫlaṣuñuz
İsterem anı da ben aḫlaṣuñuz

80. Didi ey gevher-i ‘irfān kānı
Bendeñe maḫlaṣ olupdur Kānī

81. Bu siyāḳ üzre idüp ḫatm-i kelām
Geçmişidi yine bir ḳaç eyyām

82. Bir gün ol serserī-i dīvāne
İtdi tevdi‘ bütün yārāna

83. Didi dīdāra ḍoyulmaz aḥbāb
Yine açıldı baña diger bāb

84. Gitmek ister göñül İstanbula
İstegin belki o yirlerde bula

85. İşidenler kimi taḥsīn itdi
Kimisi ḫande-i şīrin itdi

86. Didi ba‘żıları ey dīvāne
Gerçi ırġadda varur dīvāne

87. Līk adı yine anuñ ırġad
Anda yoḳdur aña cāy-ı mu‘tād

88. Sen gibi bī-ser ü pāya ne gerek
Vara İstanbula zaḫmet çekerek

89. Ḳudretüñ var mı kirā ṭutmaġ içün
Ya kirācıları avutmaġ içün

90. Sen gibi yüz biñi var her yolda
Kim ṣorar hīç seni İstanbul’da

[86b] varur] vardur M.

91. Gel otur bunda işüñ ḥaḳ düzedür
Geçinürsüñ hem aġalar gözedür

92. Geldi bu söz baña ġāyet aġır
Līk o yañşaḳ olup ben ṣaġır

93. Didüm ey merd-i sütūde güftār
Baḥrda ḫār u ḫasuñ da yeri var

94. Ḥāṣılı fesḫ-i ʻazīmet olmaz
Baʻdezīn bunda iḳāmet olmaz

95. Bir zamān da gezelüm dünyāyı
Alalum ʻibret-i māfīhāyı

96. Görelüm Ḥażret-i Mevlā neyler
Umarum ʻāḳıbetin ḫayr eyler

97. İtdi ol merd-i sebuksār sükūt
ʻAzmimüz buldı o es̱nāda s̱übūt

98. Ḳuvvet-i fiʻle getürdük gitdük
Şehr-i İstanbulī de seyr itdük

99. İki üç ay ḳadar anda oturup
Gāh gezüp gāh yatup gāh ṭurup

100. Baʻdehū cezbe-i āb u dāne
Eyledi sevk yine yabāne

101. Başḳa bir ʻālem olup bu gelişüm
Gāh sefer gāh ḫażār oldı işüm

102. Giderek Ruscuġa geldüm tekrar
Līk işler degül eski reftār

[100b] yine] –M.

103. Ya‘ni derviş ḳıyāfet degülem
Şekl-i raḥmetde bir āfet degülem

104. Hey’etüm hey’et-i Pāşālı idi
Serüm ol daġdaġadan ḫālī idi

105. Ṣaç u sikke yoġ idi başumda
Çīn-i naḫvet yoġ idi ḳaşumda

106. Vālī-i Özi Mehemmed Paşa
Ḳapusında ider idüm inşā

107. İttifāḳı ser-i jülīdemizi
İtmesün ṭa‘n gören deyu bizi

108. Yeñi yoldan gelenüñ ḥāli ‘ıyān
Ki tırāşı anuñ olmaz pinhān

109. Eyledüm ‘azm-ı dükkān-ı berber
Sırr-ı Selmāniye oldum maẓhar

110. Gördi anda beni bir şaḫṣ-ı ‘acīb
Ki tırāş oldı diyen merd-i ġarīb

111. Baḳdı eṭvāruma kim naḫvet yoḳ
Ya avurd itmege ḳudret yoḳ

112. Ṣoḥbete hīç kesel virmiyorum
Şaḳadan ġayrı şeye girmiyorum

113. Gelüp oynamaġa dünden ḥāżır
Gözlerüm semt-i ṣafāya nāẓır

114. Şaḫṣ-ı sābıḳ ṣaḳalın oḫşayaraḳ
Hezeyān eyleyerek yañşayaraḳ

[111b] itmege] itmekle M.

115. Bıyıḳ altından idüp istihzā
Gözi ḳaşıyla idüp çoḳ īmā

116. Bulmayup iẓhāra ruḫsatı velīk
Söyledi bir iki elfāẓ-ı rekīk

117. Ḳalḳup ol dem işüme gitdüm ben
Didüm onlara ḳalın ṣāġ u esen

118. Çıḳdıġum gibi hemān ḳapudan
Uzadıġum gibi ol ṭapudan

119. Dimiş ol demde ‘azīz-i ‘ārif
Sırrına oldum anuñ ben vāḳıf

120. Baña keşf itdi Cenāb-ı Allah
Oldum esrārına bir de āgāh

121. Bunda yoḳ hīç vaḳār u temkīn
Diyeyüm ḥālini olmañ ġamgīn

122. Bu adamcıḳda bu seyrān ne dimek
Baḳ abe kātib-i dīvān ne dimek

123. Ne münāsib buña ol ḫıdmet-i pāk
İdeyazdum hele ben yaḳamı çāk

124. Bunda yoḳ ẕerrece ḳudret o işe
Baḳ bu taḳlīde şu vaż‘-ı revīşe

125. İ‘tibārı yaluñuz paşanuñ
İ‘tibārına sebep hep anuñ

[115b] çoḳ] –M.
[116a] iẓhāra ruḫṣatı] ruḫṣatı iẓhāra K.
[125b] i‘tibārına] i‘tibārında M.

126. Yoẖsa bir böyle muḳallid-i nādān
Ne dimekdür ola ehl-i dīvān

127. Bu tehevvürle döginmiş yatmış
Ḥālimi ẖalḳa bütün añlatmış

128. Bāreka'llah zihī zihn-i ḳavī
Ki olup ol kedinüñ pīş-revi

129. Beni ben her ne isem göstermiş
Ḥālimi ortaya açmış sermiş

130. Bu ne ḳuvvet bu ne fiṭnat bu ne ḥāl
Ḥayret-ālūde olur bunda ẖayāl

131. Ki bile naẓra-i ūlāda tamam
Anı kim añlamaya ẖāṣṣ ile 'āmm

132. İde Ḥaḳḳ fikrini anuñ te'yīd
Ki itdi taḥḳīḳ ile taḳlīd-i bedīd

[127b] ḥālimi] 'ālemi K.
[128b] ol kedinüñ] ol günüñ M.
[131a] ūlāda] ulyāda İ.

40
Ḳaṣīde Der-Beyān-ı Fıḳdān-ı Ṣadāḳat

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Mesḫ olmada sīmā-yı vefā ān-ı ṣadāḳat
Min-baʻd olamam vālih ü ḥayrān-ı ṣadāḳat

2. İnsān-ı beyābān aña nisbetle melekdür
Cin çarpmışa beñzeyor insān-ı ṣadāḳat

3. Ebkem gibi şimdi söz alınmaz deheninden
Ḳanı nerede nuṭḳ-ı şeker-sān-ı ṣadāḳat

4. Düş görmişe döndi dönicek devr-i revācı
Ḥayret getürür ādeme seyrān-ı ṣadāḳat

5. Bilmem bu devrlerde mi yoḫsa daḫı evvel
Hep bu mı idi şān-ı perīşān-ı ṣadāḳat

6. Ḫalḳuñ yanına varmaġa yoḳdur yüzi ġayrı
Gözden düşeli merdüm-i pinhān-ı ṣadāḳat

7. Ṭurmaz bu yaḳınlarda ider terk-i der ü dār
Ġurbetler olur nā'ib-i evṭān-ı ṣadāḳat

8. Gitdiyse ḫaber almanuñ imkānını bulsaḳ
Bilseñ neredür menzil-i mihmān-ı ṣadāḳat

9. Ṭoġrısın ararsañ anuñ imkānı bulınmaz
Ṭurmaz bu havālide o sulṭān-ı ṣadāḳat

10. Belki bütün ekvānı idüp ṭayy ider iḫfā
Kendin bir emīn yerde nihāndān-ı ṣadāḳat

---

[40] İ 127a, K 31b, M 28b, –Ü.
[3b] nerede nuṭḳ-ı] nerede ḳaldı nuṭḳ-ı M.
[9b] bu havālide] havālide M.

11. Bir ḫayli zamāndur ki yüzin gördigümüz yoḳ
Ṭolmış gibi peymāne-i peymān-ı ṣadāḳat

12. Zerrīne çelenk eylerem ihdā o ʿazīze
Dirse şu fülān semtdür evṭān-ı ṣadāḳat

13. Ammā söz arasında ṣadāḳatdan olan baḥs̱
Bir vechile olmaz yine şāyān-ı ṣadāḳat

14. Zīrā anı ḳā'ilde bilür ki o riyādur
Ḫalḳ birbirin aldar ider iʿlān-ı ṣadāḳat

15. Aldatmanuñ adını ṣadāḳat ḳodı ḳā'il
Bir cümle degişdirdi o uryān-ı ṣadāḳat

16. Zīrā ki ṣadāḳat gibi bir cürm-i ʿazīm yoḳ
Ben saña vü sen baña virüp şān-ı ṣadāḳat

17. Cemʿ eyleyemez kendüyi tā ʿarṣa-i maḥşer
Bir kez olan ʿālemde perīşān-ı ṣadāḳat

18. Hep ḥanẓal-ı nā-kāmī olur anda demīde
Pek şūre zemīndür hele bustān-ı ṣadāḳat

19. S̱ıḳlet getürür meclis-i aṣḥāb-ı ġurūra
Ḫalṭ eylemesün merd-i girān-cān-ı ṣadāḳāt

20. İdmān-ı ḫamr rinde beter derd-i ḫımārı
Her kim ki ider ṣıdḳ ile idmān-ı ṣadāḳat

21. Çāk eyler idüm perde-i nāmus mis̱āli
Girse elüme ceyb ü girībān-ı ṣadāḳat

[13a] ṣadāḳatdan] ṣadāḳatda K.
[16b] sen baña] ben saña K.
[18b] pek] pā M.
[21b] ceyb u girībān-ı] gūşe-i dāmān-ı M.

22. Şīrāze ṭutar cüz-i nifāḳ olsa da köhne
Evrāḳ-ı perīşān yeñi dīvān-ı ṣadāḳat

23. Bir ḥarfi nifāḳ ile olur ‘āliyehā-sā
Her çend ḳavī olsa da bünyān-ı ṣadāḳat

24. Āġāz-ı nifāḳ āyīne-i ṣūret-i maṭlāb
Jengār-ı rūẖ-ı āyīne pāyān-ı ṣadāḳat

25. Hep rūḥ bulan nuṭḳıdur eşbāḥ-ı nifāḳuñ
Rencīde ider leblerini cān-ı ṣadāḳat

26. Vüs‘at bulalı dā’ire-i żīḳ-i teḥāsüd
Teng olmadadur sāḥa-i sāmān-ı ṣadāḳat

27. Gevher yerine ẖarc olınur şişe-i kem-ḳadr
Kem-nām olalı nāḳid-i dükkān-ı ṣadāḳat

28. Ṭopraḳ yerine ḳullanılurdı eger olsa
Mebzūl bu ẖalḳa güher-i kān-ı ṣadāḳat

29. Ya‘ni bileler ḳadrini ta‘zīm ideler hā
Vallahi bilinmez çelebüm şān-ı ṣadāḳat

30. Elmās-ı nifāḳ eyleyeli mekrini i‘māl
Ḳan yutmadadur la‘l-i bedeẖşān-ı ṣadāḳat

31. Dergāh-ı nifāḳ arı ḳovanı gibi işler
Ṣayyād-ı meges nāẓır-ı dīvān-ı ṣadāḳat

32. İtdi ġalebe leşker-i rūz āver-i firye
Ber-geşte olup devlet-i sulṭān-ı ṣadāḳat

[22a] köhne] köhnede İ
[23] Bu beyit İ’de kayıtlı değildir.
[24b] āyine] āyine-i İ.
[30a] i‘māl] a‘māl M.

33. İrdi göge destār-ı ser-i müfsid-i nemmām
Düşdi yere tāc-ı ser-i keyvān-ı ṣadāḳat

34. Tāc-ı ser-i keyvān-ı felek pāy-ı temelluḳ
Rīz-i ḳadem-i gāv-ı zemīn rān-ı ṣadāḳat

35. Nāfiz-i varaḳ ḥīle-miṡāl-i ḫaṭ-ı tevcīh
Menşūr-ı ʻazil ruḳʻa-i fermān-ı ṣadāḳat

36. Bürhān-ı daġal vāṣıl-ı ser-menzil-i taḥḳīḳ
İşkeste ḳadem ḳāṣıd-ı bürhān-ı ṣadāḳat

37. Münşī-i güzīn nāme-nüvīsān-ı mefāsid
Çün kātib-i baḳḳāl-ı debīrān-ı ṣadāḳat

38. Mensūḫ-ı tekāvim-i kühen-nāme-i ʻiffet
Çün nüsḫa-i mecmuʻa-i ʻirfān-ı ṣadāḳat

39. Bī-ġā'ile-i gürg-i şebān-ı reme-i ḫūk
Sīlī-ḫor-ı rubāh-ı şütürbān-ı ṣadāḳat

40. Ḫarvār ḫıyānet ṭolu mānende-i bevvā
Çün cevz-i tehī ḥavṣala enbān-ı ṣadāḳat

41. Çetr-i şeref-i ehl-i ġaraż çāder-i gerdūn
Çün çerge siyeh-ḫayme-i dīvān-ı ṣadāḳat

42. Aṣḥāb-ı ḥiyel niʻmet-i eşrāf ile dilsīr
Acından ölür zümre-i iḫvān-ı ṣadāḳat

43. Ḫaṭṭ-ı varaḳ-ı safsaṭa reşk-i ḫaṭ-ı yāḳut
Çün ḫaṭṭ-ı zenān defter-i dīvān-ı ṣadāḳat

44. Ṣu gibi aḳār ester-i ḫār-peyker-i tezvīr
Laġzīde ser-i çāhda yek-rān-ı ṣadāḳat

[44b] laġzīde] laġzīde-i M.

45. Saṭl-ı zer ile ḫār-peçҫe-i ġadr içer ābı
Bir çömlege ḳā’il şu küheylān-ı ṣadāḳat

46. Ḥükmin yüridür saḫte evrāḳ-ı ḫıyānet
Terkīn olunaldan berü fermān-ı ṣadāḳat

47. Hem cevher-i şemşīr-i ḫaṭīb esliḥa-i ṣıdḳ
Ḫam-geşte ḳad-ı nīze-i fersān-ı ṣadāḳat

48. Fermān-ı siyeh tāli‘-i Ḳābil miṡāli
Maḳbūl degüldür dem-i ḳurbān-ı ṣadāḳat

49. Ẓannum bu ḫarāb olmıyacaḳ künbed-i eflāk
Maḳdūr degül hey’et-i ‘umrān-ı ṣadāḳat

50. Meydān-ı vefādan daḫı vaḥşetde füzūnter
Meydān-ı ḳıyāmet gibi meydān-ı ṣadāḳat

51. Mektūb oḳur adam bulamazduḳ şu cihānda
Mekteb yapılaydı ya şu vīrān-ı ṣadāḳat

52. Çün pirezeñ-i jeng gören nefret iderdi
Reşk-āver-i ḥūr olsa da çeşmān-ı ṣadāḳat

53. Pejmürde olup berk-i ḫazān-dīde miṡāli
Yerlerde yatur tāze nihālān-ı ṣadāḳat

54. Gülşen eger olsaydı ṣadāḳatla müsemmā
Olmış o ḳadar ḫulḳ-ı hirāsān-ı ṣadāḳat

55. Hep gözlerine tūde-i āteş görinürdi
Rengīn ḳameriyyeyle ḫıyābān-ı ṣadāḳat

[45a] ġadr] ‘özr K.
[45] şu] su M.
[47a] hem cevher-i şemşīr] hemçü ser şemşīr M.
[54b] hirāsān] ḫorāsān İ.

56. Reng-i varaḳ-ı dāġ-ı ‘alev-jālesi girye
Gel gör niçedür ġonce-i ḫandān-ı ṣadāḳat

57. Bu böyle iken adını añmaḳ niçe mümkin
Olmış ṭutalum naḳle sezā şān-ı ṣadāḳat

58. Eyvān-ı ġader şāh-nişinler gibi ma‘mūr
Ḫırvatkede hep ṣuffe-i şirvān-ı ṣadāḳat

59. Bir ben degilem ben gibi ḳaryede biñ var
Engüşt-be-leb cümle peşīmān-ı ṣadāḳat

60. Güm oldı vefā gitdi ḥaḳīḳat hele iḫlāṣ
Aldı yolını dest be-dāmān-ı ṣadāḳat

61. Ardınca papuclarını ṣoḳmış beline hem
Dīvāna mürüvvet çaġırur ḳān-ı ṣadāḳat

62. Ardınca keremde rem-i āhū-yı ḫaṭāveş
Ürküp ider endīşe-i rüc‘ān-ı ṣadāḳat

63. Ġayret daḫı ṣoñra gider ammā ne gider dir
Āh ey şeref-i vuṣlat-ı sulṭān-ı ṣadāḳat

64. Eñ ṣoñra ‘alem cümleyi derpīş idüp itmiş
Hep bildigini ‘arża-i dīvān-ı ṣadāḳat

65. Mümkin mi maḥāl olmayacaḳ ḥāl ola mevcūd
Nerde ḳonacaḳ mürġ-ı girīzān-ı ṣadāḳat

66. Bilmekden ise bilmemek aḥvālini yegdür
Böyle olıcaḳ ḥāl-i perīşān-ı ṣadāḳat

---

[58] Bu beyitten sonraki kısım M'de kayıtlı değildir.
[58b] ṣuffe-i şirvān] ṣuffe vü şirvān İ.
[61b] dīvāna] dīvān-ı M

67. Zīrā ki ḫıyānet idenüñ dīdesi rūşen
Ḳan içre yatur dīde-i giryān-ı ṣadāḳat

68. Ol kimse ider rāḥatı kim ola ḫıyānet
Tā rūz-ı ḳıyām olmaya pürsān-ı ṣadāḳat

69. Dendān-ı ṣubḥda yoġ iken ḫūn-ı şafaḳ hīç
Ḫūnīnter idi mühre-i dendān-ı ṣadāḳat

70. Dendān şikeste lebi āzürde olur hep
Bir dil ki ide būs-ı leb-i nān-ı ṣadāḳat

71. Ṭoġrı söz acı oldıġı şāhid mi degüldür
Ālūde be-zehr oldıġına ḫˇān-ı ṣadāḳat

72. Bādī-i mezellet hele bir nesne degüldür
İllā şu saña şān viren şān-ı ṣadāḳat

73. Üstüñde bulınmasun amān kendüñi pākla
Tamġa-yı siyeh-lekke-i noḳṣān-ı ṣadāḳat

74. Būs itme yapışma dehen ü destüñe acı
İstebraḳ olursa daḫı dāmān-ı ṣadāḳat

75. Bu ḥāl ile hīç cānı mı var eyleye Kānī
Bir kimse ser-i vuṣlat-ı sulṭān-ı ṣadāḳat

41
Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa Der-Sitāyiş-i Donanma-yı Sūr
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1. Gümüş pervāneler ṭutmış cihānı
Felek ḳaldurmış altun şemʿadānı

[69a] ḫūn-ı] ḫˇān-ı K
[74a] būs itme] pūs itme Ü1.
[41] İ 129a, K 33b, M 26b, –Ü.

2. Hemān elmās u zı̄bāsın ṣoyınca
Hemı̄n ḥākı̄ye geldi kāmrānı

3. Bir altuna degişdi cümle vārın
Beyaża çıḳdı pinhān u ʻıyānı

4. Yine ter oldı berk u şāh-ı eşcār
İder ebr-i bahār-ı bāġbānı

5. Olup çiçekli bil simin kemerler
Bugün ṭutdı gümüşden kārvānı

6. Yolun elması buzlu ṣanma ābuñ
ʻAkūs-ı jāledür çün naḳş-ı mānı

7. Beyaża çekdi tesvı̄d-i bahārı
Nezāketle sile virdi ḫazānı

8. Hayāsından eridi sı̄m-i jāle
Taḫassürden ḥarāret ṭutdı anı

9. Çözüldi kı̄se-i ebr-i ʻināyet
Ṭaġıtdı cümle naḳd-i aḫterānı

10. Yeñi cān buldı mevtā-yı nebātāt
Yüridi gülşenüñ rūḥ-ı revānı

11. Olınca gerçi baḥr u bāġ-ı enhār
Ṣuyın buldı cihānuñ gülsitānı

12. Nesı̄m oldı çiçekcibaşı ol dem
Çiçek gibi ṭonandı būsitānı

[4a] ter oldı] oldı ter İ, M.
[12a] çiçekcibaşı] çiçeklibaşı İ, K.

13. Meşāmmin müşgīn-i būy-ı şeb-bū
Virildi ġonçeye reng-i cüvānı

14. Hezār oldı gül-i ṣad-berge ʻāşıḳ
Fedā itdi yolına ẖānumānı

15. Süzer çeşmin baḳup bu ḥāle nergīs
İder pür-ẖayra çeşm-i ʻāşıḳānı

16. Olınca ṭūġ-ı şāhı ʻanber-efşān
Meşāmma gelmede būy-ı emānı

17. Yedi viren olınca sebz-i bülbül
Yedi kez oḳıdı sebʻul-meṡānī

18. Ḳatı çekdüm degüldür urdıġı dem
Büyükdür gülşeninüñ ẖānedānı

19. Amān açdurma aġzın ġonçenüñ sen
Daẖı nev-restedür bilmez amānı

20. Kenār-ı ʻıyşa itdi ʻazm-ı cūlar
Ḥabāb bir bir açdı bād-bānı

21. Meger rūyūñdan ala reng-i ḥaclet
Gülüñ rengine yoḳdur reng-i ṡānī

22. Gelüp oḳ gibi girdi bād bāġa
Ḳad-ı şimşādı itdi çün kemānı

23. Çenār ile ʻaceb elleşdi bu şeb
Nesīm-i ṣubḥ idüp ẖoş pehlevānı

24. Bulup neşv ü nemāyı cümle ezhār
Donanmaya uzatdı būstānı

[24b] uzatdı] uzandı K.

25. Çıraġan itdi lāle her ṭarafdan
Ḳurup tente yüzünden sāyebānı

26. Ṭolu cām aldı lāle çünki deste
İçer bir la'bda bāz ile anı

27. Urup farḳına rengīn börki gördüm
'Acem raḳṣına çıḳdı hep cüvānı

28. Benefşe curcuna ile virdi şöhret
Hemīşe anlar ol şeh-zādegānı

29. Ele çār-pāreler aldı varaḳdan
Miyān-ı baġda güller fidanı

30. İdüp her ġonçesin ẓırẓop sūsen
Geyürdi şeb külāhı şādmānı

31. Felekde Zühre olınca nevā-sāz
Bıraḳdı bülbül ol dem āşiyāna

32. Olup ḫ˘ānende bülbül verd-i ālüñ
Ṣafāsından açıḳ ḳaldı dehānı

33. Hemān zerrīn ḳanādīl oldı zerrīn
Ne ḫūb āvīze reng-i za'ferānı

34. Ele çārūp alup zeyn itdi sünbül
Ḳomaz mir'āt-ı dilde pās-ı cānı

35. Gelüp ezhār-ı reng-ā-reng açıldı
Ki gülveş gülmenüñ geldi zamānı

36. Gül ocağı alay itdük de şāha
Ḳaranfiller olur gerden keşānı

[34a] çārup] cārub K.

37. Olup gülşende sūsen dāl-ı ḫançer
Ṣanasın ortanuñ ṣāḥib ḳırānı

38. Maḳām-ı ḫıdmete serv oldı ḳā'im
Yeşil ḳaftānı giydi dūdmānı

39. Ḳavaḳ yeli eser başında bīdüñ
Ḫumār-ı 'ışḳuñ olmış ser-gerdānı

40. Giyüp 'örf-i 'iẓāmın verd-i zībā
Ayaġına giyindi āsmānı

41. Ayaḳ nā'ibligi eyler çemende
Alur üşkūfeden bāc-ı keyānı

42. Didi zerrīne ḳandilüñde yoḳ yāġ
Yıḳup dökdi bu ṣuçla bāġbānı

43. Ṣu ḳuşına didi ḳırbañ küçükdür
Ṣuladı ḳırbasıyla būstānı

44. Didi sünbüllere kök ṣarmayuñ siz
Bilelüm kāfir ile müslimānı

45. Ḳızıl dīvāne oldı çünki lāle
Ḳodı dārü'ş-şifā-yı bāġa anı

46. Bıraḳdı şapḳasın başdan benefşe
'Aceb ḳokutdı cān-ı ser-keşānı

47. Güli taḫlīṣ itdi ḫār elinden
İdüp çoḳ lu'bet-i behçet-resānı

48. Ṣopa-yı gül-büni eksik getürdi
Ḳurup mīzān-ı 'adl-i şaḥnegānı

[42a] ḳandilüñde] ḳandillikde K.

49. Didi ḳulluḳdan ayrılma şeb ü rūz
Geçince vaḳtimüñ ḥükm ü zamānı

50. Ḫıtāma irdi çün kim bu donanma
Tamāmen geçdi bu ruḫṣat zamānı

51. Ayaḳ nā’ibleri elinde cümle
Bu gülşenden de ḳaldurdı ṭapānı

52. Şükūfe bülbül ile el bir idüp
Bütün cem‘ itdiler şekvāyiyānı

53. Teraffu‘ itdiler dīvān-ı şehde
Beyāna geldi ezhāruñ zebānı

54. Alup başdan gülüñ ‘arf-ı ‘iẓāmuñ
Güli itdürdi ḥabs-i cāvidānı

55. Bahār-ı dīgere mevḳūf-ı ıṭlāḳ
Sürūr-ı āḫara ṣaḳladı anı

56. Temādī-i sürūr olınca meşhūd
Ṭutunca pertev-i behçet cihānı

57. Ḫudā rūşen idüp şem‘-i münevver
Çerāġ itdi niçe biñ ḫānedānı

58. Ṭulu‘ itdük de gördüm vāḳı‘a ben
Serine ḳoydı tāc-ı ḫusrevānı

59. Bu tāc-ı ibtihāc ile görince
Disün Kānī gelen şāh-ı cihānı

[49b] vaḳtimuñ ḥukm u] ḥukmümüñ vaḳt u K.
[50b] zamānı] zebānı İ.
[54a] ‘iẓāmuñ] ‘iẓāmın K.
[58b] ḳoydı] ḳurı M.
[59b] gelen] külān K.

42

Der-Vaṣf-ı Ḫançer-i Ḥażret-i Şehriyār-ı Ma‘delet-güster Sulṭān Selim Ḫān Sellemehu’llah

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Berḳ mi yāḫūd buçaġ-ı şāh-ı mihir-efser mi bu
Çarḫ-ı iḳbāle hilāl-i ġurre-i enver mi bu

2. Yoḫsa tīġ-ı bī-dirīġ-i ḳabża-i merrīḫ mi
Ḫançer-i Sulṭān Selīm-i ma‘delet-güster mi bu

3. Böyle nāmlı tīġ-ı ‘ālem-gīr görmiş var mı hīç
Ḳabżaya almış cihānı ġamze-i dil-ber mi bu

4. Mevc mevc āhen-i sīrāb-ı ġarḳ-āb eyledi
Seyl-i ṭūfān ḫīz–veş mevc-i belā-perver mi bu

5. Bir buçaḳ oynar ki a‘dāya oñulmaz yāresi
Kārd mı yā nīş-i pür-zehr-i ḳażā-peyker mi bu

6. Eylese bir kez tehevvür hīç amān bilmez hele
Düşmen-i dīne gelince ya amān diñler mi bu

7. Ḳahramān-ı ḳudret-i Ḥaḳḳ destine ṣunmuş meger
Çekseler efsāne diñler mi fesān ister mi bu

8. Dost ḥaḳḳında çekilmez düşmene olsa ġarīm
Ṣan şihāb-ı pür-şerer yāḫūd dem-i ejder mi bu

9. Ẓāhirā gerçi buçaḳ çıḳsa ġılāfından eger
Tīġ-ı bürrān mı yāḫūd peyḳān mıdur ḫançer mi bu

[42] İ 130b, K 35a, M 30a, –Ü.
[3a] ‘ālem-gīr] ‘ālem-girī Ü; namlı] –K.
[6b] ya] yan İ.

10. Kör olur a‘dā şu‘ā‘ından yanar cān u teni
Bilmezem berḳ-i ḳażādan daḫı efzūnter mi bu

11. Kāniyā ol tīġ ile ‘ırḳın kesüp düşmenlerüñ
Bīm-i cān ile diyeler kim ‘aceb nīşter mi bu

(ELİF-NÂME)

43

Bir Mecmu‘a Ẓahrına Taḥrīr İtdükleri Ebyātdur

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fā‘lün (Fe‘ilün)

1. Yā İlāhī bu nüsḫa-i pākī
Nüket-i ma‘rifetle memlū ḳıl

2. Elifin serv-i bāġ-ı ‘irfān it
Bāların berk-i yāsemen-bū ḳıl

3. Tāların tūde-i ḫubūb-ı nüket
Ṡāların ṡaḳb-ı ṭavḳ-ı tihū ḳıl

4. Cīmini cāmi‘u’l-kelīm eyle
Ḥāların hem-çü ġonçe ḫoş-rū ḳıl

5. Ḫāların ṭūṭi-i şekerḫāveş
Bezm-i ‘ışḳa nedīm-i pür-gū ḳıl

6. Dālını her laṭīfeye it dāl
Ẕālını cism-i ẕevḳe pehlū ḳıl

7. Rāların re’y-i İbn-i Sīnā tek
Çehre-i i‘tināya ebrū ḳıl

8. Zāların rūḥ-zā çü Meryem-i pāk
Sīnini ‘Īsi-i suḫen-gū ḳıl

[10a] cān u] cān-ı İ.

[43] İ 130b, K 35b, M 30b, –Ü; Elif-nâme tarzında yazılmıştır.

[3a] ḫubūb-ı] çūb-ı İ.

9. Şīnini şāne-i külāle-i şevḳ
Ṣādını ṣaydgāh-ı āhū ḳıl

10. Ḍādını żıdd-ı ḳasvet-i endūh
Ṭāların ṭīb-i ṭab'-ı ḫoş-rū ḳıl

11. Ẓāların sırr-ı ẓāhir-i maḥrem
'Aynını 'ayn-ı 'ışḳa hem-rū ḳıl

12. Ġaynını ġayn u reyne sīlī-i redd
Fāların feyż-i tōy-der-tō ḳıl

13. Ḳāfını Ḳāf-ı nāz u istiġnā
Gülşen-i kīmiyāya reh-cū ḳıl

14. Ṣūver-i her-şikāf-ı kāfın anuñ
Keẕālik rūy-ı 'anberīn mū ḳıl

15. Lāmını lāne-i dilīr-i suḫan
Mīmini deste-çūb-ı bāzū ḳıl

16. Nūnunu nūne-i rūḫ-ı i'cāb
Vāvını ḥalḳa bend-i gīsū ḳıl

17. Her iki gözlü hā-yı hüvvezini
Dīde-i nıṣfete terāzū ḳıl

18. Lām-elif şeklini anuñ ḳaṭ'ī
Ya'ni miḳrāż-ı zülf-i ḫoş-bū ḳıl

19. Yāların ebruvān-ı yāra bedel
Noḳṭasın ḫāl-i 'anberin-mū ḳıl

[9a] külāle-i] külāle M.
[11a] ẓāhir-i] ẓāhire İ.

20. Cereyān-ı selāset-i lafẓın
Zūd-ı hem-pāy-ı nehr-i Āmū ḳıl

21. Mıṣra‘ınuñ miyānesin mes̱elā
Gülsitān-ı belāġate cū ḳıl

22. Her iki saṭrınuñ nümāyişini
Cürm-i ḳurṣ-ı laṭīf-i tenzū ḳıl

23. Ḥıṣn-ı ḫāṣṣ-ı metīn-i eş‘āra
Levḥasın cümle burc u bārū ḳıl

24. Geçmesün dest-i ḫod-perestāna
Anı maḥṣūṣ-ı ṭab‘-ı Ḥaḳḳ-ı cū ḳıl

25. Eyle her gūne cevherüñ Kānī
Zīb-i ecyād u dest ü bāzū ḳıl

[20b] zūd-ı] rūz-ı İ.

(MUSAMMATLAR)

44

Terkīb-i Bend-i Gümşīde

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

I

1. Ey benüm şemme-i būy-ı gül-i bāġ-ı emelüm
Reng-i gül-ġonçe-i ümmīd-i dil-i pür-vebelüm

2. Ey benüm ḥüsn-i cihān-sūz ile ḍarb-ı mes̱elüm
'Ömrümüñ vārı gözüm nūrı efendüm güzelüm

3. Maẓhar-ı reng-i tecellīkede-i lem-yezelüm
Gerdiş-i çeşm-i işāretger-i rūz-ı ezelüm

4. Ayaġuñ tozına yüz sürmege irmezse elüm
Hecr ile olmadur ancaḳ saña yarar 'amelüm

5. Şimdi āteşkede-i hecrde ey bī-bedelüm
Reh-i serd oldı demüm ṣubḥ u mesā mā-ḥaṣalum

II

6. Bir zamān ġāşiye ber-dūş-ı der-i devlet idüm
Pā be-cāy-ı ḥarem-i dā'ire-i vuṣlat idüm

7. Bā'is-i germī-i ḫalvetkede-i ülfet idüm
Gözi āhūlar ile hem-dem-i ünsiyyet idüm

8. Şivekārān ile hem neş'e-i keyfiyyet idüm
Yanuma gelmez idi ġam yüzine ḥasret idüm

III

9. Teşne-leb-i mürde-i 'işretkede-i ḥayret olan
Beste-leb mā'ide-i nānı ile ḥasret olan

---

[44] İ 127a, K 35b, M 26a, –Ü; İ ve K'da 39. manzumeden sonra tertip edilmiştir.
[3a] lem-yezelüm] lem-yezel M.
[5b] reh-i] –İ.

10. Ḫırmen-i derd ü elem encümen-i firḳat olan
Maḥrem-i bezm-i cefā çille-keş-i ġurbet olan

11. Ḫāne ber-dūş u ferāmūşger-i vuṣlat olan
Her güzel aña cefā eylemesi ‘ādet olan

12. Ey benüm şīvegerüm ḫūb-ı terüm bī-mis̱lüm
İşte Kānī-i cefā-keşdür efendüm güzelüm

45

Der-Mers̱iyye-i Ḥażret-i Ḥüseyin Raḍıya’llahü ‘Anhu

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Felek felek felek ey āsmānīsi ḳahruñ
Felek felek felek ey nā-gehānīsi zehrüñ

2. Felek felek sen o mısın ki Kerbelā içre
Kesüp emānını şehzāde-i velā behrüñ

3. Elinde āh helāk eyledüñ o şehzādı
Bir aṣlı nesli nedāniste-i siyeh-çehrüñ

4. ‘Adāvetüñ ne idi teşne-leb helāk itdüñ
Esirgedüñ ṣuyını Kerbelā’daki nehrüñ

5. Felek senüñ de ‘aceb yanuña ḳalur mı bu iş
Yāḫūd sitemle mi zehrüñ çeker misin dehrüñ

6. Hevā-yı germ-i temūz-ı sitemle ṣoldurduñ
Şüküfte güllerin ol ravż-ı nāficü’z-zehrüñ

7. Üşürdüñ ol yere āhū-yı çīn-i iḳbālüñ
Seg-i derendelerin başına dih ü dehrüñ

---

[45] İ 131b, K 36b, M 31a, –Ü.
[2a] sen o mısın ki] o mısın sen ki İ.
[4a] ne idi] neydi M.
[5b] sitemle mi] sitemle K.

8. Kim idebilse gerek ḳarşuluḳla tedbīrin
Bu sūknāk-ı devāhī-i ḳāṣımu'ẓ-ẓahruñ

9. Senüñ bu mı hünerüñ ki zebūn idersin hep
Aṣılı destlerinde sülāletü'l-ahruñ

10. Bu işleri düşünürmüşsin ey sipihr-i ġaşūm
Gözüñ yumulmaz idi dā'imī idi seherüñ

11. Ne sırr bu kim yüzi ḳızmaz utanmaz 'ār itmez
Yanında ḫafyesi birdür bu sırr ile cehrüñ

12. O ḫānedāna ne idi 'adāveti Kānī
Ne itdi idi aña şehzādesi fehrüñ

46
Merṡiye-Der-Ḥaḳḳ-ı Re'īsü'l-küttāb Meḥemmed Ḫayri Efendi
Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

I

1. Felekā süfle-nüvāza bre bī-dād-kirā
Bre ẓālim bre ġaddar behey perde-dirā

2. Bre ser-sem bre ser-keşte-i laġzīde ḳadem
Behey inṣāfsız āyā ne bu ġayẓ-ı küberā

3. Behey āġışte be-ḫūn pençeli maẓlūm-şiken
Behey ālūde-be-zehr-āb-ı kīn-i sebz-i çerā

4. Saña ṣormaḳ da 'abeṡdür bunı ammā bilseñ
Bu vaz' ez-çi beden çün nite niçün yā çerā

10b idi] idüñ İ.
11a ne sır bu] ne bu sır K.
12a ḫānedāna] ḫānedān M.
46 İ 131b, K 36b, M 31a, –Ü.
1a süfle] süflā M.
2b ne bu] ne İ.
3a şiken] küş M.
4b niçün ya] niçün M.

5. Saña nitdi hele ‘irfān-ı ṭalebkārānı
Ne idebilse gerek atsa da ḳundaḳla çerā

6. Mā-cerā añlaşılur nesne degül itse daḫı
Cümleten sa‘ylerin sa‘yimüze żamm ücerā

7. Kimseden kimseye yoḳ fā’ide bu mebḥas̱de
Semt-i tefhīm-i meṭālib çelebüm pek o çerā

8. Sende var ise eger tāb u beyān u tefhīm
Zādeka’llahu te‘ālā ve tebāreke ecrā

9. Yoġ ise sen de benüm gibi olursın maġdūr
Lev-zebeḥnā le-ra‘ayna’s-semerāti’ş-şecerā

10. Mā ra‘ā ḥaḳḳa ehāli’l-keremi’l-müstevfā
Dehrünā ḥīne ḳaṣadnāhu femitnā żacrā

11. Āh min-furḳati aḥbābi selimi ṣad āh
Āh min-ḥurḳati aṣḥābi erīḥa ṣad āh

II

1. Ey felek sen bu ḳadar ẓālim ü ġaddar mısın
Ehl-i ‘irfāna bu fānīde dil-āzār mısın

2. Āh kim tā bu ḳadar ġayza sebeb ne ‘acabā
Yoḫsa esbāba rücū‘uñda da bī-zār mısın

3. Herkesüñ düşmeni de kendüye aḳran gerek
Bir de maġdurlaruñ gör o ḳadar var mısın

[8b] *Allah Teālā ve tebārek senin ecrini artırsın.*
[9b] *Eğer boğazlasaydık (kurban etseydik) mutlaka ağacın meyvesini görecektik.*
[10] *(Zaman) Vefākar ve cömert ahâlinin hakkını gözetmedi; zamanımız, biz onu arzuladığımızda bizi memnûniyetsiz bir şekilde öldürdü.*
[11] *Âh selîm (doğru, dürüst, sağlam) dostlarımdan ayrılışa yüz kez âh! Âh dostlarım, yüz kere âh!*
[11b] ḥırḳati] ḥurḳati M.

4. Niçün itmezsin āyā çarḫ-ı denī redd-i cevāb
Büt misin deyr misin ṣūret-i dīvār mısın

5. Hīç utanmaḳ da mı gelmez saña Peyġamberden
Ḳorḳmaḳ yoḳ mı Ḫudādan ḳatı bī-ʻār mısın

6. Iżṭırārī mi idersin bu cefāyı ḫalḳa
Yoḳ mıdur cüz-i irādet ya ki muḫtār mısın

7. Cebr-i maḥż ise o da mezheb-i Manṣūr mıdur
Yoḫsa tefvīze de ḳā’il mi ya cebbār mısın

8. Seng-i ḫārā gibi saḫt u sitem-āver ḳalbüñ
Gül misin lāle-i pür dāġ mısın ḫār mısın

9. Yoḳ mı sende ʻacaba merḥamet inṣāf kerem
Ḫılḳatüñden berü hep ḫalḳa cefākār mısın

10. Ḫūm mısın semm-i helāhille mi memlūsın sen
Yoḫsa bomboş ḳurı bir bī-hūde anbar mısın

11. İstemem ṭarz-ı ḫırāşendeñe ben taḳlīdi
Gösterürdüm saña neydigin iken taḳlīdi

III

1. Ben senüñ vażʻuña ḥayrān sen ise bir ser-sām
Şurṭa-i keştī-i dil ṣandıġumuz yek-ser sām

2. Sen ne fāġfūrları eyledüñ şikeste çü cām
Cān fedā Rüstemi yoluñda ḳomuşdur ser-sām

3. Ben direm ṣıdḳ-ı derūn ile ʻaleyküm bi’ş-şām
Sen baña leyy-i lisān ile ʻaleyküm bi’s-sām

---

[4] Bu beyit M’de kayıtlı değildir.
[4a] çarḫ-ı denī] çarḫ-ı dünī M.
[6b] cüz-i] cüz’ī İ.
[10a] helālille mi memlūsın] helāhille memlū mısın K.

4. Hep teḫālüfte gezersin ḳanı tevfīḳ-i suḫen
Men eva’ẓ-ẓulme bi-me’vāhu ve men kāne esām

5. Ben saña hīç teşekkürde ḳuṣūr eylemedüm
Men yüsā’ilü ücibne ‘anhu bi-ḳavli mā-sām

6. Ne bıraḳduñ beni feyfā-yı fenāda üftān
Ser ü sāmān ḳanı bende nic’oldı mā-sām

7. Yazamaz nāme-i aḥvālimi ṣāḥib-i ‘ubbād
Ḳalem-i Māni vü Bihzād ile olsa ressām

8. Böyledür ḳısmet-i rūz-ı ezel olmaz taġyīr
Ḥākimüñ hīç yazabilsün mi ḫılāfın ḳassām

9. Gülşen-i dehre neden jāle yerine yaġa zehr
Türş-ru ḫārlara dönmede verd-i bessām

10. Ḳaldı eşbaḥ çü eşyaḥ fürūten mānde
Ḥāli ervāḥdan oldı heme ẓarf-ı ecsām

11. Kimsenün sāmi‘ası yanmaya sūz-ı dāġından
Kimsenüñ baṣīresi sönmiye göz daġından

IV

1. Alduñ ey çarḫ-ı sitemkār elümden yārüm
Büsbütün iken a ẓālim beni ḳoyduñ yārüm

2. Beni benden bu teki selb idüp itdüñ bī-maġz
Bilmezem kendüme aġyār mı yoḫsa yārüm

3. Sāḥil-i baḥre-i eşkümde ġubār-ı cismüm
Şeh-nişīn-i yāra göre bense yıḳılmış yārüm

5b *Kim bir soru sorarsa ona bıkmadan usanmadan benim sözümle cevap verilir.*
9b Türş-ru] İ’de imlâlı.

4. Yüşbihü’l-‘aẓmu mine’l-cismi remīmen Yaḥyā
Bi-reşeşāti efārihi ḥısānin yārüm

5. İḥye ṣümme’s-kün eḳāṣiye fu’ādi ‘aclen
Gitdi zīrā bu aralıḳda senüñle yārüm

6. Hep senüñle bütün olmaḳ ṣadedinde enṣāf
Ki senüñle bula ṣafvet-i güher-i mi‘yārum

7. Hele bī-dāda ṣaḳın pek de virilme kerem it
Felekā eyleme yārāna bedel aġyārum

8. Beni bu ḥāle ḳoduñ ki seçemem ḥayretden
Nev-bahārum ile dey-māhum ile āyārum

9. Ben de ẖırlı degilüm ey felek-i bī-inṣāf
Pek de aldanma ki ḥālümce degül ‘ayyārum

10. Sen de ammā pek uçurduñ bu hevālarda işi
Hep ḳuş uyḳusı ile ürküderek eṭyārum

11. Gel senüñle yeñiden ḳavl-i bi-lā ġavl idelüm
İşi vāreste-i ta‘vīze-i lā-ḥavl idelüm

V

1. Gel biraz da reh-i nā-refte-i ‘ilme gidelüm
Ya‘ni şeh-rāh-ı serā-ẖāne-i ḥilme gidelüm

2. Āşti semtine meyl it n’olur ey ġālib-i kām
Çünki eṣ-ṣulḥu ẖayrdur reh-i silme gidelüm

3. Yolı ben hep bilürem bir de baña uy sen de
Bil velī ṣorma gerekse yolı bilme gidelüm

---

[4] *Ey yarim! Önce çürümüş gibi görünen bedenin kemikleri canlanıyor, sonra üzerine canlılık damlaları düşünce mükemmel hâle geliyor.*

[5a] *Çabucak (beni) canlandır ve sonra kalbimin kasvetini sâkinleştir.*

[10a] ammā] ammā ki M

4. Eyleşüp ḳalma hemān ḳaṭʻ-ı ṭarīḳ eyleyelüm
İl ne dirlerse disünler hele eleme gidelüm

5. Baḳma aġladıġına Leylī vü Selmānuñ da
Gözlerinüñ yaşını sil ya ki silme gidelüm

6. Nān-ı ḫuşku dilelüm kārd-ı himmetle yine
Dil elümle benüm el-vaḳt anı dilme gidelüm

7. Çek ilişme ne kirişmeyle virürse sāḳī
Ney-i şevki çekelüm ġayrı çekilme gidelüm

8. Püser ü duḫter ü ferzend ü zeni añmayalum
Aġlama ḥaddine vardıysa daġılma gidelüm

9. Sözini cāme-i selvetle tellen ġayrı
Sen de ey ḥasreti ḳarşumda dikilme ġayrı

10. Sen de ey bād-ı ser ilme ne bu bād u bīde
Kendüñi devşir a ser-sām serilme gidelüm

11. Gerçi biz de o yoluñ yolcısıyuz er ya gic
ʻAcele eyledigüñ bunda bilür misin hīç

VI

1. Ey şikeste ḳadeh-i zehr ü melāmet āveng
Ey güsiste kemer-i pīşgeh-i her evreng

2. Ey ḫucceste heves-i kāmımı menḥūs ḳılan
Ey nebeste ney-i ṣad bendüm iden bī-āheng

3. Beni ġāyetle fürūmanda bıraḳduñ yolda
Ḳomaduñ dilde ḳuvā tende şuʻūr u ferheng

4b Vezin hatalıdır.
9a tellen] tekellen M.
9b ḥasretī] ḥayreti İ.
3b şuʻūr u] şuʻūr-ı İ.

4. Nereye varsa gerek ġāyet-i rāhum bilemem
Ne beyābanda germ-pūy olacaḳ bu pāleng

5. Yana yana düşeyüm rāh-ı cünūn-ı ‘ışḳa
Urayum dāmenine dest-i ġamuñ leylī-reng

6. Ṭoldurayum baġal u ceybime seng-i ḫārā
Baġlayayum yüregüm üstüne bir sengīn-seng

7. Gezeyüm ḥaşre de çıḳarsa ucı bu seferüñ
Dimeyeyüm bu sefer hem-çü saḳar ṣad ferseng

8. Ḳomayam reng-i ta‘alluḳdan es̱er ḫāṭırda
Ne temennī ne temelluḳ u ne ār u ne neng

9. Baḳmayam çehresine dehr-i denī ṭab‘uñ hīç
Ne ḳadar olsa da ḥūrī gibi şen şūḫ-ı şeng

10. İdeyüm kendümi ber-dār ser-i zülfüñde
İdeyüm kendümi Manṣūr mis̱āli āveng

11. Cām işkeste sebū rīḫte mey bī-neş’e
Bezm çün rezm ḥarīfān-zede ney bī-neş’e

VII

1. Āh efendüm seni ben ḳande arayum varayum
Ḫᵛāhiş-i neş’e-i vaṣluñla kime yalvarayum

2. Şāneveş erre-i ḥasretle biçüp mūy-be-mūy
Nerelerde senüñ ās̱āruñ arayum ṭarayum

3. Ḫuṣamān daḫı olursa baña bu yolda delīl
Hep müdārā ideyüm hem vireyüm yalvarayum

5b leyli] meyli K.
7b dimeyeyüm] dimeyüm ki M; dimeyüm K

4. Ṣoraraḳ ser-ḥadd-i ḥaşre de çıḳarsa rāhum
Giyeyüm pāyuma Timūr şemīm şāl ṣarayum

5. ʿĀlemi birbirine ḳatayum ol maṭlabda
Ḳarma ḳatma ideyüm şerḥalara ḳan ḳarayum

6. Bir arar ṣorar olursa bozarup ṭurmayayum
Diyemem merd-i ġarībem ḳatı yüzi ḳarayum

7. İtmeyem ḥālini bilmezler ile āmiziş
Varayum kendüme bir yār-ı vefādār arayum

8. Allah oñarmaġa muḥtāc kişinüñ kārın
Ben kimim ki işümi kendicegüm oñarayum

9. Süreyüm ḫāk-i żarīḥine o māhuñ yüzümi
Felegüñ kāselerin dil gibi bir de yarayum

10. Bilemem baʿd ez-īn ʿömr eyleye mi baña vefā
Ki aña göre özüm otarayum ḳotarayum

11. Aġla ey merdüm-i şūrīde ki ḥasret günidür
Vaʿde-i vuṣlat-ı dīdār ḳıyāmet günidür

VIII

1. Ey felek sen beni ġāyetle siyeh-baḫt itdüñ
Yine tārāc-ı ser-ā-pāy-ı dil ü raḫt itdüñ

2. Rūy-ı dille beni bir kerre nevāziş eyle
Saḫt dillikler ile rūyımı da saḫt itdüñ

4b şemīm] şaḥm M.
6a ṭurmayayum] ṭurmayalum M.
9a yüzümi] yüzini İ.
11a şūrīde] sūrīde M.
11b günidür] görinür M.

3. Fıṭratum ḳatı nerm-ḫū vü mülāyim ter iken
Ḫılḳat-i ṭıynetimi seng gibi şaḫt itdüñ

4. Cigerüm yaraladuñ ṣoñra refū eylemedüñ
Ki hezār pāre iken cismümi yek-laḫt itdüñ

5. Taḫta-ı meşḳa nümūne idüp endāmumı hep
Oturup ṣadr-ı dil-suḫtemi taḫt itdüñ

6. Ḥasb-i ḥālüm olaraḳ her suḫen-i sāmi'a-sūz
Virdi mi kelime ya taḫt ola ya baḫt itdüñ

7. Ṭurmaduñ tek beni tek eyleyesün Mecnūn tek
Teke düm tek diyerek cānā tek ü taḫt itdüñ

8. Niçe tezvīr ile işkence mi düzdüñ ḳoşduñ
Saḫt şirretler ile nāmemi de saḫt itdüñ

9. Üstüme at sürerek derd ü ġama çiynetdüñ
Tāziyāne sitemi nāzları rāht itdüñ

10. Ben didüm cevr bilürseñ baña it sen de didüñ
Ene mā dümtü muḥibben leke ve'l-baḫt itdüñ

11. Cevrde her neye kim ḳādir iseñ eyle baña
İdebildügiñi it mümkin ise neyle baña

IX

1. Āh devletlü 'ināyetlü 'aṭūfetlü begüm
Āh ṣafvetlü mürüvvetlü ḥaḳīḳatlü begüm

2. Āh n'oldı o dem u 'ālem ü ẕevḳ u şevḳuñ
Ya nic'oldı o leṭāfetlü neẓāfetlü begüm

3b şaḫt] saḫt M.
5b taḫt] saḫt M.
10b *Ben sana ve bahta karşı böyle sevgi dolu (aşık) olduğum müddetçe sen ettin.*

3. Nereye gitdi o tertīb-i dem-i germ-ā-germ
Neye mesḫ oldı ṣafā āh aṣāletlü begüm

4. Cinne mi çarpdı su‘ālimi ṭaḳıldı bilemem
Bezm içindeydi nic’oldı o şeṭāretlü begüm

5. O şeh-i memleket-i şevḳ u şeṭāret n’oldı
Ne içün ḳaldı bu aḥbāb ḳasāvetlü begüm

6. Saña maḥṣūṣ iken ‘ālemde bedīhe-gūluḳ
Söz olurken nem-i feyżüñle selāsetlü begüm

7. Beni bī-çāre vü bī-rāḥat u ārām ḳoduñ
Eyledüñ naḥsa bedel sa‘d-ı sa‘ādetlü begüm

8. Sende mumżā idi teblīġ u belāġ u bülġā
Sen gibi var mı idi hīç sa‘ādetlü begüm

9. Berḳ-i sebzüñle sepīd idi vücūh-ı küberā
Ser-i sebzüñle idi baḫt nežāretlü begüm

10. Şen idi gülşen-i cūduñda ḳulūb-ı fuḳarā
Sen idüñ tesliyyet-i ḫalḳ ā ‘ināyetlü begüm

11. Bu lekedler bu nekedler nedür āyā bilelüm
Bize bu evked-i kedler nedür āyā bilelüm

X

1. N’itdüñ ol pādişeh-i memleket-i ‘irfānı
O suḫendān-ı ḳavī şevket-i ‘āli-şānı

2. Ḫāke ilḳāya sebep neydi o vālā-güheri
Dürc-i iḳbāl ü sa‘ādet iken anuñ Kānī

3. İşiden hīç boġulmaz mı bu ṣuda ṣadedi
Cūy-ı eşküñ olamaz mı sebeb-i ṭuġyānı

[3a] bu ṣuda ṣadedi] ṣuda bu ṣadedi M.

4. Boza ṣuyında bu bī-neş’e mey-i dürd-ālūd
Neden olsun ḳadeḥ-i sāmi‘āya erzānı

5. Bozayazdı yüzini ṣabr u şekībüñ bu ḫaber
Yine ṭutduñ felekā yete reh-i ‘iṣyānı

6. Niçün olduñ yine ġaddarlara cānibdār
Ne baḥāne ile düşürdüñ bu hevāya cānı

7. Oda baḳdı sen idersin niçe biñ bī-hūde kān
Aḥmer-i ḳāniye döndürdi reh-i fevḳ-şānı

8. Merr-i ṣāfī felegüñ virmedi te’s̱īre vücūd
Ḳurıdı edviye-i ḥārre ile ḳanı

9. Ḳanı ol dem ki teraḥḥumda iderdüñ gāhı
Luṭfa meyl eyledigüñ feyż-i vaḳtler ḳānī

10. Hele ḥall eyleyebilmez bu mu‘ammāyı kes
Fikr-i bī-hūdeyi boş ḳo ḳurı da‘vāyı kes

47

Veled-i Ma‘nevīleri Yūsuf Nām-Ġulāmuñ Vefātında İnşād İtdükleri Mers̱iyedür

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Dil gitdi ġam u firḳat ü miḥnet saña ḳaldı
Lāzım olanı itdi o ġayret saña ḳaldı

2. Ben lāl-i ciger-suḫte efsürde dil ü cān
Ey āh-ı cihān-sūz şikāyet saña ḳaldı

3. ‘Ālemlere itdi seni ol şūḫ-ı ḥavādis̱
Eyyām-ı ġam u hecri rivāyet saña ḳaldı

[5a] ṣabr u] ṣabr-ı M.
[6] 5 ve 6. beyitler İ’de yer değiştirmiştir.
[8b] Vezin hatalıdır.
[47] İ 134b, K 39b, M 33b, –Ü.

4. Tenhā seni bu künc-i firāḳ içre bıraḳdı
Şimden girü bu gūşe-i vahdet saña ḳaldı

5. Ol rāḥatını istedi rāḥat döşeginde
Hep keşmekeş-i tāb-ı ḥarāret saña ḳaldı

6. Ol buldı selāmet yerini dār-ı selāmda
Şimdi girü ālām u melāmet saña ḳaldı

7. Ol vaḥdet ilen boyladı gitdi bu fenādan
Ey ġāfil-i şūrīde bu kes̱ret saña ḳaldı

8. Ol vāṣıl-ı ser-dāmen-i dost oldı serī'an
Ḳal firḳat ile bundaki ḥasret saña ḳaldı

9. Ol da'vet-i Ḥaḳḳı işidüp itdi icābet
Sen nevbetüñi bekle ki nevbet saña ḳaldı

10. *Yā eyyetühe'n-nefsi ilā-rabbiki 'avdī*
İşitdi ol da'veti 'avdet saña ḳaldı

11. Oldı dehen-i gül-şeker-i vaṣl ile şīrin
Zehrābe-i bī-çeşnī-i ḥasret saña ḳaldı

12. Ḫayyāṭ-ı ḳażā dikdi anuñ cāme-i cismin
Ṣanduḳa-i ḥasretdeki kisvet saña ḳaldı

13. Bilmem ki senüñ başuña da ne gelecekdür
Ṣanduñ ki hemān künc-i selāmet saña ḳaldı

5b ḥarāret] –İ.
8a ser-dāmen] serv-dāmen M.
10a *Ey tatmin olmuş nefis! Rabbine dön. (Kur'an-ı Kerim, Fecr 89/28);* 'avdī] 'irci'ī M.
10b 'avdet] da'vet M.
13b ṣanduñ ki] ṣanduñ M.

14. Ol buldı yerin ḳurb u civār-ı raḥmetde
Fikr eyle ki ḥālüñ yine miḥnet saña ḳaldı

15. Ol dār-ı selām-ı vaṭan-ı aṣla irişdi
Ammā yine ʻālemde bu ġayret saña ḳaldı

16. Ol giydi kefenden yeñi bir cāme-i isfīd
Şimdi bu kühen-ḫāne-i firḳāt saña ḳaldı

17. Yā Rabbi emīn it şerer-i nār-ı ġażabdan
Bu bābda elbette emānet saña ḳaldı

18. Sen ẓann-ı ḳatında ḳulınuñ ḥāżır u nāẓır
Ey ẓann-ı ilāhī o şehādet saña ḳaldı

19. Biz acıduḳ aġladuḳ aña ḳudretimüz var
ʻAfv u kerem ü luṭf u ʻināyet saña ḳaldı

20. Şimden girü gel eyle duʻā ġayrı ne çāre
Kānī hele inṣāf u mürüvvet saña ḳaldı

[14a] ḳurb u] ḳurb-ı M.
[16b] şimdi bu] şimdi M.

(TARİHLER)

48

Tārīḫ Berāy-ı Cülūs-ı Meymenet-me'nūs Ḥażret-i Sulṭān Selīm Ḫān-ı S̱ālis̱ Sellemehu'llahu Te'ālā*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Yine eyyāma virdi Ḥaḳḳ Te'ālā revnaḳ-ı diger
İrişdi mevsim-i 'ıyş u ṣafānuñ nev-bahārānı

2. Zamāne eyledi iḳbāl-i gül-geşt-i vefādārı
O eski şīveden döndürdi pīr-i çarḫ-ı gerdānı

3. Ḳosun devrāna ta'nı zāhid-i ḳullāb kim şimdi
Sipihrüñ vefḳ-i me'mūl üzredür āyin-i devrānı

4. Cihānı eyledi müstaġraḳ-ı envār bir meh-rū
Çerāġ itsün yeter ġayr-ı felek ḫūrşīd-i raḫşānı

5. Neşāṭ-ābāda döndi şehr-i İstanbuluñ esvāḳı
Birer nüzhetgeh oldı her gürūhuñ pīş-i dükkānı

6. Nihālistān-ı Cāmīden nümūne oldı revzenler
Çıḳardı ḫalḳ dilden ḫᵛāhiş-i seyr-i Gülistānı

7. Dönüp dārü's-sa'āde heşt-bāġ-ı Cennetü'l-ḫulde
Göründi bir muṣavver munṭaẓam Sa'di Gülistānı

8. Güşāde rūlaruñ nūrun 'alā nūr olmış evṣāfı
'Abūsu'l-vech olanlar baġlamış sīmā-yı nūrānī

9. Cihān bir ṣūrete girmiş zamān bir ḥüsn ü ān bulmış
Ki 'aḳl-ı küll ider iẓhār-ı 'acz idrākden anı

---

[48] İ 135a, K 40a, M 34a, –Ü.
[*] berāy] –K.
[1a] virdi] irdi M.
[3b] vefḳ-i me'mūl] me'mūl-i vefḳ İ.

10. Nigāh-ı bī-ḫodāne vaż‘ bī-hūşān mı gördüm
Ki geçmiş ḥālet-i ḥayret-fezā-yı beng-ḫᵛārānı

11. Ḳıyās-ı ‘aḳl ile buldım ḳażıyye neydigin ammā
Muvāfıḳ düşmedi maṭlūbıma tertīb-i burhānı

12. Berīd-i ḫoş-nüvīd-i ‘ālem-i ilhāmdan ṣordum
Nedür bu vaż‘-ı nā-ma‘huduñ āyā sırr-ı pinhānı

13. Didi bu sa‘at-i ferruḫ-dem ü ferḫunde-aḫterde
Müşerref ḳıldı ṣadr-ı taḫtgāh-ı ‘adl u iḥsānı

14. Şeh-i āgāh-ı dil sulṭān-ı ‘ādildāver-i muḳbil
Ḫıdiv-i bī-mu‘ādil ḫānedān pīrā-yı ‘Os̱mānī

15. Girānter ḥāṣıl-ı kān-ı aṣālet-māye-i devlet
Yegāne gevher-i nā-yāb-ı ṣulb-i Muṣṭafa Ḫānı

16. Şehinşāh-ı güzīn Sulṭān Selīm-i bāhirü’t-temkīn
Ki farḳ-ı baḫtıdur şāyān-ı dihīm-i cihān-bānī

17. Cülūs-ı meymenet-me’nūsı itdi ‘ālemi mesrūr
Ḳudūm-ı ḳaṣr-ı Yūsuf ḳıldı künc-i beyt-i aḥzānı

18. Zemīn-gīr oldı gül-bang-ı mübārek bād-ı eflākuñ
Degül ‘aks-i ṣadā-yı kerre nāy u kūs-ı ḥāḳānī

19. Sikender ol şeh-i dāra ġulāmuñ görse dāratın
Ḳalur āyīne-āsā püşt-ber-dīvār-ı ḥayrānī

20. Yedek çekmezdi pervīz eylese şebdīzini ihdā
Degül şāhān-ı milk-i fürs-i pīşinde at oğlanı

[10a] bī-hūşān mı] bī-hūşāne mi İ.
[13a] ferruḫ-dem u] ferrūḫ-dem-i İ.
[17a] me’nūsı] me’nūs İ.
[18b] ḥāḳānī] ḫāḳānī K.
[19a] dārātın] dārın İ.

21. Kef-i iḥsānına teşbīhi ṭab'uñ żınnetindendür
Ne mümkin öyle gevher-pāş olmaḳ ebr-i nīsānı

22. Ḳırān-ı sikkesiyle oldı beyne'n-nās zer-i maḥbūb
Beyān-ı ḫuṭbesiyle buldı minber rif'at-i şānı

23. Cihānda mis̱lini vardur diyen var ise aḥvāldür
Baḳılsa çeşm-i inṣāf ile zīrā yoḳdur aḳrānı

24. Miyān-ı ḫaṣṣagān-ı enderunda eylesün seyrin
Var ise görmemiş ḥaversitānı mülk-i mahānī

25. O s̱ālis̱dür ki mihr-i 'ālem-ārādur aña rābi'
O müfreddür ki nā-mesmu'dur ol ṣīġaya s̱ānī

26. O ḫāḳān-ı hüner-perver ki gül-ḳand-ı 'ināyātı
Birer ṭūṭī-i gūyā itdi ṭab'-ı nükte-sencānı

27. Ḫuṣūṣā çend sāle ibtilā-yı 'illet-i abdan
Ḥayātından idüp me'yūs bu ber-geşte sāmānı

28. Ṭabī'at saḫtī-i müşt-i dürüşt-i ġuṣṣadan mecrūḥ
Şeṭāret leng-i ta'rīżātdan āzürde pīşānı

29. Şu'ūr efsürde ḥiss pejmürde ruḥ efşürde ten mürde
Ḳuvā muḫtel iken el-cümle cismānī vü rūḥānī

30. İşitdük de o şāhuñ müjde-i teşrīf-i nā-gāhın
Ḥulūl itdi hemān-dem ḳālıb-ı fersūdeye cānı

31. Egerçi peççe-i bülbül gibi elfāẓı işkeste
Daḫı bir ḫoşça veznin bulmamışdur ṭarz-ı elḥānı

[21a] kef-i iḥsānına teşbīhi] kef-i cūdın aña teşbih-i M.
[25a] mihr-i] mihri M.
[25b] O müfreddür ki ol vaż' üzre nā-mesmu'dur s̱ānī M.
[29a] efşürde] efsürde M.

32. Velī şāyeste-i sem‘-ı ḳabūl-i pādişāh olsa
Olur ebkem yanında bāġ-ı naẓmuñ ‘andelibānı

33. Degülsin vaż‘a ḳādir sende yoḳ cem‘ıyyet-i ḫāṭır
Bilürsin bi’ż-żarūre naẓma māni‘dür perīşānı

34. Kef-i iḫlāṣ ile Kānī du‘ā gevherlerin nes̱r it
Bulınmaz lücce-i baḥr-ı s̱enānuñ ḥadd ü pāyānı

35. Olup her maṣlaḥatda müsteşār-ı mülhim-i ġaybı
Ṭarafdār-ı ola her ḳārda tevfīḳ-i rabbānī

36. Ḳırāna düşmen-i rūbah-tıynet bulmaġa furṣat
Ola çeşm-i hiz bir gābe-i nuṣret nigehbānı

37. Muṭī‘-i emr ü fermānı olup ma‘mūre-i ‘ālem
Mübārek eyleye Allāh taḫt u tāc u dīvānı

38. Niçe şehzādegān-ı sa‘d-aḫter māh-peykerle
Ḳarīben eyleye mesrūr o sulṭān-ı zī-şānı

39. Bu tārīḫ-i mücevherle olunduḳca cihān tebşīr
Selīm-i S̱ālis̱ oldı ḳā‘id-i cāy-ı Süleymānī (1203)

49

Tārīḫ Berāy-ı Velādet-i Şehzāde Sulṭān Maḥmūd İbn-i Sulṭān ‘Abdü’l-ḥamīd Ḫān

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Şeh-i şāhān-ı heft-iḳlīm eben ‘an cedd be-ser dīhim
Ki ferş-i pāy-ı taḫt bāc olur tāc-ı keyānīden

2. Ebü’l-iḥsān ya‘ni Ḥażret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḫān kim
İsā’etler zamānında dem ursun len-terānīden

[32a] sem‘-ı] şem‘-ı M.
[33a] vaż‘a] vaṣfa K.
[49] İ 136a, K 41a, M 35a, –Ü.

3. O şāhen-şāh-ı ‘āli-cāh kim çarḫ eylese inṣāf
Füzūndur rütbe-i vālāsı ḫāḳānī vü ḫānīden

4. Ḥurūf-ı ‘āliye sırrında muda‘dur o sulṭānuñ
Nişān virse sezādur ṣulb-i ḫāllāḳ-ı me‘ānīden

5. Muvaffaḳdur beḳā-yı nev‘-i ḫaṣṣa ṭab‘-ı feyyāżı
Bi-ḥamdi’llah vüfūr-ı nesl ile kām aldı fānīden

6. Sa‘ādetlü yine bir şehzāde oldı pā-der-i mehd
Nigehdārı ola Allah zaḫm-ı çeşm-i şānīden

7. Daḫı çoḳ şāh-zāde eyleye iḥsān aña Allah
Budur dā’im ricām ol bārgāh-ı bī-müdānīden

8. O maḥmūdu’ş-şiyem çün ayuñ ondördi gibi çıḳdı
Şikāf-ı ebr-i raḥmet-güster-i sırr-ı nihānīden

9. Didiler āyetün min-āyeti’llah vaṣf-ı pākinde
Olanlar vāyemend esrār-ı vaḥyi āsmānīden

10. Ḳımāṭ-ı ‘izz ü istiġnāya pīçīde ḳılınduḳda
Ḥarīm-i ḫāṣṣ olup reşk-i cinān-ı şādmānīden

11. Ulü’l-ebṣāra meşhūd oldı āyāt-ı yümn gūyā
Şeb-i mīladda dārü’s-sürūr ümmühānīden

12. Şehinşāh-ı cihānuñ sāye-i şevket-me‘ābında
Ṭarāvet-yāb olup te’s̱īr-i āb-ı zindegānīden

13. Açılsun gül gibi günden güne ruḫsār-ı zībāsı
Ḳapansun çeşm-i bed-ḫᵛāhı ḳażā-yı nā-gehānīden

7b bārgāh-ı] bārgāh M.
9a *Senin temiz övgün de “Allah’ın ayetlerinden bir ayettir” dediler.*
11b şeb-i] şeb-i cāha M.
13a gül gibi] gün gibi M.

14. Birer taḳrīb ile tebrīk ḳaṣdın itdiler cümle
Olanlar bende-i bābı e‘ālī vü edānīden

15. Bu da ās̱ār-ı yümn-i ṭāli‘indendür ki ben ḫāke
Degülken ḥāṣıl ol ümniyye farṭ-ı ḫod nedānīden

16. Ne deñlü sāde rū da olsa elfāẓ u me‘ānīsi
Bu miḳdārında me‘mūl eylemezken ṭab‘-ı Kānīden

17. Temennā eyledük de mıṣra‘-ı tārīḫ-i mīlādın
‘Aṭā-yı ḥażret-i cevher-fürūş-ı feyż-i ānīden

18. Mi’et-i cevherīden düşdi bir tārīḫ-i müstes̱nā
Cihān ṭoldı şerefle ṭal‘at-ı Maḥmūd-ı S̱ānīden (1199)

50
Tārīḫ Berāy-ı Binā-yı İkinci Bölük Der-Aġaḳapusı
Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Şāh-ı şāhān Sikender der-i dāra derbān
Māh-ı istāre sipāh-ı felek-i ‘ālem-i nūr

2. Server-i pāk-naẓar dāver-i leşker-perver
Ḫusrev-i ḫūb-siyer pādişeh-i bī-maḥẕūr

3. Ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı zamān ‘Abdü’l-ḥamīd ḫān ki ṭutar
Ḫıżr yoldaşlıġını meymenet-i İlyas uġur

4 O miyāne rev-i şeh-rāh-ı ‘adl ki çekemem
Olsa da Nūşirevān aña yamaḳlıḳla faḫūr

5. Āsitāne yazalar div-i esāmīlerini
Mihr ü meh rūz u şeb olmazlar eşiginden dūr

14b bābı] bāb-ı İ; e‘ālī] ‘ālī M.
50 İ 136b, K 41b, M 35b, –Ü.
1b māh-ı istāre] māh-ı istār İ
5b rūz u] rūz-ı İ.

6. Necm-i dümdārı bir ednā ḳara ḳulluḳçısınuñ
Bend-i zānūsına teşbīh ider isem ma‘ẕūr

7. Oṭabaşılıġa ḳā’il idi dārūġa-i mihr
Olsa ḫaṣṣān-ı humāyunda nāmı mesṭūr

8. Cümleden māh-ı taḳarrübde baş eski geçinüp
Māh u sāl itdi fener-keşlik ile vaḳt-i mürūr

9. Şimdi her hefte bir engüşter-i nīm ‘arż eyler
Ḫıdmet-i dergehine maṭlabı itmiş maḥṣūr

10. Mū-şikāfāne tedābīr yine ser-beste olup
Bir ḳıl ile yedilür ḳulları bī-zaḥmet ü zor

11. Dest-i deryā kefine maṣraf-ı yek-rūze degül
Künc-i medfūn-ı zemīn mā-ḥaṣal-ı ceyb-i buḥūr

12. ‘Aḳd-i pervīni ṣatar çarḫ-ı kühen-kīse eger
Olsa bir ḳısṭ-ı mevācibden edāya me’mūr

13. Dil-i āgāhı ider ḳuvvet-i ḳudsiyye ile
Ser-i a‘dāsını müstaġnī-i sell-i sāṭūr

14. Nāfizü’l-ḥükm o ḳadar kim eger eylerse murād
Şerer-i āteş ider ḳatre-i āb-ı maḳhūr

15. Līk āteşde olan ḫıffet ü ser-keşlikden
Ez-ḳażā eyledi çün vaḳ‘a-ı iḥrāḳ-ı ẓuhūr

16. Ḫacletinden ḳızarup oldı nemed-pūş-ı remād
Kürre-i nāra ḳadar gitdi melūm u medḥūr

10a serbeste] serbest İ.
11b buḫūr] baḫūr M.

17. Bir ḳıġılcım bıraġup dest-i ḳażā ortalıġa
Oldı pāşīde zemīne şerer-i şūr u şurūr

18. Ḳaṣdı ḳavurdı Sitānbūlı o rütbe āteş
Herkesüñ başına teng oldı o gün dāḫil-i sūr

19. Şu'lesi şīb-i ġurāb-ı şebi itdi is̱bāt
Tütüni beyżā-i sīmurġ-ı sipihri mestūr

20. Āb-ı ḫuşk idi ṭulumbada yāḫūd āteş-i ter
İtmedi ẕerre ḳadar āteşe īrās̱-ı fütūr

21. Dömdi taṣ'īd olınan āb-ı hevā-yı fişege
Ḳaṭreler dāne-i bārūtveş oldı mens̱ūr

22. Birbirin bilmez idi ḫalḳ perīşanlıḳdan
Ẓāhir olmış idi o gün vāḳı'a-ı yevm nüşūr

23. Eyledi ḥażret-i ḫāḳān-ı Sikender-'unvān
Birden iṭfāsı ḫuṣūṣunda nis̱ār-ı zer u zūr

24. Baḥre 'azm itmiş idi vehm ile māhī-i zemīn
Yer degişmişler idi bām-ı sipihr üzre nüsūr

25. Mürġ-ı ārām kebāb olmış idi dillerde
Belki dīvārı da taṣvīr olınan naḳş ṭuyūr

26. Dāmen-i ebr ḳurutmışdı hevā-yı pür-tāb
Maġz-ı ġabrāyı ter itmiş idi sirişk-i maḥrūr

27. Oldı ḫāṣıyyet-i neft ābda çün kim ẓāhir
İtmedi men'-i ḳader bī-hūde ṣarf-ı maḳdūr

[17b] pāşīde] pūşīde İ.
[21a] āb-ı] ābı M.
[21b] mens̱ūr] menşūr] M.

28. Yandı tā ol yere dek kim ser-i kilk-i taḳdīr
Aña tā rūz-ı ezel çekmiş idi ḫaṭṭ-ı sınūr

29. O yaluñ yüzli kömür gözli büt-i āteş-ḫū
Yanmadın yanına yaḳlaşmaġa bir kimse mi ḳor

30. İ'tiḳādum bu ki insān degül olmış idi
Şekl-i saḳḳāya temeṣṣülde semender mecbūr

31. Nā-gehān rūḥ-ı revān gibi o ḫāḳān-ı zamān
Şekl-i tebdilde ol semtden itdük de mürūr

32. İtdi bu 'arṣa siyeh-cāme-i mātemle hemān
Ḥālini 'arża-i şāhen-şeh-i bercīş-i şu'ūr

33. Gördi yanmış ḥucurāt-ı dil-i 'āşıḳ gibi hep
O zübūr-ḫāne-i şīrān-ı şecā'at-ı mefṭūr

34. Ḫāk ü ḫākister ü engişt ü şikeste ācir
Ḳır-gūn levḥ u sütūn riḫte-cām-ı billūr

35. Ma'adā cümle telef-kerde-i iḥrāḳ olmış
Bunca kāşāne-i mīnūveş ü şāhāne ḳuṣūr

36. Maṭbaḫ-ı köhne-i vīrān-şüde āsā olmış
Ḳışlanuñ her biri hey'etde bir efsürde tenūr

37. Nār-ı ġayretle kül olmış Ḥācı Bektāş ocaġı
Żāyi' ortada nişān u feraḥ u reng-i sürūr

38. Tāb-ı āteş ile gül 'ıyşleri fersūde
Dil-i maḥzunları dem-serdī-i ġam ile rencūr

31b mürūr] 'ubūr M.
38a Vezin hatalıdır.

39. Dest-i ḥayretle girībānları çāk-ender-çāk
Nāḫūn-ı ġayret ile sīneleri pür-nāsūr

40. Der ʻiḳāb sürʻat ile iʻmārını eyledi emr
Dil-i vīrānı ola ḳullarınuñ tā maʻmūr

41. Ḥamdu li'llāh ḫitāma irişüp ebniyesi
Şöyle kim görse eger düşmen-i dil-gūr-ı kafūr

42. Heybetinden ten-i nā-pākī olur çirk-i müẕāb
Ḥasedinden düşer endāmına teb-lerze vü şūr

43. Vażʻ-ı şīrīn nev-āyinini görse pervīz
Ḳaṣr-ı dirīne-i Şīrine ider ʻazv-ı ḳuṣūr

44. Kendin endāḫte eylerdi leb-i bāmından
Ṭārḥ-ı nā-dīdesini görse sinimmār-ı żarūr

45. Dāġ urur lāle-i taṣvīr-i dil-i Bihzāda
Naʻl açar güllerinüñ şevḳine Māni-i faḫūr

46. Gül-i gül-mīḫ-i deri zīver-i destār-ı melek
Gül-i ḫoş-būy teri ġāze-i ruḫsāre-i ḥūr

47. Seng-i ṣayḳāl-zedesi āyīne-i fetḥ u ẓafer
Levḥ-i perdāḫtesi ṭaʻne-zen-i ṣafv-ı billūr

48. Micmer-i tehniyeti itmede çarḫa isʻād
Bedel-i būy-ı buḫār bed-i iḥrāḳ-ı baḫūr

[40b] ola] ile M.
[42a] heybetinden] hey'etinden İ; nā-pāki] nā-bāki İ.
[44] 43 ve 44. beyitler İ'de yer değiştirmiştir.
[44a] eylerdi] iderdi M.
[48b] buḫūr] baḫūr M.

49. Sidre sedd-i reh-i dergāh-ı icābet olamaz
O du‘āya ki ide ḳalbe ḥużūr ile ḫuṭūr

50. Ḥüsn-i ta‘bīre muvaffaḳ olamaz eylemeyen
O şehüñ medḥ ü s̱enāsın güher-i silk-i suṭūr

51. Tā ser-i levḥa-i ḫayrāt ola tārīḫe maḥāl
Ola ṭuġrā-keş-i bālā-yı menāşīr-i umūr

52. Zīver-i ṣūret-i insān ola tā merdüm-i çeşm
Çeşm-i a‘dāsı ola dīde-i ṣūret gibi kūr

53. İki tārīḫ-i mücevher didi bir beyt içre
Bendesi Kānī-i bī-māye-i işkeste şu‘ūr

54. Himem-i şāh-ı rezīn re’y-i ḳavī-şevket ile
Oldı ikinci bölük Aġa ḳapusı ma‘mūr (1197)

51
Tārīḫ Berāy-ı Ḳapudān Şoden-i Melek Meḥemmed Paşa
Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Bāreka’llāh zihī şurṭa-ı tevfīḳ-i İlāh
Ki olur zevraḳ-ı ümmīde muvāfıḳca hevā

2. Ne hevā yelken-i ḳalyūn neşāṭ-ı cāvid
Ne hevā bād-ı sübük cünbişi-i mürġān-ı ṣafā

3. Ne hevā māye-i āsāyiş-i zevraḳçe-i dil
Ne hevā merḥale pīrā-yı feżā-yı deryā

4. Bu hevālarda havalansa n’ola fülke-i dil
Ki olur bād-ı hevā sāḥil-i maḳṣūda resā

[49a] Sidre] Sidre-i İ.
[53b] bī-himāye] peymāne M.
[51] İ 138a, K 43a, M 37a, –Ü.
[3b] feżā-yı] ḳażā-yı İ.

5. Rūzgār oldı müsā‘id felek oldı yāver
Ṣuyını buldı yine keştī-i şādāb-ı ‘aṭā

6. Ya‘ni da‘vet olınup ṣavb-ı şehen-şāhīden
Ḳapudānlıḳla be-kām oldı Meḥemmed Paşa

7. Mevce-i baḥr-ı kerem gevher-i aṣdāf-ı himem
Āb-ı rūy-ı vüzerā maẓhar-ı luṭf-ı mevlā

8. Yümn ü iḳbāl ü sa‘ādetle idince teşrīf
Şemme-i feyż gelüp cūşa mis̱āl-i deryā

9. Fülk-i iclāli virüp yelken-i iḳbāle güşād
Nā-Ḫudā ola aña ḫᵛāce-i tevfīḳ-i Ḫudā

10. Çekdürüp semt-i merāma yine çekdürmelerin
Oldı müstaġraḳ-ı envā‘-ı nevāziş-i ümerā

11. Fikr-i tārīḫe düşüp şevḳ ile erbāb-ı hüner
Niçe mażmūn-ı ‘amīḳ eyledi herkes icrā

12. Bendesi Kānī-i bī-māye daḫı bā-ta‘ẓīm
Böyle bir mıṣra‘-ı berceste idüp istisnā

13. Luṭf u tevfīḳ-i Ḫudā maḥż-ı kerāmetle yine
Ḳapudān oldı sa‘ādetle Meḥemmed Paşa (1180)*

52

Tārīḫ Berāy-ı Çeşme-i Yegen Meḥemmed Paşa Der-Şumnu

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün

1. Şehinşāh-ı cihān ‘Abdü’l-ḥamīd Ḫān
Ki ḥükmin sū-be-sū çarḫ eyler icrā

[5b] şādāb-ı] şarāb-ı İ.
[8a] yümn ü] yümn-i K.
[9a] iḳbāle] iḳbāl-i İ.
* Tarih İ’de kayıtlı değildir.
[52] İ 138a, K 43a, M 38a, –Ü.

2. Felek mevc-i ḥıyāż-ı ḳadr u cāhı
Zemīn ġarḳ-āb-ı baḥr-ı luṭfı her cā

3. Vekīl-i muṭlaḳıyla ide kevni
O aṣl-ı pāk dīn ü devlet iḥyā

4. Olup sārı ḳulūba luṭf u ḫulḳı
Ṭıbā'-ı 'ālem oldı ḫayra mecrā

5. Ḫuṣūṣā bende-i ṣāfī żamīri
Yegen Ḥācı Meḥemmed Aġa Paşa

6. Bu 'ayn-ı sel-sebil-āsāyı itdi
Aġa ḳapusı ḳarşusında iḥyā

7. Ne 'ayn ol 'ayn-ı tesnīm-i behişti
Ne çeşme çeşme-i kevs̱erle hem-pā

8. Bināsı zencebīl kāfur-ı 'Adne
Ṣuyı āb-ı ḥayāta reşk-fermā

9. Ḫıdiv-i ma'reke-ārā ki ḳandı
Niçe kez mevc-i şemşīrinden a'dā

10. O 'ayn-ı istiḳāmet bir ṣudur hep
Derūn bīrūn zebān āyīne-āsā

11. Nem-i ilhamla sīrāb ḳılsun
Dil-i pākin cenāb-ı münzilü'l-mā

[2a] ḥıyāż] ḥayyāż İ.
[4a] ḫulḳı] aḫlāḳı M.
[5a] ṣāfī] ṣāf K, ṣānī M.
[9a] kandı] ḳaṭdı İ, M.
[11a] nem-i] nīm-i M.

12. Ḳulı Kānī żamīrü'l-cem' fikrin
İdüp bānī ile 'aṭşāna isrā

13. İderken cüst-cū yenbū'-ı dilde
Du'ā ṣuyında bir tārīḫ-i ra'nā

14. Derūna geldi bī-külfet bu tārīḫ
Seḳāhüm rabbühüm şurben ṭahūrā (1186)*

53

Tārīḫ Berāy-ı Ketḫüdā Şoden-i Muṣṭafa Beg Efendi Der-Riḳāb

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Bāreka'llah ey zihī iḳbāl-i baḫt-ı bī-zevāl
Levḥaşa'llah ey ḫuceste ṭal'at-ı ḫürşīd-zāy

2. Ṣad-hezārān bār-ı şükr ez-ṣafv-ı mir'āt-ı derūn
Bā-hezārān ṣıdḳ-ı maḥzü'l-ḥamd min-luṭf-ı Ḫudāy

3. Böyle bir luṭf-ı 'amīmüñ cümleye vācib iken
Bilmeyüp şükrin reh-i küfrāna ḳoymaḳ püşt-i pāy

4. Zümre-i 'irfāna belki ehl-i İslāma bütün
Olamaz şāyeste bir vechile bā-ḳavl-i Ḫudāy

5. Ḥaḳ Te'ālā çün *eṭī'ūnī* didi Ḳur'ān'da
Enbiyāya hem ulü'l-emre iṭā'atdür be-cāy

---

[12] 12 ve 13. beyitler İ'de yer değiştirmiştir.
[14a] *Rabbi onları temiz bir içecek verir. (Kur'an-ı Kerim, İnsan, 76 / 21)*
[*] Tarih K nüshasında kayıtlı değildir.
[53] İ 138b, K 43b, M 38a, –Ü.
[1a] ey zihī] zihī İ, M.
[1b] lev-haşa'llah] lev-hasa'llah İ.
[2b] min] –M.
[3b] püşt-i] püşt ü İ.
[5a] *Etîûnî (bana uyunuz) şeklinde Kur'an'da geçmeyen bu ifade, en yakın "fe'ttebiûnî ve etîû" biçiminde geçmektedir. (Kur'an-ı Kerim, Taha 20 / 90).*

6. Ya‘ni itdi ṭā‘atıyla ṭā‘at-ı peyġamberī
Hem ulü’l-emrüñ iṭā‘atin çü ser-pā dest-i pāy

7. Ser ne ez-dest ü ne dest ez-ser büved çün bī-ni-niyāz
Vācib āmed ḥaḳḳ-ı her se rāst āverden be-cāy

8. Ba‘dehū begden gelen begdür mü’eddāsınca Ḥaḳḳ
Fe’s’elū ehle’ẕ-ẕikr tenbīhin idüp reh-nümāy

9. Emr-i lāhūtī vü fermān-ı ilāhīsi ile
İtdi dest-i Ḥaḳḳ-perest ehl-i hevāyı zīr-pāy

10. Çün bu ma‘nā ẕihn-i erbāb-ı reşāda buldı rāh
Fetḥ-i ebvāb-ı hidāyet oldı her yüzden ḳolay

11. Mūcib-i ḥüsn-i rıżāda işbu vaż‘-ı Ḥaḳ-pesend
El-vekīlü ke’l-aṣīl olsa saña burḳa‘-küşāy

12. Ḫordedān ṣāḥib-i ḫıred bu baḥsde itmez ‘inād
Dā’imā nā-be ḫazānuñdur hemān tezyīf-i re’y

13. Ehl-i ‘irfāna hele hīç olmaz ol çesbān kim
İmtiṡāl-i emr-i Ḥaḳḳda olmaya pīşine pāy

14. İşte bir ẕāt-ı sütūde menḳabet ayaġına
Ketḫüdā-yı ṣadr-ı ‘ālī ṣadrı ḳılup çehre-sāy

15. İtmiş iken Ḥażret-i Sulṭān Selīm-i kāmrān
Şānınca ta‘zīmen anuñ rütbesin ḥāsid-güzāy

16. Bā-ḫuṣūṣ ol dāver-i dād-āverüñ mānend-i meh
Cā-nişīn-i ṣadr-ı ḫūrşīd efseri fermān-revāy

---

[7] *Niyâz olmayınca ne baş elden ne de el baştan olur, zira niyaz yok. Her üçünün hakkını doğru olarak yerine getirmek vacib oldu.*
[8b] *Bilmiyorsanız bir bilene sorunuz.” (Kur’an-ı Kerim, Nahl 16/ 43)*
[10a] erbāb-ı] ebvāb-ı K, M.
[12b] re’y] rāy M.

17. Cünbiş ü reftār u ṭarz u ṭavrın istiḥsān idüp
Re'yine tedbīrine her maṣlaḥatda vire rāy

18. Daḫı kimdür medḥe şāyeste kimi ögmek gerek
Ḫāme-i erbāb-ı ʻirfān ḳande bulsın cilve-cāy

19. Gel sen ol şāʻir bre nāṣiḥ behey bī-maġz u hūş
Kime ṣarf itseñ gerek her kāndan alsañ da pāy

20. Ya kimüñ var kim medīḥüñden nedāmet gelmesün
Bir re'īs-i feyż-enīsüñ bir de işte ketḫüdāy

21. Şāh-ı Cem-cāh Āṣaf-ı ṣāfī-menişden ṣoñra bir
Var mı dest-ḫāmede ruḫṣat ki ide itʻāb-ı pāy

22. Vaṣfına ḫarc eylese şu muʻtenā gevherleri
Medḥine derc eylese bunca yevāḳīt-i se-tāy

23. Lü'lü-i terdür midādum baḥrinüñ her ḳatresi
Çāy ṣıra gitme güherdür bu degüldür seng-i çāy

24. Bu bürūdetle ışınmazsın medīḥ-i ḫāṣṣaya
Lāzım oldı ṭabʻuñı taʻrīḳ içün maṭbūḫ-ı çāy

25. Bir de gel ey sayrefī-i ṭabʻ-ı ḫarc it cevherin
Ol cevāhir-pāş-ı aḫlāḳ-ı bihīnden ṣoñra cāy

26. Meclis-i ḫāṣṣında iḥsās-ı mekārim şöyle kim
Bī-ḳaradan bezm-i bī-mānend-i heft-ṣad perde bāy

18b ḫāme-i] nāme-i M.
19a sen ol şāʻir] sen ey şāʻir İ.
20a var kim] vardur İ.
20b feyż-enīsüñ] feyż-itseñ K.
25 Bu beyit İ'de kayıtlı değildir.

27. Ḥātem eyler ḫatm-i maḳżī nesḫ-i ḥükm-i cevdetin
Ma'n-ı ma'nīden tehī zu'm eyler in'āmın çü nāy

28. Medḥüñe ḫarc itmeyen baḥr-ı suḫen gevherlerin
Sāḥil-i endīşede varsun çaġırsun vay vay

29. Gel ey inṣāf-ı füsürde ey füşürde maġz-ı kūr
Niçe envār-ı zekā gördüñ niçe zer mehçe ay

30. Ol zamān ki ay-ı aḥkām-ı medīḥin yazdı çarḫ
Baḳdı rūy-ı māha didi ṣad-te'essüf birle ay

31. Düşmedi ber-vefḳ-i dil-ḫ˘āh-ı suḫen sencān-ı çarḫ
Bu bihīn maṭlūb-ı nev-āyīn be-nāmized be-āy

32. Ben ne deng ü leng-i bī-nengüm ki ḥaddüm bilmeyüp
Eyledüm maḳdūrumuñ 'aksiyle kendüm ḫalḳa şāy

33. Ber-mekī-i bu 'ālī-sīret dinür baḳılsa ger
Resm-i in'ām-ı ḥakīmāneyle çendān saḫt-pāy

34. Eyler īmā bu neşīd-i nā-şenīde ser-be-ser
Vaż'-ı maḳbūl-i seref nādānına bī-leyy ü lāy

35. Terceme itdüm idüp tażmīn-i ma'nā 'aynını
Dinmesün mesrūḳdur ma'nā yāḫūd lafẓ-ı ezberi

36. Ḫāme-i āteş-ṣafīri ṣu gibi itdi revān
Semt-i ġabrā-yı 'ibārāta çü esb-i bād-pāy

37. Kim dimiş tāzice bir beyt ḳarīnü'l-leyyinde
Yekke-tāzı bu feyāfī-i belāġuñ hem ḫūd āy

[27a] ḥātem eyler] ḫātem ile K, ḫātem eyler M.
[32] 32 ve 33. beyitler İ'de yer değiştirmiştir.

38. Budur ol ra‘nā-‘ıyār ol tercümān-ı zer-ġubār
Bī-zebān iken öter meclisde çün ḫulḳūm-ı nāy

39. Ḥarf ḥarf eyler edā olmaz ḥarīf-i inhirāf
Dey bahār āyār tābistān ḥarīf ol dem serāy

40. Budur ol ‘öẕr i‘ẕār-ı ‘anber-āzār u ten-nizār
Zār zār ol neş’e zār-ı rāzda olmış be-cāy

41. Gūş-ı ḥūş-ı ‘ārif-i medhūşa ilḳā itmeden
Ḫālī olmaz ḫāl-i müşfiḳ ẓannider ḥāl-āşināy

42. Kim maḳām-ı seyfde vaż‘-ı nidā maḥẕūrdur
Nitekim kāh-ı nidāda seyf olur endīşe-ḫāy

43. Bu edā-yı dil-nişīn ṭarz-ı bihīn re’y-i rezīn
Bi’ż-żarūre itdirür na‘t-ı güzīnüñ hāy hāy

44. Ḫıffet-i rūy-ı delīle s̱ıḳlet-i baḫşāyişi
Muġ-beçeyle duḫt-ı rezden çekdi reng-i hūy hāy

45. Neş’e-i pā-der-riḳāb muṭallāgāh-ı va‘dde
Keyfe dir ās̱ār-ı dūr endāzına yoḳ ḥadd ü pāy

46. Gel du‘ā eyle ḳo lāfı vaḳt-i faḫriyye degül
Ṣapma gel faḫriyyeye faḫre neden düşsün gedāy

47. Tā ki bu nüh-kārgāh-ı āsmānī perdenüñ
Ola bīrūnī ḫalā yāḫūd melā-yı teng-nāy

[38a] zer-ġubār] zer-‘ıyār M.
[39b] āyār] ayā K.
[40b] rāzda] zārda M.
[41a] gūş-ı] gūş u M.
[42b] endīşe] endīşe-i İ; ḫāy] cāy M.
[47a] perdenüñ] perverdenüñ K.

48. Ola ḳaṣr-ı devlet ü iḳbālinüñ pīrāmeni
La-ḫalā vü lā-melāya gün gibi revnāḳ-fezāy

49. Şevḳ ile Kānī didi tārīḫ-i ʻizz ü cāhını
Bu hümāyūn mıṣraʻ-ı berceste-i ḫāṭır-güşāy

50. ʻAdd idüp gevherlerin ḳoysun bün-i ceyb-i dile
Mābeyinci Muṣṭafa Beg giydi ziyy-i ketḫüdāy

51. Bu mübārek mıṣraʻuñda cevherīsin ḳıl ḥisāb
Ḥamdu li'llah Muṣṭafa Beg oldı muḳbil ketḫüdāy (1204)*

54

Tārīḫ Berāy-ı Taʻmīr ve Tevsiʻ-Şoden-i Sarāy-ı Aydın Der-Zamān-ı Yegen Meḥemmed Paşa

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Mükemmel-sāz-ı ḳaṣr-ı ḫānedān-ı devlet ü iḳbāl
Tetimme-bend-i bünyān-ı bedīʻ-i ʻizz ü istiʻlā

2. Vezīr-i bī-naẓīr-i devlet-i ʻAbdü'l-ḥamīd Ḫānī
Semiyy-i mefḫar-i her dü-cihān Ġāzi Yegen Paşa

3. Ḳudūmıyla sarāyuñ tīre-ḫāki döndi iksīre
Gözüñ aydın dir idi birbirine revzen-i mīnā

4. Velī vīrānelikden teng-dillikden olup dil-gīr
Zebān-ı ḥāl ile eylerdi her bir köşesi şekvā

5. Egerçi sözde bir miḳdarcası taʻmīr olunmışdı
Degüldi vefḳ-i dil-ḫᵛāh üzre ammā ḳābil-i süknā

6. Yine ḫālī degüldi raḫne vü sūrāḫdan her semt
Ne yapsun sādece bir tesliyetle ʻāşıḳ-ı şeydā

[50b] beg] –İ.
* Tarih M 'de kayıtlı değildir.
[54] K 45b, M 39b, –İ, -Ü.
[5a] miḳdarcası] miḳdārca K.

7. Kemāl-i iḥtiyāc-ı sākin ü meskūnı gördük de
O düstūr-ı kes̱īrü'r-raḥm idüp endīşe-i inşā

8. Sarāya ḳıldı żamm bu ḳıṭ'a-i ġarrā-yı dil-bendi
'Alā ḳavlin bihişte żamm-ı ḫuld-ı heştümin-āsā

9. Ne ḳıṭ'a ḳıṭ'a-i elmāsdan maṭbū'dur dirdüm
Eger şekl-i müs̱elles̱ itmese noḳṣānına īmā

10. Ḥavāle Cennete revzenleri ol rütbe kim müşkil
Seçilmek birbirinden geşt iden ġılmān mı yā ḫūrā

11. İder çīde gül-i zerrīn-mihri nīm-cünbişle
Şikāf-ı revzeninden el ṣunan bī-renc ü bī-pervā

12. Gül-i maḳṣūdı bir rengīn çiçekdür kim naḳş virmez
Hezārān-sāl Mānī meşk-i taḳlīd eylese ferżā

13. Zemīn-i saḳf-ı tavān-ı bülend-eyvān-ı keyvānı
Firāz-ı bām-ı mānend-i verā-yı 'arş-ı nā-peydā

14. Ṣaḳınsun ṣūret-i nā-maḥremi taṣvīrden naḳḳāş
İder zī-rūḥ olan taṣvīri zīrā ol hevā iḥyā

15. Turunc-ı mihr ü sīb-i māhī firūze ṭabaḳlarda
Ref-i bālāsına şāyestedür çarḫ eylesün ihdā

16. Ararken bende Kānī bir şikeste beste dest-āvīz
Ḫıred fi'l-ḥāl maḥṣūl-i ṭabī'atdan idüp i'ṭā

17. Muraṣṣa' yek-nigīn-āsā müzeyyen ḳıldı bir beyti
Dü mıṣra'da iki tārīḫ-i cevherdār-ı müstesnā

[9a] Vezin hatalıdır.

[10b] ya ḫūrā] hūrā K.

18. Bu resm üzre vezīr ḳıṭʻa-i şāhāne düşer elbet
Hemīşe çār-ḳaṣr-ı ḥimmet-i Ḥācı Yegen Paşa (1188)

55

Tārīḫ-i Berāy-ı Ketḫüdā-Şoden-i Muṣṭafa Reşid Efendi Der-Riḳāb

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Yine bir nev-nümāyiş var cānā mübārek bād
Vefā semtinden itmişsin güẕer gūyā mübārek bād

2. Ser-i kūyuñda gül-bāng-ı ṣımāḫ-ārā-yı naḫvet var
Disün şāyestedür nüh-künbed-i vālā mübārek bād

3. Degül ṭūṭī vü şān-ı sebzezārı şekkeristānuñ
Lebüñ şevḳıyle söyler ṭūṭi-i gūyā mübārek bād

4. Sen ol Mecnūn-ı sāz-ı fikr-i zībā-yı Felāṭūnsın
Ki olsa zinde dir ez-cān u dil Leylā mübārek bād

5. Mübārek oldıġında ṭalʻatuñ yoḳ şüphemüz zīrā
Lisānlarda nuṭḳ dillerde de ḫülyā mübārek bād

6. Dimāġ-ı ḳudsiyānı ṣubḥgāh eyler muʻaṭṭar hep
Şemīm-i gīsuvānuñla nesīm-āsā mübārek bād

7. Yazar zā'irçe-i tevfīḳ-i ṭūmār-ı medīḥüñde
Be-cāy-ı besmele bā-ḫaṭṭ-ı nā-peydā mübārek bād

8. Ṣadā-yı dīk-i ebyaż ṣanma evc-i heft-kāḫ üzre
İder pīr-i sefīd-i çarḫ-ı bī-pervā mübārek bād

9. Mülemmaʻ ceẕbe-i dīdār ile her cāy-ı ṭoldurdı
ʻAceb mi işidilse cā-be-cā her cā mübārek bād

---

[55] İ 140a, K 45a, M 39b, –Ü.
[5b] dillerde de] dillerde K.

10. Bağışlasun seni ‘uşşāḳā ‘uşşāḳı saña Allah
Raḳībāne ebed eglence sil sevdā mübārek bād

11. Ḥaẕer ṣad el-ḥaẕer şemşīr-i nāzük iştihārından
Ki ‘uşşāḳa o dem ser-kūçe-i ferdā mübārek bād

12. Keşīde ṭub ‘inān-ı cevr-i ‘uşşāḳı uṣandurma
Ki senden ketḫüdā-yı devlete şekvā mübārek bād

13. Cenāb-ı nāmdaş-ı Muṣṭafā Rusṭavi bī-pervā
Ki dirler gūşe gūşe cāhına dünyā mübārek bād

14. O mesned-zīb-i istiġnā vekīl-i ṣadr-ı müsteṣnā
Ki gören görmeyen dirler ‘ale’l-‘amyā mübārek-bād

15. Zamān-ı re’y ü tedbīrinde görse vaż‘ın Eflāṭun
Hezārān gūne ta‘ẓīm iledür mā-şā mübārek bād

16. ‘Aṭāsın eylese ḥiss rūḥ-ı Ma‘n u Bermekī Ḥātem
Gelürdi gūşa zīr-i ḫākden ḥālā mübārek bād

17. Ḫüdā iḳbālin efzūn eylese dil-ḫ˘āhını maḳrūn
İde ednā tezellüller diye i‘lā mübārek bād

18. Bu cevherdār-ı tārīḫümle tebrīk eylerem Kānī
Semiyy-i Muṣṭafādur ketḫüdā ḥaḳḳā mübārek bād (1204)*

56
Tārīḫ-i Velādet-i Aḥmed Necīb

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Maṭla‘-ı iḳbālden bir māh-ı nev-tāli‘ olup
Pertev-i mihr-i cihān-ārāya virdi nūr u zīb

* Tarih M’de kayıtlı değildir.
[56] K 45b, M 40a, –İ, –Ü.

2. Ḥaẕret-i Ḥāfıẓ Efendi ki şerīfü’n-nesldür
Virdi luṭfuñdan aña Allāh bir necl-i necīb

3. Eyledi üstürre-i ṭab‘um bu ma‘nāyı tırāş
K’ola ol ferzend-i es‘ad maẓhar-ı fetḥ-i ḳarīb

4. Küllü şey’ yerci‘u eyler muḳteżāsın āşikār
Ser-nüviştinde yazılmışdur anuñ sırr-ı ‘acīb

5. Ḥaḳ Te‘ālā ol velīdi ḳābil-i feyż eyleyüp
Fıṭratında eylemiş īdā‘ bir sırr-ı ġarīb

6. Ol merāyādan görür anı mezāya fehm olan
Kim olur ol ṭıfl-ı kerrūbī-nijād elbet edīb

7. Ḫᵛāhiş-i feyż-i pederden vāye-gīr olmış meger
Kim siyādet neş’esi olmış ezelden tā naṣīb

8. Anı hem taḫlīfini müstevcib olan vālideyn
İtmeye Allah dü-çār-ı şiddet-i yevm-i ‘aṣīb

9. İstedüm anuñ idem tārīḫ-i mīlādın żabṭ
İstifāża eyledüm nevk-i ḳalemden yā naṣīb

10. Kān-ı gevher-baḫş-ı dil nīsānveş feyyāż olup
Cevherī-i ṭab‘-ı nūrānīsine virdi firīb

11. Kilk-i feyż endūz-ı Kānī yazdı tārīḫin tamam
Geldi nāz ile semā‘-ı ġaybdan Aḥmed Necīb (1204)

[9a] idem] didüm K.
[10a] olup] olur K.

(TAHMİSLER)

57[57]

Taḫmīs-i Ḳıṭ'a-i Ḥażret-i Şehriyār-ı Ma'ārif Destgāh Sulṭān Selīm Ḫān Eṭāla'llahu 'Ömrühü ve İbḳāhu*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

I

İderdüñ intiẓār ol emre kim ẕātında zī-şāndur
Şehin-şāhān-ı dehre ġıbṭa-fermā olsa şāyāndur
İdüp esbābın āmāde be-minvāli ki çesbāndur
Te'āla'llah naṣīb itdi bu bir taḫt-ı Süleymāndur
Uyan kim ḫ˘āb-ı ġafletden bütün kişver perīşāndur

II

Cihād-ı ekber-i nefse 'azīmet eyle merdāne
İki yerden ḳuşan ġayret ḳuşaġın çıḳ bu meydāne
Zen-i mekkāre-i dünyāyı taṭlīḳ eyle rindāne
Cihāna göñlüni virme uyup bu mekr-i şeyṭāne
Emānet eyle gel ḥaḳḳa ki Settāruñ nigehbāndur

III

Der-i bī-gāne-kānı himmetüm virmez rıżā daḳḳa
İder müştaḳḳ-ı menhī ġayretüm tercīh müştaḳḳa
Ḳasem mihr-i dereng-āverdeye hem māh-ı münşaḳḳa
Ḥavāle eyledüm ġayrı umūrum Ḥażret-i Ḥaḳḳa
Baña bu mülki hep viren Cenāb-ı Ḥaḳḳ-ı Sübḥāndur

IV

Derūnumdan çıḳar Kānī sivāyı jeng-i evhāmı
Ṭarīḳ-ı sa'īde iḳdāma taḳdīm eyleyüp ḥāmı
Tevekkül tekyegāhında uyut bu nefs-i vehhāmı
Bu dünyāya ṭayanup olma ġāfil gel ey İlhāmī
Saña da bāḳī ḳalmaz bu döner bir çārḫ-ı devrāndur

---

[57] İ 140b, K 46a, M 40b, –Ü.
* ma'ārif] ma'ārif-perver M.
I-2 fermā] fermān M.
II-4 uyup] olup M.
II-5 ḥaḳḳā ki] ḫalḳı ki K.
III-3 dereng-āverdeye] nihr ü reng āverdeye K.
IV-1 çıḳar] çıḫar M.
IV-3 uyut] uyup M.

58

Taḫmīs-i Ġazel-i Nūri Beg

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

I

Ser-ṣadr-ı sīne beyt-i ḥazen şerḥa bābımuz
Dilde nühüfte nuḳl-i ġamuñ çün dolābımuz
Ḫūn-ı çekān-ı dīde-i terdür çün ābımuz
Fikrüm ayaġ u laʿl-i lebüñdür şarābımuz
Hicrān ilinde laḫt-ı cigerdür kebābımuz

II

Elden nuḳūd-ı māmelek-i şevḳ gitmeden
Ḥüsnüñ netīce mevʿid-i maʿlūmı yitmeden
Bu oyunuñ daḫı ṣakālı bāri bitmeden
Devr-i ḫāṭında tek bizi ṣıfrü'l-yed itmeden
Görsek güzelce şimdi ḥisāb u kitābımuz

III

Girsek viṣāli bağına gülzāra nisbeten
Ḳoḳsaḳ o gül yañaḳlarını ḫāra nisbeten
Emsek dü-laʿl-i nābını ḫammāra nisbeten
Aġız aġıza ṣoḥbet eylesek aġyāra nisbeten
Yoḳ yere gitmese bu ḳadar intisābımuz

IV

İtmiş iḥāṭa hāle-i ḫaṭṭ nūr-ı ẓulmeti
Eżdāddan sirişte serā-pāy-ı ḫilḳati
Şeb-rūz içinde rūz-ı şebüñ reng-i kisveti
Meh-tāba çıḳdı seyr it o ḫūrşīd-i ṭalʿatı
Olmaz nihān gice bizüm āftābımuz

---

[58] İ 141a, K 46b, M 40b, –Ü.

[I-5] laḫt-ı] taḫt-ı K, M.

[II-4] ḫāṭında] ḫaṭında İ, ḫatında M.

[II-5] ḥisāb u] ḥisāb-ı M.

[IV-1] nūr-ı] nūr u İ.

[IV-3] rūz-ı şebüñ] rūz u şebüñ M.

V

Eyler güsiste cell-i temennānı dārdan
Pāyın ider keşīde reh-i i‘tibārdan
Her bār atar seni hīç atılmaz o yārdan
Ḫaṭṭ gelse de kesilmeyecek dil o yārdan
Ceffe’l-ḳalem budur saña ḳaṭ‘i cevābımuz

VI

‘Ulvī-mīzāc olur imiş āteş ü şān-ı ‘ışḳ
Ber-ter imiş sipihr-i nühümden de şān-ı ‘ışḳ
Ta‘rife gelmez ancaḳ o imiş nişān-ı ‘ışḳ
‘Işḳuñ tenezzülin bulamaz ser-keşān-ı ‘ışḳ
Hengām-ı pīri ile müsāvī şebābımuz

VII

Kānī bu heft-bendi eger çerḫa sezdirür
Tezyīn içün şu‘ā‘-ı zer-i mihri ezdirür
Ḥüsn-i edā-yı nāẓımı ḥassānı bezdirür
Nūri be nev-zemīni el üstünde gezdirür
Taḫmīs iderse Kāni-i ‘ālī-cenābımuz

59
Taḫmīs-i Ġazel-i Bāḳī

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

I

Ṭurdılar ma‘reke-i nāzda ḫūbān ṣaf ṣaf
Gözlerin gözlerime dikdiler el’ān ṣaf ṣaf
Ṣan ḳażā oḳlarıdur ḳarşu varur cān ṣaf ṣaf
Müje ḫaylin dizer ol ġamze-i fettān ṣaf ṣaf
Gūyiyā cenge ṭurur nīze-güẕārān ṣaf ṣaf

II

Güldi güller ser-i gül-bünde biraz gül sen de
Her gören bülbülüñ olsa ne olur gül sen de

V-1 eyler] eyle K; temannānı] temannāyı M.
V-4 gelse de] gelse İ.
VI-2 27 ve 29. mısralar M’de yer değiştirmiştir.
VI-5 müsāvī] mesārī M.
59 İ 141b, K 47a, M 41a, –Ü.

3 Tende cān bülbül-i şīvende velī gül sen de
4 Seni seyr itmek içün reh-güẕer-i gülşende
5 İki cānibde ṭurur serv-i ḫırāmān ṣaf ṣaf

III

1 Baḥr-ı ḫūn mevc-i dil ü dīdeye reng itmek içün
2 Kān-ı şingerfe çeker dāğını deng itmek içün
3 Def‛-i leb-teşnegī-i kāmı neheng itmek içün
4 Leşker-i eşk-i firāvānla ceng itmek içün
5 Gönderür mevclerin lücce-i ‘ummān ṣaf ṣaf

IV

1 Yerde feryād iderek semtüñe dil seyr āheng
2 Cevv-i eflākde her ẕerre olup germ āheng
3 Yaluñuz bilme dil-i zāra hezārı hem reng
4 Gökde efğān iderek ṣanma geçer ḫayli küleng
5 Çekilür kūyuña mürġān-ı dil ü cān ṣaf ṣaf

V

1 Kimlerüñ ḥacle-i ser-vaḳtine ked-bānūsın
2 Ḳanḳı āğuşda av āşinev-i nānūsın
3 Kimlerüñ şu‘lever itdüñ ‘acabā fānūsın
4 Cāmi‘ içre göre tā kimlere hem-zānūsın
5 Şekl-i saḳḳāda gezer dīde-i giryān ṣaf ṣaf

VI

1 Şevḳ ile pā-be-hevā gitse ‘alem gibi ḳalem
2 Pīşgāh derüñe yitse ‘alem gibi ḳalem
3 Ber-dūş dili incitse ‘alem gibi ḳalem
4 Vaṣf-ı ḳaddüñle ḫırām itse ‘alem gibi ḳalem
5 Leşker-i saṭrı çeker defter-i dīvān ṣaf ṣaf

VII

1 Ruḫ-ı ḫūy-kerdeñe nisbetle olup mest-i ‘araḳ
2 Oldılar şerm ile āzürde kef-i mevc-i ‘araḳ
3 Olsalar rāh-ı teşekkürde n’ola ġarḳ-ı ‘araḳ

[III-2] 12 ile 14. mısra’lar İ’de yer değiştirmiştir.
[V-3] ‘acabā] bu gice İ.
[VI-5] leşker-i] leşkeri İ; defter-i] defter ü İ; saṭrı] saṭra M.
[VII-1] rūḫ-ı] rūy-ı İ.
[VII-2] ‘araḳ] ġarḳ M, ġaraḳ İ.
[VII-3] ġarḳ-ı ‘araḳ] ġarḳ-ı ġarḳ M.

Ehl-i dil derd ü ġamuñ ni‘metine müstaġraḳ
Dizilürler keremüñ ḫ˘ānına mihmān ṣaf ṣaf

VIII

Biriküp bir yere ‘uşşāḳ süzülmiş gūyā
Terk ü tecrīd ile ġayruñdan üzülmiş gūyā
‘Işḳ iḥrāmı giyüp cildi yüzülmiş gūyā
Kūyuñ etrāfına ‘uşşāḳ düzülmiş gūyā
Ḥarem-i Ka‘be’de her cānibe erkān ṣaf ṣaf

IX

Kim acır Kāniye māniye saña hey Bāḳī
Öl diril pīrehen-i āḫireti gey Bāḳī
Ṭaşlar ile dögünüp iñleye çün ney Bāḳī
Ḳadrüñi seng-i muṣallāda bilüp ey Bāḳī
Ṭurup el baġlayalar ḳarşuña yārān ṣaf ṣaf

60

Taḫmīs-i Diger-i Ġazel-i Meẕkūr*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

I

Sefer eyler ḥarem-i cāna civānān ṣaf ṣaf
Cān virür ġamzesine ins degül cān ṣaf ṣaf
Ḳurılur ‘ışḳa hep ma‘reke-i cān ṣaf ṣaf
Müje ḫaylin dizer ol ġamze-i fettān ṣaf ṣaf
Gūyiyā cenge ṭurur nīze-güẕerān ṣaf ṣaf

II

Hey’etüñ ṣanki şüküfte semen-i gülşende
Olsañ ammā ki görince beni ey gülşende
Bülbül itdükçe nevā ġonçeleri gülşende
Seni seyr itmek içün reh-güẕer-i gülşende
İki cānibde ṭurur serv-i ḫırāmān ṣaf ṣaf

[IX-1] māniye] māni M.
[60] İ 142a, K 47b, M 41b, –Ü.
[*] meẕkūr] Bāḳī M.
[I-1] cānā] cānāna M.
[II-5] ḫırāmān] ḥırāmān M.

III

1 Çār cūy-ı çemen-i cān ile ceng itmek içün
2 Ḫūn-ı dāġ-ı şerer-efşānla ceng itmek içün
3 Reşḥa-i şerḥa-i meysānla ceng itmek içün
4 Leşker-i eşk-i firāvānla ceng itmek içün
5 Gönderür mevclerin lücce-i ‘ummān ṣaf ṣaf

IV

1 Ḥasretüñle sekemez baġda bülbül-i pāleng
2 Servler sīne-i tīhū gibi pür-naḳş-ı peleng
3 Bu hevālarla ṭaḳınmış iki yanında çeleng
4 Gökde efgān iderek ṣanma geçer ḫayl-i küleng
5 Çekilür kūyuña mürġān-ı dil ü cān ṣaf ṣaf

V

1 Ḫān-ḳahlarda kimüñ rūşen idüp fānūsın
2 Şeh-nişīnlerde kimüñ diñleyen nānūsın
3 İdüp insā heme ferzendini hem-bānūsın
4 Cāmi‘ içre göre tā kimlere hem-zānūsın
5 Şekl-i saḳḳāda gezer dīde-i giryān ṣaf ṣaf

VI

1 Ġam-ı ebruñla pür-derd ü elem gibi ḳalem
2 Zaḫm-ı ġamzeñle bu ‘ālemde ‘alem gibi ḳalem
3 Dizilüp ḥavzaña cīrān-ı selem gibi ḳalem
4 Vaṣf-ı ḳaddüñle ḫırām itse ‘alem gibi ḳalem
5 Leşker-i saṭrı çeker defter-i dīvān ṣaf ṣaf

VII

1 Ehl-i ‘ışḳ āteş-i ‘ışḳ ile bütün mest-i ‘araḳ
2 Ḫayli ḫūbān-ı ḫayālüñle senüñ ġarḳ-ı ‘araḳ
3 Mevc-i ḫulyā-yı viṣālüñle ṭalepkār-ı ġaraḳ
4 Ehl-i dil derd ü ġamuñ ni‘metine müstaġraḳ
5 Dizilürler keremüñ ḫᵛānına mihmān ṣaf ṣaf

VIII

1 Ḥarem-i ḥurmetüñ esbābı düzülmiş gūyā
2 Kisve-i beyt-i Ḫudā ṭopdan üzülmiş gūyā
3 Her biri ḫᵛāhiş-i vaṣluñla büzülmiş gūyā

[VII-1] ‘ışḳ ile] ‘ışḳuñla M.
[VII-2] ‘araḳ] ġarḳ M.

Kūyuñ etrāfına ‘uşşāḳ düzülmiş gūyā
Ḥarem-i Ka‘bede her cānibe erkān ṣaf ṣaf

IX

Raḥmet-i Ḥaḳḳla tesellāda bilüp ey Bāḳī
Mevḳıf-ı Ṭūr-ı tecellāda bilüp ey Bāḳī
Seni Kānī der-i Mevlāda bilüp ey Bāḳī
Ḳadrüñi seng-i muṣallāda bilüp ey Bāḳī
Ṭurup el baġlayalar ḳarşuña yārān ṣaf ṣaf

61[61]

Taḫmīs-i Ġazel-i Diger-i Bāḳī

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

I

Ḳala mı ‘aḳd-ı nesī’ eyle şeṭāret bāḳī
Mey-i müstaḳbel ile neş’e-i ḥālet bāḳī
Ẕevḳ anı gerek ‘āşıḳlara ‘ādet bāḳī
Sāḳiyā ḳalmaz imiş çünki bu ṣoḥbet bāḳī
Mey-i gül-gūn içelüm bāde-i Cennet bāḳī

II

Bī-rıżā meyve-i vuṣlat çün olur cānānı
Līk el-ḥālühü añar ez-dil ü cān cān anı
Ḥāliyā cānumuñ ābı o be-her cānānı
Ḫᵛābda almış idüm būs-ı leb-i cānānı
Cān dimāġında daḫı şimdi o lezzet bāḳī

III

Ey dil öpsem niçe bir dost u düşmenle yetiş
Cāna yetmişidi ġumūm olmasa cānā bu yetiş
Bir ‘ilācı bulınur derd degüldür bu yetiş
Beni öldürdi firāḳuñ meded ey dost yetiş
Hele bir pāre daḫı tende ḥarāret bāḳī

[61] İ 143a, K 48a, M 42a, –Ü.
II-1 bī-rıżā] bī-riyā İ, M.
II-4 būs] pūs M.
III-2 yetmişidi] yetişdi M; ġumūm] ġamūm İ.

IV

İñlemezdüm hele ber-geşte şu'ūn oldıġuma
Ḥayret-i 'ışḳuñ ile vaḳf-ı sükūn oldıġuma
Dāl iken hem nesāḳ-ı ḫalḳa-i nūn oldıġuma
Aġlamazdum bu ḳadar zār u zebūn oldıġuma
Ḳalsa bir pāre ġamum çekmege ṭāḳāt bāḳī

V

Cevher-i Kānī-i çün mihr ü mehüm sen ṣāġ ol
Bāz sīm üsküf-i zerrīn-külehüm sen ṣāġ ol
Dil-nişīnüm şeh-i encüm-sipehüm sen ṣāġ ol
Bāḳī ölsün yoluña pādişehüm sen ṣāġ ol
Baḫt-ı pāyinde Ḫudā yār-ı sa'ādet Bāḳī

62

Taḫmīs-i Ġazel-i Diger-i Bāḳī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

I

Dil-berā şerbet-i la'lüñde ne ḫoş ḥikmet var
Nūş iden 'āşıḳ-ı dil-ḥastelere ṣıḥḥat var
Söyle şīrin dehenüñde niçe ḥayṣiyyet var
Lebüñi öpmede cānā ne 'aceb leẕẕet var
Bā-ḫuṣūṣ ince belüñ ḳoçmada çoḳ ḥālet var

II

Ruḫlaruñ Ka'be-i 'ulyā vü kaşuñ ḳıble-nümā
Dehenüñ dār-ı şifā vü nefesüñ rūḥa ġıdā
Baḳışuñ 'ayn-ı vefā vü gülüşüñ özge ṣafā
Cünbişüñ cāna şifā söyleyişüñ derde devā
Yaluñuz ḥüsn degül sende begüm ḥikmet var

III

Reh-güẕāruñda düşüp sāye-i çeşmüm sürürüm
Sensiz ey rūḥ-ı revān ḳālıb-ı bī-cān yürürüm
Ḳande baḳsam ṣanma naḳş-ı ḫayālüñ görürüm

[IV-1] iñlemezdüm] añlamazdum M.
[IV-2] 'ışḳuñ ile] 'ışḳuñla İ.
[VI-3] dāl] dil M.
[62] İ 143a, K 49a, M 42b, –Ü.
[I-3] söyle] şöyle M.

4 *Görmez isem ölürüm görmege cānlar virürüm*
5 *Sende ey rūḥ-ı revānum ne ‘aceb ḫaṣlet var*

IV

1 Aġlamaḳ oldı işüm ben bu cihānda gülemem
2 Dāmen-i vuṣlat ile seyl-i sirişküm silemem
3 Özümi va‘de-i ḥayretde yitürdüm bulamam
4 *Bilmezem baña ne siḥr oldı ki kendüm bilemem*
5 *Şunı ancaḳ bilürem bende ‘aceb ḥayret var*

V

1 Kānī sen serv-i sehī ḳaddüñ olup pā-māli
2 Sāyeveş pāyüñe yüz sürmeden olmaz ḥāli
3 Başa iletse n’ola devlet ile iḳbāli
4 *Ayaġuñ tozını baş üzre ṭutarmış ‘Ālī*
5 *İ‘tiḳādum bu ki başunda anuñ devlet var*

63
Taḫmīs-i Ġazel-i Ḫayālī

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

I

1 Ey ḳadd-i şehīdān tō küşte est gümāne
2 Ey cūşiş-i ḫūn cigerem ḫāst terāne
3 Endaḫte ez-dūş-ı tō mī-bāşem ü yāne
4 *Ey tīr-i ġamet-rā dil-i ‘uşşāḳ nişāne*
5 *Ḫalḳī be-to meşgūl ü tō ġā’ib zi miyāne*

II

1 Geh sāḥā-i mey-ḫāne şeved ḳıble-i sācid
2 Geh ḥalḳa-i dendān kendem veleh ü vācid

III-5 ‘aceb] güzel K.
IV-3 vāde-i] vādi-yi M.
V-3 devlet ile] devlet ü M.
V-4 tozını] yüzini M; ṭutarmış] ṭutar M.
63 İ 143b, K 48b, M 43a, –Ü.
I-1 Ey şehitlerin uzunu (uzun boylusu), seni kuşku (şüphe) öldürmüş.
I-2 Ey kaynayan kanım, ciğerim şarkı (nağme) istiyor.
I-3 Omuzlarından dökülmüş (serilmiş) olayım ya da olmayayım (Bunun önemi yok)
I-4 Ey senin gam oklarını âşıkların gönlüne yönelten (nişan eden),
I-5 Halk seninle meşgul fakat sen ortalarda yoksun (kayıpsın).
II-1 Bazen secde edenleri kıblesi meyhâne tarafı olur.

3 Geh büt be-perestem zi-reh-i hezl ü eger cid
4 Geh mu'tekif-i deyrem ü geh sākin-i mescid
5 Ya'ni ki ṭō-rā mi-ṭalebem ḫāne be-ḫāne

III

1 Geh maḳdesī-i ḳūy-ı muġān bāşem ü pürkār
2 Geh miṣṭaba-ārā-yı müselmān-ı tebehkār
3 Geh reng-hemi cūyem ü geh būy zī-gülzār
4 Ḥācı be-reh-i Ka'be vü men ṭālib-i dīdār
5 O ḫāne heme cūyed ü men ṣāḥib-i ḫāne

IV

1 Her dil be-diger gūn reh-i 'ışḳ-ı tō pūyed
2 Her nuṭḳı be-nev'i dem-i esrār-ı tō cūyed
3 Gül ġonçe-i īn bāġ be yoḳ īn ṭarz ki būyed
4 Her mürġ be-ṣad gūne zebān ḥamd-i tō gūyed
5 'Āşıḳ be-serāyīden ü muṭrib be-terāne

V

1 Der-dost u der-düşmen eger ōst tevān dīd
2 Der-maġz eger būde vü der-post tevān dīd
3 Der-dīh eger bāşed ü der-kūst tevān dīd
4 Çün der-heme cā 'aḳs-i rūḫ-ı dōst tevān dīd
5 Dīvāne neyem men ki revem ḫāne be-ḫāne

[II-2] Bazen diş halkasını ısrarcı biçimde hüzünlü ve varlıklı biri olarak kazdım,
[II-3] Bazen şaka yollu, bazen de ciddi olarak putperest oldum.
[II-4] Bazen kilisede itikâftayım, bazen de mescitte sâkin.
[II-5] Yani seni hane hane, evden eve arıyorum.
[III-1] Bazen ateş-perestlerin (zerdüştler köyünün) mukaddes ve devamlı işleyen yeri olurum.
[III-2] Bezen fasıkların (günahkar Müslümanların) meyhanelerinin peykesini süsleyen (olurum).
[III-3] Bezen devamlı rengi, bazen de gül bahçesinden gelen kokuyu arıyorum
[III-4] Hacı (sen) Kabe'ye git, ben görmeyi talep ediyorum. (Ben görmenin tâlibiyim).
[III-5] O dâima hâneyi arıyor, (oysa) ben hânenin sahibiyim.
[IV-1] Her gönül başka bir şekilde senin aşkının yolunda koşuyor.
[IV-2] Her nutuk, zamanın durumuna göre senin sırlarını geveliyor.
[IV-3] Bu bahçedeki gülün goncası bu şekilde kokuyor.
[IV-4] Her kuş yüz çeşit dille senin hamdini söylüyor.
[IV-5] Aşık şarkı söylemekte, mutrib nağme tutmaktadır.
[V-1] Dostta ve düşmanda, eğer o ise görebilir.
[V-2] Eğer (önceden) olmuşsa (varsa) zihinde ve tende (deride) görebilir.
[V-3] Eğer (hâlen) varsa köyde ve köhne yerlerde görebilir.
[V-4] Zira, öyle ki her yerde dostun yanağının aksini görebilir.

VI

1 Dil mey-şüde peymāne-i mey-ḫāne tōyī tō
2 Der-ḫāne ne-i ḫāne vü hem-ḫāne tōyī tō
3 Dil-ḫāne vü ṣāḥib-i īn ḫāne tōyī tō
4 *Maḳṣūd-ı men ez-Ka‘be vü büt-ḫāne tōyī tō*
5 *Maḳṣūd-ı tōyī Ka‘be vü büt-ḫāne bahāne*

VII

1 Īn dem ki remāned dil-i her merdūm-tüst
2 Kānī be-güneh hāş-ı dāḫil-i ḥarem-tüst
3 İn dūzaḫ-ı ‘unṣur ki der-āyem irem-tüst
4 *Taḳṣīr-i Ḫayālī ber-ümīd-i kerem-tüst*
5 *Ya‘ni ki güneh rā be ez-īn nīst bahāne*

64

Der-Ḥaḳḳ-ı Ḫarīṭa*

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ḫarīṭa ṣanma resm-i sīmiyā-yı İbn-i Sīnādur
Bulur fehminde anuñ çün bunlar bir kesī nādur

2. ‘Aceb ṣūret-nümā āyīnedür zāhirde lākin bu
Taṣavvur eyledükce añlanur ṣan Ṭūr-ı Sīnādur

[V-5] *Ben yarı dîvâneyim, haneden haneye, evden eve geziyorum.*

[VI-1] *Gönül şarap oldu, meyhanenin kadehi senin içindedir.*

[VI-2] *Hânede, hânenin yokluğu da varlığı da senin içindedir. (Hânede yaşayanların olması da olmaması da senin içindedir)*

[VI-3] *Hânenin gönlü (canı) ve bu hânenin sahibi senin içindedir.*

[VI-4] *Benim Kabe ya da puthâneden kastettiğim senin içindedir.*

[VI-5] *(Onu) Kâ'be'de ve puthânede kastetmek bahanedir.*

[VII-1] *Herkesin gönlüne bezginlik veren bu zaman, senindir.*

[VII-2] *Ey Kânî, haremin içindeki günahlar senindir.*

[VII-3] *İrem'in başına gelen cehennem senindir.*

[VII-4] *Kerem'in ümidine (beklentisine, istek ve arzusuna) karşı Hayâlî'nin kusuru senindir.*

[VII-5] *Yani (işlenen) günaha bundan daha iyi bahâne yoktur.*

[64] İ 144a, K 99b, Ü 65a, –M

* Bu parça K ve Ü nüshalarında Muḳaṭṭa‘āt kısmında kayıtlıdır.

[2a] lākin] gelen İ.

3. Beş on ādem bu heft-iḳlīmde var ise bu fende
Kemāle vāṣıl olmış ancaḳ olur best ü mey nādur

4. Olur āḫir büríde düm bu fennüñ ehl-i ‘ālemde
Ney-i nālendenüñ ṭaḫfīf-i şīvesi nādur

[3a] on] ol İ; fende] ḳande İ.
[3b] best ü mey] sebt ü sī K, Ü.

Ġ A Z E L İ Y Y Ā T[*]

Ḥarfü'l-Elif[**]

1

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Açıldı bāb-ı raḥmet gitdi ġam gözden seḥāb-āsā
Nümāyān oldı ās̱ār-ı sa'ādet āftāb-āsā

2. Dürüldi 'ālem-i ābuñ ṣafāsı mevsim-i deyde
Işındı erba'īnde ḫalḳ ẕevḳe māh āb-āsā

3. Göñüller aḳdı semt-i gülşen-ābād-ı muṣāfāta
Ḳaçan ḳurtuldı sāḥil-ḫāne-i cāme ḥabāb-āsā

4. Leb-i cūya çekildi sū-be-sū aḥbāb çün seyl-āb
Ṣaçıldı āb-ı rūy-ı ġuṣṣa vü endūh āb-āsā

5. Felek encüm zamān oldı yine rindān ile iḫvān
Ṭıbāḳu seb'-i arż ümm-i veled eflāk āb-āsā

6. Fe ḳul yā ḫayra cīrāni's-selīmi men evā 'ammā
Ve şim yā eşrefe'l-aḥyā'i men 'ammā ra'ā bā sā

7. Başıldı ẕevḳler zor-ı mey-i köhneyle meclisde
Aṣıldı şevḳler Kānī ser-i dīvāra bāb-āsā

2

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Āyīn-i vefā bir güzel āyīndür ammā
Ḳānūn-ı edeb lāzıme-i dīndür ammā

---

[*] Ġazeliyyāt] İbtidā'i Ġazeliyyāt K.

[**] Gazellerin rediflerini gösteren başlıklar yalnızca K'da bulunmaktadır.

[1] İ 144b, K 49b, M 43a, Ü 20b.

[5a] rindānla iḫvān] iḫvānla rindān M; Yedi kat göğün kendi aralarındaki uyumu, yahut feleklerin çocuğu olan su gibi"

[6a] selīmi] süllemi M.

[2] İ 144b, K 50a, M 43b, Ü 20b.

2. Uġratma raḳībi ki saña ṭoġrıca baḳmaz
‘Āḳil geçinür gerçi ki ḫod-bīndür ammā

3. Gel rızḳ içün ey ṭālib-i Ḥaḳḳ olma perīşān
Rızḳuñ seni özler saña ta‘yīndür ammā

4. ‘Āşıḳlara temkīn gerek rāh-ı vefāda
Temkīni daḫı ṣūret-i telvīndür ammā

5. Keşf ister o ‘irfān-ı şevāhidle bulınmaz
Ehl-i ḥikemüñ pāları çūpīndür ammā

6. Pāsām diyerek nekrece şīveyle yanaşur
Saḳızlılaruñ şīnleri sīndür ammā

7. Emsem lebüñi öpsem o gerdānı didüm ben
Güldi didi iḥsān yeri der-hīndür em mā

8. Dil-ḫastelerüñ başı ucında ṭurur ol şūḫ
Ṣūretde i‘āde içi telḳīndür ammā

9. Bu dil seni gözler seni yüzler seni özler
Hep cāygehī ḫāk-i reh ü ṭīyndür ammā

10. Bir kerre alur gözle meger baḳmışam eyvāh
Ḥālā o baḳışlar baña pür-kīndür ammā

11. Ol āteşi kim bu yedi deryāyı ider maḥv
Bir būse ile ḳābil-i teskīndür ammā

12. Ser-sūre-i vaṣf-ı dil-i pākize-i ṣıddīḳ
Taḥḳīḳ-i ser-i sūre-i ve’t-tīndür ammā

[10a] meger] –K.
[12a] dil-i pākize-i] ol pākize-i K.

13. Ādemdeki aḫlāḳ-ı ḥamīde ola mecmū‘
Ser-levḥa-i mecmū‘ daḫı līndür ammā

14. Ẓāhirle iş olmaz ki işüñ bāṭını vardur
Ṭoġursa inanma ki o ‘ınnīndür ammā

15. Kānī bu ġazel olsa sezā yāra hediyye
Me’mūl o perīden daḫı taḥsīndür ammā

3[3]

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Be-leb iḥyā konī āyin-i i‘cāz-ı mesīḥā rā
Be-dem güyā konī taṣvīr-i ḫāmūş-ı kenīsā rā

2. Rehā ez-çār mīḫ-i ṣıḥḥat yābed hem be-raḳṣ āyed
Eger nāmet konend āvīze-i gerden çelīpā rā

3. Be-yek çīn-i cebīn a‘yān rā ma‘dūm mi-sāzī
Be-yek cilve konī mevcūd ma‘dūmāt-ı eşyā rā

4. Girīh ez-ḥikmet-i eflāk-i fikr hīç kes ne-güşād
Eger nāmet ne-kerdī fetḥ-i faṣl-ı īn mu‘ammā rā

5. Zi ḫāmūşiş peydā şüd nizā‘-ı küfr ü dīn Kānī
Eger ḥarfī zened bended zebān-ı ehl-i ġavġa rā

---

[3] İ 145a, K 50a, M 43b, Ü 21a.

[1] Dudakları kiliselerin sönük tasviriyle değil, Mesîhîn i‘cazıyla (mucizevî âyiniyle) ihyâ et, canlandır.

[2] Her ne kadar (Mesîhin) ismini, haçın boynuna asılmış olarak söylüyorlarsa da, çarmıhtaki dört çividen kurtulan sıhhat bulur, raksa kalkar.

[3] Alnın bir kırışıklığına şerefli kimseleri (a‘yanı) yok ediyorsun (ortadan kaldırıyorsun). Bir cilveye de olmayan şeyleri vâr ediyorsun.

[4] Eğer senin nâmın bu muammayı aralayıp açmasaydı, feleklerin hikmetinden olan düğümü hiç kimse açamazdı.

[5] Kani, küfür ve din çekişmesi onun silik kalmasından ortaya çıktı, bir söz söyle ki: Kavga, kavga edenlerin dilini bağlar.

4

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Ḫande-i zīr-i leb-i sāġar-ı cāmest incā
Neş'e-i bāde-i bī-ġāne ḥarāmest incā

2. Zāhidā ez-meykede-i mā çi gürīzi me-gürīz
Neş'e-i sābıḳa-i beyt-i ḥarāmest incā

3. Küfr eger dem zened ez-külfet-i is̱bāt-ı vücūd
Semt-i İslām-ı me-rā cāy-ı selāmet incā

4. Īn heme mest-i müdāmend be-yek ḳaṭre zi-mey
Līk an neş'e bedīn şavḳ-ı müdāmest incā

5. Īn çünīn cilve eger mī-küned an Leylīveş
Pāy-ı endīşe-i Mecnūn be-dāmest incā

6. Ger rūḫ-ı şâhid-i fikr ez-mey-i şavḳ-ı ared reng
Lehce-i ḫāṭıra ber-vefḳ-i merāmest incā

7. An ki kām ez-reh-i dil dāşte-bāşed be-şumār
İn çünīn dān ki an şaḫṣ be-ḳāmest incā

[4] İ 145a, K 50b, M 44a, Ü 21a.
[1] *Dudağın altındaki gülüş şarap kadehidir, bî-gane kalan şarabın neşesi ise haramdır.*
[1a] ḫande] ḫande-i M.
[2] *Ey zahid! Bizim meyhanemizden neden kaçıyorsun, kaçma. Beytin geçmiş neşesi haramdır burada.*
[3] *Küfür, eger Allah'ın varlığını ispat etmenin zorluğundan söz ederse, kurtuluş ve selamet yeri olan İslâm'ın semti buradadır.*
[3b] selāmet] selāmest M.
[4] *İçtikleri şarapla kendinden geçen, mest olmuş bu kişiler bir yudum şarabın peşindedirler. Aslında o neş'e, bu şevke tuzaktır burada.*
[5] *Böyle bir cilveyi Mecnûn'un Leylâsına yapsalardı, onu düşünmenin verdiği kudret burada tuzağa yakalanırdı.*
[6] *Eğer şâhidin (tüysüz güzel yüzlü genç) yanağı, mey düşüncesiyle şevk verici renge bürünüyorsa, hâtıra lehçesi merâma uygun düşer, burada*
[7] *O arzu ve istek gönülden olmalı, ancak bu şekilde olanlar arzu edilir burada.*

8. Nāmed ʻuşşāḳ be-coz nām-ı melāmet zedegī
Her melāmet-zede çün ṣāḥib-i nāmest incā

9. Çün devāmī zi cihān ḫalḳ ne-mīdāned rāst
Rāstī şā'ibe-i reng-i devāmest incā

10. Bem zi sāz-ı dil-i men zīr şeved mī-dānem
Ki bezm-i sāz-ı vefā bālig-i bāmest incā

11. Bāġ rā dest zi bī-dād-ı tu'em bīm ne bud
Līk in merḥale ser-menzil-i şāmest incā

12. Ḫāme-rā zaḥmetī ez-rāh-ı ṭaleb mī-bedehim
Meyve-i maṭlab-ı mā gerçi ki ḫāmest incā

13. Der ü dāmest temennā-yı viṣāleş Kānī
Rişte-i medd-i nigāh āfet-i dāmest incā

Ḥarfü'l-Bā'

5

Mefāʻilün Feʻilātün Mefāʻilün Feʻilün (Faʻlün)

1. Olurdı ḫāṭıra-i vuṣlatuñ dile reh-yāb
Geçeydi dūzaḫa Firdevs çeşmesinden āb

2. Dil āgeh olmayıcaḳ dīde rūşenā olmaz
Ḫudā-yı ḫāneye muḥtācdur güşāyiş-i bāb

---

[8] *Melâmetzedeliği dışında uşşâk olarak nam kazandı, zira her melâmetzede burada nam sahibidir.*
[9] *Zira halk dünyada kalıcı olmayı, bâkî kalmayı doğru şekilde bilmiyor. Doğruluk burada ebediliğin renginin devamıdır.*
[10] *Benim gönlümden yükselen feryadın burada altta kaldığının farkındayım. Burada vefa sazının bam telinin çıkardığı gür ses yükselmektedir.*
[10b] bezm-i] yem-i īn M.
[11] *Bahçeye el atmak için eşin siteminden korkmaya mahal yoktur. Lakin bu merhale Şam menzilinin başıdır burada.*
[12] *Kaleme mey istemek için zahmet verelim. Gerçi burada bizim için talep edilen meyve hamdır.*
[13] *Ey Kânî! Onun buluşma isteği nde tuzak vardır. Burada bakışın uzun ipi tuzaktır.*
[5] İ 145b, K 50b, M 44a, Ü 31b.

3. Sa‘ādet-i dü-cihān gūşe-i ferağdadur
Bunuñla ḳıble-i ḥācāt-ı ḫalḳ olur miḥrāb

4. Kemāl-i kevkebe her nāḳıṣuñ mülāzimidür
Gürūh-ı encüm ile devr ider gice meh-tāb

5. Dem-i viṣāl dem-i vā-pesīne tev’emdür
Seḥerde ġālib olur dirler eks̱eriyā ḫᵛāb

6. Ḥelāl-zāde şikest itdigin dürüst eyler
Ḫumārını yine kendüsi def‘ ider mey-i nāb

7. Gürīz fā’ide virmez ḳaẓādan ey Kānī
Çeker mesāfe-i dūr u dırazdan girdāb

6

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Cāme-i fetvāyi-i dildāra virmiş il cevāb
Müftī-i ‘ışḳa danışduḳ biz bu remzi el-cevāb

2. Dest ü pāzenü bu āteş-mevcde güstāḫdur
Her şināver ḳalur ayaḳda virür her el cevāb

3. Emr-i dāniş reşk ider gāh ġazabda rūyuña
Āteş olur çehre-i ḫū-kerdesi bu el-cevāb

4. Ḥarf-i ta‘rif eylemez cem‘iyyet-i lafẓa meded
Mes’ele muġlaḳ degül baḥs̱-i ḥużūra el-cevāb

5. Kendüñi kendüñ gözet Allaha ıṣmarla özüñ
Kāniyā virmez saña ḥayvānlıġı ḳo il cevāb

3b ḥācāt-ı] ḥācāta K.

6 İ 145b, K 51a, M 44b, Ü 21b.

1a fetvāyī-i] fetvā-yı Ü, fetevāyī-i M.

3a emr-i dāniş] āb u āteş M.

3b ḫū-kerdesi] ḫuy-kerdesi Ü.

7

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Benüm reftār-ı süstüm süsti-i peymānedendür hep
Hücūm-ı şaḥne-i ḥiss şīve-i mestānedendür hep

2. Bu bī-sāmanluġuñ aṣlı niẓāma meylimüzdendür
Perīşānī-i gīsū-yı metālib şānedendür hep

3. Tehī dil mā-sivādan vāṣıl-ı feyż-i me'ānīdür
Es̱er evfāḳda ḫāli vasaṭ bir ḫānedendür hep

4. Ḫaṭuñ devrinde sözler vaṣf-ı la'l-i nāba dā'irdür
Gülüşler vaḳt-i maġrib eks̱erī mey-ḫānedendür hep

5. Sözüñ ṭoġrısı Kānī bendedür benden su'āl eyle
İşitmiş var ise uṣlu ḫaber dīvānedendür hep

8

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Güle düşmez mi rāh-ı şebnem-i eşküm bu şeb yā Rabb
Yeşermez mi bu günde gül-bün-i kāmum 'aceb yā Rabb

2. Açılmaz mı disām-ı ālfām-ı ġonçe-i maḳṣūd
Ḳalur mı ġonçe-i taṣvīr-āsā beste-leb yā Rabb

3. Bu günde bir nefescik bāri semt-i ḳıble-i ümmīd
Nesīm-i nev-bahār-ı feyże olmaz mı meheb yā Rabb

---

[7] İ 146a, K 51a, M 44b, Ü 22a.
[2a] bu bī] būy-ı M.
[2b] meṭālib] maṭlab K.
[4a] devrinde] derunda M.
[5a] su'āl eyle] su'āl itme Ü.
[8] İ 146a, K 51b, M 45a, Ü 22a.

4. Mis-i nā-rāyic-i āmālümi iksīr-i tevfīḳ
Nigāh-ı nīmile āyā niçün itmez ẕeheb yā Rabb

5. Fütūr o deñlü var Kānīde kim tenşīṭe meyl itsem
Ne dāru kārger ne benc ü ne afyon ne ḥab yā Rabb

9

Mefʽūlü Fāʽilātü Mefāʽīlü Fāʽilün

1. Derd-i maḥabbetüñ eṡeri cānda mı ʻaceb
Būyı gülüñ feżā-yı gülistānda mı ʻaceb

2. Nīrān-ı ġam göñülde midür bende sende mi
Yoḫsa şerār-ı āh o külḫanda mı ʻaceb

3. Bu ḥüsn u ān sende midür bilmem anı ben
Esrār-ı ḥüsn ü ʻışḳ ise ol anda mı ʻaceb

4. Ḫān-ı Ḫalīl mi baña ḫᵛān-ı viṣāl mi
Ḫān-ı Ḫalīl didigimüz ḫande mi ʻaceb

5. Kānī bu gevher adını virme kimesneye
Kān cevher içre mi ya cevher kānda mı ʻaceb

10

Mefāʽīlün Mefāʽīlün Mefāʽīlün Mefāʽīlün

1. Derūn bīrūn-nümā-yı cism-i tāb-ı rūḥdandur hep
Zemīn ü āsmānda āb u revnāḳ yūḥdāndur hep

4a āmālimi] āmāli Ü, āmālim-i İ.
5a tenşīṭe] teşnīṭe Ü; o deñlü] ol deñlü M.
5b kārger] kār K.
9 İ 146a, K 51a, M 44b, Ü 22a.
5a kimesneye] kimseye İ, Ü, kimesne ne K, M.
5b cevher] gevher M.
10 İ 146b, K 51b, M 44b, Ü 22a.
1b zemīn ü] zemīn-i M.

2. Tenāfür ehl-i ‘irfānıyla zāhid sen de inṣāf it
Cenābuñda olan sīmā-yı çün yeb-rūḥdandur hep

3. Ḥaḳīḳat-ı ẓāhir her ḫuşk ü ter ‘unvān-ı bāṭındur
Derūnuñ inkişāfı sīne-i meşrūḥdandur hep

4. Nüfūs-ı kām ile ḳable’l-ḥisāb olmaḳ gerek āgāh
Eserler vefḳlerde raḳme-i maṭrūḥdandur hep

5. Ḥaẕer kim bir göñül bir ‘ālem-i ġarḳ-āb-ı ḳahreyler
Belā bārān-ı ṭūfān inkisār-ı Nūḥdandur hep

6. Bahāne bulma taḳdīre tereccüh virme tedbīre
Hele nā-sāzluḳlar şīve-i mercūḥdandur hep

7. Ne mümkindür o ḫūnīdeñ şikāyet eyleye Kānī
Şikāyetler yine varsa dil-i mecrūḥdandur hep

11

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ġamuñ göñlümde ḳondı cā-be-cā oymaḳlardur hep
Çeker gūşem benüm bu sīnemi oymaḳlardur hep

2. Raḳam dāġ-ı ḫayāl-i ḥālidür bu şerḥalar cedvel
Şerefle ḳonmış o ḫālī vaṣat o fāḳlardur hep

3. Reg-i nāzük-nümā cism-i laṭīf-i nāzenīnüñde
Gelū-yı şīşede mer’i vü mübṣar sāḳlardur hep

[3a] bāṭındur] bāṭından Ü.
[4a] kām ile] kelām ile M.
[4b] vefḳlerde] vaḳflarda İ, Ü; maṭrūḥdandur] maṣrūḥdandur Ü.
[7b] varsa] olsa Ü.
[11] İ 146b, K 51b, M 45a, Ü 22b.
[2a] ḥālidür] ḫālidür M.
[2b] o ḫālī vaṣat] ḫālī vaṣat İ, K.

4. Tenümde ʻaks-i çeşmüñ ḥalḳa ḥalḳa dāġlar açdı
Ḫayāl-i ebruvānuñ āb içinde ṭāḳlardur hep

5. O ḥalḳa ḥalḳa zülf-i müşg-bū ol ʻuḳde-i gīsū
Ḳurulmış Kāni-i nā-çārı ṣayda fāḳlardur hep

12

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Añlardı sırr-ı cānumı feryād-ı ʻandelīb
Bilseydi ḳuş lisānumı feryād-ı ʻandelīb

2. Fır fır dolandı pır pır uçup eyledi fiġān
Kesdi bugün emānumı feryād-ı ʻandelīb

3. Bülbülce ḳayuġı ṣanuram iki dīdemi
Alduḳca dört yanumı feryād-ı ʻandelīb

4. Minḳār-ı naḳr-ı naġme-i selmekde baḥs̱ idüp
Baṣdı aġaç ḳaḳanumı feryād-ı ʻandelīb

5. Aġlatdı añdırup dil-i nālān u zārı hem
Ol göñlümi alan mı feryād-ı ʻandelīb

6. Bülbül yuvası bir ʻaraḳıyye be-farḳ-ı ser
Ḳoydum idüp fiġānumı feryād-ı ʻandelīb

7. Boġdı bülend ü tīz nevālarla ṣavtımı
Pest itdi Iṣfahānumı feryād-ı ʻandelīb

8. Çatlatdı mürgek-i dil-i ẕār u nizārumı
Yaḳdı yuvamı cānumı feryād-ı ʻandelīb

[4b] ḫayāl-i] ḥayāl-i M.

[12] İ 146b, K 52a, M 45a, Ü 22b.

[3] 3 ve 4. beyitler K'da yer değiştirmiştir.

[5a] aġlatdı] aġlaşdı Ü.

[7a] nevālarla] hevālarla Ü.

9. Yavru ḳuşuñ yuvasını Allah yapar ḳuzum
Yapmaz mı āşiyānumı feryād-ı ʻandelīb

10. Efsūn idüp tükürdi gülüñ şāḫsārına
ʻAḳd eyledi lisānumı feryād-ı ʻandelīb

11. Bir çeşm-i bülbül içlügi var ġonçenüñ geyer
Ṣoydıḳca cāmedānumı feryād-ı ʻandelīb

12. Baṣdı serāçe-i dili eşk-i sitāre reşk
Yaḳdı girivdānumı feryād-ı ʻandelīb

13. Ḳızdukca ḳızdı nāleye ḳorlandı çün ḥamām
Diriltdi keff-i cānumı feryād-ı ʻandelīb

14. Yek dillük eylesün baña dilleşmede dü-dem
Boş ḳoymasun şu yanumı feryād-ı ʻandelīb

15. Bir ḫoş ḳanarya rengi virüp perr-i nāleye
Zerd itdi gül-rūḫānumı feryād-ı ʻandelīb

16. Eyle ḳabūl efendicigüm ki benüm degül
Virdi bu armaġānumı feryād-ı ʻandelīb

17. Taḳvīm-i sāl ü devletüñe şāḫ-gül ile
Yazsun duʻā-yı Kānīmi feryād-ı ʻandelīb

Ḥarfü't-Tā'

13

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Beş on günlük misāfirdür tenüñde cānuñı ḫoş ṭut
Ḳafesde çarpınan murġ-ı dil-i nālānuñı ḫoş ṭut

10b lisānumı] zebānumı K, M.
14b şu] bu K.
13 İ 147a, K 52a, M 45b, Ü 23a.
1a ḫoş] pek Ü.

2. Ḥavāṣṣ-ı ẓāhir ü bāṭın saña imdād iderlerdi
İdüp inṣāf-ı lā-büd sen daḫı yārānuñı ḫoş ṭut

3. Bile düşdi senüñle bi'l-ma'iyye ḳaldı bu a'żā
Medār-ı vüs'at-i devr ser ü sāmānuñı ḫoş ṭut

4. Çün ayrılsañ gerek bi'l-ıżṭırār elbet ahibbādan
Cefā görseñ de Yūsuf-var sen iḫvānuñı ḫoş ṭut

5. Emānet itdüm Allaha seni ey gözlerüm nūrı
Ḳarībü'l-'ahd yolcıdur efendüm Kānī'ñi ḫoş ṭut

14

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Zi eşk-i germ-i derūnhā me-rā penāhī nīst
Zi seyl-i hūn be-ḳıyāmet gürizgāhī nīst

2. Sepīdī vü siyehī-i dü-çeşm-i rūz u şebest
Be-çeşm-i men bih ez-īn āftāb u māhī nīst

3. Ser-i sütürde-i men ser-i biyābā nīst
Ki nā-demīde derū hīç berg ü kāhī nīst

4. Egerçi ez-ġam-ı ḳadd u dü-çeşm ü medd-i firāḳ
Bireste-īm velī tāb-ı medd-i āhī nīst

3a senüñle bi'l-ma'iyye] bi'l-ma'iyye senüñle Ü.

14 İ 147a, K 52b, M 45b, Ü 23a.

1 *İçerdeki sıcak göz yaşları bana sığınak değildir, kan selleri için de kıyamet kaçış yeri değildir.*

2 *Gündüz ve gece gibi olan iki gözün beyazlığı ya da siyahlığı, benim gözüme bu güneş ve aydan daha güzel daha iyi değildir.*

2a şebest] şeb M.

3 *Benim tıraş edilmiş başım, dağın başı veya çöl değildir. Ki onda hiç yaprak veya saman benzeri şey yeşermiş değildir.*

4 *Her ne kadar senin boyun ve iki gözün fırakının gamından kurtulmuşsak da, bir âh çekmenin uzunluğuna takat yoktur.*

5. Fiġān ki ber-ser-i gül-ġonçegān-ı gül-bün-i nāz
Çü berg-i sebz-i vefā dil be-berg-i kāhī nīst

6. Güşāde-rū şev Kānī çeşm-i ḫayret-rā
Bih ez-neẓāregeh-i ye’s pīşgāhī nīst

Ḥarfü’l-Cim

15

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Şām-ı firḳat-i dem eyyām-ı viṣāl it gice geç
Şafaḳ-āsā o ḳaranlıḳda var al it gice geç

2. Ḳīl ü ḳāl-i ḫaber-i ḫaṭṭ ile dil-rīş olma
Müjde-i żımnī-i vuṣlatda ḫayāl it gice geç

3. Saña ol nev-ḫaṭ-ı nāzende ḳatı incinmiş
Gündüzin varmaġı ol semte muḥāl it gice geç

4. Reng-i rū virme televvünlere sen yek-reng ol
Ya‘ni eyyāmuñı hem reng-i leyāl it gice geç

5. Pāsbān ol ser-i kūyuñda o māhuñ Kānī
Şu zemīnde dil-i ḫūrşīd mis̱āl it gice geç

16

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Bir ḫaylidür ol yārı yitürdüm bulamam hīç
Ārām-ı dil-i zārı yitürdüm bulamam hīç

---

[5] *Gülün naz eden kökü için gül goncalarının başındaki feryad, vefalı yeşil yaprağınki gibidir, saman yaprağınınki gibi değil.*
[6] *Kani, yüzün (alnın) açık olsun ki, hayret gözü için ümitsizlik anının bakışından daha güzel bir eşik (dergah) bulunmasın.*
[15] İ 147b, K 52b, M 45b, Ü 23b.
[5a] o māhuñ] ol māhuñ Ü.
[16] İ 147b, K 52b, M 46a, Ü 23b.
[1a] ḫaylidür] ḥaylidür M.

2. Dil dirler idi ḳanı ṣıcaḳ ber olacaḳdı
Eyvāh o ġam-ḫᵛārı yitürdüm bulamam hīç

3. Cānā beni sen ġayb ideyazmış idüñ ammā
Ben de dil-i nā-çār-ı yitürdüm bulamam hīç

4. Efkāruñ ile eglenür idüm gice gündüz
Şimdi ben o efkārı yitürdüm bulamam hīç

5. Ben ol sere Manṣūr-ı ser-dār-ı vefāyum
Aṣılmaġ içün dārı yitürdüm bulamam hīç

6. Aġyārı da görsem seni der-ḫāṭır iderdüm
Cānā hem o aġyārı yitürdüm bulamam hīç

7. Göz yaşlarum inci gibi ṣalḳımlu dökülsün
Ben ol der-i şehvārı yitürdüm bulamam hīç

8. Göñlümde ḫayālātuñı taṣvīr iderdüm
Ol ṣūret-i dīdārı yitürdüm bulamam hīç

9. Ne yār ne ser ne elemdār ne ġurbet
Dār u der-i diyārı yitürdüm bulamam hīç

10 Kāni mi ne dirlerdi kühen bendelerüñden
Ḥālā o dil o kārı yitürdüm bulamam hīç

17
Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Muġ ter ki derārī be dü-dest-i tü se yā penc
Ez-her dü şeved sīne tehī şeş-cihet-i renc

[4b] o efkārı] ol efkārı M.
[5a] Manṣūr-ı] Manṣūra Ü; vefāyum] fiġānum Ü.
[9b] der ü diyārı] der-i yārı Ü.
[17] İ 147b, K 53a, M 46a, Ü 23b.
[1] *Senin ellerinde parıldayan şeyler için, her taraftan eziyen ve üzüntü veren boş bir sine, daha derin olur.*

2. Ez-bāde-i nüh-sāle-i vuṣlat çü şevī mest
Vā-mande be-deh fersāẖ bāşed heves-i penc

3. Ütrücce-i enbūbe-i pistān çü be-kef şüd
Ez-dünye ne endīşe-i deryūze-i nārenc

4. Çün ġarḳ-ı perān dest-dehed pāy me-rencān
Taḥḳīḳ-i be-dān yāfte-i genc be-ṣad genc

5. Eş‘ār çubūde-est çi tarīf nūvisend
Ānān ki dil-şān şüde zi eş‘ār güher-senc

6. Ma‘lūm kücā-kerde şevī ġālib ü maġlūb
Āhū-yı ẖıṭā-rā ne-dehi tefriḳa ez-zenc

7. Rāhī be-diger gün şüde pīçīde be-dān pīş
Kānī to eger dem ne-zenī ez-reh-i şeş-penc

Ḥarfü’r-Rā’

18

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. La‘l-i lebüñ ki ḳaṭre-i rengīn çekīdedür
Yāḳut-ı sürẖ ile ikisi bir çekīdedür

---

[2] *Kavuşmanın dokuz yıllık şarabından nasıl mest olursan, on fersahlık yol için beş heves geri kalır, yorulursun.*

[2a] nüh-sāle-i] teh-sāle-i M.

[3] *Meme borusunun turunçu (ağaç kavunu) ele gelidiği gibi narencin de dünyada yoksulluk düşüncesi yoktur.*

[3a] be-kef şüd] be-kef āyed M.

[4] *Zira uçmaya başladığında el verir, ayak incinir, o hazine bulmuş olan kimseyi tahkik etmek yüz hazineye mal olur.*

[5] *Şiirler ne olmuştur, ne tarif edilmiştir onu yazarlar, şiir dinleye dinleye onların gönülleri, cevherin değerini anlamıştır.*

[5a] eş‘ār] eẓhār M.

[6] *Senin gâlip ya da mağlûp olduğun nereden anlaşılmış, Hıtay ülkesinin ceylanına inlemekten tefrika (ayrılık) vermezsin.*

[7] *Kani! Sen eğer beş-altı yoldan söz etmezsen, o önde gidenler karıştırıp farklı yollara girmez.*

[18] İ 148a, K 53a, M 46a, Ü 24a.

2. La‘l-i mekīdesin büzerek söyliyor yine
‘Uşşāḳ-ı ẕāra var ise ḳaṣdı mekīdedür

3. Emdürmiş ise sīne vü pistānuñ ‘āşıḳa
Bi’llāh farṭ-ı cūdına o bir mekīdedür

4. Cām-ı firāḳuñı çekeli çekdirüp gider
‘Āşıḳ o cezbe ile ‘acāyib çekīdedür

5. Pek de heves gerekmeze şevkuñ pekitmege
Fi’l-aṣl o yerlü göklü fidāndur pekīdedür

6. Toẖm-ı maḥabbet ekdi o ẖāl-i siyeh dile
Bīẖ ü büni ṭutarsa o yüzden ekīdedür

7. Ṣad laẖtdur ciger niçe biñ pāredür göñül
Ümmīd odur ki yār aña bir ekīdedür

8. Dil-ẖastegī-i ‘āşıḳı ṣorma ḥekimden
Ol mes’ele var ise de āẖestegīdedür

9. Ayrılmanuñ göñül niçe ser-riştesin bulur
Kānī o riştenüñ ucı dil-bestegīdedür

19

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Zamān-ı vuṣlatuñ añılduḳca cism-i rūzgār aġlar
Sevād-ı ẖaṭṭuñ eyyāmı görinse nev-bahār aġlar

2a söylüyor] söylenür M.
3a pistānuñ] pistānın K, M.
3b cūdına] çūdına Ü
5b pekīdedür] kemīdedür M.
7a pāredür] yāredür Ü.
8b āẖestegīdedür] āẖestegīdür İ.
19 İ 148a, K 53b, M 46b, Ü 24a.
1a vuṣlatuñ] vaṣluñ M; cism-i] çeşm-i M.

2. Ḫayāl-i ġonçe-i ruḫsārı sünbülzār-ı gīsūsı
Gelürse ḫāṭıra ʻāşıḳları leyl ü nehār aġlar

3. Ne ḳaldı ʻāşıḳ-ı üftādeye resm-i maḥabbetden
Ki gelse meclise aġyār ider feryād yār aġlar

4. Aġardı ṣanma farṭ-ı giryeden çeşmān-ı ʻuşşāḳuñ
Reh-i vaṣluñda cāna ḳordu çeşm-i intiẓār aġlar

5. Mis̱āl-i şīşe-i leb-rīz kim işkesde olmışdur
Derūnı ʻāşıḳ-ı bī-çāre eyler inkisār aġlar

6. O āb-ı tāb-ı ḥüsni seyr idüp berḳ-i bahār-āsā
Şihāb-ı berḳ-i peyker-bār-ı ebr-i şuʻle-bār aġlar

7. O ḳadd ü ḳāmet ile sen cemālüñ ʻarż ḳılduḳca
Göñül Manṣūr-āsā ṭurma ber-bālā-yı dār aġlar

8. Ḳo ṭaʻnı eşk-i ḫun-pāş-ı şerār-efşāna ey zāhid
Ne yapsun ʻāşıḳ-ı bī-çārenüñ de derdi var aġlar

9. O yaluñ yüzli āfet şu gibi aḳduḳca gülzāra
Miyān-ı āb u āteşdür yeri Kānī yanar aġlar

20

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Manṣūrı çün gül-i ser-i dār idecekdiler
Sırr-ı ene'l-ḥaḳı açacaḳ idi çekdiler

[4a] çeşmānı] cismānı M.
[6a] tāb-ı] nāb-ı M.
[6b] ebr-i] –İ.
[7a] ḳadd ü ḳāmet] ḳadd-i ḳāmet K.
[9b] yanar] niyāz M.
[20] İ 148b, K 53b, M 46b, Ü 24b.

2. Çāk-i zemīn-i sīneyi münbit maḥāl deyu
Toḫm-ı maḥabbeti dil-i ṣad-çāke ekdiler

3. Hep Cebra'īl ṭānesidür remme-i 'uḳūl
Düşdi peşine gülle-i 'ışḳuñ şu ekdiler

4. Keṡret-i ünūṡete cihet-i vaḥdet olmasa
Bulmaḳ olurdı mevḳıb-ı hestīde yek-dil er

5. Mürġ-ı muṣavvere döner evżā'-ı ḥaşrde
Anlar ki kebkveş bu çerāgehde sekdiler

6. Mıṣr-ı beḳāda Şām-ı ġarībān olur şebī
Anlar ki şevḳ-i ḥummuṣ u kāk ile kekdiler

7. Ma'şuḳdan gelür ṭaleb-i vaṣla arzu
Kānī o şuḫ vaṣlını hep istemek diler

21

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. O dem ki ḳara ḫaberlerle ḫaṭṭ-ı yār gelür
Bahār u sebzeyi alma dile ġubār gelür

2. Görüp o gül-bedeni āh u zār iden bir mi
Bu gülsitāna benüm gibiler hezār gelür

3. Benümle vaḳt-i ḫazān cihān-ı refīḳ olmaz
Ayaġ ile görürüz bir daḫı bahār gelür

[3a] Cebra'īl] Cibrīl K, M.
[3b] gülle-i] kelle-i İ (imlâlı)
[5a] muṣavvere] muṣavver Ü; evżā'-ı] evżāġı M.
[7a] vaṣla] vuṣlata Ü.
[21] İ 148b, K 54a, M 46b, Ü 24b.
[1b] bahār u] bahār-ı K.

4. Sen eyle rāḥat ile ʿazm-i ḫᵛāb ey dīde
Seni de seyr iderüz āh u intiẓār gelür

5. Ne dem ki ḳara ḫaberlerle ḫaṭṭ-ı yār gelür
Ṣafā-yı āyīne-i dil gider ġubār gelür

6. Görüp cemālüñi bir ben miyüm iden nāle
Bu gülsitāna benüm gibi ṣad-hezār gelür

7. Hezārān faṣlı hezār āşinā olur ammā
O bülbüli görürüz bir daḫı bahār gelür

8. Şikeste-bāl görüp mürġ-ı cānum ey Kānī
O yār nāz ile gelmiş dimiş şikār gelür

22

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Perīşanlıḳ ser-i gīsūña beste bāġlardandur
Ki sünbül nevʿinüñ hep iştihārı bāġlardandur

2. Ruḫ-ı pür-tābda ol ḫaller ḳundaḳcılardur hep
Yanup yıḳıldıġum ṣanma benüm bu daġlardandur

3. Ne ki gīsūlaruñdan göz yayındurmaḳda mużṭardur
Şikāyet bāġbānlarda nihāyet zāġlardandur

4a rāḥat ile] rāḥat K.
4b āh u intiẓār] vaḳt u intiẓār K, M.
5 Bu beyit yalnızca K'da kayıtlıdır.
6 Bu beyit yalnızca K'da kayıtlıdır.
7 Bu beyit yalnızca K'da kayıtlıdır.
8a cānum] rūḥu Ü, cānımı Ü; ey Kānī] Kānī Ü.
22 İ 148b, K 54a, M 47a, Ü 24b.
2a ḳundaḳcılardur] ḳavaḳcılardur M.
2b daġlardandur] ṭaġlardandur M.

4. Gönüldendür hemīşe cünbiş-i ẕātīsi ecsāmuñ
Ḳanādīlüñ fürūġ-ı ḫāne-zībi yāġlardandur

5. ʻAlāḳa bir dü-gīsū ber-ṭaraf mūy-ı miyān yek-sū
Baña bu inzivā-yı bī-tenāhī bāġlardandur

6. Suḫen cevher iken beyne'l-verā bī-āb u tāb olmaḳ
Maḥālsiz bir alay bī-cevherāne lāġlardandur

7. Kibāruñ rūy-ı serdin mevsim-i iḳbālde ʻafv it
Meh-i temmūzda berfüñ nüzūli ṭāġlardandur

8. Cemālī seyrini dil-ḫ˘āhum üzre itmedüm Kānī
Bu küstaḫlıḳ nigāh-ı ḫ˘āhişümde āġlardandur

23

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. ʻĀlem baḳılsa āḫiri āḫir degül midür
Āḫirler evvel evveli āḫir degül midür

2. Diḳḳat gerek ʻiẓām-ı ecillā-yı ʻāleme
Zīr lüḥūd ʻiẓām-ı nev-āḫir degül midür

3. Ẕuhru'l-kirām olan zeri eyler mi iddiḫār
Taʻdād iden mekārimi dāḫir degül midür

4. Tezyīn-i lafẓı ʻayb diyenler neden dimiş
Ziyy-i naẓīf ḫılʻat-ı fāḫir degül midür

4b ḫāne-zībi] ḫāne-i zībi Ü.
5a yek-sū] gīsū Ü.
6 6 ve 7. beyitler Ü'de yer değiştirmiştir.
6b bī-cevherāne] bī-cevāhirāne K.
7 Bu beyit M'de kayıtlı değildir.
8a dil-ḫ˘āhum] dil-ḫ˘āhı İ.
23 İ 149a, K 54a, M 47a, Ü 25a.
2b lüḥūd] laḥd İ.
4a lafẓı] laġzı M.

5. Revnāḳ viren evā’il ise kāra ẓāhirā
Ammā ki vesme ġāze evāḫir degül midür

6. Teyyār ṭab‘uña niçe öykündi şā‘irān
Kānī ṭabī‘atuñ yem-i zāḫir degül midür

24

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Bī-ṭayy-ı mesāfe su-yı ḥaḳḳa güẕer eyler
Ol ḫurşide kim kendi özinden sefer eyler

2. Ol ibn-i vaḳit kim ola dānişver-i her-ḥāl
Taḳlīd-i reh ü resm-i şi‘ār-ı peder eyler

3. Ser-çeşme-i taḳdirden olduysa ṣafā-yāb
İnṣāf niçün ṣāf-derūnān-ı keder eyler

4. Ol kim idemez künc-i mudārāya taḥaṣṣun
Kendüsini cūyende-i eyne’l-mefer eyler

5. Her şīvede ḫāmūş gerek ‘ārif-i bi’llah
Zīrā üdebā laġz-ı suḫenden ḥaẕer eyler

6. ‘Ārif edeb-āmuz olur her revīşinde
‘Āḳil ḥikem-i ḥażret-i Ḥaḳḳa naẓar eyler

7. Ben ḥamd-i hezārān iderem Ḥaḳḳa ki ansız
Her maṣlaḥatı luṭf-ı ‘amīmi ider eyler

8. Ol ki der-i elṭāfına reḫsā ola elbet
Bir vechile maḥrūm ḳomaz her nider eyler

[6a] öyköndi] öykündi ey Ü.

[24] İ 149a, K 54b, M 47a, Ü 25a.

[3] 3 ve 4. beyitler M’de yer değiştirmiştir.

[4a] ol kim] o ki M.

[4b] cūyende-i] cūyende Ü.

9. Devrān-ı şütür gürbe edādan hele Kānī
İnsan olan iḥsās-ı kemāl-i ḫaṭar eyler

25
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Çevril çekin çerāgehi ḫulyāyı çek çevir
Çöz pālheng-i fikreti dünyāyı çek çevir

2. Aç dīde-i fütüvveti ṭavr-ı 'amāyı ḳo
Fetḥ-i ṭılısm-ı ism-i mu'ammāyı çek çevir

3. Sūd u ziyān daġdaġasın itme dil-ḫırāş
Erbābı ile eyle o sevdāyı çek çevir

4. Ne dāye ne devāya hele eyle dāyelik
Ne dāyilen ġamūma ne sevdāyı çek çevir

5. Īn destgāh çün zi ziyān dil ziyān būved
Tā ez-ziyān rehī vü be-sūdāyı çek çevir

6. Çekme ḳurı yere ġam-ı ḫuşk u teri yeter
Terk eyle Kāni bu ser ü sevdāyı çek çevir

26
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Tīr-i ḳażā münāfıḳa ilmez ḳıyās ider
Allāh itdigi işi bilmez ḳıyās ider

2. Mis̱ḳāl-i ẕerre ḫayr u şeri Ḥaḳḳ ider ḥisāb
Ḳudret yazısıdur o seçilmez ḳıyās ider

---

[25] İ 149b, K 54b, M 47b, Ü 25b.
[1b] fikreti] fikrini M.
[5] *Ziyândan olan bu tezgah (destgah), gönle ziyan verir, ziyândan kurtul, kâra gel, çek çevir*
[26] İ 149b, K 54b, M 47b, Ü 25b.
[1a] ilmez] eylemez Ü; te's̱īr eylemez İ, M.
[2a] ḥaḳḳ ider ḥisāb] ḥaḳḳ ḥisāb ider Ü.

3. Ṭaḳmış miyānına o zerīn ḫançerin gelür
Tīg-i nigāhı dilleri delmez ḳıyās ider

4. ʿUşşāḳ kūh-ı Ḳāfda olsa çeker ġamuñ
Ammā döner arada çekilmez ḳıyās ider

5. Ḫünkār begendi servili destār bendini
Ol şeh-levend hīç begenilmez ḳıyās ider

6. Bī-çāre Kāniyi de yeñer küştigīr-i merg
Vaḳt-i rehāda gerçi yeñilmez ḳıyās ider

27

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Peyām-ı vuṣlatı ʿuşşāḳa pek irken ṭuyurmuşlar
Gürisne çeşm-i ümīdi ḳulağından ṭuyurmuşlar

2. Berāt-ı vuṣlatuñ tevcīhi bā-ḫaṭṭ-ı hümāyundur
ʿAtīḳın der-kenāra gerçi ḥācet yoḳ buyurmuşlar

3. Uyanuḳ ṣandum ol şūḫı uyurken ḫᵛāb-ı nāz içre
Ḳulaḳ ṭutdum degül āgāh gūyā ki uyurmuşlar

4. Şitābuñ seyr idüp terkībde aġyāra naḳl itdüm
Hele inṣāf idüp taʿbīrin anuñ ḫayra yormışlar

5. Derūn āsūdelik ʿazv eylemişler Kānī-i zāra
Yine dīvānenüñ gül-gūn-ı ārāmını yormışlar

[3a] zerīn] zerrīn İ.
[3b] tīġ-ı] tīr-i M.
[5b] begenilmez] begenilmez mi M.
[6a] merg] mezg M.
[27] İ 149b, K 55a, M 47b, Ü 25b.
[2b] der-kenāra] derkāra Ü.
[3b] āgāh] –Ü.
[5a] āsūdelik] āsūdenüñ Ü.

28

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ṭavul çalsañ uyanmaz ġāfil ancaḳ uyḳusın gözler
Anı bilmez ki ḳan aġlayacaḳdur yārın ol gözler

2. Uyarsañ nā-ḫun-ı ḥasretle baġruñ fā'ide virmez
Açılsa sīnede dilde ser-ā-pā daġlar közler

3. Olursın gözleme bezm-i neşāṭ efzā-yı İblīse
O büryān ḫande eyler āteş-i ḥayret seni közler

4. Uyan yatduḳca sen bār-ı günāh eyler seni ḳanbūr
Ne deñlü yol alur fikr ile bir kerre 'aceb gözler

5. Yatarsın sen eşekler gibi aduñ ise insāndur
Hele ṣaḥrāya baḳ bir ḳalḳmışlar otlar öküzler

6. Saña hīç söz mi te'ṡīr eyler ey Kānī ki sen ḫᵛābān
Miṡāl-i aḫter-i tābında dikmiş āsumān gözler

29

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Zāhid beni görür de ṣanur ki ṣafām var
Ya'ni cihanda dil-ber-i ṣāḥib-vefām var

2. İşkeste olmada yine dā'im kedū-yı dil
Bilür felek şamara ṭayanur ḳafam var

3. Yıldızdan oldı bezmime ehl-i birūn ırāḳ
Ol deñlü çeşm-i düşmene şimdi ḫafām var

---

[28] İ 150a, K 55a, M 47b, Ü 26a.
[2b] açılsa] açılmaz Ü.
[5b] otlar] –Ü.
[6a] ki sen] sen M.
[29] İ 150a, K 55a, M 48a, Ü 26a.
[3b] ḫafām] ḫatām K.

4. Sırrumda āyet-i ve-tenezzül oḳunmada
Kim nūş iderse ḳatre meyümden şifām var

5. Kānī egerçi itmez isem kimseye vefā
Ṣad ṣad hezār şükrüñe ‘ışḳa vefām var

30
Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Gitdi ol māh-ı sefer-kerde bugün gitdi gider
Bir öni gökde biri yerde bugün gitdi gider

2. Nāz ile aġladıġın ‘āşıḳ işitmişdi meger
Var sevdā-yı diger serde bugün gitdi gider

3. Ṣoruñ ‘uşşāḳına āyā birisi içinden
Ṭayanur mı hele bu derde bugün gitdi gider

4. Ḥālimi ‘arż idemem ḥażret-i Ḥaḳḳdan ġayrı
Yanamam derdimi bir ferde bugün gitdi gider

5. Göreli zerdimi ben eşk-i sefīdümle zede
Heves-i sīm ü ġam-ı zerde bugün gitdi gider

6. Eglenürdi dil-i zārum naġam-ı bülbül ile
Gülşenümden o gül-i ter de bugün gitdi gider

7. Ben dir idüm ki berāber olalum ḫayli zamān
Ḳalmamış ḳısmeti bu derde bugün gitdi gider

8. Seni aldatma da bir şey mi imiş ey Kānī
Çekdi ruḫsārına bir perde bugün gitdi gider

---

[30] İ 150a, K 55b, M 48a, Ü 26a.
[2a] aġladıġın] aġladıġuñ İ.
[4a] ġayrı] ġayra Ü.
[5a] zede] zere Ü.

31

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Çün reklerüm aldı bedenümde ditirekler
Dir ten tene nā dir tene dir dir ditirekler

2. Mellāḥ Ḥasan göstererek 'āşıḳa ḳāmet
Degdi direk-i keşti-i hicrānda direkler

3. Çün püşt-i lebüñde reg-i gül ola be-dīdār
Çeşmümde benüm raḳṣa gelür şevḳile regler

4. Çün Tācik-i ṣad-Türk-i vefāyı be-ser itdüm
Ḫalḫal yerin buldı şu bilmem ne terekler

5. Zāhid sever engūr meyinden müteġāfil
Maḥrūm ter-i teşne-i engūr-ı ḫarekler

6. Derk ehli içün mi anı āmāde ider Ḥaḳḳ
Ġayyā-yı ġavāyetde ki var niçe derekler

7. Aldanma be-çeşmek be-serek dirse de Kānī
Ser-keşçe olur ġālib-i aḥvāl-i serekler

32

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. O bezmgehde ki māverd oduna ḥaml olınur
Bahā-yı cevher-i her cins dūna ḥaml olınur

2. Zamānede unudulmış adın bilür daḫı yoḳ
Ṣudūr-ı luṭf u mürüvvet cünūna ḥaml olınur

---

[31] İ 150b, K 55b, M 48a, Ü 26b.
[2b] hicrānda] hicrān Ü; degdi] dikdi Ü.
[5b] teşne-i] neş'e-i K.
[32] İ 150b, K 56a, M 48b, Ü 26b.

3. Tekerrümense de iġmāz-ı ʿayna virme vücūd
Ya bir ümīde ya ḥāl-i zebūna ḥaml olınur

4. İderse ḫalṭ-ı kelām mīr-i meclisüñ birisi
Mes̱el fürūşī-i ṣāḥib-fünūna ḥaml olınur

5. Biri ḥaḳīḳat-ı ḥāle virürse revnāḳ u zīb
Degül ḳabāḥate farṭ-ı Mecnūna ḥaml olınur

6. Ẓanūn-ı muḥtemel-i kiẕb iken elüñdeki āb
Belūr-ı cām-ı mey-i āb-gūne ḥaml olınur

7. Maʿārifüñ saña sorġuc ṭaḳsa da Kānī
Şikence-i felege ya serüne ḥaml olınur

33

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Bu çāk-i sīneye yer yer refūlar hep senüñçündür
Bu köhne cāmeye bu reng ü rūlar hep senüñçündür

2. Niçün ey muġ-beçe ey duḫt-ı rez sulṭanlıḳ itmezsin
Miyān-ı mey-keşānda hāy u hūlar hep senüñçündür

3. Bu ṣābuñu'l-ḥumūmı nūşdan maḳṣad ḥaḳīḳatde
Bu cāme şūy-ı cismi şüst-şūlar hep senüñçündür

4. Sebūdan sāġara ilḳā vü sāġardan leb-i rinde
Leb-i rindāndan bu güft-gūlar hep senüñçündür

5. Aḳıtmaḳ seng-diller ʿışḳına deryāçe-i eşki
Urulmaḳ böyle ṭaşdan ṭaşa cūlar hep senüñçündür

6. Yetişdür ey nihāl-i tāk-i toḫm-ı duḫt-ı engūrı
Yere toḫm-ı kedūdan ser-fürūlar hep senüñçündür

4a ḫalṭ-ı kelām] ḫalṭ eger M.
7a saña] –Ü1; sorguc] sorguç Ü.
33 İ 150b, K 56a, M 48b, Ü 26b.

7. N’olur Kānīyi itseñ bir selām-ı tāzeye şāyān
Żamīr-i dilde köhne arzular hep senüñçündür

34
Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Eşküm o şūḫı görse yolında sebīl olur
Ḫūrşīd öñünde necm-i Süreyyā sefīl olur

2. Bī-māye şeyḫ sālike oldıḳca reh-nümā
Ḥācıya daḫı efkār-ı ‘urbān delīl olur

3. Da‘vā-yı dīn ü aṣl u fürū‘ātı bilmeyen
Deyne kefīl ü da‘vī-i ġayra vekīl olur

4. Dā’im birāderine çeker ḥüsn-i anda
Bintü’l-‘ineb ki vālidesinden cemīl olur

5. Kānī girīve-gīr ‘adālet-i cihānda
Aḳrānına teraccüh ider bī-‘adīl olur

35
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Gözüm neẓẓāre-i ruḫsāre-i cānāna ḥasretdür
Ḳulaġum istimā‘-ı ṣoḥbet-i yārāna ḥasretdür

2. Elüm gül-deste-i peymāne-i ser-şārdan ḫālī
Ayaġum cünbiş-i mestāne-i rindāne ḥasretdür

3. Dimāġum āşinā-yı būy-ı ümmīd olmadan ḳaldı
Dehānum çāşni-i lezzet-i iḥsāna ḥasretdür

---

[34] İ 151a, K 56a, M 48b, Ü 27a.
[3b] da‘vī-i] da‘vā-yı İ.
[35] İ 151a, K 56b, M 49a, Ü 27a.
[1b] istimā‘-ı] güft-gū-yı K, M.

4. Zebānum ḥüsn-i ta'bīr-i merāmum itmeden 'āciz
Kelāmum imtizāc-ı ḥarf-i istiḥsāna ḥasretdür

5. Ayaġum sāḥa-i gülşen-serāy-ı vuṣlatuñdan dūr
Elüm her rūz u şeb būs itdigüm dāmāna ḥasretdür

6. Zebānum cünbişi-i ḥarf-i recā-yı vaṣla nā-maḥrem
Dehānum lezzet-i gül-būse-i ḫūbāna ḥasretdür

7. Yüzüm rengini gül-ḫande-i āmālde sādur
Sözüm her çend rengin olsa istiḥsāna ḥasretdür

8. Derūnum pāy-māl-i minnet-i dūnān iken ḥālüm
Cebīnüm āstān-ı zümre-i rindāna ḥasretdür

9. Dilüm endīşe-i vaṣl-ı dil-ārādan olup maḥrūm
Ḫayālüm Kāniyā fikr-i sürūr-ı cāna ḥasretdür

36

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Lebi gülnār o bütüñ ġabġabı sīb-i terdür
Sīne vü nāfesi ayvā diyecek yerlerdür

2. Deheniyle suḫeni gül be-şekerdür gūyā
Leb-i pālūde-i terden daḫı nāzükterdür

3. Ṣafḥa-i çehre-i pākizesi tefsīr-i 'uyūn
'Aks-i müjgānum o tefsīre 'aceb mısṭardur

4. Sebeb-i dil siyehi ḫaṭṭ-ı siyehkāruñdur
Yoḫsa ḥāl-i siyehüñ cānā deger 'anberdür

---

[5] 5,6,7,8. beyitler İ ve M nüshalarında kayıtlı değildir.
[5a] vuṣlatuñdan] vaṣluñdan K.
[8a] ḥālüm] Kānī M.
[36] İ 151a, K 56b, M 49a, Ü 27a.
[3b] 'aceb] güzel Ü.

5. Ḥāl-i būyın ise bir ʻanber-i dūd-ālūda
Sīmden saḫte gūyā ẕeḳanı micmerdir

6. ʻĀlimü'l-ġayb taḫalluṣ idinürseñ şāyān
Dilimüz vāḳıf-ı sırr-ı dehen-i dil-berdür

7. Üstüne düşmemenüñ var mı meger imkānı
Beni āġışte be-ḫūn eyleyen ol ḫançerdür

8. Būse-i laʻlini bintü'l-ʻinebüñ bī-teklīf
Muġ-beçe aldıġı vāḳıʻse er oġlı erdür

9. Sözüñi eyleme āvīze-i gūş-ı nādān
Kāniyā kān-ı meʻānīde suḫen gevherdür

37
Mefāʻilün Feʻilātün Mefāʻilün Feʻilün

1. Tefāḫur itmege lāyıḳ nijādımuz yoḳdur
İżāfet-i suḫane iʻtiyādımuz yoḳdur

2. Arada biz hele şaşduḳ irāde maḥv oldı
Murādumuz diyecek bir murādumuz yoḳdur

3. Vücūd ararsañ efendi vücūdsuzluktur
Vücūd-ı ʻāriżīye istinādımuz yoḳdur

4. Ne nīk-nāmlıġımuz var ne pek de bed-nāmuz
Taḫalluṣ eyleyecek rütbe adımuz yoḳdur

5. Muʻāriżāt-ı ṣuverle olındı ṣulḥ-ı ebed
Bizüm bu maʻrekelerde cihādımuz yoḳdur

5b sāḫte] sāḫine M.
7a düşmemenüñ] düşmemek İ.
37 İ 151b, K 57a, M 49a, Ü 27b.
1b iʻtiyādımuz] iʻtibārımuz Ü.
5a maʻārıżāt] muʻārızan K, Ü.

6. Reh-i vefāda ebed ẕikr ü fikrimüz sensin
Cerāb-ı dilde bizüm ġayrı zādımuz yoḳdur

7. Beri o rütbeyüz esbābdan ki ey Kānī
Tevekkül ile daḫı ittiḥādımuz yoḳdur

38

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Mā'il olma cāme-i cāha göñül s̱ıḳletlidür
Ḥırḳa-i faḳrı libās it işte ol ḫıffetlidür

2. Rāżı ol naḥnü ḳasemnā beynehüm taḳdīrine
Eyleyen Ḥaḳḳa tevekkül rütbesi rif'atlidür

3. Nīm-nān ḫursendesi ol söyleme ḥālüm şudur
Sırrını setr eyleyüp 'arż itmeyen 'izzetlidür

4. Aġlar iseñ gūşe-i vaḥdetde kimse bilmesün
Dimesünler var ise bir kimseden ḥācetlidür

5. Kāniyā yārān ile ülfetden eyle iḥtirāz
Muntaẓır olma selāma ol daḫı minnetlidür

39

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Bu bir sā'ir mes̱eldür iş içinde var iken işler
Fitili alsa işler işledükce yāreler işler

2. Eger bu ġarḳagehde yaluñuz bir giryedür rehber
Olur elbette pīrāmen-res-i girdāb cünbişler

[6a] fikrimüz sensin] firimüzsin sen Ü.

[38] İ 151b, K 57b, –M, –Ü. K'da 41.gazelden sonra tertib edilmiştir.

[39] İ 152a, K 57a, M 49b, Ü 27b.

3. Piyāde bā-zer-i ḫafr-sūde eyler nerre pīlānı
Şehā ferzāne ol bāziçedür bu mātlar kīşler

4. Sebük-maġzāndan eyler Felāṭun ḫūşları sersām
Miyān-ı ṣoḥbet-i ʻirfāniyānda heyhler hişler

5. Ne semte varsa dil-ber ṣoluġı anda alur aġyār
Ṭuyırmaz āh-ı dil-sūzın yorılmış gūyiyā ḫışlar

6. Bürūdet baḫş ider bezme raḳībüñ āh-ı dem-serdi
Yeründen kendüsi def‘ olsa lā-büd s̱ıḳleti ḳışlar

7. Eger güstāḫī-i bīrūn bağışlansa da Kānī
Ġayūrāne ṭutar anuñ yerin sīneñdeki ġışlar

40

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Sāḳī ne dem ki sāġar-ı ṣaḥbāyı ṭoldurur
Ḫūrşīd ṣān ki nūrı ile ayı ṭoldurur

2. Bir kez ṭağıtmasun ṣaçın ol Leylī-i cemāl
Mecnunları ṭağı ṭaşı ṣaḥrāyı ṭoldurur

3. Bir müslim-i müsellemüñ ‘ışḳıyla āhımuz
Tāv-ḫāne-i zemīn-i Buḫārāyı ṭoldurur

4. Her cāy-ı olmayan kişinüñ ṣīt ü şöhreti
Ercā yine yeter bütün ercāyı ṭoldurur

5. Her cān zi ins ü cān degül ol feyże müsta‘id
İllā o cān ki cānla her-cāyı ṭoldurur

---

[3] 3 ve 4. beyitler İ’de yer değiştirmiştir.
[6b] yerinden] yerinde Ü; lā-büd] –Ü; def‘] ref‘ İ.
[7a] bağışlansa da] bağışlandıysa da Ü.
[40] İ 152a, K 57a, M 49b, Ü 28a.
[2a] leylī-i] leylī Ü.
[5a] ins ü cān] ins-i mercān K.

6. Kānī o ay çehrelü ḫūrşīd behrelü
Niçün ġażabla aġzına ayı ṭoldurur

41[41]

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Cān eger endūhdan efkār ise serper çıḳar
Dil verādan reste-i efkār ise serper çıḳar

2. Rūzgāruñ pāk dāmenler çeker serpindisin
Ḳande bir ālūde dāmen var ise serper çıḳar

3. Dīde-i ṭūfānzār eşk içre iki girdābdur
Çār-mevc-i giryedür ya bār ise serper çıḳar

4. Meẕheb-i Manṣūr-ı ehl-i Ḥaḳḳı te'yīd eyleyen
Zülf-i müşgin-tābına ber-dār ise serper çıḳar

5. Bi'ṭ-ṭav' iḳbāle istidbār iden müstaġniyān
Ġavṭa-ḫ˘ār-ı ḳulzüm-i idbār ise serper çıḳar

6. Rūzgār ile olan keştī-i kāma nā-Ḫudā
Bādbān-ı himmeti derkār ise serper çıḳar

7. Deşt-i vaḥşetgāh-ı iḳlīm-i cünūn güm-geştesi
Rüşdi tam 'aḳlı başına yār ise serper çıḳar

8. Ḫūn-ı ḳatlā-yı şehīdānda şināh eyler göñül
Şems-i ser der-destveş-i serbār ise serper çıḳar

9. Kāni-i şūḫın edā ḫum-ḫāne-i 'ışḳa düşüp
Neş'e cūyā-yı dil-i hüşyār ise serper çıḳar

---

[41] İ 152a, K 57b, M 49b, Ü 28a.
[1b] verādan] virān Ü.
[8b] der-dest] der-deşt Ü; veş] deş İ, Ü; ser der-dest] server-deş K; ser-bār] ser-bād İ.

42

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Dāğı ḳanar ya yāresi sızlar ya āh ider
Bi'l-ıżṭırār ümmet-i 'ışḳuñ günāh ider

2. Oldı sevād-ı dīde-sefīd intiẓārdan
Bālā-tırāz siyāhı 'aḳīdem tebāh ider

3. Ol Mevlevī ki 'ışḳı ḳapar taḳyesin dilüñ
Ṣoñra döner muḳābelesinde külāh ider

4. Başı açıḳ delisi olup nāyveş göñül
Maġz-ı serinde cevher-i Cennet-şinā ider

5. Bir yol alursa çār-gil-i la'lüñi faḳīh
Vehmüm budur ki dört yol aġzuñ penāh ider

6. Eyler sipihr-i tūde-i 'anber şerāresi
Kānī şemīm-i ḫālüñ anuñ çünki āh ider

43

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Şūriş-i şem'i neden idrāk ider pervāneler
Sūziş-i 'ışḳ ile bī-pervā niçe bir yāneler

2. 'Unṣur-ı her nāzı tertīb eyledi dört üstüne
Ol dür-i yektāveşi beş beş ṭoġırsın āneler

3. Bunduḳ-ı la'lüñ ile bādām çeşmüñ müttaḥid
Ol sebebden çatlar ey āteş-meniş kestāneler

---

[42] İ 152b, K 57b, M 50a, Ü 28b.
[1a] dāğı] darġı K.
[43] İ 152b, K 58a, M 50a, Ü 28b.
[2b] ṭoġırsın] ṭoġursun K.

4. Āb-ı ḫuşk āteş ise ter ḫāk-ı s̱ıḳlet bād serd
‘Ālem-i āba neden eyler heves mestāneler

5. Merd-i dīvāne-nümāyı eyleme taḥḳīr kim
Nezd-i Ḥaḳda ‘āḳıle maġbuṭdur dīvāneler

6. Şeh-süvār-ı ‘arṣa-i iḳbāldür ehl-i cünūn
Pā-bürehne hep piyāde gezmede ferzāneler

7. Vaḥdet-i Ḥaḳḳı niçün münkir olurlar Kāniyā
Mu‘teber olmaḳ gerekmez mi ‘aceb bir dāneler

44

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Āh eyledigüm ḫāl-i siyehkāruñ içündür
Ḳan aġladıġum la‘l-i güher-bāruñ içündür

2. Arama dü-çār olmadıġum bāġ-ı fenāda
Ol serv-i sehī şīveli reftāruñ içündür

3. Lāl oldıġum aḥbāb miyānında çü ṣūret
Ṭūṭī gibi ġayrīlere güftāruñ içündür

4. Dil-berleri sensüz göze göstermedigüm hīç
Ey rūḥ-ı revān ḫᵛāhiş-i dīdāruñ içündür

5. Vuṣlat hevesin eyledigüm eyleme ta‘yīb
İnkār idemem cürmimi iḳrāruñ içündür

6. Hep rāst-rev-i şāh-reh-i ‘ışḳuñ olanlar
Pür rāstī-i ḳāmet-i hemvāruñ içündür

7. Kānī seni şirin suḫenlerle ögerse
Hep çāşni-i şīve-i āzāruñ içündür

[7a] olurlar] olur Ü.

[44] İ 152b, K 58a, M 50a, Ü 28b.

[4a] dilberleri] dilberi M.

45

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ṣolmış çiçegi başuma ṭaḳmaḳ ne revādur
Dildār-ı ḫaṭ-āverdeye baḳmaḳ ne revādur

2. Yā Rabb ḳuluñı nāz u na'īm ile büyütdüñ
Ṣoñra bıraġub āteşe yaḳmaḳ ne revādur

3. Ḳanum yoluñı ṣulamaġa ḥāżır iken hīç
Boş yerlere ṣular gibi aḳmaḳ ne revādur

4. Şimşek gibi 'ışkuñ şerer-i dilde çaḳarken
Mey-ḫānedeki bādeyi çaḳmaḳ ne revādur

5. Bir kimseye bir iylik idüp ṣoñra da Kānī
Ṣoḥbet arasında başa ḳaḳmaḳ ne revādur

46

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Suḫan-ı 'ışḳ-ı Ḫudā çün ezelī ḳālimdür
Ḳīl ü ḳāl eylememek lāzıme-i ḥālimdür

2. 'Aḳlımı mehr virüp duḫt-ı rez-i 'aḳd itdüm
Ger ḥelālümle disem 'ayb degül mālumdur

3. Bize erbāb-ı taṣarruf olamaz ḥarf-endāz
Sīġa-i emsile-i 'unṣurumuz sālimdür

4. Zāhidüñ daḫli mey-i bī-meze-i ġafletedür
Almaz aġza lebüñi mes'eleye 'ālimdür

---

[45] İ 153a, K 58a, M 50a, Ü 29a.

[4a] çaḳarken] çıḳarken K.

[5b] başa] başına İ.

[46] İ 153a, K 58b, M 50b, Ü 29a.

5. Ġamzesi ḳanlu idüginde naẓar var Kānī
Ḫançeri dil dökerek ḳana girer ẓālimdür

47

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Her zamān sāġar-ı bezm-i meyi dilber mi sürer
Yoḫsa bu ẕevḳ u ṣafāyı yine sāġar mı sürer

2. Sürinürmiş didiler duḫter-i rez leblerüñe
Bize bu sürmeceyi yoḫsa ḳadeḥler mi sürer

3. Üstüme at sürer oldı o sipāhī-zāde
Şeh-levendüm bunı tā ‘arṣa-i maḥşer mi sürer

4. Vaṣf-ı ḫaṭṭuñ mı yazar ḫāme-i müşgīn cāma
Yoḫsa Ḳur’ānı Bilāl-i Ḥabeş ezber mi sürer

5. Zāhidi telḫ-dimāġ eyledi şi‘rüñ Kānī
Bilmezem ḫāmesine fülfül-i aḥmer mi sürer

48

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Girye-i mestāne keyf-i sāġar-ı ṣaḥbā virür
Gāh olur kim ḳatreler keyfiyyet-i deryā virür

2. Āşinā-yı ḳīl ü ḳāl-i baḥs̱-i vaḥdet olma kim
Ma‘nī-i bī-ġāneye her biri bir ma‘nā virür

3. Ehl-i devlet va‘d-i bī-incāz ile aldar seni
Şeyḫler de şimdi dervişāne hep esmā virür

---

[47] İ 153a, K 58b, M 50b, Ü 29a.
[1a] bezm-i] meyi Ü.
[4a] ḫaṭṭuñ mı] ḫaṭṭuñı Ü.
[5b] ḫāmesine] ḫānesine Ü.
[48] İ 153b, K 58b, M 50b, Ü 29a.

4. Bārgāh-ı ġayrīden umma ḥuṣūl-i maṭlabı
Ādeme her ne virürse şāh-ı istiġnā virür

5. Sen hemān dest-i niyāzı bārgāh-ı Ḥaḳḳa aç
Kāniyā her ne dilerseñ Ḥażret-i Allah virür

49

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Āyineye naḳş-ı ḫaṭṭı ṣūret virecekdür
Bir ṣūreti de ʿāşıḳa elbet virecekdür

2. Erbāb-ı ḥased her ne ḳadar olsa müzāḥim
Bir kerre felek baña da nevbet virecekdür

3. Bir kimseyi leb-teşne geçürmez ṣu arar hep
Sāḳī-i ecel herkese şerbet virecekdür

4. Gerdān olur elbette seri saḥn-ı cefāda
Gerdūn aña kim nevbet-i devlet virecekdür

5. Kānī olur āzāde ser-i minnet-i dü-nān
O kimseye Allah ki saʿādet virecekdür

50

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. ʿAceb bir ḥāle dūş oldum dilüm var dil-berüm yoḳdur
Ne sırdur dürc-i dil hem-çün ṣadefken gevherüm yoḳdur

2. Ser-i kūyuñda olurdım rıżāñ olsaydı dā'im ben
Ve-lākin ol ser-i kūda ne çāre bir yerüm yoḳdur

5b Allah] Mevlā M.

49 İ 153b, K 59a, M 50b, Ü 29b.

5b o kimseye] ol kimseye K.

50 İ 153b, K 59a, M 51b, Ü 30a.

2a dā'im ben] ben dā'im Ü.

3. Saña çoḳ yalvarurdum bitse yalvarmaḳla işler
Görürsin ceyb-i dilde naḳd nāmıyla zerüm yoḳdur

4. İderdüm ḫālin ol dāyı revişli āfetüñ teşbīh
Bu ʿanberdānda bir ḥabbe deñlü ʿanberüm yoḳdur

5. Ġamuñ ḳonaḳlamaḳ ey rūḥ göñlümden geçürmişdüm
Derūn-ı sīne-i āġışte-ḫūnda ezberüm yoḳdur

6. Zen-i dünyāya żarre olmaḳ isterdüm nezāketle
Devāc-ı himmeti isdāle giç ḳaldum erüm yoḳdur

7. Ne faḳruñ köhne bürd-i berd-i fersāsın ḳodum dūşa
Ne tāc u taḫt sevdāsı serümde efserüm yoḳdur

8. Degül aʿrāż-ı nā-maḥsūs maḥsūsın bile bilmem
Ki bu ṣayrafiyānda ceyde şāyān cevherüm yoḳdur

9. İderdüm dilli defter şerha vü dāġı dil-i zārā
Raḳam-senc olmaġa şāyeste dilli defterüm yoḳdur

10. Ben ol şīr-i girān kirdār-ı ṣaḥn-ı ġābe-i ʿışḳam
Elümde Ẕü'l-fiḳārum vardur ammā Ḥayderüm yoḳdur

11. Raḳīb ister peçeyken Baba ṭāġın zīb-cāy itmiş
Benüm ol āfetüñ semtinde ġayrı isterüm yoḳdur

12. Ḳapu Allah ḳapusı eşigin bālīnveş yaṣdan
Derinde der-be-der dīvāneyüm ġayrı derüm yoḳdur

13. Ne Manṣūram ne ber-dār-ı ser-i zülf olmaḳ ister dil
Nesīmī var hem de yüzmege lāyıḳ derüm yoḳdur

[5a] ḳonaḳlamaḳ] ḳonulmaḳ Ü.
[5b] āġışte] āġuşte K.
[8a] aʿraż] aġrāż Ü; maḥsūsın] –Ü.
[8b] ceyde] –M.
[12a] işigüñ] işigin K.

14. Yine bir güçli ḳuvvetli cüvāna mübtelā oldum
Meded ey nev-cüvān eyyām-ı pīrīdür ferüm yoḳdur

15. Berü döşekden ayırma beni ey gül-bün-i tāze
Dıraẖt-ı ẖuşk-neşve nā-pezīr-āsā yerüm yoḳdur

16. Yolum hep ẖuşk-sāl-ı vaḥşete düşdi bu es̱nāda
Ḳurıdı ḳanı cism-i zārumuñ hergiz terüm yoḳdur

17. Bütün ẖayruñ da şerrüñ de ḳaderdür maṣdarı lā-büd
Benüm kendi yedümde z̠errece ẖayr u şerüm yoḳdur

18. Getürmez cünbişe bu ẖuşk-şāẖı cismimi devrān
Beni bir ṣalla şırt eyler ḳucaḳlar ṣarṣarum yoḳdur

19. Fu'ādī lā-yadırru'n-nāse bel lā-yenfe'u'd-dünyā
Ki hecr ü vaṣldan ġayrı ebed nef'u żārum yoḳdur

20. Degül ḳırāṭ-ı gevher-pāre-i ḳadrüm benüm ma'lūm
Güher ṣuyındayum ḳadrüm bilinmez ṭartarum yoḳdur

21. O rütbe ḳālıbum maḥv itdi nār-ı şevḳ-i 'ālem-gīr
Ki ẖākister miyānında ışıldar eks̱erüm yoḳdur

22. Beni ġam yer egerçi ben ġamı yerdüm biraz eyyām
Velī el-ḥāletü hāz̠ihi yerüm yoḳdur yerüm yoḳdur

23. Düşüp pīrāmen-i girdāb-ı faḳra bir hevā buldım
Ve-lākin keştī-i ümmīde yarar lengerüm yoḳdur

15b yerüm] berüm K, M.
18b bir ṣalla] bu ṣalla K.
19a *İnsanlara herhangi bir zarar vermediği gibi kalbimin bu dünyaya bir faydası da yoktur.*
21 21 ve 22. beyitlerin 2. mısra'ları Ü'de yer değiştirmiştir.
21a maḥv itdi] maḥv oldı Ü.
22b el-ḥāletü] el-ḥālehü K.

24. Saḥan sevdāsı rabt-ı ḳalbe māni‘dür mevālīye
Hele bu ḫ˘ānçeye vaż‘ idecek mis lengerüm yoḳdur

25. Ḫudā temkinler iḥsān ide cān-ı sebük-maġza
Egerçi ser-be-sevdā-yı vaḳārum lengerüm yoḳdur

26. Yazardum nāme-i şevḳi be-vefḳ-i ḫ˘āhiş ey Kānī
Ve-lākin nişleyüm yāra gider nāme-berüm yoḳdur

51[51]

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Ne tüvānger ne keremver ne zevi’l-cāh yapar
Ne ḫıdīv ü ne müşīr ü ne şehin-şāh yapar

2. Ḳaṣr-ı vīrān-şüdesin ḫāne-ḫarāb ġadruñ
Sen elem çekme göñül Ḥażret-i Allāh yapar

3. Ṣarṣar-ı ‘ātiye depretmiyecek ḫāneleri
Bir nermce ṣıcacıḳ āh-ı seḥergāh yapar

4. Ġam yeme ey dil-i ḥayret-zede ġaddāruñ işüñ
Ḥażret-i Muntaḳīm-i ‘adl be bi’llāh yapar

5. Yed-i ṭūlā-yı ḫaṣm yetmeyicek yerleri hep
Ġayretu’llah olıcaḳ bir yed-i kūtāh yapar

6. Dime iḥmāl ider ümmīd ki imhāl eyler
Bir gün olur işi ber-ṣūret-i dil-ḫ˘āh yapar

7. Ḳahr-ı ḫaṣma idicek emr-i ta‘alluḳ Ḥaḳḳuñ
Peşşeye saḳb-ı dimāġ u dehenüñ rāh yapar

8. Dilde kim ḥāṣıl ola cez̠be-i mıḳnaṭīsi
Ḫaṣm-ı pulād-ten olsa bayağı kāh yapar

---

[51] İ 154b, K 60a, M 51b, Ü 30a.
[8a] dilde] elde M.

9. Böyledür ḳā’ide-i ḳahr u luṭf ‘ālemde
Ḫāne-i ehl-i dili gāh yıḳar gāh yapar

10. Şeb-i hecrüñ seḥeri yaḳlaşıcaḳ ḥażret-i Ḥaḳḳ
Āhınuñ her şererin meş‘ale-i māh yapar

11. Sen hemān ḥāżır ol Allāh unutmaz ḳulını
Sen uyurken işi birden bire nā-gāh yapar

12. Kāniyā eşk yıḳar ḫānesini ġaddāruñ
Āhı elden ḳoma maġdūruñ işüñ āh yapar

52

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Ey nūr-ı baṣar dīde-i cānum seni gözler
Nūr-ı nigeh-i şu‘le-feşānum seni gözler

2. Cismümde benüm her ser-i mū bir nigeh oldı
Hep göz göz olup bu ten ü cānum seni gözler

3. Āyinelenüp ‘aks-i rūḫuñla der-i sīne
Bu revzeneden rūḥ-ı revānum seni gözler

4. Ol gözleri var mı görecek bir güzel ‘āşıḳ
Dirsin ki dü-çeşm-i nigerānum seni gözler

5. Hīç göz göre geçmek niçe mümkin ola senden
Çeşmüm nigehüm sırr-ı nihānum seni gözler

6. Müjgānlarum merdümegüm ḥalḳa-i çeşmüm
Heft-dā’ire-i ḫūn-şüdegānum seni gözler

[10b] āhınuñ] āh iken Ü.

[52] İ 154b, K 60a, M 51b, Ü 30b.

[2a] her] –Ü.

7. Rāḥat mı ider ‘āşıḳ olan ġamze-i şūḫa
Ser-tā-be-ḳadem cism-i ḫazānum seni gözler

8. Ürkütdi dilüm vaḥşet-i endīşe-i hecri
Düşde daḫı bu rūḥ-ı revānum seni gözler

9. Gel gör göze hīç göz göre nūr itme iżāfe
Aldar bu teġāfülle a cānum seni gözler

10. Kānī gibi şeh-rāh-ı ḫayālüñde olurmış
Dil-i şāh-nişīninde bu cānum seni gözler

53

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Ṭaleb-i vuṣlat-ı dildār dile ‘ayb mıdur
Hecre ṣalduñ beni bu cāygeh-i reyb midür

2. Ḫāṭıruñ neyle muṭayyeb olur ey āfet-i cān
Cān ise maṭlab eger ol daḫı der-ceyb midür

3. Şüphe var mı ḫaṭ-ı ruḫsār yüze çıḳmaya mı
Ẕālike’ṣ-ṣuḥuf ‘aceb muṣḥaf-ı lā-rayb midür

4. Geçmeyen ḳanṭara-i ‘ışḳ-ı mecāzīden eger
Ḳā’il-i safsaṭa-i ḳanṭara ceyb midür

5. Kāniyā cān u dehānı o ‘adīmü’l-mes̱elüñ
Noḳṭa-i şekk mi süveydā mı ḫaṭ-ı ‘ayb mıdur

8b revānum] remānum K, M.
10a ḫayālüñde] ḥayālüñde İ; olurmış] oturmış M.
53 İ 155a, K 60b, M 52a, Ü 30b.
3b muṣḥaf] muṣḥab K.
4b ḳanṭara] ḳanṭara mı K, M.
5b ‘ayb mıdur] ġayb mıdur K.

54

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ey şūḫ-ı ḫaṭ-resīde ṣafālarla şeb be-ḫayr
Ey rūḥ-ı nev-resīde cefālarla şeb be-ḫayr

2. Ey burc-ı āsmān-ı fütūḥ ey ṣafā-yı rūḥ
Ey aḫter-i sepīde vefālarla şeb be-ḫayr

3. Ey nūr-ı cebhe-i şeref ey dürr-i her ṣadef
Ey pertev-i dü-dīde şifālarla şeb be-ḫayr

4. Ey serv-i ser-firāz ser-ā-ser server ol
Ey server-i ne-dīde ḫafālarla şeb be-ḫayr

5. Kānī bu köhne kāḫda sen ḳaṣr-ı nāzda
Ey gevher-i çekīde rifālarla şeb be-ḫayr

55

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Bādeyi virme ṣusuz baña ki ol ṣu götürür
Zülfüñi baña ḳoḳutma çelebüm bu götürür

2. Vaṣluñuñ naḳdini gösterme meded aġyāra
Kāle-i vaṣluñı hep o götürür bu götürür

3. Āhū-yı çeşmini gör ol perī-ruḫsāruñ sen
Göze göstermege gelmezse de yā hū götürür

4. Beni ḳıl deñlü miyānı çeker ol semte hemān
Bir ḳıl ile yedilür āşıḳı bir mū götürür

---

[54] İ 155a, K 60b, M 52a, Ü 31a.
[2a] ey ṣafā-yı rūḥ] ey dürr-i her ṣadef Ü.
[3] Bu beyit M'de kayıtlı değildir.
[3b] pertev-i] per-i K.
[55] İ 155a, K 60b, M 52a, Ü 31a.

5. Ḫār u ḫasdur ten-i ‘uşşāḳ-ı sitem-keş gūyā
Anı hep semt-i dil-ārāya begüm cū götürür

6. Gül anuñ ġonçesi ġonçe lebīnüñ rencesidür
Ne ḳadar medḥ iderseñ de o gül-rū götürür

7. Āh mey-ḫāneye kimdür seni dirseñ götüren
Beni ol cānibe bu āb-ı keder şu götürür

8. Ṣorma ‘uşşāḳa sizi kim götürür ol yāra
Ben işāret iderem aña beni şu götürür

9. Ādem-i zāddur ammā ki per-i zādda dirüm
Beni ol vādīlere hep o melek-ḫū götürür

10. Ḳābe ḳavseyne çıḳar baḫtımızuñ ẕerrātı
Egri ṭoġrı ne ki dir isem hep ebrū götürür

11. Ḫayli ‘uşşāḳ ḳoḳı aldı senüñ zülfüñden
Ḳoḳdılar ġayri o ḳoḳmışları bū bū götürür

12. Dime lala baña ley ley dir iken ben saña lū
Dirsem ol gevher-i rindānesi lū lū götürür

13. Çoḳ zamāndur ki senüñ kūyuña ben varamadum
Beni bāġuñda öten naġme-i gū gū götürür

14. Kūyuñı Ka‘be gibi ḳıble idindi Kānī
Semtüñe varmaḳ olursa o ser-i gū götürür

[7b] şu] su M.
[9a] dirüm] dirdüm Ü.
[10b] hep ebrū] hep o ebrū Ü.
[11b] ḳoḳmışları] ḳoḳuşmuşları Ü.

56

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ul

1. Ruḫsārumı çün eşk-i nedāmet yāyḳār
Esrārumı hep ḫūy-ı ḫacālet yāyḳār

2. Hep bāde-i bī-ġışla yunar çirk-i günāh
Çirk-i bedeni reşḥa-i ṣafvet yāyḳār

3. Dīdār-ı aḥibbā virür insāna neşāṭ
Evṣāḫ-ı ġamı āb-ı maḥabbet yāyḳār

4. Ḫūn-ı şühedā her günehi maḥv eyler
Da‘vā vü suḫen reşḥ-i şehādet yāyḳār

5. Erbāb-ı riyā beñzer o cāme-şūya
Ḳor bāṭınını ẓāhir-i kisvet yāyḳār

6. Evṣāḫ-ı riyāyı yedi deryā yuyamaz
Ol lekkeyi bir cüz-i ḳabāḥat yāyḳār

7. Ṣoyın bulıcaḳ nüzhet olur her bir naḳş
Ṣadrında ġamı bir nem-i devlet yāyḳār

57

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Ḫayyāṭ-ı ġamze kāle-i cānı keser biçer
Bilmez amān o şuḫ amānı keser biçer

2. Artar o ḳadd ü nār u nemden ḳımāş-ı ṣabr
Kendüsine nigāhī ḳalanı keser biçer

---

[56] K 59b, M 53b, Ü 31b, -İ; Bu gazel *rübâi vezni* ile yazılmıştır. Yukarıdaki vezin *Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlün Fa‘* şeklinde de kullanılmaktadır.

[57] İ 155b, K 61a, M 52b, Ü 31b.

3. Alur kesindiye kesīm-i fenn-i ʻiṣmeti
Kesmānına gelürse nihānı keser biçer

4. Rıḍvān alup ḳadüñ ḳad-i Ṭūbā vü Sidreye
İstebraḳī-i sebz-i cinānı keser biçer

5. Aġyāra faṣl ider seni ḳaṭʻīce bil bunı
Desterre-i sitem seni Kānī keser biçer

58

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Ḫandān gelen ʻāleme giryān gidecekdür
Giryān gelen ʻāleme ḫandān gidecekdür

2. Ṣoḥbet keselin eyleme aḥbāb ile tecvīz
Elbet bu cihāna gelen insān gidecekdür

3. Farḳ itmeyen insān ne dimek oldıġın eyvāh
Ḥayvān gelecekdür yine ḥayvān gidecekdür

4. Ṭıfl iken olan ʻāzim-i ʻuḳbā şu fenāda
İnsān gelecek ḥūri vü ġılmān gidecekdür

5. Kānī ṣaḳınup furṣatı fevt itme görüş kim
Bir ḳaç güne dek şu ḳoca oġlan gidecekdür

59

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

1. Rāh-yāb-ı ḫalvet-i vaṣl olmayan ʻāşıḳ mıdur
Ḫalvete ehl olmayanlar vuṣlata lāyıḳ mıdur

[58] İ 155b, K 61a, M 52b, Ü 31b.
[4b] gelecek] gelecekdür İ.
[59] İ 156a, K 61b, M 52b, Ü 32a.

2. Dir imişsin ‘āşıḳān mest-i müdām olmaḳ gerek
Cām-ı şevḳuñ dūrdan bir kez gören ayıḳ mıdur

3. Dest-ber-dil sikke-i teslīm dergerden gerek
Rū-be-ḫāk-i dergeh-i dil olmayan ṣādıḳ mıdur

4. ‘Unṣur-ı ḫākīden itmezse güẕer mānend-i rūḥ
Āsmān-ı feyże her ṭā’if-meniş ṭārıḳ mıdur

5. Olmaduḳca neş’e-i ‘irfān ile ālūde-dil
Her nidā iste derūnı feyżine sā’iḳ midür

6. Cevher-i rūḥ olmaduḳca ma‘den-ārā-yı vücūd
Cevher-i ‘ulvīye bu ḫāk-i siyeh fā’iḳ midür

7. Ḥaḳḳ didi *ve’s-sābiḳūne’s-sābiḳūn* inṣāf kim
‘Arṣa-i ‘irfānda her süst-pā sābıḳ mıdur

8. Şevḳden ḫūn-germ ü dil-nerm olmaduḳca Kāniyā
Serd-i dil bu bezm-i germ-ā-germde şā’iḳ midür

60

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Elif-ḳad dil-bere olma muḳārin nūn olur ḳaddüñ
Bu da‘vānuñ güvāh-ı ‘adl-i Ḥaḳḳ-ı nüktesi nādur

2. Terelli yelli yentir yellā ile geçdi ‘ömr
Bu ṭırnāmuñ nihāyetde ḳarār-ı nağmesi nādur

[2b] ayıḳ mıdur] elyāḳ mıdur M.
[3a] dergerden] bergerden K.
[5b] iste] nesne İ.
[7a] *Hayırda önde olanlar, ecirde de öndedirler (Kur’an-ı Kerim, Vâkıa 56 / 10)*
[60] K 61b, M 53b, Ü 32a, -İ. M’de muḳaṭṭa‘āt kısmında yer alan bu manzumenin 1 ve 2. beyitleri mükerrerdir.

3. Ḫaṭā vü sehvi Kānī i‘tirāf it nezd-i bāride
Du‘ānuñ efḍali çün *lā-tu’āḫiz inne-sīnā*dur

61
Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Nāz itse daḫı vuṣlatı biñ el-amān deger
Anısı ẕevḳ-ı salṭanat-ı ṣad cihān deger

2. Bilmem nedür tefāvüt-i nāz iltifatdan
Degmez o şūḫ ḫāṭıruma bir zamān deger

3. An an da aġla derd ile ol anı bir zamān
An an vücūd mülkini ol ḥüsn ü ān deger

4. Bir var ise başı göge degmiş cefāda da
Ben görmedüm veli o ḳad-i serv-sān deger

5. Teşbīh ider hezār gülistāna ruḫlaruñ
Ṣad-berg-i leb şüküftesi yüz gülsitān deger

6. Bī-ḫanumān mıdur şu ḫarābāt erenleri
Yek-dem serīr-i meykede ṣad-ḫānumān deger

7. La‘l-i lebin lebümle be-hem-res idince yār
Gül-būsesi hezār hezārān cān deger

8. Pīr itdigin seni ḳati çoḳsunma Kāniyā
Degmez degül bir ‘ömri bil ol nev-cüvān deger

[3b] Ayetin doğrusu Kur’an-ı Kerim’de *“lā-tu’āḫiznā inne-sīnā” şeklindedir. “(Allahım!) Unutursak bizi sorgulama…” (Kur’an-ı Kerim, Bakara 2/286).*

[61] İ 156a, K 61b, M 53a, Ü 32a.

[2b] degmez] degmez degül İ.

62

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ne nāzük cilvelerle gülmişidüñ geldigüñ günler
Ser-i peykān-ı müjgānuñla bağrum deldigüñ günler

2. Ferāġatde hemāna şāh kendü 'ālemindeyken
Ne siḥr itdüñ a ẓālim āh 'aḳlum çeldigüñ günler

3. Benüm senden murādum yoġ iken ḥālüm diger-gūndur
Ḳanı ardum ṣıra bād-ı ṣabā tek yeldigüñ günler

4. Ben imhāl üzre saña göñlümi virmekde bi'llāhi
'Aceb gelmez mi cānā ḫāṭıra mühmeldigüñ günler

5. Göñül bu pīrlikde nev-cüvānlıḳ vaḳti mi ṣanduñ
Ne idi pīr iken ol şevḳ ile genceldigüñ günler

6. Viṣālüñ ḥāletin zor añlamışken farṭ-ı ġayretle
Ne idi sevdigüm genceldigüñ inceldigüñ günler

7. Benümle āşinālıḳ yoġ iken kimlerle eglendüñ
Şükür geçdi hele bī-gānelikler eldigüñ günler

8. Ḳıdem da'vāsı eylerdüñ raḳīb-i ḥādiṡe her gāh
Saña bu faḫr yetmez mi idi övüldigüñ günler

9. Ḳarāruñ yoḳ esüp ṣavurmadan ārāmsızlıḳdan
Bu günler mi 'aceb Kānī ṣabāveş bildigüñ günler

63

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Bu sāde dü-yekden ne çıḳar çifteñi uydur
Her bir sese uy çifteye çifte teke tek var

---

[62] İ 156a, K 62a, M 53a, Ü 32b.

[63] K 62a, M 53b, Ü 32b, -İ

[1a] dü-yekden] rūyuñdan Ü.

2. Düm tek teke başla tek itse teḳaddüm
Düm-dārlıḳ it tekyede ardınca etek var

3. Eyler mi es̱er mā'-i ḥayāt eyleseler reşş
Pervāne-i pür-suḫteye puḫte semek var

4. Cüft itme merāmı tekelilerle seni hep
Tek cüft degül mültezem ü ḥāceti tek var

5. Ol çifteli tek ṭurmaz ider ten tene āġāz
Der der depinür dır dır ider seg var

64

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

1. Elā ey rūḥ-ı ḳudsī baş hüşyār
Ki mī-gerdid cānem meyl-i dīdār

2. Ġarībīm ü zi gūyet dūr-mānde
Ḫarābīm ü dil-āzürde zi mi'mār

3. Dil-i Kānī ki kān-ı ḥasret-i tüst
Ne-mi-porseş be-coz dīdār zinhār

65

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Göñül ebrū-siyeh çeşm-i siyāhı sürmeli ister
Raḳīb-i rū-siyāhı ol ārāda sürmeli ister

---

[5] Bu beyitten sonra bütün nüshalarda şu beyit eksik olarak kayıtlıdır:
Cüftci eline geçmişe döndük de ne çāre / Bāl ü per ü minkār berīde ……….. var

[64] K 62a, M 53b, Ü 32a, -İ.

[1] *Ey kudsî ruh! Dinle ve uyanık ol. Canım seni görmeye meylediyor, seni arzuluyor.*

[2] *Senin semtinden (mahallenden) uzaklarda, garib kalmışız. Harab durumdayız ve gönül mimarından incinmiş.*

[3] *Kani'nin gönlü sana hasret kalmıştır. (seninin hasretinin merkezidir). O asla seni görmekten başka bir şey sormuyor.*

[65] İ 156b, K 62b, M 53a, Ü 33a.

2. Kefīl olmaḳ gerek ġamze-nigāh-ı nāzına yāruñ
Ve-lākin ol kefīl isterse sāde sürmeli ister

3. Kişi süfliyyet ile ʻulviyāta intisāb itmez
Bu bālā-ḳadd güzeller cez̠be-i sırr-ı ʻālī ister

4. ʻAḳılkārı degüldür ʻışḳ Eflāṭūn da olsañ
Biraz Mecnūna eṭvārlar ister deli ister

5. Ṭamaʻkār-ı viṣāli oldıġuñ ḥisseyledi Kānī
Peşīn söyletmeyüp bu naḳd-i cānı virmeli ister

Ḥarfü'z-Zā'

66

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Lenger-zen-i sevāḥil-i ümmīd olur muyuz
Āsūde-i menāzil-i ümmīd olur muyuz

2. Geşt-i emel resīde-i vaḳt-i ḥaṣād olup
Taḥsildār-ı ḥāṣıl-ı ümmīd olur muyuz

3. Ḳalur mıyuz bu zāviye-i hecrde ebed
Yoḫsa felekde vāṣıl-ı ümmīd olur muyuz

4. İtmez mi rūzgār bizi ḫāk-i kūy-ı yār
Bād-ı hevāca nā'il-i ümmīd olur muyuz

5. Kānī eser mi şurṭa-ı tevfīḳ-i kirdikār
Lenger-zen-i sevāḥil-i ümmīd olur muyuz

---

[66] İ 156b, K 62b, M 53b, Ü 33a.
[4a] rūzgār] o rūzgār Ü.

67[67]

Mefā'ī̄lün Mefā'ī̄lün Mefā'ī̄lün Mefā'ī̄lün

1. Teninde merdüm-i ten-perverüñ naḳş-ı ḥaṣīr olmaz
Süṭūr-ı meşḳ hīç āzürde-i tār-ı ḫarīr olmaz

2. Eli ehlinden al kim tā ola ḫāṣṣiyet-i ẓāhir
Vezāret mührü dest-i düzde girmekle vezīr olmaz

3. Zamānuñ i'tibārātı cihanda medḫali yoḳdur
Sepīde-rīş olan kibrit ile ẕātında pīr olmaz

4. 'Alāḳa māni'-i ḥükm-i taṣarrufdur mevāliye
Esīr-i ḫub-rūyuñ 'āşıḳ-ı rabbü'l-esīr olmaz

5. Şeref baḫsi ḥaḳīḳatce iżāfet ister ey Kānī
Giyenler āriyet bir sebz-i destārı emīr olmaz

68[68]

Mef'ūlü Mefā'ī̄lü Mefā'ī̄lü Fe'ūlün

1. Ṣūfī geçinür zāhid-i ḫār meẕhebi bilmez
Rindān-ı muḳallid gibi kim meşrebi bilmez

2. Söz düşse mu'allim geçinür cehle baş egmez
Ṣūfī ki der-i medrese vü mektebi bilmez

3. Ferzend-i hünermend-i fülānum deyu söyler
Ṣorsañ meẕelā şöhret-i cedd ü ebi bilmez

4. Ḫummā ṣanur eylerse şitā mevsim-i lerze
Emvāc-ı dü-ḫāṣṣiyet-i cūş-ı teb-i bilmez

[67] İ 156b, K 62b, M 54a, Ü 33a.
[68] İ 157a, K 63a, M 54a, Ü 33a.

5. Yerden gögi farḳ eylemez ol mest-i cehālet
Ḥammāl-ṣıfāt kevkeb ile kebkebi bilmez

6. Heyzüm görinür ‘aynı ile şekl-i ḥurūfāt
Sözi uzadur aḳreb ile ‘aḳrabı bilmez

7. Bir taḳye ḳapaydum deyüdür sa‘yi hemīşe
Kānī hünere gelse ṣaded farġabı bilmez

69

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Eyler viṣāli ḫᵛāhiş eger ister istemez
Gördi ki vaṣlı cān deger ister istemez

2. Cevr ü cefāsı ‘āşıḳ u zāruñ belin büker
‘Uşşāḳı kendüsine eger ister istemez

3. Çıplaḳ da binse menzil-i maḳṣūdına yeter
Ey dil riḳāb-ı vaṣla eger ister istemez

4. Vuṣlat metā‘ınuñ degerin bilmiyor hele
Ḫāṭırlara o şūḫ deger ister istemez

5. Girmiş ḫayāle bilmez iken ben muḥabbeti
Almış o düzd-i cānı meger ister istemez

6. Kendin dil ehli āteşe atmaḳ da iş midür
Kānī ider fedā-yı ser ister istemez

[6b] aḳreb ile] aḳreb K.

[69] İ 157a, K 63a, M 54a, Ü 33b.

[1b] cān] cānı M.

[2a] ‘āşıḳ u] ‘āşıḳ K, M.

70

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Zāḥid hele tesbīḥ ü ridā hīç çekilmez
İḍlāl ile taḳlīd-i hüdā hīç çekilmez

2. Vaḳtiyle ḳılarum diyu her-bār nemāzı
Zāhid bize itdigüñ edā hīç çekilmez

3. Her ne çekilürse çekilür sevdigüm ammā
Faḫr-ı cühelā nāz-ı gedā hīç çekilmez

4. Rāşide eger olsa riyā mu'teber olmaz
Ahenksiz olduḳ da ṣadā hīç çekilmez

5. Ḳurbiyyet ider 'āşıḳa īrāṡ-ı tesellī
Dil-ber olıcaḳ ḫāne-cüdā hīç çekilmez

6. Tevfīḳ eger terbiyeye virmese revnāḳ
Perverde-i ta'līm-i Ḫüdā hīç çekilmez

7. Cānum da tenüm de saña ḥayrān saña ḳurbān
İtmezseñ o aġyārı fedā hīç çekilmez

8. Kānī ne be-taḥḳīḳ-i terennüm köni ki zāġ
Bülbül gibi de itse nidā hīç çekilmez

71

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. 'Uşşāḳa bir Ḳırım ḳodı ki ḳān efendimüz
Her bir nigehde eyledi bir ḳān efendimüz

---

[70] İ 157a, K 63a, M 54b, Ü 33b.
[4a] rāşide] taşı da Ü.
[4b] olduḳ da] olduḳca Ü.
[71] İ 157b, K 63b, M 54b, Ü 34a.

2. Yāruñ bize itdigi hep cevr ü cefā idi
Oldı hep itdigine peşīmān efendimüz

3. Ḫā'inligi becerdi çü Tatar ġamzesi
Şāhin Giray nāmına bir ḫān efendimüz

4. S̱ābit-ḳadem bu şāri'-i a'ẓamda kām alur
Bā-ḳavl-i bū Ḥanīfe-i Nu'mān efendimüz

5. Re'sü'l-ḥikem meḫāfet-i Yezdāndur dimiş
Şīr-i Ḫudā naẓargeh-i Yezdān efendimüz

6. Gül-bün-ṭırāz-ı ḥüsn olalı ġonçe-i femi
'Āşıḳlara açılmadı bir an efendimüz

7. Aḳ yazılı işāret idüp nefyini ġamuñ
Fermān virür ḳızıl dili sulṭān efendimüz

8. Sulṭān-ı heft-dā'ire-i mülki ma'nīyüz
Mecnūn olursa 'ayb mı dīvān efendimüz

9. Duḫt-ı rez eyledi yine ser-mest bizleri
Geldi bugün sarayına sulṭān efendimüz

10. 'Aks-i mey-i şafaḳ sereyān āl ider ālın
Reng-i ḥınādan olsa girīzān efendimüz

11. Kānī yine cevāhir-i ma'nāyı keşf idüp
Buldı zemīn-i dilde yeñi kān efendimüz

72

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ḫūn-ı şehīd-i nāz imiş çün şarābımuz
Berk-i sitīz-i ġamze pişürsin kebābımuz

6a ġonçe-i femi] ġonçe-femi Ü.

72 İ 157b, K 63b, M 54b, Ü 34a.

1b sitīz-i] sitīze Ü.

2. Aġızla aġladur diyemez yoḳ bizüm ise
Tā mā-verā-yı ġaybdadur intisābımuz

3. Dillerle ġamzeler yine dād u siteddedür
Ġam-nīst kesse kesmese ḫaṭṭı ḥisābımuz

4. Ḫumdan sebūya sāġara iken şitāb-ı mey
Ber-ʿaksdür bizüm ḥuma ṭoġrı şitābımuz

5. Himmet ḥavāle-i ser ü dūş itmedükçe tā
Bā zor u zer-kesān açabilsün mi bābımuz

6. Nūri Begüñ düşüp pey-i ṭabʿ-ı münīrine
Bulduḳ sevād-ı naẓmda biz āftābımuz

7. Ol şeh-suvār-ı ʿarṣa-i nes̱r ü naẓm ki yoḳ
Ansız şu süflegehde ʿulüvv-i cenābımuz

8. Maʿmūre-i serrāçe-i iḳbāl odur düşe
Semt-i veliyy-i niʿmete beyt-i ḫarābımuz

9. Ḥādī ʿaşer nümūneleri cevherindedür
Budur vaṣıfda meblaġ-ı ḥadd-i niṣābımuz

10. Kānī gibi duʿācısı biñ var velī anuñ
Bizden su'āl eyleseler yoḳ cevābımuz

11. Allah muʿammer eyleye ẕāt-ı şerīfini
Zīrā odur ḥaḳīḳat-i *niʿme'l-meʿāb*ımuz

[2a] aġızla] aġzıyla Ü.
[3b] ġam-nīst] ġam degül Ü.
[5b] zer-kesān] zer-kesā M.
[9b] vaṣıfda] vaṣfında Ü.
[10a] velī anuñ] anuñ velī M.
[11b] *"Ne güzel sığınaktır" hakikati zira odur.*

73

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ey duḫter-i sütūde-şiyem niçe bir bu nāz
Kār eylemez mi hīç saña sevdigüm niyāz

2. Alduñ göñülcügüm beni ḳoyduñ zebūn u zār
İtdüñ ḫulāṣa āteş-i 'ışḳum ṣabır-güdāz

3. Şehbāz-ı ḥüsn pençesine düşmesün göñül
Allāh itmesün yine bāb-ı ḳażāyı bāz

4. Ḳaddüñ hevāsına düşeli rāḥat olmadum
Oldı bu ḳıṣṣa giderek ey serv-ḳadd-dırāz

5. Acı söze ne borcı var 'āşıḳuñ begüm
Gāhīce istemez mi dil-i zār bir piyāz

6. Aç sīneñi görünsün o āyīne-i ṭılısm
Yum gözlerüñ açılmasun ol daḫmegāh-ı nāz

7. Kānī o ḫoş girişmeler ol ḫoş çıḳındılar
İtdi beni esīr-i telāş ol ġarīm-i nāz

74

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Perçem ḳoḳar raḳīb-i muġaffil fes istemez
Ẕevḳ-i viṣāli dil hele pek felfes istemez

---

[73] İ 158a, K 64a, M 55a, Ü 34b.
[1a] niçe bir] ne içün Ü.
[4a] hevesine] hevāsına Ü.
[7a] ḫoş] şūḫ Ü.
[74] İ 158a, K 64a, M 55a, Ü 34b.

2. Ḫaṭṭdur ṭutan dili iki tellü ḳapaġ ile
Zen tek ricāl āyi̅ne-i emles istemez

3. Sevdāsı sardı ʿāşıḳ-ı zāruñ o perçeme
Gerçekden olsa şāh-ı diyār-ı fes istemez

4. İylik ṭabi̅ʿat ehline itmek gerek yine
Şekker de virseler yemege kerkes istemez

5. Dāġ-ı derūn-ı si̅nelerüñ şerḥa sen baña
Añma amān efendi baña kes kes istemez

6. Būy-ı şemi̅m kākülüñi al getür baña
Ey bād ister esme sen ister es istemez

7. Bir kerre yārı rām idebilseñ baña felek
Bundan ziyāde luṭfuñı besdür bes istemez

8. ʿUryān ten olmalı beden-i rūḥ açıḳdan
Başı ḳıçı açıḳ gezinür cānfes istemez

9. Alma kesendiye bizi ey zāhid-i ḥarūn
İsterse medḥ it iste o māha kes istemez

10. Ses çıḳmaz olmalu ḥarem-i ʿiffet-i bütān
Esrār-ı ʿışḳ-ı ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ses istemez

11. Eski ʿasesleri yetişür cān u dil gibi
Kūy-ı maḥabbete yeñiden ʿases istemez

[2a] ṭutan] ṭun İ; ḳabaġla] ḳapaġla Ü.
[4b] şekker] sükker Ü.
[5a] baña] saña M.
[7b] besdür bes] pesdür pes M.
[9b] māha] māh Ü.
[11b] ʿases] ʿasʿas M.

12. Besdür bu şerhalar niye lāzım bu dağlar
Gör ḫāne-i derūn açıḳ menfes istemez

13. Öz kes iderse keslik ider Kāniyā saña
Nā-kesden ol vefāyı göñül öz kes istemez

75
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Semt-i derīçe bend-i nigāra varır mıyuz
Bir gün olur mı dergeh-i yāra varır mıyuz

2. Leb-teşneyüz zülāl-i viṣāle yanuḳ yanuḳ
Bir kez maḳām-būs-ı kenāra varır mıyuz

3. Cāy-ı emān ṭoḳunmamadur keyf-i zāhide
Biz hīç semt-i merd-i çenāra varır mıyuz

4. Añlamayup gider mi mezāyā-yı vaṣl-ı yār
Ol nükte-i żamir-şikāra varır mıyuz

5. Oldı ayaḳ bağı bize ḫaylūlet-i şitā
Bilmem o semte Kānī bahāra varır mıyuz

76
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ḥuceste-baḫt olan ebvāb-ı şāhāna varur varmaz
Ḫudā-perver olan ümmīd ḫ˘āhāna varur varmaz

2. Vücūd-encümeni muġnī olur ḫurşīd ruḫsārān
Anuñçün ẓāhirā eṭrāf-ı māhāna varur varmaz

[75] İ 158b, K 64b, M 55b, Ü 35a.
[76] İ 158b, K 64b, M 55b, Ü 35a.

3. Teġāfül şīvesi mestāne cünbişlerde ẓāhirdür
Uyurlar ḫᵛābgāh-ı şeb-külāhāna varur varmaz

4. Mu‘ārıżdur hemīşe zümre-i eżdāda gümrāhān
İder ta‘rīz-i düzdān rāst-rāhāna varur varmaz

5. Taḳarrüb rū-sepīdāne be-Kānī sürḫ-revlikdür
Aġarur rīş-i gerdūn ṣubḥgāha varur varmaz

77

Mef‘ūlü Fā‘ilātün Mef‘ūlü Fā‘ilātün

1. Ẕevḳ-i şarāb-ı nāb peymāneler de bilmez
Ser-ḫōş-ı bezm-i şevḳı mey-ḫāneler de bilmez

2. Her ẕerre bir defīne her kuvve bir ḫazīne
Ol nükte-i ḫafī ne vīrāneler de bilmez

3. Ḫᵛāb-āver olmanuñ hīç aṣlın ider mi idrāk
Benden işit bu sırrı efsāneler de bilmez

4. Şeh-māt kimden olsun niçün piyāde ḳalsun
Fil i‘tibār bulsın ferzāneler de bilmez

5. Bu söz ü sāz neymiş sūziş ne gūne şeymiş
Bu sırrı ḳaç seneymiş pervāneler de bilmez

6. Ol zülf o perçem ol an dilden çıḳar mı bir an
Ḥālüm neden perīşān hīç şāneler de bilmez

4a mu‘ārıżdur] mu‘ārıżdan Ü.
5a rū-sepīdāne] rū-sepīdāneye Ü; be-Kānī] Kānī Ü.
77 İ 159a, K 64b, M 55b, Ü 35a.
1a şarāb-ı] serāb-ı Ü.
2a küvve] kürre Ü.
3a ḫᵛāb-āver] cevāb-āver Ü.
4b fil]ḳıl M.
6a bir an] el’ān Ü.

7. ‘Unṣur ṣadef göñüldür bu ḫārdur o güldür
Ḳandan bu çār-aṣdāf dür-dāneler de bilmez

8. Sevdā-yı ‘ışḳ-ı ẕevḳi Kānī nedendür āyā
Esrārını cünūnuñ dīvāneler de bilmez

78
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Dil alur ol perī ṣoñra dil-i maḥrūḳdan çıḳmaz
Yataḳlı düzd-i kāmilḫāne-i mesrūḳdan çıḳmaz

2. Dili düzd-i nigāhuñ cānı bir dīger melek-peyker
Dü-kār-ı müstaḳıldür ikisi bir oḳdan çıḳmaz

3. Mis̱āl-i cevher-i ferd itse cismüm teczi’e ol şūḫ
Żarar yoḳ muḳteżā-yı ṭıynet-i mesḥūḳdan çıḳmaz

4. Dehānından viṣāle dā’ir olmaz ḥarfcik mesmū‘
Çıḳan hep vardandur emr-i mümkin yoḳdan çıḳmaz

5. Sipihrüñ ḍarbet-i kūpāl-ı ḳahrından hirās itme
‘Iyār-ı ḫāṣṣ-ı Kānī ma‘den-i maṭrūḳdan çıḳmaz

79
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Baña bu neş’e-i cām-ı şeṭāret her zamān gelmez
Eger gelse mis̱āl-i fikr-i vuṣlat rāyegān gelmez

2. O deñlü ḥasretüñle künc-i ġamda olmışam bī-tāb
Niyāza ḳudretüm ḳalmaz elümden el-amān gelmez

---

78 İ 159a, K 65a, M 56a, Ü 35b.
5b maṭrūḳdan] maṣrūḳdan M.
79 İ 159b, K 65a, M 56a, Ü 35b.
2 2 ve 3. beyitler M’de yer değiştirmiştir.

3. Niçe dil-mürde olmaz ṣūret-i ten-zindede insān
Küser ʻuşşāḳına o āfet-i cān bir zamān gelmez

4. Ne deñlü cevr iderseñ ḫoş gör elbet anı ʻāşıḳ
Kişiye sevdiginden her ne eylerse yamān gelmez

5. İderseñ nīm miḳdār iltifāta Kānīyi maẓhar
Felekden yaġsa da seng-i sitem aṣlā girān gelmez

80

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Şeref insāna zīb-i cāme vü destārdan gelmez
Dıraḫt-ı ḫuşke revnāḳ mihr-i pür-envārdan gelmez

2. Dil-i nā-müstaʻid feyyāżdan bī-behredür dā'im
Nemā-ḫārā-yı saḫta ebr-i feyż ās̱ārdan gelmez

3. Degül gül-bāng-ı şevḳe leb-güşā ḫākī ṭabīʻatlar
Ṣadā-gūşa dehān-ı ṣūret-i dīvārdan gelmez

4. Fürūġ-ı feyże istiʻdād kār-ı ḳābiliyyetdür
Ṣadefdendür güher nisār-ı gevher-bārdan gelmez

5. Cihān aġyārdan ḫālī mi ḳaldı bilmem ey Kānī
Bir iki gicedür ses ḫāne-i aġyārdan gelmez

81

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ḫayāl-i sīne-i sīmīn senāmuñ sīneden çıḳmaz
O sāde-dil ne sīne cevher-i āyīneden çıḳmaz

[3b] o deñlü] ol deñlü M.
[80] İ 159b, K 65a, M 56a, Ü 35b.
[5a] ey] -Ü.
[81] İ 159b, K 65b, M 56a, Ü 36a.
[1b] cevher-i] cevheri M, Ü.

2. Yerin buldı ḫodengüñ oḳ deyüp yan düşdi ḳalbümde
Hele bu ber-güẕāruñ ḫāṭır-ı bī-kīneden çıḳmaz

3. Libās-ı rızḳ ġāyet bol bulamadı gerek ḫayyāṭ
O ḥarvānī-i ḫar-vār var her peşmīneden çıḳmaz

4. Bizi peşmī çeker ḫayyāṭ-ı rengīnkār-ı çeşmānuñ
Ḳumāş-ı cān u dilden eksilen peşmīneden çıḳmaz

5. Giyüp ṣūfīye ʿuryānī dede cıs çıplaḳ olmışken
Yine ṣūfī ṣoyınmaz delḳ-i çerpin pīneden çıḳmaz

6. Dile te’sīr-i keyf-i merhem-i vuṣlat ḳadar siñmiş
Lebüñ bir ḳıymetī cevherdür ol gencīneden çıḳmaz

7. Riyāżī ḳuddise sırruh ki girmiş ravża-i vaṣla
Dil-i Kānī gibi ol ravża-i pür-zīneden çıḳmaz

82

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1. Rāh-ı ʿışḳa bu dil-i şeydāyı ṣaldum yaluñuz
Künc-i ḥayretde tek ü tenhāca ḳaldum yaluñuz

2. Çün ḳabūl itmez metāʿ-ı ʿışḳ u şevḳ ortaḳlıġı
Uymadı kendümle de bāzār aldum yaluñuz

3. Bulmadum cemʿiyyet-i ḫāṭırdan efzūn bir ṣafā
Yaluñuz ḳaldum bu ḥāletden ḫoşaldum yaluñuz

4. Kendümi kendüm tesellī itdi gördüm ʿāḳıbet
Bir başuma tā bün-i deryāya ṭaldum yaluñuz

[7a] riyāżī] rıżā-yı M; ḳuddise sırruh ki] ḳuddise sırrahu ki İ.
[82] İ 159b, K 65b, M 56b, Ü 36a.
[1b] tenhāca] tenhāya K.
[4a] gördüm] görürüm M.

5. Hīç bir sāz uymadı āheng-i sāz-ı şevḳime
Sāz-ı pür-āheng-i istiġnāyı çaldum yaluñuz

6. Dil dadanmış idi nuḳl-i ḫōş-güvār-ı vaṣluña
Şimdilik zehr-āb-ı hicrāna ḳoraldum yaluñuz

7. Ṣad hezārān şükr ba‘d ez-ferāḥī-i derūn
Vüs‘at-i pehnā-yı ṣabr ile ṭaraldum yaluñuz

8. Kāniyā nīk ü bedüm bir kimse bilmez ṣad şükr
Niçe yüz biñ sāldur ṭoldum boşaldum yaluñuz

83

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ḫayālüñ sīnede ey rūḥ-ı ‘ālem bir zamān çıḳmaz
Pezīrā-yı fenā olmazsa cism elbette cān çıḳmaz

2. Ne deñlü taş baġırlu olsa itmez nā-gehān teklīf
Mü’ezzinler menāra hīç bī-vaḳt eẕān çıḳmaz

3. Ṭabanı yanmış āsā pek yürür zāhid nedür fā’iż
Siyāh āhenden ey dil beyżā-ı tīġ-ı tābān çıḳmaz

4. Ḫaṭuñ geldük de çekmez ġayretüñ aġyār eger ‘āşıḳ
Sitemkārāna kes hengām-ı idbārından yan çıḳmaz

84

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Bir içim ṣu deyu āteşlere girsem gider gelmez
Ya bir kerre yüzin görmege cān virsem gider gelmez

---

[83] K 65b, M 55b, -İ, -Ü.

[1] Bu beyit M’de “Ebyāt” bölümünde kayılı bulunmaktadır.

[84] İ 160a, K 66a, M 56b, Ü 36b.

2. Biri birinüñ ardı ṣıra biñ kerre helāk olsam
Reh-i ‘ışḳuñda ben ġā’iblere irsem gider gelmez

3. O rāy-ı rāyet-i Hindustān-ı kişver-i ḥüsne
Amān ṣad el-amān rāy el-amān dirsem gider gelmez

4. Buña ḫāmūşlıḳdan ġayrı hīçbir var mıdur çāre
Bu rāzı ben eger bir kerre söylersem gider gelmez

5. Beni görmek hevāsından geçerse varırum dirse
Eger ben ḫᵛāhiş-i dīdārı göstersem gider gelmez

6. Dadanmışdur o gül-ḳand-i s(i)tiġnāya biraz eyyām
Ki ben semm-i helāhilde eger yersem gider gelmez

7. S(i)rāfīl eylese ol ḳarn-ı ervāḥı baña teslīm
Vekāletle anı üç kerre üflersem gider gelmez

8. Ḫadeng-i ġamze-i ḳattālı bir tīr-i hevāyīdür
Laṭīfeyle eger bir kes gögüs gersem gider gelmez

9. Baña imdād-ı Mevlānā-yı Rūm irer yeter yoḫsa
Yolında ol şehüñ tā arşa da irsem gider gelmez

10. Amān bir gelseler de üçünüñ de meyyitin sersem
Göñül sevdā-yı cān maḥzūn ḫıred ser-sem gider gelmez

11. Meger bu semte bilmezlikle ‘avdet eyleye yoḫsa
Göñül ḥālin eger bir kerre diyvirsem gider gelmez

12. Baña āzārı içün ġam yeme lākin dil-āzārum
Raḳīb-i rū-siyāhı ẕemm idüp yersem gider gelmez

[3a] kişver-i ḥusne] kişver-i ḥusnüñe Ü.
[6a] sitiġnāya] istiġnāya Ü.
[9b] ol şehüñ] o şehüñ M.
[10] 10 ve 14. beyitlerin ikinci mısra’ları M’de yer değiştirmiştir.

13. Şefā‘at-ḫ˘āhlıḳ diñlemez ‘öẕre i‘tibār itmez
Zemīn ü āsmānı başuma dirsem gider gelmez

14. O deñlü bī-amāndur ġamze-i bī-raḥm u ḫūn-rīzi
Dil-i mecrūhumuñ ben meyyitin sersem gider gelmez

15. O deyr-ālüfte-i keyf-i ġubār beng-i şevḳüñdür
Göñül dīvānesin göndersem ol ser-sem gider gelmez

16. Baña raġmen raḳībe iltifātın söyler ammā ben
Disem cem‘iyyetüñ bir aṣlına irsem gider gelmez

17. Er oġlı er aġızdan fehm ider sırr-ı şebistānı
O zen-ṭıynet bu şeb bezme eger ersem gider gelmez

18. O āfet küsdi gitdi Kānī-i bī-çāreye şimdi
Dil-i dīvāneyi ardınca göndersem gider gelmez

85

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün

1. Çü ‘āşıḳ cān görem dirse bedensiz
Aña ma‘şūḳ dir cān biz beden siz

2. Eger ‘ıyd-i viṣāl itse taḳarrüb
Ḥarām olsun raḳībe būse bensiz

3. Görüp ḥüsnin dimiş hīç noḳṭa ḳonmaz
Dimek ister raḳīb ol yāra bensiz

[13a] diñlenmez] diñlemez Ü.
[16a] söyler ammā ben] söylerem ammā Ü.
[85] K 66a, M 56a, Ü 37a, –İ.
[2] M nüshası 81b'de 2 ve 3. beyitler mükerrerdir.

Ḥarfü'ş-Şīn

86[86]

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. İder āyīne kendin ḫalḳa elbet her zamān ser-ḫōş
Bulır evżā'ına şāyeste bir sırr-ı nihān ser-ḫōş

2. Bilür ḫalḳuñ reh-i teşvīşe rū-gerdānlıġın elbet
Żarūrī eyler anı ref'a dāmen der-miyān ser-ḫōş

3. Olur heft-āsmān bir çend-rūze ser-ḫōşa maġlūb
Anuñçün dā'imā cevr-i felekdendür amān ser-ḫōş

4. Serāy-ı şīşe-reng-i dehr-i dūn olmaz aña vāsi'
Eger gül-bāng-ı şevḳ eylese āteş-feşān ser-ḫōş

5. Bürehne-ser varur mey-ḫāneye göz yumup açınca
Serin açar ve-lākin sırrın açmaz bir zamān ser-ḫōş

6. Ayaġ almaḳ ser-i engüştine el virmese nā-çār
Çü eẓfārü'l-meniyye endūha virmez amān ser-ḫōş

7. Şeṭāretle ider meclisde şevḳ-i tāze istiḥdās
Eger olmasa bed-mestlik ile pek ser-girān ser-ḫōş

8. Ne deñlü fāş-gū da olsa keşf itmez ḫabāyāyı
İder sırrında ol ser-beste esrārı nihān ser-ḫōş

9. Sebük-ser ẕevḳ-i meyden neş'e-i mestīden añlar mı
Reh-i 'irfānda çekmek gerek ḫayli ṭābān ser-ḫōş

10. Gerekdür esb-i tāzı gibi bir sāḥib-ḥaseb 'ayyāş
Ne bilsün ittifāḳı olsa da ẕevḳin ḫarān ser-ḫōş

---

[86] İ 160b, K 66b, M 57a, Ü 37a.
[3b] felekdendür] felekdedür M.
[6a] ayaġ almaḳ] ayaḳlıḳ K.

11. Diyār-ı neş’e ma‘mūr oldıġından ṣoñra bir kerre
Başını ḳaldırup baḳmaz ḫarāb olsa cihān ser-ḫōş

12. Olur gāhī ki cūş-ı feyżle mülhem olur ġayba
Cenāb-ı Ḥaḳḳla bir cilve eyler nā-gehān ser-ḫōş

13. Cevāhīr-i rīze-i neş’e virür Kānī aña bir ḥāl
K’olur ẕātında bir genc-i mutalsım gizlü kān ser-ḫōş

87

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. El aldum ḥamdu li’llah pīr-i meyden işte benden beş
Ser-engüştüm kesilmez s̱aḳb-ı yenden işte benden beş

2. Ḫıyāruñ bergi eyler niçe evḳāta işāret hep
Hīç ayrılmam o Ḫıżr-ı sebz-i peyden işte benden beş

3. Felekden baḫş-ı ḫums-ı müsteraḳdur müjde-i vaṣla
Ben eylersem de şey lillāh şeyden işte benden beş

4. Dü-ebrū çeşm ü bīni ḥüsnüñ esbābın ider ikmāl
Ṣorarlarsa o māha ḥüsn-i zīden işte benden beş

5. Ḫıred dil cān u ten sāmān-ı nām u neng ey Kānī
Dilerse yār-baḫş-ı dilde ḥaydan işte benden beş

88

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Lezzet-i būs-ı dehān bir var imiş bir yoġ imiş
Ẕevḳ-i āġūş-ı miyān bir var imiş bir yoġ imiş

---

[87] İ 160b, K 67a, M 57a, Ü 37b.
[4b] ṣorarlarsa] ṣorarsañ M.
[88] İ 161a, K 67a, M 57b, Ü 37b.
[1b] miyān] dehān M.

2. Fikr-i müstaḳbel ü māżiyi bıraḳ ‘ārif iseñ
Böyledür ḥāl-i zamān bir var imiş bir yoġ imiş

3. Kim bilür şīve-i nā-gāh şütür gürbesini
Çarḫ-ı gerdūndan amān bir var imiş bir yoġ imiş

4. Ya cefādur ya vefā muntaẓırı ‘uşşāḳuñ
Senden ey şūḫ-ı cihān bir var imiş bir yoġ imiş

5. Zinde eyler o dü-leb mürde-i ṣad-sāleyide
Ten-i dil-mürdede cān bir var imiş bir yoġ imiş

6. Gel ḳo nefsāniyeti maḥv-ı vücūd it zāhid
Bu şu‘ūnāt inan bir var imiş bir yoġ imiş

7. Ne içinde ne ṭaşında ne ikiden ḫāli
Cünbiş-i rūḥ-ı revān bir var imiş bir yoġ imiş

8. Müttaḥid olmalıdur ‘āşıḳ u ma‘şūḳ gibi
Biline sırr-ı nihān bir var imiş bir yoġ imiş

9. Çekemez ehl-i himem lā vü ne‘am āzārın
Nedür ol zellü hevān bir var imiş bir yoġ imiş

10. Nefy ü iṡbāt ki tevḥīd-i ḥaḳīḳi oldur
Eyler ol sırrı beyān bir var imiş bir yoġ imiş

11. Ḳāṣidān-ı reh-i ‘irfān yedek çekmezler
Ḳalma bu yolda yayan bir var imiş bir yoġ imiş

12. Ḥareke noḳṭa ḳabūlünden elif müstaġnī
Vaḥdete işte nişān bir var imiş bir yoġ imiş

[6a] it zāhid] it ey zāhid Ü.
[7a] ḫālī] ḥālī M.
[9a] āzārın] ārāzın K; *Himmet ehli "hayır ve evet" azarını (itabını) çekemez.*
[11b] bu yolda] yolda K.

13. Ḳıṣṣa-ḫᵛān-ı felek aḥvāl-i dil-i Kānīyi
Başladı naḳle hemān bir var imiş bir yoġ imiş

89
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Bezm-i şevḳuñ isterüz mey-ḫāne olmış olmamış
Cām-ı la'lüñdür ġaraż peymāne olmış olmamış

2. Ḥaller pervāne-i şem'-i cemālüñdür senüñ
Şem'-i bezmüñ üstüne pervāneler olmış olmamış

3. Ṭatlu dildür dil-bere lāzım olan ḥüsn-i edā
Lebleri dendānları şehdāne olmış olmamış

4. Başı Ḳaysı mı idi Leylā'nuñ āh u zār-ı Ḳays
Ya'ni Mecnūn 'aḳıllı dīvāne olmış olmamış

5. Ḳaysısı büstān u 'ışḳuñ rūy-ı zerd-i Ḳaysdur
Zerd canfes cāme-i şāhāne olmış olmamış

6. Māder-i eyyām ider zāyī de elbet ādemi
Dehr aña babalanur hem ana olmış olmamış

7. Bā lebüñ bāsı o müşgin ḫāl-i zībā noḳṭası
Ey elif ḳad ne ṣanur yabāne olmış olmamış

8. Ḫᵛābgāh-ı nāzda mış mış uyur ol nāzenīn
Tuḥfe-i gül-būseye sen ḳāni' olmış olmamış

9. 'Āḳıbet evden beri geldi hele dīvānecik
Ḳaysuñ evvelki sözi yabāne olmış olmamış

---

[89] İ 161a, K 67a, M 57b, Ü 37a.
[3b] lebleri] būy-ı M.
[7b] ḳad ne] ḳaddine M.
[8a] uyur] uyurmış Ü.
[9b] evvelki] evveli Ü.

10. Sevdigüm bu ane-i ḥüsnüñ uyutdı ʻālemi
Gicelerde ḳıṣṣa-ḫ˘ān efsāne olmış olmamış

11. ʻArş-ı raḥmān ṣuffe-i lāhūtdur mesken saña
Ġam ne Kānī bu kühen kāşāne olmış olmamış

90

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. ʻAks-i keleh ü zülf-i tu dil-hā çi konendeş
Tersem ki çü cām-ı dil-i nāzük şikenendeş

2. Çeşmāneş ki her gāh küşed ʻāşıḳ u tersem
Der maʻreke-i *in hiye illā* fikenendeş

3. Cevher ki büved lāyıḳ-ı faṣṣ ḫaṭṭ-ı cebīneş
Īnest ki īn ḫāne ki bīni bī-kenendeş

4. Sırdān-ı cihān bāb-ı vefā rā ne-güşāyed
Tersed ki be-leb nā-zede ber-ser bi-zenendeş

5. Kānī tō be-şabāş-ı felek çend dehi gūş
Ānest pesendīde ki bāri bi-pesendeş

10a āne-i] āne Ü.

10b olmamış] –M.

90 K 67b, M 58a, Ü 38a, -İ.

1 *Senin gamzenin ve zülfünün aksi (yansıması) karşısında gönüller ne yapsınlar? Zira nâzik gönül camını kırmalarından korkuyorum.*

2 *Onun (sevgilinin) gözleri her an aşıka açık (dönmüş durumda), ancak korkuyorum. "īn hiye illā" meydanında yere düşecek.*

2b in hiye illā: O başka bir şey değildir. (Kur'ân-ı Kerim, Enʻâm 6/29; Aʻrâf 7/155; Mü'münûn 23/37; Necm 53/23.)

3 *Cevher, onun alnındaki çizgilerin kıvrımına lâyıkdır. Gördüğün bu hânenin kazılması bundan dolayıdır.*

4 *Dünyanın sırını bilen vefâ kapısını açmıyor. Vrulmamış, açılmamış dudağın baş üstünde tutulmasından korkuyorlar.*

5 *Kânî, sen feleğin beğenmesine , itibar göstermesine birkaç kez kulak ver. Asıl beğenilmiş olan Yaradanın beğendiğidir.*

91

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Hüner da'vāsın eylerse ne ġam her sifle-i bī-hūş
Ṣadā efzūnter oldıġı ma'lūm olsa mīnā-būş

2. Ḳalur pūşīde 'ayb-ı ser-verān bā-himmet-i etibbā'
Olur vāreste ser-zībāter olsa zīnet-i ser-pūş

3. Gürīzāndur gürūh-ı bed-menişden pāk-ṭıynetler
İder īmā bu ma'nāya şitāb-ı şīve-i ḫār-gūş

4. Ḳulaġuñda küpe olsun dimekdür pend cūyāna
Hemīşe gūş-ı hūş bendegān-ı şāhda mengūş

5. Sebū ber-dūş geldi dūş-ı bezm-i vaḥdete Kānī
'Ale'l-ġafle meger sāḳī-i bezm-i 'ışḳa olmış dūş

92

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ḫaṭ-āver olmış eyyām-ı bahār-ı ḥüsn ü ān geçmiş
Bilür ol şūḫ görse 'āşıḳın ammā zamān geçmiş

2. Olup pā-māl-i ḥayret kendüden geçmiş dil-i şeydā
Semend-i nāza binmiş ḳorḳaram ol bī-amān geçmiş

3. Ṣaded ḥāl-i dil-i 'uşşāḳdan geçdükçe meclisde
Baña dā'ir de ṣoḥbet geçmiş ammā pek nihān geçmiş

4. Geçerken sīm-tenler āh u feryād eylemiş aġyār
Bu bir ḍarbü'l-mes̱eldür kim it ürmiş kārbān geçmiş

---

[91] İ 161b, K 67b, M 58a, Ü 38a.
[92] İ 161b, K 68a, M 58a, Ü 38b.
[1a] bahār] bahā K.
[2b] bī-amān] amān Ü.
[4b] ḍarbü'l-mes̱eldür] ḍarb-ı mes̱eldür Ü.

5. Bu günlerde ḥaẕer it geçme Kānī semt-i dil-berden
Seni ġamz eylemiş aġyār o bī-raḥme yamāñ geçmiş

Ḥarfü'l-'Ayn

93

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Görinür āyīne-i dilde yine jeng-i vedā'
Ḳorḳaram itdi o āyīne ruḫ āheng-i vedā'

2. Ey ecel nevbet-i per-ḫāş saña degmeyecek
Ṣavdı zīrā göñül ol nevbeti der-ceng-i vedā'

3. Beni hem cünbiş-i sīm-āb görüp itme 'aceb
Şīşe-i ṣabr şikest itdi bugün seng-i vedā'

4. Reng-i kāhī-i ruḫ-ı zerdimi görmişlere ṣor
Niçedür farḳ idesin māhiyet-i reng-i vedā'

5. Eṡer-i rīze-i elmāsı unutdurdı baña
Ciger suḫtede yer ideli çeng-i vedā'

6. Olsa ṣūretger-i būḳalemūn gösteremez
Baña gösterdigini nüsḫa-i Erjeng-i vedā'

7. Şimdi eglence bütün naḳş-ı ḫayālātuñdur
İtdi ol rütbe serāsīme beni beng-i vedā'

8. Cennet-i vuṣlata me'lūf olanuñ çeşminde
Künc-i duzaḫ görinür gūşe-i evreng-i vedā'

9. Kāniyā bār-girān-ı dü-cihān vezn olsa
Olamaz şiddet-i külfetde yine deng-i vedā'

---

[93] İ 161b, K 68a, -M, -Ü.

Ḥarfü’l-‘Ġayn

94

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Dāġ dāġ sīne ṭutdı merhem-i vaṣluñla bāġ
Ġam degül şimden girü cānā baña dāġ üstü bāġ

2. Cüst-cū eyler felek tā igneden iplige dek
İster iseñ Ḥażret-i ‘Īsī mis̱āli göge āġ

3. Eyle teblīġ şevḳ ile ṭoḳınma ṣaḳın zülfüne
Mā ‘ale’l-meb‘ūs̱ min-ṣavbi’l-hevā ille’l-belāġ

4. Giryeden ṣanma aġardı dīde-i giryānumuz
Sen Hümā-yı ṣayd içün ḳurduḳ bir iki yerde āġ

5. Vaḥdetüñ fehm eyleyen kes̱retden olmaz ẕevḳ-yāb
Şemme-i ḫālüñ ṭuyanlar zülfüñe itmez dimāġ

6. Töhmet-i düzd-i nigāhı sevdigüm ma‘ẕūr ṭut
Bu mes̱el meşhūrdur hergiz göze olmaz yasaġ

7. Bir ṣolaḳ maḥbūbı sevdüm şimdi ben ṣaġdan ṣaġa
‘Āḳıbet öldüm dirildüm eyledüm işümi ṣaġ

8. İntiḫāb içün ḳonulmış noḳṭadur levḥ-i dile
Nükte nā-fehmān anı Kānī ṣanurlar gerçi dāġ

Ḥarfü’l-Ḳāf

95

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Nigāh-ı ḫayra ṭab‘ān olamaz pertev gedā-yı ‘ışḳ
Anuñçün rūşenā çeşm olmaḳ ister āşinā-yı ‘ışḳ

---

[94] İ 162a, K 68a, M 58a, Ü 38b.

[2b] ‘Īsī mis̱āli] ‘Īsī-mis̱āl K, ‘Īsī gibi sen Ü.

[4b] yerde] yere Ü.

[95] İ 162a, K 68b, M 58b, Ü 38b.

2. Olurdı büt-perest āzādegān-ı ribḳa-i ṣūret
Eger keşf olsa idi ṣūret-i ʿibret-nümā-yı ʿışḳ

3. Beḳāsından fenāsı yeg fenāsından beḳāsı yeg
Ne mümkindür temīz-i daʿvi-i ālā vü lā-yı ʿışḳ

4. Enīs-i şāhid-i vaḥdet-sarāy-ı ʿālem-i dildür
ʿAceb mi beyt-i maʿmūr-ı maḥabbet olsa cāy-ı ʿışḳ

5. Yüzüñ ṭut Ḳıblegāh-ı s̱emme vechu'llāha ey Kānī
Menār-ı ḫān-kāh-ı dilde oḳındı ṣalā-yı ʿışḳ

96

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Ḫaber al gel baña ol şūḫ-ı şīrīkārdan var yoḳ
Muḥaṣṣal bir tesellī vir baña ol yārdan var yoḳ

2. Bilür varın yoġun ufaḳ tefek dirler seni söyler
Dehān-ı nāzik-i şūḫ-ı şeker-güftārdan var yoḳ

3. Temāyüz var mıdur temyīz ḳıl aʿdām beyninde
Amān gel bir şeker çīne leb-i dil-dārdan var yoḳ

4. Vaṣıldan müjde-res aʿdāmı yoḳdan var iden Allah
İşitdürsin dü-ḥarf-i laʿl-i cān-āzārdan var yoḳ

5. Gül-i şeb-nem çekāne ʿan-delīl-i ber-nühüft-āvā
Ḫabercik vir nevā-yı ʿandelīb-i zārdan var yoḳ

6. Ṣabā çīn-i ser-i zülfin nühüfte yoḳla bir kerre
Dil-āgāh it beni ḥāl-i dil-i ber-dārdan var yoḳ

7. ʿAceb bir neş'e var mı sende ʿirfān-ı İlāhīden
Dil-i Kānīyi ḳurtar bāri şu efkārdan var yoḳ

---

[96] İ 162b, K 68b, M 58b, Ü 39a.

97

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. *İḳra' ve rabbünā ḫalaḳa'n-nāse min-'alaḳ*
Goftīm mā her-āyīne sübḥāne men ḫalaḳ

2. Hākī ki sīne rā burdī hem zī güş kün
Yā fāliḳa'ṣ-ṣabāḥ ve ya ḫāliḳa'l-felāḳ

3. Gül-gūn bād-pāy-ı sipihr-i kebūd-rā
Gū ez-kücā dehid 'aceb cāme-i belaḳ

4. Īn heft silsile ki be-dest ü be-pāy-ı māst
Ez-kūre-i ki yāfte in āhenīn ḥalāḳ

5. Mā ez ki zādeim ü ki perverde īm
Mā her çi gofte īm ü şenideim muḫtelāḳ

Ḥarfü'l-Kef

98

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Şikārgāh-ı emel dūr pāy-ı ḳudret leng
Seg-i mu'allim-i nefs-i ḥarīṣ süst-āheng

---

[97] K 69a, Ü 39a, -İ, -M.

[1a] ḫalaḳa'n-nāse] ḫaleḳa'l-insāne K; *Mısra'da "oku ve Rabbimiz insanları alaktan yarattı" şeklindeki bu ifade aslında "Yaratan Rabbinin adıyla oku" (Kur'an-ı Kerim, Alak, 96 / 1) ayetine telmihtir.*

[1] *Oku, Rabbimiz insanı alaktan (pıhtılaşmış bir kandan) yarattı, biz Sübhân'ın halk ettiğinden (yarattığı şeylerden) birer aynayız dedik.*

[2] *Sinesine verileceğin (götürüleceğin) toprağa bir kulak ver. Ey karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran, ey şafak vaktini yaratan!*

[3] *Masmavi gök kubbenin altında gül renkli çiçekler ol, söyle hayret verici elbiseyi nereden versinler.*

[4] *Bizim elimiz ve ayağımız olan bu yedi silsile, bu demirden halkanın bulunduğu yerdendir.*

[5] *Biz kimden doğmuşuz ve bizi kim büyütmüş, bizim söylemiş ve duymuş olduğumuz şeyler uydurmadır.*

[5a] Bu mısra bütün nüshalarda eksiktir.

[98] İ 162b, K 69a, M 58b, Ü 39a.

[1b] süst] semt K.

2. Kemīn-i dilde raṣad-bīn vaḳt-i furṣatdur
Emīn ṣandıġumuz sā'id-i sebük-ferheng

3. Ḥuṣūl-i kām-ı mu'allaḳ zen-i hevā-yı ümīd
Derūnı ber-ṭaraf itmiş o şāh-bāz-ı āveng

4. O şūḫ ḫāṭırum avlar raḳīb ider azār
Şikār-ı ḫᵛāreligi 'ayb ṣaymaz ol bī-neng

5. Bu teng ḳāfiyelerle dehānı vaṣfında
Nedür suḫande bu 'acz u fütūr-ı teng-ā-teng

6. Şu bī-direng sipihr itdü bī-direng bizi
Ki reng-i dīde olan eyler elbet ādeme reng

7. Bedīheten kim iderse bu şi'rimi tanẓīr
Sezā anuñ serine Kāniyā zerine çeleng

99

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Felek hemān beni mi bulduñ imtiḥān idecek
Ġarīḳ-i lücce-i endūh-ı bī-kerān idecek

2. Ḫadeng-i şīve-i ḳavs-i ḳader bu menzilde
Bu bī-nişānı mı gördi hemān nişān idecek

3. Virirdi bir söz ile cānını saña 'āşıḳ
Ne var o ġamze-i ḫun-rīz arada ḳan idecek

4. 'Aḳīḳ-pāre-i laḫt-ı derūn-ı ḫūn-ı ciger
Derūn-ı sīne-i çāküm mi buldı kān idecek

6a bizi] biri K.
6b reng-i dīde] reng-dīde K.
99 İ 162b, K 69b, M 59a, Ü 39b.
4b kān] mekān M.

5. Ferah̲-nāy-ı felekde göñül mi ḳaldı hemān
Metā‘-ı miḥnet ü nuḳd-ı ġamı nihān idecek

6. Müsāferetse yeter i‘tikāf ise kāfī
Benüm derūnumu mı buldı ġam mekān idecek

7. Laṭīfedür saña maḳṣūd ġam yeme ey ġam
Yine ḳarīḥa-i Kānīdür āşiyān idecek

100

Mef‘ūlü Fā‘ilātün Mef‘ūlü Fā‘ilātün

1. Geçmez ele ḳolaylıḳ ile dāmenüñ senüñ
Virse yaḳayı bāri ele gerdenüñ senüñ

2. Yer ḳalmamış neẓāreye ‘uşşāḳ-ı zār içün
Almış raḳībler yine pīrāmenüñ senüñ

3. Ton üstü ṣanma dostluġı vaṣluñ niyāz idüp
Ṣarılsa cism ü pāküñe pīrāhenüñ senüñ

4. Ḳurbānuñ oldıġum göre şu cān-fidālıġı
Ḥāl-i lebüñ dimez dil ü cānı benüñ senüñ

5. Her çend seng-dil ise de yumşar beni görüp
Nāziklik ile göñlümi aldı tenüñ senüñ

6. Kānī n’ola boġazı geçişse lebüñ öpüp
Ṭozlı oturdı h̲āme-i şūr-efgenüñ senüñ

[6a] kāfī] Kānī K.
[6b] derūnumu mı] derūnumu K.
[100] İ 163a, K 69b, M 59a, Ü 39b.
[3b] pīrāhenüñ] pīrāmenüñ K.

101

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Sebük-serler olur iflāsa bādī ser-fürū itsek
Bu ẓāhirdür eger endīşe-i cām u sebū itsek

2. Sebū-yı ḫāṭır-ı fikr-i lebüñ eyler şikest āḫir
Sifāl-i bāde pāk olmaz ne deñlü şüst-şū itsek

3. Gelürdi tīġ-ı tāze şerḥa-i digerden istiġnā
Ḥarīm-i sürḫ ile çāk-i girībānuñ refū itsek

4. Zebān-ı ḥālide lāl eyler istiġnā-yı bī-hengām
Eṡer yoḳ ḥarf-i vuṣlatdan hezārān güft-gū itsek

5. Bilürdik oldıġuñ bī-behregān sīr-āb-ı ye's āḫir
S(i)kenderle berāber āb-ı Ḥıżrı cüst-cū itsek

102

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Niçün bir de teġāfül ruḳdesinden ḳalḳmaz başuñ
Gül-āgīn-i ḫayāl-i ḫām ider ḥālini nāz başuñ

2. Niçün bu vāz-gūn ṭās-ı ḫıred-fersā tehī ḳalsun
Ḫayāl-i ḫāmdan bir kerre de gelmez mi vāz başuñ

3. Degüldür az ḥırṣ-ı māl ü cāh ey dil yeter ġayrı
Dimāġ-efsürde eyler az az bu ḥırṣ u az başuñ

4. Çıḳılmaz başa başdan başa gūşiş-azma olsañ
Gider araya bir gün ister azma ister az başuñ

---

[101] İ 163a, K 69b, -M, -Ü.
[102] İ 163a, K 69b, M 59a, Ü 39b.

5. Dırāz itme sözi rāz-ı felek rūḥ-āşinā olmaz
Düşürdükce seni endīşeye dūr u dırāz başuñ

6. Raḳīb ile sülūḳ u seyre Kānī cān-sipār olma
Ḳuzı-mānend o merdüm-ḫˇārdur yer ol kirāz başuñ

103

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Felek nitdüñ ki benden bir ölümle intiḳam alduñ
Anı fikr itmedüñ ki boynuña ḫūn-ı ḥarām alduñ

2. Yetişmek istemez miydi a ẓālim meyve-i maḳṣūd
Ḳoparduñ ġadr idüp ölmezden evvel anı ḫām alduñ

3. 'Aceb bir ben miyim dil-ḫūn-ı ġadrüñ biñ mi yüzbiñ mi
Vefāsızluḳ mesānidinde pek 'ālī maḳām alduñ

4. Nedür ḫūnīligüñ cellād mı mirrīh mi ne olduñ
Meger fermān-ı bī-dermān nefy ü ḳatl-i 'ām alduñ

5. Görürler görmesem ben idicek zīr ü zeber Allah
Eyü günler görürsüñ ṣanma zīrā bed-du'ām alduñ

6. Sefer-bersüñ senüñ de dā'imā ber-geştedür ḫālüñ
Niçün sen boynuña böyle vebāl-i pür-āsām alduñ

7. Senüñ ben boynı baġlu memlūkuñ muyam ey çarḫ
Benüm rām oldıġum gördüñ de ẓann itdüñ ġulām alduñ

8. Bu gūne ḳahramanlıḳlar ider ḳalmamış iken sen
Ḳahırlar eyledüñ bu Kānī-i nā-kāma kām alduñ

---

[103] İ 163b, K 70a, M 59a, Ü 40a.
[7b] gördük de] gördüñ de M.

104

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Senüñçündi raḳībān ile nāverdüm niçün küsdüñ
Yoluñda bī-muḥābā cānımı virdüm niçün küsdüñ

2. Beni dirdüñ ki bu ḳuṭbu'd-devā'ir-i maḥabbetde
Miyān-ı merkez-i 'ışḳuñda mihverdüm niçün küsdüñ

3. Nigāh-ı germ mi itdüm ya bād-ı serd mi esdi
Günāhum ne ne oldı bā'iṡ-i ṭardum niçün küsdüñ

4. Sihām-ı cān-güdāz-ı āhı atdum tā verā-yı 'arş
Kemān-ı şevḳı ol ġāyetde gördüm niçün küsdüñ

5. Eger esrāruñı fāş eyledümse gizleme lillah
Seni ben cānlar ortasında gizlerdüm niçün küsdüñ

6. Viṣālin ḫᵛāhişin 'arż eylemişdüm cān-güstāḫuñ
Anı da añladuñ bildüñ ḫaber birdüm niçün küsdüñ

7. Yoluñda dīde ṣalḳum ṣalḳum incüler niṡār itdi
Hemān bir cān ḳaldı anı da serdüm niçün küsdüñ

8. Her a'żā ẕerre ẕerre pāre pāre laḫt laḫt oldı
Hemān bir cān ḳaldı anı da serdüm niçün küsdüñ

9. Gül-āb-efşān-ı ḥüsn-i tesliyet idüñ baña evvel
Çü yanuñda buḫūrdān ile 'anberdüm niçün küsdüñ

10. O gül-rūḫ esb-i nāz üzre piyāde ben niyāz-āmiz
Şeh-i saṭranca döndi ḳur'a-i nerdūm niçün küsdüñ

---

[104] İ 163b, K 70a, M 59b, Ü 40a.
[4a] 'arş] 'ışḳ M.
[6a] ḫᵛāhişin] ḫᵛāhiş M.
[8a] oldı] aldı İ.

11. Gelürdüñ Kānīye her-bār yılduzlar barışmışdı
Ṭutup öpsem de küsmez ba‘d-ez-īn derdüm niçün küsdüñ

105
Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Lekkelendürme peleng-āsā ḳabā-yı ‘arżı pek
Pūstīn-i şīr zīrā istemez naḳş u benek

2. Ḫāṭırın itme şikeste imtiḥānsuz kimsenüñ
Kesr-i ḳalb-i ehl-i istiġnāya hīç kār itmez ek

3. Ekme her bir toḫmı temyīz itmeden keyfiyyetin
Mevsiminde nef‘-i ümmīd itdigüñ maḥṣūli ek

4. Ḫulḳı hep s̱ābit-ḳadem olsun diyen her kārda
Olmasun mānende-i devr-i felek kendü dönek

5. Ḫısseti ġālib olur dirler felek-meşreblerüñ
Süfre-i gerdūnda devr eyleyen iki çörek

6. Ḫud‘a itme ḳavl ü fi‘lüñde ṣaḳın ‘āriflere
Meşreb ehli istemez sāġarda ḳıl deñlü direk

7. Da‘vet-i aḥbāba çün bād-ı ṣabā eyle şitāb
Da‘vet-i a‘dāya dizgin ger atuñ başını çek

8. Fā’ide yoḳdur umūr-ı i‘tibārīde dime
Ṣatdırur zīrā duḫānı boġçe vü dizi göbek

9. İmtinān ile yeme rengīn-simāṭ herkesi
Sīr-çeşmāndan ḳabūl eyle noḫūd u mercimek

[105] İ 164a, K 70b, M 59b, Ü 40b. Gazelin 3, 4, 5. beyitleriyle 7, 8, 9. beyitleri K’da yer değiştirmitir.
[6b] ḳıl] –M.
[7b] atuñ] anuñ M.

10. Kāniyā nāfi‘ degül rüsvā-yı māder-zāda hīç
Ġāyret-i iḫvān ile pend-i peder nitseñ gerek

106

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Bir yaña olup al ayaġı ele ser çek
Sen baña yalan söyleme ben de saña gerçek

2. Bintü’l-‘inebüñ semtine yaḳlaşma müdāmā
Bāri çeker iseñ ḳucaġa tāze puser çek

3. Esb-i himem-i nāz-ı perīşānı egerle
Ol saña baş egmez dime bi’llāh eger çek

4. Çekmem dime ḳahrın degerin añla o şūḫuñ
Degmez mi ṣanursın bu ḳadar nāza deger çek

5. Mey-ḫānede pīr-i mey-i bintü’l-‘inebi gör
Muġ-beççeyi Kānī bu ikisine siper çek

107

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1. O kim anuñ diye sırrı rıżā-yı yāre gerek
Derūn birūn niçe biñ şerḫa niçe pāre gerek

2. Der-i nigāra varılmaz efendi gözlemeden
Peşīn o dergehe varmaġa istiḫāre gerek

3. Göñülden ‘āşıḳ olan istifāża-i nūra
Şeb-i siyāh gibi iki yüzi ḳara gerek

---

[106] İ 164a, K 70b, M 60a, Ü 40b.
[107] İ 164b, K 70b, M 60a, Ü 41a.
[1b] niçe pāre] niçe biñ yāre Ü; pāre] yāre Ü.

4. Yem-i viṣālde dā’im şināha ṭālib olan
Mis̱āl-i māhī yem-i cismi pāre pāre gerek

5. Ḥużūr-ı yārda rūy-ı siyāhdur maṭlūb
Felekde girmege ol meclise sitāre gerek

6. Emīr-i kişver-i dildür egerçi ‘ārif olan
Velī bu şāhlıġa Kāniyā emāre gerek

108

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Ey benüm baḫçe-i vech-i ḥasenüm ẖōş geldüñ
Gülşen-i ḥüsn-i dilüm gül bedenüm ẖōş geldüñ

2. Şekkeristān-ı melāḥat saña mı manṣıb idi
Ey benüm ṭūṭī-i nā-kes suẖenüm ẖōş geldüñ

3. Uzayup nāzişi günden güne mānend-i berāt
Defter-i mehr-i vefāyı dürenüm ẖōş geldüñ

4. Dilenüp gezmede ben gāh ẕekāt-ı ḥüsnüñ
Dilümi kārd-ı ġamla delenüm ẖōş geldüñ

5. Nāz iden āẖir-i ḥüsnünde ẖaṭ-ı sebzi ile
Vādi-i ḥüsnde Ḥıżra irenüm ẖōş geldüñ

6. Dilini çiyneyerek nāz iderek Kānīye
Şekkerīn ḥarf-i zebānın gevenüm ẖōş geldüñ

109

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Uçdı mürġ-ı dil-i zārum yuvadan zār iderek
‘Azm-i gül-geşt-i çemen ṣuffe-i gülzār iderek

---

[108] İ 164b, K 71a, M 60a, Ü 41a.
[2a] idi] oldı M.
[109] İ 164b, K 71a, M 60b, Ü 41a.

2. Sen daḫı Çamlıca seyrinde ṣanursuñ kendin
Üsküdar serviligi fikrini derkār iderek

3. Eski dāruñ ḳatı dār oldı o çamlar bardāḳ
Gel çenār itme bizi bī-ḥūde bī-zār iderek

4. Mürşidüñ hem-rehüñ olmaḳ gerek ey rūḥ-ı revān
Kendüni bedraḳa-i şāh-reh-i yār iderek

5. Sen seni gözle ki sensin saña lāzım Kānī
Ġayrı görme özüñe cānı nigeh-dār iderek

110

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Murād itmezse Ḥaḳḳ bi'llah iş olmaz añladuḳ bildük
Sebū-yı bāde-i āmāl ṭolmaz añladuḳ bildük

2. O gülşen kim hemīşe bāġbānı Ḥażret-i Ḥaḳḳdur
Anuñ gül ġonçesi bi'llāh ṣolmaz añladuḳ bildük

3. O kim evvel olur şāne-zen-i gīsū-yı isti'dād
Miṡāl-i sünbül-i ter saç bulmaz añladuḳ bildük

4. O kim taḳdīr ezelde ḥüsnin anuñ bī-zevāl itmiş
Öñünde sām da esse bozulmaz añladuḳ bildük

5. O gül kim Ḥażret-i Ḥaḳḳ reng ü bū virmiş aña ey dil
Dimāġuñda ṣadāḳatsüz ḳoḳuşmaz añladuḳ bildük

6. Lühūm-ı ehl-i 'ışḳ elbette semm-i zūd fersādur
Cihān hep ejdehā olsa ṣoḳulmaz añladuḳ bildük

---

[110] İ 164b, K 71a, M 60b, Ü 41a.
[1b] bāde-i] bādī-i K.

7. Kerāmet tācı her bir başa lāyıḳ mı degül Kānī
O tāc-ı mekremet her başa olmaz añladuḳ bildük

111

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ḳalmasun şām-ı viṣāl-i yāra dāğı kimsenüñ
Batmasun tā ṣubḥa dek Yā Rabb çerāğı kimsenüñ

2. Germī-i eşk-i taḫayyürdür beni leb-ḫuşk iden
Ṭolasun bu āteş-i terden ḳabağı kimsenüñ

3. Neş'e-i vaṣl ḫumār-ı hecre hem āġūş idüp
Çekmesün ḫamyāze-i ḥasret ḳaçağı kimsenüñ

4. Sīneler bī-dāġ diller bī-ġam-ı 'ışḳ olmasun
Sönmesün dey-māh-ı firḳatde ocağı kimsenüñ

5. Oldı leb-rīz-i ġażab sākī meyi dökdüñ deyü
Sürçmesün 'ālemde bir kerre ayağı kimsenüñ

6. Ġamze gibi ḳanlu ḫançer gibi egridür adı
Olmasun būy āşinā-yı ḫūn dimāğı kimsenüñ

7. Āfitāb-ı ḫaşrle ḫoş-gīde olmaz dāmeni
Pāy-ı ḫāmde olmasun Yā Rabb yatağı kimsenüñ

8. Müjde-i iḳbālde virseñ işitmek istemez
Ṭolmasun peyġām-ı ye's ile ḳulağı kimsenüñ

9. Sāye-i pervāneden olur remīde Kāniyā
Vaḥşet-ābād olmasun künc-i ferāğı kimsenüñ

---

[111] İ 165a, K 71b, -M, -Ü.

Ḥarfü'l-Lām

112

Mefʿūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Her zaḫm-ı sīnede bereler müntehī degül
Mānende-i ḥabāb-ı derūnum tehī degül

2. Biz ġābe-i ḥaḳīḳate kim şīr-i şerzeyüz
Şīrān bizümle elleşemez rūbehī degül

3. Şāhān-ı 'ışḳ müştehī-i ḫᵛān-ı 'ışḳdur
Bu ḫᵛānçe-i se-rūzeye ammā şehī degül

4. Hep sehv-i secdedür ne ḳadar itse ser-fürū
Eşcār bāġ-ı ḳaddüñe serv-i sehī degül

5. Deh düşdüm 'āşıḳuñ nīm-i bī-ġışşına ve-līk
Ruḫsār-ı zerdi pek de zer-i deh-dehi degül

6. Rūbeh-nijād ekṡeri ehl-i zamānenüñ
Zīrā yüze gelince heme rūbehī degül

7. Kānī şaḳın o şūr-ḫıred sözden ki hīç
Ḥāl-i tebāḥ-ı 'āşıḳınuñ āgehī degül

113

Mefʿūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Gördüm Saḳız ḳızını yañaḳlar ḳızıl ḳızıl
Gözler siyeh o la'l dudaḳlar ḳızıl ḳızıl

2. Yaluñ ayaḳ gögüs bağır açıḳ cebīn güşād
Sāḳī elinde cām ayaḳlar ḳızıl ḳızıl

---

[112] İ 165a, K 71b, M 60b, Ü 41b.
[5a] nīm-i] –İ.
[113] İ 165b, K 72a, M 60b, Ü 41b.
[1b] o] vü Ü.

3. Çıḳmış beline belki de tā sīne neş’eler
Gül-gūn kemer-miṡāl ḳuşaḳlar ḳızıl ḳızıl

4. Meyler ġulüvv idüp ḥarem-i ḫumda ṭaşsun
Olsun serāçelerle ṣoḳaḳlar ḳızıl ḳızıl

5. Muġ-beççe duḫt-ı rezle keş-ā-keş meyin çeküp
Pīr-i muġanda oġul ‘uşşāḳlar ḳızıl ḳızıl

6. Binmiş ṣabāvetiyle sürüp dühn-i verd-i āl
Eṭfāl-i şehri itdi ḳızaḳlar ḳızıl ḳızıl

7. Elde miṡāl-i ḫançer-i Mirrīḫ tīġ-ı nāz
Kānī-i zāra oldı ḳıyaḳlar ḳızıl ḳızıl

114

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ṭutar bālā-yı gerdūnda ḳamer bir mu‘teber keşkūl
Degül çesbān egerçi bu ḳalenderlikle zer keşkūl

2. Felek imşeb hilāl-i hāle-pīrāyı idüp der-dest
Hemānā döndi ol dervīşe ṭutmış bir kemer keşkūl

3. Sipihrüñ dūn himmet oldıġın bundan ḳıyās eyle
Ki ṭutmaz āşikāra ‘ārif-i ṣāḥib-naẓar keşkūl

4. Muḳābil düşdi māh yek-şebe ḫūrşīde maşrıḳda
Ṭutar bir pīr-i nūrānīye ṣan bir sīm-ber keşkūl

5. Hemedür pūş-ı esrār-ı gedāyān-ı şerm ḫūdur
Anuñçün Kāniyā elden ele dā’im gezer keşkūl

---

[114] İ 165b, K 72b, M 61a, Ü 42a.
[1b] degül] dil-i K.
[5a] esrār-ı gedāyān] esrār ki āyān K.

115

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Üslū 'anı'l-ḥubbi'l-leẕi hüve ḫātilü
Ve e'ūẕü min-hecrin iẕā hüve āfilü

2. Yā 'āliyyen fevḳa'l-'ulā ve cemāluh
Ya'lū 'aleyye ve ḳadru ṣabri ṣāfilü

3. Yā Rabbi ḥüsnin şānuhū ḳad şānenī
Ve e'ādenī bi'l-vaṣlı ḥīne e'āzilü

4. Kem rāḥa rāḥu fu'ādi'l-müştāḳı fī
Neş'āti rāḥı şifāhuhu fe'l-ḥāṣılü

5. Min-ḫamratin sekiret bihā āmāḳuhu
Lemmā edāra li-ḥāẓıyyetihi yuḳātilü

6. Yā nūru kem żā'et bi-żī'eke muḳletī
Yā rūḥu kem 'aṭabet bi-ẕāke ḥavāṣılü

7. Erżā fe'inne rıżāye a'cezehü'n-nevā
Kem min-ḳatīlin mükrehin yā ḳātilü

8. Ḳatlī iẕā erżāke ercahu münyetī
Ve iẕā eṣābeke hemmühü fenu'āzilü

---

[115] K 72a, Ü 42a, -İ, -M.

[1] *İki yüzlü olan dostları unutup teselli bulurum ve geçici olan hecrden (Allah'a) sığınırım.*

[2] *Ey yüceliği her şeyin üzerinde ve güzelliği üzerimize yükselen, sabrım tahammül edemiyor, tükeniyor.*

[3] *Ey güzelliğin efendisi, şanı benim şanım olan (sevgili)! Benden uzaklaştığında vuslat ile yine bana geri dönen (sevgili)*

[4] *Nice kez şarap, beni, sevgiliyle dudak dudağa olduğumuz o mutlu günlerin özlemine götürmüştür.*

[5] *Onu sarhoş edici şaraptan dolayı yaptıkları, göz kıvrımlarını devrettiği zaman mücadeleye başlıyor.*

[6] *Ey nur benim gözlerim nice kez senin aydınlığın ile parlamıştır. Ey ruh benim aklım, anlayışım nice kez seninle yok olmuştur.*

[7] *Hoşnut et çünkü hoşnutluk onu niyetlerinde aciz bırakır. Nice öldürüldükten sonra pişman olunmuş maktül vardır ey kâtil.*

[8] *Eğer sen benim katledilmemden memnun olacaksan, bu benim niyetlerim arasından ilk tercihim olur. Eğer sen bunun için endişeleniyorsan hiç endişelenme biz canımızdan (seve seve) (hemen) ayrılırız.*

Ḥarfü'l-Mīm

116

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Olur pür-ḫūn dü-dīdem hem-çü sāġar dil-berüm añsam
Gülef baġlar dü-ruḫsārum o māh-ı enverüm añsam

2. Derūn u dilde dāġ u şerḥalar baş gösterir yer yer
Geçen eyyāmda ol yārenle itdüklerüm añsam

3. İder seyl-āb-ı ġam bir de bütün esbāb-ı ārāmum
Dem-i fürḳatde eşk-efşān olan çeşm-i terüm añsam

4. Ruḫum zerd olmaġa başlar gözüm ser-çeşme-i sīm-āb
Dem-i iḳbālde der-kīs olan sīm ü zerü añsam

5. Ṣabāḥ-ı rūzeye a'ḳāb-ı vaṣla döndürür vaḳtüm
'Aḳīb-i neş'ede ṭārī olan derd-i serüm añsam

6. Uzadukca uzar efkār-ı u'cūbe ḳıyāmetdür
Uzun gice olınca ṣubḥ o ḳadd-i 'ar'arum añsam

7. Sürāġ-ı fikr-i güm-geşte ider nā-gāh ey Kānī
Ümīd-i vaṣl ile taḫmīnlerüm ḫāletlerüm añsam

117

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Dilā evvel göñüldi yār-ı ġār ol gitdi ben ḳaldum
Ġam-ı dirīnemüzden ġuṣṣa-ḫ˘ār ol gitdi ben ḳaldum

2. Gül-i ruḫsāruñ idi behçet-i cān u dil-i zārum
O daḫı şimdi oldı gözde ḫār ol gitdi ben ḳaldum

---

[116] İ 165b, K 72b, M 61a, Ü 42a.
[2b] yārenle] yār ile K, M.
[117] İ 166a, K 72b, M 61a, Ü 42b.

3. Senüñ ‘ışḳuñdan özge var mı şimdi mā-melek ġayrı
Derūn bīrūn ġamuñla her ne var ol gitdi ben ḳaldum

4. Benümsin ben senüñ ẓanneyler idüm bir zamān ammā
Sen olduñ āşinā-yı ṣad-hezār ol gitdi ben ḳaldum

5. Saña ‘āşıḳ degülken ‘ār u nāmus idi endīşem
Hebā oldı sevelden neng ü ‘ār ol gitdi ben ḳaldum

6. Göñül peykān-ı ġamla ülfet itdi ḳaldı göñlümde
Der-āḫirkār o da itdi güẕār ol gitdi ben ḳaldum

7. Ġam-ı aġyār u fikr-i yār idi cān yoldaşum ‘umrā
Benümle olmadı bir laḥẓa yār ol gitdi ben ḳaldum

8. Çıḳardum tā Hüseyniyye biraz eyyām efġānı
Muḥayyer oldı vuṣlatda ḳarār ol gitdi ben ḳaldum

9. Ser-i şeh-rāh-ı vuṣlatda piyāde idüm ey Kānī
Çün oldı eşheb-i nāza süvār ol gitdi ben ḳaldum

118

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Bir ḳaşları yā dil-ber-i sīmin-bere düşdüm
Peykān-ı ser-i tīrine sīnemgere düşdüm

2. Fikr-i dehenüñ teng-derūn itdi ḫayālüm
Bī-aṣl u faṣldur düşeşüm yoḳ yere düşdüm

3. Göñülden ider her kişi ümmīd-i viṣālüñ
Sevdüm seveli ḥażretüñi dillere düşdüm

[4a] ẓanneyler] ẓann ider M.

[118] İ 166a, K 73a, M 61b, Ü 42b.

[3a] göñülden] göñlünden Ü.

4. Esrārumı ṭurmadan ider cümle tırāş ol
Sırr ṣaḳlanamaz hīç ʻaceb bir yere düşdüm

5. Düşdüm ġam-ı hicrānla mey-ḫāne-i ʻışḳa
Maḫmurluḳ el vireli derd-i sere düşdüm

6. Ebrūlaruñuñ fikri olup bir ḳara sevdā
Ḳarardı gözüm ḥasret ile ḫançere düşdüm

7. Ümmīdümi kesdüm hele ḫalḳuñ ḳapusından
Allah ḳapusı gibi bir açıḳ dere düşdüm

8. Cāh u şeref-i dehre göñül baġlamadum hīç
Ne fikr-i maḳāmāta ne ḫayr u şere düşdüm

9. Ṣad ḥamd ki yüz bulmadı benden zen-i dünyā
Āḫir didi kendüm gibi bir şevhere düşdüm

10. Vezneyledi mīzān-ı felek ḳadrümi ṣad-ḥamd
Ol vezn ḥisābınca hele bir ṭare düşdüm

11. Her bār rehā ister iken ester ü ḫārdan
Ṣūfī gibi bir kendüyi bilmez ḫare düşdüm

12. Geldüm ḳapusı öñüne ʻālem baña güldi
Bu bābda ey Kānī ḳatı masḫare düşdüm

119

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ḫazān-dīde nihālüm nev-bahārı yıl geçer görmem
Çü naḫl-ı mātem-ārā berg ü bārı yıl geçer görmem

4b ṣaḳlanamaz] ṣaḳlayamaz Ü.
10b hele bir] –M.
119 İ 166b, K 73a, M 61b, Ü 43a.
1a yıl geçer] geçer Ü.

2. Bahār-ı ḥasretüm dīdār-ı yārı yıl geçer görmem
Göñül de gitdi elden ıżṭırārı yıl geçer görmem

3. Sefīnem çār mevc-i ġam çeker enginden engine
Çü keştibān gird-ābı kenārı yıl geçer görmem

4. Kişi kendü diyārunda tesellīsüz ḳarār itmez
Ben ise ġurbet ilde ġam-güsārı yıl geçer görmem

5. Ġarīb-i ḥasretiyem ġurbet-ender-ġurbetem yā Rabb
Peyām-ı āverde-i dār u diyārı yıl geçer görmem

6. Ṣabāḥu'l-ḫayr bām-ı vuṣlatuñ berḳin daḫı görmem
Güşād-ı iżṭılām-ı şām-ı yārı yıl geçer görmem

7. Degül ġam bir ḳarāra hecr ile geh lāl u geh zārum
Neşāṭ-ābād rūy-ı lālezārı yıl geçer görmem

8. Görince dār-ı 'ışḳı ṭar düşer dil cān atardum hep
Bi-ḥamdi'llāh kim dār u diyārı yıl geçer görmem

9. Müzeyyefdür 'ıyār-ı külçe-i iḫlāṣ her yerde
Bu dārü'ḍ-ḍarbda ḫāliṣ 'ıyārı yıl geçer görmem

10. Ben itdüm ġālibā nāmūs-ı nāmusıyyesin ṣad-çāk
Taḫayyülde sürāġ-ı neng-ü 'ārı yıl geçer görmem

11. Ġamum oldur bu yād ilde bahārum oldı pejmürde
O olsun bāri şu köhne bahārı yıl geçer görmem

12. Ḥuseynīlendi çoḳ feryād dört yanum ḥiṣār oldı
Ḥiṣārı geşt-i deşt ü kūhsārı yıl geçer görmem

13. Yetiş ey māh aylı günli ḫaste muḥtażardur dil
Degül ayda seni ben yılda bāri yıl geçer görmem

[2a] bahār-ı] –Ü.

14. Ne çāre yārı görsem yārı görmezsem daḫı bāri
Bu ṣūret ḫūb-ı ḫˇāb-ı nāz-ı yārı yıl geçer görmem

15. Açardum derdümi bāri serā perde-nişīnāna
Der-i divār-ı yāruñ perdedārı yıl geçer görmem

16. Boġundıdan ʻibāretdür bütün seyl-āb-ı ġamkārı
Şu ebr-i feyżden nīm ābyārı yıl geçer görmem

17. Felekden gördigüm hep şīve-i esterdür ey Kānī
Neşāṭ-ı esb-i baḫt-ı şīvekārı yıl geçer görmem

120

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Bir dem mi olur ḳan yudup sāġara dönmem
Bir laḥẓa mı var ḫālüñ añup ʻanbere dönmem

2. Ḳaldı deverāndan ser-i ḳūyuñda bu ḳālab
Bir rütbe ki binsem serine çenbere dönmem

3. Ḳanbersüz ebed kūy-ı vefāda dügün olmaz
Ben sūr-ı viṣālüñde niçün Ḳanbere dönmem

4. Tā yek-ḳademe inmeyicek süllem-i nāzı
Zīr-i ḳademinde o bütüñ minbere dönmem

5. Tā delmeyicek miṣḳab-ı āzār-ı derūnum
Bu kānda Kānī-i nigū-cevhere dönmem

121

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Çekmem ebedī dek ü külāhı dönerem
Hergiz olamam yaʻni mübāhī dönerem

[16a] boġundudan ʻibāretdür] bıġundıda ġıyāretdür M.

[120] İ 167a, K 73b, M 62a, Ü 43b.

[121] İ 167a, K 73b, M 62a, Ü 43b.

2. Āh eyleyemem āh seni eylemem āzār
Hep ḫāṭır içün eylemem āhı dönerem

3. Ne çarḫa ne bir kimseye töhmet iderem ben
Çoḳ diñleyemem baḫt-ı siyāhı dönerem

4. Ḥisseyledigüm anda ḳudūm-ı şeh-i şevḳi
Çalınsa eger nevbet-i şāhī dönerem

5. Ḥaḳḳ söz baña te'sīr ider elbette Kānī
Olsam da ḫaṭā semtine rāhī dönerem

122

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Cānā seni ben miḥnet ile terk ideyazdum
Bi'llāh ben ey tāze gül Türki de yazdum

2. Dil Türkide baş Türkide cān be-kef oldum
Ben nāme-i ḥāsret yazısın Türkide yazdum

3. Yoḳluḳ ḳoḳusın çün deheninden ḳoḳuladum
Varlıḳ ḳapusın yoḳ yere berḳ ideyazdum

4. Sāde gül-i ḫod-rūya müşābih idi dāġum
Her bergini ben bir gül-i ṣad-berg ideyazdum

5. Meşhūr budur 'āşıḳa Baġdād ıraġ olmaz
Rūz-nāme-i hicrānuñı da ger ideyazdum

6. Tenhā o gülüñ rengi yāḫūd būyı degülmiş
Cān levḥine bu rengi de gül-bergi de yazdum

7. Kānī nigehi künd ideli ṣafḥa-i cānı
Ser-semlikle kendümi de terk ideyazdum

---

[122] İ 167a, K 74a, M 62a, Ü 43b.
[4a] ḫod-rūya] ḫod M.

123

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. 'İnān-ı iḫtiyārum gitdi elden yārumı gördüm
Ayaḳdan ḳaldum ol serv-i sebük-reftārumı gördüm

2. Bugün bir seng-dil-i dildār-ı bī-raḥme dü-çār oldum
Ṭaş añdurdum dil-i dīvāneye kūhsārumı gördüm

3. Şikāf-ı sīnede ḥāl-i dil-i pür-ḫūnı seyr itdüm
Belā bezmindeki peymāne-i ser-şārumı gördüm

4. Bayılmış bir büt-i tersā-fürūşa 'aḳlın aldurmış
Yıḳılmış rūz-ı mestīden dil-i hüşyārumı gördüm

5. Muḳarrerdür kemend-i hāle-i āġūşa bend itmek
Bu şeb rü'yāda Kānī ol ḳamer ruḫsārumı gördüm

124

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Senden özge dil-rübāyı ḥūr olsa istemem
Āftāb-āsā ser-ā-pā nūr olsa istemem

2. Olmaduḳca sūr çār-erkān-ı 'unṣurdan birūn
Şeş-cihet pīrāye bend-i sūr olsa istemem

3. Ḳaynamaduḳca çi nā-ḳā'r-yāb-ı şevḳden
Girye-i nā-gehle çeşmüm kūr olsa istemem

4. Mülk-i istiġnāda hemvāre Süleymān olmayan
Maṣlaḥat-fermāy-ı mār u mūr olsa istemem

---

[123] İ 167b, K 74a, -M, -Ü.

[124] İ 167b, K 74a, M 62b, Ü 44a.

3b çeşmüm] çeşm K.

5. Kesmese mānende-i bürhān-ı ḳaṭ'ī dilleri
Saṭr-ı eş'ārum eger sāṭūr olsa istemem

6. Heft-ḫᵛān-ı nefs bedkāra dil olmazsa ġarīm
On sekiz biñ 'āleme me'mūr olsa istemem

7. İtmedükçe nezd-i ḳurb-ı Ḥaḳḳda iṡbāt-ı vücūd
Ḫᵛāhiş-i dāreynden dil dūr olsa istemem

8. *Leyse li'l-insāni illā mā sa'ā*dur maṭbaḥum
Kām-ı 'ālem-i bī-zer ü bī-zūr olsa istemem

9. Maẓhar-ı nūr-ı tecellī olmayınca Kāniyā
Başdıġum yerler ser-ā-pā Ṭūr olsa istemem

125

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Nerm ister iken dil-beri ser-keşlere düşdüm
Bir ṣuda idüm ġamla ki āteşlere düşdüm

2. İtmezken ebed būs-ı girībāna tenezzül
Baḫt-ı siyeh-pestimi gör peşlere düşdüm

3. Evlād-ı 'Arab sevmege itdüm heves ammā
Baḫtum ḳara olmayacaḳ eşlere düşdüm

4. Lāl itdi beni ḍarbet-i ser-pençe-i ḳahruñ
Ellerle işāret iderem beşlere düşdüm

5. Derletdi ten-i Kānīyi ḥummā-yı firāḳuñ
Sevdüm seni cānā yine āteşlere düşdüm

[6b] me'mūr] nā mūr K.
[8a] maṭbaḥum] maṭmaḥum M; *"İnsan için çalışmasından başka bir şey (karşılık) yoktur" (Kur'an-ı Kerim, Necm 53/ 39)*
[125] İ 167b, K 74b, M 62b, Ü 44a.
[2a] itmezken] itmez iken Ü.
[5a] derletdi] terletdi M.

126

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ey şūḫ-ı siyeh-çerde seni görmese ādem
Tārīk olurdı gözine çehre-i 'ālem

2. Bir kez seni sersem o ser-i ṣuffe-i vaṣla
Biñ ġamla ser-i 'āşıḳuñ olmaz idi ser-sem

3. Minnet mi ḳalurdı heves-i vuṣlata cānā
Bir kerre eger bezm-i vefāda seni görsem

4. Dāġ-ı dilüme ḫançer-i āzārı gibi yoḳ
İnṣāf olınsa güzelüm dirhem ü merhem

5. Āyīne-i ruḫsārına reşk eylese ḫūrşīd
Meh-tāb geyer ḥasret ile cāme-i mātem

6. Bir gün mi geçer ki seni ẕikr itmeye Kānī
Bir dem mi olur şevḳüñle eylemesün dem

127

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Tārik-i dār u diyāram aña mı acıyayum
Mübtelā-yı ġam-ı dārum aña mı acıyayum

2. Bir yaralu berelü beste-i fıtrāk-i ġamum
Ḳati bī-raḥme şikārum aña mı acıyayum

3. Zīr-i meşk-i şeb-i firḳat ḳaraları aşdı
Meşk-i ḥasret ḳaralarum aña mı acıyayum

4. Meyledür rābıṭa-i zindegī-i her bārum
Rūz u şeb bāde-güsārum aña mı acıyayum

---

[126] İ 168a, K 74b, M 62b, Ü 44a.

[127] İ 168a, K 75a, M 63a, Ü 44b.

[1b] dārum] zārum Ü.

5. Hecr idelden beni jengār-ı ġam-ı yāra dü-çār
Kāniyā sī̄ne-i figārum aña mı acıyayum

128
Mef'ūlü Mefā'ī̄lü Mefā'ī̄lü Fe'ūlün

1. Aġardı dü-çeşm-i siyehüm gözlemelerden
Gül-ḫandeye dil-beste iken aġlara düşdüm

2. Yüzsem n'ola dört elle yem-i eşküm içinde
İki ayaġumla çabucaḳ aġlara düşdüm

3. Gül-ruḫlaruña nāẓır iken zülfüñ ilişdi
Āzād-ı serv ḳaddüñ iken baġlara düşdüm

4. Eşk eşmesi pek çaġlaġan ammā neme lāzım
Çün ben o aḳındıda hele çaġlara düşdüm

129
Mef'ūlü Mefā'ī̄lü Mefā'ī̄lü Fe'ūlün

1. Aġyār ile çün kim yine cānānumı gördüm
Āh āteş-i ġayret ile her yānumı gördüm

2. Ḳoñşu ḳapusı eylediler şerḥa-i dāġuñ
Āhū-beçe-i nāz o cī̄rānumı gördüm

3. Çeşmüm ılıca seyrin idüp sī̄neye ṣapdı
Germābe ararken hele külḫānumı gördüm

4. Alnumda niçe anlar idi hī̄ç beşāşet
Yoġ iken efendüm hele ben ānumı gördüm

[128] K 75a, Ü 44b, -İ, -M.
[129] İ 168a, K 75a, M 63a, Ü 44b.

5. Cān mubṣır olur mı ya taṣavvur götürür mi
Dün ḫalvet-i germābede ben cānumı gördüm

6. Ḫᵛābīde iken gördüm iki būsecik aldum
Öpdüm dehenin yoḳ yere hep ḳanumı gördüm

7. Kānī o geçidden ki geçenlerde geçerdüñ
Geçmiş o hevā nāvek-i perrānumı gördüm

130
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Māhum seni ben pençe-i ḫūrşīde degişmem
Ol sīne-i ṣāfī dem-i ispīde degişmem

2. Bir laḥẓa senüñle bile olmaḳ hevesin ben
Ṣad-'ömr-i girān māye-i cāvīde degişmem

3. Nekbet-ẕedelik nüktesinüñ şīvesini ben
Ḳaḥḥ-ı luġate ṣan'at-ı tevlīde degişmem

4. Ḍarbü'l-mes̱el-i fikr-i dehānı mes̱elā ben
Her bir suḫane olsa da ḫāyīde degişmem

5. Pīçiş-fiken-i ṭurra-i idrāk ola bir söz
Yektā gühere olsa da pīçīde degişmem

6. Kānī bu kühen-ḫırḳa-i peşmīne hemāla
Şeh virse eger taḫt ile tācı da degişmem

[130] İ 168b, K 75a, M 63a, Ü 45a.
[1a] ḫūrşīde] ḫurşīde İ.
[5a] ola] olsa Ü

131

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

1. Sen ne deñlü nāz eylerseñ yine ben bundayum
Çoḳ iderseñ āz eylerseñ yine ben bundayum

2. Sırr iderseñ ḫoş dil ü dīvānenüñ esrāruñı
Yaʻni keşf-i rāz eylerseñ yine ben bundayum

3. Ṣaġ ol itmezseñ de ey şūḫ-ı cihān vaʻde vefā
Luṭf idüp incāz eylerseñ yine ben bundayum

132

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Demī zühhād-rā hem bezm-i nūş-ā-nūş mī-sāzem
Ki ḫod-rā bī-ḫod u bā-ḫuş-rā bī-ḫuş mī-sāzem

2. Eger ḫāmūş bāşem ser-be-ser ker mi-şeved ʻālem
Eger gūyem cihān-rā ẕerre ẕerre gūş mī-sāzem

3. Firūzān mī-şeved ez-cünbiş-i men ḫānedān-ı zühd
Ve zīn bād āteş ender-ḫırmen-i ḫas-pūş mī-sāzem

4. Gehī āyem burun ez-ʻuhde-i şükr-i Ḥaḳḳ şirket
Ki bisyār ü raḳīb ü naʻş-ı vey ber-dūş mī-sāzem

---

[131] K 75b, Ü 45a, -İ, -M.
[1a] ne deñlü] ne ḳadar Ü.
[2a] dil ü] dil-i Ü.
[132] İ 168b, K 75b, M 63a, , Ü 45a.
[1] *Zâhidlerin demini (nefesini, ahını, feryadını) içtikçe içeni meclis arkadaşı kılıyorum. Kendini ve kendinden geçmiş akıllıyı ise akılsız kılıyorum.*
[2] *Eğer sessiz olursam, alem baştan başa sağır oluyor, eğer konuşursam, cihan zerre zerre kulak kesiliyor.*
[3] *Zühd hanedanı benim hareketlerim ve davranışlarımla aydınlanıyor, Harmandaki ateş yelini çalı-çırpı süslenmiş kılıyorum.*
[4] *Bir vakit Hakk'ın şükrünü yerine getirmekten imtihana katılıyorum, sürekli dolaşan ve gözetenler gibi cesedi ve şarabı omuza alıyorum.*

5. Be-zühhād an zamān i'cāz-ı ḥüsneş sırr konem Kānī
Ki çūb-ı ḫuşk u seng-i saḫt-rā pür cūş mī-sāzem

133[133]

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Be-sūyet tābe-key çün āb-ı cev cevlān-künān bāşem
Be-kūyet hem vezān-ı bād tā çendin vezān bāşem

2. Be-şūy ez-ṣūretem levs-i heyūla-yı tesellī-rā
Ki bīrūn zin kebāb-ı pür-hevā-yı āsmān bāşem

3. Ruḫ-ı ḫūrşīd-san be-nümā vü ebr-i gīsuvān ber-dār
Ki der-dest-i hevā-yı 'ışḳ çün ẕerre devān bāşem

4. Lebet fermā ki tā kām-ı men-i dīvāne fermāyed
Vezān pes der-reh-i sevdat ser-tā-pā revān bāşem

5. Nümā dendān-ı mürvarid-var-ı ḫande peymāyet
Ki tā çün Kānī-i bī-māye kān-ı çend kān bāşem

Ḥarfü'n-Nūn

134[134]

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Hep evvelki ṣu istersin yüri Allāhla ol sen
Göñül ben gitdüm işte ġayrı āh u vāhla ol sen

---

[5] *Kânî, o zamanın zahidlerine onun güzelliğinin i'cazını, sırlarını vereyim. Kuru dalı ve sert taşı tamamen kaynamış (coşmuş) kılıyorum.*

[133] İ 168b, K 75b, M 63b, Ü 45a.

[1] *Arpa suyunun cevelân etmesi gibi ne zamana kadar senin tarafında olayım, biraz daha ağırlaşayım ki senin güllenle aynı ağırlıkta olayım.*

[2] *Yüzümdeki teselli hayâlinin izlerini sil ki mavi gök kubbenin bir süsü olayım.*

[3] *Yanakların güneş gibi görünür ve bulut uzun saçlarını götürür. Ki aşkın isteğinin, hevasının elinde zerre gibi koşayım.*

[4] *Dudağın emretsin, aksi taktirde benim ağzım dîvâne sözler söylüyor, senin aşkın için baştan aşağıya (her şeyimle) yoluna düşmek istiyorum.*

[5] *Gülümseyerek inci misali dişi göstermek sana özgü bir durumdur. Ey malsız, mülksüz Kânî! Sen ne zaman değerli mâden gibi olacaksın.*

[134] İ 169a, K 76a, M 63b, Ü 45b.

2. Vefādārān-ı rāh-ı ʿışḳdan bir ḫaṭve ayrılma
Ṣapa yollarda gezme var yüri hem-rāhla ol sen

3. Uyanıḳlar uyurlardan selāmetdür seferlerde
Çü rāh-ı ʿışḳa düşdüñ gel dil-i āgāhla ol sen

4. Dime hergiz bu uzun bu ḳıṣa taʿdīl-i erkān it
Ki ne ṭūl-i emel ne himmet-i kūtāhla ol sen

5. Żarar gelmez kişiye kendü cinsinden kim olsa da
Ḫilāf-ı cinsi ḳo aḳrānla eşbāhla ol sen

6. Gel ey ḥādi-i rāh-ı ışḳ gitme ġayrı bir semte
Biraz da himmet eyle Kāni-i güm-rāhla ol sen

135

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. İlāhī meşʿal-i rāh-ı Ḫüdā it baña nūr ismin
Niʿam perverdeñe sen mūcib-i şükr it şekūr ismin

2. Reh-i ʿışḳuñda cüst-cū-yı ḥaḳḳu'l-Ḥaḳḳa ġayret vir
Refīḳ-i rāh-bīn it her ʿazīmetde ġayūr ismin

3. Meded kim perdeler çāk oldı sırlar fāş diller ḫūn
Daḫı ḳanḳı güne ṣaḳlarsın Allahım ġafūr ismin

4. *ʿAzīzün ẕü'ntiḳām* ismin netīce zīb-i ḥāl itme
ʿAfüvv ismine hem-dem ḳıl ḥalīm ismin ṣabūr ismin

5. İlāhī maẓhar-ı ḫāṣṣıyyet-i ism-i ʿazīz eyle
İden sensin çoġalup erec üzre silm u nūr ismin

4a bu uzun] uzun İ.

135 İ 169a, K 76a, M 63b, Ü 45b.

1a ḫüdā] hüdā M.

4a *Şübhesiz Allah suçluların hakkından gelen güç sahibidir. (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân 3/ 4)*

5b erec] eraḫ M.

6. Ġulām u cāriye niçün gerek olmayıcaḳ Mevlā
Göñüllerde mü'es̱s̱er eyleyen Rıḍvān u ḥūr ismin

7. Ecir sensin şehīd-i ġazve-i ʻışḳa diyet sensin
Ḥaḳīḳatce küfürdür bende yād itmek ecūr ismin

8. Bilenler sırr-ı taḥḳīḳi bulurlar semt-i tevfīḳi
Lisāna almaḳ ister mi hele dāru'l-ġurūr ismin

9. İlāhī yazma luṭf it defter-i bī-ġānegān içre
Yazarsañ āşinādan yaz bu ʻabd-i mend-būr ismin

10. Hemān Allah hemān Allah hemān Allāh ey Kānī
Ararsañ anda bulursın o maʻşūḳuñ ḳuṣūr ismin

136

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Ey bād-ı ṣubḥ ʻāşıḳı hīç yād ider misin
Bī-gānevār yā unudup yād ider misin

2. Hep pāreler misin dil ü ṣadr u dimāġımuz
N'itseñ gerek daẖı güzelüm yād ider misin

[9a] luṭf it] luṭf eyle İ.

[136] İ 169a, K 76b, M 64a, Ü 46a. Bu gazelde geçen *"yād et-"* kelimesinin imlası beyitlerde çeşitli şekillerde yazılmış ve bazı müstensihler kelimenin anlamıyla ilgili kayıt düşmüşlerdir. Kelimenin imlasıyla ilgili farklılıklar ilgili beyitlerin dipnotlarında gösterilmiştir. İ ve K nüshalarında yer alan müstensih kayıtları şunlardır: 1a. *yād et-:* yaʻni ẕikr; 1b. *yād et-:* fedā; 2b. *yād et-:* ufaḳlama; 3b. *yād et-:* bī-gāneye söylersin (bī-gāneye K); 4b. *yād et-:* yaʻni ol ebrūda der misin (ebrū K); 5b. *yād et-:* bāb; 6b. *yād et-:* yaʻni ḥarf-i yāda der misin (ḥarf-i yāda K); 7b. *yād et-:* maʻlūm; 8b. *yād et-:* yaʻni ẖāṭırı (ẖāṭ K); 9b. *yād et-:* ḳıṣṣa çün rey çeker misin; 10b. *yād et-:* ḥarf yā idi; 11b. *yād et-:* yā mā-ḳabline merbūṭdur ki Türkçe söyle dimekdür; 12b. *yād et-:* Türkçe piyāde (piyāde K); 13b. *yād et-:* yaʻni nişān idici (şeh-suvār K); 14b. *yād et-:* yā mā-ḳabline merbūṭ yarı dimek (ya dimekdür K); 15b. *yād et-:* maʻlūm; 16b. *yād et-:* murād-ter didürür (- K).

[1a] yād ider misin] يآد ا يد ر مسين İ, K, M, Ü; ṣubḥ] ṣabā K.

[1b] yād ider misin] يآد ا يد ر مسين İ, K, M, Ü; ya unudup] unudup Ü.

[2b] yād ider misin] يآد يد ر مسين İ, K, M, Ü.

3. Peyġām-ı vaṣlidi bizlere fāş eyledüñ güzel
Ol rāz-ı ser-nühüfteyi de yād ider misin

4. Pī̇şāni-i reşāşe-çekānın görüp didüm
Ey ḫūn ‘anberī̇n ‘aceb ol yād ider misin

5. Sī̇neñ ki bāb-ı vaṣldı ‘uşşāḳa bestedür
Güller gibi açılmadasın yād ider misin

6. Tā *rabbi yessir* oḳur iken ol elif-ḳadem
Ḳaddüm dönerdi lām-elife yād ider misin

7. Āgāh iken viṣālüñi va‘d eylemez idüñ
Āyā o sırrı sen bize rü’yāda der misin

8. Āyā vefāda pāyemüzi añladuñ mı hī̇ç
Benden tehī̇ ḳalur gehice yād ider misin

9. Ey sürḫ-rūy-ı ‘ışḳ siyeh-mest olup gehī̇
Ḫançer çeker misin ḳışacıḳ yād ider misin

10. Ben bildigüm dimezsin o egri sözi velī̇k
Ebrūsına hilālidi ya yād ider misin

11. Bir nī̇m iltifāt da itmez geçerse yār
İtdüñ bütün fedā bizi sen yād ider misin

[3b] yād ider misin] یآد ه د ر مسین İ, K, M, Ü.
[4b] yād ider misin] یآد ه د ر مسین İ, K, M, Ü.
[5b] yād ider misin] یآد ه د ر مسین İ, K, M, Ü.
[6a] tā] yā M; *Her işinin başında "Rabbi yessir velâ tüassir Rabbi temmim bi'l-hayr: Ey Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma ve hayırlısıyla tamamlamayı nasîb et"* *duasına telmih yapılmaktadır.*
[6b] yād ider misin] یآد ه د ر مسین İ, K, M, Ü.
[8b] yād ider misin] یآدی د ر مسین İ, K, M, Ü; benden] bend-i M.
[9b] yād ider misin] یآدی د ر مسین İ, K, M, Ü.
[10b] yād ider misin] یآدی د ر مسین İ, K, M, Ü; hilāldi] hilāl ay K.
[11b] yād ider misin] یآدی د ر مسین İ, K, M, Ü.

12. Ol şeh-suvār-ı nāza seni çiynedürse de
Geldüm ķapuña şevķile yā yād ider misin

13. Yaydı bizi cünūn-ı muḥabbetle ʿāleme
Yā kim şuʿūr-ı vaṣl ile yā yād ider misin

14. Ebrūların muḥāṭab idin istiġāŝede
Ḥarfü'n-nidā'i ḥācibuhu yād ider misin

15. Te'ŝīr-i ẕikr-i erre dimāġı ider taṣīḥ
Men ḥanne *ʿabdühū Ẕekeriyyā*dı der misin

16. Eyle nühüfte sīnede sen ʿışķ-ı Kāniyā
Ol rāz-ı ser-be-mühri dime yād ider misin

137

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Dil virme ḥākine seni rüsvā ider ṣaķın
Sevdā-yı żabṭ-ı mülk-i süveydā ider ṣaķın

2. Mevc-i belāda merdüm-i çeşm olalı ġarīķ
Ķorķum bu ḫūn dāġını deryā ider ṣaķın

3. Virme sipāh-ı nāza bu vechile iʿtinā
Ordū-yı ṣabr ʿāşıķı yāġma ider ṣaķın

4. Dīvāne-var nā-be-mahāl cānuma hücūm
İtmez dime nigāhuñı cānā ider ṣaķın

[12b] yād ider misin] يآدى د ر مسين İ, K, M, Ü.
[13b] yād ider misin] يآدى د ر مسين İ, K, M, Ü.
[14b] yād ider misin] يآدى د ر مسين İ, K, M, Ü.
[15b] *"Bu, Rabbinin, Zekeriya kuluna olan merhametinin anılmasıdır. (Kur'ân-ı Kerîm, Meryem Sûresi, 19/2).*
[16b] rāz-ı ser] zār-ı ṣırr M; yād ider misin] يآدى د ر مسين İ, K, M, Ü.
[137] İ 169b, K 76b, M 64a, Ü 46a.
[1a] ḥākine] hāline Ü.
[2b] ḫun daġını] ḫūn-ı dāġı M.

5. Öldürse de seni dime öldürme ḳā’il ol
Ol ‘Īsi-i dü-leb gelür iḥyā ider ṣaḳın

6. Kānī seni o ‘arbede-cū imtiḥān idüp
Mużṭarr ṣad-ḥavādis̱ ü ġavġa ider ṣaḳın

138

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1. Göñülde ‘ışḳ yoġ ise şarābı neylersin
Ḥarāret olmayıcaḳ dilde ābı neylersin

2. Derūn u sīnede çün dāġ u şerḥa yoḳ ṣūfī
O ḥalḳasuz rezesüz köhne bābı neylersin

3. Şerār-ı ‘ışḳ ḳanı sen de ḥāmsın var piş
Ki pişmemiş ḳanı ṭamar kebābı neylersin

4. Göñül göñül niçe bir sen yapılmaduñ gitdi
Yıḳılmaḳ ister o cāy-ı h̲arābı neylersin

5. Neẕāre-i ruh̲ u gīsūsı var iken Kānī
Giceyle seyre çıḳup māh-tābı neylersin

139

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1. Nedür bu va‘de-i ferdā saña düşer mi yalan
Kim idigin bilemem ben ise bu göñlüm alan

2. Unutma ‘āşıḳ-ı üftādeñi efendicigüm
Efendüm eski ḳuluñdur bu bende-i nālan

[138] İ 170a, K 77a, M 64b, Ü 46b.
[2a] çün] vü İ.
[139] İ 170a, K 77a, M 64b, Ü 46b.

3. Ḳara ḳura görür oldum ġarīb rü'yālar
Aşup ḳaraları sevdāyi-i siyeh-ẖālan

4. Göñül ḥazīn ḥazīn añlayup yürek oynar
Bilürsün ortada bi'llāh oynayan çalan

5. Belürsiz oldı bezimde kemāl-i mestīden
Göbek atan yüriyen şīvelerle baş ṣalan

6. Baña inanmaz ümīd-i viṣāle düşdigime
Vefāya va'de ider itmez o yalan bu yalan

7. O Türk-beççeye söz mi geçer nezāket ile
Bir iki lafẓ-ı fużūlāna ḳaldı ġayrı ḳalan

8. Raḳīb de ġam-ı fikr-i viṣāle ṭalmışdur
Göñül birisi de sensin hem o fikire ṭolan

9. O şāh-bāza ṭuzaḳdur bu ḥalḳa-i tevḥīd
Nedür bu ẖod-menişānda olan yalan ṭolan

10. Ne bu teġāfül-i nā-gāh u nevme-i ġaflet
Uyur mı bister-i ġafletde hīç 'āşıḳ olan

11. Metā'-ı vaṣl bir özge metā'dur Kānī
Bahā-yı ḥüsn ü dili ne ṣatan bilür ne alan

140

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Ele al sāġarı biñ nāz ile ey cān yürisün
Reg-be-reg cism-i yebūset-zedeye ḳān yürisün

[8a] fikr-i] fikri K.
[10b] bister-i] –İ, Ü.
[140] K 77a,-İ, -M, -Ü.

2. Māh-ı maḫsūfveş alsun ele cām ḳahve
Devr-i meclisde o ḫūrşīd-i dıraḫşān yürisün

3. Ayaġı bāġda servüñ gelemez ayaġına
Bāri luṭf eylesün ol serv-i ḫırāmān yürisün

4. Cān be-leb gözleri yollarda dil-i bīmāruñ
Yürisün ḫastesini görmege cānān yürisün

141
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ögün al neş'e-i ābuñ ḥaẕer eyle nübū'undan
İşe tedbīr lāzımdur muḳaddemce vuḳū'undan

2. Ṣaḳın pīş ez-vuḳū' itme işā'a sırr-ı mektūmı
Şuyū'ı saḫt-terdür ba'żı evżā'uñ şürū'undan

3. O ḫālüñ zīr-i gīsūdan ẓuhūrı vaṣlı müş'irdür
Sa'ādet aḫterinüñ yümnü ẓāhirdür ṭulu'undan

4. Muḥaṣṣıldur tevekkül ba'd ez-tedbīr maṭlūbı
Ḥimāyetkāri-i ḥaḳḳ yegdür ibṭālüñ dürū'undan

5. Nifāḳ erbābını başdan ḳara fehm eyle ey Kānī
Ḫurūş-ı sāmi'a rencān girdāb-ı dumu'undan

142
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ey sūz-ı 'ışḳ bir yanar āteş misin nesin
Ṭāḳāt-güdāz-ı cān belā-keş misin nesin

---

141 İ 170a, K 77b, M 64b, Ü 47a.
1b işte] işe M.
2a işā'a] aşaġa Ü.
142 İ 170b, K 77b, M 65a, Ü 47a.

2. Dāġ-ı nev ü kühenle nedür bu tezeyyünüñ
Ey şerḥasında mār-ı münaḳḳaş mısın nesin

3. Başuñ ṣalup niçün geçivirdüñ dem-i niyāz
Ḳurbānuñ oldıġum büz-i aḥfeş misin nesin

4. Ḳurtar bu dürd-i nūşī-i ġamdan bizi yetiş
Ṣahbā-yı ṣāfī mi mey-i bī-ġış mısın nesin

5. Dāmen gibi varur ṣoḳılursın miyānına
Kānī o şūḫ-tünd-reve peş misin nesin

143

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Geldüm bu cihāna öle yazdum kederümden
Ayrılmadı gitdi bu göñül hīç giderümden

2. Minnet mi çeker girmek içün Cennete ādem
Mīrās̱ ḳalupdur baña Ādem pederümden

3. Allāh derinden ḳovamañ gitme derine
Ḳapucısıyum ben geçemem eski derümden

4. Vārīd olur mı didüm ayrılmadı ol şūḫ
Didüm didüm ol dīde-i şūḫı diderümden

5. Ne itme gelür elden efendüm vü ne ʿaksī
Bu nefs-i daġal geçmedi lākin iderümden

6. Cild-i ten-i pür-dāġı Nesīmī gibi ṣoydı
Kisvet mi keser kendüye gerdūn derümden

7. Ben mübtedī-i baḫt-ı neşāṭum ʿaceb olmaz
Maḥkūm-ı ʿaleyhi seçemezsem ḫaberümden

[143] İ 170b, K 77b, M 65a, Ü 47a.

8. Kānī seni bu nefs ü hevā varṭaya ṣaldı
İmdād saña var mı ḳażā vü ḳaderümden

144

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ey şūḫ-ı siyeh-çerde amān baḫt-ı siyehden
Var mı ḫaber āyā güzelüm vech-i şebehden

2. Üşküfte-gül-i būseyi ṣorma dudağından
Lā-yüs'eli 'ammādı su'āl itme şebehden

3. Öpmek dilemişdüm yañağın mest iken ammā
Bilmem geçilür mi o yaña tīg-i nigehden

4. Umdurma ḳoḳutma ser-i gīsūñı efendüm
Gösterme baña perçemüñi ṭarf-ı külehden

5. Gül-būseyi isrāfa vech neydi a cānum
Giçmez çü çocuḳdur ne serefden ne sefehden

6. Kānī geçilür mi gül-i peymāne vü lebden
Ḳaçmam hele ben böyle nezāketlü günehden

145

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Gehī ḫayāl-i ḫat u gāh sāḥa-i gülşen
Dil-i remīde-i mā mī-reved çemen be-çemen

2. Süvār-ı bāre-i gehvāre budem ü der-bend
Tō rā bedīdem u 'ışḳ-ı tō sāḫtem tevsen

---

[144] İ 170b, K 78a, M 65a, Ü 47b.

[4a] umdurma] umdur Ü; ser-i gīsūñı] ser-i gīsūyı M.

[145] İ 171a, K 78a, M 65a, Ü 47b.

[1] *Bir zamanlar senin hattının hayâli, bazen gül bahçesinin sahasıydı. Bizim ürkek, yeşermiş gönlümüz çimenden çimene dolaşıyor.*

[2] *Beşik atına binmiştim, kapı kapalıydı. (Sanki hapsolmuştum) Seni gördüm ve senin aşkını asî (vahşî) bir at kıldım.*

3. Ḥarīf-i rind-i girān neş’e-i mey-i ‘ışḳam
Men an neyem ki me-rā kārger şeved ṣad men

4. Be-i‘tiẕār me-kon telh-i ẕevḳ-i düşnamet
Ki goft ḫayr-i beşer āfetü’s-semāḥ elmen

5. Seret bī-bāz be-bāzār-ı ‘ışḳ ey Kānī
Ki pīş-i ehl-i vefā hest īn ṭarīḳ-i ehven

146

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Rāzī ki ez-serāçe-i dil mī-şeved birūn
Rūḥist ger-miyāne-i gil mī-şeved birūn

2. Ṣāfī zi-dürd-i mey ne-şināsī ebed meger
Gāhī ki ez-derūn-i tū naḥl mī-şeved birūn

3. Encām-ı çille-i ġam-ı ‘ışḳ est zūdter
Ān geh ki ez ‘ömür siy u çīl mī-şeved birūn

4. Bāşem be-ḫāk-i rāheş cān-rā çe gil çe zer
Ger ez derān çü rūḥ-i çe gil mī-şeved birūn

5. Kānī zi ḫūn-ı ḫᵛāyiş ḳoned pür piyāle-rā
Engūr ḳayd-ı hürmet ü ḥill mī-şeved birūn

---

[3] *Ben, aşk şarabının neşesi olan kendinden geçmiş sarhoşun arkadaşıyım. Ben, yüz yüreğin kendisine işçi olduğu o neyim.*

[4] *Küfrün incitici sözlerinin verdiği zevkin acı veren yönü için özür dileme. İnsanların hayırlısı (Hz. Muhammed) dedi ki: “Cömertliğin âfeti (belâsı) çömertliktir, ihsan etmektir.”*

[5] *Ey Kani! Başını aşkta bırak gitsin. Zira vefa ehline göre bu yol ehven olan yoldur.*

[146] İ 171a, K 78a, M 65b, Ü 47b.

[1] *Ruh, her ne kadar çamurun içinde olsa da bir sır gönül sarayından dışarı çıkıyor.*

[2] *Şarabın tortusundan saf olan bir şeyi belki hiç tanıyamazsın. Bazan senin içinden (derunundan) bal arısı dışarı çıkıyor.*

[3] *Aşkın gam çilesi bittiğinde ömürden otuz, kırk yıl geçmiş oluyor.*

[4] *(Sevgilinin) yolunun toprağını cana, ya çamur ya da altın kılayım, Ruh gibi içeride yer alsa da, ne kadar çamur dışarı çıkar?*

[5] *Kânî, kendi kanından kadehi doldursun, üzüm haram ve helal bağından dışarı çıkıyor.*

147

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

1. Ey şūḫ dāmen der-miyān luṭfī be-ḳon çeşmī be-zen
Ey rūḫ ten der-żımn-ı cān ez ġayr-ı ṭaraf dil be-kon

2. Āyine-i 'akset dōst dāşt zān rūz cevher pōst dāşt
Her an çi şarṭ-ı ōst dāşt ey āfet-i ḫāṭır-şiken

3. Ey rāh-zen çün reh-zedi ez rāh-zenhā-yı derī
Ber mā çünīn çün āmedī bā īn heme 'ayy u leken

4. Uftādem ender-çāh zeref hengām saḫt encām-ı berf
Gīrim bī-şinīdem ḥarf kīst an ki dāned rāh-zen

5. Kānī zi mā gerden mepīç ne var ki ḫiredvār ki kīç
Didi bedīn 'ālem ki hīç ez 'ārifān nā-red suḫan

Ḥarfü'l-Vāv

148

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Çıḳsa sipihre küvve-i dilden eger 'alev
Taṣdīḳ dirse göklere başum deger 'alev

2. Düşnām virse leblerine tābiş-i 'itāb
Olur bedīd sırr-ı nihān-ı şeker 'alev

---

[147] İ 171a, K 78b, M 65b, Ü 47b.

[1] *Ey şuh! meydandaki eteğe bir lütufta bulun, bir göz at. Ey ruh! içinde can bulunan bedeni gönül tarafından uzak eyle.*

[2] *Senin resmini yansıtanın, aynaya dost olmasından isonra cevher kabuk bağlamış. Ey gönül inciten afet! Sen onun şartı olan her şeye sahipsin.*

[3] *Ey yol kesen! Bir kapının yolunu kesenlerin yolunu kestiğinde, bize öyle geliyor ki bu durum hepsini bitkin ve la'l (dili tutuk) bırakır.*

[4] *Kar yağışının sona erdiği zor bir zamanda, ışık saçan bir kuyunun içine düştüm. Yol kesen olarak bilinen kimsenin sözü olduğunu bilmeksizin el uzatıyoruz.*

[5] *Ey Kânî! Bizden gerdan kırma (yüzünü çevirme), azıcık aklı olan böyle yapmaz. (Sen) bu âlemi gördün, burada âriflerden hiçbir kimse sözü geri çevirmez.*

[148] İ 171a, K 78b, M 65b, Ü 48a.

3. Ḫāl-i siyāh ṣanma ki ol rūy-ı āteşīn
Yer yer yanar o dem ki şererler döker ‘alev

4. Olduḳca ḫande-rū leb-i yāḳūt fām ile
Dilden zebāne deñlü zebāne çeker ‘alev

5. Kānī ḳuluñ düşüp ‘ulvīler ocaġına
Ās̱ār-ı ḥubb-i āldur anda meger ‘alev

149

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Göñül bir tünd-ḫū dil-ber cefā-cū eşk rāḥat-şū
Nedür bu mihribān-keşlük raḳīb-i nā-kese ḳarşu

2. Raḳīb-i ehrimen ḥaḳḳ gösterüp ol berhemen zādı
İşāret itdi ṣūfīye didi vallāh şundan şu

3. *Lehū mülkü’s-semāvāti vemā fi’l-arż*dan añla
Bu ḫırmengehde bir dānem seçilmez māşdan mā şu

4. ‘Araḳ iḥdās ider mi neş’e-i ṣahbā-yı gül-rengi
Sefīdāc ile levn ü kevnde hīç bir midür aşu

5. O çeşm-i bülbül oyayla oyayazdı yine baġrum
Oyalayan beni bu yaşda ey Kānī o ya şu

Ḥarfü’l-Hā

150

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Ḳanı helāl-i şer‘-i vefāda bilenlere
Bintü’l-‘ineb ḥarām olur bilmeyenlere

[5a] Vezin hatalıdır.

[5b] anda meger] meger anda İ.

[149] İ 171b, K 78b, M 65b, Ü 48a.

[3a] *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ındır.” Ayetin aslı “Lehū mā fī’s-semāvāti ve mā fi’l-arż” şeklindedir. (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/255)*

[150] İ 171b, K 79a, M 66a, Ü 48b.

2. Ṣorsañ ne dir ‘aceb şu muvaḥḥid geçenlere
Taḥḳīḳ-i mü’min olanlara kāfir diyenlere

3. Mānende-i Nesīmi-i aḳdem ḥaramdur
Kendü derisi cübbe-i vaḥdet giyenlere

4. Keyf-i mecāzdan ne ṣafā ḥāṣıl ey ‘aceb
Ma‘cūn-ı neş’edār-ı ḥaḳīḳat yiyenlere

5. Var mı neşāṭ-ı neş’e-i taḳlīdden ‘aceb
Allah deyüp müdām anı isteyenlere

6. Kānī senüñ elüñde ne var neyleseñ gerek
Allah neşāṭ virsün idüp eyleyenlere

151[151]

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Kānī ki cevher-i felegüñ dāveri ola
Pertev gedāsı şa‘şa‘a-i ḫāveri ola

2. Ol dil-berüñ ḳapusına dil eyler intisāb
Reftārı reşk-i şīve-i kebk-i deri ola

3. Hīç var mı kā’inātda baḳ gitme derin
Allah derinden özge anuñ bir deri ola

4. Ol kimse rū-sefīd olur zerr-i surḫveş
Kim kīsesinde bir niçe sīm ü zeri ola

5. Dünyā-yı dūndan niçe me’mūldür vefā
Eyler vefā iderse özengüm eri ola

---

[151] İ 172a, K 79a, M 66a, Ü 48b.
[3a] Vezin hatalıdır.
[5b] eri] āri M.

6. Eyler o ḥükmi ḫuşk u tere baḥr u berre hep
Li’llāh āh-ı ḫuşku ya çeşm-i teri ola

7. Ol ‘āşıḳ eşk-i ḥasretüñ añlar ṣuyın ki ol
Göñli aḳa bir āfete ḳalbi cerī ola

8. Añlar ḥararet-i dil-i ‘uşşāḳı ġalibā
Ol merdüm-i fütāde ki ‘ışḳa ḥarī ola

9. Her ḳangı semte çekseñ uzanur bilā-ta‘āb
Lā-siyyemā suḫen didügüñ yaş deri ola

10. Ol zen saña niçe ola rām ānuñ evvelā
Ṣad-der-hezār ṣad bilişi şevheri ola

11. Ol kimsedür seri ki degül lāf-ı serseri
Ol yāra ser-fidālıġa derd-i seri ola

12. ‘Işḳ ol sehī dıraḫt-ı riyāẕ ḳabūlidür
Bād-ı hevāsınuñ deme-i ṣarṣarı ola

13. Oldur maṣūn-ı şerr-i ekālib-i żārdan
Kim ḳudret-i muḥaṣṣal-ı nef‘ u żarı ola

14. ‘Āşıḳ odur siyeh ola āh eşk-i surḫfām
Ruḫsār-ı zerdi yoḫsa ten-i lāġarı ola

15. Nāz eyleye velī ola hep sözleri dişi
Mānend-i ġamze ġābede şīr-i nerī ola

16. ‘Uşşāḳ-ı kām-yāb odur el-Ḥaḳḳ ki Kāniyā
Bād-ı ṣabā revişli peyām-āveri ola

[15a] eyleye velī] eyleyeli K; velī] ve Ü.
[15b] mānend-i] mānende-i Ü.

152

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Düşme fürū-fikende gerek fikr-i cāhına
Beñzer nümāyiş-i şehi saṭranc şāhına

2. Olma metā‘-ı zāhide maġrūr zinhār
Düşme fesād-pīşelerüñ es̱er-i rāhına

3. Yapma tekerrüme naẓar itme aṣıl gerek
Virme vücūd varsa da nīrū-yı bāhına

4. Sen bād-ı bīd der mi ṣanursın bu sözleri
Ṭaġlar erir sitem-zedenüñ bād-ı āhına

5. Cāngāhdur mu‘ārefe kāhinle olma hā
Zinhār beste-dil ḫaber-i ṣıdḳgāhına

6. Olma firīfte şeb-i ‘ıyş u neşāṭa da
Baḳ ḥālet-i müsāfere-i ṣubḥgāhına

7. Döndükce dönmedür işi aldanma pek ṣaḳın
Çarḫuñ daḫı müsā‘ade-i gāhgāhına

8. Olursa da çü mihr-kiyā ḫāṣṣası bedīd
Baḳma şu geşt-i zār-ı zemīnüñ giyāhına

9. Dās-ı meh-i nevi niçün āvīze eylemiş
Çarḫuñ nedür nişān-ı revīş ‘ömrgāhına

10. Baḳma ḫulāṣa mihr ü mehe çarḫ u encüme
Ne şāhına firīftedür ol ne sipāhına

---

[152] İ 172a, K 79b, M 66b, Ü 49a.
[4b] ṭaġlar] daġlar M.
[10b] firiftedür] firifte İ.

11. Üstündekilerüñ görinür hep nümūnesi
Der-zīr olanlaruñ baḳa ḥāl-i tebāhına

12. Gizlenmiş āftābı verā-yı teġallübe
Aḳmārınuñ ne renk virürsin cibāhına

13. Ser-tābe-pāy mūy be-mūruñ berk-i günāh
Ey tīr sīnemüñ ne girersin günāhına

14. Her gice itdigin görebilseñdi Kāniyā
Baḳmaḳ ʻabes̱ şu ṣūfilerüñ her gün āhına

153

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Nedür ol nāz u cilve dil-berān-ı ser-keşānlarda
O şīve var mıdur şimşād u ʻarʻarda yatanlarda

2. İl niçün yırtmaḳ yarmaḳdur āhen-i dillerüñ kārı
Müşāhiddür bu maʻnā diḳḳat olunsa ṣabānlarda

3. Seni her z̠erre bir başḳa ṣıfatla itmede tavṣīf
Kimi Allah kimi Yezdāndur dirler zebānlarda

4. Saʻādet-meymenet bir terdür aṣḥāb-ı be-vādīde
Olur fermān revā-yı vādi-i eymen şebānlarda

5. Ararsañ neş'e-i taḥḳīḳ sifāl-i sādeden iste
Ararlar mertebe ẓāhir gedālar mertebānlarda

6. A zāhid ḳaltabān ḥasret-keşān ol günde bir kerre
Bir ādem olmuşı gördüñ mü sen tek ḳaltabānlarda

13b tīr sīnemüñ] tīr-i sīne M; girersin] girersüñ M.

153 İ 172b, K 80a, M 66b, Ü 49a.

7. Şehān-ı ʿışḳ-ı ālāyişden āzāde revişlerdür
Neler vardur alur göz ile bir baḳsañ çūbānlarda

8. Uyanıḳlar egerçi muṭṭaliʿdür līk fāş itmez
Ḳalur şeb-düzdler esrār-ı mensī pāsbānlarda

9. Ṣaḳın dāmān-ı ʿışḳı ḳoyma elden var ise ʿaḳluñ
Bilürsin Kāniyā Allah diyen ḳalmaz yabānlarda

154

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Saña ʿāşıḳ olan olsa daḫı dir mi hīç tüh
Siyyemā ḳulte femen aktelü ennī diyetüh

2. Çıḳdı feryād u figānum giderek nüh felege
Daḫı bir vuṣlat içün ol yüzi māhum dir tüh

3. ʿĀşıḳın ḳorḳudur ol şūḫ-ı sebük-sergāhı
Ḫᵛāhiş-i būsede oldıġuñı sezse dir büh

4. Deşt ü kūhı niçe ṭoldurmaya Mecnūnlar kim
Ḥüsn-i Leylī bu tecellīkedede küh-der-küh

5. Lā-tefüh mā ʿacibu minhu fe-in ḳulte fe-ḳul
Ḫayra aḳvālike illā li-aḫi'l-ḫayreti füh

6. Fe-kemā ḳāle yünādike ḳuli'l-lehumā
Mālikü'l-mülki iẕā esfere ṣubḥun şümsüh

8b pāsbānlarda] bāsbānlarda M.

154 İ 173a, K 80a, M 67a, Ü 49b.

1b *Özellikle sen, diyeti benden daha öldürücü kimdir dersen…*

2b yüzi] nūr-ı K.

5 *Onların beğendikleri ve şaşırıp kaldıkları şeyler yüzünden onlara bağlı kalma (vefâ gösterme). Eğer (onlar sana bir) söz söylerlerse sen de (onlara) en iyi sözlerini söyle. (Hayreti biliyorsun, şaşırma!)*

6 *(Onların) seni çağırırken söyledikleri gibi, sen de güneş doğduğunda (sabah aydınlığı başladığı zaman) mâlikü'l-mülk olan mülkün sahibine söyle!*

7. Kāniyā rūy-ı sepīdān ile ḳur encümeni
Tā şuy-ı encümen-ārā-yı vücūhu'l-evcüh

155
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Düşer dil āsitān-ı dil-bere mey-ḫāneden ṣoñra
İder bir secde-i İskenderi ammā neden ṣoñra

2. Der-āġūş eyleyüp ḳoḳdum yañāġın cām-ı ḫ˘āb içre
Didi raḥm eyleyüp nūş it lebüm ammā neden ṣoñra

3. O mest-i sāġar-ı nāzik elin ayaġın öpdüm līk
Lebin öpmek ḳatı müşkil iken peymāneden ṣoñra

4. Niçün raḥm eylemezsin ey cihān-efrūz-ı istiġnā
Bu deñlü şīveden āzār-ı küstā-ḫāneden ṣoñra

5. Bu ṣūret-ḫāne-i 'ālemde yoḳdur cāy-ı āsāyiş
'Aceb ḳande gidersin Kāniyā büt-ḫāneden ṣoñra

156
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Fitne pā-buşın öper dildār mest olmış yine
Ġamze ol terlikle gör ḫançer be-dest olmış yine

2. Naġme-i şeh-nāza boġdurmuş niyāzı ġālibā
Nāle-i 'uşşāḳ bir ḳaç perde pest olmış yine

3. Bülbülüñ yapsa yuvasın gül dinilmez reng aña
Şu'lezār-ı reng-i gül cāy-ı nişest olmış yine

---

[155] İ 173a, K 80b, M 67a, Ü 41b.
[2b] didi] didüm Ü.
[156] İ 173a, K 80b, M 67a, Ü 49b.

4. Çīn-i siḥr-pāy-ı nigāh germile başmış o şūḫ
Sīne-i gül çatlamış yer yer şikest olmış yine

5. Ḫod-be-ḫod zünnār-bend-i tāze ‘ahd oldum bugün
Gūşe-i vaḥdetde Kānī ḫod-perest olmış yine

157

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Düşdiginden aġlarum yāruñ raḳībān üstüne
Sevdigüm ġavġā bütün ‘ālemde yorġān üstüne

2. Göñlümi gördüm ḫaṭuñ mūyında ben āvīḫte
Ṣan şikest ta‘liḳ yazmışlardı reyḥān üstüne

3. Cānı bir şīveyle ol ṭıfl-ı melek-ḫū istemiş
Dönmesün bāri sözinden baş degül cān üstüne

4. Ḳadd-i yāre üsküf-i zerrīnidür ḳuş ḳonduran
Fāḫte ḳonmuş gibi seyr ü ḫırāmān üstüne

5. Fikr-i gīsū-yı siyāha düşmesün bī-çāregān
Ol belāyı atma ‘uşşāḳ-ı perīşān üstüne

6. Çeşm-i ḫūnīnde ḫayāl-i ḫaṭṭı olmaz cāy-gīr
Ḫaṭ yazılmaḳ mümkin olmaz Kāniyā ḳan üstüne

158

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ẕerre olurdım o mihre ḫāksārumdur dise
Ḫāk-pāy olurdım ammā ki ġubārumdur dise

4a germile] كرمله İ, K, M, Ü.
157 İ 173b, K 81a, M 67a, Ü 50a.
4a zerrīnidür] zerrīndür Ü.
158 İ 173b, K 80b, -M, -Ü.

2. Ben ġam-ı aġyārdan itmezdüm ey dil iştikā
Āh bir kerre baña ol yār yārümdür dise

3. Eylemezdüm bir daḫı neẓẓāre-i semt-i viṣāl
ʿĀşıḳānum çeşm-dūz-ı intizārumdur dise

4. Ḫısset itmezdüm dilā naḳd-i niyāz-ı ṣarfda
Nāzenīnüm ʿāşıḳān-ı nāzkārumdur dise

5. Kevs̱erüñ adın añar mıydum hele leb-teşnegān
Yār eger leb-teşnegān-ı būs-ı kenārumdur dise

6. Dāne-i eşküm ʿaḳīk-i sürḫı eylerdi ḫacīl
Ḥasret-i laʿl-i lebüm gevher-nis̱ārumdur dise

7. Kāniyā eylerdüm ol şūḫa bütün cānum fedā
Maẓhar-ı nīm-iltifātum yār-ı ġārumdur dise

159

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Cānā güzel olursa baña sen gibi olsa
ʿĀşıḳda olursa saña hep ben gibi olsa

2. Ḫāl-i siyeh-i ʿanbere ṭaʿn eylese ammā
Ol şūḫ-ı siyeh-çerde hemān ben gibi olsa

3. Keştī-i tevekkülle göñül eylese gül-geşt
Himmet aña bambaşḳaca yelken gibi olsa

4. Te's̱īrde her ġamze birer tīr-i hevāyī
Müjgānlar ammā ser-i sūzen gibi olsa

[159] İ 173b, K 81a, M 67b, Ü 50a.
[2a] Ḫāl] Ḥāl İ.

5. Sürünse yürise bilece ‘āşıḳ-ı zāruñ
Pā-tābe-girībān ser-i dāmen gibi olsa

6. Her dāġ-ı dil ‘āşıḳını eylese rūşen
Sūrāḫları sīnede revzen gibi olsa

7. Her şerḥa birer serv-i serā gülşen-i taḥḳīḳ
Her yāre siyeh-ġonçe-i sūsen gibi olsa

8. ‘Āşıḳ ḳalıcaḳ rāh-ı maḥabbetde piyāde
Şevḳ u ṭalebi esvāṭla tevsen gibi olsa

9. Her gevher-i esrār dizilse reg-i cāna
Ṣandūḳa-i derūn cān evi maḫzen gibi olsa

10. Bu çarḫ u ḥavādiṡ ile Kānī ‘urefāya
Teşbīh-i kef ü deste vü hāven gibi olsa

160

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Düşdi güzelüm pāyımıza ġam ġam içinde
Cevher gibi tīġ-ı dü-per-i ġam ġam içinde

2. Bir merhem ‘aceb var mı didüm dāġ-ı derūna
Güldi didi gel leblerimi em em içinde

3. Bezm-i ġam-ı ‘uşşāḳda var diñle nevāyı
Zīr-ender-zīr idi nevā bemm bemm içinde

4. Gel ḫākde gör ceyl-i nüfūsı mütedāḫil
Gey gey omuzunda yatayor cem cem içinde

160 İ 174a, K 81b, M 67b, Ü 50b.

1a pāyımıza] yayımıza K.

3b Vezin hatalıdır.

5. Vādī-i ġam kākülüñe ṭoġrıca çıḳmaḳ
Mümkin mi girīh-der-girīh ü ḫam ḫam içinde

6. Almış yine ortaya dili ġamze vü müjġān
Ḫançer ḳılıç üstünden aşar dem dem içinde

7. Ürkündi bıraḳdı yine ol āhū-yı vaḥşī
‘Uşşāḳ arasında görüñ rem rem içinde

8. Birden ṭıḳayor hīç nefes almaġa ḳomaz çarḫ
Bu nāy gülü de göre gül dem dem içinde

9. Ben kākülüñi dil-ser-i gīsūları ḳoḳdı
Alduḳ ḳoḳusın vuṣlatınuñ şem şem içinde

10. Tīġ-ı nigehüñ ġamzelerüñ ile bir olmış
Ḫançer görinür cevhere-i ṣam ṣam içinde

11. Emsem ‘aceb emsem ola mı la‘lüñi didüm
Bir şīve ile söyledi ki em em içinde

12. Ḫaṭṭuñ ruḫuña yazdı yine temme kitābı
Geçdi şeref-i şems-i ḥasen tem tem içinde

13. Ġam-ı dilde ṭururken öyle yine hicrāna ṣataşduḳ
Çarḫ-ı felek itdi kederi żam żam içinde

14. Girsem ḥarem-i Ka‘be-i vaṣla yatadüşsem
Seccāde-i pür-dāġ-ı teni sersem içinde

15. Söz ḳalmadı ki söylene bilmem hele Kānī
Ḳaldum bir alay bī-hūde-gū ser-sem içinde

161

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Yār iltifāt-ı 'āşıḳa hemvāre itmese
Ammā nevāzişi daḫı āġyāra itmese

2. Cem'iyyete olurdı perīşanlıġum bedel
Şemşīr-i ġamze cismümi ṣad-pāre itmese

3. Bu dāġ u şerḥalar sebeb-i inşirāḥ idi
Ḳalbüm nigāh-ı nīmi bütün yāre itmese

4. Gül-ġonçe dir miyim o ser-ā-pāy-ı cāmesin
Canfes peten çiçeklü yeşil ḫāre itmese

5. Secde iderse Ādeme ṣūfī-i ḫār güzel
Ammā 'aṣāya cübbe vü destāre itmese

6. Birden olur dem uġrar idüm iki günlüge
Ol çār ebruvānuñ eger çāre itmese

7. Kānī ḳonardı ol daḫı bir āşiyāne
Bunduḳ-zen-i dehen dilüm āvāre itmese

162

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Geçdi ol yāre beni aġyār zār itmem yine
Geçse dilden gizlü biñ oḳ āşikār itmem yine

---

[161] İ 174b, K 82a, M 68a, Ü 50b.
[4b] peten] imlalı İ.
[4a] dir miyim] virmiyem K.
[5a] ṣūfī-i ḫār] ṣūfī āḫār K.
[5b] destāre] destār K.
[7a] āşiyāne] āşiyāneye K.
[162] İ 174b, K 82a, M 68a, Ü 51a.
[1a] ol yāre beni aġyār] ol aġyār beni yāra Ü.

2. Yār benden ‘ār ider ben ‘ārdan ‘ār eylerem
‘Ārdan ölsem de istiḥṣāl-i ‘ār itmem yine

3. Bir ḳarāra göz ḳarārdur ol siyeh-dil ḳatlüme
Kirpigüm ḳıpmam derūnum bī-ḳarār itmem yine

4. Pīr-i mey muġ-beççe dirler bir cüvānı sevḳ ider
Bint-i keremüñ ġayrisin ben iḫtiyār itmem yine

5. İ‘tibār ehli baña biñ i‘tibār eylerse de
İ‘tibārāta virüp yüz i‘tibār itmem yine

6. İsterem āyīne-i cān u dil olsun sır-nümā
Līk o sırrı cevher-i cāna ġubār itmem yine

7. Cevri-i ḳahhār-ı naẓmuñ olmasa sırrında sırr
Kāniyā tanẓīre beẕl-i iḳtidār itmem yine

163

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. ‘Āşıḳ olsun mı bu kim terk-i diyār it göz göre
Terk-i cān it ḫoş olur mı terk-i diyār it göz göre

2. El-ḥaẕer bī-dār iken endīşe-i gül-būseden
Ḫ˘āb-ı nāza varmadan olsun mı var it göz göre

3. Terki terk itmek çü ‘irfān-ı ḥaḳīḳī didiler
Terk-ber-ḳayd degerdir i‘tibār it göz göre

4. Bülbüle taḳlīd o gül-ḫande toḳunmaḳdur dilā
Gülşen-i kūyında ṭavr-ı zārı hezār it göz göre

3b kirpigim] kirpigin Ü.
5b i‘tibārāta] i‘tibāra ne K.
163 İ 174b, K 82a, M 68a, Ü 51a.
1a ol yāre beni aġyār] ol aġyār beni yāra Ü.

5. Göz görürken kesb-i isti‘dād-ı rü’yet itmelü
Ey Ma‘āẕallāh ḥasretle güẕār it göz göre

6. Yārı aġyār ile görmekden vaṭanda Kāniyā
Yum gözüñ terk-i diyārı iḫtiyār it göz göre

164
Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Getürmez ḫāṭıra bir kimse yād itmez hemān ölme
Kimesne nā-murāduñ ber-murād itmez hemān ölme

2. Görür etbā‘ınuñ maḥzūn maḥzūn gezdigin lā-büd
Anı bir tesliyetle bāri şād itmez hemān ölme

3. Kimesne dostān-ı pes-māndegānın farṭ-ı şefḳatden
Berāy-ı ḫāṭır-ı aḥbāb yād itmez hemān ölme

4. Kefīl-i zinde-i ḥāżır vaṣī-i mürde-i ġā’ib
Didirdüp kendüye bir ṭurfa ad itmez hemān ölme

5. Ḥalāvī-i taḥayyüt tuḥfe-i maḥṣūṣ-ı da‘vetden
Saña bir dostuñ ihdā-yı zād itmez hemān ölme

6. Senüñ ḫırmenüñe raḥmetde mūr olmañ niyāzıyla
Derūnın mezra‘-ı ẕātü’l-cerād itmez hemān ölme

7. Ne düşmenden ne dostuñdan mürüvvet iste ey Kānī
‘Abeṡ kimse saña baḫş-ı fu’ād itmez hemān ölme

[6a] vaṭanda] vaṭandan Ü.
[164] İ 175a, K 82b, M 68b, Ü 51a.
[4b] didirdüp] dirdüp K; ād itmez] āda itmez K.

165
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Bā-Ḥaḳḳ-ı nebī Ḥażret-i Allahı unutma
Ḳulsın ḳul iseñ ḳulluḳ idüp şāhı unutma

2. Rāhī olacaḳsın o yola bir gün olacaḳ
Evvel ola gör rāhı o şeh-rāhı unutma

3. Cehd it dime bir gün iderem belki tedārik
Gāhī añup ol pādişehi gāhi unutma

4. Rehberlik ider Ḥażret-i Allāha giderken
Gönder peşīn ol āh-ı seḥergāhı unutma

5. Yan ḥasretle dök o ḳızıl ḳanları gözden
Dāġ-ı ġamı derd-i dil-i cāngāhı unutma

6. Bir gün ki apansız seni da'vet idecekler
Añ ol güni ol da'vet-i nā-gāhı unutma

7. Kānī yetişür ol vaḳit Allāh unutmaz
Sen de kerem it Ḥażret-i Allāhı unutma

166
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Gül-i deh-rūze-i gülzārdan būy-ı vefā umma
Bu ṣāġardan ṣaḳın sen neşve-i neşv ü nemā umma

2. Bu baḥr-ı pür-ḫaṭırda şurṭa-i tevfīḳden ġayrı
Seni sāḥil-res-i ümmīd ider bād-ı hevā umma

---

[165] İ 175a, K 82b, M 68b, Ü 51b.
[6b] ol güni] evvel güni Ü.
[166] İ 175a, K 79b, -M, -Ü.

3. Bu fikre ḫāṭıra gelmezden evvel el-vedā‘ eyle
Hezārān ‘ıyd gelse bī-vefādan merḥabā umma

4. Ḥabāb-ı bāde ehl-i bī-nişe bir çeşm-i ‘ibretdür
Fenā-bünyād olan ṣūḫ-ı hevāyīden beḳā umma

5. Ġam-ı hicrānı sessizden gelür teklīfsiz ammā
O āfet ḫod-be-ḫod gelmez saña āvāz-ı pā umma

6. Ṣafā-yı rūz-ı maḥvı ‘āḳıbet taḳdīre sa‘y eyler
Ḥarīm-i Ka‘be-i vuṣlatda reh-cāy-ı ṣafā umma

7. Bu devr-i bī-vefāda derdüñe dermān olur yoḳdur
Dem-i Ḥıżr u Mesīḥādan daḫı Kānī şifā umma

167

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Fem ü leb ruḫ zenaḫ ber-būse zār olmaz bu yerlerde
Turunc u püste gül gül-nāre nār olmaz bu yerlerde

2. Yıḳar bir ḥamlede zīr-i temelden dil-berān elbet
Binā-yı ṣabr-ı ‘āşıḳ üstüvār olmaz bu yerlerde

3. Temīz aṣḥābı ẕevḳ-ı ḥāl ile ḫoş-ḥāldür her vaḳt
Çü ibnü’l-vaḳt vaḳf-ı intiẓār olmaz bu yerlerde

4. Göñüllerde nihānīce tüten būy-ı vefā-āsā
Ṭolanur gerçi ‘irfān iştihār olmaz bu yerlerde

5. Ḫaṭ-ı nāzük nişesti cevher-i āyīne-i dildür
Olur āyīne vü cevher ġubār olmaz bu yerlerde

[4a] binişe] bī-neş’e K.

[167] İ 175b, K 82b, M 68b, Ü 51b.

[3a] aṣḥābı] aṣḥāb-ı K, M.

[3b] vaḳf-ı] vāḳıf-ı K.

6. Ḥaḳīḳat nesme-i şām u erīḥādan ʻibāretdür
ʻAbīr-i iʻtibāra iʻtibār olmaz bu yerlerde

7. Revān-ı Nābi-i maġfūra ṭabʻ-ı pāk-i Kānīden
Aransa bundan aʻlā ber-güẕār olmaz bu yerlerde

168

Feʻilātün Feʻilātün Feʻilātün Feʻilün

1. Ḳoma çeşm-i dil-i ḫᵛāb ile ḳapaġı şīşe
Ḳaṣ ḳavur mürg-ı kebābı bedeli çek şīşe

2. Eylesün dīdelerüñ nār-ı tecellī rūşen
Tāb-ı meyle niçeye dek bün-i müjgān-pīşe

3. Ġābe-i ġayba mülāṣıḳ gerek eṭrāfı dilüñ
Olamaz me'sede-i sırr-ı ḳażā her bīşe

4. Ḫıred-i ḫorde-şināsa olamaz kes rehber
Hīç muḥtāc mı fetvāya fütüvvet-pīşe

5. Müslimānāna belā olmadıġı ḳāfīdür
Müslimān ol dime ġafletle o kāfir-kīşe

6. Kāniyā yāra pek aldanma ki işkeste ider
Dilüñi seng-i cefālarla mis̱āl-i şīşe

169

Feʻilātün Feʻilātün Feʻilātün Feʻilün

1. Baḳma diḳḳatle ġażab vaḳti amān çehresine
Uġraruz ġamzesinüñ nāvek-i nā-kehresine

[7a] maġfūra] maġfūr Ü.
[168] İ 175b, K 83a, M 69a, Ü 52a.
[5b] kīşe] pişe K.
[6a] işkeste] şikeste Ü.
[169] İ 175b, K 83a, M 69a, Ü 52a.

2. Ḳomuş ol şūḫ ser-i süllem-i nāza ayaġın
Meger ol bām-ı ḳażādan o meh-i nev-resine

3. Sīnemi oya oya yaġlıġın ezdi çekerek
Dest-māl-i sitemüñ baḳma ṣaḳın çevresine

4. Kimseler ḳabzü'l-ervāḥdan olmaz me'mūn
Laḥd çün mehd-i sehimnāk-i bün-i ḳabresine

5. Kāniyā 'ışḳ ile yanmaġa bir çāre ara
O zebānī-beçenüñ ḳartı ne nev-resi ne

170

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Gördüñ zamāne uymadı sen uy zamāneye
Aldan derūġa lāfa inan uy terāneye

2. Ḳuş ḳondurur ser-i suḫane Ḳays-var 'ışḳ
Ḳonmaz bu mürġ egerçi ki her āşiyāneye

3. Sen fetḥ-i bāb-ı vaṣl ide dur tekkeveş hemān
Başdurma ehl-i 'uḳdeyi ol āsitāneye

4. Olmaz bahā metā'-ı viṣāle niyāzveş
Virmez niyāz-ı ferce-i furṣat bahāneye

5. Ḥālüñ gibi lezīz midür ḥabbe-i leẕīẕ
Şekker uyar mı leble būy-ı şāhidāneye

6. Ol rāzı yanabile gerek lāf-ı ḫuşk ile
Mühr-i kiyāyı pīş çeken rāziyāneye

[3a] çekerek] cigerüñ K.

[170] İ 176a, K 83a, M 69a, Ü 52a.

[2b] āşiyāneye] āşināneye M.

[6a] rāzı] rāz K.

7. Eyler mi erba'īnine bu faṣluñ i'tibār
Kānī ṣovuḳ baḳan kişi bu çille-ḫāneye

171

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. 'Uyūn-ı ehl-i Ḥaḳḳa maṭmaḥu'l-enẓār olur Ḳıble
Mütūn-ı mücrimāndan māḫī-i evzār olur Ḳıble

2. Vesaḫ-şūy-ı günāh olmaḳda ḳalmaz Zemzeme ḥācet
Sirişk-i ḥāciyāndan şöyle deryābār olur Ḳıble

3. Evinden ḳapusundan kimseyi Allāh redd itmez
Anuñ çün gāhda būsegehi eşrār olur Ḳıble

4. Görür 'aks-i cemāl-i bā-kemāl-i şems-i taḥḳīḳī
O pīşānīye kim āyīne-i esḥār olur Ḳıble

5. Dıraḫt-ı tāze bār-ı 'ömrden müs̱mir-ter it ẓannı
Ki lā-büd münbit-i her seyyidü'l-ezhār olur Ḳıble

6. Ebābīl Ebrehe-küşlük ne mu'īndür ḫayāl eyle
Niçe te'dīb-baḫş-ı düşmen-i bed-kār olur Ḳıble

7. Gelür ebkār-ı feyż ol sāḥada 'arż-ı cemāl eyler
Ziyāretgāh-ı eryāhı dem-i ebkār olur Ḳıble

8. O rūḥāniyyet ol zībā şurūḳ-ı nār-ı feyż-ā-feyż
Safā-baḫşīde ṣāfī niyyete hem-vār olur Ḳıble

9. Ṣabāḥü'l-ḫayr-i sīmā-yı sa'ādet andadur Kānī
Şümūs-ı ġayb-ı feyże maṭla'u'l-envār olur Ḳıble

[7b] ṣovuḳ] ṣoġuḳ Ü.
[171] İ 176a, K 83b, M 69b, Ü 52b.
[4b] āyīne-i] āyīne Ü.
[8a] şurūḳ-ı nār-ı feyẓ-ā-feyż] nā feyż-ā-feyż M.

172

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Seni ey şūḫ vaṣfa ḫᵛāhişüm var maġz-ı ḫāṭırda
Velī ḫarc itmege şāyeste cevher-nīst ẓāhirde

2. Dil-i ‘uşşāḳ elbet müncezibdür semt-i ḫūbāna
Merāci‘dür efendi mu‘teber lā-büd żamāyirde

3. Edā-āmūz ṭarz-ı şīve-i ḫūbān-ı Türkistān
Neşāṭ-efrūz-ı şevḳ-i Rūmiyān evvelde āḫirde

4. Tevāżu‘ meskenet āhen-rubā-yı ‘izz ü rif‘atdür
Ḫoş olmaz mı ru‘ūnet ḳalmasa hergiz ara yerde

5. O āhū-beççenüñ şevḳıyle ġayrı serseri Kānī
Birāz bāşum alup ya gezmeyem mi ḳırda bayırda

173

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Şeb-i ẓulmāda nūr-ı Ḥaḳḳ gibi pinhāndur ḳahve
Ya ẓulmāt içre reşk-i çeşme-i ḥayvāndur ḳahve

2. Nebātīdür veli ḥayvāndan da vāye-düzd olmış
Tesettür itmiş anda gerçi kim ḥayvāndur ḳahve

3. Te’emmül eyledük de ma‘ni-i raḥmānı ẓāhirde
Muḥarrāyāna gūyā raḥmet-i raḥmāndur ḳahve

4. Görince ba‘ṡi elbet münkirān ba‘ṡ ider iḳrār
Hele şekker ‘ulu ḳabrinde kīne-cāndur ḳahve

---

[172] İ 176b, K 83b, M 69b, Ü 52b.

[173] İ 176b, K 84a, M 69b, Ü 52b.

[2a] vāye-düzd] düzd İ.

5. Kibāruñ yüzi aġıdur ṣıġāruñ def‘-i sevdāsı
Hele ārāyiş-i her bezm ü her dīvāndur ḳahve

6 Ḥabeş reftār ‘asel güftār u mey kirdārdur ‘ammā
Necāşīdür süveydālarda rengīn ḫāndur ḳahve

7. Mu‘āvindür ser-i sevdā-yı ḫūbāndur siyeh-ḫāle
Hele hem meşreb-i sevdāger-i ‘irfāndur ḳahve

8. İder ifnā vücūdın ba‘d-ı cüst-cū-yı vaṣleyler
Ferīde-ḫ͑ān-ı küllü men ‘aleyhā fāndur ḳahve

9. Egerçi esvedānda rū-sepīdān neş’e bulmazlar
Ve-lākin ḳaralar mülkinde ṣan ṣulṭāndur ḳahve

10. Muvaḳḳat mey gibi Kānī degüldür neş’e vü ẕevḳi
Ṣafā-baḫşāylıḳda her dem ü her āndur ḳahve

174

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Dilüm ḳanlar yutar ḳanlar döker göz ḳāna müstaġraḳ
Bu demlerde ‘aceb şol cān ser-sem ḳande ben ḳande

2. O verd-i āl ile ālūde ben āl-i ‘abā ḥaḳḳı
Gözümden ḳanlar aḳıtdum ya şebnem ḳande ben ḳande

3. Demüm dāġum ġama hem-dem hem āb aḳıduram hem dem
Ġamuñ yoḳlar beni dem dem dedem dem ḳande ben ḳande

4. Gözüm merdümleri āġıştedür ḫun ben şehīd-i ‘ışḳ
Baña ādem dinür mi ġayrı ādem ḳande ben ḳande

[7a] ḫūbāndur] ḫūbān K.

[174] K 84a, M 70a, Ü 53a, -İ.

5. Egerçi ‘ālem-i āb içreyüm yemm ḫūna müstaġraḳ
Bu ṭalḳunluḳ var iken bende ‘ālem ḳande ben ḳande

175[175]

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Reng-i ‘işve şīveñe bir ḥüsn-i diger virmese
Āb-ı şīve şu‘le-i ruḫsāruña fer virmese

2. Telḫi-i hicrānuña ṭāḳāt getürmezdi göñül
Fikr-i vaṣluñ leẕẕet-i gül-ḳand-ı sükker virmese

3. Ol behişt-i nāz olmazdı ṭarāvet-yāb-ı ḥüsn
Sel-sebīl-i vaṣl aña peyġām-ı kevs̱er virmese

4. İ‘tibār itmez metā‘-ı vaṣluñ istibdāline
Eşk-i ‘āşıḳ sīm-i ruḫsārı eger zer virmese

5. Sāyesine kim ider ol nev-nihālüñ iltică
Refte refte şāḫsār-ı ḳāmeti ber virmese

6. Ayaġın öpdürmege ḳā’il mi olurdı meger
Bī-ser ü sāmānlar uġurına ser virmese

7. Hīç mümkin mi idi pā-bend-i zülfünden rehā
Āhū-yı ber-müşg-i gāv-ı baḥrı ‘anber virmese

8. Müft-i nīsān-ı ‘ināyet reşḥa-rīz olmaz aña
Yılda bir kerre ṣadef ber-müşt-i gevher virmese

9. Bu zemīnlerle ne mümkin kām almaḳ Kāniyā
Kām ruḫṣat-nāmesin çarḫ-ı sitemger virmese

[175] İ 176b, K 84a, M 70a, Ü 53a.

176

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Olmaz muḳābil-i ruḫ-ı dil-ber her āyine
Çeşmān u ebruvānda ister her āyine

2. Pek rū-sefīd ṣāf-derūn ḫoş-nümā gerek
Olmaz siyāh ṣaḫra-i bed-gevher āyine

3. Olmaz şurūṭı bir şerefü'ş-şems ile tamām
Sāl viṣālinüñ şeref ister her āyine

4. Māh-ı felek degül yalıñuz şaḳḳ-ı ceyb iden
Çıḳ ser-fürū ide heme aḫter her āy ine

5. Mihr-i sipihr ḥüsn-i meh-i burc-ı ān iken
Her āftāb saña mı beñzer her āy ne

6. Temkīn sedd-Sikendere īrāṡ-ı vehn ider
Yol virmez ehl-i miknet olan kerhe rāyine

7. Ol naḫvet ü o ġunc u delāl istemez disün
'Arż-ı cemāl eyleseler ger her āy ne

8. Hindūstān-ı ḥüsne siyeh-çerdegān-ı Rūm
Varsa eger mi baş meger şāha rāyine

9. Ḫūrşīd-i ḥüsn esedden eger gösterirse baş
Girsün şeremle ey ḳamer-ebher ey āyine

---

[176] İ 177a, K 84b, M 70a, Ü 53b. Bu gazelde kullanılan rediflerin anlamıyla ilgili olarak bütün nüshalarda müstensihler şu kayıtları düşmüşlerdir: 1a. *āyine:* ma'rūf; 1b. *āyine:* elbetde; 2b. *āyine:* ma'rūf; 3b. *āyine:* māh; 4b. *her āy ine:* nüzūl ide (nüzūl K); 5b. *her āy ne:* istifhām; 6b. *rāyine:* tedbīr; 7b. *her āy ne:* mühimsemen; 8b. *rāyine:* elḳāb-ı şāhān-ı Hindūdandur (laḳab-ı şāh-ı Hind K); 9b. *āyine:* yuva; 10b. *rāyine:* amān; 11b. *āyine:* ya'ni hele; 12b. *rāyine:* ya'ni re'yine i'tibār (i'tibār K); 13b. *āyine:* 'ādet.
[3b] Vezin hatalıdır.

10. İtme tevā‘ud-ı zen-i dünyāya i‘timād
Ṭursun mı hīç ‘acūze-i ma‘tūhe rāyine

11. Tevḥīd ehli ṣūfi-i ḫāme uyar mı hīç
Nūr-ı şu‘ā‘-ı ma‘ārifete maẓhar āyine

12. Ḳaysuñ hevā-yı zende sözi mu‘teber midür
Mecnunlıġında olmayıcaḳ şüphe rāyine

13. Āyīn oyūn güẕāfa ḳulaḳ ṭutma Kāniyā
Āyin-i ‘ışḳ ūyabilür mi her āyine

177

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Sīnesin göstermez açmaz ol deri birden bire
Bād-ı serden āhdan ṣaḳlar deri birden bire

2. Şöyle ol dem çeşm-dūz-ı semt-i bāb-ı vuṣlatuñ
Ẓarfdur ṣanmam hele ḥarf-i deri birden bire

3. Ḥaḳḳ sözi evvel-be-evvel söylemez medḥin meẕāḳ
Bulmadum bu bābda ṭoġrı deri birden bire

4. Egrilik taḥrīf erbābından añlanmaz peşīn
Añlaşılmaz ḥarf-i bā-luḳne’t-deri birden bire

5. Gözlerin bir laḥẓa ḳıpmaz ‘āşıḳ ḥasret-zede
Divşirilmez bī-tekellüf yāş deri birden bire

6. Iṣṭılāḥ-ı ‘ışḳ bir başḳa edādur Kāniyā
Fehm olunmaz fārisiyyāt-ı deri birden bire

12b rāyine] re’yine M.

177 İ 177b, K 85a, M 70b, Ü 53b.

178

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ḫayālüñ bir yere baṣmaz dil-i bī-kīneden ṣoñra
Miyānuñ ḳoçmaġa imkān yoḳ āyīneden ṣoñra

2. İder bir gün işāret 'abd-i vaṣla gūşe-i ebrū
Görürler rūze-dārān-ı ġamuñ ayı neden ṣoñra

3. Görenler şerḥa-i sīnem ider biñ dāġa istidlāl
Bu sırrı şerḥa kes ḳādir degüldür sīneden ṣoñra

4. Felekden bir gün uġurlansa der-peyi mücārātı
Çeker etfāl ḥabs-i mektebi āẕīneden ṣoñra

5. Aña bir ḫāne-i bī-minnet oldı sīne-i Kānī
Ḫayālüñ bir yere baṣmaz dil-i bī-kīneden ṣoñra

179

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ṭururken 'aks-i rūy-ı yār mir'āt-ı derūnumda
Açılmaz mı gül-i ümmīd dāġ-ı lāle-gūnumda

2. Derūnumda cünūn ol rütbe te'ṣīr eylemişdür kim
Nümāyān nāle-i zencīr her mūy birūnumda

3. Mü'eyyeddür kemāl-i küfr-i 'āşıḳ naṣṣ-ı īmānı
Budur 'ayne'l-yaḳīn meşhūd mir'āt-ı ẓunūnumda

4. Baḳarken gerden-i kāfūr-gūna ḥīn-i bismilde
Nedür bu cūşiş-i pey-der-pey ey ḳaṣṣāb hūnumda

---

[178] K 85a, -İ, -M, -Ü.
[179] İ 177b, K 85a, M 70b, Ü 54a.

5. Ben ol güm-geşte-i ṣaḥrā-yı bī-pāyān-ı ʻışḳam kim
Yine benden ṣorar rāh-ı ümīdi reh-nümūnumda

6. Ben ol çāpük-süvār-ı ʻarṣa-i ālām u ekdārum
Ki bāl ü per olur peydā ten-i esb-i ḥarūnumda

7. Tehī maġzam Felāṭun ẓannider ammā beni herkes
Ümīd-i neş'e eyler nūş-ı cām-ı ser-nügūnumda

8. Degül Mecnūna teşbīh eylemek Kānīyi şāyeste
Hezārān Ḳays ḥayrān ḥālet-i ḥayret-füzūnumda

180

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Reşk-i füzūn ile geliyor cānum āġıza
Virdükce sen raḳīb ile hep aġız āġıza

2. Ayran olur yoġurt göñül ʻāḳıbet çi-sūd
Gelmez o süd ḳoḳar dehen-i nāz āġıza

3. Yoḳ yoḳ neden sezā dimiş aġyār būseme
Söz var mı şu firībe lebey baḳ şu āġıza

4. Ẕevḳ-i lebüñle bir mi güvārişde cūy-ı şīr
Ṣāfī südüñ müşābeheti var mı āġıza

5. Kānī ʻamel ṣaḥīfesinüñ görse bir yüzin
Lā-büd dimek gerek hele bir yüzi āġıza

---

180 İ 177b, K 85b, M 70b, Ü 54a; Bu gazelde kullanılan rediflerin anlamıyla ilgili olarak bütün nüshalarda müstensihler şu kayıtları düşmüşlerdir: 1a. *āġıza:* maʻlūm; 1b. *āġıza:* maʻnā-yı ıṣṭılāḥī üzre germiyyet-i ālüfteden kināyedür (germiyyet K); 2b. *āġıza:* şıla maʻnāsına (şıla K); 3b. *āġıza:* taḳlīṭ; 4b. *āġıza:* süd aġzı; 5b. *āġıza:* yaʻni beyāż (beyāż K;).

2b sūd] sūde Ü.

3b baḳ] K'da imlâlı.

181

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Nūş-ı meyi gül-gūnı leb-i cāma ṭuyurma
Būs-ı leb-i yār it fem-i gül-fāma ṭuyurma

2. Nev-bāde-ḫor-ı būse-i laʿl-i leb-i yār ol
Nā-puḫtelik itme ṭamaʿ-ı ḫāme ṭuyurma

3. ʿAzm-i ḥarem-i Kaʿbe-i cān it teni boş ḳo
Tecrīd ise maḳṣad eger iḥrāma ṭuyurma

4. Nāḫun-zede-i dest-i ḳalem eyleme rāzuñ
Bu ḥālet-i sebbāba vü ibhāma ṭuyurma

5. Kānī meye sen tevbelisin şāhidüz ammā
Zinhār anı sen şāhid-i ibrāma ṭuyurma

182

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Bir derde düş ki ḥācib ü derbānı olmaya
Bir derde düş ki ḥācet ü dermānı olmaya

2. Bir yemmde bul ki ḳaṭresi feyż u kemāl ide
Bir baḥre ṭal ki hīç bün ü pāyānı olmaya

3. Bir cāmı nūş ḳıl ki meyi bī-ḫumār ola
Bir cāme gey ki külfet ü dāmānı olmaya

4. Bir raḳṣa gir ki dönmege dil bulmasun mecāl
Bir ḳaṣra ir ki ḳaṣrınuñ imkānı olmaya

---

[181] İ 178a, K 85b, M 70b, Ü 54a.
[1a] nūş-ı] būş-ı K.
[4b] sebbāba] sebbāna İ.
[182] İ 178a, K 85b, M 71a, Ü 54b.

5. İnkār ider mi küfr-sivā oldıġın kemāl
Kānī meger ki münkirüñ īmānı olmaya

183

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Acımam 'ışḳı ile zār u nizār oldıġuma
Yār eger hīç ḳulaḳ tuṭmasa zār oldıġuma

2. Yoġ iken sīnede fikr-i dehenüñ bir ẕerre
Hīç memnūn degilem dünyede var olduġıma

3. Ben de 'āşıḳlar 'idādından olaydum ma'dūd
Bāġda baḳmaz idüm şekl-i hezār olduġıma

4. Arkasında o bütün ẕevḳ u ṣafādur maṭlab
Līk maḥcūb oluram kendüye bār oldıġuma

5. Sefer-i bādiye-i 'ışḳa ayaḳlanmış iken
Pek kederlendi göñül nefse sivār oldıġuma

6. Vaṣat-ı ḫāli-i vefḳ-i dile eyle naẓarı
Baḳma ṣūretce benüm ehl-i kenār oldıġuma

7. Kāniyā lübb-i me'ānī beni cānlandurdı
Tevbe sevdā-zede-i naḳş-ı nigār oldıġuma

184

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Aldanma bād u bīdine zīrā ḫılāfdur
Bīd-i çemen iderse ḳadüñle müşācere

2. Bir kez ṣarınca sīneme ol sīm sīneyi
İtdi o şūḫ mā-melekim hep müṣādere

[183] İ 178a, K 85b, M 71a, Ü 54b.
[184] İ 178b, K 81b, -M, -Ü.

3. Mānend-i sāmirī viremez rūḥ fitneye
Hīç itmesün raḳīb o bütle müsāmere

4. Ya doġ ya doġayum deyu ta‘cīl ider saña
Küstāẖluḳ degül mi mehe bu mübādere

5. Ebyāt-ı zülf ü ẖaṭla girüp Kāniyā söze
Şeb tā seḥer o māh ile itdük müşā‘are

185

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ḫudāvendā me-rā tāb-ı ṣu‘ūd-ı bām-ı ḥayret dih
Der-īn vaḥşet-serā reh-ber me-rā ez-Ḫıżr-ı ġayret dih

2. Serā-bustān-ı vaḥdet-rā müzeyyen kon be-cāy-ı men
Be-āb-rūy-ı cuy-ı Cennetem tāb-ı ṭarāvet dih

3. Suẖen ez-men eger bī-çāşnī āyed meẕāket-rā
Zi şekker-ẖāne-i tevfīḳ-i gül-ḳand ḥalāvet dih

4. Me-kon muḥtāc-ı feyż-i sīne-serdān germ-ẖūnān rā
Be eşk-i men zi tāb-ı bāde-i to reng-i salvet dih

5. Ḫarāb āyem eger ma‘mūre-i şevkem vaṭan gerdān
Eger ma‘mūr āyem ez ẖodī-i ẖod selāmet dih

6. Sebük-maġzī-i men nezd-i to ger bāşed girān-canī
Zi-eşḳāl-i enāniyyet me-rā yā Rabb ẖıffet dih

---

[185] İ 178b, K 86a, M 71a, Ü 54b.

[1] *Ey Allahım! Bana hayret şafağının yükselen ışığını ver. Bu vahşet yerinde bana Hızır-ı Gayret'ten bir rehber ver.*

[2] *Vahdet bahçesinin köşkünü benim yerime tezyin et (süsle), Cenneti arayan su yoluyum, tazelik ışığı ver.*

[3] *Benden dile eğer tatsız bir söz gelirse sevgilinin dudağına erişme hânesinin şekerinden tatlılık ver.*

[4] *Sıcak kanlıları, soğuk kimselerin sinesinin feyzine muhtaç etme. Benim göz yaşıma, senin şarabının ışığından şenlik, hoşluk rengi ver.*

[5] *Eğer harap olursam, şevkimin mamuresini vatan kıl. Eğer mamur olursam, kendi kendinden selamet ver.*

[6] *Benim zihnimin hafifliği, senin nezdinde her ne kadar canı peklik olursa da, enâniyetin ağırlığındandır. Yâ Rab! Bana hafiflik ver.*

7. Ne-midānem tekellüfhā-yı ilḥāḥ-ı riyākārān
Ne ez dūzaḫ herāsem hest ne gūyem ki Cennet dih

8. Hemān gūyem zi her dü-kā'inātem varhān yā Rabb
Ez-īn bes der-ḥaḳ-ı Kānī rıżā rā reng-i ruḫṣat dih

186
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. İlāhī ez şarāb-ı feyż nā-gāhī medādem dih
Zi reng-i ebruvān-ı sāḳī-i meclis sevādem dih

2. Me-rā ez zehr-ḫand-i nāz-ı gül-ḳand teselli-baḫş
Zi bī-dād-ı sitem-verzān ẕevḳ u şevḳ dādem dih

3. Zi āh-ı ṣubḥgāh-ı nā-ümidī rūzgāri baḫş
Zi āhā āh-ı şebgāh-ı siyeh-baḫtī be bādem dih

4. Çü ḫayrü'z-zād-ı taḳvā bud ve zān maḥrūm mī-geştem
Kerem-fermā zi bī-zādi der-īn şeh-rāh zādem dih

5. Kitābī būde-em nā-ḫande-ṭer ez ḫaṭṭ-ı pīşānī
Zi ḥarf-i ḫod kitābem mī-dehī bāri güşādem dih

[7] *Riyâkârların ısrarlı tekliflerinin verdiği zorlukları bilmiyorum, ne cehennemden korkum var, ne de cennet istiyorum.*
[8] *Ey Rabbim! Beni her iki kâinatta serbest bırak, Kânî'nin hakkında bu kadar yeter, rızaya ruhsatın rengini ver.*
[186] İ 178b, K 86a, M 71b, Ü 55a.
[1] *Allahım, feyz şarabından ansızın imdadıma ver. Meclisin sakisinin kaşlarının renginden sevadımı, hayalimi, bilgimi ver.*
[2] *Bana sevgilinin dudağının işveli gülüşünün zehrinden teselli bahşet. Sitem edenlerin cefasından zekv ve şevk almayı nasip et.*
[3] *Sabah vakti ümitsizce çekilen âhdan ruzgar, hayat bahşet. Âhlardan akşam vakti çekilen âhı kara bahtlılık rüzgarıma ver.*
[4] *Doğmuş olanların en hayırlısı gibi takvalıydı ve ondan mahrum oluyorum. Bu yolda azıksıza kerem buyuran, çocuğumu ver.*
[5] *Öncekiler tarafından yazılmış daha okunmamış bir kitabım varmış, kitabım kendi harfinden veriyor, bari açık bırakayım da ver.*

6. Ziyādet ḫāmuşī efzūn şeved tersem konī lālem
Çü ḥarf-i men heme tarāc kerdī bāri yādem dih

7. Ferāġī ez su‘ād āmed selāmī ez selīmī res
Ṣimāḫem rā sa‘ādet bād ez ḥarf-i su‘ādem dih

8. Zi āteş sāḫtī bāġ-ı irem der-sīne-i dāġam
İlāhī bāri tab-ı muknet-i Nemrūd vi‘ārem dih

9. Çü Yūsuf bende-ganet-ra çünīn erzān fürūşānı
Zi naḳd-i ‘ömr refte müştekī müzd-i mezādem dih

10. Çü naḳd-i ma‘rifet dāri ḫarīdārem kücā bāşed
Revāc-ı kāl-hā bā revnāḳ dād u sitādem dih

11. Çü ḫūnem-rā girānter kerde-i ez ḳatre-i yāḳut
İlāhī lüṭfekī fermā rehāyī ez kesādem dih

12. Reg-i bād-ı vezān efsürdeter ez āh-ı serdem bād
İlāhī māye-i tāb-ı girīh-bendi be-bādem dih

13. Biyā tā külbe-i Kānī bihişt-i ḫuld-rā nā-zed
Biyā gūyem to-rā yā Rabb ne migūyem murādem dih

---

[6] *Sönüklüğün fazlalığı ziyadeleşsin, korkumu lâ'lim kıl. Benim sözüm gibi hepsini yağma ettin, bari aklımı, hatırımı ver.*

[7] *Mutluluktan bir rahatlama geldi, kurtuluştan bir selam ilet. Kulağımın içi saadet olsun, mutluluğumun sözünden ver.*

[8] *İrem bağını dağımın sinesinde ateşten yaptın, Yüce Allahım, Nemrud'un kudretinin ışığını yolsuz, engebeli arazime ver.*

[9] *Yusuf gibi senin bendelerini öyle ucuza satmışsın, ömür sermayesinden gitmiş, şikayetçiye ücretini ver.*

[10] *Mârifet sermayesine sahipsin müşterim nerede olur, süslü şarap kaplarının kıymetini, alışverişime ver.*

[11] *Zira, kanımı yakutun katresinden daha pahalı kıldın. Allahım buyurduğun lutfunla kesadımdan (alışverişimin durgunluğundan) kurtuluş ver.*

[12] *Damarındaki kan esen rüzgârın ahından daha solgun, soğuk olsun. Allahım sıcaklığının, ışıklığının, takatinin, sabrının mayasını rüzgarıma ver.*

[13] *Kânî'nin kulübesine kadar gel, dâimi cennete göz kırp, gel sana söylüyorum. Ya Rab, muradımı ver.*

187

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. İlāhī dīde-rā tāb-ı mücellā-yı celālet dih
Be-nūr-ı rūy-ı 'ālem-tāb ḥikmet-i āb-ı raḥmet dih

2. Sa'ādet-rā be-gerdān ḳābiliyyet-baḫş-ı dil-ḳūrān
Zī sa'd u naḥs-ı encüm-ṭab mā ra reng-i vaḥdet dih

3. Ne-kerdī ḫaṣṣagān ra maḥrem-i esrār ser-beste
Be-der-bār-ı 'ināyet-i bāri bār-ı maḥramiyyet dih

4. Me-rā ez kīmīyā-verzān-ı div ü rayb çün binī
Zī istiġnā-yı ḫā˘yişem māye iksīr-i s̱ervet dih

5. Tesellī ez dil-i āġışte bā-ḫūn nīst Kānī rā
Zi ḫūn-ı dil-çekīde şerbet-i ṣāfī-i selvet dih

188

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Muvāfıḳdur hevā-yı 'ışḳ ervāḥa hevālarda
Nevā-yı şevḳ ġāyet sevdigüm ḫoşdur nevālarda

2. Yuvalanmaḳ senüñ ḥaddüñ mi şāḫ-ı Sidrede ey zāġ
O 'Anḳa-beççe-i pür-nāz yavrılar yuvalarda

---

[187] İ 179a, K 86b, M 71b, Ü 55b.

[1] *Ey Allahım, göze senin celaletinin tecelli ettiği aydınlığı ver. Âleme ışık saçan yüzün nuruna rahmet suyunun hikmetini ver.*

[2] *Saadeti, gönlü mezara dönmüş olanlara kabiliyet bahşedene döndür. Yıldızların kutlu ve uğursuz olanlarından bize vahdet rengini ver.*

[3] *Seçkin kimselere sırların mahremini gizli kılmadın. Yaradanın inayet sarayına mahremiyet meclisi hüviyeti ver.*

[4] *Beni, kimya ile uğraşanların gördüğü korkunçluklardan ve fitnecilerden uzak tut. Kendime muhtaç olmamak için servet iksirinin mayasını ver.*

[5] *Yoğrulmuş bir gönülden teselli, Kani'ye kanlı değildir, damla damla dökülmüş gönül kanından, şifa veren mutluluk şerbeti ver.*

[188] İ 179a, K 86b, M 71b, Ü 55a.

[1b] ḫoşdur] –K, M.

[2a] Sidrede] Sidreye M.

3. Senüñçün aġlamaḳda buldıġum ẕevḳi ḥaḳ-ı Zemzem
Degül bulmaḳ müyesser sevdigüm ġayrı ovalarda

4. Ne ma‘cūn oldıġuñ ma‘lūm oldı ey raḥīḳ-i ‘Adn
Devā-yı ḳāżıyu'l-ḥācātı gördüm ben devālarda

5. Yuvalanmaḳ ser-i ‘uşşāḳa bir bāzīçedür Kānī
Keser ‘uşşāḳınuñ başların ol ḫūnī yuvalarda

Ḥarfü'l-Yā'

189

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Şem‘-i bezm-i şu‘legāh-ı vaḥdetüñ pervānesi
Olmaz ey dil kārgāh-ı ḥikmetüñ pervānesi

2. Olsa pervāza göñül āmāde pür-pervāndur
Himmet itmez ṣanma ṣıdḳ-ı niyyetüñ pervānesi

3. Şevke-i gül-naḫl-ı iḳbāle dırāz-engüşt olan
Olamaz ‘ālemde şān u şevketüñ pervānesi

4. Gerçi ḳandīl-i muḥārib ḳılup olmaz cenī
Ḳala mı bī-nūr o rūşen-ṭıynetüñ pervānesi

5. Şeb-çerāġ-ı küngür-i devlet söner mi bāddan
Feyż alur Rūḥu'l-ḳudüsden devletüñ pervānesi

6. Hem-nefesdür rūḥ-ı Cibrīl ile ‘Anḳā-yı himem
Rūḥ-ı Rıdvāndur riyāż-ı Cennetüñ pervānesi

7. Ḳonmasa fānūs-ı himmet farḳ-ı şem‘-i devlete
Olmaz elbet meclis-i ünsiyyetüñ pervānesi

[3a] senüñçün] senüñ Ü.
[4a] raḳīḳ] raḥşān M.
[189] İ 179b, K 87a, M 71b, Ü 55b.
[4] Bu beyit: –M.

8. Serd-diller germi-i ervāḥdan maḥrūmdur
Ḫūn germāndur bu ser-i germiyyetüñ pervānesi

9. Şu‘le-zādur çün fetīl-i şem‘a-i revġan-nedān
Ḳayddan āzādedür bu Neş’etüñ pervānesi

10. ‘Ādetü’s-sādāt çünki sādetü’l-‘ādātdur
‘Ārif iseñ ola gör bu ‘ādetüñ pervānesi

11. Şems-i Tebrīzī olur Tebrīz-i teb-lerze-keşān
Ya‘ni Mevlānā-yı ‘ālī-ḥimmetüñ pervānesi

12. Neş’et-i uḫrāya eyle āḫirü’l-emr i‘tibār
Evvel āḫir olma gel bu Neş’etüñ pervānesi

13. Ḥaḳḳdan ister bīm-i dil yoḫsa bu vaḥşetgāhda
‘Ārif-i billah degül bu Neş’etüñ pervānesi

14. Sīme-divār-ı ḳadīm-i mescide olma helāk
Ne hemīn olsun medār-ı vaḥşetüñ pervānesi

15. Rīze rīze ol ṣanev-ber şekl-i ḫūnīn-fāmdan
Āb u reng āl olasın tā vaḥdetüñ pervānesi

16. Ḥırḳa-i peşmīne-i şevḳi vesaḫnāk eyleme
Ġālib āsāsında ol bu kisvetüñ pervānesi

17. İste Mevlānā yüzinden ṣemme vechu’llah yüzin
Tā olasın ḫān-ḳāh-ı fıṭratuñ pervānesi

18. Ḥażret-i Neş’et Efendiye idüp ḥafẓ-ı cenāh
Olma ġayrı Kāniyā şu neş’etüñ pervānesi

[9a] şem‘a-i] şem‘a Ü.
[17b] Tā] Yā K.

190

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Nedür āyīne-i ruḫsārda jengār küsdüñ mi
Cebīnüñde yine bir çīn-i naḫvet var küsdüñ mi

2. Nedür pīşāni-i pāküñde müşgīn ṭurra-i der-çīn
Ḳararmış ebruvān-ı şūḫ-ı 'anberbār küsdüñ mi

3. Ḳızarmış tāb-ı reng-ā-reng ile farṭ-ı tehevvürden
Yañaġuñda yine bir özge ḥālet var küsdüñ mi

4. Bu nāzişlerle cānā yüriyişden bellidür elbet
Nedür söyle diger reftār bu reftār küsdüñ mi

5. N'olur sen de diseñ ol şūḫ-ı şīrinkāra ey Kānī
Nedür bu çend rūze 'izzet-i dīdār küsdüñ mi

191

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. 'Işḳuñ ṣanemā mülk-i dile velvele virdi
Bīm-i ḫaṭ-ı 'anber-şikenüñ zelzele virdi

2. Serv-i çemenüñ ḳaddini bükdi ḳad-i nāzuñ
Şimşād ile ol serv-i çemān elele virdi

3. Sāḳī ḳadehe bādeyi ben eşkümi dökdüm
Şevḳ-i ruḫ-ı pür-āli yine selsele virdi

4. Birbirine ṭayandı yine 'ışḳ u ḥasen āh
Ol iki belā-yı ezelī belbele virdi

---

[190] İ 179b, K 87a, M 72a, Ü 56a.
[2a] derçīn] derḥīn K.
[191] İ 180a, K 87b, M 72a, Ü 56a.
[3a] bādeyi ben eşkimi] ben bāde-i eşki İ.
[4b] belā-yı] belāl K.

5. Gīsū-yı siyehkāruñ üzüp rişte-i cānı
Sāz-ı nigehi düzmek içün teltele virdi

6. Ṣūfī bu gice meclise geldi seḥer üstü
Ḳulḳul diyicek ḥalḳ sebū ḳalḳale virdi

7. Aġyār raḳībe ḫaber-i vuṣlat uçurmış
Sen de baña vir sevdicegim elele virdi

8. Nev-beççe ʻArab ḳāle fehel tetlubu vaṣlen
Lā-te'emmelhü iş terā helhele virdi

9. Ben āh iderem bād-ı seḥer zülfüñi oḫşār
Sen reşk ile var es ṣavur ol yelyele virdi

10. Kānī çün işledür felegüñ pençe-i rāstı
Baḫtuñda elin gördi ḳader şelşele virdi

192

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Ġam aldı benüm dört yanımı cān saña ḳaldı
Eyü bilesin çünki bu ḳurbān saña ḳaldı

2. ʻIşḳuñ dil-i ʻuşşāḳ-ı Ḥuseynīye çıḳardı
Taḥsīn ide gör ḥüsnüñi iḥsān saña ḳaldı

3. Ey pādişeh-i mülk-i melāḥat yeter oldı
İtdüñ sitem-ābād bizi dīvān saña ḳaldı

4. Biz kesdük ʻUṭāridden ümīdi hele şimdi
İş baʻde-zin ey himmet-i keyvān saña ḳaldı

---

[8] *Yeni yetişmekte olan bir Arap çocuğu şöyle dedi: Vuslatı istiyor musun? Onu (vuslatı) derin derin düşünme.*

[8b] Vezin bozuk.

[192] İ 180a, K 88a, M 72b, Ü 56b.

5. Giydürdi bürehne dilümüz şu‘le-i şevḳuñ
Ey cāme be-dūş-ı ḥüsün oġlan saña ḳaldı

6. Kānī niçe bir vaṣla heves hecre yanaş kim
Var ḫayli şerīki yine hicrān saña ḳaldı

193
Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Bir demdür o māhuñ yine meyli neye düşdi
Bilmezdi o dem ẕevḳini bilmem neye düşdi

2. Virmek saña bir şey mi dimüşdüm dil ü cānı
Ol ṭıfl-ı sebük-maġz hemān vir diye düşdi

3. Didüm saña ben cānı fedā idecegümdür
İḳrāruma başdı paṭadaḳ isteye düşdi

4. Ben anuñ iderdüm ġam-ı ‘ışḳı ile hey hey
Şimdi o da bir tāze-reviş hey heye düşdi

5. Yoḳluġa idi şöhreti ol ḥoḳḳa-dehānuñ
Fāş eyledi sırr-ı dehenin söyleye düşdi

6. Giymezdi sitem-cāmelerin evveli ammā
Bilmem neye ṭarıldı baña kim giye düşdi

7. Dünyā yıḳılur ummaz idüm būseye ruḫṣat
Bir būse didüm luṭf ile gel gel diye düşdi

8. Müjde saña Kānī o lebi hem-çü la‘l-i yār
Yārānla nūş-ı meyi pey-der-peye düşdi

---

[193] İ 180b, K 88a, M 72b, Ü 56b.
[3b] paṭadaḳ] imlâlı. İ, K, M, Ü.
[7b] būse] pūse Ü.

194

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Geçerken zīr-i kāşāneñden itdüm āh ṭuyduñ mı
Efendüm ḳorḳaram uyḳuda idüñ āh ṭuyduñ mı

2. Bu şeb tā vardum bülbül gibi semte fiġān itdüm
Seni uyardum itdüm nāle-i nā-gāh ṭuyduñ mı

3. Nezāketle varup bir būsede aldum yañaguñdan
Tehevvür itme söyle ḥasbeten-li'llāh ṭuyduñ mı

4. Ben olmuşdum ḫarāb-ender-ḫarāb neş'e-i şevḳuñ
Sen olmaduñ mı ḫ˘āb-ı nāzdan āgāh ṭuyduñ mı

5. Giderken bādveş döndüm girifte-pāy-ı bī-tāba
Bulınmaz oldı ḥayretden sürāġ-ı rāh ṭuyduñ mı

6. Raḳībe rāst geldüm zīr-i kāşāneñde gör baḫtı
Selām virdüm yarım aġızla bi'l-iḳrāh ṭuyduñ mı

7. Segān-ı kūçe-bend-i semtüñe itdüm müdārālar
Tevāzu'larla itdüm ḫayli ey-va'llāh ṭuyduñ mı

8. Zeneḫdānuñ ḫayāliyle dönüşde bir ser-i çāha
İlişdi pāyum oldum Yūsuf-ender-cāh ṭuyduñ mı

9. Senüñ seng-i ser-i kūyuñla dögdüm sīne-i çākūm
Girībān itdi dāmāna meded eyvāh ṭuyduñ mı

10. Yüzüm sürdüm gehī ḫāk-i siyāha ki göge ṭutdum
Gögerdi müştlerden sīne-i cāngāh ṭuyduñ mı

---

[194] İ 180b, K 88b, M 72b, Ü 57a.
[7a] segān-ı] saña M.

11. Dögündüm ṭāşlarla pīş-i ḳaṣr-ı āb-gūnuñda
Görüp güldi raḳīb-i bī-şerem ḳahḳāh ṭuyduñ mı

12. Ṭavāf-ı Ka'be-i kūyuñ müyesser ḳıldı Kānīye
Hele ölmezden evvel Ḥażret-i Allāh ṭuyduñ mı

195
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Açıl semt-i gülistāna yine ey gülşen-i ḫūbı
Ṣalın biñ nāz ile nā-çār *ṭūbā lek* disün ṭūbı

2. Görüp misket ṭolu peymānede 'aks-i zenaḫdānuñ
Baña añdurdı emrūdī ḳadeḥler sīb-i Sīnōbı

3. O ḳaymaḳ gibi ten ḥoḳḳa ağızla şīr-i reng-endām
Dil-i bī-sūda iḫṭār itdi geşt-i deşt-i Eyyūbı

4. Ḳadeḥle çehremüñ seyr eyle reng-i za'ferānīsin
Göñül yād itmesün mi āl-i reng-ā-reng-i maḥbūbı

5. Ḳadeḥ der-kef nigeh mestāne sīne münkeşif tā nāf
Bu Kānī sevmesün n'itsün o fettān-ı dil-āşūbı

196
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Uyḳudan uyandum ki eẕānlar oḳınurdı
Her nağme birer oḳ gibi cāna ṭoḳınurdı

---

[195] İ 181a, K 88b, M 73a, Ü 57a.
[1b] ṭūbā lek: Ne mutlu sana! Devlet ve saadet sana!
[3a] ağızla] ağız K.
[3b] geşt-i] geşt ü K, M.
[5b] sevmesün] sevmesün mi Ü.
[196] İ 181a, K 89a, M 73a, Ü 57a.
[1a] uyḳudan] uyḫudan Ü; eẕānlar] ezānlar İ.

2. Almışdı ele Zühre kemānını çalardı
Başına güneş daḫı çelengin ṣoḳınurdı

3. Tā ‘arṣa-i ḥaşre varıcaḳ rāh-ı ġamuñda
‘Uşşāḳ senüñ ḫ˘ān-ı ġamuña çoḳınurdı

4. Ḳoy noḳṭa-i ḫālüñ şu süveydāya didüm ben
Niçün ḳomaduñ anı a cānum çü ḳonurdı

5. Tīr-i müjesi sehm-i sa‘ādetden atılmış
Kendiyse tecellīkede ammā oḳı nūrdı

6. Sen az mı ṣanursın o mezāruñ şühedāsın
Ol tīr-i müje Kānī cihānuñ çoḳın urdı

197

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. İdersin da‘vi-i ‘irfān ammā şāhidüñ var mı
Cenāb-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ bir żamīr-i ‘ā’idüñ var mı

2. Raḳībā āşinālıḳda iderseñ yāra ma‘fuvsın
Senüñ var nisbetüñ bi’n-nisbe ammā zāhidüñ var mı

3. İdersin vuṣlat-ı yāre liyāḳat iddi‘āsın hep
El alduñ mı birinden bir mu‘ayyen ḳā’idüñ var mı

4. Ṭutuldum bir perī-rūya deyu lāfuñ degül mesmū‘
Şikār oldum ṣanursın kendüñ ammā ṣā’idüñ var mı

5. Hemān taḳlīd ile girmek mi istersin sen ol bezme
Nihān-ḫāneñde Kānī yoḫsa ḥāl-i zā’idüñ var mı

---

[197] İ 181a, K 89a, M 73a, Ü 57b.
[2a] ma‘fuvsın] maġfuvsın M.

198

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Kim ḳoydı minḳal-i dile bilsem bu āteşi
Sāḳī meded meded sele başdur şu āteşi

2. Fikr-i lebüñ niçün dile āteş virür müdām
Meşhūr degül mi başdurur elbet şu āteşi

3. Büryān iken derūn yine bir yandan atmanuñ
Bir yandan aṣlı āya nedür ki ḳo āteşi

4. Seyl-āb-ı eşk 'ālemi ġarḳ-āb eyledi
Sen ey nigār-ı şu'le-'iẕārum ḳo āteşi

5. Mümkin mi āb āteş ile itsün imtizāc
Ben şu gibi mülāyim efendi o āteşi

6. Esb-i dilüñ ḳo dizginine çarpma Kāniyā
Ṣāl vir ki dizginin eşi virsün şu at eşi

199

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ey benüm sīnemde cānum cānumuñ cān-pāresi
Ḥasretüñle oñmadan ḳaldı derūnum yāresi

2. Va'de-i vuṣlat-ı müncez olmanuñ hengāmıdur
Ḳorḳaram maḥrūm-ı vaṣl olam uzadı aresi

3. Hecr ile rūz u şebüm farḳ itmeden ḳoydı beni
Sīne-i ṣāfuñ beyāżı ḳaşlarınuñ ḳāresi

---

[198] İ 181b, K 89b, M 73b, Ü 57b.
[4b] şu'le-'iẕārum] şu'le-i ẕārum Ü.
[6b] Ṣāl vir ki] Ṣāluvir ki K; at eşi] imlâlı İ, K, M.
[199] İ 181b, K 89b, M 73b, Ü 57b.
[2a] vuṣlat-ı] vaṣlın Ü.
[2b] aresi] imlâlı İ, K.

4. Çoḳ zamānlardur dimāġ-āzürde-i būy-ı ġamuz
Bir esivir ey nesīm-i gīsuvān-ı yār esi

5. Kāniyā oynar güler raġmen li-enfisüñ raḳīb
Kim elinde kāfirüñ eksik hemān çār-pāresi

200

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ġamuñ ile hemān bir ḳālıb-ı fersūdemüz ḳaldı
Cihān-ı mā-sivādan dāmen-i ālūdemüz ḳaldı

2. Göñül dirler aña nām-ı diger yek-ḳaṭre ḫūn-ı germ
Bu gül-bünde hemān bir ġonçe-i ne-küşūdemüz ḳaldı

3. Pişürdük işleri nefs-i ne-puḫteyle bu maṭbaḫda
Ḫayāl-i ḫām dirler fikret-i bī-hūdemüz ḳaldı

4. Miṣāl-i güft-gū-yı bī-hude maḥv oldı eczāmuz
Biraz ma'nālu ma'nāsuz kühen-ünşūdemüz ḳaldı

5. Gözüm merdümleri ditrer ṭurur ol sīm-i sāḳ üzre
Bu ser-ḫᵛānda ḳışır-ı bādāmlı pālūdemüz ḳaldı

6. Bizüz ol caḥd-ı muṭlaḳ kim baḳamaz anda müstaġraḳ
Metā'-ı būrdan bir ḥiṣṣe-i mecḥūdemüz ḳaldı

7. Ḫarābī-i ḳafes mürġān şevḳi itdi pervāzı
Bozıldı ustuḳuṭsın 'unṣur-ı āsūdemüz ḳaldı

8. Sürāġ-ı cān u dilden almaduḳ Kānī ḫaber ammā
Şifā-yı ṣadr olur ümniyye-i merṣūdemüz ḳaldı

---

200 İ 181b, K 89b, M 73b, Ü 58a.
2a diger] ẕikr Ü.
7b ustuḳuṭsın] imlâlı İ, M, Ü.
8a almaduḳ] elümden almaduḳ M.

201
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ḥayretle hemān üstüme dil-ber düşeyazdı
Ben hergiz inanmadum o daḫı düşeyazdı

2. 'Āşıḳlarını öldürse öldüre o āfet
Evṣāfını ser-i defter-i 'āşıḳ küşeyazdı

3. Düşmez dir idüm būsesinüñ mevsimin ammā
Ḫᵛāb aldı şeker bādem-i çeşmin düşeyazdı

4. Dil āyet-i 'ışḳı oḳıdı ṣoñra üfürdi
Ser-ṣafḥa-i cān u bedeni bī-huşayazdı

5. Ārī ben anuñ vaṣlını isterdüm efendüm
Zenbūr-ı belā dört yanumdan üşeyazdı

6. Kānī niçe olmasun o çār ebrūya mā'il
Vefḳ-i varaḳ-ı ḥüsni felek dört köşeyazdı

202
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Sāḳī getür bize yine şol zer-keşi şeyi
Döndür şu ġonçe-i gül-i ṣad-berge şīşeyi

2. Engüşt ü ebruvān u ḫaṭ u gīsuvān ile
Döndür piyāle-i heç-deh terke şīşeyi

3. Devr-i lebinde bāde-i vuṣlat mübāḥ iken
Cānuñ var ise tevbe idüp terke şīşeyi

---

[201] İ 182a, K 90a, M 74a, Ü 58a.
[1b] inanmadum] inanmam K.
[202] İ 182a, K 90a, M 74a, Ü 58a.

4. Çeşmān u ebruvān u nigāh istemez güzel
İster mi hīç tīr ü kemān ter-keş iş eyi

5. Zinhār atmasun ṭıpayı ḫūm gibi oda
Sāḳī bir ihtimamlıca birke şīşeyi

6. Vir berg-i sebzveş hele Kānīye dem-be-dem
Bī-sāz u söz ü meşġale vü berge şīşeyi

203

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Bāzi-i gerdūndan ehl-i cāh da ḳurtulmadı
Mātdan ṣaṭranclarda şāh da ḳurtulmadı

2. Gāh germ ü gāh serd oldığı bulmuşdur şuyu'
Ḳaydlardan şu siyeh-baḫt āh da ḳurtulmadı

3. Ḥīlekāra ṭa'neden ḳurtulmaġa yoḳdur mecāl
Kim ser-i kūhsārda rūbāh da ḳurtulmadı

4. Ehl-i pertev göklere çıḳsa yine medḫūldür
'Av'av-ı seg-ṭıynetāndan māh da ḳurtulmadı

204

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Cān u dil gitdi baña ḳalmadı āhdan ġayrı
Elvirür ḥālüme yoḳ ḥāl-i tebāḥdan ġayrı

2. Beni ol Mevlevī şūḫı ġamına ḳıldı kūçek
Ḳalmadı itmedigi baña külāhdan ġayrı

5b Vezin hatalı.

203 K 92a, M 74b, Ü 58b, -İ. M'de dördüncü beyit sonunda "*Nāḳışdur*" kaydı bulunmaktadır.

3b kūhsārda] kuhsitārda Ü.

204 İ 182a, K 90b, M 74a, Ü 58b.

3. Şehvet ol mertebe itmiş ki iḥāṭa ḫalḳı
Oḳınur nüsḫa mı var nāme-i bāhdan ġayrı

4. Gündüzin rūy-ı siyāham beni eyler rüsvā
Gice gelmez yanuma baḫt-ı siyāhdan ġayrı

5. Ma'ni-i mu'teber-i lafẓ-ı 'adālet oldur
Çiynenür ḳalmaya ayaḳlara rāhdan ġayrı

6. Bu sitem-verzler içre arama hīç mu'īn
Kimse imdād idemez 'avn-i ilāhdan ġayrı

7. Şaḫne-i ḫāk-i Necefdür dil-i zāruñ mededi
Ḳaṭ'-ı ümmīd idelüm şaḫne vü şāhdan ġayrı

8. O ḳadar ḫānesi tārīk-i dil-i nā-çāruñ
Açamaz aġzımızı nesme-i āhdan ġayrı

9. Nüsḫa-i şi're nedür cā'ize dirseñ el'ān
Görmedüm ṣūret-i taḥsīnde pāhdan ġayrı

10. Ġılẓet erbābına dūş oldı göñül ol rütbe
Egilür yoḳ baña bu ḳadd-i dü-tāhdan ġayrı

11. Ḳāle rabbī ẕehheba'llāhu cemī'an ve lecā
Ġadr-ḫ˘āh olmaya Kānīye günāhdan ġayrı

205

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Devr-i felek-i ḥüsn u cemālüñ yine döndi
Mānend-i şihāb āb-ı rūḥı tīz ṣöyündi

[3b] nāme-i] bāme-i İ.
[6a] arama hīç mu'īn] dil-i zāruñ mededi Ü.
[7] Bu beyit: –Ü.
[11a] *Rabbim dedi ki: Allah o büyük cemaate ihsanda (lütufda) bulundu.*
[205] İ 182b, K 90b, M 74b, Ü 59a.
[1a] devr-i] devri K, M.

2. ‘Işḳa düşeli dīdelerüm itmedi rāḥat
Yoluñda senüñ virdi niçe kerre dökündi

3. Zāhid yine sen ḫalṭ-ı kelām eyleye düşdüñ
Te’dīb gerekdür seni gel mesti sökündi

4. Bir kerre senüñ ‘ışḳuñla uġraşa ‘ādem
Ġayrı kedere var mı naẓar virdi söğündi

5. Sāḳī ele al sāġar-ı gül-gūnı ne ṭurduñ
Ya vir baña ḳan olacaġı ya ki dökündi

6. Germ-ābe-i vaṣluñda senüñ ‘āşıḳ-ı ter-dest
Göz yaşı ḳadar yoġ ise de çoḳ ṣu dökündi

7. Ben ‘ışḳ ile virmişdüm o maġfūra nümāyiş
Ol bilmedi ḳadrin yine ṭaşlarla dögündi

8. Kānī bu kühen-āsda mānende-i kündüm
İki ṭaş arasında ḳalup ḫayli ögündi

206

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Peder Haḳḳın ṣayar ‘ālemde bir evlād mı ḳaldı
Birāder ḥürmetin īfā ider bir yād mı ḳaldı

2. Ṭarafdārī-i evlād-ı Nebī itdükce ümmetler
Muḫālifler aña bir itmedük isnād mı ḳaldı

3. ‘İmāret-dāde-i mi‘mār-ı ‘ışḳuñ oldıġum günden
Ziyāret itmedük hīçbir ḫarāb-ābād mı ḳaldı

4a ‘ādem] ādem M.
6a ter-dest] der-dest M.
206 İ 182b, K 91a, M 74b, Ü 59a.
1b īfā] ibḳā K.
2a evlād-ı nebī] evlādını M.

4. ‘Ubūdiyyet maḳāmında ta‘ayyün kesb idelden ben
Baña ḳul olmaduḳ bir bende mi āzāde mi ḳaldı

5. Ele desti alup saḳḳālıġa raġbet idelden ben
Gelüp el öpmedük şākird mi üstād mı ḳaldı

6. Raḳībi ḫāṭıruñ çün zāhidi Allah içün Kānī
Dile vird itmedük en‘ām mı evrād mı ḳaldı

207

Mefā‘īlün   Mefā‘īlün   Mefā‘īlün   Mefā‘īlün

1. Şikāf-ı sīne-i çākümden alduñ cān-ı maḥzūnı
Cigerden alma bārī nāvek-i dil-dūz-ı pür-ḫūnı

2. O perçem zīr-i fesden ol zenaḫdān perde-i ḫaṭdan
Neler itdi baña açmazdan gör baḫt-ı vārūnı

3. Olur fevvāre-i ḫūn her bün-i mū cism-i ‘āşıḳda
Bütānuñ mūydār olduḳca cām-ı la‘l-i mey-gūnı

4. Taḥammül ṣāḥibin bāzīçegāh-ı ıżṭırāb itmez
Temāşa eyle ṭūfānzār-ı yemde fülk-i meşḥūnı

5. Şeb-ārā olsa yek-çeşm olmasa ḫāṭır-şinās olsa
O māh-ı nev-ḫaṭa teşbīh iderdüm mihr-i gerdūnı

6. Siyeh-ḳārī-i ṭālī‘ ṣabr ile tebdīl-i reng eyler
Ki Leylī müşrif-i ṣubḥ-ı ḥaḳīḳat itdi Mecnūnı

7. Miyān-ı vaṣf-ı ḫaṭṭuñda suḫendānuñ idüp īrād
İder sīr-āb-ı Kānī sebzezār-ı bāġ-ı mażmūnı

4b bende mi] bende İ; āzāde] āzād M.

207 İ 183a, K 91a, -M, -Ü.

2b Vezin bozuk.

208

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Bu mürġ-ı dil bu gülistānda āşiyān mı ḳodı
Ṭutuşmaduḳ ġam-ı 'ışḳıyla gülistān mı ḳodı

2. Ḫayāl-i rūy-ı dil-ārāmuñ ile ṭıfl-ı emel
Oḳutmaduḳ saña bir pend mi gülistān mı ḳodı

3. Mürīd-i 'ışḳ olalı rāzdār-ı ġamze-i yār
Bu āsitānede öpmedük āsitān mı ḳodı

4. Belüm büküldi o ebrūdan olmadum ber-kām
Kepāze eylemedük tīr mi kemān mı ḳodı

5. Ḳonuşdı Zeyd ü 'Amr ile büt-i fedākārum
Fülān fisütikizinden fülān fülān mı ḳodı

6. Tekellüm eylemege var mı nāzdan ruḫṣat
Zebāne-i sitem anda zebān dehān mı ḳodı

7. Ne ḫoş ḳadem idi nevk-i ḫadeng-i nāz ammā
Teġāfül-i nigehī bizde hīç ṭabān mı ḳodı

8. Amān zamān virürse o bī-amān virmez
O bī-amān felekde amān zamān mı ḳodı

9. Raḳīb-i ḫūn be-Ḥaḳḳ dile fedā idemez
O bī-raḥīm bu fıḳıhlardan hīç żamān mı ḳodı

10. Nigāh-ı nāza da ḳā'il idük dirīġ itdi
Zebān-ı nāz yine yā bāri tercemān mı ḳodı

---

[208] İ 183a, K 91a, M 75a, Ü 59a.
[4b] kepāze] kepāde K, Ü.
[5b] fisütikizinden: İmlâlı İ, K, M, Ü.

11. Raḳībe itmeden isrāf amān şīvelerin
Amānsız nigehüñ virecek amān mı ḳodı

12. Amān amān diyerek pāy-ı nāza düşmüş idüm
Belā bu düşmege de ṭāḳāt ü tüvān mı ḳodı

13. Er oġlı erligini gördi ol dehen tengüñ
Dil ol fikirle Semerḳand mı Ardahān mı ḳodı

14. Kimin menākib-i şevḳe kimini dūş-ı dile
Ġamın o āfet-i ʻuşşāḳ-küş yabān mı ḳodı

15. Göñül muʻāvedet-i ġurbeti revā görmez
O cān-pāresine cān tek armaġān mı ḳodı

16. Medīḥ-i lü'lü-i dendān u laʻl-i nābuñda
Bu Kānī ṣarf idecek mā-ḥaṣal mı kān mı ḳodı

209

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Derūna şevḳ-baḫşā-yı gümūndur ẕevḳ-i tenhāyī
Ḫulāṣa dāfiʻ-i renc-i cünūndur ẕevḳ-i tenhāyī

2. Cilā-yı dīde-i bāṭın olur ḥāṣıl bu ʻuzletden
Żiyā baḫşā-yı envār-ı ʻuyūndur ẕevḳ-i tenhāyī

3. Virür rūḥa ṣafā şevḳ-i derūnı müstezād eyler
Ṭarāvet-āver-i cān zebūndur ẕevḳ-i tenhāyī*

4. Egerçi āşinā-perverlik eyler ādemī dil-şād
Ve-lākin ẕevḳ-i keṡretden füzūndur ẕevḳ-i tenhāyī

13b fikirle] fikir K; Semerḳand mı] Semerḳānd Ü.
15b ḳodı] –M.
209 İ 183b, K 91b, M 75a, Ü 59b.
* 2 ve 3. beyitler M'de yer değiştirmiştir.

5. Dil-i Kānī gibi ġamdan özge āşināsı yoḳ
Hemīşe āşināya reh-nümūndur ẕevḳ-i tenhāyī

210

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Zülf-i siyehüñ silsile-i cāna ṭolaşdı
Ṭarf-ı külehüñ gūşe-i īmāna ṭolaşdı

2. Ser-tā-be-ḳadem mūy-be-mū oldı girīfte
Ṭolaşdı göñül zülfine ammā ne ṭolaşdı

3. Sāḳī gice meclisde mey-i nāba göz itdi
Bu şīveyi seyr eyledi peymāne ṭolaşdı

4. İtdi kemer-i nāfe-i sūzānı keşūde
Ol tūde-i 'anber-girīh cāna ṭolaşdı

5. Bu ceẕbe vü an hep saña mevhūb-ı Ḫudādur
An an dil-i ṣayd eyledi rindāne ṭolaşdı

6. Ḳırup geçürür ġamze-i fettān cihānı
Varup ser-i zülfi serine şāne ṭolaşdı

7. Şemm itmege gīsūlarını bu gice Kānī
Dil başın uzatdı vü girībāna ṭolaşdı

211

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Elā ey ṭālib-i gencīne-i esrār-ı sulṭānı
Suḫanla ḳıl 'imāret bu kühen-bünyād-ı virānı

[5a] kim] –İ.
[210] İ 183b, K 91b, M 75a, Ü 59b.
[7b] başın] baş M.
[211] İ 183b, K 92a, M 75b, Ü 60a.

2. Getür naẓma perīşān sözleri çün lü’lü-i manẓūm
Niẓāmü’l-mülk-i ma‘nī ol mis̱āl-i mīr-i ḫāḳānı

3. İrişdür pāye-i şi‘ri bülend-eyvān şu‘arāya
İdüp āvīze bir bālā-yı pervīn naẓm-ı ṣubḥānı

4. Celāle’d-dīn-i Mevlānā kitāb-ı Mesnevīsinde
Kerāmāt-ı bülend-i evliyādandur dimiş anı

5. İdüp āmīḫte ḥikmetle revnaḳ vir maẓāmīne
Tasavvuf ile behişt ‘ācil eyle bezm-i ‘irfānı

6. Velī inşā-i menşūrı bıraḳma zü’l-cenāḥeyn ol
Şikār it ṣoñra nesr-i ṭā’ir-i gerdūn-ı gerdānı

7. Cihanda şöyle toḫm-efşān-ı nes̱r ol k’ide ās̱āruñ
Mis̱āl-i ḳalb-i dānā pür bu heft-anbār-ı devrānı

8. Taḥalluṣ itmek isterseñ sözüñ ḥüsni yeter maḫlaṣ
Miyān-ı ehl-i dilde olsa da baḫş-ı suḫandānı

9. Şu gevherler ki nes̱r itdüm anı zīb-i bināgūş it
Eger olmaḳ dilerseñ ‘ālem içre ma‘rifet Kānı

212

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Rūyına ḫaṭṭı gelüp rūzumuzı tār itdi
Der-i gülşenkede-i vuṣlatı dīvār itdi

2. Bir görünmezce belā idi ezel ‘uşşāḳa
Şimdi Ḥaḳḳ ṣaḳlaya kend’özini iẓhār itdi

[3a] Vezin bozuk.
[7a] k’ide] gāh da K.
[212] İ 184a, K 92b, M 75b, Ü 60a.

3. Yüzine urdı felek itdigi istiġnāyı
Neye yüz ḳaralıġın kend'özine bār itdi

4. Hefte başında idüp ḫalḳ-ı ḫaṭ-ı müşgīnin
Ḫaṭ degül ḫaṭṭ-ı ḫaṭādur deyu inkār itdi

5. Sāde-rūluḳda lebin emme muḥāl iken o şūḫ
Kāniyā ḫaṭ gelicek ʿāşıḳı bī-zār itdi

213

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Bahār açdı cihāt-ı sitt-i ṣad-dāmen çiçek geldi
Çiçeklü altı yaprāḳ bir etekliklü köçek geldi

2. Ḳorıcı bir ḫalāṣ isterdi imżālūsını ammā
Esāmīsi ḳalemden dünki gün üçlü köçek geldi

3. Yine ṭut yapraġı çoḳ pāre eyler şimdiden ṣoñra
Ḳoyunlar da toḫumlar ḳazdı eyyām-ı böcek geldi

4. Otuz iki ḥurūfı ḳurʿa-i remle idüp taṭbīḳ
Belā bu ṭāliʿümde ḫasekī merḥūm böcek geldi

5. Ḳabūl eyle bu dest-āvīzini luṭf ile Kānīnüñ
Şükūfezār-ı bāġ-ı ġaybdan bu şimdicek geldi

214

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1. İş uṣūlin buldı hīç edvāra ḥācet ḳalmadı
Devr-i ebvāb itmege eṭvāra ḥācet ḳalmadı

3b bār] yār K.

5a şūḫ] şūḥ K.

213 İ 184a, K 92b, M 75b, Ü 60b.

4a remle]demle K.

214 İ 184a, K 92b, M 76a, Ü 60b.

2. Dil ḥarīminde ne nā-maḥrem ne maḥrem ḳaldı hīç
Ravża-i dilde der ü dīvāra ḥācet ḳalmadı

3. Yōġ u varı leẕẕet-i vicdān ile buldı göñül
Kendi kendin buldı yōġ u vara ḥācet ḳalmadı

4. Kūhsār-ı ʻālem-i temkīnde nām almışuz
Ḳaysveş āvāze-i kuhsāra ḥācet ḳalmadı

5. Nevk-i ġamzeñ çizdi şemşīrin bütün ḥall eyledi
Ey müẕehhib ālet-i pergāra ḥācet ḳalmadı

6. Dāmen-i dār-ı vefāya biz aṣılduḳ tā ezel
Ḥażret-i Manṣūr-āsā dāra ḥācet ḳalmadı

7. Kāniyā dād u sited maʻnādadur şimden geru
Ḫudʻa-i ṣūretger-i bāzāra ḥācet ḳalmadı

215

Mefāʻilün Feʻilātün Mefāʻilün Feʻilün

1. Raḳīb-i rū-siyaha āh der-be-der ḳalası
Gelür o ṣūfi ḥaḳuñdan senüñ ṭomuz çalası

2. ʻAdem diyārına ṣalmış ṣalası ʻışḳ beni
Bu ṣubḥ pīr-i mey oḳutmışa ṣu ṣalası

3. Anası hemşīresi duḫter-i rezüñ meger eşk
Degül mi muġ-beçenüñ duḫter-i rezüñ ḥalası

4. Ḥavāle eyledi çün tīr-i ḳadd-i bālāsın
Şu āh-ı ʻışḳ Ḳırīmında bir Tatar balası

---

[3] 2 ve 3. beyitler İ' de yer değiştirmiştir.
[5a] çizdi] çözdi Ü.
[215] İ 184b, K 87b, M 76a, Ü 61b. Bu gazelin 4, 5, 7, 8, 9, 10 ve 16a mısra'larında vezin bozuktur. Bu dizelerde veznin son *"feʻilün"* yapısı *"faʻlün"* şeklinde gelmektedir.
[3a] Vezin bozuk.

5. İçine aḳdıġı ḫūnı Ḳızılcaırmaġuñ
Budur ki rengi meger cūy-ı eşküme cilası

6. Kenār-ı cūy-ı sirişke ḳonup ḫayāl-i ḫaṭuñ
Żıyāsın eyledi yaġma ḳara gavur ḳalası

7. Bu meş'al-i ġama 'akkām istemez 'uşşāḳ
Omuzlarında gezer tā ṣabāḥ māşılası

8. Raḳīb ardı ṣıra geşt ider o şeh-nāzuñ
Gelür giriden 'adūnuñ müdām marşılası

9. Hemān bir göçer öliye döndi 'uşşāḳuñ
Ne İnebaḫtısı ḳaldı ġamuñ ne Tırḥalası

10. Ḳul oğlı sevme hele ḳanına ṣuṣamaḳdur
Ḳażā ḳılıçlarıdur dillerindeki palası

11. Göñül başın ṣalaraḳ ḳalḳdı ḫᵛābdan bu ṣabāḥ
Düşünde ġamze meger tīġın üstüne ṣalası

12. Gözin elāsına mā'il olup alındı göñül
Meger ki ġamzede bir gūşeden beni alası

13. Miyān-ı baḥrda girdāblar görüp didi yār
Ḫayāl-i nāf ile dil lücce-i ġama ṭalası

14. Ḫayāl-i vaṣl ile düşdi raḳīb arduña hep
Aṣıldı ardımıza miḥnetüñ de ardalası

15. Güzellerüñ hele baḳ çala ḳullanılmışına
Belā olur sege ṣırçalu parçalu palası

[5b] cilāsı] çalası K.
[10b] ḳılıçlarıdur] ḳılıcıdur M.

16. Nigāhdan ḳatı güç ḳurtılur hele Kānī
Meger ki iki yanın ala belde ḳurtalası

216

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün / Mef'ūlü Fe'ūlün

1. 'Āşıḳ saña da beg gibi dil-ber mi gerekdür / Terk eyle bu lāfı
Ḥāl-i siyeh-i ġıbṭa-i 'anber mi gerekdür / Olmaz mı ḫılāfı

2. Ser-bend-i dü-gīsū saña sündüs gerek ammā / Ey ḥūr-i behiştī
Tār-ı reg-i dilden saña çenber mi gerekdür / Zer-keş ola bāfı

3. Bālīn-i gül-āgīn gerek ḫaddüñe elbet / Ke'l-verd-i 'ale'l-verd
Gül-berg-i cināndan daḫı pister mi gerekdür / Yek-reng ola ṣāfı

4. Ey nāz-fürūş eyleme ifrāṭ-ı temenna' / Mānende-i ḫāk ol
Nüh-pāyeli süllem gibi minber mi gerekdür / Hem 'arş ola rāfı

5. Ey keşti-i ümmīd neden mużṭarib olduñ / Bu orsa poça ne
Āhen-beçe-i ṣā'iḳa lenger mi gerekdür / Olsun saña kāfī

6. Yetmez mi 'aceb ṣaḥn-ı serā gülşen-i cānhā / Gül-geşt idesin sen
Her maṣṭabada ṣāḥib-i lenger mi gerekdür / Fūlād ola nāfi

7. Ṣaḥn-ı dil-i 'uşşāḳ ṭolı ḫ˘ān-ı ġamuñla / Mānende-i bustāḳ
Bir de zer-i zer-dıraḫi lenger mi gerekdür / Bul ḳadr-i kefāfı

8. Ey ġam ne bozulmaz ne sitemger revīşüñ var / Gerdūn gibi hep kec
Rüstemle Nerīmān sanā leşker mi gerekdür / Rāst ola ḳavāfı

9. Allah ḳapusıdur ḳapu derbānlıġın eyle / Gel gitme derine
Allāh derinden eyü bir der mi gerekdür / Her derde o şāfī

---

[216] İ 185a, K 93a, M 76a, Ü 60b.
[1a] beg] ben Ü.
[5b] kāfī] mürāfī M.
[7a] bustāḳ] pustāḳ K.
[8b] Nerīmān] nereyyemān Ü.
[9b] eyü] imlâlı İ, K, M.

10. ‘Affuñ yeri hī̇ç yoḳ mı ‘aceb meẕhebüñüzde / Mā meẕhebüküm ḳul
Gerdūn gibi maḥbūb-ı sitemger mi gerekdür / Allahu mu‘āfī

11. Yetmez mi saña ṣūḫ-ı siyeh-çerde be-Kānī / Pek yüksek uçarsın
Yoḫsa saña bir māh-ı ḫaṭ-āver mi gerekdür / Ḳo lāf u güẕāfı

217

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

1. Lebbeyk ṣad hezār sere leb ḫoş āmedī
Ey āl-i ṭūṭiyān-ı şeker-leb ḫoş āmedī

2. Behr-i Ḫudā ki ez emed dūr u bes dırāz
Çün rūḥ-ı ḳudsiyem ber ḳālıb ḥoş āmedī

3. Ez sāġarī ki nām-ı leb-i dil-bereş bud
Çün mey zi leb şitāfte tā leb ḫoş āmedī

4. Ānān ki būy-ı şīr çekāned dehānişān
Der-maġzışān çü çeşn-i miḥleb ḫoş āmedī

5. Kānī zi bes be-şāh-reh-i intiẓār buved
Ey berterīn-i berter maṭlab ḫoş āmedī

218

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Ey rūḥ-ı muṣavver be çe cāyī ki neyāyi
Ey nūr-ı dü dīde beçe re’yi ki neyāyi

---

217 İ 185b, K 93b, M 76b, Ü 61a.

1 *Emrine âmâdeyim, yüz bin kusursuz dudak, hoş geldin. Ey şeker dudaklı tutiler sülalesi! Hoş geldiniz.*

2 *Sonsuzluk Allah’a aittir, mukaddes ruhum kalıba girdiğinde hoş geldin.*

3 *Dilberinin dudağının ismi olan Sağiri (kadeh)’den, mey dudaktan dudağa hızlıca aktığında hoş geldin.*

4 *Onlar, ağızlarına sütün kokusunu damla damla damlatırlar. Zihinlerindeki süt kovasının gözü (deliği) gibi, hoş geldin.*

5 *Kânî, yol beklediğin yeter. Ey talep edilenin daha iyisinin en iyisi! Hoş geldin.*

218 İ 185b, K 93b, M 76b, Ü 61b.

1 *Ey tasvir olunan ruh! Hangi yere gelmiyorsun? Ey iki gözün nuru! Hangi düşünceye göre gelmiyorsun?*

2. Āyine küdām-est ü ṣuver key be-der-āyed
Der-ḫāne-i āyīne neyāyī ki neyāyī

3. Ey āfet-i dīrīne çi ḥācet be-s̱enāyet
Berter zi senāhā-yı s̱enāyī ki neyāyi

4. Ey ṭıfl-ı sirişk ez çi sorḫ-rūy bi-zādi
Ey āh-ı sebük der-çi nevāyī ki neyāyī

5. Ey tīr-i hevāyī be perī ez müje-i yār
Timūr-ı bürūdet-zede ḫākī ki neyāyi

6. Ey ṭab'-ı fürū-ḫorde zi sīlī-i ḥavādis̱
Āyā beçe hᵛāhiş-i be-derayī ki neyāyi

7. Kānī be-to arad rūḫ-ı bī-reng-i tażarru'
Ammā ki be-din-sān be-hevāyī ki neyāyī

219

Mefte'ilün Mefā'ilün Mefte'ilün Mefā'ilün

1. Eşk-i be-ḫūn ki tuḥfe-i vuṣlat-ı dil-berān konī
Sīm-i daġal ki der baġal 'urża-i zer-gerān konī

2. Ḫıdmet-i pā-şikestegān pāye bülendiyet dehed
Key be-ser-i ser āmedī ḫıdmet-i serverān konī

---

[2] *Ayna hangisidir ve suretler ona ne zaman gelir ki sen aynanın evinde gelmiyorsun.*
[3] *Ey kadim afet! Seni sena etmeye, övmeye ne hacet var. Senanın senalarından daha üstünü, gelmiyorsun*
[4] *Ey gözü yaşlı çocuk! Neden kırmızı yüzlü doğdun? Ey alçak âh! Neden çağırıyorsun sesleniyorsun ki, gelmiyorsun.*
[5] *Ey havayî fişek, sevgilinin kirpiğinden bir kıl (ver). Toprağın soğuk vurmuş demiri, gelmiyorsun.*
[6] *Ey hâdiselerin tokadına tahammül etmiş tabiat! Bir isteğin mi var ki, söz söylüyorsun gelmiyorsun.*
[7] *Kânî, sana yalvarmanın renksiz yanağını getirir, amma bu gibi isteğe, böyle bir hevese, gelmiyorsun.*
[219] İ 185b, K 94a, M 76b, Ü 62a.
[1] *Kanlı göz yaşını dilberlere vuslatın hediyesi yap. Sahte gümüşü yetenekli kuyumcuların yanında yap.*
[2] *Ayağı kırılmışlara hizmet yücelik payesi verir. Baş başa geldiğin zaman önderlere hizmet et.*

3. Ḳurb-i be-dān māye-i bār keşiyet mī-dehed
Ḫ̮ār ne-şevī velīk pālānī-i īn ḫ̮arān konī

4. Ders-i tō bād men ʻarafe kūş be-ḫ̮od şināsiyet
Çend heves be-nīkī-i gevher-i digerān konī

5. Ṭaraf ne-best ziṣt ez ḫ̮ūbī-i āyīne çirā
Bī-hūde ṣayḳalī-i īn nā-sere gevherān konī

6. Nām-ı fīrīb-dār-ı to-rā nām-ı hezār u yek bi-bin
Ḫ̮ıdmet-i izedī bi-kon ḫ̮ıdmet eger berān konī

7. Kāni kelām pür me-kun çün güheret be-dest çend
Ġavṭa-ḫ̮ūrī-i lücce-i ḳulzüm-i bī-kerān konī

220

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ḫ̮arāb-ender-ḫ̮arāb sāġar-ı ser-şārıñam sāḳī
Miṡāl-i ẕerre maḥv-ı pertev-i ruḫ̮sārıñam sāḳī

2. Degül peymāne-keşlik meşrebüm mey-ḫ̮ānede ammā
Helāk-i neş'e-i zehr-ābe-i āzārıñam sāḳī

3. Yed-i beyżā da olsa pāy-ı ḫ̮umda baña el virmez
Yetiş bir ayaḳ evvel ḥasret-i dīdārıñam sāḳī

---

[3] *Buna yakınlık yük taşımanın mayasını veriyor. Eşşek olma, lâkin bu eşşeklerin semerini yap.*
[4] *"Men 'arefe (kim tanırsa)"deki kendini tanımaya çaba senin dersin olsun. Birkaç hevesi, diğerlerinin cevherinin iyiliğine yap.*
[5] *Niçin aynasının iyiliğinden başka kötülük tarafı yoktur? Boş yere cilalanmış olan bu kusurluyu cevher yap.*
[5a] *ne-best] nīst M.*
[6] *Seni aldatanın ismine, bin bir isimle bak. Eğer ona hizmet edersen, Allah'a hizmet edersin.*
[7] *Kânî, çok söz söyleme, zira elde birkaç cevherin var. Sınırsız, uçsuz bucaksız Kulzüm denizinin en derin yerinde, güneş meleğinin suya dalmasını sağla.*
[220] İ 186a, K 90a, -M, -Ü. Bu gazelin kayıtlı olduğu yazmalarda iki ayrı manzume olarak tertib edildiği görülmektedir. Gazelin 1-5. beyitleri K'da 200. gazelden sonra; 6-10.beyitleri K'da 196. gazelden sonra tertib edilmiştir. İ'de ise ilk beş ve sonraki beş beyit, birbirini takip eden iki ayrı gazel formunda yazılmıştır. Gazelin 1-5.beyitlerinde geçen *"ruḫ̮sārıñam, āzārıñam, dīdārıñam, āṣārıñam, esrārıñam"* kelimeleri imlâlı yazıldığından bütün gazelde aynı yapı kullanılmıştır.

4. Ne ṣavt-ı ḳulḳul-i mīnā ne hāy-ı hūy-ı mey-ḫᵛārān
Muṭayyeb-kerde-i güftār-ı şevḳ-ās̱ārıñam sāḳī

5. Niḳāb-ı şermi ref‘ it vech-i pāk-i duḫter-i rezden
Beni bī-ġāne ṣanma maḥrem-i esrārıñam sāḳī

6. Ṭalebkār-ı neşāṭ-ı bāde-i gül-gūnıñam sāḳī
Hemān bir sāġar-ı leb-rīz ile memnūnıñam sāḳī

7. N'ola ser-şār-ı ṣaḥbā-yı sürūr olsam bu demlerde
Ḫumār-ı ḥasretüñle ḫayli dem maḥzūnıñam sāḳī

8. Ḳalursa böyle bezm-i ‘ayş-ı ‘işret her dem āmāde
Senüñ ben rūz-ı maḥşerde daḫı medyūnıñam sāḳī

9. Siyeh mest-i şarāb-ı ‘ışḳ-ı Leylī olmadum ammā
Seni gördüm yitirdüm ‘aḳlımı Mecnūnıñam sāḳī

10. Miyān-ı bezm-i mey-ḫᵛārān-ı ‘ışḳ-ı şevḳe baş ḳoydum
Dil-i Kānī gibi ben de senüñ meftūnıñam sāḳī

221

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Ṣūfiye söyleme sırr-ı ‘ışḳı
Ki yaban aġacı ṭutmaz aşı

2. Eşk-i gül-gūnuma itme taḳlīd
La‘l olur mı a münāfıḳ aşı

3. Gözimüñ yaşını taḳlīd itme
Ki deñizlerle yaşıtdur yaşı

4. Sofra-i ‘ışḳa elüñ ṣunma ṣaḳın
O degüldür senüñ aġzuñ aşı

[221] İ 186a, K 92b, M 76b, Ü 62a.

5. Ṣāḥibüm gör beni faṣl itme ṣaḳın
Naḳşa söz atma añup naḳḳāşı

222

Mefʻūlü Fāʻilātü Mefāʻīlü Fāʻilün

1. Ruḫsār-ı sīb beñleri elma çekirdegi
Gül-būse cāy-ı alevi ḥamrā çekirdegi

2. Gördüm dehān-ı dil-beri teşbīhin aradum
Bu bir enār o lü'lü lāle çekirdegi

3. Elfāẓdur s̱emār-ı dıraḫt-ı ṭabīʻatum
Mażmūn çāşnisi vü maʻnā çekirdegi

---

222 İ 186b, K 94a, M 76b, Ü 62a.
1b alevi] aldı K.

MUḲAṬṬA‘ĀT

1

Berāy-ı Vaṣf-ı H̬ançer-i Ḥażret-i Sulṭān Selīm H̬ān Eyyedehu’llah

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ne ṣanursın buçaḳ düşmenlerüñ bagrında ister ḳın
Ser-i şemşīr-i mirrīh̬ ile zīra ḳan bulaşmışdur
2. Buçağında o şāhuñ himmet-i merdānesin seyr it
Buçağı düşmenānuñ ḳanına özkes bulaşmışdur

2

Diger

Diger Berāy-ı Vaṣf-ı H̬ançer-i Ḥażret-i Sulṭān Selīm H̬ān Eyyedehu’llah*

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Buçaḳlar açmaz oldı Nemçenüñ Rusiyyenüñ aġzın
Ki buçağında kesdi rişte-i ārām-ı a‘dāyı
2. Buçaġa düşmesün a‘dā-yı dīn h̬ançerlere düşsün
Ki ṭutdı şu‘le-i berḳ-i şeh-i devrān dünyāyı

3

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. H̬ırāş-ı cāndur ‘uşşāḳa h̬ayāl-i şāne-i ‘ışḳuñ
Sürāġ-ı mürġ-ı ‘Anḳādur var ise lāne-i ‘ışḳuñ
2. Atarlar top-ı āhı keşti-i dil rū-nümā olsa
Senüñ şenliklerüñle ṭopṭolıdur h̬āne-i ‘ışḳuñ

4

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Arayan bu cihānda ḳalmadı maḥrūm bi’l-ih̬lāṣ
Bulur maṭlūbını meşhūrdur arayı arayı
2. Ṭararken gīsuvānuñ candan bir şemmecik buldım
Müyesser oldı bu nev-düzdlük arayı ṭarayı

---

[1] İ 186b, K 94a, M 77a, Ü 62a.
[2] İ 186b, K 94a, M 77a, Ü 62b.
* Diger] Sadece K’da kayıtlıdır.
[3] İ 186b, K 94a, M 77a, Ü 62b.
[4] İ 186b, K 94b, M 77a, Ü 62b.

5
Diger
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ey sūz-ı 'ışḳ pes yine gül eyledüñ beni
Nār-ı ġama müdām ükül eyledüñ beni
2. Ser-süfre-i maḥabbete vardum ḳażā ile
Zehr-i ġama muḥāṭab-ı gül eyledüñ beni

6
Diger
Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Dergāh-ı yār kim der-i bār-ı 'aliyyedür
Her dest-būsı 'āşıḳına bir eliyyedür
2. Her bir edāsı cān u dile bir ḳażā ve-līk
Ḫançer didikleri tūrīd ise beliyyedür

7
Diger
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Āfitāba ṭutdı ḫūrşīd āftābuñdan senüñ
Girdi ebr-i māteme meh māhtābuñdan senüñ
2. Revnaḳ-ı ḫaṭṭuñ görüp ḫūrşīd-i çarḫ aḫşamladı
Atdı cān aḫşama ḫat-ı müşg-tābuñdan senüñ

8
Diger
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ol nigāh-ı şūḫ virdi baña ġā'ibden ḫaber
Neyleyem ser-pençesinde buldı hep ḥāżır beni
2. Āh o nāz-ı nāẓır āzāruñ senüñ ṣad-bār āh
Ḳıldı biñ derd ü belā aḳlāmına nāẓır beni

---

5 İ 187a, K 94b, M 77a, Ü 62b.
1b ükül] imlâlı İ, K, M, Ü.
6 İ 187a, K 94b, M 77a, Ü 62b.
1b 'āşıḳına] 'āşıḳa İ.
7 İ 187a, K 94b, M 77b, Ü 62b.
1a āftāba] āftāb M
1b girdi] gir K.
2a çarḫ] –M.
8 İ 187a, K 94b, M 77b, Ü 62b.
1a şūḫ] şūḫı K.

9

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ḫalvet-i ehl-i maḥabbet perde vü çār istemez
Ravża-i Cennet der ü dīvār-ı deyyār istemez
2. Zer-be-zerdür şīve-i dād u sitād-ı sevḳ-ı 'ışḳ
Tācirān-ı kāle-i mihr ü vefā kār istemez

10

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Sāḳī yine bülbül gibi öt bülbüle dönsün
Berg-i mey ü peymānesi berg-i güle dönsün
2. Gül bülbüle bülbül güle nāz eyleyerekden
Gül bülbüle bülbül de hemānā güle dönsün

11

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Nigāh-ı yāra ḳarşu ḳarşu varmaḳ ḳahramanlıḳdur
Kemān-ı ebruvān ḳahrını çekmek pehlevānlıḳdur
2. Seni ol ġamzelerden gözlerüm ışırdı gördükde
Seni görmekde ammā 'āşıḳa ġāyet ziyānlıḳdur

12

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Öldürdi beni şīve ile bir deliḳanlu
'Āşıḳ ne yapar dil-beri olsun deliḳanlu
2. Elbet yüregi yārelerin üzmede derdüñ
'Āşıḳlarınuñ sīnesi pür-derd eli ḳanlu

[9] İ 187a, K 94b, M 77b, Ü 62b.
[2a] zer-be-zerdür] rūz-be-rūzdur M.
[10] İ 187a, K 94b, M 77b, Ü 63a.
[11] İ 187a, K 95a, M 77b, Ü 63a.
[1a] nigāh-ı] nigār-ı K, nā-gāh Ü; varmaḳ] var K.
[12] İ 187b, K 95a, M 77b, Ü 63a.

13

Diger

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

1. Bir iki ḳor getürüñ derd ocağın yaḳalum
Yaʻni mey nūş idelüm berḳ mis̱āli çaḳalum

2. Çünki cūyendeyi ya bende dimişler eslāf
Biz daẖı sūy-ı ḥaḳa cūy-mis̱āli aḳalum

14

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Sürāġ-ı ẖāṭır-ı maḥzūnı bulmış var mıdur bilmem
Ṣafā-yı bāde-i gül-gūnı bulmış var mıdur bilmem

2. Göñül kendin ẖaṭuñ vādīlerinde ẖayli otlatdı
Çerā gel şöyle ṭursun çüni bulmış var mıdur bilmem

15

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Göñül aġyār ṭursın yār olsa istemezsin sen
Degül endīşesi dīdār olsa istemezsin sen

2. Kesel cā'iz degülken ehl-i ʻışḳa kār-ı himmetde
Senüñ göñlünce bir bāzār olsa istemezsin sen

16

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Bugün bildüm o mihr-i māh-ı pīşānī hele neymiş
Felekveş zer beneklü lācverdī cāmesin giymiş

2. İki tems̱ili varmış cism-i zerd ü zārumuñ gūyā
Birisi tār-ı berg-i zaʻferān anuñ biri neymiş

---

[13] İ 187b, K 95a, M 77b, Ü 63a.
[14] İ 187b, K 95a, M 77b, Ü 63a.
[15] İ 187b, K 95a, M 77b, Ü 63a.
[16] İ 187b, K 95a, M 78a, Ü 63a.

17

Diger

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Senden raḳībe ṣaḳlasa dil-ber nevāzişin
Sen anı bilme añlama pek ṭuyma gör geçür

2. Ḫᵛān-ı viṣāle pek de girişme ḳanūʿ ol
Ṣav bir kirişmecik ile hep ṭuyma gör geçür

18

Diger

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Faʿlün

1. Cevāb-ı nā-be-maḥāldür muḥāl buyurulmaz
Efendi yolsuz olan ʿarż-ı ḥāl buyurulmaz

2. Bu ḳīl ü ḳāle neden meyl ider mühim-sazān
Niçün ʿarīża-i erbāb-ı ḥāl buyurulmaz

19

Diger

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Lebüñ fikr-i düşelden ḫāṭır-ı üftādeye nā-gāh
Dil-i zārum hemān ṣaḥbā-yı nāba düşdi düşdükce

2. İşigüñden geçerken ḫāṭıra üftādelik geldi
Şaşurdı kendüsin Kānī o yāne düşdi düşdükce

20

Diger

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1. Senüñ sūz-i ġamuñ var u yoġı āteşlere ṣaldı
Nedür bu farṭ-ı sūziş yaluñuz bir ben mi ḳalmışdur

2. Birin daḫı seversem sevdigüm var mı benüm cürmüm
Bu devr-i bī-tenāhīde benümle sen mi ḳalmışdur

---

[17] İ 187b, K 95a, M 78a, Ü 63a.

[18] İ 187b, K 95b, M 78a, Ü 63a.

[19] İ 188a, K 95b, M 78a, Ü 63a.

[2a] ḫāṭıra] ḫāṭır K.

[20] İ 188a, K 95b, M 78a, Ü 63b.

21

Diger

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

1. Reşk-i ebrū-yı siyehfāmuñla oldı ay ḳara
Ḳopdı burc-ı ḳavsda iken mihr-i enver yay ḳara

2. Pek de ol deñlü degül yüz ḳarası ḫaṭṭ-ı siyāh
Kim dimiş ey ḥüsn-i ʻālem-sūz saña key ḳara

22

Diger

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Gül ruḫları ḥumma-zedelük birle ṣolınca
Ṣaġında yürür nāz u edā şīve ṣolınca

2. Ot yoldura yoldura ne diş ḳaldı ne ṭırnāḳ
Çalış göresin sen işüñi yollı yolınca

23

Diger

Mefʻūlü Mefāʻīlü Mefāʻīlü Feʻūlün

1. Bir vaḳt ola ki cevre peşīmān olasın sen
ʻĀşıḳlarınuñ derdine dermān olasın sen

2. Ey cān seni ben sīnede beslersem ʻaceb mi
Ben isterem ol ʻıydde ḳurbān olasın sen

24

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Ḫaber al gel baña ol şūḫ-ı şīrinkārdan var yoḳ
Muḥaṣṣal bir tesellī vir baña ol yārdan var yoḳ

2. Ṣabā çīn-i ser-i zülfin amān gel yoḳla bir kerre
Dil-āgāh it beni ḥāl-i dile bīmārdan var yoḳ

---

[21] İ 188a, K 95b, M 78b, Ü 63b.
[1a] reşk-i ebrū-yı] eşk-i ebrū-yı K.
[22] İ 188a, K 95b, M 78b, Ü 63b.
[1a] ḥumma-zedelük] ḫumma-zedlik M.
[23] İ 188a, K 95b, M 78b, Ü 63b.
[24] İ 188a, K 95b, Ü 63b, -M.
[2b] ḥāl-i dile] dil-i İ.

25

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Düstūr-ı mükerrem gibidür rind bu demde
Her semte ki dest uzadur varur aña desti
2. Kānī ṣaḳınup eyleme taḥḳīr be-ġaflet
Rindān-ı sebük-meşreb-i peymāne be-desti

26

Diger

Fā'ilātün Mefā'ilün Fa'lün

1. Çün şebāngāh ḫaṭ resed der-yāb
El-kitāb el-kitāb yā küttāb
2. Dāġ-ha vü şerḥa-ha dehen-bāzest
İftetiḥ yā müfettiha'l-ebvāb

27

Diger

Fā'ilātün Fe'ilātün Fa'lün

1. Çünki bir bāġçedür mecmū'am
Nükteler meyve saṭırlar aġṣan
2. Maḳsim-i ḫāme-i feyż-āverden
Bir ḳalem ṣu idelüm bizde revān

28

Diger

Fā'ilātün Fe'ilātün Fa'lün

1. Maẓhar-ı ḫaṭṭ-ı ḫaṭā olmaḳdan
Ola yā Rabbi bu mecmū'a emīn
2. Nāfe-i micmere-i müşgīnden
Eyle her ṣafḥasını ḫıṭṭa-i çīn

---

[25] İ 188a, K 96a, M 78b, Ü 63b.

[26] İ 188b, K 96a, M 78b, Ü 63b.

[1] *Çünkü gece vakti anlayışlı hat / yazı ulaştı (Gece vakti anlayışlı yazı ulaştığında) Ey katipler! el-Kitab, el-Kitab!*

[2] *Yakanlar ve et parçaları ağız oynattırır (ağzı açık bırakır). Ey kapıları açan! (Bizlere kapılarını) aç.*

[27] İ 188b, K 100b, M 78b, Ü 63b.

[28] İ 188b, K 100b, M 78b, Ü 63b.

[1b] bu mecmu'a] bu mecmu'am Ü.

[2b] ṣafḥasını] ṣafḥa K.

29

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Nūr-ı 'irfān ile yā Rabb dilümi lāmi' ḳıl
Sözime sāmi'a-i ehl-i dili sāmi' ḳıl
2. Ṭoldurup ṣaff-ı süṭūr-ı ḥikem-i 'ibret ile
Cum'a-ı feyże bu mecmū'acigüm cāmi' ḳıl

30

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Yā Rabb eṣer-i ṭab'umı maṭbū' eyle
Erbāb-ı ṭab' 'indinde mesmū' eyle
2. Mecmū'-ı cevāmi'ul-kelīm ki söylemiş
Ser-cümle bu mecmū'ada mecmū' eyle

31

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Nerden gelişüñ kūy-ı dil-ārāya mı varduñ
Bī-diller içün yoḫsa dil-ārāya mı varduñ
2. Ey bād-ı seḥer söyle ayaġuñ tozı ile
Evvelce mi varmışdı dil-ārāya mı varduñ

32

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Sen itdüñ işüm ḥasret-i cāngāha ḥavāle
İtdüm seni ben Ḥażret-i Allāha ḥavāle
2. Çıḳmaz o ṣabāḥa görür Allāh oḳıdı
Düşmen işin it āh-ı seḥergāha ḥavāle

---

[29] İ 188b, K 100b, M 79a, Ü 64a.
[30] İ 188b, K 101a, M 79a, Ü 64a.
[31] İ 188b, K 96a, M 78b, Ü 63b.
[2b] evvelce mi] evvelce K.
[32] İ 188b, K 96a, M 78b, Ü 63b.
[2b] işin] iş K.

33

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün / Mef'ūlü Fe'ūlün

1. Eyşūḫ-ı siyeh-çerde amān baḫt-ı siyehden / Ol da saña hem-reng
Bir reng alınur mı 'acebā vech-i şebehden / Hem-reng ya hem-seng
2. Öpmek dudaġı ile yañaġın mest iken āsān / Uyḳuda ḫaṭar var
Geçme o yaña gözle emīn olma nigehden / Eyler saña bir reng

34

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Gül-i ṣad-berg dinsün ġonçe-i ruḫsārına ammā
Hele la'l-i leb-i mey-gūnı gāyet nekrefām olsun
2. Ne deñlü olsa dūr-ā-dūr hep 'avn-i İlāhīdür
Raḳīb-i div-ḫaslet isterem yā Rabb cüdām olsun

35

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ser-defter-i muḥāsebe-i 'ışḳ olan güzel
'Āşıḳlaruñ günāhını bir bir ider ḥisāb
2. Ol baḫşiş-i zekāt viṣāle pür-iḳtidar
Ḳurbāngāh-ı şevḳde ben mālik-i niṣāb

36

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Bir iş it kim felek taḥsīn ide anı seve evḳāt
Ṣaḳın ev ṣatmaġa olma heves-peymā eve evḳāt
2. Kirişne çeşm olanlardan teşekkür nā-müşāhiddür
Medā maṣnū'ati'l-küfrāni enne żāyyi'ate evḳāt*

---

[33] İ 189a, K 96a, M 79a, Ü 64a.

[34] İ 189a, K 96a, M 79a, Ü 64a.

[35] İ 189a, K 96b, M 79a, Ü 64a.

[36] İ 189a, K 99b, M 83a, Ü 64a. Bu kıta M'de "Ebyāt" kısmında kayıtlıdır.

* *Küfür ürünleri ürettiği müddetçe vakitler zâyi olmuş demektir.*

37
Diger
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Cem'iyyet-i vuṣlatkede ṣāhı unutma
Ansız olacaḳ da'vet-i nā-gāhı unutma
2. Pīşin idegör olmayasın ṣoñra peşīmān
Vā pes nefesüñde idecek āhı unutma

38
Diger
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Kim sīne vü nāfuñ göre baḥr u beri neyler
Kim çeşm-i dilüm seyr ide ḫuşk u teri neyler
2. Hem demligi var çünki dem-i la'l-i lebüñle
Çaldı düdigi tā o zamāndan beri neyler

39
Diger
Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Bilmem niye düşdi saña göñlüm ne sebebden
Ey cān-ı cihān cān u cihānum saña ḳurbān
2. 'Āciz seni vaṣf ide bedī'-i Hemedānī
Ey cān-ı bedī'-i Hemedānum saña ḳurbān

40
Diger
Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. O mürġ-ı lā-mekānī mā-verā-yı sīneden söyler
Miṡāl-i ḫᵛāce-i ṭūṭī pes āyīneden söyler
2. Degilen muḳteżā-yı ṭard u 'aks-i ṭūṭi-gūyālıḳ
Aña ḥayrāndur kim 'aksi ol ḥāli neden söyler

---

[37] İ 189a, K 96b, M 79a, Ü 64a.
[38] İ 189a, K 96b, M 79a, Ü 64a.
[39] İ 189a, K 96b, M 79b, Ü 64a.
[1a] sebebden] sebebdür M.
[40] İ 189b, K 96b, M 79a, Ü 64b.

41

Diger

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1. Ben kūy-ı ḫarābātda bir ḫāne-ḫarābam
Ammā göricek ehl-i dili şekl-i turābam
2. Ben bülbül-i ḳudsī idüm ammā ki bu yerde
Bir bī-hūde-gū bāl-i siyeh pīr-i ġurābam

42

Diger

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. Nev-cüvānum saña ʿāşıḳ geçinen yaşlu gerek
Sīne ḫaşlu göñül āteşlü gözi yaşlu gerek
2. Ben seni sevdüm ise sen baña düşmen olduñ
Sevdigüm mihr ü maḥabbetse iki başlu gerek

43

Diger

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1. Ruḫsār-ı yārı ḥāl-i süveydā ṣaḳınmasun
Bizden o ṭıfl-ı nev-resi lālā ṣaḳınmasun
2. Bildük neʿam o ṭıfla müşābih bulunmayor
Vallāhi dāyesi anı lālā ṣaḳınmasun

44

Diger

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1. İtme evḳātuñı żāyiʿ be-meded ilk güni
Āḫir oldur ʿömürüñ her ne ise ilk güni
2. Ġaflet ile ṣaḳın evḳātuña toz ḳondurma
Dest-i himmetle silüp pākleyüp silk güni

---

[41] İ 189b, K 96b, M 79b, Ü 64b.

[42] İ 189b, K 96b, M 79b, Ü 64b.

[2a] sen baña] baña M.

[43] İ 189b, K 97a, M 79b, Ü 64b.

[2a] neʿam] dilġam K.

[44] İ 189b, K 100a, Ü 64b, -M.

45

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ġıyābdan sever 'uşşāḳı yana gelmese de
Alur ḫayālī bu cānı 'ıyāna gelmese de
2. O āfetüñ revīş-i şūḫı pek güzel Kānī
'Aceb midür aña ġayrı bahāne gelmese de

46

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Olursa gülşen-i ümmīdde ḥāṣıl dikensiz gül
Bulınmaḳ ḳābil-i imḳāndur ġayrı dikensiz gül
2. Göñülde sūz-i 'ışḳ eyler bu gözyaşlarını taḥrīk
Aḳar dirlerse mā-i raḳīd her kim çekensiz gül

47

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Çāh-ı ẕeḳān ki mezlaḳa-i 'āşıḳāndur
Āyā olur mı bizlere daḫı dilā naṣīb
2. Ebrūlaruñ müyesser olur mı n'ola didüm
Ol nev-hilāl-i meh gülerek didi yā naṣīb

48

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. İtme şikāyet öziden ey ṣāḥib-i ḫıred
Işbir tesellī testerīḥ īn nīz bügzered
2. Redd-i mezāḥimini ḳabūl eylemez ḳader
İz mā erāde rabbüke şey'en felā mened*

[45] İ 189b, K 97a, M 79b, Ü 64b.

[46] İ 189b, K 97a, M 79b, Ü 64b.

2b raḳīd] raḳīdi M.

[47] İ 190a, K 97a, M 79b, Ü 64b.

[48] İ 190a, K 97a, M 79b, Ü 64b.

* *Rabbin bir şey dilediğinde (irade ettiğinde) o dilediğinden başka bir şey ortaya çıkmaz.*

49

Diger

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ben mürīd-i pīr-i ‘ışḳam ‘aḳla itmem inḳıyād
Sāḥa-i mey-ḫāne meydān-ı irādetdür baña
2. Ber-ḳader cūşiş fezā-yı mevce-i baḥr-ı seḥāb
Kāniyā āh eyledükce girye ‘ādetdür baña

50

Diger

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Dil-i der-sīnede ṭursun göre tā ḫallerüñ
Ya‘ni mānend-i kebūter yeme gelsün gitsün
2. Sen utanmaz mısın ol āfete gel git demege
Kāniyā sen gibi bir ser-seme gelsün gitsün

51

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Göñül ḫ˘āhişger-i vuṣlat felekse düşmen-i ḫ˘āhiş
‘Aceb kimden umarsın var iken Allāh dil-ḫ˘āhı
2. Söze gelse dil ile aldar ağızla ṣavar herkes
Ṣadaḳ bir söz maḥabbet dil ucı ṣoḥbetler efvāhı

52

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Ṣad seng-i melāḥatde urulsa ser-i şevḳe
Ṣanma ṣanemā ṣanma gelür ṣāġar-ı şevḳe
2. Rü’yāda da virmez baña ārām o dü-ebrū
Düşsem mi gerekdür ‘acebā ḫançer-i şevḳe

---

[49] İ 190a, K 97a, M 80a, Ü 64b.
[50] İ 190a, K 97a, M 80a, Ü 64b.
[51] İ 190a, K 97b, M 80a, Ü 65a.
[52] İ 190a, K 97b, M 80a, Ü 65a.

53

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Keyf-i raḥīḳ-ı 'ışḳ bizüm başımızdadur
Te'ŝīr-i tīġ-ı ta'n-ı cefā fāşımızdadur

2. Biz vaḥdet-i vücūd-ı ḥaḳīḳiyi añladuḳ
Ma'kūs-ı ḫāriḳa şu bizüm kaşımızdadur

54

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. İlāhā mālikü'l-mülkā kerem 'ālemlere kāruñ
Meded kārā sehiv kāre 'aṭādur kār u kirdāruñ

2. Heme 'ālem saña 'askerdür emrüñ lā-muḥāl esler
Olurlar ḫıṣṣedār-ı her kerem mūruñ degül māruñ

55

Diger

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Yürek oyduḳca o ḫançerle ġamzeñ
Senüñ 'āşıḳlaruñ dirler amān oy

2. Ġamkede ṣoydı abdāl itdi ammā
O ḫūygerde rūḫuñ nāzuñda ṣoy ṣoy

56

Diger

Fā'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Bilürem ḥurmetini ben bu şarāb-ı şevḳuñ
Gāh nā-maḥrem ile gāhice maḥremle de ṣun

2. Sen kimi ister iseñ sāḳī odur 'indimde
O melek-rū ile vir iste şu ādemle de ṣun

---

[53] İ 190a, K 97b, M 80a, Ü 65a.
[54] İ 190b, K 97b, M 80a, Ü 65a.
[1a] mülkā] mülk Ü.
[2a] esler] imlalı İ, K, M.
[55] İ 190b, K 97b, M 80a, Ü 65a.
[56] İ 190b, K 97b, M 80a, Ü 65a.

57

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. İḫtiyār elde degüldür o cibilliyetdür
Aṣlā ric'atde kişi gerçi olınmaz taġyīr
2. Nā-kesā ḫurrem-kesā vaḥy-i İlāhīdür ider
Semm-i taḳdīm meges-i ḫayr-i şifāyı te'ḫīr

58

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Rāz-ı dehenüñ la'line ṣorsam didüm itdi
Hey yoġ olacaḳ ben dimedim mi saña yoḳ yoḳ
2. Var mı dehenüñden baña bir būse didüm yār
Güldi didi sırr itmelü ammā saña yoḳ yoḳ

59

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Lā-büd ricāl-i ẓālim-i ḫun-ḫ˅ār-ı ḫ˅ār olur
Elbette merd-i merdümek āzār-ı zār olur
2. Düşme bu tāzelikde ḫayāl-i nümāyişe
Tāze nihāl-i nev-rese her-bār bār olur

60

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Zamān-ı nez'de gīsūlaruñ eyler ise istişmām
Olur ma'lūm-ı Kānī 'āşıḳ aḫşama çıḳar çıḳmaz
2. Ümīdüm nāmesin buldım amān taḥrīre gerdūndan
Şikest oldı devātumdan ser-i ḫāme çıḳar çıḳmaz

---

[57] İ 190b, K 97b, M 80b, Ü 65a.

[58] İ 190b, K 98a, M 80b, Ü 65a.

[59] İ 190b, K 98a, M 80b, Ü 65a.

[2b] her-bār] her-bād M.

[60] İ 190b, K 98a, M 80b, Ü 65b.

61

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Sermeye ḥasret ola gūşe-i çeşm-i siyehüñ
Tāb-ı neẓẓāreyi gözden çala düzd-i nigehüñ
2. Mūmiyā dest-i ümīdüm olmasa 'uşşāḳuñdan
Hīç mümkin mi dürüst olması ṭarf-ı külehüñ

62

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Keklik elifle kākülüñe mün'akis olur
Bir ḥarf ile ḳaçar ṣuya fi'l-ḥāl kākülüñ
2. Eyler isāme ṭab'-ı müs̱emmāyı bā-es̱er
Bu vechile Hulāgūya lāzım Hulāgūluk

63

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Şebāngeh gördüm olmış şehrde Allāh çerāġānı
Ki bulmış bir 'acīb ḥüsne muḳārin her çerāġ anı
2. Hilāl-i ġurreden bir cezbe-i şevḳ iḳtibāsıyla
Menār ile birer naḫl-ı tecellī her çeraġ anı

64

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Çāre var mı 'āşıḳ olup da ġamın fāş itmemek
Üstüne adam gelür hemvāre ṣaḳlar ṣaḳlamaz
2. Yāreler sızlar göñülde dağlar büryān olur
Ḥāl diliyle söyler 'āşıḳ yāra ṣaḳlar ṣaḳlamaz

---

[61] İ 191a, K 98a, M 80b, Ü 65b.
[2a] ümīdüm] ümīd İ, K.
[62] İ 191a, K 98a, Ü 65b, -M.
[1a] keklik] kilküñ Ü.
[63] İ 191a, K 98a, M 80b, Ü 65b.
[64] İ 191a, K 98a, M 80b, Ü 65b.
[2b] ḥāl diliyle] ḥāl-i dil ile Ü.

65

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ey Rūḥ-ı Ḳudüs Beyt-i Ḫudādan mı gelürsin
Yā meşrıḳ-ı envār hüdādan mı gelürsin

2. Gün gibi 'ıyān söyle beni eyleme iġfāl
Ṭosṭoġrı ki ol māh-liḳādan mı gelürsin

66

Diger

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

1. Ẓulmün ve ẓulmü'l-mer'i müclibetü'r-radā
Ġadrun ve ġadru'n-nefsi muḫtenaḳu'l-hüdā

2. Ve'l-'adlü inne rā'iyete yuġnīke an
Rüc'ā ilā-baṭşın şedīdin fī'l-medā

67

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Żamīr-i muġ-beçeyle duḫt-ı rezde hāy-ı hū senden
Derūn-ı bīrūn gül ü şebboyda bu reng ü bū senden

2. Nemüz var ẓāhir ü bāṭında istiġnā ide īcāb
Ki dilde cüst-cū ḥarf-i zebānda güft-gū senden

68

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Görmeyem ol ten-i pālūdeyi çeşmüñden dūr
Sen o pālūdeyi 'āşıḳlara bādemle de ṣun

2. Ḳatumdan la'l-i lebüñ neş'esini ṣaḫbāya
Virme cānum meded ol bādeyi Zemzemle de ṣun

---

[65] İ 191a, K 98a, M 80b, Ü 65b.

[66] İ 191a, K 98b, M 81a, Ü 65b.

[1-4] *Zulüm ve kişinin zülmü helaki celbeder. Yok olmayı çağırır. İnanet ve kişinin ihaneti hidayeti boğar. Doğru yolu iptal eder. Adalet ise; şüphesiz onun koruması seni yeniden gaddarlık ve zulüme dönmekten sonuna kadar alıkoyar.*

[67] İ 191a, K 98b, M 81a, Ü 65b.

[1a] muġ-beçeyle] muġ-beçe M.

[2a] ẓāhir ü bāṭında] bāṭın u ẓāhirde K.

[68] İ 191b, K 98b, M 81a, Ü 65b.

[2a] la'l-i] la'l ü K.

69

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Girüp mey-ḫāne-i kūy-ı ḫarābāta biraz eglen
Velāyet seyrin it bir kerre sen de bāri bir el gör

2. Dilā ʻārif iseñ gel sen sen ol ayrılma kendüñden
Ne yārı bil ne aġyāra müdārā it ne engel gör

70

Diger

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

1. İḫtirāz it ḥılmine aldanma erbāb-ı dilüñ
Bu mes̱eldür kim yavaş atuñ yavuzdur depmesi

2. Ol seni çün zīr-i pā itdi tedārik bī-hūde
Ayaġ altına alup pābūcı ister depmesi

71

Diger

Müstefʻilün Fāʻilün Müstefʻilün Faʻlün

1. ʻAleyye en lā e nāme'l-leyle bel dehren
Ve ecʻale'n-necmü nuṣubu aʻyuni siḥren

2. Ve'r-rāhu mis̱le ṣafāu'r-rāḥi müsriʻatün
Bel lā-era'r-rāḥa lā-āmen velā-şehran

72

Diger

Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün Mefāʻīlün

1. Bu günlük mi ṣanursın sen beni rüsvā-yı ʻışḳ u şevḳ
Senüñ ben tā ezelden ʻāşıḳ-ı meftūnuñam sāḳī

2. Sen ol fettān fettān şīvelerle cilve itdükce
Ḫarāb-ender-ḫarāb ḳāmet-i mevzūnuñam sāḳī

---

[69] İ 191b, K 98b, M 81a, Ü 66a.

[70] İ 191b, K 98b, M 81a, Ü 66a.

[71] K 99b, -İ, -M, -Ü.

[1-4] *Geceler boyu, hatta asırlarca uyumasam ne çıkar. Yıldız da gözlerimin önünde uykusuz geceliyor (parıldıyor). Şarap da rüzgarın verdiği safa kadar hızlıdır. Fakat şarabı da aylardır yıllardır görmedim.*

[72] İ 191b, K 98b, M 81a, Ü 66a.

[1a] bu günlük mi] günlük mi Ü.

73

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Yine kūy-ı ḫarābāt içre o iḥraḳlar neydi
Bize nā-gāh göstermişdüñ ol bayraḳlar neydi

2. Be zāhid sen meye kāfir göziyle baḳ ya çün zanḳoç
Der-i mey-ḫāneyi tesbīḥle ṭāḳ ṭāḳlar neydi

74

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün / Mef'ūlü Fe'ūlün

1. Būyın gül-i ter bu gice duḫt-ı reze virse / Ammā süzerekden
Ṣad-berg-i der-i 'işrete zībā reze virse / Gelse gezerekden

2. Āġūşuma zīb-āver-i vaṣl olsa da yārim / Nāz eyleyerekden
Aġyārı da dūzaḫ gibi bir körfeze virse / Başın ezerekden

75

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Sensin bütün ḫaberlere yā Rabb mübtedā
İnnī le-ġafferū limen tābe ve'h-tedā

2. Yā Rabb beni sarāy-ı 'ubūdiyyetüñde ḳo
İtme ḥarīm-i ḫāṣṣ-ı ḥaremden beni cüdā

76

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Her geh ezelīdür ebedī olmaġa muḥtāc
Dilde ḳalur elbette ḳadīm olsa ebed ḫū

2. Her ne ider iseñ umulur 'afv ide Mevlā
İtme hele ġaddarlıġı āh meded hū

[73] İ 191b, K 99a, M 81a, Ü 66a.
[74] İ 191b, K 99a, M 81a, Ü 66a.
[2b] bir körfeze] bu körfeze K.
[75] İ 192a, K 99a, M 81b, Ü 66a.
[76] İ 192a, K 99a, M 81b, Ü 66a.

77

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Ey an ki ḥüsn rā be-fezāyed beyān-ı tō
Şekker-fürūş gerded hüner ez-zebān-ı tō
2. Goftī me-rā zi-perde birun ar men zi bīm
Gerdem fesāne-i ra 'dem der-dehān-ı tō

78

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. İder hecr-i muḥavvel mātem ü sūrı iden Allah
Çü lāle her siyeh-dāġı gül-i sūrı iden Allah
2. İder vuṣlatla da bir gün olur maḥzunları mesrūr
Dü şaḫṣı mübtelā-yı 'illet-i dūrī iden Allah

79

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Behey vā'iẓ 'inād-ı ehl-i 'irfāna sebebsin sen
Anuñçün müstaḥaḳḳ-ı ṭa'n u la'n u şetm ü sebebsin sen
2. Bunı bi'l-cümle añla bil saña ḫaṣm-ı ġarīm olsun
Şehin-şāhān-ı 'irfān maẓhar-ı ġayẓ u ġażabsın sen

80

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. 'Arż-ı ḥāl itmege yoḳ ḳudret-i te'līf-i kelām
Lüknet-ābād olalı nāṭıḳa-i şūḫ-ı edā
2. Ḥoḳḳa-i mecerre bir ḳare çanaḳlı miskīn
Ḳalem işkeste zebān bu dil-i maḥzūn-āsā

---

77 İ 192a, K 99a, M 81b, Ü 66a.

1-4 *Ey o (sevgili)! Senin sözlerin, açıklamaların hüsnünü arttırıyor. Hüner, senin dilinden şeker satar oldu (Senin neşe içinde sallanman onu şeker satıcısı kılıyor). Perdeden dışarı çıkart dedin, ben ise korkudan senin ağzında yok olmayı bir efsane kıldım.*

78 İ 192a, K 99b, M 81b, Ü 66a.

2b dü şaḫṣı] o şaḫṣı K.

79 İ 192a, K 99b, M 81b, Ü 66b.

80 İ 192a, K 99b, M 82a, Ü 66b.

81

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ān rūz ki imrūz nümāyed ferdā
Luṭfī ḳon ilāhī *lā-tezernī ferden*

2. Goftī *ve mine'l-mā'i külli şey'* ḥay yā Rabb
Dih an devā ki hīç neyāyed ferdā

82

Diger

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1. Ecel beşīr-i dem-i ṣubḥgāh-ı vuṣlatdur
Vefāt-ı merdüm-i bī-dāra ḫ˘āb-ı rāḥatdur

2. Hemīşe āyīne der-bā'iṡ-i tekeṡṡür-i ẕāt
O dem ki āyīne ref' ola cümle vaḥdetdür

83

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Ṣoyın buldurdı ḥükkām-ı zamāne celb-i dünyānuñ
Çekerler müdde'īnüñ ḫāteminden āb-ı elmāsı

2. Ṣoyıp neşv ü nemādan sīb taṣvīr eyler āḫir kār
Biri bir kimsenüñ destinde görse misket elması

84

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Ġamze-i cellād düzd-i 'işvenüñ me'vāsıdur
Her belā-yı nā-gehānīnüñ yed-i ṭūlāsıdur

2. Pādişāhum ḳıyma bu 'āşıḳ ḥazīn bī-çāreye
Āsitānuñ bir gedā-yı bī-ser ü bī-pāsıdur

---

[81] İ 192a, K 99b, M 82a, Ü 66b; Bu dörtlükte vezin bozuktur.

[1] *Bugünün, yarını gösterdiği o gün Ey Allahım lutf et! "Beni yalnız bırakma!"*

[1b] lā-tezernī ferden: Beni yalnız bırakma. (Kur'ân-ı Kerim, Enbiya 21/89.)

[2a] ḥay] –K.

[2] *Yâ Rab! "her canlı şeyi sudan yarattık" dedin, o devayı ver, zira yarın hiç gelmiyor.*

[2a] ve mine'l-mā'i külli şey': her canlı şeyi sudan yarattık (Kur'ân-ı Kerim, Enbiya 21/30.)

[82] İ 192b, K 99b, M 82a, Ü 66b.

[83] İ 192b, K 100a, M 82a, Ü 66b.

[2b] biri] bir İ.

[84] İ 192b, K 100a, M 82a, Ü 66b.

85

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Bıraḳ bu devr-i ebvābı ḳapu Allah ḳapusıdur
Ḫudādan ġayriye ṭapma ṭapu Allah ṭapusıdur
2. Tevaṭṭun ister iseñ göñlün al bir ẕāt-ı nā-yābuñ
Ne var insān yapusında yapu Allah yapusıdur

86

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Sevdāsı ile 'āşıḳ-ı bī-dil dile düşdi
Ben sevdüm anı ol da beni dil dile düşdi
2. Düşdüm heves-i la'li ile cām-ı şarāba
Āb āba şererler şerere gül güle düşdi

87

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Süflīlere itme nigeh-i nāz u teġāfül
Belā-yı umūr-ı dü cihān zīrine baġlu
2. Ol ḫaṭ ki bütün āyet-i ḥüsn oldıġı ẓāhir
Ammā ḫaṭ-ı püşt-i lebi tefsīrine baġlu

88

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Mīzāna ur görişdigüñ aḫlāḳı dā'imā
Reh-ber taṣavvur eyledigüñ reh-zen olmasun
2. Elbette uġrar āteşine ol bir āfetüñ
Ey dūd-ı āh gel felege bizden olmasun

---

[85] İ 192b, K 100a, M 82a, Ü 66b.
[86] İ 192b, K 100a, M 82a, Ü 66b.
[87] İ 192b, K 100a, M 82a, Ü 66b.
[1b] zīrine] deyrine K.
[88] M 82b, Ü 66b, -İ, -K.

89

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Niçe bir āhū-yı vaḥşī gibi ben de būrem
Niçe bir maḥżar-ı du-nānda boynum buram

2. Niçe bir ḫār-keş olsun reh-i ümmīdüme çarḫ
Niçe bir nār-keş-i minnet-i ḳavm-i būrem

90

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Gülistānuñda gül yoḳ bülbül-i şeydāyı neylersin
Döküp şeb-nem gibi āġışte-ḫūn deryāyı neylersin

2. Saña bir gün 'aceb gün gösterir mi bu zen-i dünyā
Düşüp ardına sen de bī-vefā dünyāyı neylersin

91

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

1. Tüffāḥ-ı ġabġabın idüp 'uşşāḳına meze
Emrūdi cāmı ṭoldura ṣaḥbā-yı ālle

2. Dönse enār içine mey-i pür-ḥabāb bir
Ṣunsaydı ol turunc memeyi portaḳalla

92

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

1. Ṣaḥbā-yı emel cām-ı ṭalebden ṭaşa düşdi
Cām-ı mey-i ümmīd-i elemden ṭaşa düşdi

2. 'Āşıḳ niçe demler idi ṣaḳlar idi daġın
İçinde idi derd-i derūnı ṭışa düşdi

---

[89] İ 192b, K 100a, M 82b, Ü 66b.
[90] İ 193a, K 100b, M 82b, Ü 66b.
[91] İ 193a, K 100b, M 82b, Ü 67a.
[92] İ 193a, K 100b, M 82b, Ü 67a.

93[93]

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Derūnum eyledüñ ber-geşte vü ber-bād neylersin
Sipihrā żālimā söyle ne bu bī-dād neylersin

2. İdüp ifnā sürür esbābını bī-bāk u bī-pervā
Sitem āletlerin tā eyledüñ i'dād neylersin

[93] İ 193a, K 100b, M 82b, Ü 67a.

EBYĀT

Berāy-ı Vaṣf-ı Ḫançer-i Ḥażret-i Sulṭān Selīm Ḫān ‘Ammerehu’l-lāh*

1

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Buçağında Ḫudā itmiş müyesser taḫt u baḫt u tāc
Buçağın sīne-i düşmende görsün baḫt-ı bī-dārı

2

Diger*

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Beñsiz gerek güzel olıcaḳ sāde dillere
Bir ḥüsn olsa ki aña hīç noḳṭa ḳonmasa

3

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Vefā bir toḫm-ı nā-ma‘hūddur bu kiştezār içre
Ṣuvar kevs̱erle ḫāk-i Cennete biñ kerre ek bitmez

4

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

O zülf-i kāfirīsi tā zenaḫdāna uzatmış el
Ḳızıl elmaya da el ḳoydılar efrencler ayvā

5

Diger

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Ve iẕā küntü li-tefsīri münā müfteḳıren
Lā-tevaḳḳafe fe‘ala’llahi tevekkel fesiran

---

* ‘ammerehu’l-lāh] sellemehu’l-lāhu Te‘ālā K.

[1] İ 193a, K 101a, M 82b, Ü 67a.

[2] İ 193a, K 101a, M 82b, Ü 67a.

* Beyitler arasında kullanılan “Diger” ifadesi yalnız İ’de kayıtlıdır.

[3] İ 193a, K 101a, M 82b, Ü 67a.

[4] İ 193a, K 101a, M 82b, Ü 67a.

[5] İ 193b, K 101a, M 82b, Ü 67a.

[5] *Bir yorum karşısında aciz (fakir, muhtaç) kalırsan durma Allah’a tevekkül et ve rahatla (yürü).*

6

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Ol ḫançer-i ser-tīzi bize göstere düşdüñ
Hīç düşmemenüñ üstüne di var mı 'ilācı

7

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Sīneñde ser-i zülfüñe mesken mi gerekdür
Zāġ-ı siyehüñ lānesi gülşen mi gerekdür

8

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Ger-mābe-i vaṣlında bayılduḳ o perīnüñ
Kānī yetişür devşirelüm ṭās u ṭaraġı

9

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Ġamuñla yanmaduḳ gülşen mi var külḫan mı ḳalmışdur
Ruḫuñ dāġ urmaduḳ lāle gül-i gülşen mi ḳalmışdur

10

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Per-i Cibrīle rīzān olma vehmi olmasa Kānī
Seperdüm cür'a-i ṣaḥbā-yı şevḳum ger zamān üzre

11

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Senüñ büt-ḫāne-i hecrüñde ben maḫmūr idüm ammā
Senüñ mest-i şarāb-ı nāb-ı cām-ı vuṣlatuñ kimdür

---

[6] İ 193b, K 101a, M 83a, Ü 67a.

[7] İ 193b, K 101a, M 83a, Ü 67a.

[8] İ 193b, K 101a, M 83a, Ü 67a. M'de "Meṣāri'" kısmının sonunda iki ayrı mısra' olarak kayıtlıdır.

[9] İ 193b, K 101a, M 83a, Ü 67a.

[9a] ḳalmışdur] var İ, K.

[10] İ 193b, K 103a, Ü 67a, -M.

[11] İ 193b, K 101b, M 83a, Ü 67a.

12

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

‘Azm eyledi dil ḥażret-i Allāha emānet
Hep dā’ire vü ḥaşmetüñ Allāha emānet

13

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

La‘lüñ mizāc alışdıralı ḫaṭṭ-ı sebz ile
Oldı ġıdā-yı rūḥ-ı benefşe ḫamīresi

14

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Dile füsḥat-sarāy-ı dār-ı ‘ālemdārdur sensiz
Der-i kāşāne-i ‘işret baña dīvārdur sensiz

15

Diger

Fā‘ilātün Fe‘ilātün Fa‘lün

Eyleyüp ḫafż-ı cenāh-ı şefḳat
Ḫākden ref‘e beni ḳıl himmet

16

Diger

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Dost yolında lā-cerem cānın virür yārin viren
Bu mes̱el meşhūrdur yād olmamış varın viren

17

Diger

Müfte‘ilün Mefā‘ilün Müfte‘ilün Fa‘lün

Belle sarāy-sāḥa-i ‘ışḳı ḳarış ḳarış
İşe ḳarışma olmaya tā iş emiş ḳarış

---

[12] İ 193b, K 103b, M 83b, Ü 67a.
[13] İ 193b, K 103b, M 83a, Ü 67a.
[14] İ 193b, K 103b, M 83b, Ü 67b.
[15] İ 194a, K 101b, M 83a, Ü 67b.
[16] İ 194a, K 103b, M 83b, Ü 67b.
[17] İ 194a, K 101b, M 83a, Ü 67b.

18

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Dīdār-ı ṣafā gülşeninüñ bāġı görindi
Kūhsār-ı vefā lālesinüñ dāġı görindi

19

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Lebüñden nuṭḳ-ı gevher-bāra maẓhar olmadum gitdüm
Bu 'ālemde dirīġā sevdigüm var yoḳ hīç bilmem

20

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Çekdi aña tente tene-i şu'le-i meh-tāb
Āheste Ṣabā çaldı o nāzük tene ninni

21

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

'Ālemde kim ki eyleye da'vā-yı kimiyā
Dīvāne o degül de bu 'ālemde kim yā

22

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Şikārı fitne ḳaraltı ḫaṭ-ı müşgīne gizlendi
Şikār-ı cāna peydā itdi şimdi bir kemīn-i nev

---

[18] İ 194a, K 101b, M 83a, Ü 67b.
[18a] gülşeninüñ] gülşenüñ K.
[19] İ 194a, M 83b, Ü 67b, -K.
[19a] gitdüm] gitdi M.
[20] İ 194a, K 101b, Ü 67b, -M.
[21] İ 194a, K 103b, M 83b, Ü 67b.
[21b] o] ol K.
[22] İ 194a, K 101b, M 82b, Ü 67b.
[22a] şikārı] şikār-ı İ.

23

Diger

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Ne görmüşi görebildüm ne bir işitmiş var
Seni ben ey meh-i ‘ismet ‘aceb kime ṣorayım

24

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Sitāyiş-nāmesinde ḥālet-i ‘ışḳı o Şīrīnüñ
Ṣuyın buldurmada ṭaġda faḳaṭ Ferḥād yazmışlar

25

Diger

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Senüñ mecnūnlaruñ Mecnūn ider süllem ü Leylāyı
Senüñ derbānlaruñ derbān ider dārāb u dārāyı

26

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Şemmeyledük ḳaldı mı hīç ‘ūd u ‘ūdī
*Yā eyyetühe'n-nefsi ilā-rabbiki ‘avdī**

27

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Bu mekteb-i ‘ışḳ içre ben eṭfālüñ elinden
Ey levḥa-i dil taḫte-i āmed şode döndüm

---

[23] İ 194a, K 103b, M 83b, Ü 67b.

[23a] görmüşi] görmiş K.

[24] K 103b, -İ, -M, -Ü.

[25] İ 194a, K 101b, M 83b, Ü 67b.

[26] K 101b, M 83a, Ü 67b, -İ.

* *"Ey mutmain olmuş nefis, sen Rabbinden Rabbın da senden razı olarak Rabbına dön"* anlamındaki ayetin aslı *"Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutmeinne, Ircî ilâ rabbiki râziyeten marziyye"* şeklindedir. *(Kur'an-ı Kerim, Fecr 89/28)*

[27] Ü 67b, -İ, -K, -M.

28

Diger

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

O deñlü gül rūḫuñuñ vaṣfın eyledüm taṣ‘īd
Devāt u ḥoḳḳalarumdan bütün gül-āb ḳoḳar

29

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Serden ki ser-i zülf-i siyeh-tārı çözildi
Ṣan tācir-i mülk-i Ḫotenüñ bārı çözildi

30

Diger

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Zor-ı keyf-i meyle gelse her ne dem dem çeşmüñe
Cān degül ‘Īsī-dem olsa virür ādem çeşmüñe

31

Diger

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Virdi ḳıyāmetüñ ḫaberin ṣāfī ḳāmetüñ
Döndi uzunca odaya evṣāf-ı ḳāmetüñ

32

Diger

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Āh itmeye ḳudret mi ḳalur bende efendüm
İtdi diseler daḫı saña āh inanma

---

[28] İ 194a, K 102a, M 83b, Ü 67b.
[29] İ 194b, K 102a, M 83b, Ü 67b.
[30] İ 194b, K 102a, M 83b, Ü 67b.
[30a] zor-ı] rūz-ı M.
[31] İ 194b, K 102a, M 83b, Ü 67b.
[32] İ 194b, K 102a, M 83b, Ü 67b.

33

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Allāh ki bir kere ḫayālüñ dile düşsün
Ol kimse ta'accüb olınur mı dile düşsün

34

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Sa'ādet yār devlet cār rif'at dār 'izzet bār
Ḫudā yāver ḳader reh-ber felek çāker melek dāye

35

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Deryā-yı melāḥatde levend olalı ol şūḫ
Oldum süfin-i sāḥil-i endīşeye mellāh

36

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Dü-çār itmek diler 'ayne'l-kemāl-i kec-nigāhāna
Felek ehl-i kemālüñ ṣanma manẓūr oldığın ister

37

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Gāh serden geçüp eyle 'alime'n-naṣrı be-dūş
Gāh ḫūn-ı siyeh-i düşmene gir dalḳılıç ol

38

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Kişversitān-ı feyże virür revnaḳ-ı diger
'Aks-i şu'ā-ı cerbeẓe-efrūz-ı bādenüñ

---

[33] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 67b.
[34] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 67b.
[35] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 67b.
[36] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 68a.
[37] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 68a.
[38] İ 194b, K 102a, M 84a, Ü 68a.

39

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Devr-i dem-i Mesīḥ-nüvāz-ı lebüñde hīç
Yoḳdur dehān-ı tengiñe dā'ir didi ḳodı

40

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Ḥāl-i mümessek-i ṭaraf-ı vāḥid istemez
Ol çifte beñlinüñ her işi iki yüzlidür

41

Diger

Müfte'ilün Mefā'ilün Müfte'ilün Mefā'ilün

Ruḫlarıdur o āfetüñ lālesitān-ı Cennetüñ
Her revīşi o ḳāmetüñ tāze fidānı Cennetüñ

42

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Şu ḫāk-i cām-ı meyden ṣūret-i āyīne mümkindir
Ṣaded sırr-ı āşinā üstād taḫsīlindedür ammā

43

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Gel ḥisābuñ görelüm itdigüñ istiġnālaruñ
Ey şeh-i mülk-i ḥasen defter benüm dīvān senüñ

44

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

O āfet 'āşıḳ-ı nā-çāra nāz eyler gider gelmez
Ġam-ı eyyām-ı hicrānı dırāz eyler gider gelmez

---

[39] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[40] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[41] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[42] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[43] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[44] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.

45

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Dilde ḫayāl-i ġonçe-i la'lüñ yatur ṭurur
Sīnemde dāġ u şerḥa vü na'lüñ yatur ṭurur

46

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Āyīneler cemālüñe ḥayrān degül midür
'Aksüñ ġamuñla ser-be-girībān degül midür

47

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Bilmezem laḫt-ı cigerdür eşk-i ḫūnīnüm şarāb
Bilmezem ki ḳande olsun 'āşıḳ-ı dildāre ṣāġ

48

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Pāsam buyur bir 'anberiye iç deyüp döker
Dürr-i niyāzı duḫter-i saḳız ṣapır ṣapır

49

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Yā Rabb dilümi maẓhar-ı nūr-ı ḳadem eyle
'Ahd-ı ezelī üstüne s̱ābit-ḳadem eyle

50

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Kitāb-ı ḥüsnünüñ dānende-i fenn-i vücūhātı
Miyān u ebruvānuñ vaṣfın eylerler imāleyle

---

[45] İ 195a, K 102b, M 84a, Ü 68a.
[45b] şerḥa] serḥa M.
[46] İ 195a, K 102b, M 84b, Ü 68a.
[46b] 'aksüñ] 'aks-i M.
[47] İ 195a, K 102b, M 84b, Ü 68a.
[48] İ 195a, K 102b, M 84b, Ü 68a.
[49] İ 195a, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[50] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[50b] eylerler] eyler M.

51

Diger

Mef'ūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ben ṣaḳınurdum il saña yaḳlaşmasun deyu
Kendüm de kendüme bayaġı bir raḳīb imiş

52

Diger

Mef'ūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Düşdüm firāḳ-ı āteşine ol perīveşüñ
Vird-i zebān-ı ṣubḥ u mesām oldı *ve ḳınā*

53

Diger

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ḫᵛāb-ı ġāfletle bu köhne ḫān-ḳāhda gelme yan
Ṣubḥ u vuṣlatdur gözüñ aç ḫᵛāb-ı ġafletten uyan

54

Diger

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Elvirür būs itmege ʿuşşāḳa virse pāy dōst
Elvirür teşrīfden keff-i yed itse pāy dōst

55

Diger

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Saña reşk eylesem lāyıḳdur ey ḫār-ı derūn-āzār
Taḳarrüb neş'esinden ol gül-i bī-renge vāyeñ var

56

Diger

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Nemāz-ı ʿışḳ-ı dīger resm-i ādāb üzredür Kānī
Cihāna āb-destsiz gelmemiş ʿışḳa uyanlar da

---

[51] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[52] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[52b] ve ḳınā] imlâlı İ, K, M, Ü.
[53] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[54] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[55] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.
[56] İ 195b, K 103a, M 84b, Ü 68a.

57

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Çekdüm o ḳadar derdüñi kim ṣoñ nefes irdi
Yandum o ḳadar vaḳt-i şikest-i ḳafes irdi

58

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

İlāhī ḫalvet-i esrār-ı ḫod-rā dih mā rā
Berāt-ı ruḫṣat āmed şüd dergāh dih mā rā

59

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ḳara kedi geçdi aradan yine
Mevc-i ġamum aşdı ḳaradan yine

60

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Bu şem'-i meclis-ārā-yı ġamuñ pervānesiyem ben
Ve-lākin ol ḳadar var ki o şem'a yanasıyam ben

61

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Bezmi ḳulaḳlarına olup penbe düşmenüñ
Sengīn suḫanle dişlerine ṭaş virdiler

62

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Bu hūy u hā ise geçeyor hep hevā ile
Sāmm-ı se'm-i sitem ḳarışıḳ mā-sivā ile

---

[57] İ 195b, K 103b, Ü 68b, -M.

[58] İ 195b, K 103b, M 84b, Ü 68b; *İlahi! Bize senin sırlarına vakıf olmak için halvete yol (izin) ver, (zira) ruhsat, izin beratı gelmiş oldu, bize dergah ver*

[59] İ 195b, K 103b, M 85a, Ü 68b.

[60] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[61] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[62] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

63

Diger

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Mā ki der rūz-ı ezel ṭarḥ-ı ṣafā endaḫtim
Curʿa ber-bālā-yı çarḫ-ı bī-vefā endaḫtim

64

Diger

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Rūḫ-ı zerdüm görüp ol şūḫ-ı siyeh-çerde dimiş
Şimdi bildüm ne imiş sırrı teserru'n-nāẓırīn

65

Diger

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Āb-ı ḫayvān istemez mā'u'l-ḥayāt ister göñül
Āb-ı ḥayvān iʿtibārında Ḥıżırlıḳ ṣuyıdur

66

Diger

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Çekirdegin çıḳarur ʿişretüñ ol rind-i güzīn
Ki eliyle ider engūr-ı terek terbiyesin

67

Diger

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Bir başına ne yapar ʿāşıḳa ferdā düşmen
Gelsün işte bugün ol düşmen-i ferdā düşmen

68

Diger

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Metn-i cefāya ḫāşiyeler ḳondurur deyu
Ol ṭıfl-ı nāza ḫᵛāce-i dāna ḳulaḳ çeker

---

[63] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b; *Biz, ezel gününde safa sürmeyi döktük. Vefasız dünyanın üzerine bir yudum su döktük.*

[64] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[64b] nāẓırīn] nāẓır M

[65] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[66] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[67] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

[68] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.

69

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Şīve-i ḥüsnüñi iḫlāl ider āh-ı 'āşıḳ
Üf diseñ āyine ber-vech-i ḥasen göstermez

70

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Benüm de bu cihānda ḫaylice sulṭānlıġum vardur
Şehinşāh-ı serīr-i 'ışḳam el'ān ḫanlıġum vardur

71

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Ġam-ı dünyā ferāmūş oldı cām-ı la'l-i 'ālüñle
Alışdı ġayrı göñlüm ibtilā-yı reng ü 'ālüñle

72

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Vedā' itdi bugün 'uşşāḳ ile bir dil-rübā gitdi
Göñüller bir yaña 'uşşāḳ-ı bī-dil bir yaña gitdi

73

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Niyāza virmedüm ārām ol yārı gücendirdüm
Tenezzül ḫāneme āsān idi lākin güç indirdüm

74

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Ayrılmasa şa'bānınuñ ardınca yürise
Dil-ber olıcaḳ ol ramażānum gibi olsa

---

[69] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.
[70] İ 196a, K 104a, M 85a, Ü 68b.
[71] İ 196b, K 104b, M 85a, Ü 68b.
[72] İ 196b, K 104b, M 85a, Ü 68b.
[73] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 68b.
[74] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 68b.

75

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Ḳoñulsun yār cānum ba'de-zān al
Felek luṭf eyle mühlet vir bugüncük

76

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Nümāyāndur cemāl-i neş'e olmaz gözlüye gizlü
Kü'ūs-ı pür-ḥabāba māni'-i ṣafvet degül ṭıynet

77

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Varalum maḥkeme-i 'adlde da'vā görelüm
Dil-i maḥrūra o ṣularda müdāvā görelüm

78

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Beni ṣavup çıḳayum dār-ı viṣāle dir imiş
Zāhidā dāmen-i ṣaḥrā baña vü dār saña

79

Diger

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Dār-ı vuṣlatda ṣalınmaḳsa murāduñ zāhid
Gidelüm biz yalıñuz ṣalın ol dārda sen

80

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Şeb-gerd-i ser-i kūy-ı ġamuñ olmaya maḥmūr
Tā giceleri çarḫ ayāz eylemeyince

---

[75] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 68b.
[76] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 68b.
[77] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 68b.
[78] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 69a.
[78a] çıḳayum] çiyneyüm M.
[79] İ 196b, K 104b, M 85b, Ü 69a.
[80] İ 196b, K 103a, Ü 69a, -M.
[80a] şeb-gerd-i] şebgīr-i Ü.

81

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Göz göz olup oyuldı ser ü sīnede cürūḥ
Bir yaña oldı dilde de dāġum çuḳur çuḳur

82

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Yā Rabb senüñ ni'metlerine cümleten şükür
Ser-tā-ḳadem vücūd ider cümleten şükür

83

Diger

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Ber-ḥükm-i innemā meṡelü'l-müşrikīne necs
Kāfir raḳīb aña buña bulaşır gezer

84

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Bu nüh-çenber ki bir vārūñ u pür-ḫūn ṭaslardur hep
Ḥubūbāt-ı vücūdı daḳḳ içün bād-āslardur hep

85

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Dü-çend olduḳca cāhuñ ḳadd-i düşmen nīm-çend olsun
Nuḳāt-ı ḥarf-i iḳbālüñ işitdükce sipend olsun

---

[81] İ 197a, K 104b, M 85b, Ü 69a.
[82] İ 197a, K 105a, M 85b, Ü 69a.
[82a] ni'metlerine] ni'āmlarına M.
[83] İ 197a, K 103a, Ü 69a, -M.
[84] İ 197a, K 105a, M 85b, Ü 69a.
[84b] Ḥubūbāt] Ḥubūbāb İ.
[85] İ 197a, K 105a, M 85b, Ü 69a.

86

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Bir ḳul ki ola ṣavn-ı Ḫudā aña nigehbān
Hergiz ne şer işde bulınur ol ne bed eyler

87

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Naġme-i cān-gāh-ı sulṭānī Ḥuseynīler ḳanı
Muṭrıbā sen 'ışḳa dā'ir bir hevā bilmez misin

88

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Cāh-ı zekānında dili bir şūḫ ḳovalar
Ḳorḳum bu ḳovadan dil-i maḥzūnı ḳovalar

89

Diger

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Ol 'āṣıyem ki zişti-i a'mālimi görüp
Benden Cehennem āteşi dāmen-keşān olur

90

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Bilmezem cānā seni hep bildigüm midür ṣuçum
Bilmeyüp yoḫsa seni ir geldigüm midür ṣuçum

91

Diger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

İki ma'nā müşāhiddür def-i der-dest-i muṭrıbda
Birisi sem'a dā'irdür birisi çeşm-i bīnāya

---

[86] İ 197a, K 105a, M 85b, Ü 69a.
[86a] bir ḳul] bu ḳul M; ḳul ki] ḳul İ.
[87] İ 197a, K 105a, M 85b, Ü 69a.
[88] İ 197a, K 105a, M 86a, Ü 69a.
[89] İ 197a, K 105a, M 86a, Ü 69a.
[90] İ 197a, K 105a, M 86a, Ü 69a.
[91] İ 197a, K 105a, M 86a, Ü 69a.

92

Diger

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Rāstīn der-āstīn çep semt-i re's-i ye'sde
Bu meṡel meşhūrdur el-ye'sü ihde'r-rāḥateyn*

93

Diger

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Mihr-i kāşānesinde āyīne
Bezmine māh-tāb yanmaġa mūm

[92] İ 197b, K 105a, M 86a, Ü 69a.

* *Bu mesel meşhurdur: "Ümitsizlik insanı iki rahata ulaştırır."*

[93] İ 197b, K 105a, M 86a, Ü 69a.

MEṢĀRİʿ

1

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

El-amān ey dāver-i īḳlīm-i istiġnā amān

2

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Rūşen-çerāġdur şeb-i ġam berḳ-i āhdan

3

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Ötemez bülbül-i şīvende bugünden ṣoñra

4

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Gökden yaġanı itmeyecek mi ḳabūl yir

5

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Efendi ḳaḫt-ı suḫande di asmalar budayım

6

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

ʿĀşıḳa zehr-i sitem içirenüm ḫoş geldüñ

7

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Gördüm boġaziçinde ben ol sīm gerdeni

8

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Ḳırḳ öksüz ile ṣanki ḳapanmış maġaraya

9

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Odur saʿid ki ḥāsidleri s̱enāsın ider

[1] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[2] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[3] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[4] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[5] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[6] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[7] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[8] İ 197b, K 105b, M 86a, Ü 69a.
[9] İ 198a, K 105b, M 86b, Ü 69b.

10

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Saña ḳulluḳ yedi iḳlīme sulṭān olmadan yegdür

11

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Ḫ˘āce-i üştür-sivāra mār olur baḫt-ı siyāh

12

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Var ey ḥabāb sen de biraz dīde-bānlıḳ it

13

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

‘Aḳıl müşāveredeyken cünūn alur meydān

14

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Fikr-i la‘lüñdür dil-i bī-çāreye cān yoldaşı

15

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Enseb degül midür büyük ağrı büyük başa

16

Mef‘ūlü Mefā‘ilün Fa‘lün

Cins cinsini cezb ider elbet

17

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Luṭf eyledi Allah yine sulṭānımı gördüm

18

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Şan virmede gīsū-yı perīşānuña şāne

---

[10] İ 198a, K 105b, M 86b, Ü 69b.
[11] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[12] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[13] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[14] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[15] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[16] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[17] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[18] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.

19[19]

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Çün cāy-ı ni'am men'-i zi ma'nem zi çi ma'nā

20[20]

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Köpek ışırsa seni sen de mi ışır köpegi

21[21]

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Seni ey şūḫ-ı cihān ḳande arayum gezeyüm

22[22]

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün

Bed-baḫt ḥācıyı deve üzre yılan ṣoḳar

23[23]

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Bī-hūde imiş çün görinen köye ḳulaġuz

24[24]

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

Meşhūr mes̱eldür ki bu yoḳ gözlüye gizlü

[19] İ 198a, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[20] İ 198b, K 106a, M 86b, Ü 69b.
[21] İ 198b, K 106a, M 87a, Ü 69b.
[22] İ 198b, K 106b, M 87a, Ü 69b.
[23] İ 198b, K 106b, M 87a, Ü 69b.
[24] İ 198b, K 106b, M 87a, Ü 69b.

SONUÇ

"Kânî Dîvânı İnceleme-Metin" isimli bu çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlar şunlardır:

XVIII. Yüzyıl Divan Edebiyatı şâir ve yazarlarından olan Ebû Bekir Kânî Efendi manzum ve mensur eserleriyle edebiyat tarihimizde yerini almış bir kişidir. Hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili olarak hakkında yapılmış araştırmalar ve değerlendirmelere Dîvân'ın incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerin de eklenmesiyle Kânî'nin edebî değeri aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Kânî'nin daha çok mizahî yönünü ön plana çıkaran ve manzum-mensur letâifnamesi üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulara ilave olarak Dîvân'ıyla ilgili olarak yapılan incelemeler, onun yüzyılın kültürel gelişimine katkı sağlayan önemli bir isim olduğunu ortaya koymaktadır. Divan şiiri geleneğinin farkında olan Kânî, mizah ve hezl ağırlıklı şiirleri yanında klâsik şiirde de söz sahibi olduğunu Dîvân'ıyla ispatlamıştır.

Kânî'nin Divan Şiiri geleneğine ve kurallarına bağlı olarak yazmış olduğu ve ölümünden sonra adına hazırlanan Dîvân'da bir araya getirilen şiirlerinin yazma nüshaları, bu çalışma sürecinde tespit edilerek incelenmiş ve nüshalar arası farklılıkların değerlendirilmesiyle Dîvân'ın tenkidli metni hazırlanmıştır. İnceleme kısımlarında istatistik yönteminden de yararlanılarak elde edilen sonuçlar, grafiklerle verilmeye çalışılmış ve böylece gerek biçim unsurları gerekse içerikle ilgili özellikler farklı açılardan ortaya konulmuştur.

Kânî'nin yaşamına ilişkin yapılan araştırma ve inceleme sonucu gelinen noktada şâirin hayatında Tokat ve İstanbul'un iki ayrı dönüm noktası oluşturduğu tespit edilmiştir. Tokat'a ait ilk devre hayatında, aldığı dini eğitim ve terbiyenin de etkisiyle içe kapanık bir yaşam süren Kânî'nin, İstanbu'a gelmesiyle birlikte yaşadığı sosyal değişim ve statü farklılığı onu farklı bir mecraya taşımıştır. Mizâhi ve hezlî üslubunun bu devrede tekâmül ettiği eserlerinden anlaşılmaktadır.

Kânî Dîvânı'nın incelenmesiyle O'nun Divan şiirine olan katkıları da somut olarak ortaya konulmuştur. Şiirlerinde genellikle hikemî, rindâne ve âşıkâne söyleyişlerin dikkat çektiği Kânî, divan şiirinin geleneksel biçimde ele alıp işlediği konulardan yaşamın faniliği, kaderin değişmezliği, dünya hayatının geçiciliği, felekten şikâyet, aşk, şarap gibi konuları daha fazla dile getirmiştir.

Kânî, Anadolu'dan İstanbul'a ve oradan Balkanlara geçen bir şâir olarak yaşadığı coğrafyanın kültürel izlerini, deneyim ve tecrübelerini şiirlerine taşımıştır. Dîvân'ında sade söyleyişlere, halk arasında yaygın şekilde kullanılan deyimler ve atasözlerine, mahallî unsurlara yer vererek devrin bu yöndeki gelişmelerine önemli katkı sağlamıştır.

Kânî Dîvânı din, ahlâk, duygu, hayâl, toplum ve kültür gibi yönlerden incelenerek bundan sonraki aşamada yapılacak mukayeseli çalışmalara malzeme hazırlanmıştır.

Sağlığında şiirlerini bir araya getirerek müretteb bir divana sahip olamayan şâirin pek çok şiirinin telef olduğu, divanını istinsah edenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kânî Dîvânı ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmaların ve bu çalışmalarda dikkate alınmayan, tespit edilemeyen, bilinmeyen ve değerlendirilemeyen nüshaların da birlikte mütalaa edilmesiyle Dîvân'ın ilmî çerçevede hazırlanmış tenkidli metni, bilim âlemine ve edebiyat dünyamıza kazandırılmıştır.

Bugüne kadar yapılan akademik çalışmalarda Kânî Dîvânı ile ilgili herhangi bir araştırma ve inceleme çalışması yapılmadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmayla Dîvân ilk kez bilimsel yöntemler çerçevesinde incelenmiş, Kânî'nin edebi değerinin ve edebiyat dünyamızdaki yerinin daha belirgin biçimde ortaya konulmasına katkı sağlanmıştır.

Sonuç olarak, XVIII. Yüzyıl Dîvan Şiiri'nin gelişimi, dili, üslûbu, söz dağarcığı, tarihi seyri, devrin şiir anlayışı, sosyal ve kültürel yapısıyla ilgili tespit ve değerlendirmelerin yapılmasında Kânî Dîvânı'nın da dikkate alınması gereken eserler arasında sayılması gerektiği ortaya konulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

(Gruplar kendi içinde alfabetik olarak sıralanmıştır)

A. KÂNÎ DÎVÂNI YAZMA NÜSHALARI:

1. *Dîvân-ı Kânî*, İst.Belediye Ktp.,Belediye,No:114.
2. *Dîvân*, İst. Belediye Ktp.,Belediye,No:685.
3. *Dîvân-ı Kâni*, Ank. Milli Kütüphane, No:404/2.
4. *Dîvân-ı Kâni*, Ank. Milli Kütüphane, No:270/1-3.
5. *Dîvân-ı Kâni*, Ank. Milli Kütüphane, Fahri Bilge No:271.
6. *Dîvân*, Ank. Milli Kütüphane, No:980.
7. *Dîvân-ı Kâni*, Ank. Milli Kütüphane, No:2606.
8. *Dîvân-ı Kâni*, Ank. Cebeci İlçe Halk Ktp., No:418/2.
9. *Dîvân,* Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Ef., No:3668.
10. *Dîvân-ı Kânî*, İst.Ünv. Merkez Ktp., Türkçe, No:2810.
11. *Dîvân-ı Kânî*, İst.Ünv. Merkez Ktp., Türkçe, No:5527.
12. *Dîvân-ı Kânî*, İst.Ünv. Merkez Ktp., Türkçe, No:1517.
13. *Dîvân-ı Kânî*, İst.Ünv. Merkez Ktp., Türkçe, No:9797.
14. *Dîvân-ı Kânî*, Köprülü Ktp., Mehmed Asım Bey, No:475/1.
15. *Dîvân*, Millet Ktp. Ali Emiri Efendi/Manzum Eserler No:377.
16. *Dîvân*, Millet Ktp. Ali Emiri Efendi/Manzum Eserler No:378.
17. *Dîvân-ı Kânî*, Sadberk Hanım Müzesi Ktp, No:407/1.
18. *Dîvân-ı Kânî*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Yeniler, No:272.
19. *Dîvân*, Türk Tarih Kurumu Ktp., No: 584.
20. *Külliyât-ı Kânî*, Türk Tarih Kurumu Ktp., No: 660.
21. *Dîvân*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., No:Y-693/1.
22. *Dîvân*, Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp., No:1170.
23. *Dîvân-ı Kânî*, İzmir Milli Ktp., No:1547/2-3.
24. *Dîvân*, Konya Mevlana Müzesi Ktp., No:100.

B. KİTAPLAR:

1. ACUNSAL, Ferit. *Gerçeklerin Diliyle Tokat*, İstanbul, 1947, s.73.
2. Ahmet Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, C.5, İstanbul, 1973, s.322–323.
3. AKSOY, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1993.
4. AKTAŞ, Şerif. *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Ankara, 1986.
5. Ali Canib, *Edebiyat*, İstanbul, 1929, s.425–426.
6. Arif Hikmet, Tezkire, Millet Ktp., Ali Emîrî No:789, vr.55ab.
7. AYTAÇ, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yay., İstanbul, 2003.
8. AYVERDİ, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul, 1978, s.252.
9. BANARLI, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* C.2, İstanbul, 1971, s.751-752.
10. BAYRAK, Orhan. *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar*, İstanbul, 1979, s.183-184.
11. BEK, Kemal. *Eski Türk Yazını*, İstanbul, 2001.
12. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, İstanbul, 1333, s.392-393.
13. CİNLİOĞLU, Halis Turgut. *Osmanlılar Zamanında Tokat,* C.3,Tokat, 1950,s.76-77.
14. _____________. *Tokat Vilayeti Meşhurları*, Samsun, 1949, s.60-61.
15. DAĞLI, Yücel. –Üçer, Cumhur. *Tarih Çevirme Kılavuzu*, C.1-5, TTK Yay., Ankara, 1977.
16. DİLÇİN, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, 1997.
17. Ebüzziya Tevfik, *Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye*, İstanbul 1329, s.49-67.
18. El-Hac Nuri, *Münşeât-ı Aziziye fi Asâr-ı Osmâniye,* İstanbul, 1286, s.43-45.
19. ERBAY, Erdoğan. *Eskiler ve Yeniler,* Erzurum, 1997, s.85, 221, 287.
20. ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri*, İstanbul, 1931, s.507-508, 610-614.
21. EYÜBOĞLU, Kemal. *13.Yüzyıldan Günümüze Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Tabirler)*, C.2, İstanbul, 1975.
22. Fatin, *Hatîmetü'l-Eş'âr*, İstanbul, 1271, s.352 vd.
23. GENÇ, İlhan. *Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, İzmir, 2005.

24. _____________. *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, İzmir, 2005.

25. GEZGİN, Hakkı Süha. *Edebi Portreler*, (Haz.: Beşir Ayvazoğlu), İstanbul, 1999, s.74.

26. GİBB, Wilkinson. *A History of Otoman Poetry* (Osmanlı Şiir Tarihi), Tercüme: Ali Çavuşoğlu, C.4, Ankara, 1999, s.377-386.

27. GİBB, Wilkinson. *A History of Otoman Poetry*, Volume IV, London, 1967, p.159-174.

28. GÖÇGÜN, Önder. *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, C.1, Konya, 1951, s.153-160.

29. GÖLPINARLI, Abdülbâki. *Divan Şiiri XVIII. Yüzyıl*, İstanbul, 1955.

30. GÖVSA, İbrahim Alaaddin. *Meşhur Adamlar,* C.3, İstanbul, 1935, s.862.

31. GÜNEŞEN, B.-Erdem, H.- Günaydın, T. *Bir Asırda Tokat: Nesilden Nesile Siyah Beyaz Bir Miras*, Tokat, 2002.

32. İPEKTEN, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı- Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul, 1994.

33. İSEN, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997.

34. İsmail Hakkı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler: Tokat Kitabeleri,* İstanbul, 1927, s.1-57.

35. KAVAKÇI, Yusuf Ziya. *İslâm Araştırmalarında Usul,* DİB Yay., Ankara, Tarihsiz.

36. KILIÇ, Filiz. *XVIII.yüzyıl Tezkirelerinde Şâir ve Eser Üzerine Değerlendirmeler,* Ankara, 1998, s.199, 325.

37. KOCATÜRK, Vasfi Mahir. *Divan Şiirinde Meşhur Beyitler,* Ankara, 1963, s.59.

38. _____________. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1970, s.575.

39. KORTANTAMER, Tunca. *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.

40. _____________. *Eski Türk Edebiyatı Makaleler-1*, Akçağ Yay., Ankara, 1993.

41. KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul, 1928.

42. KÖROĞLU, Hüseyin. *Türk Dili ve Edebiyatı*, Konya, C.3, 2002, s.399.

43. KUTLU, Şemsettin. *Divan Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul, 1983, s.399-403.

44. LEVEND, Âgah Sırrı. *Edebiyat Tarihi Dersleri: Tanzimat'a Kadar*, İstanbul, 1938, s.365–366.

45. _____________. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1973, s.153.

46. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (Haz: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), C. 2, Ankara, 2001, s.848-849.

47. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, İstanbul, (Yayına Haz.: Nuri Akbayar), C. III İstanbul 1996, s.865.

48. MENGİ, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1997.

49. _____________. *Divan Şiiri Yazıları,* Ankara, 2000, s.46-47.

50. _____________. *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî,* Ank., 1991.

51. MERMER, Ahmet. *Türkî-i Basit ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Ankara, 2006.

52. *Mili Kütüphane Yayınları: Vilayetlerimiz- Tokat,* Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

53. Muallim Nâci, *Esâmî.* İstanbul, 1308, s.261-262.

54. _____________. *Osmanlı Şâirleri* (Haz.:Cemal Kurnaz), İstanbul, 1995, s.256-259.

55. MUTLUAY, Rauf.*100 Soruda Türk Edebiyatı,* İstanbul, 1974, s.90.

56. *Osmanlı* (Kültür ve Sanat), Yeni Türkiye Yay., C.9, Ankara, 1999, s.607-749.

57. SOYKUT, İ.Hilmi. *Türk Şiirinde Unutulmaz Mısralar,* İstanbul, 1968, s.446-447.

58. ŞARDAĞ, Rüşdü. *Klâsik Divan Şiirimiz,* İstanbul, 1976, s.162, 306.

59. Şefkat, *Tezkiretü'ş-Şuarâ,* İstanbul, 1229, vr.: 59b.

60. Şehabettin Süleyman, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye,* İstanbul, 1328, s.231-239.

61. ŞENTÜRK, Ahmet Atilla – Kartal, Ahmet. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 2004, s.418-419.

62. Tahir'ül-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, (Haz.: K.Edip Kürkçüoğlu), İstanbul, 1994.

63. TİMURTAŞ, Faruk Kadri. *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul, 1981, s.254-255.

64. *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*, Türk Dil Kurumu, C.XXX, S.274, Temmuz 1974, s.78.

65. URAZ, Murat. *Türk Edip ve Şâirleri*, C.2, İstanbul, 1939, s.49-50.

66. USTA, Çiğdem. *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

67. Vak'anüvis Mehmed Edib Efendi, *Târih-i Edib,* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 3220, vr.116 vd.

68. YAKIT, İsmail. *Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul, 1992, s.212, 345.

69. YAVİ, Ersal. *Tokat*, İstanbul, 1986, s.68, 130.

C. MAKALELER:

1. AKINCI, Sırrı. "Hekimoğlu Ali Paşa ve Kâni Efendi", *Hayat-Tarih Mecmuası,* C.2, S.9, Ekim 1971, s.14-17.

2. AKÜN, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul 1994, C.9, s.389–427.

3. ATEŞ, Ahmed. "Metin Tenkidi Hakkında", *Türkiyat Mecmuası,* İÜ Türkiyat Enstitüsü., İstanbul, 1942, C.VII-VIII, cüz.1, s.253-267.

4. BATİSLAM, Dilek. "Kâni'nin Mensur Letaifnamesi ve Hezliyatı", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,* Adana, 1998, C.5, S.5, s.181-185.

5. BEŞİRLİ, Mehmet, "Tokat Mevlevîhânesi", *Kültür & Tokat Araştırma*, Yıl: 2005, S.19, ss. 2-14.

6. GÖÇGÜN, Önder. "18.yy. Klâsik Türk Şiiri'nin Nüktedan Bir Mevlevî Şâiri: Tokadlı Kânî", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, Ankara, 1987, s.565-572.

7. HORATA, Osman. "Zihniyet Çözülüşünden Edebi Çözülüşe Lâle Devrinden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", *Türkler,* Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, C.11, s.573-592.

8. _____________. "Son Klâsik Dönem", *Türk Edebiyatı Tarihi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2006, C.2, s.474.

9. İSEN, Mustafa. "Tokat'ın Osmanlı Kültür Coğrafyasındaki Yeri ve Tokatlı Şâirler", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu,* Ankara, 1987, s.507-513.

10. KÜÇÜK, Sabahattin. "Divan Edebiyatında Sosyal Tenkid: Ebû Bekir Kâni Efendi'nin Hasbihâli", *Türk Kültürü,* Yıl:23, S.:262, Şubat 1985, s.121-128.

11. _____________. "Tokatlı Kânî'nin Bir Mektubu Hakkında", *19 Mayıs Ünv. Eğitim Fakültesi Tarih Boyunca Karadeniz Bildirileri*, Samsun, 1988, s.393-396.

12. KÜÇÜK, Sezai. "Mevlevîlerde Manevî Eğitim", *Keşkül Sûfî Gelenek ve Hayat Dergisi*, 2005 Yaz, S.5, s.92.

13. MENGİ, Mine. “Mazmun Üzerine Düşünceler”, *Divan Şiiri Yazıları,* Ankara, 2000, s.46-47.

14. PAMUKCİYAN, Kevork. “Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Tarihi Kronolojisi”, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Haziran 1979, S.6, s.44-49.

D. SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİLER:

1. “Kânî” Maddesi, *Ana Britanica*, İstanbul, 1988, C.12, s.515.
2. _____________. *Başlangıcından Bugüne Türk Şâir ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1985, s.162-163.
3. _____________. *Başlangıcından Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, (Tarih-Antoloji- Ansiklopedi),* Ötüken Yay., İstanbul, 1988, C.7, s.21-23.
4. _____________. B*üyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi,* İstanbul, 1986, C.12, s.6307.
5. _____________. Bü*yük Lügat ve Ansiklopedi,* İstanbul, 1971, C.6, s.867.
6. _____________. E*ncyclopedie de L'islam*, Paris, 1978, Tome IV,s.567-568.
7. _____________.*First Encyclopaedia of Islam*, Leiden, 1987, Volume IV, s.716-717.
8. _____________. *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi,* İstanbul, 1987, C.8, s.4688.
9. _____________. *Groller International Americana Encylopedia,* İstanbul, 1993, C.8, s.247.
10. _____________. *Hayat Ansiklopedisi,* İstanbul, 1934, s.2554–2556.
11. _____________. *Hayat Küçük Ansiklopedi*, İstanbul, 1968, s.597.
12. _____________. *İslâm Ansiklopedisi,* MEB Yay., İstanbul 1955, C.6, s.158-159.
13. _____________. *Meydan Larousse, İstanbul, 1971,* C.6, s.457.
14. _____________. *Milliyet Büyük Ansiklopedi,* İstanbul, 1990, C.8, s.2833.
15. _____________. *The Encyclopaedia of Islam,* Leiden, 1978, Volume IV, s.544.
16. _____________. *Türk Ansiklopedisi,* Ankara, 1974,C.21, s.204.
17. _____________. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* İstanbul, 1982, C.5, s.145-146.
18. _____________. *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* (Atilla Özkırımlı), C.3, s.715-716.

19. _____________. *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,* İstanbul, 1983, C.6, s.3119.

20. _____________. *Türkiye Ansiklopedisi,* Ankara, 1956, C.2, s.210

21. _____________. *Yeni Genel Kültür Ansiklopedisi* (Cem Yay.), İstanbul, 1991, s.1086.

22. _____________. *Yeni Hayat Ansiklopedisi* (Doğan Kardeş Yay.), İstanbul, C.4, s.1862.

23. Ahmet Rıfat, "Kânî", *Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiye*, İstanbul, 1330, C.6, s.70.

24. AKBAYIR, Nuri. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2001.

25. DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1997.

26. GÖVSA, İbrahim Alaaddin. "Kânî", *Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi,* İstanbul, 1947, C.3, s.1343.

27. _____________. "Kânî", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* Yedigün Neşriyat, Tarihsiz, s.205.

28. IŞIK, İhsan. "Kânî", *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi,* Ankara, 2001, s.520.

29. İPEKTEN, H.- İsen, M.- Toparlı, R.- Okçu, N.- Karabay, T. "Kânî", *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988, s.244.

30. KANAR, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2000.

31. KARAALİOĞLU, Seyit Kemal. *Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü,* İstanbul, 1982, s.299.

32. KAYAALP,İsa. "Kânî", *İslâm Ansiklopedisi,* TDV Yay., İstanbul, 2001, C.24, s.306.

33. KURDAKUL, Şükran. *Şâirler ve Yazarlar Sözlüğü,* İstanbul, 1983, s.282.

34. Muallim Nâci. *Lügat-ı Nâci*, s.612.

35. NECATİGİL, Behçet. "Kânî", *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* İstanbul, 1968, s.151.

36. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Türdav Yay., İstanbul, 1992.

37. ÖZKIRIMLI, Atilla. *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.3, s.715-716.

38. PAKALIN, Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul, 1946.

39. PALA, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 1995.

40. Şemseddin Sâmi. *Kâmus-ı Alâm,* İstanbul, 1314, C.5, s.3819.

41. _____________. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989.

42. ULUDAĞ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991.

E. KATALOGLAR:

1. BAYRAKTAR, Nail. *Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanlar Alfabetik Katalogu*, İstanbul, 2001, s.20.

2. _________. *İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığına Yeni Bağışlanan Yazma Kitapların Alfabetik Katalogu,* İstanbul, 1994, C.2, s.111.

3. BLOCHED, E. *Catalogue des Manuscrits Turcs,* Paris, 1932, Tome II, s.335-336.

4. DAĞLI, Y. – İşli, N. – Serbest, C.- Türe, F. *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Katalogu,* İstanbul, 2001, s.275 (no:693/1).

5. GÖLPINARLI, Abdülbaki. *Mevlana Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Katalogu,* Ankara, 2003, s.145.

6. GÖTZ, Manfred. *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, Teil II, s.264-265.

7. KARABULUT, Ali Rıza. *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Arapça, Farsça Yazmalar Katalogu*, Kayseri, 1982, s.108.

8. KARATAY, Fehmi Edhem. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu,* Topkapı Sarayı Müzesi Yay., İstanbul, 1961, C.2, s.213-214.

9. *Milli Kütüphane Yazmalar Katalogu (*Türkçe Divanlar) VI, Ankara, 2001, s.273-275.

10. RİEU, Charles. *Catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum*, London, 1888, s.102-104.

11. *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Katalogu,* İstanbul, 2001, s.56.

12. *Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*, İstanbul, 1965, C.3, s.862–866.

13. *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu,* Ankara, 1981.

14. YARDIM, Ali. *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu,* İzmir, 1997, C.3, s.259.

15. ZETTERSTEEN, K.V. *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Universtatsbibliothek zu Upsala,* Upsala, 1930, s.343-344 (No:501).

F. TEZLER:

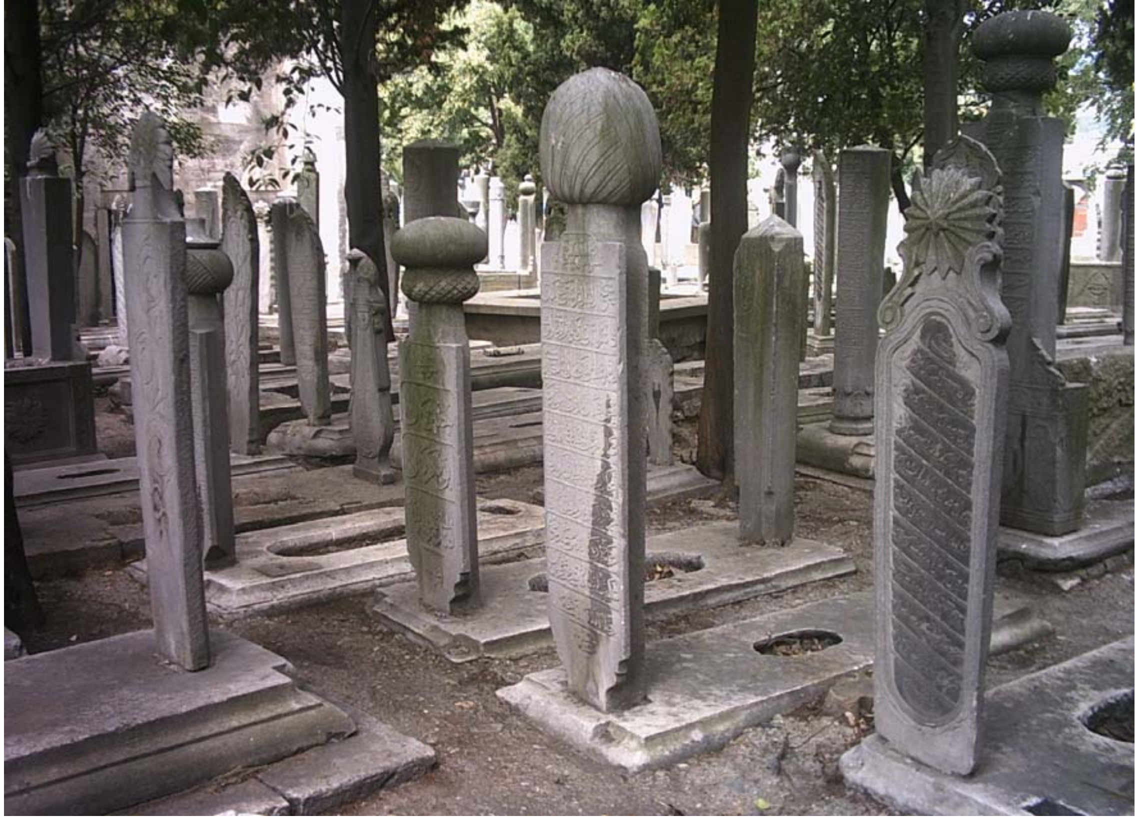
1. ATILGAN, Yusuf. *Tokatlı Kânî, Sanatı, Şahsiyet ve Psikolojisi,* İstanbul Ünv., Edebiyat Fakültesi, 1943–44, Türkoloji Bölümü Çalışmaları II, (Danışman: Muharrem Ergin).
2. BATİSLAM, H.Dilek. *Kâni'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, Çukurova Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1997. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, YÖK Tez No: 64276).
3. ÇIRAKLI, Durmuş Ali. *Kânî'nin Manzum Letâifnâmesi: İnceleme-Metin,* Çukurova Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1998. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:64874).
4. ELBİR, Bilal. *Kani Divanı Üzerine Bir İnceleme*, Dokuz Eylül Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1997. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:63587).
5. ELİAÇIK, Muhittin. *Tokatlı Kânî Divanının Tenkitli Metni,* Hayatı, Kişiliği, Vazifeleri, Eserleri, Dili, Sanatı ve Üslubu, İstanbul Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1992 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez No:18330).

G. ELEKTRONİK KAYNAKLAR: *[26.10.2006 tarihli tarama sonuçlarına göre]*

1. *http://www.isam.org.tr* (İslâm Araştırmaları Merkezi).
2. *http://www.konya.gov.tr/byek/sozluk/sozluk.htm* (Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü).
3. *http://kutuphane.isam.org.tr* (Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı)
4. *http://www.suleymaniye.gov.tr/Yordam.htm* (Süleymaniye Kütüphanesi).
5. *http://www.yazmalar.org* (Milli Kütüphane Başkanlığı Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu).

Ebû Bekir Kâni Efendi'nin Mezarı *Feridun Paşa Türbesi/Eyüp-İSTANBUL*
(Fotoğraf: İlyas YAZAR)

Feridun Paşa Türbesindeki Kabristandan Bir Görünüm /Eyüp-İSTANBUL
(Fotoğraf: İlyas YAZAR)

Feridun Paşa Türbesi'nin Dış Görünümü ve Kitâbesi /Eyüp-İSTANBUL
(Fotoğraf: İlyas YAZAR)

Tokat Mevlevîhânesi (Dıştan Görünüm)

Tokat Mevlevîhânesi (İç Görünüm)

EK-2: DÎVÂN'IN YAZMA NÜSHALARINDAN ÖRNEKLER:

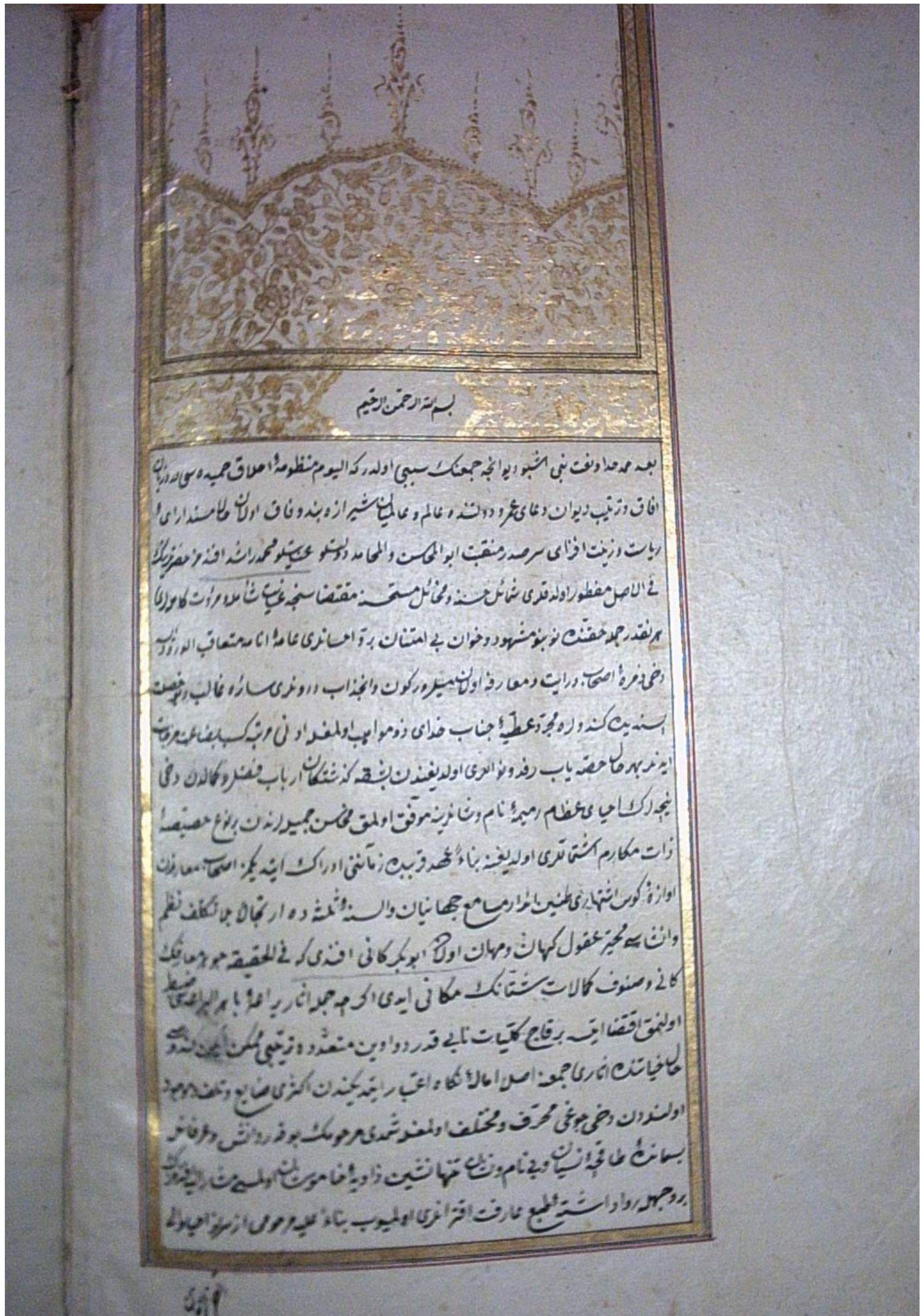
Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, No:475/1 nüshasından

İzmir Milli Kütüphane, No:1547/2-3 nüshasından

Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, No:3668 nüshasından

İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi, No:407/1 nüshasından

Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi, No:1170 nüshasından

بسم الله الرحمن الرحيم

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, No: 660 nüshasından

Ankara Milli Kütüphane, No:980 nüshasından

هر کیله دائره کرده شیطان خیالاتیده — مانند سایهٔ شبح دیو اوله رجیم

خورشید اوله سرج حزینلکش خسوف ایله — هر دیو و کهکشان قباره‌لی زر جحیم

ذرات اولوب کواکب اقبال کوکبه — چون نور آفتاب اشعه‌ک اوله سهیم

سهم السعاده کوکبکه دستیار اولوب — قوس قزح لکنجهٔ سرخوانجه‌ده دیهیم

سیم لجنجهٔ لیه کاف و قار کبی — اوچاغنه صحن عدن اوله اوج جو جحیم

اهمال اولنسه ده بولوره اعداک الکفر — مشهور دور مثل غضب اللیث الالیم

تحسد کرده رحم چون صلهٔ رحم دکلودر — مانند بسمله همه آیتن از رحیم

فقرا بنک که کخن قسمتنا سیدروک — هر فقر اهلی مقسمک اف منه قسیم

هب حسم ایتدی آتی حام حاتمک — هیچ قالمدی امل که کرم ایتمیه جسیم

هیچ کسمدک کسم قومدک حسن همتک — که خاک که سیم گاه زر لطف کسوب کسیم

بیلمس در کده برسیم ایله ایدر سکون — بیلم کسه سینه مهر ویرر بزر ماه سیم

ای نور دیدهٔ همه اقبال بحر — ای آب روی هر شرف و حطرهٔ عظیم

ای مایه سوز کلجهٔ ابر خاص جود — ای ناصیه فروز سلک چون ور جسیم

ای دایرهٔ شوابدا جلالی آفتاب — لالای میرزادهٔ احسانی لطفه هم

ای جبر بجانهٔ سر دستی قضای حصیم — کوباکخوردهٔ کدر تخنوقی حصیم

صاحبعیار جوهر ذر جوهری جود — گنجینه پاشت پر در یتیم و در یتیم

رسام لطف امین مکارم بلین شاه — طغرای سکهٔ هم امضای نقد و سیم

نقش نکین عزت و جاه و دنی و دین — چهره نویس تازه عروس الف رحیم

اوصافکه سنک ذر و سیم و درثمین — اتیمز کفایت اولمز او معناجه مستقیم

ذهنم درست اولسه شکست اولمسه اکر — دریای فکره غوص ایده بیلسم نه غم نه بیم

هب لجهٔ مدیحه فرائدلرین دیروب — شهدانه شاهوار ایله طولسه دل و دنیم

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler, No:272 nüshasından

دد خاکیله وار تنویر ابصار ایله ایمانم
عزیزم بر تو انوار ایماندر حاجی بکتاش

سیادت ذاتنه بالخاصه قابکبی اولمش
سعادتلو همایون بختلو جاندر حاجی بکتاش

ایلشمز پاینه دامن ایرشمز اکا بیر امن
ره حقده قتی بر چیده داماندر حاجی بکتاش

ریاض عدنده چون سرو موزین سبز جامه بله
بهار عشق آچلسه خراماندر حاجی بکتاش

بیلور طاش طاشی بو عشقله کوه و دشتن خشک و تر
هله عالمده کانی اوز که برکاندر حاجی بکتاش

در ستایش حضرت مصری قدس سره

بوسه دمدر لب عشاقه جناب مصری
سجده که در سر اشواقه تراب مصری

پردهٔ شش جهت ساز تسلید نددر
شعبه افزا دل حذاقه رباب مصری

ذوق کلقند مزایای تجلید دهپ
نه صونر سه لب اذواقه لباب مصری

ذوق بوس لب جانان کبی روحانی صونر
نقل کامی خم مشتاقه لعاب مصری

اینسه شهناز ایله موسقی یه تبدیل مقام
طوتقور پردهٔ عشاقه خطاب مصری

خفت روحی ثقیله روش آموز اصول
موسقی اوکره در اسحاقه ذباب مصری

هر نه صوردسك حکم اول و اخردن هپ
ما صدق حکمت انطاقه جواب مصری

شرف سایش خاك درین ایلرسه اکر
رایکان بتره و طوبناقه جناب مصری

بتری اکسیر ایله طوبناقی زر ناب الله
هپ متاعن دوکه اسواقه جراب مصری

برقات آچسه اکر او سکه هر یردن آچر
کاینا ما هنت در جنتی باب مصری

قصیده در ستایش رئیس الکتاب معالی القاب محمد راشد افندی

البَخْتُ حادثُ امرٍ دونه القَدَمُ
والسَعدُ ذاتُ یدٍ تقوی بها القَدَمُ

والحَقُّ یَعلو ولا یُعلی علیه اذا
لم یَعلُ سَرجَ المعالی عنوةً نَعَمُ

والیُمنُ فی المرءِ یفضیه الی رَغَدٍ
فی الیومِ او فی غدٍ لقیاه مُحتَشَمُ

واشرب تسنیم معجزها
لا ممتزجا و بمستزج

تسنیم مینی عیننذن ایچوب
هر دو لوسنی هم اول ایچیجی

مدح العقل الاتیه هدی
وهو منول عنه هجی

ممدوح عقل طوغریجه کیدر
مذموم محال اولور بولدن صاپجی

وکتاب الله ریاضته
لعقول الخلق بمندرج

قرانه جمیع اشیا یازیلی
عقله کوره در اول اکلدیجی

وخیار الخلق هداتهم
وسواهم من همج الهمج

خلقك ایوسی حق یوله کیدر
شول غیرلری سیدر همجك هجی

واذا کنت المقدام فلا
تجزع فی الحرب من الرهج

چونکه اوله سین جنك اوده نفس
توزدن قوجنوب اولمه قاچیجی

Ankara Milli Kütüphane, No:270/1-3 nüshasından

EK-3: YURT DIŞI NÜSHALARA AİT TARAMA SONUÇLARI

		Özellikleri (Description)	
Yer Numarası *Local Call Number*	: Ms.or.oct.2713	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 220x145-160x80 mm.
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Yaprak *Pages*	: 158 varak
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 17 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Nesih
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Koleksiyon *Collection*	: Almanya Milli kütüphanesi Türkçe Yazmaları		
Bulunduğu Yer *Location*	: Almanya		

		Özellikleri (Description)	
Yer Numarası *Local Call Number*	: Ms.or.oct.2520	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 225x155-170x95 mm.
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Yaprak *Pages*	: 284 varak
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 18 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Nesih
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Koleksiyon *Collection*	: Almanya Milli kütüphanesi Türkçe Yazmaları		
Bulunduğu Yer *Location*	: Almanya		

		Özellikleri (Description)	
Yer Numarası *Local Call Number*	: Hs.or.oct.977 Staatsbibliothek, Berlin	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 210x140-180x80 mm.
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Yaprak *Pages*	: 98 varak
Yazar Adı *Author*	: Ebû Bekr Kânî Tokatî (öl. 1206/1793 veya 1208/1794)	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 12-14 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Nestalik
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü	: İnce filidişi renkli, aharlı, su yolu filigranlı
Koleksiyon *Collection*	: Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmala		
Bulunduğu Yer *Location*	: Almanya		

		Özellikleri (Description)	
Yer Numarası *Local Call Number*	: Or. 7140	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	:
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Yaprak *Pages*	: -
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Satır Adedi	: -
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı		

Dili *Language*	: Türkçe	*Lines/page*	
Koleksiyon *Collection*	: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalaı	Yazı Türü *Script Type*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: İngiltere	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -

Yer Numarası *Local Call Number*	: Or. 9514	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	:
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: -
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: -
Dili *Language*	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: -
Koleksiyon *Collection*	: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalaı	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: İngiltere		

Yer Numarası *Local Call Number*	: Regius	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Küllîyât	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 230x155 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 212 varak
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: -
Dili *Language*	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: Nestalik
Koleksiyon *Collection*	: Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: Fransa		

Yer Numarası *Local Call Number*	: S 4620	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 235x150 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 196 varak
Müstensih *Scriber*	: Ebû Bekîr Necîb	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 23 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları		
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: 113	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	:
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 139 varak
Müstensih *Scriber*	: Dervîş	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada degisik satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları		
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: S 4626	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 220x160 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 1-47 varak
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 19 satır
Dili *Language*	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: Talat 180	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân ve Münşe'ât	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 235x150 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 236 varak
Müstensih *Scriber*	: Hüseyin Hulusi b. Hasan	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 21 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Dili *Language*	: Türkçe	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları		
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: Talat 43	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân ve Münşe'ât	Boyut (Dış-İç)	: 237x160 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak	: 149 varak

Müstensih *Scriber*	: Dervîş Mustafa	Satır Adedi	: Her sayfada 25 satır
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Dili	: Türkçe		
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: Talat 210	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân ve Münşe'ât	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	: 160x122 mm.
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 276 varak
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada 17 satır
Dili	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: Rik'a
Koleksiyon *Collection*	: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: 5773	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı *Title*	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	:
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: 139 varak
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: Her sayfada degisik satır
Dili *Language*	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: Talik
Koleksiyon *Collection*	: Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer	: Kahire-Mısır		

Yer Numarası *Local Call Number*	: New Series Ottoman Turkish Texts 1712 Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish 1963 Y	**Özellikleri (Description)**	
Eser Adı	: Dîvân	Boyut (Dış-İç) *Dimensions*	:
Yazar Adı *Author*	: Kânî Ebû Bekir b. Abd-Allâh Tokatî (1124-1206/1712-1792)	Yaprak *Pages*	: -
Konu *Subject*	: Türk Dili ve Edebiyatı	Satır Adedi *Lines/page*	: -
Dili	: Türkçe	Yazı Türü *Script Type*	: -
Koleksiyon	: Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları	Kâğıt Türü *Type of Paper*	: -
Bulunduğu Yer *Location*	: New Jersey-Amerika Birleşik Devletleri		

KAYNAK: ***www.yazmalar.org***

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Kastamonu'nun Araç ilçesine bağlı Çavuş Köyü'nde dünyaya geldim. İlk öğrenimimi burada, orta öğrenimimi Karabük'te tamamladıktan sonra 1989-1993 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği programını tamamlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nda göreve başladım. 1993-1997 yılları arasında Batman, Kastamonu ve İzmir'deki liselerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaptım. 1997 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kurumlararası nakil yoluyla Araştırma Görevlisi olarak atandım. Hâlen aynı kurumda sözü edilen kadroda çalışmaktayım. Yüksek lisans eğitimimi 1999 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı programından *"Ömer Fuâdî, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bülbüliyyesinin Metni"* konulu tez çalışması ile tamamladım. Halen enstitünüz Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı doktara öğrencisi olarak *"Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)"* konulu tez çalışmasını yapmaktayım. Türk Edebiyatı ile ilgili yayımlanmış olan kitap ve makaleleimden bazıları şunlardır:

- *Ömer Fuâdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyyesi'nin Metni",* Hamle Yayınları, İstanbul, 2001, 258s.
- *I.Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Tebliğler*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2004, XV+405s. (Yayına Hazırlayan: İlyas YAZAR).
- "Osmanlı'nın Kültür Şehirlerinden Kastamonu'da Yetişmiş Bir Şâir: Ömer Fuâdî", *Folklor Edebiyat Dergisi*, 1999/4, S.20, s.113-124.
- "Risale-i Bülbüliyye", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.12, Nisan 2006, s.121-134.
- "Kastamonulu Dîvan Edebiyatı Şâirleri", *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri,* 18-20 Eylül 2003, Ankara 2005, s.255-264.
- "Tasavvuf Üzerine Düşünceler", *Yedi İklim Dergisi*, Nisan 2002, S.145, s.48-56.
- "Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarına Görsel Açıdan Bir Yaklaşım", *I.Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Tebliğler*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2004, s.320-328.

(Özgeçmiş ve çalışmalarımla ilgili ayrıntılı bilgilere genel ağ üzerinde erişime açık olan *www.ilyasyazar.com* adresinden ulaşılabilmektedir.)

ÖZET

XVIII. Yüzyıl Divan Edebiyatı şâir ve nesir yazarlarından olan Tokatlı Ebû Bekir Kâni Efendi 1711-1791 yılları arasında yaşamıştır. Klâsik şiir anlayışına uygun divânı yanında, manzum ve mensur letaifnâmesi ve hezliyyâtı ile çeşitli mektupları da bulunan Kânî, aynı zamanda yaşadığı yüzyılın önemli mizah ustalarından birisidir.

Kânî'nin Dîvân'ı ile ilgili olarak yapılan bu doktora çalışması, devrin genel görünümünün verildiği giriş ile üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde Kânî'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durularak bulunduğu görevler ve yaşamını etkileyen Mevlevîliği değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm çalışmanın özünü teşkil eden incelemeye ayrılmıştır. Divânın şekil özellikleri ile dil ve üslup özellikleri üzerinde durularak muhteva özellikleri, dînî ve ahlâkî unsurlar, duygu ve hayal unsurları, toplum ve kültürle ilgili unsurlar alt başlıklarında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde metnin yazma nüshalarına ait bilgilerle bu nüshaların değerlendirilmesi yapılmış ve seçilen nüshalardan hareketle tenkitli metin hazırlanmıştır. Çalışmanın sonunda değerlendirmenin yer aldığı sonuç bölümü, bibliyografya ve ekler bulunmaktadır.

Sonuç olarak Kânî Dîvânı, XVIII. yüzyıl Divan şiirinin tarihi gelişimi, şiir anlayışı, dili, üslûbu ve söz dağarcığı gibi hususların tespit ve değerlendirilmesine yönelik katkısı yanında, Kânî'nin edebiyat tarihindeki yeri açısından da önemli bir eserdir.

ABSTRACT

Ebû Bekir Kâni Efendi (1711-1791, Tokat) is a poet and prose writer of Otoman Literature. Kani, who wrote lyrics, prose, letaifname, hezliyat, and diffirent kinds of letters, besides. Ottoman Literature in accord with classical poetry concept is a striking humour writer of his time.

This study of Doctorate on Kani's Otoman Literature is divided into three chapters in addition to introduction part which provides general information of the period. First chapter is about Kani's life history, art and works in additon to his work experiences and the evaluation of the *Mevlevî* concept which has a great influence on his life.

The second chapter, the major part of the study, is about the study of Ottoman Litearature. It provides detailed information on the general characteristics, style and the manner of Otttoman Literature as well as the examination of content, religious, ethical, emotional and imaginary concepts, and concepts of society and culture.

The third chapter gives information on hand writing copies, the evaluation of these copies and prepared samples of critical writing copies from selected ones. It also includes a conclusion part, appendix, and bibliography at the end of the chapter.

Consequently, Otoman Literature of Kani is considered to be an important work of art in terms of its literary place in the history of literature in addition to the evaluation of concepts such as historical development of XVII. century, perspective of poetry, style, manner and vocabulary.